UC-NRLF
$B 534 359

C.C. YOUNGRENS LIBRARY.
N°.

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA

GIFT OF

Ruth Younggren

GENOM

NORRA AMERIKAS

FÖRENTA STATER.

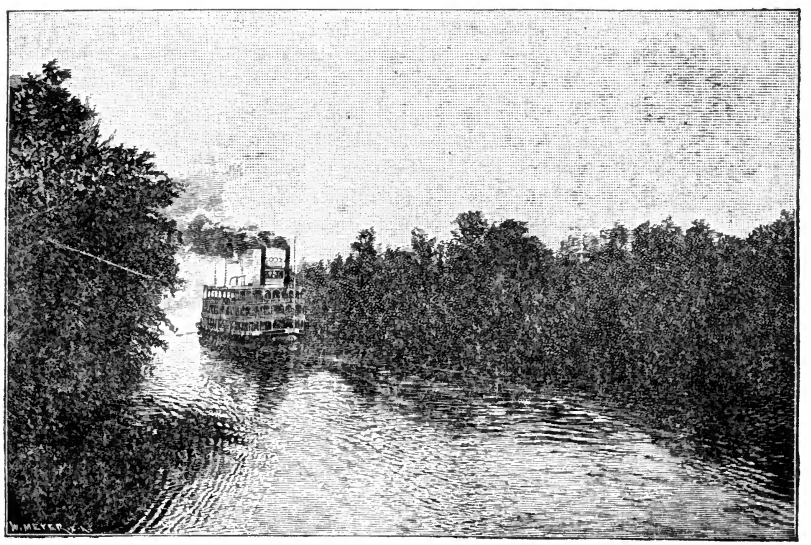

RESESKILDRINGAR

AF

P. WALDENSTRÖM.

CHICAGO, ILL.
The Mission Friends Publishing Co:s förlag.

Copyright, A. D. 1890,
in the United States of America,
by The Mission Friends Publishing Company.

FÖRLÄGGARE:

Aktiebolaget A. L. NORMANS FÖRLAGSEXPEDITION,
Stockholm, Sverige,
1890.

MISSIONSVÄNNEN,
Chicago, Ill. U. S. A.,
1890.

DONOHUE & HENNEBERRY, Printers and Binders, CHICAGO.

E 168
W 215

FÖRETAL,

som bör läsas.

Detta verk, som under året utgifvits i tretton häften, lemnas härmed fullständigt i allmänhetens händer.

De källor, som jag vid dess utarbetande haft att tillgå, hafva varit a) mina egna under resan förda dagboksanteckningar, b) tryckta större och mindre skrifter öfver Amerika, författade af amerikanare, c) svenska och engelska i Amerika utgifna tidningar, d) skriftliga meddelanden af svensk-amerikanska pastorer (och andra) angående förhållandena på de platser, der de haft sin verksamhet.

Materialet har varit mycket rikhaltigt, och jag har haft stor svårighet att inskränka bokens omfång till det arkantal, som hon nu innehåller. Mycket färdigskrifvet manuskript äfvensom långa, redan för tryckning uppsatta spalter har jag måst korsa öfver, och det har skett med stor ledsnad. Många svensk-amerikanska pastorer, som lemnat mig vidlyftiga, högst intressanta meddelanden, skola derför med förundran finna, huru litet jag kunnat begagna af dessa. På det deras arbete ej må vara förgäfves, låter jag afskrifva deras uppsatser för att lemnas till Kongl. Biblioteket i Stockholm, der de säkert skola blifva till stort gagn för kommande forskare.

När jag gaf ut de första häftena, beräknade jag icke riktigt, att det kunde längre fram blifva trångt om rummet. Jag tillät mig derför i dessa en jemförelsevis stor vidlyftighet, som i de senare häftena tvungit mig till en stor knapphändighet. Denna ojemnhet kan jag nu beklaga men icke afhjelpa. Skulle jag hela vägen igenom hafva fortsatt så som i de sex första häftena, så hade boken blifvit minst en half gång till så stor, som hon nu är.

Under utgifningen har mitt arbete blifvit föremål för många klandrande anmärkningar dels i svensk-amerikanska tidningar, dels i bref, som jag fått mottaga. Sådant hade jag ju kunnat undvika, om jag velat skrifva en roman i st. f. en verklighetsskildring. Men det var icke min sak. I flere fall har klandret haft sin grund dels i en ovilja, som, beroende på teologiska eller andra mindre ädla grunder, pådiktat mig saker, som jag aldrig sagt, dels i vederbörandes oförmåga att läsa rätt innantill. Många hafva ock trott, att jag huggit i vädret för det, att de saker, som jag omtalat, icke förekommit på den plats, der de bo, eller i allmänhet varit

för dem obekanta o. s. v. Från andra har jag deremot fått mottaga uttryck af gillande. En i Amerika sedan lång tid bosatt och med amerikanska förhållanden ovanligt väl bekant svensk säger i ett bref: »Om du vore här och hörde, huru det bråkas om reseskildringarna, skulle du både le och förargas. Vårt folk tål ej sanningen framställd på det sättet. Men när den första ifvern lagt sig, tager nog sanningen ut sin rätt. För min egen del kan jag säga, att dina beskrifningar på våra förhållanden äro ofta mycket träffande.» En pastor skrifver: »Edert arbete läses af, tror jag, alla svenskar på denna plats med stort intresse, somliga läsa och klandra, andra läsa och gilla, men alla längta efter nästa häfte.» En annan pastor skrifver: »För min del kan jag af uppriktigt hjerta säga, att hvarje häfte af edra reseberättelser varit en ny källa ej blott af njutning utan ock af undervisning. Hvad angår edra omdömen, så skulle de allesammans gillas, om ni vore här och skrefve dem såsom amerikanare. Hvad som sticker somliga, är förnämligast det, att anmärkningarna skrifvas af en främmande författare. Våra egna tidningar säga saker, som äro t. o. m. hårdare, utan att just någon misstycker det.»

Såsom ett belysande exempel vill jag anföra följande. När jag var färdig att lemna Amerika, skref en svensk-amerikansk pastor till mig: »När ni uppträder i riksdagen der hemma, och frågan om att bortskaffa kristendomsundervisningen ur skolorna kommer på tapeten, undervisa då de svenska herrarne om, huru usla de amerikanska skolorna äro; att rita, skrifva och räkna, deri få de bra undervisning här, men i öfrigt är det genomuselt. — — Och så har ni lärt att känna den amerikanska kristendomen, d. v. s. en kristendom, som vill ha roligt eller är rolig. Gud hjelpe oss för sådan kristendom!» — Från samme pastor erhöll jag för kort tid sedan bref, som skarpt klandrade de anmärkningar, jag i min bok gjort öfver åtskilliga amerikanska förhållanden. Hvad skulle han då hafva sagt, om jag såsom mitt upptagit hans eget här anförda omdöme om amerikanska skolor och amerikansk kristendom? Men det har jag icke gjort.

Härmed vill jag visst icke säga, att icke i min bok kunna förekomma många misstag (se derom första kapitlet), utan endast att det alls icke är gifvet, att de som klandra mina skildringar, alltid äro de, som hafva rätt. För min del har jag gjort, så godt jag kunnat, med de källor, jag haft att tillgå, och de ögon, jag haft att se med, samt den tid, jag haft att offra deråt.

Och härmed nedlägger jag nu pennan. »Allt vårt är skröplighet»; det får jag allt mer och mer känna. De som inse det samma om sig, skola säkert icke förvägra mig sitt välvilliga öfverseende.

Gefle 19 nov. 1890.

P. W.

REGISTER.

		Sid.
Kap. 1.	Inledning	5
» 2.	Förberedelser till resan...	12
» 3.	Öfver Nordsjön	19
» 4.	I England	29
» 5.	Öfver Atlanten	40
» 6.	Lifvet ombord på Alaska	52
» 7.	Ankomsten till New-York	64
» 8.	New-York	70
» 9.	New-York	82
» 10.	Brooklyn	92
» 11.	New-York	100
» 12.	Philadelphia	110
» 13.	Philadelphia	119
» 14.	Resa till New Haven ...	131
» 15.	New Britain. — Missionsförbundets möte	141
» 16.	Portland Conn. — Providence	152
» 17.	Campello Mass.	162
» 18.	Boston	167
» 19.	Lowell. — Hos Moody	180
» 20.	Worcester Mass	190
» 21.	Besök vid Niagarafallen	204
» 22.	Jamestown. — Chautauqua	211
» 23.	Ankomst till Chicago ...	221
» 24.	Chicago	229
» 25.	Lifvet i Chicago	239
» 26.	Den andliga verksamheten i Chicago	247
» 27.	Svenskarne i Chicago och Amerika	261
» 28.	Ytterligare om svenskarne i Amerika	274
Kap. 29.	Om amerikanska förhållanden	284
» 30.	Den andliga verksamheten bland svenskarne i Amerika	293
» 31.	Utflygt i Chicago	311
» 32.	Barmhertighetshemmet i Chicago	320
» 33.	Humboldt Park. — Stockyarden i Chicago m. m.	328
» 34.	Engelwood. — Stockholm	338
» 35.	Staden Pullman	347
» 36.	Predikningar i Chicago. — Grand Rapids	357
» 37.	Muskegon. — South Chicago. — Iron Mountain. — Norway. — Ishpeming	367
» 38.	Paxton. — Princeton. — Galesburg	376
» 39.	Bishop Hill. — Rock Island. — Moline	383
» 40.	Augustana-universitetet. — Augustana-synoden...	392
» 41.	Rockford. — Staten Iowa	403
» 42.	Indianer. — West Dayton. — Des Moines. — Sioux City	413
» 43.	Nebraska. — Oakland. — Omaha	424
» 44.	Sammankomster i Omaha. — Fremont Iowa	435

		Sid.
Kap. 45.	Wahoo. — Stromsburgh. — Holdredge	445
» 46.	Kansas. — Randolph. — Topeka	453
» 47.	Lindsborg. — Salina	462
» 48.	Colorado. — Klippbergen. — Denver	474
» 49.	Georgetown. — Idaho Springs. — Greely	484
» 50.	Utah. — Mormonismen	494
» 51.	Salt Lake city	502
» 52.	Salt Lake city	513
» 53.	Sierra Nevada	523
» 54.	Californien. — San Francisco	534
Kap. 55.	Utflygt i San Francisco. — Predikan der	543
» 56.	Oakland Cal. — Portland Oreg. — Tacoma. — Seattle	552
» 57.	Spokane Falls. — Livingston. — Yellowstone Park	564
» 58.	Fargo. — St. Paul. — Minneapolis	579
» 59.	I Minneapolis. — Willmar. — Duluth	589
» 60.	Minneapolis	598
» 61.	I New-York. — Öfver Atlanten. — I England. — Hemma	608

ILLUSTRATIONER.

	Sid.
Vid Niagara	2
Betlehemskapellet i Gefle	8
Immanuelskyrkan i Stockholm	9
Stockholms Centralstation	17
Betlehemskyrkan i Göteborg	25
Göteborgs hamn	32
Predikan ombord	33
Svenska sjömanskyrkan i Liverpool	41
Ångaren Arizona i isberg	48
Resan öfver Atlanten (karta)	49
New-Yorks hamn	56
Brooklynbron	57
Guion-liniens docka	65
Den upphöjda jernvägen i New-York	72
Castle Garden	73
Kleopatras nål	81
High Bridge	88
Gudstjenstlokaler i New-York	89
Pennsylvania-jernvägen	96
Diakonisshuset i Philadelphia	97
Den gamla svenska kyrkan i Philadelphia	104
Den gamla svenska kyrkan i Wilmington	105
Independence Bell. Independence Hall	113
Högra armen af frihetsstatyn i New-York	120
N. Collin	121
Teologiska afdeln. af Yales universitet i New Haven Conn.	129
Svenska kongregationalistkyrkan i New Britain	136
Kristliga föreningen af unge män i New-Britain	137
Jernvägsstation i Boston	145
Leif Eiriksens staty i Boston	153
Common Wealth Avenue i Boston	155
Elektrisk jernväg	160
Memorial Hall i Harvard. — Washingtons alm. Longfellows hus	161
Bostons första kyrka	167
Vy af Harvards universitet	168
Medicinska afdeln. af Harvards universitet	169
Eliots kyrka i Lowell	177
En af Moodys flickskolor	178
Gata i Northfield	184
Moodys hem	185
Det inre af en Pullmans sofvagn	193
Karta öfver Niagara	200
Jernvägsbron öfver Niagara	201
Ångbåt på Chautauquasjön	208
Jernvägsstation i Chicago	209
Tacoma Building, Chicagos högsta hus	216
Auditorium, Chicagos största hus	217
Tremont House i Chicago	224
Privathus i Chicago	225
Missionskyrkan på norr i Chicago	232
Svenska Missions-Tabernaklet på sydsidan i Chicago	233
C. A. Björk	241
Vyer från Lincoln Park i Chicago	248, 249
Neckros i Lincoln Park	257

Sid.

Det stora vattenverket på nordsidan i Chicago 265
Barmhertighetshemmet i Chicago 272, 273
Amerikanska åkdon 280, 281
Amerikansk barnvagn 281
En Pullmans palatsvagn 288
Det inre af en Pullmans palatsvagn 289
Det inre af en restaurationsvagn ... 296
Det första bantåget i Amerika 297
Soldathemmet i Grand Rapids 304
Predikotält i Ishpeming 305
Arsenalön vid Rock Island 312
Augustana College i Rock Island ... 313
Erik-janssarnes bönehus i Bishop Hill 321
Harfning af hvetefält på Amerikas slätter 329
Hvetesådd 336
Ur indianernas lif 337, 345
Jernvägsstation på landsbygden i Amerikas vester 352
Majsfält och majsax 353
Diakonissanstalt i Omaha, Nebr. ... 360
Bethany College i Lindsborg, Kansas 361
Skrifmaskin 369
Det heliga korsets berg 377
Gudarnes trädgård 384
Bergsbildning i Colorado 385
Från de Klippiga bergen 393
Manitou Springs med Pikes Peak i Colorado 400
Pass i Klippiga bergen 401
Bantåg i Klippiga bergen 409, 416
Gunnison-dalen i Klippbergen 417
Staden Georgetown, Col. 425
Salt Lake City i Utah 433
Brigham Youngs bostad i Salt Lake City 440
Mormonfamilj med en man och flere hustrur i Utah 441

Sid.

Indianer se med häpnad det första bantåget 448
Summit, jernvägsstation på Sierra Nevada 449
Jernvägshotel uppe i Sierra Nevada 457
Cape Horn 464
Trästubbe i Californien 465
Jätteträd i Californien 473
Klipplandskap i Californien 480
Californiapäron i naturlig storlek 488, 489
Hotel Tröst i Greely 493
Förstenad sillfisk af slägtet Diplomystus 495
Gata i San Francisco 497
Cliff House vid San Francisco 504
Sutro Heights vid San Francisco ... 505
Palace Hotel i San Francisco 520
Portland i Oregon 521
Jättetall från Amerikas vestkust ... 528
Farm i Washington State 529
Viadukt på Northern Pacific jernväg 536
Bild från Northern Pacific jernväg 537, 546
Mammoth Hot Springs 553
Slocknad Geyser i Yellowstone Park 560
Sjö i Yellowstone Park 561
Obsidian Cliffs 568
Geyser i Yellowstone Park 569
Old Faithful Geiser 576
Vid Livingston 577
Bismarck Bridge öfver Missouriflo-den 584
Ispalats i St. Paul, Minn. 585
Minneapolis högsta hus 586
Minneapolis, Minn. 593
Rike mäns hus i Minneapolis 600
Sv. Missionstabernaklet i Minneapolis 601
Skogsbergh 609
Colisseum i Minneapolis 613

GENOM NORRA AMERIKAS FÖRENTA STATER.

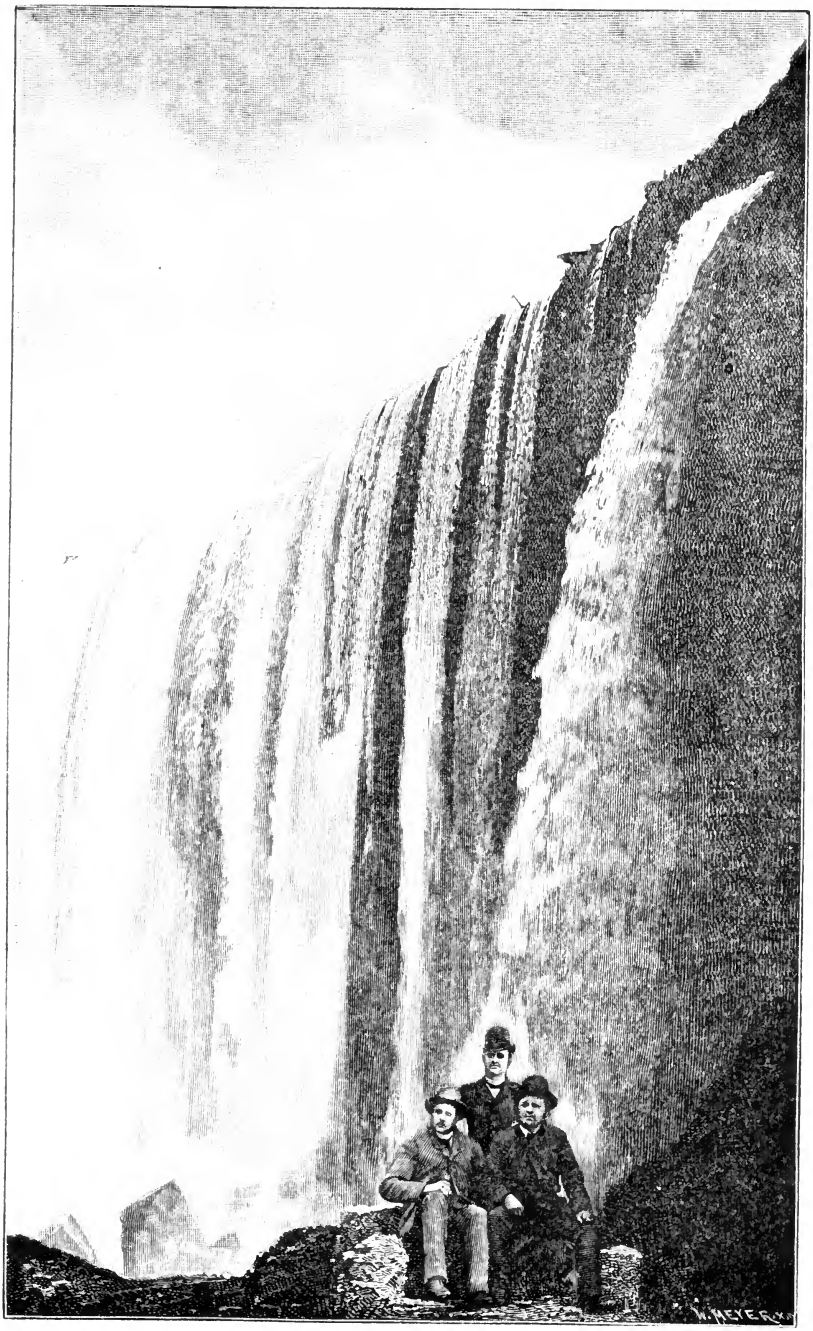

Vid Niagara.

Första Kapitlet.

Inledning. — Hvad min berättelse kommer att innehålla. — Amerikanska och svenska förhållanden.

Redan för femton — om ej flere — år sedan uppstod hos mig den tanken att en gång fara öfver till Amerika. Dels önskade jag personligen sjelf se och lära känna förhållandena der, om hvilka man i våra dagar hör så mycket talas, att man icke kan annat än bli en smula nyfiken; dels hade jag ett missionsintresse: jag ville gerna predika evangelium för mina der öfver allt kringspridda landsmän. Slutligen tyckte jag ock, att det skulle vara kärt att i det främmande landet återse många kära vänner, som jag lärt känna i olika delar af Sverige. Denna reseplan har sedan aldrig gått ur mina tankar, ehuru den icke förr än nu kunnat realiseras. Mångfaldiga gånger har jag äfven af troende vänner derute blifvit ifrigt uppmanad att komma dit, och dessa uppmaningar hafva alltid upplifvat och stärkt min egen åstundan. Sedan »Svenska evangeliska missionsförbundet i Amerika» blifvit bildadt efter mönstret af missionsförbundet i Sverige, har också af dess konferens årligen kallelse utfärdats till mig att komma. År efter år har jag likväl måst svara nej. Min tjenst i skolan har hindrat mig. Emellertid hade nu detta hinder förfallit. När en vikarie söktes för att sköta min skoltjenst under vårterminen 1889, då jag var upptagen af riksdagen, föreslogs dertill en i alla afseenden synnerligen väl vitsordad man. Denne ville dock endast under det vilkor antaga

platsen, att han finge stanna qvar flere terminer. Jag såg deri genast en Guds vink. Utan tvekan förband jag mig alltså att begära tjenstledighet för höstterminen. Om den beviljades, kunde vikarien få innehafva platsen i tre terminer, och dermed var han nöjd.

Jag skref nu till presidenten för Svenska evangeliska missionsförbundet, C. A. Björk, i Chicago den 16 november 1888, att jag sannolikt skulle komma till Amerika sommaren 1889, samt tillade derefter:

»En plan för resorna måste ni meddela mig, och den rättar jag mig efter, ifall den blir rimlig.»

Hvad den ekonomiska sidan af saken angår, vill jag till ledning meddela, att jag icke begär någon ersättning alls, men att I masten svara för alla mina kostnader, hvartill hör arfvodet till min vikarius under höstterminen.»

På detta bref erhöll jag från Björk det svar, att de med glädje hörde, att jag skulle komma, samt att de villigt betalade alla mina kostnader. Det är mig också en glädje att hafva från Amerika fört hem med mig det medvetandet, att jag på hela min resa icke förtjenat en enda dollar. Ytterligare skref jag den 1 april 1889:

»Nu är allting klart för min resa, som alltså synes skola blifva en verklighet. Som du redan vet, öfverlemnar jag åt eder att ordna mina resor.»

Jag anför detta, dels emedan jag framdeles behöfver hänvisa dertill, dels emedan det i Amerika icke saknades sådana, som ville göra troligt, att jag af missionsförbundet betingat mig en rundlig ersättning och egentligen reste för att förtjena penningar.

Hos kongl. maj:t begärde jag den omtalade tjenstledigheten »för att företaga en längre utländsk resa». Min begäran tillstyrktes af vederbörande myndigheter och bifölls af konungen.

* * *

Uti en stad i östra Amerika frågade mig en rik amerikanare, hos hvilken jag spisade middag:

»Nu få vi väl snart vänta af er en beskrifning öfver Amerika?»

Jag svarade:

»Visserligen icke. Hvad jag kommer att skrifva, blir en skildring af min resa, men icke någon beskrifning öfver Amerika.»

»Det var bra», genmälde han, »ty det händer så ofta, att främlingar, som resa här i landet, sedan, när de komma hem, gifva sig till att skrifva en mängd dumma skildringar om Amerika.» — I synnerhet menade han detta vara fallet med resande engelsmän.

Att skrifva en skildring öfver Amerika skulle fordra en mycket lång vistelse der samt dessutom djupa och allvarliga studier. Hvarken det ena eller det andra står mig till buds.

Det hände mycket ofta, till och med de första dagarne af min vistelse i Amerika, att svenskar frågade mig: »Huru likar du Amerika?» hvilket på svensk svenska betyder:

»Hvad tycker du om Amerika?»

Äfven många notishungriga tidningsrapportörer gjorde mig denna fråga. Jag svarade vanligen med att berätta en historia om Thorvaldsen. Denne hade en gång bland andra blifvit tillfrågad, huru det var i Rom, hvarpå han svarat:

»Fråga någon, som har varit här längre än jag. Jag har icke varit här mer än 29 år.»

Ibland svarade jag också:

»Der menniskorna äro bra, der är landet bra; och der menniskorna äro dåliga, der är landet också dåligt.»

Alltså, *en skildring öfver min resa*, det är, hvad man af denna berättelse har att vänta, en skildring af hvad jag der ute sett och hört och upplefvat, meddelanden som jag mottagit af personer, hvilka synts mig pålitliga, samt slutligen reflexioner, som jag med anledning af allt gjort — ty så dum kan ingen vara, att han icke gör och måste göra reflexioner öfver, hvad han ser och upplefver på en sådan resa.

Då det emellertid är ett alldeles nytt område af skriftställeri, på hvilket jag med denna berättelse inlåter mig, måste jag på förhand bedja de välvilliga läsarne om ursäkt för de brister, med hvilka mitt arbete säkerligen kommer att vara behäftadt. Här och der kunna ju ock misstag i uppgifter förekomma, beroende dels på felaktiga källor, dels på missuppfattning från min sida af de meddelanden, som jag från andra mottagit.

Det är så, att i Amerika talar man amerikanska, och när det skall återgifvas på ren svenska, måste man icke allenast kunna ordagrant öfversätta, utan äfven ega någon färdighet i att dividera och subtrahera. När man t. ex. hör »at least five thousand», så bör man veta, att ehuru det enligt ordboken betyder »minst fem tusen», så betyder det i verkligheten ofta »högst tre tusen».

Misstag i omdömen skola säkert också här och der förekomma i min bok. Sådana äro möjliga, äfven när man talar

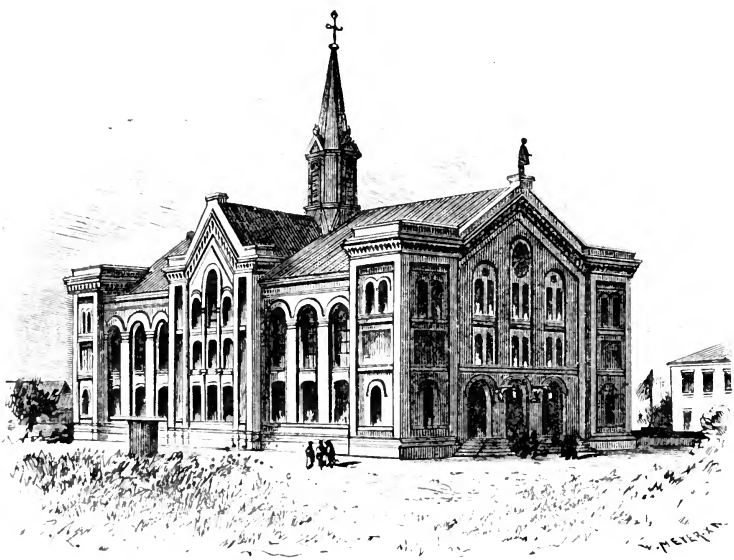

Betlehemskapellet i Gefle.*
Se sid. 19.

om förhållanden, som ligga en mycket närmare än ett främmande lands, genom hvilket man gör en resa på några månader. Det fick jag ofta tillfälle att erfara, när jag hörde svenskar, som nu bo i Amerika, tala om Sverige.

* Jag presenterar här Betlehemskapellet i Gefle likasom strax härefter Immanuelskyrkan i Stockholm och Betlehemskyrkan i Göteborg jemte ett par andra svenska bilder. De kunna intressera sådana läsare, som aldrig sett dessa platser, och för deras skull må de, som sett dem, ursäkta, att jag låtit afbildningar af dem upptaga rum i min berättelse. Särskildt böra de vara af intresse för svenskar i Amerika, likasom jag hoppas, att de bilder, som jag kommer att meddela från Amerika, skola blifva af intresse för »svenska svenskar».

Erkännas bör likväl, att icke alla omdömen äro felaktiga för det, att de af somliga betecknas som sådana. Det är nämligen mycket vanligt, att personer, som ett ofördelaktigt omdöme på ett eller annat sätt träffar, beteckna detta omdöme såsom oriktigt, äfven om det är aldrig än så riktigt. Jag har mer än en gång erfarit äfven det. I alla fall vill jag göra mitt

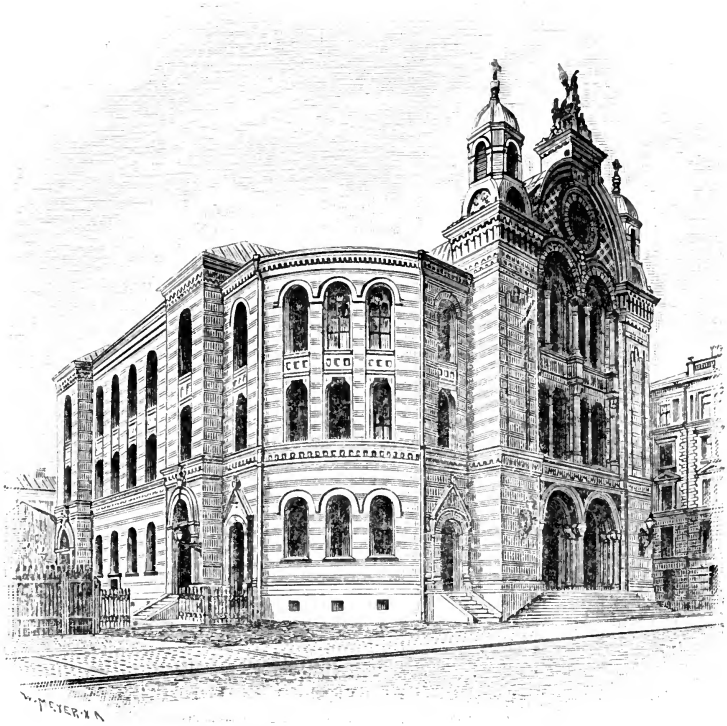

Immanuelskyrkan i Stockholm.
Se sid. 19.

bästa, och jag har tänkt, att min berättelse möjligen skall kunna blifva icke allenast en nöjsam läsning för åtskilliga personer, utan äfven af något gagn för sådana, som hafva anförvandter uti Amerika, eller som sjelfva ämna fara dit, och kanske äfven för åtskilliga andra. Skulle någon känna sig träffad af ett mindre fördelaktigt omdöme, som jag uttalar, så beder jag honom vara förvissad, att jag alls icke haft för afsigt att såra honom

Det är mycket vanligt, att svenskar, som varit i Amerika och kommit tillbaka, äro fulla af loftal öfver snart sagdt allt möjligt, som de der hafva sett och erfarit. Ja, jag har många gånger till min stora förundran hört landsmän der borta med förtjusning prisa saker, som de här hemma lika ifrigt tadlat. För min del får jag på förhand bekänna, att jag alls icke är uppfyld af någon utomordentlig beundran för Amerika och amerikanska förhållanden. Att jag i enskilda samqväm förut vagat uttala sådant, det har redan ådragit mig mer än en risbastu i svensk-amerikanska tidningar. Men det kan nu icke hjelpas. Hvar och en ser med de ögon och hör med de öron, som han har. Det gör äfven jag. Och jag har nu en gång den seden att tala, såsom jag ser.

Att många saker äro bättre i Amerika än hemma hos oss, det måste ju villigt erkännas. Och många, många goda lärdomar skulle vi för våra så väl politiska som sociala förhållanden kunna hemta derifrån. Men å andra sidan kan icke nekas, att vårt eget land i många andra afseenden har stora företräden. Och väger man det ena mot det andra, så slutar jemförelsen i mina ögon icke obetingadt till Amerikas fördel. Amerika synes mig likt en ung, rik, nervös fru med plymer, ringar, broscher, klädd i siden och sammet, turnyr samt skor med höga klackar, som göra henne längre, än hon verkligen är. Gamla Sverige liknar mer en blyg och anspråkslös mor med sjalett och bomullsförkläde. Det sitter mer guld utanpå hos den unga, men det bor mer guld i hjertat på den gamla. Jag har under mina resor i Amerika, vid samtal med svenskar, stått mången hård dust i lifliga disputationer om svenska och amerikanska förhållanden jemförda med hvarandra, och jag har varit glad och stolt öfver att få hålla »gamla mor» om ryggen, allrahelst som jag känt, att hon väl förtjenat det. Mer än en gång hafva dessa disputationer slutat dermed, att man sagt: »Ja, med lektorn är det omöjligt att komma någon väg», hvarpå jag vanligen genmält: »Det torde bero derpå, att lektorn har rätt.» Jag ber dock att få omtala, att många, som länge bott i Amerika, villigt gifvit mig rätt.

När jag varit i stora amerikanska städer, hafva naturligtvis mina vänner der välvilligt fört mig omkring för att låta mig se »stadens härlighet». Sådana färder hafva varit synnerligen

intressanta. Men nästan hvarje gång har jag fått höra följande för amerikanskt åskådningssätt betecknande uttryck:

»Se på det der huset. Der bor herr X. Han är en smart man, en af de smartaste i vår stad, värd flere millioner dollars.»

En smart man är detsamma som en fiffig affärskarl, och med den frågan, hvad en man är värd, menar man alltid, huru mycket penningar han eger. Ser man sakerna på detta sätt, då är klart, att intet land på jorden kan jemföras med Amerika. Men det är icke alla, som kunna se dem så.

Efter min hemkomst visade mig en vän ett bref, som han mottagit från en af sina bekanta uti Amerika. Denne skref bland annat:

»Tyvärr torde Waldenströms besök i Amerika icke blifva så långvarigt, att han hinner lära älska detta härliga land.»

Många hade nog gerna sett, att jag i likhet med dem hade fattat långt större kärlek till Amerika, än jag hade till Sverige. Men det kan jag säga för sant: Har något varit egnadt att göra mig *riktigt svensk*, så har det varit mina utländska resor, och till dem hör ock min resa i Amerika. Och börjar jag en dag känna min svenskhet svalna, då gör jag bestämdt en utländsk resa igen, det må kosta, hvad det vill. Det fins hos den lilla, den gamla, en storhet, som den stora, den unga saknar. Den förras storhet går mer på djupet, den senares mer på bredden. Den senare faller mer i ögonen, den förra upptäcker man kanske icke förr, än man tittat under skalet på den senare.

ANDRA KAPITLET.

Förberedelser till resan. — Olika ångbåtslinier.

När det nu var beslutadt, att jag skulle resa, måste naturligtvis åtskilliga förberedelser dertill göras. Först och främst gälde det att bestämma, hvilken ångbåtslinie jag skulle välja. Som bekant täfla nämligen flere olika linier om att draga till sig passagerare af alla klasser. I synnerhet äro engelska linier genom sina agenter verksamma uti vårt land. Men äfven tyska linier göra, hvad de kunna. Den starka konkurrensen mellan alla dessa linier gör ock, att de öfverbjuda hvarandra i skildringen af de fördelar, som man har genom att gå just med dem. Dessa skildringar äro icke alltid så fria ifrån misstag, som man skulle önska. De öfverbjuda icke blott hvarandra, utan ock *verkligheten*.

Jag bestämde mig för att gå med Guion-linien, hvars generalagent i Sverige jag var personligen bekant med, och som lofvade att befordra mig så billigt som någon annan linie. Jag är honom ock mycken tack skyldig för hans omtanke om mitt bästa — en omtanke som nog beredde mig åtskilliga fördelar, hvaraf jag annars icke hade kommit i åtnjutande. Redan tidigt köpte jag tur- och retur-biljett. Det hördes från Liverpool, som om platserna på de atlantiska ångarne vore mycket upptagna, och som om det derför vore nödvändigt att redan tidigt köpa biljett, om man ville vara säker att komma af med den båt, som man önskade. Eftersom jag nu ville fara

med Guion-liniens bästa båt *Alaska*, så skyndade jag att köpa biljett — alldeles för tidigt. När jag sedan i Liverpool kom ombord på ångbåten, befans der vara godt rum i första klassen för ungefär dubbla antalet passagerare till, d. v. s. icke mer än vid pass en tredjedel af platserna voro upptagna. Men det var icke det jag menade, när jag sade: för tidigt. Jag tror nämligen, att om jag hade väntat något litet och hört mig för här och der, så hade det icke mött synnerlig svårighet för mig att betinga mig fri resa för både fram- och återfärden. En finsk tidningsman, medarbetare i en af Helsingfors' tidningar, reste på samma ångbåt som jag öfver Atlanten. Han hade utan någon svårighet fått fribiljett på Guion-linien, och hade äfven varit erbjuden fribiljett på andra linier. Af samma skäl fick också jag af en annan linie fribiljett för återresan till Europa å en ångbåt, vida ståtligare än Alaska. Och agenten i Chicago var t. o. m. angelägen, att jag skulle resa med den linien, för att äfven hon skulle få ett ord nämdt om sig uti min blifvande reseberättelse. Engelsmännen och amerikanarne äro i sina affärer mycket beräknande och visa sig icke sällan ganska liberala, när de tro, att de deraf kunna hafva någon fördel. Jag skall längre fram anföra andra exempel derpå. Emellertid hade jag, som sagdt, köpt biljett på Guion-linien, och att äfven hon trodde sig hafva någon fördel deraf, att jag reste på henne, visade hon strax. Så snart min resa var bestämd, begärde hon nämligen att få annonsera derom i svenska tidningar. Jag kunde icke rimligen sätta mig emot en sådan annonsering, och utan tvifvel fick Alaska derigenom åtskilliga passagerare, som hon annars icke fått, passagerare, som trodde, att jag skulle kunna och vilja vara dem till någon tjenst under resan. Några exempel derpå skall jag längre fram anföra.

Att, såsom jag gjorde, köpa tur- och retur-biljett för resan, är icke lämpligt. Jag vill derför råda hvar och en resenär att icke göra detsamma. Ty dels äro en linies ångbåtar af mycket olika beskaffenhet, och det kan lätt hända, att man vid hemresan icke kan vänta på en af de bästa båtarne, utan måste, om man är bunden af returbiljett, fara med någon af de sämre. Sålunda går t. ex. Alaska endast hvar femte tisdag från New-York. Dels kunna förhållanden inträffa, som göra det för den

resande önskligt att få gå tillbaka på en annan linie. I hvart och ett af dessa fall har man naturligtvis stort besvär deraf, att man redan har retur-biljett. Att köpa tur- och retur-biljett medför icke heller någon nämnvärd besparing uti ekonomiskt afseende. Den besparing, man tror sig göra, kan lätt slå om till verklig förlust.

Till förberedelserna för min resa hörde äfven, att jag tog en olycksfallsförsäkring i Fylgia. Jag hade hört så mycket talas om jernvägarne i Amerika, att jag vid tanken på de många resor, som jag på dem skulle göra, ansåg det bäst att försäkra mitt lif mot möjliga olycksfall.

Att sådana försäkringar ej äro alldeles öfverflödiga, derom vittna de många jernvägsolyckor, som man ständigt ser omtalas i amerikanska tidningar. Derom vittna ock ett slags automatiska olycksfallsförsäkringsanstalter, eller, rättare sagdt, maskiner, som man ofta finner på jernvägsstationer i Amerika. De se ut nästan som automatiska vågar. Man sticker in en fem-cents slant (18 öre) i dem, och om ett ögonblick kommer der ut en biljett, genom hvilken man är lif- och olycksfallsförsäkrad för några hundra dollars under en tid af 24 timmar. Önskar man högre försäkring, så stoppar man in en eller flere »femcentare» till.

Det är somliga troende, som anse det vara orätt att försäkra sin kropp och sitt lif. Men jag för min enskilda del betraktar det såsom en ren välgerning, att det finnes tillfälle att göra det. Jag brandförsäkrar mitt hus och mitt lösöre, fastän jag tror och hoppas, att det aldrig skall brinna. Jag försäkrade nu mina lemmar mot olycksfall, ehuru jag hoppades, att icke någon olycka skulle inträffa. Och jag försäkrar mitt lif i medvetandet deraf, att förr eller senare måste jag dö. Men gerna för mig må andra låta bli att försäkra sig. Om någon sätter lås för sin dörr för att hindra hemgång af obehöriga personer, som kunde taga ifrån honom allt, hvad han eger, så må ju en annan ha frihet att lemna sin dörr öppen. Han må blott icke säga, att det är otro att hafva lås. Jag hörde en gång i en diskussion en man tala mot lifförsäkringar.

»Må man tro på Gud», sade han, »det är den bästa assuransen. Jag har aldrig haft någon lifförsäkring.»

Nå ja, det ena utesluter icke det andra. Den mannen egde för resten några hundra tusen kronor, och det kunde väl vara lifförsäkring nog.

Jag nämde, att annonserna om ångbåtslinierna icke alltid äro så utan fel, som man skulle önska. Särskildt gäller detta uppgifterna om den tid, som de särskilda liniernas båtar behöfva för färden öfver Atlanten. Sålunda får man läsa uti annonser om åtskilliga linier, att deras båtar tillryggalägga vägen öfver Atlanten på »vid pass 6 dygn», eller att deras båtar äro »Atlantens vindthundar», bekanta för sin snabbhet o. s. v. Hvita Stjern-linien annonserade sina båtar Teutonic och Majestic såsom »veridsberömda», långt innan någon af dem ännu gjort sin första resa. Guion-linien annonserade ock, att dess »båtar» tillryggalagt vägen öfver Atlanten på 6 dygn och några timmar. Nu lär det hafva händt, att ångaren *Alaska* någon gång gjort färden på 6 dygn 18 timmar och 37 minuter. Men ingen af samma linies andra båtar har gjort detsamma efter. Alaska gör det icke heller annars än under utomordentligt gynsamma förhållanden. Guion-liniens näst Alaska bästa båt, Arizona, har gjort sin snabbaste resa på 7 dagar 3 timmar 38 minuter. Alla andra båtar på den linien behöfva omkring $8^1/_2$ dygn eller mer, när de gå som snabbast. För öfrigt må angående dessa uppgifter sägas, att beräkningen, enligt hvad man meddelat mig, vanligen sker från det ögonblick, då Irlands sydvestra udde försvinner ur sigte, till det ögonblick, då man får sigte på Sandy Hook, en udde på Amerikas fastland, som ligger på ett afstånd af 20 engelska mil från New-York. Men det är många timmars väg ifrån Liverpool till Irlands sydvestra udde, och man är ej framme i New-York, när man får syn på Sandy Hook. Detta torde förklara, huru det kunde stå i Stockholms tidningar, att Alaska kom fram till New-York *på morgonen* af pingstdagen. Vi kommo i verkligheten fram *kl. 3 på eftermiddagen*. Dertill kommer, att tiden väl i allmänhet beräknas för färden ifrån Europa till Amerika och icke tvärtom, hvilket gör en stor skilnad. Under denna färd måste man nämligen draga tillbaka klockan icke mindre än fem hela timmar, beroende derpå att man far ifrån öster till vester, hvilket vållar en tidsskilnad af nu nämda längd. Naturligtvis måste man under färden från Amerika till

England draga fram klockan lika många timmar. Så uppstår det egendomliga förhållandet, att resan från England till Amerika i verkligheten är fem timmar längre, än hvad klockan visar. Hvad betydelse detta har skall man förstå af följande exempel. Om två båtar gå i samma ögonblick den ena från New-York till Liverpool, den andra från Liverpool till New-York; om de vidare gå med precis lika hastighet och komma fram till sina bestämmelseorter i precis samma ögonblick, så har *enligt klockan* den förra användt tio timmar mer på resan än den senare.

Emellertid måste man ju medgifva, att den långa färden öfver Atlanten går ofantligt snabbt med de nyare ångarne. I allmänhet kan man beräkna att med Alaska från Liverpool till New-York komma på 8 dygn, och det är ju icke mycket för en så lång färd. Det gifves dock båtar, tillhöriga andra linier, som äro snabbare, t. ex. City of Rome, tillhörig Ankar-linien, City of Paris och City of New-York, tillhöriga Inman-linien, samt framför allt Atlantens ståtligaste ångskepp Teutonic, tillhörande Hvita Stjern-linien. Den sistnämda gör resan på vid pass 13 timmar kortare tid än Alaska. De andra tre äro nästan lika snabba som Teutonic. Vid en täfling öfver Atlanten sommaren 1889 mellan Teutonic och City of New-York afgick den förra med seger, men vinsten var endast 18 minuter. Afståndet emellan New-York och Liverpool via Queenstown beräknas kortast till 3,060 engelska mil eller vid pass 500 svenska.

Men jag återgår till berättelsen. Dagen nalkades, då jag skulle lemna Stockholm. I vanliga fall har jag rätt mycket att göra, ofta mer än hvad som kan vara skäligt, men nu blef det värre än annars. Veckorna och dagarne flögo, som hade de haft vingar, men arbetet *gick*, bara *gick*. Det ville alls icke flyga. Och det var dock saker, som *måste* vara färdiga, innan jag kunde resa. Emellertid, huru det nu gick, sakta eller fort, så *gick* det i alla fall *och blef färdigt*. Jag kunde ej annat än äfven deri se, att det var Guds mening, att jag skulle resa. Det är godt att i hvarje sak, som man företager, se efter något, som kan antyda, hvad Gud vill. Ty först då kan man gå riktigt trygg till verket. I synnerhet är detta fallet, när det gäller en sak af större vigt. Och till sådana saker kan man ju också räkna en resa till och genom Amerikas förenta stater, äfven om man tänker komma hem till sitt land igen.

När det nu var bestämdt och bekant, att jag skulle resa, ingingo strax många kallelser, att jag under vägen till Göteborg skulle stanna och predika än här och än der. Åtskilliga

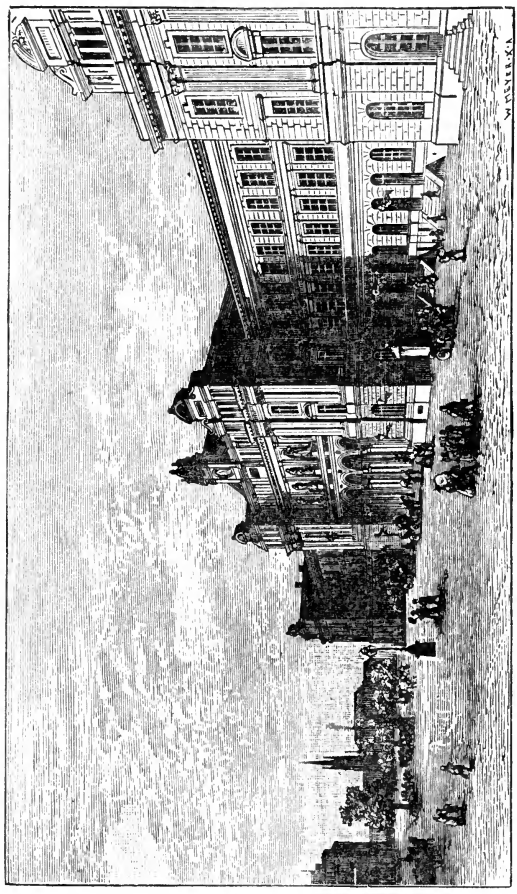

Stockholms Centralstation.
Se sid. 20.

sådana kallelser måste jag naturligtvis afslå; andra åter kunde jag icke komma ifrån, utan måste gifva löften — löften som jag sedan ångrade till följd af den öfveransträngning, som de i sista minuten vållade mig efter det häftiga arbete, som för-

beredelserna till resan hade kostat mig. Från åtskilliga håll fick jag ock bref eller besök af personer, som ämnade emigrera till Amerika, och som ville gå med samma båt som jag, emedan de trodde, jag skulle kunna vara dem till någon hjelp under vägen. Bland dem voro tvänne brudar, som skulle öfver till den nya verlden för att gifta sig, den ena en fröken G., som skulle gifta sig med en af mina förra lärjungar, nu bosatt i närheten af Boston, den andra en enka, fru R., som med sina två döttrar om 10 och 12 års ålder for för att i Brooklyn inträda i äktenskap med en svensk civilingeniör. De och deras anförvandter ville, att jag skulle taga dem, så att säga, »under mina vingars skugga» på färden. Jag lofvade göra, hvad jag kunde, men jag bekände på samma gång uppriktigt, att jag icke hade hopp att kunna göra mycket. Ty när jag far ut på sjön, plägar jag förföljas af en viss person, som vanligen kallas »Ulrik», och som är en mycket oangenäm herre. När man får honom i sällskap, blir man mot sin vilja så upptagen af honom, att man omöjligt kan befatta sig med andra. Fastän man alls icke tycker om honom, ropar man ändå om och om igen hans namn. Mina läsare förstå, att med »herr Ulrik» menas sjösjukan, som fått detta namn, derför att de sjösjukas qväljningar yttra sig uti ljud, som icke låta så olikt det namnet.

Bland dem, som beslöto att göra mig sällskap, var äfven en af mina gamla vänner, predikanten Lars Lindgren från Lingbo i Helsingland. Utan tvifvel låg det en Guds nådefulla ledning deri. På bortvägen behöfde jag visserligen icke mycket hans hjelp, men desto mer på hemvägen, då jag var konvalescent efter en långvarig och svår sjukdom.

På sista tiden blef det ock bestämdt, att min äldste son skulle följa med för att i Chicago eller någon annan amerikansk stad söka sig anställning på affärskontor. Han var mig till stor hjelp genom sin kunskap i engelska språket, som han talar flytande. Han är svensk-svensk, han som jag, från hufvudet till fotabjellet, från hjertat ut till fingerspetsarna, men han skulle ut för att praktisera på den bana, som han valt, och för sådant ändamål gifves nog ingen bättre skola än Amerika.

Tredje Kapitlet.

Afsked. — Resan till Göteborg. — Färden öfver Nordsjön. — Reflexioner om svensk undervisning i lefvande språk.

Lördagen den 18 maj reste jag till Gefle för att säga farväl. Likasom jag är svensk i allmänhet, så är jag geflebo isynnerhet, och det af hjertat. På söndags morgon kl. 9 höll jag barnpredikan i Betlehemskapellet; kl. 11 predikade jag »högmessan» der sammastädes. På qvällen kl. $^1/_2$ 9 hade Gefle missionsförening nattvardsgång i kapellet. Det var en högtidlig stund. Jag begagnade här tillfället att säga församlingen farväl, att anbefalla mig i hennes förböner samt mottaga hennes helsning till församlingarna i Amerika. För dessa intresserar hon sig så mycket mer, som inom dem finnas ofantligt många medlemmar, hvilka förut tillhört församlingen i Gefle. Vi bådo derpå Gud, att han måtte vara med oss och välsigna oss så, att, när vi åter träffades, det måtte befinnas, att vi ej blott blifvit bevarade i hans gemenskap utan ock förkofrats i tron och kärleken. Så firade vi den heliga måltiden under sång och bön och välsignelse, hvarefter följde hjertliga handtryckningar och lyckönskningar, ofta ledsagade af tårar. En sådan stund är för helig för att i detalj beskrifvas.

Dagen före min afresa höll jag uti Immanuelskyrkan i Stockholm ett föredrag till afsked. Föredraget utgjorde en skildring af den nyligen aflidne katolske missionären Damiens sjelfuppoffrande arbete bland de spetälske på Sandwichsöarna.

Efter föredraget upptogs kollekt för det skandinaviska emigranthemmet i New-York, som jag längre fram skall närmare beskrifva. Denna kollekt uppgick till den vackra summan af 800 kronor. Några vänner hade för afsigt att vid samma tillfälle sjunga en afskedssång till mig i kyrkan. Den var för ändamålet särskildt författad af en bland dem. Men lyckligtvis fick jag se den samma, innan den blef sjungen, hvarför jag afböjde den vänligt tilltänkta men i mitt tycke olämpliga tillställningen.

Stunden nalkades. Ännu på morgonen af dagen för afresan hade jag mycket ogjordt af det, som måste göras. Jag steg tidigt upp och arbetade af alla krafter. Kl. 11 var allt klart. I hast intog jag resemåltid, alldeles som hade det skett på en jernvägsstation. Min hustru, som jemte äldsta dottern skulle följa mig till Göteborg, var sysselsatt med att packa sakerna. Så snart vi ätit, läst ett Guds ord och i gemensam bön anbefallt oss i vår trofaste Guds hand, sade jag farväl åt husfolket, sprang ut i staden för att der uträtta åtskilligt, som ännu återstod, och mötte sedan vid stationen de mina samt en skara vänner, som kommit dit för att säga mig farväl Gud välsigne de kära vännerna! De sade mig månget godt ord. En af dem räckte mig ett papper, der många bibelspråk voro anförda, bland annat detta: Herren halp David, ehvart han drog. Montgomery, en amerikanare från Minneapolis, hvilken då vistades i Stockholm, och om hvilken jag längre fram kommer att tala, lemnade mig ett rekommendationsbref till sina många bekanta och vänner i Amerika. Jag sjelf hann ej säga vännerna mycket. Svettig, trött, förströdd var jag ock, så att jag nog såg mycket frånvarande ut. Men jag tänker, att de väl förstodo, huru jag hade det.

Klockan 12.25 lemnade tåget Stockholms Centralstation, och jag skulle nu försöka sätta mig in i den tanken, att jag var på väg till Amerika, ty det hade jag ännu ej haft tid att göra. Emellertid hade jag så mycket sällskap, att jag icke heller nu riktigt fick i mig den tanken. Dessutom hade jag annat att tänka på. I brådskan hade jag der hemma glömt åtskilliga saker, som jag nu på gående tåg måste skrifva efter, för att få dem sända till Göteborg. Vid Katrineholm skulle ock — hvad vigtigare var — Lindgren och jag stiga af för att predika på aftonen, och det fordrade ju någon förberedelse.

När vi kommit fram till Katrineholm, begåfvo vi oss genast till baptisternas bönehus, som välvilligt hade upplåtits. Der var samlad en stor skara menniskor, hvilka trots hettan och trängseln och den qvalmiga luften syntes uppmärksamt lyssna till det gamla, det urgamla men dock alltid nya budskapet om Guds lam, hvars blod renar från alla synder. Det är ju underligt detta budskap. Man har hört det hundra och tusen gånger förr, och ändå vill man höra det om igen. På *teatern* måste man alltid hafva något nytt att bjuda på, men på bönehuset vill man hafva det gamla. Får man der höra något *nytt*, så verkar det oro. Alla komma dit för att få höra, *hvad de veta förr*, eller rättare: för att äta samma andliga spis, som de hafva ätit förr. Det enda, som der kan bli nytt, är formen, alldeles såsom man kan laga till samma lekamliga spis i många former eller formar.

Sedan vi nu hade predikat och spisat qväll och sagt bröderna farväl, foro vi med nattåg till Hallsberg. Der lågo vi till nästa dag d. v. s. lördag. Kl. 10 f. m. skulle jag predika i Hallsbergs bönehus, hvilket ock skedde. Vi läste Jon. 4, som handlar om, huru Jona blef förbittrad deröfver, att Gud var för nådig mot Nineve. Att fariseerna förargades öfver Jesu kärlek, det är ju ej så underligt. Men att en *profet* blir så ond öfver Guds godhet mot syndare, att han t. o. m. önskar sig döden, det är högst märkvärdigt och högst bedröfligt. Och dock är detta intet annat, än hvad som äfven nu ofta händer, då många kristna förarga sig öfver predikan om den fria, omätliga och öfverflödande Guds nåd, som bjuder alla syndare att komma utan alla vilkor eller förbehåll, utan all godtgörelse, ja att komma just sådana de äro, till nådastolen, och det strax. Man får ej säga, att alla dessa knorrare äro fariseer. Många af dem äro »Jonassöner». Äfven Simon, Jona son, som sedan kallades Petrus, var en Jonasson länge nog, sedan han blifvit Jesu lärjunge.

Men det märkligaste i texten var, att Gud lät en kurbits växa upp *för att lindra profetens förtret* (v. 6). Ack, gode Gud, huru hade du ej skäl att vredgas? Och dock tänker du på att lindra förtreten hos en profet, som är förargad på dig för det, att du är så god! Kan det vara möjligt, att Gud är sådan? Ja, han är sådan. Gud är kärlek, och kärlekens natur

är att älska och göra godt äfven mot dem, som göra illa. »Den som rätt kunde måla kärlekens bild, han skulle då hafva målat Guds anlete rätt», säger Luther.

Från Hallsberg reste vi med snälltåget samma dag vid middagstiden och anlände till Göteborg kl. 10 på qvällen. Här mötte oss kära vänner, som med öppna armar togo emot oss och helsade oss välkomna. Det är godt att hafva sådana vänner på en plats, dit man kommer, och att komma likasom i famnen på dem, när man kommer. Jag tänker ock, att när vi komma till det nya Jerusalem, skola vi möta en skara utan like, som skall taga emot oss, en skara oräknelig af änglar och frälsta menniskor, som skola välkomna oss.

På söndagen den 26 maj predikade jag i Betlehemskyrkan i Göteborg. Texten var dagens evangelium i Joh. 16: 23—33. Det är sköna ord, herren der säger till sina lärjungar. De skulle snart förskingras och lemna honom allena. Men han tröstar dem på förhand dermed, att han ändå ej är allena, emedan fadern är med honom. Detta, säger han, har jag talat till eder, på det I mån hafva frid i mig; i verlden hafven I betryck, men varen vid godt mod, jag har öfvervunnit verlden. Han segrade, och den segern var vår. Ty det var för oss han stred, och våra fiender han öfvervann. Han stred icke mot Gud och hans vrede. Fadern var icke *emot* honom utan *med* honom, och *med* fadern stred han mot *våra fiender* och nederlade dem. Ja, Gud vare lof!

På aftonen talade Lindgren i Betlehemskyrkan. Jag reste ut till Alingsås. I Alingsås hade mina vänner begärt att få låna kyrkan. Det var omöjligt. Kyrkoherden trodde, att jag var en högst farlig menniska, och då var det naturligt, att han icke ville öppna kyrkan. Man må aldrig begära, att en person skall göra, hvad han anser vara farligt. Men genom borgmästarens försorg upplåts en staden tillhörig park. Och der var härligt att vara. Någon stund, förrän sammankomsten skulle börja, lät Gud regna för att afkyla den heta luften och slå ned dammet. Under hela sammankomsten lät han moln skymma för solen, så att vi icke kunde önska en bättre väderlek för en sammankomst i det fria. Folk var ock samladt så talrikt, att det icke på långt när hade fått rum i kyrkan eller i kyrkan och bönehuset tillsammans. Och så visade det sig

vara en stor fördel, att kyrkoherden hade vägrat upplåta kyrkan.

När jag från Alingsås kom till Göteborg kl. 10 på qvällen, inträffade en händelse, som i all sin litenhet gjorde ett djupt intryck på mig. Jag stannade nämligen ett par minuter, såsom det tycktes af en ren tillfällighet, i stationens port, medan en vän, som var med mig, gick ut på perrongen för att se efter, om någon från hans hem var nere vid tåget för att möta oss. I det samma fick jag se den ofvan omtalade fru R. Hon hade varit med på tåget från Stockholm. Nu visste hon icke, hvart hon skulle vända sig. Hon hade aldrig varit i Göteborg, hade inga bekanta der. Jag ropade henne vid namn, hon vände sig om, och allt hennes bekymmer var nu förvandladt i glädje. På mig gjorde det, som sagdt, ett djupt intryck att sålunda se Guds ledning i det lilla, i det som nyss förut sett ut som en tillfällighet. Jag tog nu hand om henne och hennes två barn samt hennes saker och förde henne till hotel Kristiania. Utan tvifvel borde vi mycket mer, än vi nu göra, se efter Gud i det dagliga lifvets små händelser. Det der, som kallas »en lycklig slump», finnes nog icke till. Nej, det är *den himmelske fadern*, som leder de sina, fastän han sällan får det tack derför, som han skulle hafva.

På måndagen den 27 maj besökte jag åtskilliga vänner och hade för öfrigt hvarjehanda bestyr för resan. På e. m. var jag med min hustru och min dotter inbjuden på en åktur i Göteborgs omgifningar. Det var en mycket härlig tur. Göteborg har mycket, som är skönt att skåda. På aftonen predikade jag i Betlehemskyrkan igen. Guds ord kan aldrig för ofta predikas. Den ena dagen har den ene tid att komma och höra, den andra dagen en annan. Och ordet skall ej komma fåfängt tillbaka. Äro åhörarne få eller många, det gör ingenting till saken. Må vi bara »ropa och icke spara», nödga och truga. Ofta kan predikan hos tio åhörare bära mer frukt än annars hos tusen. Och öfver hufvud är det alls icke sagdt, att de, som här haft de flesta åhörarne, också i himmelen skola räkna de flesta andliga barnen.

Nu kom dagen för afresan, tisdagen den 28 maj, en vacker dag. Med ångaren Cameo, en stor engelsk båt, skulle vi lemna Göteborg kl. 1 på dagen. Det kändes allt litet underligt, när

det nu var så nära. Min hustru ville, att vi skulle taga farväl af hvarandra *riktigt*, såsom skulle vi ej mer träffas. »Se vi hvarandra åter, så få vi räkna det, som hade vi fått hvarandra en gång till», sade hon. Sådant der lät vemodigt. Vi befalde oss i Guds hand, och jag tänkte: »Ah, nog kommer jag tillbaka. Gud skall föra mig hem igen.» Och så har nu skett. Äfven under den tid, då jag låg sjuk i Chicago, var jag viss, att jag icke skulle dö der utan komma hem.

Med en mindre ångbåt foro vi från kajen ut på redden till den engelska ångaren. Åtskilliga vänner följde med. Cameo lade ut, och den mindre båten gick vid dess sida ett stycke långt. Ännu ett farväl. Våra vänner stego ned i den lilla båten och vände om. Jag viftade efter min hustru och min dotter, så länge jag såg dem. Och sedan bar det af till sjös.

Cameo är en stor båt efter våra förhållanden, 830 registertons. Här voro vi nu samlade en skara svenskar och finnar på väg till Amerika. När vi hade kommit utom skärgården och det led mot aftonen af den första dagen, samlade Lindgren och jag svenskarne och de svensktalande finnarne i fören af fartyget. Jag klef upp på den upphöjning, som utgjorde nedgång till mellandäcket (se bilden sid. 33). Lindgren stod nedanför. Och så stämde vi upp en sång.

Det blef en ljudelig sång. Lindgren höll melodien, och vi andra sjöngo med, så godt vi kunde. Var ej vår sång något konstverk, så var den ett hjerteverk. Jag lade också in hela min röst, och vek jag någon gång af från melodien, så voro nog åhörarne så vänliga, att de trodde, att jag sjöng andra stämman. Sedan vi sjungit och bedit, läste vi ett stycke ur Guds ord. Det var godt att för denna lilla skara, som var på resa till ett annat land, få tala om resan till det himmelska fäderneslandet och om »Jesuslinien», på hvilken man reser fritt, och om det nya tungomål, som alla skola utan svårighet kunna tala, när de komma fram. Folket lyssnade uppmärksamt, fastän flere fridstörare funnos der. De finnar, som ej förstodo svenska, pratade och rökte rundt omkring, och dertill voro några icke riktigt nyktra. Men det störde oss ingenting. Så vardt afton den första dagen.

Andra dagen eller onsdagen voro rätt många passagerare sjösjuka. Jag och Lindgren hade ingen känning alls af sjön.

Det gungade ej heller så särdeles mycket. Dock var det så pass, att jag förundrade mig öfver, att »herr Ulrik» icke gjorde något besök hos mig. Utan svårighet kunde jag gå ned i tredje klassen till de sjösjuka för att tala med dem och göra dem hvarjehanda små tjenster.

Efter frukost samlade vi åter svenskarne till att sjunga, bedja och höra Guds ord. Vi stodo på samma plats som dagen förut. Men nu gungade det så, att Lindgren måste sitta

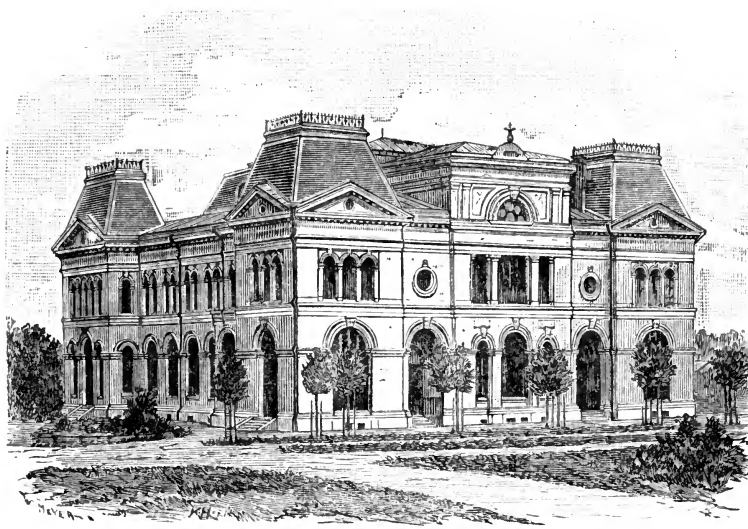

Betlehemskyrkan i Göteborg.
Se sid 22.

på upphöjningen och stödja mig, som stod. Vi talade om hemmet, som vi lemnat, det nya hemmet, som många sökte i en annan verldsdel, om de ljusa förhoppningar eller mörka farhågor, som rörde sig i utvandrarnes hjertan, samt om Jesus, som vill taga hand om oss alla på alla våra vägar, och så om det rätta hemmet, dit han vill föra oss och alla de våra uti Abrahams — nej, icke Abrahams utan vår himmelske faders sköte.

Sedan vi hade slutat, bad en finne oss att tala äfven till finnarne. Han sjelf ville tolka, ty han var mäktig bägge språ-

ken. Så skedde, och jag talade om en berättelse för dem. Derefter sjöng en finne en finsk andlig sång. På qvällen var det rätt dugtig sjögång, så att vi icke kunde predika. Men vi sjöngo: Vår Gud är oss en väldig borg. Sedan bådo vi. Derefter sjöngo vi: Trygg i din vård jag lemnar mig, samt: Jag har Gud och jag har nog.

Dagen derefter var Kristi himmelsfärdsdag. Vi samlades som de förra dagarne, och jag talade först till svenskarne och sedan till finnarne. Vårt sällskap skulle nu snart skingras. Endast en del af emigranterna skulle från England gå med samma linie som jag. Andra skulle fara med Cunard-linien.

Under resan öfver Nordsjön sökte jag göra mig reda för orsaken, hvarför så många lemnade sitt fädernesland och foro bort till Amerika. De flesta svaren kunna sammanfattas i de ord, som en finsk flicka sade: »Jag skall väl dit och söka min lycka jag ock såsom alla andra.» Somliga hade ju ett bestämdt mål, somliga hade anförvandter att komma till. Men de fleste reste på måfå. Det vardt derför för oss desto vigtigare att bjuda och bedja dem hålla sig hårdt till Jesus, som kunde följa med alla öfver allt, hjelpa, stödja och bära hvar och en efter hans behof, för att sedan samla dem i den eviga härlighet, dit han sjelf farit upp. Och vi hoppas, att ordet ej skall komma fåfängt tillbaka. Gud har lofvat det.

Ombord på båten hade vi all anledning att vara nöjda med det bemötande, vi erforo. Kaptenen var en mycket human och vänlig man. Våra hytter voro bra, maten likaså. För den senare fingo vi betala vid pass 6 kronor om dagen, och då bör man ju kunna få äta ordentligt. Fröken G., som låg sjuk en stor del af tiden, kunde ingenting äta. Men det kostade lika mycket. Emigranterna i tredje klassen hade mat utan någon särskild kostnad. Det var en för dem ovan mat, och många yttrade stort missnöje deröfver. Man kan dock icke säga, att maten var dålig, om den också icke precis var god. Brödet var, hvad vi i Sverige kalla sur limpa, och det smakade naturligtvis icke väl i deras mun, som voro vana vid det hårda rågbrödet. Buljongen eller köttsoppan var till halten väl svag men mycket pepparstark och derigenom motbjudande för de fleste. Men det är nu en gång så, att olika nationer laga till sin mat på olika sätt. Köttet var ganska försvarligt.

Smöret på smörgåsarne syntes många väl tunnt, och det var verkligen tunnt. Engelsmännen äta kanske icke så mycket smör som vi svenskar, och de smörgåsar, som bestodos, voro engelska, icke svenska, ty vi voro nu på en engelsk båt, ej på en svensk. För många var maten också motbjudande derför, att de voro mer eller mindre illamående. Många råa uttryck fäldes, och mycken råhet visades äfven i handling, såsom då flere kastade maten öfver bord, eller när en man skrapade af smöret från brödet och strök det på sina stöflar, för att sedan kasta brödet i sjön.

Hvad angår emigranternas sofplatser, så voro de grufligt tarfliga. Det skulle säkerligen ej fordra stora kostnader att inrätta dem litet trefligare. Man kan derför icke undra på, att många med en viss bäfvan ryggade tillbaka, när de trädde ned i emigrantrummen under däck. Men allt har en öfvergång, och så äfven detta. Det bemötande, som emigranterna erforo från befälets och besättningens sida, var i allo godt. Anmärkas bör ock, att Cameo är en äldre och vida tarfligare båt än de båtar, som vanligen föra passagerare mellan Göteborg och Hull. Han gick extra den här gången. Hans regelbundna turer äro mellan London och Norge — och det är norrmännens sak.

Medan jag var ute på Nordsjön, fick jag god lust att känna, huru ett bad i dess vatten skulle smaka. Sagdt och gjordt. Under det att fartyget gick med full fart, klädde jag af mig och hoppade i. Det var mycket skönt, och jag plaskade dugtiga tag. Utan svårighet kunde jag ock följa med fartyget samt i sinom tid åter komma upp på däck, utan att fartyget behöfde stanna ett enda ögonblick eller ens sakta farten. Mången, som läser detta, skall kanske tycka, att jag måste vara en riktig Münchhausen. Men saken var ej så svår, att ej hvem som helst kan göra den efter. Ty badet togs i ett badrum, som fans ombord.

Under måltiderna försökte jag att säga ett och annat på engelska till kaptenen. Det roade honom mycket. »Man måste en gång börja dermed», tänkte jag. Kaptenen var ock så kunnig i engelska, att han förstod allt, hvad jag sade. Det var icke heller mycket.

Det är förargligt så visst att aldrig hafva lärt sig engelska. Men hvem kunde väl tänka, att jag någonsin skulle komma

till Amerika! På min skoltid lästes ingen engelska alls i de svenska skolorna. Nu läses väl åtskilligt, men af huru stort värde det öfver hufvud kan vara, lemnar jag derhän.

Studiet af de lefvande språken hos oss är i allmänhet mycket opraktiskt och borde grundligt reformeras. Såsom bevis derpå vill jag bara anföra följande exempel. En min son kom en gång hem från skolan och medförde svenskan till ett tyskt skriptum. Dess innehåll kan man bedöma af slutorden, hvilka lydde sålunda: »Det härliga ljus af samhällsordning, konst och vetenskap, som under de sistförflutna fem halfva århundradena utbredt sig från och öfver norra Europa, har för sin tillvaro haft att tacka Gustaf II Adolfs mod och svärd.»

När jag hade läst detta, frågade jag min son:

»Vet du, hvad det heter på tyska: Drag på dig stöflarne! eller: Knäpp igen rocken! eller: Vesten är för trång?»

Men intet af allt detta visste han.

En annan gång hörde jag en af mina små flickor läsa öfver en fransk lexa. Hon skulle lära sig några glosor till ett stycke, som hon hade att öfversätta. Hon läste:

»Les carthaginois, kartagerna»,

och det repeterade hon många gånger för att få det riktigt inpluggadt i sitt minne. Jag frågade henne:

»Min lilla flicka, vet du, hvad stol heter på franska?»

»Nej, pappa, svarade hon, det ha vi inte fått lära oss.»

»Nå, frågade jag, vet du, hvad bord och fönster och dörr heter på franska?»

»Nej, svarade hon åter, det ha vi aldrig heller hört i skolan.

Således, hvad »kartagerna» skulle heta på franska, i fall de funnes till, det skulle hon lära sig. Men hvad de föremål hette, som närmast omgåfvo henne, det hade hon aldrig fått höra. Följden af sådan undervisning är, att när våra elever komma ut ur läroverket och skola i det dagliga lifvet använda ett främmande språk, så äro de alldeles obekanta med namnen på de föremål, som ligga dem allra närmast, samt derför ur stånd att reda sig i samtal med en utländing. Det är, som trodde många lärare i lefvande språk, att undervisningen för att vara lärd måste vara opraktisk.

Fjerde Kapitlet.

I England. — Ångaren Alaska.

Det var en vacker dag, Kristi himmelsfärdsdag, den 30 maj 1889. Frampå förmiddagen varsnade vi Englands kust. Det var en ganska vacker anblick, ehuru den icke företer någonting storartadt. Staden Hull, der vi skulle landa, ligger vid en fjärd, som heter Humber, temligen långt inåt landet. Vid inloppet till Humber ser man på venster hand Grimsby, en stad af stor betydelse för den svenska och norska jern- och trävaruhandeln på England. Der har länge varit en svensk sjömansmission.

Till Hull kommo vi fram strax på eftermiddagen.

Vi mottogos i den engelska staden af agenten för Guionlinien, en tysk jude, som talade svenska, och som gjorde sitt bästa för vår beqvämlighet. Isynnerhet visade han sig uppmärksam mot mig och mitt sällskap. Han förde oss till ett enkelt men renligt hotel, der vi åto middag för rimligt pris. Vi hunno egentligen icke se oss något om uti Hull, endast nere vid hamnen och dockorna. Här såg jag för första gången ebb och flod. Vattnet ur fjärden gick ut till hafs. Sjöbotten blottades temligen långt ut från land. Det var ebb. Båtar och smärre fartyg, som lågo närmare land, blefvo liggande på botten. Men efter några timmar kom vattnet igen. Det var flod. Fartygen lyftes åter upp och flöto som förr. Detta upp-

repas två gånger hvarje dygn. Det lärer vara »gubben i månen», som genom sin dragningskraft ställer till denna oreda. Man kan lätt föreställa sig, huru menlig för sjöfarten den måste vara, och hvilka oerhörda kostnader den måste vålla. För dess skull måste man nämligen bygga s. k. dockor, d. v. s. ofantliga vattentäta inhägnader för vattnet. När det är flod, öppnas portarna. Ankomna fartyg släppas in, afgående fartyg släppas ut. Så kommer ebb. Då stängas portarna. Vattnet i dockorna bibehålles vid samma höjd, medan det utanför dem sjunker, så att botten blottas. Det finnes på Norra Amerikas östra kust en fjärd, der, enligt hvad man berättat mig, vattnet vid ebb faller 60 fot, för att inom sex timmar åter stiga till sin fulla höjd. I vårt land känna vi ej af dessa företeelser. Sverige ligger nämligen så ombygdt af andra länder, att det kan sägas sjelft ligga i en docka. Visserligen finnes det läckor på den dockan, men de äro så obetydliga, att det icke kännes, att något vatten strömmar ut genom dem, allrahelst som tillflödet inifrån landet alltjemt fyller på.

Ebben har dock icke med sig bara olägenheter, utan är äfven på sitt vis gagnelig, isynnerhet för de stora städerna. Den myckna orenlighet, som i dessa städer flyter ned i vattnet, sopas nämligen med ebben ut till hafs, och när floden kommer, införes en oerhörd mängd friskt hafsvatten. Gubben i månen gör således ett godt renhållningsarbete till nytta för menniskors och boskaps helsa. Och det arbetet kunde nog ingen annan göra efter.

Med extratåg foro vi från Hull sent på qvällen. Tåget var mycket långt och uteslutande afsedt för amerikafarare. Största antalet passagerare bestod af svenskar och finnar. När jag steg in i kupén, sade agenten till mig, att han hoppades, att jag skulle skrifva och gifva honom ett berömmande erkännande hos Guion-liniens agent uti Stockholm. Sedan fick jag höra, att han någon gång varit utsatt för allvarsamma anmärkningar. Och han trodde väl nu, att han skulle kunna få sin sak riktigt reparerad.

På 5 timmar passerade tåget vägen mellan Hull och Liverpool. Oupphörligt mötte vi tåg, som bullrande drogo oss förbi och hindrade oss att sofva. Vi kommo fram till Liverpool mellan kl. 3 och 4 på morgonen. Der gingo redan på platformen

kommissionärer för de särskilda linierna och utropade hvar och en namnet på sin linie. Men från Guion-linien var ingen kommissionär tillstädes. Detta gjorde, att passagerarne måste stå och vänta på platformen ganska länge, hvilket var temligen obehagligt, emedan det var rätt kallt, hvarförutom alla kände sig litet ruskiga efter den nattliga resan. En engelsman kom nu, en liten tjock, beskedlig man, kommissionär för Guion-linien. Men han förstod ej ett ord svenska. Bland de svenske passagerarne var en synnerligen hetlefrad herr L. Med stor vrede vände han sig mot den lille mannen och utgöt öfver honom en ström af galla. Så grälade de, den ene på svenska, den andre på engelska, utan att förstå ett ord af hvarandra. Det var ett sorglustigt skådespel. Efter en stund aflägsnade sig engelsmannen, alldeles förbryllad, och så godt var det.

Slutligen kom den skandinaviske kommissionären. Han blef genast föremål för häftiga och närgående utgjutelser af flere passagerare, isynnerhet herr L., hvilken var såsom en brinnande kruttunna. Den stackars kommissionären blef också ond. När jag blandade mig i samtalet och sade honom, att han borde hafva varit nere i behörig tid, så svarade han:

»Inte kan jag stå här och vänta hela natten», hvarpå jag genmälde:

»Det hade ni icke heller behöft, ty utan tvifvel har ni från Hull erhållit telegram om, hvilken tid ni hade att vänta tåget.»

Derpå lemnade jag både honom och den engelske kommissionären, som nu kommit igen, mitt visitkort. Det förändrade ställningen strax såsom genom ett trollslag. De blefvo särdeles höfliga. Detta berodde nog derpå, att agenten i Stockholm skrifvit särskildt om mig till kontoret i Liverpool.

Klagomål öfver den skandinaviske kommissionären framfördes till kontoret, men saken bilades, såsom jag tror, ganska tillfredsställande för alla parter. Och i sjelfva verket syntes kommissionären vara en ganska bra karl, fastän han hade försofvit sig den der gången — och hvem kan icke det hända? Hade han genast öppet erkänt det och vänligt bjudit herr L. en cigarr, så hade det snart blifvit lugnt. Han är till börden dansk eller norrman och heter Peterson. Han har ett herberge för emigranter, och det är i all sin enkelhet och tarflighet renligt och snygt, samt, hvad maten beträffar, riktigt bra.

Jag med mitt sällskap tog in på ett invid stationen beläget, godt hotel, Station Hotel kalladt. Der var mycket fint. Det första vi derför gjorde, när vi trädde in, var att fråga oss

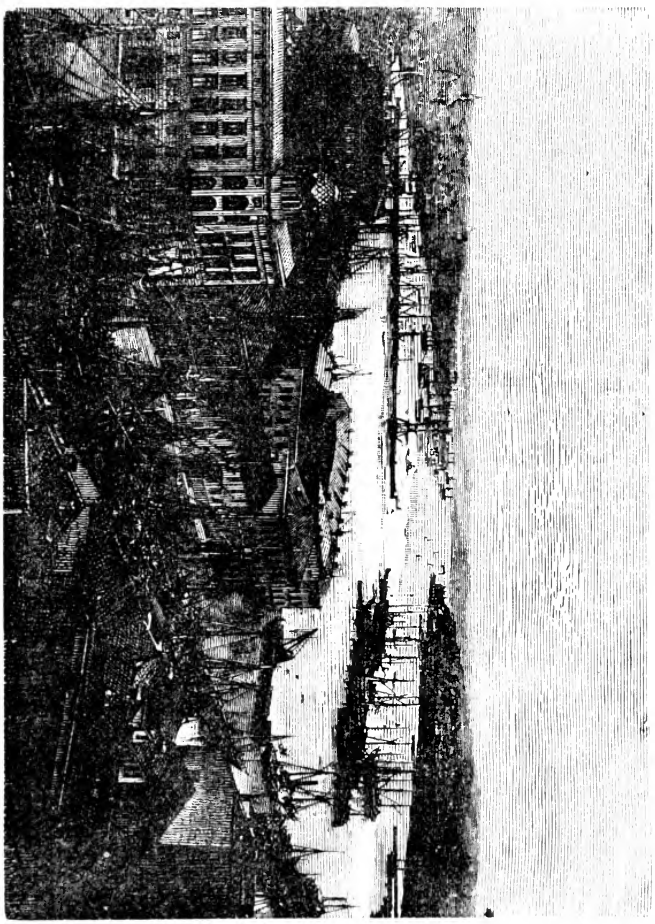

Göteborgs hamn.
Se sid. 44.

för om priset för rum och sängar och allt, hvad dertill hörde. Vi tyckte, att det var ganska billigt, samt stannade derför qvar och läto bära in våra saker. Men när vi följande dag fingo vår räkning, var den ungefär dubbelt högre, än hvad vi öfverenskommit om. Man hade nämligen på räkningen hittat på att

debitera oss för alla möjliga saker, om hvilka vi dagen förut aldrig hade kunnat tänka, att de skulle betalas särskildt. Sådant får man alltid på resor vara beredd på, och jag erinrade mig vid detta liksom vid andra dylika tillfällen, hvad Bædeker uti sina råd till resande säger, att den, som är allt för rädd och känslig för förargelser, gör bäst uti att stanna hemma och icke göra några resor alls.

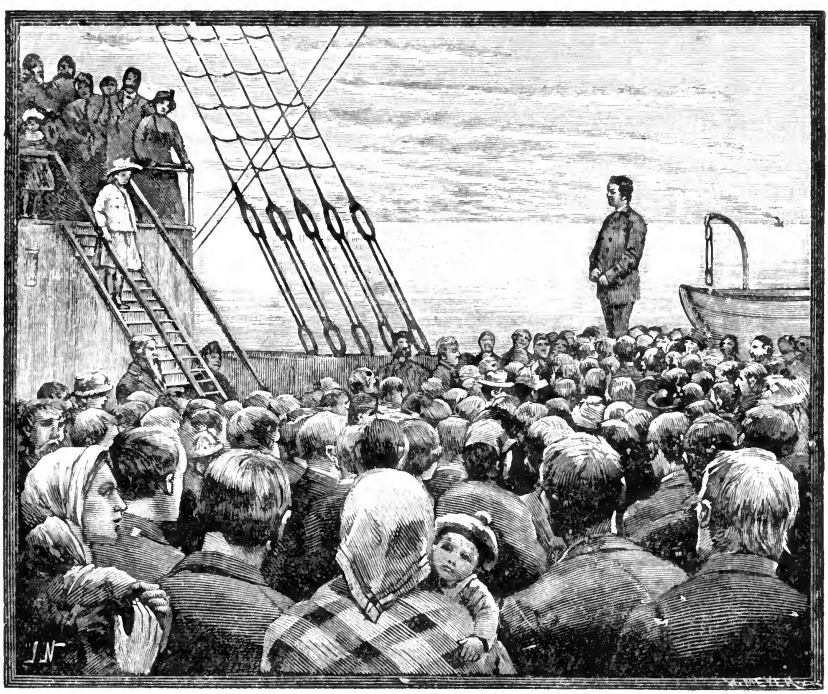

Predikan ombord.
Se sid. 24.

I Liverpool hade vi tillfälle att mer än i Hull se oss omkring, emedan ångbåten icke afgick derifrån förrän på lördagsmiddagen. Vi åkte sålunda på taket af en spårvagn genom hela staden samt besågo äfven flere af de vackra och dyrbara landtställen, som ligga närmast utanför den samma.

Liverpool eger många storartade hus, som fängsla främlingens öga, men hvad som isynnerhet tilldrog sig *vår* upp-

märksamhet, var det otroligt stora antal krogar, som man öfver allt varsnade, isynnerhet uti de delar af staden, som beboddes af den arbetande befolkningen. Ofta sågo vi vid gatukorsningarna en krog i hvarje hörn, eller fyra krogar alldeles midt emot hvarandra. Dryckenskapen tyckes också hafva vållat en ytterlig fattigdom i den stora staden, att döma af den mängd smutsiga och trasiga menniskor, för hvilkas tiggeri vi voro utsatta öfver allt, der vi gingo. Man klagar öfver dryckenskapen hos oss och det med rätta. Den är en förbannelse, som uppslukar en stor del af den andliga och lekamliga välsignelse, hvilken vi annars skulle åtnjuta. Men hos oss hafva vi dock ett paradis i jemförelse med, hvad man ser uti de stora engelska städerna.

När skola staterna såsom sådana resa sig till att utrota dryckenskapens djefvul, hvars härjningar äro vida förfärligare, än något krigs förödelser kunna vara? Det synes tyvärr vara långt dit. Det är af denne djefvul, som staterna hafva sin förnämsta inkomst. Derför *skydda* de honom, om de ock icke rent af *omhulda* honom. Tysklands kejsare och rikskansler sägas vara bränneriegare — man törs väl icke kalla dem bränvinsbrännare. Förenta Staternas vice president uttog på hösten år 1889 krogrättigheter — ej omedelbart, men i en annans namn. Mormonernas förre öfverstepräst Brigham Young anlade flere bränneriер, på det att »de yttersta dagarnes heliga» måtte slippa att vända sig till »hedningarne» för att få köpa bränvin o. s. v. Staterna och städerna hafva utgifter och skulder, som de beräknat att kunna betala med »bränvinsmedlen», och landtmännen hafva i bränneriерna en god afsättning för sina produkter. »Hade vi ej dem att köra vår säd och vår potatis till, så vore vi olyckliga», sade en gång en Uplandsbonde till mig. Ingen må undra på, att nykterhetsarbetet under sådana förhållanden har en hård kamp att bestå, och att tiden för dess fullständiga seger, som i alla fall är viss, ännu synes långt aflägsen.

Bland platser i Liverpool, som äro egnade att tilldraga sig alla skandinavers särskilda uppmärksamhet, må nämnas den af Evangeliska Fosterlandsstiftelsen bygda svenska sjömanskyrkan, vid hvilken tvänne prester äro anställda. I en våning i sjelfva kyrkobyggnaden bor pastor O. Hedén. Kapellet består af en

undervåning och en öfvervåning. Den förra utgör läs- och skrifrum för sjömän samt bönsal för mindre sammankomster. Den senare är den egentliga gudstjenstlokalen. Bägge dessa lokaler äro mycket enkla men ganska trefliga. Uti läs- och skrifrummet finnas till begagnande åtskilliga af våra bästa svenska, norska och danska tidningar, äfvensom en mängd goda böcker. Svenska och norska andaktsböcker finnas der ock till salu. Skrifmateriel tillhandahålles utan ersättning för de skandinaviska sjömän, som der vilja skrifva bref. Bref till skandinaviske sjömän, som på sina resor komma till Liverpool, lemnas, om de icke hafva någon särskild adress, ned till den skandinaviska sjömanskyrkan, der de i alfabetisk ordning uppsättas på en tafla, så att hvarje sjöman lätteligen kan se, om han har något bref eller ej. Gustaf Adolfs-kapellet, som det kallas, har ett godt läge vid Park Lane, temligen nära hamnen, och är, såsom bilden visar, en treflig byggnad. Der hålles gudstjenst två gånger hvarje söndag samt dessutom tisdags och onsdags aftnar.

Ett annat ställe af samma slag är Stranger's Rest, 24 Park Lane, icke långt från sjömanskyrkan. Der hålles skandinavisk gudstjenst söndagar, måndagar, tisdagar, onsdagar och torsdagar två gånger om dagen. Bönemöten hållas dessutom hvarje förmiddag emellan kl. 11 och 12. Der finnes äfven ett läsrum, som är öppet hvarje dag, och der sjömännen kostnadsfritt få läsa tidningar och skrifva bref.

Bägge nu nämda platser äro utan tvifvel väl behöfliga. Sjömanskyrkan står på strängt luthersk grund, Stranger's Rest deremot representerar en friare riktning. I sådana hem har den kristliga kärleken bygt, så att säga, *lifräddningsstationer* för våra sjömän, som utan tvifvel på land äro i långt större fara att förgås än på sjön. En sjökapten yttrade vid ett tillfälle till en sjömansprest:

»Stormarne på hafvet äro ej att jemföra med stormarne på landet. När vi äro på sjön, känna vi oss trygga, men när vi komma i land, föras vi till branten af helvetet.»

Man kan derför icke känna sig annat än glad och tacksam mot Gud, när man ser dessa anspråkslösa och i tysthet verkande missionsanstalter. Må Gud i sin nåd rikligen välsigna dem!

Men icke blott för sjömän äro de af betydelse utan äfven för svenska emigranter, hvilka ju nästan allesammans gå öfver Liverpool samt ofta måste dröja der en eller flere dagar i väntan på den atlantiska ångarens afgång. Här gifves dem tillfälle att höra ett lefvande Guds ord, innan de skola ut på det stora verldshafvet. Här kunna de ock få många goda råd och anvisningar i hvarjehanda angelägenheter.

På lördagsmiddagen den 1 juni förde oss en liten ångbåt ut till ångaren Alaska.

Det är ganska egendomligt att såväl här och i Hull som i sjelfva New-York se dessa mindre ångbåtar, gamla, eländiga simpor med stora klumpiga hjulhus, sådana man sedan flere år tillbaka icke sett någonstädes i Sverige. Vid sidan af dessa taga sig våra svenska trefliga små propellerbåtar ut såsom små nätta fiskar vid sidan af en groda.

Alaska, på hvilken vi nu stego ombord, är en ofantligt stor koloss, sådan som vi här i vårt land knapt kunna göra oss en föreställning om. Den är 526 engelska (= 541 svenska) fot lång (d. v. s. så lång som sju ordentliga hus i Stockholm) samt 52 engelska (= 54 svenska) fot bred. Den har tvänne däck. Djupet från det nedre däcket till ångarens botten är 38 engelska fot, och från det öfre däcket 47 fot (ungefär som fyra våningar i ett hus). Dess drägtighet är 7,000 tons, d. v. s. den är som 12—15 stora skepp. Dess maskin har 11,000 hästkrafter. Dess besättning, om man deri inberäknar uppassning, kockar m. fl., utgör 250 man. Ångarens fart är 18 engelska mil i timmen eller nära 3 svenska. När han afgår från Liverpool för att fara öfver till Amerika, tager han in 3,000 tons kol. Den dagliga kolförbrukningen är 250 tons eller, enligt våra förhållanden, en mindre skeppslast. Under de särskilda pannorna finnas 56 eldstäder. Och dock är Alaska numera långt ifrån den största af de båtar, som gå mellan England och Amerika. Hvita Stjern-liniens nyaste båtar Teutonic och Majestic äro betydligt större och hafva mycket kraftigare maskiner. De mäta, enligt uppgifter, som jag fått, 600 svenska fot i längd, hafva en drägtighet af 10,000 tons samt maskiner om 18,000 hästkrafter. Men så äro de för närvarande Atlantens yppersta skepp. Hvad Alaska kan kosta, vet jag icke, men Teutonic och Majestic kosta hvardera nära 7 millioner kronor.

Alaska kan taga 300 första klassens passagerare, 100 andra klassens samt 1,000 emigranter. På den resa, jag gjorde med Alaska, hade den inalles 997 passagerare. Af dessa voro ungefär 70 eller 80 första klassens passagerare. Huru många svenskar som funnos ombord, kom jag aldrig att taga reda på. Men de voro en ganska ansenlig mängd.

Det säger sig sjelft, att man på en sådan ångbåt har uppbjudit allt för att göra det så beqvämt och bra som möjligt. Första klassens matsalong är, kan man säga, synnerligen elegant. Den är mellan 40 och 50 svenska fot bred och har en längd af vid pass 60 fot. Alla bord och stolar äro naturligtvis fastskrufvade vid golfvet. Längs efter salongen gå sex bord parallelt med hvarandra, hvilka i det närmaste upptaga salongens hela längd. Utefter väggarna äro beqväma, stoppade, väggfasta soffor. Denna salong tjenar dels till matrum, dels till skrif- och läsrum för första klassens passagerare. Andra klassens salong, som ligger längre akter ut, är naturligtvis både mindre och enklare. Tredje klassens eller de egentliga emigranternas afdelning är på Alaska ofantligt mycket bättre än motsvarande afdelning på den ångbåt, med hvilken vi gingo öfver Nordsjön. På denna ångbåt lågo passagerarne såsom på hyllor, utan afdelade sängrum, män och qvinnor och barn om hvarandra. På Alaska deremot finnas särskilda afdelningar för ensamma qvinnor och ensamma män samt för familjer. Alla sängplatser äro ock afdelade, så att hvar och en har sin egen säng eller, rättare sagdt, sin egen låda att ligga i. Dessutom finnes der ett särskildt sjukhus, som är ganska trefligt.

För renligheten och luftvexlingen inom den tredje klassen är sörjdt, så godt sig göra låter i lokaler, som inom ett temligen trångt område skola hysa tusen menniskor, af hvilka stundom det stora flertalet äro sjösjuka. Golfvet är betäckt med sågspån, hvilket gör renhållningen lättare, isynnerhet då passagerarne äro sjösjuka.

Hvad hytterna beträffar, så äro de inom den andra klassen ganska försvarliga. De äro visserligen trånga och något obeqväma, men snygga och värda sitt pris. Inom första klassen finnas flere afdelningar af hytter till olika priser. Dessa kunna variera från och med 60 dollars t. o. m. 500 dollars. De billigare hytterna äro något trånga. De innehålla två sängplatser,

den ena öfver den andra, samt på motsatta väggen en liten soffa, äfvensom en tvättställning. De större hytterna, som äro afsedda för flere personer, och isynnerhet för familjer, äro mycket rymliga och trefliga. Dessutom ligga de vid fartygets yttersidor, så att de äro försedda med fönster, medan de inåt liggande hytterna få nöja sig med det ljus, som genom mattslipade glas kan tränga in uti dem ifrån korridorerna. De beqväma och fina hytter för två personer, som vi äro vana att se på våra svenska ångbåtar, finner man icke på de atlantiska ångarne. En stor brist, enligt vårt betraktelsesätt, på dessa senare är den nästan fullkomliga frånvaron af sittplatser på däcken för passagerare. De resande äro derför tvungna, om de vilja sitta, att i land förse sig sjelfva med stolar. I Göteborg blef min uppmärksamhet fäst på detta förhållande, och agenten för Guion-linien erbjöd mig att låna ett par stolar, som han sjelf på en resa öfver Atlanten hade begagnat. I Liverpool utbjödos vid hamnen åt resande till salu sådana stolar. Men många försummade att förse sig dermed och voro derför ombord alldeles utan sittplatser, när de ville vistas i fria luften.

Det öfre däcket var afsedt för första och andra klassens passagerare. Dessa klassers olika områden voro skilda från hvarandra genom en lina, och med stor stränghet upprätthölls den ordningen, att icke den ena klassens passagerare fingo gå in på den andras afdelning. Det nedre däcket var afsedt för emigranter eller tredje klassens passagerare. Dock hade äfven de öfriga klassernas passagerare tillträde dertill, hvilket var ganska bra, då det var regnigt väder. Det öfre däcket bildade nämligen ett tak öfver det nedre, medan det öfre sjelft fullkomligt saknade tak. Deremot var det lika litet för första eller andra klassens passagerare tillåtet att gå ned uti den afdelning *under* däck, som var afsedd för tredje klassens passagerare, som det för dessa var tillåtet att sätta sin fot inom de afdelningar, som tillhörde andra och första klassen. Detta hade jag från början ingen reda på, hvilket gjorde, att jag mycket ofta var nere uti den tredje klassens afdelning bland der varande sjösjuka svenskar. Först en af de sista dagarne fick jag höra, att det icke var tillåtet. Befälet förklarade saken så, att hvarje klass — den tredje såväl som den första — hade rättighet att

disponera öfver sitt område, utan att besväras af intrång från de andra. Och det kan ju vara rätt.

Hvad maten beträffar, så var den i första klassen nästan öfverdådig. Matsedeln innehåller stundom ända till 20 à 30 olika saker. Måltiderna voro tre, kl. ½ 9, kl. 1 och kl. 6. Hvarje dag serverades ock nybakadt bröd. Det var rätt godt. Tårtor och bakelser voro dock tillredda af så härsket smör, att en svensk omöjligt kunde förtära dem.

I andra klassen var maten bra och i tredje klassen i allmänhet ganska försvarlig. Det sätt, hvarpå engelsmännen laga sin mat, gör dock, att det för en stor del af de svenska emigranterna är svårt att äta den. Isynnerhet förekom det halfråa köttet dem motbjudande. Engelsmännen förstå sig icke på, hvad vi kalla genomkokt eller genomstekt.

Åtskilliga svenska emigranter voro försedda med matsäck ifrån Sverige. Några få hade äfven försett sig med kaffepanna och brändt kaffe. Och de voro att skatta lyckliga, ty hvad kaffet ombord beträffar, var det enligt svenskt betraktelsesätt mycket dåligt. Välvilligt bereddes ock sådana passagerare tillfälle att i köket få koka sitt eget kaffe. Äfven i första klassen var kaffet för en svensk ganska svårt att förtära. Först de sista dagarne af resan tog begäret efter kaffe hos Lindgren och mig ut sin rätt, så att vi började dricka det, som bjöds.

I allmänhet torde svenska emigranter göra klokt uti att vid afresan från Sverige förse sig med åtminstone någon liten matsäck samt kaffepanna och kaffe. Dessutom böra de förse sig med några burkar koncentrerad mjölk, ty mjölk bestås icke åt dem, hvarken till kaffe, te eller annars. I första klassen deremot får man till kaffet, teet och gröten mjölk under namn af »grädde».

Femte Kapitlet.

Färden öfver Atlanten.

Klockan 1 på middagen d. 1 juni lade ångbåten ut från Liverpool. Vädret var kallt och blåsigt på irländska sjön, så att den stora ångaren gång efter annan fick sätta näsan under vatten. Många passagerare voro sjösjuka, isynnerhet qvinnorna. Klockan $^1/_2$ 9 f. m. följande dag kommo vi till Queenstown på Irland. Det är vemodigt att se denna ö, när man känner de råa förföljelser, som katolikerna der i förra tider fått utstå från protestanternas sida. Dessa förföljelser, som i grymhet fullt uppväga, hvad protestanter någonsin måst lida från katolikernas sida, der dessa egt makten, hafva uppfyllt Irlands folk med ett oförsonligt hat till England, på samma gång de ingifvit det samma en oöfvervinnelig afsky för protestantismen. Det torde nu knapt finnas något land, der katolicismen har ett så säkert fäste som på Irland. Förföljelsen har här som allestädes visat sig verka raka motsatsen till det, som förföljarne åsyftat. Men i kyrkohistoriska läroböcker, skrifna af protestanter, får man vanligen icke veta om några förföljelser från protestanternas sida mot katolikerna. Deraf kommer, att flertalet protestanter väl vet om katolska kyrkans grymhet, men deremot icke alls tror, att katolikerna haft någon martyrhistoria i länder, der den borgerliga makten legat i protestanternas händer.

Inloppet till Queenstown är utomordentligt vackert och försedt med flere starka fästningsverk å ömse sidor. Alaska ankrade

ute på redden, och passagerarne fingo med en liten särskild ångbåt gå i land. Staden synes vara mycket fattig. Husen äro låga, fula och se mycket torftiga ut, sådana som man hos oss icke finner annorstädes än i utkanterna af de större städerna. Öfver allt, hvar vi gingo, voro vi ock förföljda af tiggare, som, klädda i trasiga kläder, sträckte ut sina magra händer för att få al-

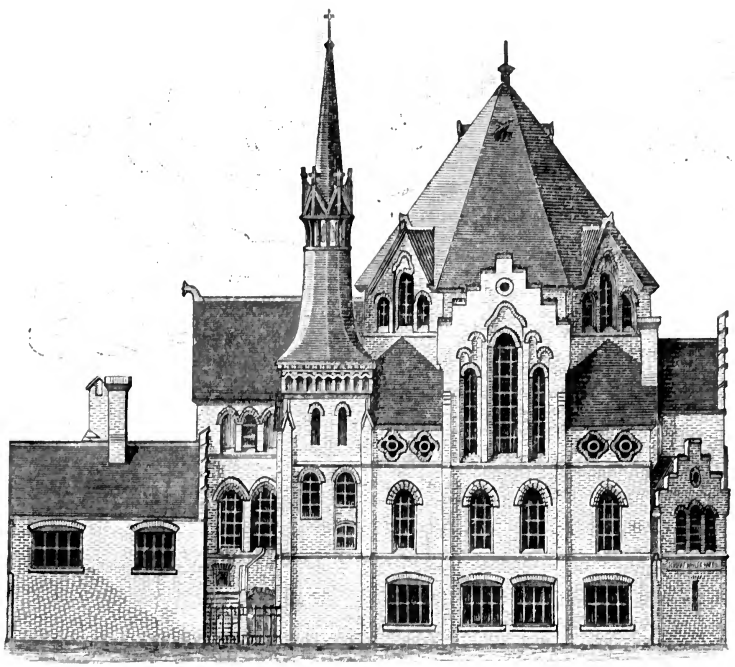

Svenska sjömanskyrkan i Liverpool.
Se sid. 34.

mosor. Utan tvifvel är äfven här dryckenskapen den förnämsta orsaken till fattigdomen. Ty öfver allt såg man krogar. Och krogarne voro de enda hus, som man egentligen kunde säga voro snygga, om man undantager de rikas mer aflägse på höjderna belägna, delvis praktfulla villor. Midt i staden reste sig en stor katolsk kyrka, utomordentligt praktfull, bygd af huggen sten med många äfvenledes i sten utförda bildstoder. Kyrkan är ännu icke färdig utvändigt, men är invändigt så långt kommen, att den begagnas till gudstjenst. När vi kommo i land,

gingo vi in för att se gudstjensten der. Det var temligen tidigt på morgonen; dock var kyrkan nästan alldeles full med folk. Det är sällsynt att utomlands få se så mycket folk i en protestantisk kyrka. Vid tiden för högmessan gingo vi förbi samma kyrka på väg ned till ångbåten. Och då sammanströmmade åter en ofantlig skara menniskor till gudstjensten. När man betänker, att vid dessa gudstjenster ingen predikan förekommer utan endast den katolska messan, kan man icke annat än förundra sig öfver det stora antal menniskor, som der samlas. Man måste erkänna, att katolicismen är en ofantlig stormakt, som icke så lätt låter sig krossas, som mången torde föreställa sig.

Katolikerna tänka sig, att Kristus sjelf personligen och lekamligen är tillstädes i kyrkan i det välsignade brödet, som enligt deras föreställning blifvit förvandladt till Kristi lekamen, fastän det fortfarande för deras ögon ser ut såsom bröd och i deras mun smakar såsom bröd. Messan betrakta de ock såsom ett offer för synderna. Presten upprepar, säga de, på ett oblodigt sätt Kristi blodiga försoningsoffer. När katolikerna derför komma till kyrkan, sker det icke för att få höra en predikan och blifva undervisade, utan för att vara med vid offret samt tillbedja den lekamligen der närvarande Kristus, som visas dem i brödets gestalt, hvilket presten upplyfter inför församlingen. Det ligger, trots de dermed förenade villfarelserna, något imponerande i denna tillbedjan, och man kan ej annat än beklaga, att en sådan i allmänhet fullkomligt saknas uti de protestantiska kyrkorna. I Sverige förekommer dock något litet deraf i gudstjenstens begynnelsestycke: Helig, helig, helig.

Vid hvarje katolsk gudstjenst firas den s. k. messan vid ett eller flere altaren. Ofta äro nämligen kyrkorna försedda med många altaren, och messan vid dem pågår samtidigt. Presten välsignar brödet och vinet samt utdelar brödet åt de församlingsbor, som vilja hafva det. Det välsignade vinet deremot dricker endast han sjelf. Vid det tillfälle, då vi besökte kyrkan i Queenstown, var det en stor mängd personer, som framträdde till högaltaret för att mottaga det välsignade brödet. Ett särskildt intryck på mig gjorde det att se, huru icke allenast fullväxta personer trädde fram, utan äfven ganska små gossar och flickor, hvilka följde sina föräldrar eller andra an-

förvandter. Hvar har herren utsatt någon viss ålder för deltagandet i hans måltid? Och kunna icke ofta ganska små barn tro på Jesus och älska honom så, att de äldre få blygas inför dem? Råder inom katolska kyrkan mycken vidskepelse, så råder deremot inom protestantismen mycken rationalism, och det kan sättas i fråga, om icke den senare vållar lika stor andlig förlust som den förra.

I Queenstown intaga ångbåtarne på sin väg till Amerika den europeiska posten, som samlas der. Der aflemna de ock den amerikanska, när de komma tillbaka. Alaska fick här en stor tillökning i sitt passagerareantal. Från Irland är nämligen emigrationen till Norra Amerika mycket stor.

På söndagsmiddagen lade Alaska ut från Queenstown. Inom några timmar hade vi passerat Irlands sydvestra udde och förlorat land ur sigte. Åt alla håll såg man nu endast himmel och vatten. Hafvet var under nästan hela vår färd temligen vänligt. Visserligen gingo der vågor sådana, att de spolade öfver fartygets stäf, och visserligen kommo ibland häftiga byar, t. o. m. så häftiga, att ett segel blåste sönder. Men någon storm eller hård blåst kunde man icke tala om. Jag, som hade väntat att likasom flertalet af de andra blifva sjösjuk, var icke ett enda ögonblick under hela resan besvärad deraf. Lindgren var också fullkomligt kry. Resan skulle derför hafva varit synnerligen angenäm, om vi icke hade haft så mycken tjocka. Denna gjorde icke blott vistelsen ute mindre behaglig, utan vållade ock, att fartyget stundom måste gå med sakta fart samt blåsa i ånghvisslan hvarje minut för att varsko fartyg, som kunde vara i närheten. Att sådana varningar icke voro obehöfliga, blefvo vi ock i tillfälle att se. Det var nämligen en gång ganska nära deran, att vi hade kört på ett segelfartyg, som, när vi passerade det samma, icke låg mer än kanske 15 à 20 famnar ifrån oss.

En god anordning för emigranterna var det, att de olika nationaliteterna i sofrummen ordnades, så vidt möjligt, på det sätt, att de kommo hvar för sig. Isynnerhet syntes man hafva en särskild omsorg om svenskarne, hvilka i allmänhet på emigrantångbåtarne lära vara kända och värderade för snygghet och ordentlighet. De utgjorde nu också på Alaska en skärande motsats i detta hänseende mot irländarne och judarne, hvilkas

utmärkande kännetecken tycktes vara smuts och oordentlighet. Finnarne äro icke heller af det renaste slaget. Isynnerhet vidrigt var deras ständiga rökande af den ryska illaluktande tobaken.

Större delen af de svenska emigranterna syntes vara ogifta qvinnor, som foro ut till Amerika, lockade af de ofta upprepade förespeglingarna om lättheten att der erhålla i ekonomiskt afseende förmånliga tjenster. Emigranterna från vårt land torde också i allmänhet till största delen bestå af sådana qvinnor. Många af dem gå tyvärr en moralisk undergång till mötes. Näst tjensteflickorna i antal voro de arbetare, som begåfvo sig ut för att i den nya verlden söka ett mer vinstbringande arbete, än de trodde sig finna i sitt eget fädernesland. Vidare funnos der några bondfamiljer, hvilka sålt sina hemman i Sverige och nu ämnade sig ut för att i Amerika köpa ett stycke jord, som enligt deras förhoppningar skulle gifva dem mindre arbete och mer bröd, än hvad de haft här hemma. Det var ganska ömt att se dessa familjer och deras små barn. De voro till sinnet ganska vemodiga vid tanken på det fädernesland, som de hade lemnat, och i ovissheten om hvad som väntade dem i det nya landet. Och icke kan man undra på det. Det var angenämare att se deras vemod än att betrakta frimodigheten hos sådana emigranter, som, när de lemnade det gamla fäderneslandet, hurrade för det nya, innan de ännu hade lagt ut till sjös. Allvarets vemod har bättre utsigter på en god framtid än tanklöshetens hurtighet.

Bland svenskarne ombord funnos många, både män och qvinnor, som voro troende, och hvilkas umgänge var riktigt uppbyggligt. Må de blifva beståndande i tron!

Man må hafva flere skäl att — synnerligen från fosterländsk synpunkt — beklaga emigrationen. Men den går nu i alla fall sin gilla gång alldeles som vattnet, som rinner åt det håll, ditåt marken lutar. Och man kan icke fälla någon allmängiltig dom deröfver. Många emigrera visserligen så lättsinnigt, att man icke kan annat än tadla dem. Men få äro icke heller de, som hafva fullgiltiga skäl att göra det. Att t. ex. en person, som i Sverige förgäfves försökt att arbeta sig upp till en bergad ställning, söker ett nytt fädernesland, der utsigterna kunna vara ljusare, det bör man icke tadla. Men ännu mer berättigade skäl gifvas. Att t. ex. en hustru reser ut till sin man, som i det främmande

landet redan lyckats vinna en bergad ställning, det är ju alldeles naturligt. Likaså att föräldrar hemta ut sina barn, sedan de under något års arbete i det nya landet lyckats komma sig för, eller att barn, som fått det bra der, äfven hemta dit sina gamla föräldrar o. s. v. Ombord på Alaska fans en gammal svensk gumma, som jag frågade:

»Hvarför reser ni ut till Amerika, då ni är så gammal?»

»Jo, svarade hon, alla mina sex söner äro i Amerika, och der hafva de blifvit troende. Nu vilja de icke gifva sig någon ro, förrän de få sin gamla mor till sig. Och hemma i Sverige har jag ingen, som vårdar sig om mig.»

Visst måste man säga, att denna gumma hade giltiga skäl att resa. Dock må tillika sägas, att de, som resa vid sådan ålder, sällan komma att trifvas i det nya landet. Jag fann under mina vidsträckta resor, att de, som hade emigrerat vid någorlunda unga år, temligen bra kunde foga sig efter de nya förhållandena. Men »gamla farfar» och »gamla mormor», som jag träffade litet här och litet der, de tärdes i allmänhet af längtan efter sitt gamla fädernesland. De voro för gamla, när de kommo till det nya. De kunde icke lämpa sig efter detta, och det nya landet ville icke heller lämpa sig efter dem.

Bland passagerarne fans också en liten gosse vid pass nio år gammal, som reste alldeles ensam, skickad af sina föräldrar till en farbror eller morbror långt inne i landet — jag tror det var i Michigan. Man kan tycka, att det är illa gjordt af föräldrar att på detta sätt sända sina små barn på en så lång resa; men i sjelfva verket är det icke så äfventyrligt, som det vid första påseendet kan synas. Ett sådant barn blir omhuldadt af alla. Och det var äfven förhållandet med denne lille gosse. Särskildt var det en svensk qvinna, som tog hand om honom, och han fäste sig vid henne, såsom om hon hade varit hans mor. Hon skulle stanna i New-York. Gossen åter skulle, som sagdt, flere hundra engelska mil längre bort. Han ville nödvändigt, att hon skulle följa med honom ända fram. Derom talade han oupphörligt med henne de sista dagarne på ångbåten, och när hon förklarade, att hon icke kunde det, grät han såsom ett barn, som håller på att förlora sin mor. Det var riktigt rörande att se hans tårar. Han syntes vara ett snällt och välartadt barn.

Midt ute på Atlanten steg, till allas förvåning, en liten svensk passagerare på. En svensk qvinna födde nämligen ett barn ombord. De som under resan närmast omgifvit henne, hade aldrig haft en aning om, att något sådant förestod. Skeppsläkaren var icke rikligt belåten med hvad som hade händt. Och i en viss förtrytelse lär han hafva till några passagerare utropat:

»Jag har så många gånger sagt dem, att när de hafva det på det viset, så skola de icke fara öfver Atlanten, utan vänta hemma, tills allt är öfver, men det hjelper icke, hvad man säger!»

alldeles såsom hade nu denna svenska qvinna hört, hvad han under föregående resor hade sagt åt andra, för hvilka det hade gått på samma sätt. Denna qvinna reste till sin man, som var arbetare i Brooklyn, och som hade emigrerat för några månader sedan. Jag var nere i sjukrummet och talade med henne. Hon var obeskrifligt glad öfver sitt lilla barn, det förstfödda, och hon tyckte, att det var mycket bra, att allt var bortgjordt, innan hon kom till sin man. Hon blef också med största omsorg vårdad på ångbåten. Det lilla sjukrummet var så rent och trefligt, och föreståndarinnan för det samma, en ungefär fyrtioårig engelsk qvinna, syntes vara en ganska präktig menniska.

Går jag nu öfver från den tredje klassen till den andra, så funnos der en hel mängd passagerare af olika nationalitet, äfven några svenskar. Bland dessa senare voro tvänne medelålders män. Jag frågade dem, hvad de skulle taga sig för i Amerika, och de svarade:

»Vi taga hvad arbete som helst, om vi också till en början skulle blifva gatsopare.»

Det är egendomligt att se, huruledes herremän, som i Sverige skämdes att göra simplare arbeten, redan på vägen till Amerika få det amerikanska sinnet, som gör dem beredda att i det nya landet underkasta sig att taga hvad arbete, som kan bjudas dem. Om alla hade det sinnet här hemma, skulle icke så stort antal behöfva emigrera, som nu gör det.

Bland andra klassens passagerare var äfven den förr nämda fru R. med sina tvänne döttrar. När vi hade varit några dagar på Atlanten, fick jag veta, att hon hade åtagit sig att

skrifva en skildring af resan och möjligen äfven andra bref från Amerika till en tidning i Stockholm. Jag sade till henne:

»Bästa fru R., när ni nu skrifver, så undvik för all del att i edra bref säga något fördelaktigt om mig.»

»Hvarför det? sade hon, jag skall väl skrifva om allt, hvad som har passerat här ombord.»

»Nej, svarade jag, om ni skrifver något fördelaktigt om mig, så kastar redaktionen edert manuskript i papperskorgen. Hitta i stället på, om ni kan, att säga något elakt om mig. Det skall smaka den tidningen väl, och då kan ni vara viss att få in edra korrespondenser i dess spalter.»

Emellertid trodde hon mig icke. Jag frågade henne, när vi några månader derefter träffades, huru det hade gått med hennes resebref från Amerika. Hon svarade, att hon hade skrifvit, men sedan aldrig hört ett ord från redaktionen eller sett en rad af sitt bref i den nämda tidningen.

»Ja, inföll jag, var det icke det jag sade! Fru R. skulle hafva lydt mitt råd, så hade det kanske gått bättre.»

I första klassen voro endast fyra svenskar, jag och min äldste son, Lindgren och fröken G., om hvilken jag förut nämt. Dessutom fans der en — äfven förr omnämd — finne, som kunde tala svenska. Han var redaktör i Hufvudstadsbladet i Helsingfors och syntes vara en mycket intelligent och duglig man. Han reste för att studera de finska emigranternas ställning och förhållanden i Amerika. Hans namn var Ziliacus. De andra första klassens passagerarne voro allesammans dels engelsmän, dels amerikanare.

Bland de engelsktalande passagerarne voro tvänne katolska prester från Amerika. De stego på i Queenstown. De gjorde ett allt annat än behagligt intryck och sågo allt annat än presterliga ut, feta, pussiga och verldsliga som de voro. Vid måltiderna observerade jag dem särskildt. De tycktes icke hafva gjort någon bekantskap med den katolska kyrkans föreskrifter om fastan. I allmänhet tömde de tillsammans en stor butelj rödt vin till frukost och en lika stor butelj champagne till middagen. Det var ingen bland de öfriga passagerarne, som ens tillnärmelsevis drack så mycket vin som de. På fredagen undrade jag likväl, om de icke skulle visa någon aktning för den katolska fasteordningen. Men nej. Fredagen var för dem på

hafvet likasom alla de öfriga dagarne. De fingo naturligtvis, när de kommo i land, bikta och läsa en messa till försoning

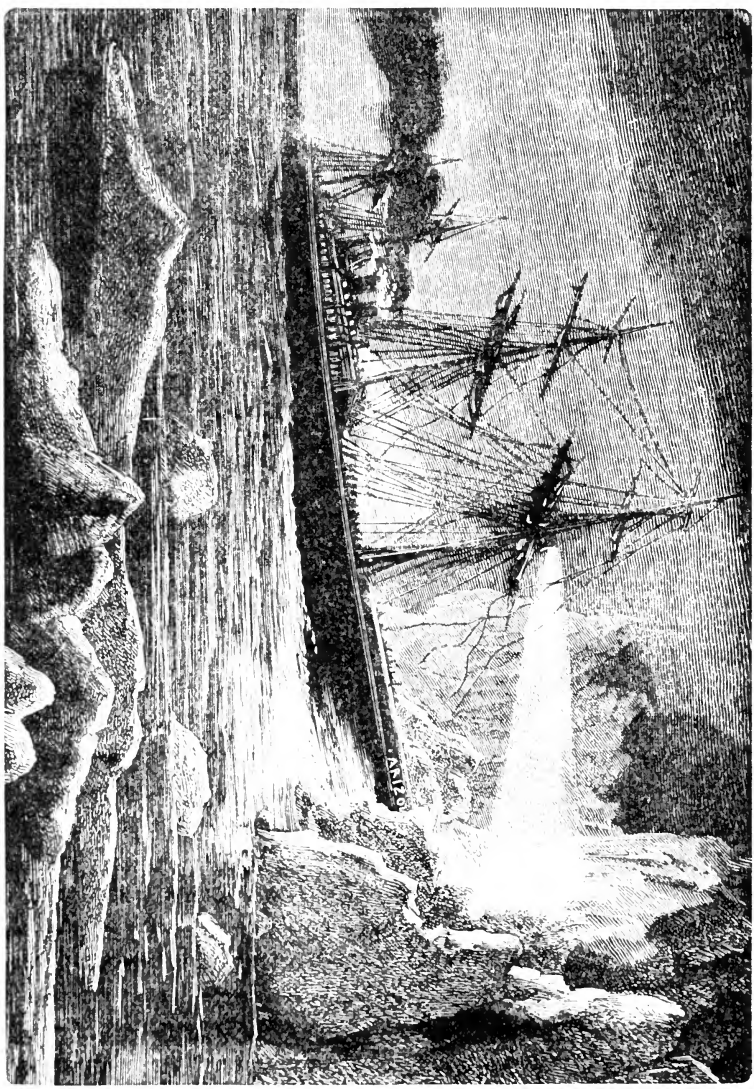

Ångaren Arizona i isberg. Se sid. 49.

för sin synd. Utom dessa prester funnos der ytterligar tre andra. De voro protestanter. En var från England, en gammal, liten gubbe med en fru, som också var mycket liten och

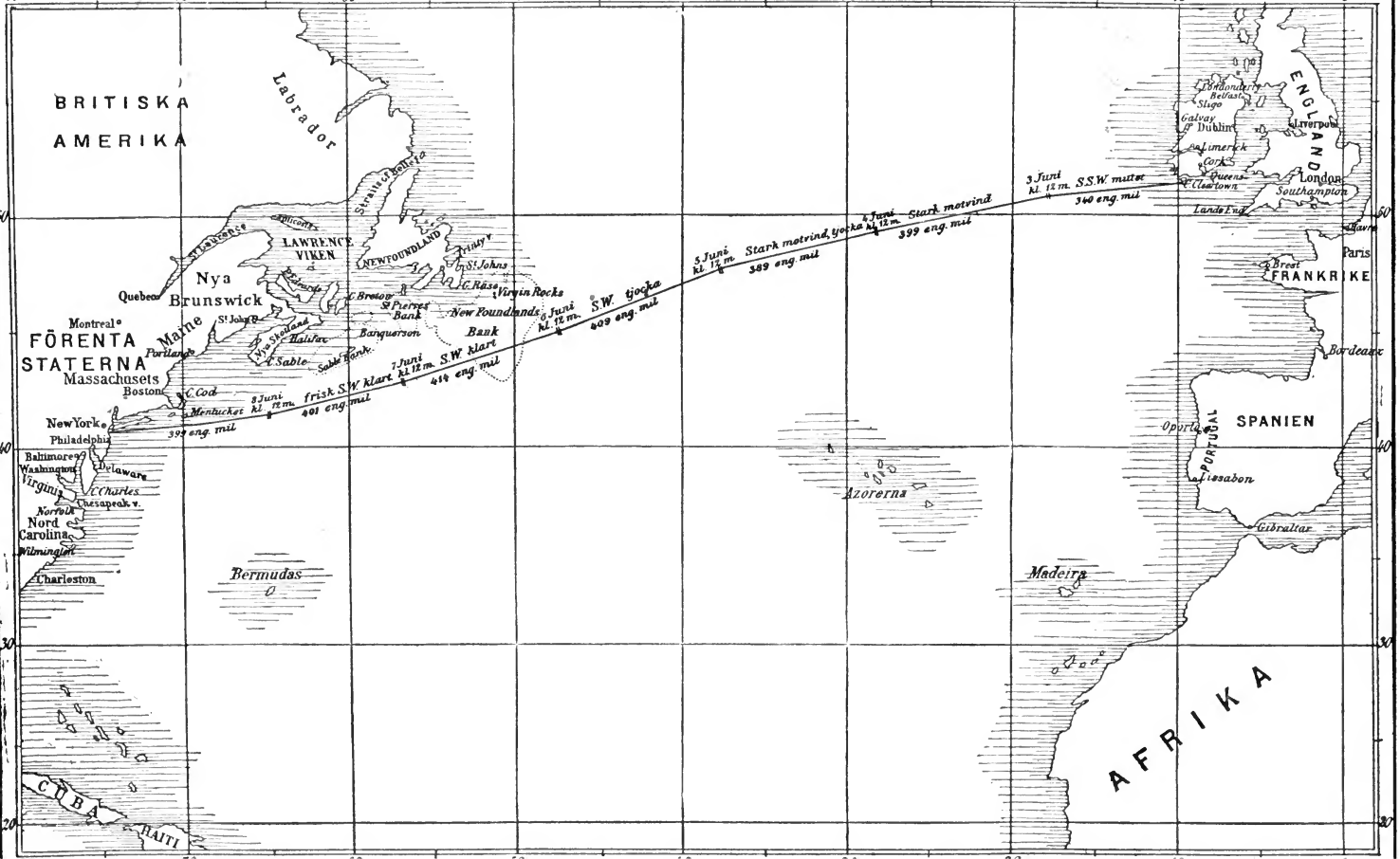

BRITISKA AMERIKA
Labrador
Straits of Belleza
LAWRENCE VIKEN
NEWFOUNDLAND
Trinity
St Johns
C. Räse
Virgin Rocks
New Foundlands Bank
St Pierres Bank
Banquerson
C. Breton
Nya Brunswick
Quebec
Montreal
FÖRENTA STATERNA
Maine
St John
Portland
Nya Skotland
Halifax
C. Sable
Sable Bank
Massachusets
Boston
C. Cod
Menhicket
New York
Philadelphia
Baltimore
Washington
Delaware
Virginia
C. Charles
Chesapeak v.
Norfolk
Nord Carolina
Wilmington
Charleston
Bermudas
CUBA
HAITI
8 Juni kl. 12 m. frisk S.W. klart 401 eng. mil
7 Juni kl. 12 m. S.W. klart 414 eng. mil
6 Juni kl. 12 m. S.W. tjocka 409 eng. mil
5 Juni kl. 12 m. Stark motvind, tjocka 389 eng. mil
4 Juni kl. 12 m. Stark motvind 399 eng. mil
3 Juni kl. 12 m. S.S.W. mittet 340 eng. mil
Azorerna
Madeira
ENGLAND
Londonderry
Belfast
Sligo
Galway
Dublin
Liverpool
Limerick
Cork
Queens
Clearwater
London
Southampton
Lands End
Havre
Paris
Brest
FRANKRIKE
Bordeaux
SPANIEN
PORTUGAL
Oporto
Lissabon
Gibraltar
AFRIKA

hade ett utseende, som om hon vore ett litterärt fruntimmer. Om hon verkligen var det, kan jag icke säga. En annan af de tre presterna var amerikanare. Han såg dock icke prester-lig ut. Deremot var han en liflig och verksam landagent. Ett par, tre dagar innan vi kommo till land, delade han flitigt ut bland passagerarne en beskrifning öfver Nebraska, hvilken fram-ställde denna stat såsom ett riktigt paradis och ett »underland». På insidan af titelbladet stod en förteckning på medlemmarne i provinsialstyrelsen för ett bolag, som egde en större sträcka land inom nämda stat. Muntligen prisade han äfven Nebraska för mig och frågade, om jag ämnade mig dit.

»Ja», svarade jag.

»Det var väl, sade han, då kan ni få se på det landet. Vi skulle så gerna önska, att vi der finge ett stort svenskt settle-ment. Vi hafva ingen svårighet att afyttra jorden, men vi tycka så mycket om svenskarne, att det skulle vara oss en glädje, om vi finge en större sträcka upptagen af dessa hederlige, nyktre och idoge män.»

Jag kände mig rätt smickrad af detta omdöme om mina landsmän men iakttog likväl en viss tillbakadragen ställning. Ty jag må bekänna, att jag icke från Sverige hade medfört en odelad aktning för de amerikanska affärsmännen, allra minst för de s. k. landagenterna. Och den omständigheten, att man-nen var prest, kunde icke betaga mig denna fördom i förhål-lande till honom. I hans sällskap var äfven styrelsens president. Han kunde hjelpligt tala tyska. Han är bosatt i London och verkar der för bolagets ändamål. Äfven han var mycket ifrig, att jag skulle besöka den trakt, der de hade sitt land. Bägge lofvade mig också fribiljett på bolagets jernväg. Jag tackade så mycket, men något löfte gaf jag icke. De värda herrarne syntes emellertid synnerligen belåtna, och jag kunde tydligen se, att de trodde sig hafva mig alldeles på gaffeln. Jag log i mjugg deråt. Deras mening var nämligen, att jag skulle köpa ett större stycke land och sedan hemta dit ut från Sverige en skara landtmän, som skulle bebygga det. Längre fram då de tyckte, att jag dröjde, fick jag bref från den enes son, som sekreterare i bolagets styrelse. Han ville meddela mig, att det land, som hans far »lofvat mig att köpa», hade andra spekulanter, och att bolaget lofvat sälja det till dessa, om jag ej kom och tog

det före den 25 juli. Naturligtvis var detta en fint, hvarmed man hoppades locka en dum svensk i fällan. Men jag lät min son svara, att jag icke kunde komma till den trakten förrän efter den 25:te, och att de månde sälja sitt land åt »de andra spekulanterna». Detta hade till följd, att gubben genast skref och sade, att hans son hade missförstått saken, och att landet ännu fans för mig att få. Troligen fins det ännu qvar för den, som har bättre lust än jag att göra affärer i amerikanska jordagods.

Den tredje engelsktalande presten var till nationen amerikanare. Jag kom aldrig i någon personlig beröring med honom, men det sades, att han femton år hade varit missionär bland indianerna eller eskimåerna — jag mins nu icke hvilketdera — samt öfversatt det nya testamentet på deras språk. Att det fans något missionssinne i honom, kunde man dock icke på något sätt upptäcka, såsom jag snart skall visa.

Bland de engelska passagerarna var också ett fruntimmer, som syntes vara vid pass 30 år eller kanske något deröfver. Man sade, att hon gjorde resan egentligen för att, om det var möjligt, skaffa sig en fästman. Det håller jag icke heller för otroligt. Hon sällskapade flitigt och samtalade lifligt med alla möjliga herrar ombord och gick med än den ene och än den andre under armen. För en, som är van vid svenska seder, såg det der mycket besynnerligt ut. En af herrarne talade om för mig, att hon hade försökt närma sig äfven honom. Han svarade henne då:

»Jag är gift.»

Hon blef högst generad och vände honom ryggen. Om det skedde af den orsak, att hon kände sig förnärmad af hans svar, eller deraf att hon fann, att af honom ingenting var att vänta, det lemnar jag derhän.

Sjette Kapitlet.

Lifvet ombord. — Bönestunder. — Slagsmål. — Hvalfiskar. — Lotsen. — Kroglif ombord sista qvällen.

Lifvet ombord på en ångbåt, som har nära tusen passagerare, måste naturligtvis te sig mycket brokigt och bråkigt, allrahelst då passagerarne äro af många olika nationaliteter. Der voro svenskar, finnar, irländare, ryska judar, engelsmän och alla möjliga sorters menniskor. De flesta voro naturligtvis utan Gud.

Eftersom vädret under resan var temligen godt, kunde Lindgren och jag hvarje dag på Atlanten, likasom förut på Nordsjön, hålla små gudstjenster morgon och afton. Jag tror, det var endast en dag, som vädret hindrade oss att göra det. Svenskarne voro också mycket angelägna att få höra Guds ord. Många syntes äfven mycket mottagliga derför, vemodiga som de i allmänhet voro, sedan de hade lemnat sitt fäderneland för att gå okända öden till mötes. Vi försummade icke heller att läsa sådana ställen i bibeln, som voro egnade att hänvisa dem på det rätta fäderneslandet der ofvan samt lära dem att under alla vexlande öden sätta sin tröst på herren och vandra i ljuset inför hans ansigte. Sammanringning, om jag så må säga, till dessa gudstjenster skedde på det sättet, att en arbetare från Stockholm vid namn Gustafsson gick ned under däck och kallade muntligt dem, som voro der. Jag gick rundt omkring däcket och höll dervid den högra armen uppsträckt med bibeln i hand, skakande den. Det var signal för

alla, som ville följa med. Vi samlades gemenligen längst bort i aktern och höllo vår gudstjenst under ofta mycket egendomliga förhållanden.

Redan på lördags afton efter affärden från Liverpool hade vi vår första sammankomst på Alaska. När den började, pågick dans näst intill. Men när vi stämde upp den sköna sången: »Hvem som helst kan bli frälst», så blef det slut med dansen. Spelmannen, en virtuos på dragharmonika, gjorde väl ett försök att åter få den i gång men misslyckades alldeles. Och så fingo vi predika, sjunga och bedja i fred den gången.

Jag säger »den gången». Ty sedan vi lagt ut från Irland med en hop af dess råa befolkning ombord, förändrades förhållandena icke så litet. Visst hade vi det temligen stilla ibland, men endast ibland. Oftast fingo vi erfara motsatsen.

Det var alls icke ovanligt, att medan vi sjöngo och bådo och läste Guds ord, stående i en tätt sluten krets med predikanten midt uti, så var det näst intill oss en annan krets, som dansade och skrålade och väsnades på ett sätt, som jag aldrig förut hört. Det var hufvudsakligen irländare. Stundom undrade jag, om de väsnades för att störa oss. Men så tänkte jag: »Det är kanske blott deras råa sätt, och de fråga lika litet efter vår gudstjenst, som vi bekymra oss om deras väsen».

Jag är i allmänhet ganska ömtålig för, att det skall vara stillhet, der jag predikar. Är der oro och buller, så blir jag lätt störd. Men här störde det mig icke det allra ringaste. När det icke kunde undvikas utan måste så vara, kunde jag med stort jemnmod fördraga det. Samma var förhållandet äfven med Lindgren. Befälet ombord blandade sig icke på något sätt i dessa angelägenheter.

För att undvika dessa skrikhalsar och fridsstörare, togo vi oss en morgon före att gå på den främre delen af däcket. Der var mycket stilla och bra. Men vi hade för att komma dit, passerat den linie, utöfver hvilken tredje klassens passagerare icke hade rättighet att gå. Befälet sade egentligen ingenting derom. Första morgonen vi voro samlade der, var det emellertid tjocka. Kaptenen blåste med pipan en à två gånger hvarje minut, och han skickade ned bud till oss, att vi icke skulle vara der, ty vår sång hindrade honom att höra, om möjligen något annat fartyg i närheten genom blåsningar svarade

på hans signaler. Som vi emellertid slutat vår sång, innan budet kom, så fortsatte vi vår gudstjenst till slut med läsning, predikan och bön. Följande dag var det ingen tjocka. Vi samlades på samma ställe och tänkte: »Nu skola de väl icke hafva någonting att säga deremot». Emellertid kom åter igen ett sändebud från kaptenen. Den hytt, i hvars närhet vi stodo, var nämligen, så sade man oss, upptagen af de officerare, som hade haft befälet ombord under natten. De hade nyss gått till kojs, och vi fingo icke med vår sång och vårt tal väcka dem. Denna tillsägelse lydde vi också genast, utan att det precis var sagdt, att alla trodde, hvad budet sade. Alltså återstod för oss ingenting annat för de följande dagarnes bönestunder än att hålla oss längst i aktern och icke låtsa om det bråk och väsen, som var i vår närhet.

Utom dessa allmänna gudstjenster, hade vi äfven enskilda der nere bland de sjösjuka emigranterna. Vi läste och bådo med dem i de skilda rummen, och deröfver voro de mycket glada. Stundom, när fartyget rullade bra, måste jag, sittande på en sängkant, spänna foten mot den motsatta, för att kunna intaga en fast ställning, medan jag läste ett kapitel för de sängliggande. Det var ovanliga, men ljufliga uppbyggelsestunder.

På samma gång, jag var der nere, tog jag mig ock an de sjösjukas kroppsliga lidanden, kände dem på pulsen, höll under hufvudet på dem, när de skulle kräkas, såg vigtig ut, gaf dem goda råd (att t. ex. äta salt sill, icke dricka mycket vatten o. s. v.), samt försäkrade dem, att om ett par, tre dagar skulle de vara friska igen. Sådant upplifvade dem mycket, och det var just hvad de mest behöfde. Men mig betraktade de som en riktig doktor.

Som jag redan berättat, fick jag först mot slutet af resan veta, att det var förbjudet för första klassens passagerare att gå ned i tredje klassen. Jag måste derför upphöra med mina besök der. Men då voro nästan alla redan så återställda, att de kunde vara uppe. Sjösjukan går öfver den ock såsom andra sjukdomar. Vanligen räcker den icke mer än tre à fyra dygn.

Det förvånade oss icke litet, att af de engelska prester, som voro ombord, ingen enda, icke ens missionären, rörde hand eller fot för att till gudstjenst någon gång samla de engelsktalande passagerarna. Vi tillbragte tvänne söndagar ombord

på båten, och vi tänkte, att åtminstone då skulle de anordna någon gudstjenst. Sådant lär icke annars vara ovanligt på de transatlantiska ångarne. Men, som sagdt, ingen gjorde nu något derför. Och jag tänkte i mitt inre: »Hvad har den mannen haft att göra femton år bland indianerna, som här bland sina egna landsmän icke gör det ringaste?» Jag tycker, att både han och de andre skulle hafva funnit en maning att något göra, då de sågo, huru svenskarne alla dagar samlades till bön och sång och läsning af Guds ord.

Jag har hört berättas, att lifvet ombord bland emigranterna skall i allmänhet vara utmärkt för en synnerlig gudlöshet och råhet. Jag kan dock icke säga, att de emigranter, som jag var i tillfälle att se, öfver hufvud taget uppförde sig mer rått, än hvad man ofta kan vara i tillfälle att se på land. Visserligen var det några, som ibland voro rusiga och betedde sig så, som man måste vänta af druckna personer, men de voro jemförelsevis få, mycket färre än man haft skäl att vänta på en ångbåt, der hvar och en i en särskild hytt fick köpa så mycket spirituosa, som han önskade. Till detta goda förhållande bidrog utan tvifvel högst väsentligt den stora mängd nyktra, ordentliga och gudfruktiga emigranter, som funnos ombord, och hvilkas hyfsade uppträdande gjorde, att de andra blygdes att gifva sina lustar alltför fritt lopp.

Jag kommer på tal om detta ihåg en liten händelse, som kan för många vara af intresse att höra omtalas. Jag såg en dag trenne unge män uppföra sig mycket rått. De voro något rusiga. Jag vände mig till dem och frågade, om de icke trodde, att de skulle blifva mycket lyckligare, om de öfvergåfve synden och omvände sig till herren Jesus. Och jag tillade:

»Kanske någon af er genom en sådan omvändelse skulle kunna glädja icke allenast Gud och hans änglar utan äfven en gammal far eller mor, som redan länge på sina knän bedt Gud, att han måtte frälsa eder.»

När jag uttalade dessa ord, slogo alla tre ned sina ögon och blefvo alldeles tysta. Detta gaf mig anledning att närmare spörja efter deras familjeförhållanden, och jag fick då veta, att de alla hade troende föräldrar i sitt gamla fädernesland.

Att enigheten bland passagerarne icke alltid kunde upprätthållas, var naturligt. De olika nationaliteterna kommo icke

New-Yorks hamn.

Se sid. 66.

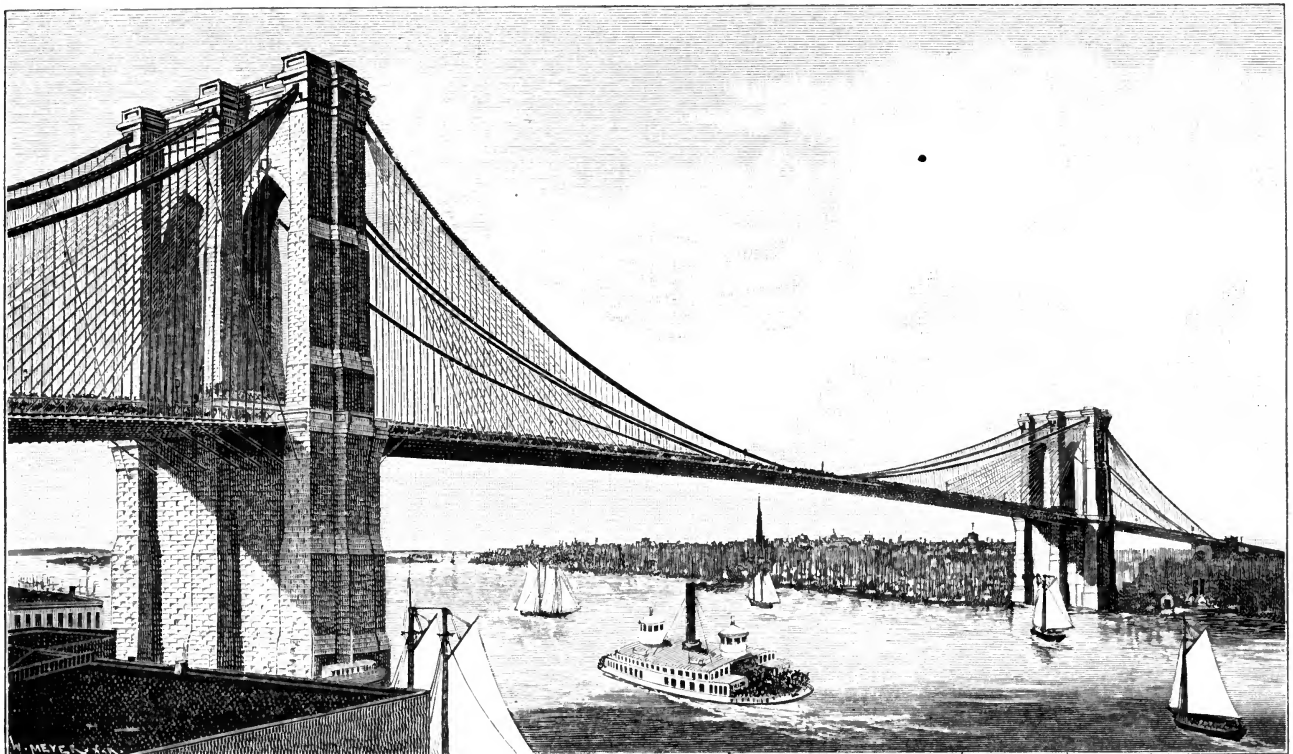

Brooklynbron. Se sid. 67.

alltid riktigt bra öfverens. Irländarne och finnarne voro också en gång nära att råka in i ett ordentligt slagsmål. Det hade t. o. m. redan kommit till handgemäng, när befälet lyckades afstyra det. Nu blef det en ganska allvarsam rättegång ombord. En irländare förklarade, att en finne hade dragit knif mot honom, och de andra irländarne instämde. Finnen förklarade, att det var icke sant, och de andra finnarne instämde med honom, lika förgrymmade som irländarne. Det var väl, att vi hade en finne ombord, som kunde tala engelska, jag menar den förr omnämde tidningsredaktören. Han frågade den anklagade finnen, om han hade begagnat knif.

»Nej, svarade han, jag har icke ens knif på mig.»

Ziliacus bad då, att han skulle lyfta upp rocken, så att han sjelf finge se, om han icke hade någon knif. Finnen gjorde det och tillade sedan med stort förakt i åtbörder och ton:

»Tror ni för resten, att jag skulle behöfva knif för att tukta en sådan der en?»

När jag for hemifrån, tog jag några böcker med mig. Jag skulle naturligtvis läsa dugtigt under vägen. Särskildt skulle jag studera en engelsk grammatika och derur lära mig åtskilliga engelska ord och fraser. Men jag kan ej förklara, hvart tiden tog vägen. Der blef ingenting studeradt. När jag sedan kom i land, tyckte jag nog, att det var illa. Men då var det för sent. Jag vill derför säga till den, som ämnar göra samma resa: Är du icke större läskarl än jag, så belasta icke din kappsäck med böcker. Skall du nödvändigt hafva med dig en bok (utom bibeln), så tag en, som är högst 20 sidor, och var glad, om du hunnit läsa igenom den, innan du kommer fram till New-York.

Man skulle tro, att man vid en sådan resa som denna skulle få se en liflig tafla af ångare och seglare på Atlanten. Åtminstone hade jag trott det. Men så var icke alls förhållandet. Om jag icke alldeles missminner mig, så träffade vi på hela vägen icke mer än ett enda fartyg, och det var det redan omnämda skepp, som vi i tjockan så när hade kört öfver. Först när vi kommo in mot land, blefvo vi i tillfälle att se en mängd fartyg. Deremot blef det oss förunnadt att af lifvet i hafvet se någonting, som intresserade mig icke så litet. Vi fingo nämligen se ett helt stim af hvalfiskar, som uppehöllo sig icke så

långt från fartyget och sprutade vattenstrålarne högt upp i luften. Hvalarne äro ståtliga djur, de största som finnas på jorden. Jag har sett en uppgift, att en fullväxt grönlandshval lär kunna väga ungefär så mycket som 88 elefanter eller 450 björnar.

Jag nämde något om tjockan. De mätningar, som tidt och ofta skedde af hafsvattnets värmegrad, läto oss förstå, att befälet fruktade, att tjockan möjligen berodde på något i närheten varande isberg. Sådana berg äro mycket farliga. Den 7 nov. 1879 stötte Guionliniens båt Arizona kl. 10 på aftonen i lugnt väder mot ett isberg. Ingen ombord hade märkt berget, förrän fartyget törnade deremot. Det gick med 15 knops fart och rände sin förstäf 16 fot djupt in i berget. En allmän förskräckelse uppstod bland besättning och passagerare. Man fruktade, att de öfverhängande ismassorna skulle ramla ned och krossa fartyget med alla, som voro derpå. Endast några få tons is ramlade dock ned på däcket, och Arizona undkom lyckligt den hotande faran.

Ett par hundra engelska mil ute i sjön mötte vi en segelbåt, som lade till vid Alaskas sida. I den samma var en lots, som togs upp ombord. Vi frågade, huru det kom sig, att lotsen mötte så ofantligt långt ute i sjön, och fingo till svar:

»Det är en följd af konkurrensen. De olika lotsarne täfla med hvarandra att nå ankommande fartyg så snart som möjligt. Och derför utsätta de sig för faran att segla flere hundra mil ut i Atlanten med sina jemförelsevis små båtar. Lotsningen från Sandy Hook till New-York på en sådan båt som Alaska kostar nämligen icke mindre än 50 pund sterling (= 900 kr.)»

När lotsen hade stigit ombord, lade hans båt ifrån och seglade vidare ut åt hafs. Sannolikt fans bland besättningen någon mer lots, som ville passa på tillfället att ännu längre ute i hafvet fiska upp ett annat fartyg.

Vill någon se, huru en resa öfver Atlanten tager sig ut på kartan, så bifogas här en teckning af vår färd (se sid. 49). I nedgången till den stora salongen ombord hängde en karta, på hvilken fartygets resa utprickades. Hvarje dag kl. 12 m. inlades på denna karta den sträcka, som vi under det sist förflutna dygnet passerat. Der angafs, huru många engelska mil vi tillryggalagt, på hvilken meridian och hvilken longitud vi för tillfället befunno oss, äfvensom hvad vind vi hade haft, och huru vädret hade

varit. Passagerarne försågo sig i allmänhet med en kopia af denna karta. Den kostade en shilling i engelskt mynt d. v. s. 90 öre. Det är alltid ett trefligt minne att hafva efter resan.

Kartan gaf upphof till dagliga vadhållningar mellan de engelska och amerikanska resandena ombord. Dervid gick så till, att de personer, som slogo vad (de voro den ena dagen flere, den andra färre) gissade hvar och en på det antal mil, som fartyget kunde hafva passerat under det sist förflutna dygnet. Den ene gissade t. ex. 380, den andre 385, den tredje 400 engelska mil o. s. v. Någon gissade »under det lägsta», en annan »öfver det högsta» tal, som någon af de öfriga gjort till sitt. Hvar och en insatte ett pund sterling på sin gissning. Den som hade gissat rätt, hvilket visade sig, när kaptenen strax efter kl. 12 hängde upp den officiela kartan, han tog hela kassan. Sålunda var det en ung engelsman, som en dag vann 30 pund sterling (= 540 kronor) på affären, samt hade dermed sin ångbåtsbiljett både fram och tillbaka mellan England och Amerika betald. Han såg också mäkta belåten ut vid middagsbordet.

Hvad angår rummen ombord, har jag hittills icke omnämt ett rum, som på hvarje ångbåt för den nyktre och ordningsälskande passageraren måste vara en afsky — det är det s. k. »Bar and Drinking Room», en temligen stor salong, i hvilken passagerare, som derpå äro begifna, dricka och spela kort så när hela dagen. De passagerare, som hade sitt tillhåll i detta rum, höllo sig dock i allmänhet under resan temligen nyktra, d. v. s. de drucko icke så mycket, att de deraf blefvo, hvad man säger, rusiga. Detta rum skulle enligt fartygets regler stängas kl. 10 eller 11 på qvällen, jag mins nu icke hvilketdera. Emellertid begärde en hel del herrar af kaptenen, att de den sista aftonen skulle få hålla rummet öppet en timme längre, än reglerna medgåfvo. Kaptenen lofvade dem det. Redan ganska tidigt på qvällen, innan jag hade gått till hvila, var i detta rum ett mycket bråkigt lif. Man drack dugtigt derinne. De goda kamraterna skulle ju skiljas redan följande dag, och skilsmessan måste firas genom att titta riktigt djupt i glaset. Medlemmarne af sällskapet uppträdde också, hvar och en på sitt sätt, roande de öfriga. Den ene sjöng ett stycke, den andre deklamerade något, den tredje talade om någon lustig berättelse o. s. v., allt vid glasens klang. Och hvarje uppträdande helsades, sedan han

slutat, med lifliga handklappningar och stundom hurrarop. När jag gick ned i salongen för att lägga mig, tittade jag in i dörren och såg till min förskräckelse den förr omnämde missionären stå midt på golfvet i detta sällskap, deklamerande ett stycke vers, hvilket åtföljdes af dånande handklappningar. Och jag tänkte: »Här ser man missionären sysselsatt med att roa ett sällskap af supare, men aldrig har man under hela resan sett honom röra ett finger för att tala ett Guds ord till sina landsmän.» Dermed vill jag dock alls icke hafva sagt, att han ock deltagit i supningen. Det vet jag icke. Men en förfärlig skada tillfogas missionen, gc iom sådana missionärer.

Jag gick, som sagdt, ned och lade mig. När jag hade sofvit en god stund, vaknade jag af ett förfärligt väsen i trapporna. Man hade nu stängt bränvinsrummet, och de rusiga stallbröderna fortsatte sitt oljud i trapporna med skrålande och sjungande. Sedan jag legat och hört derpå en stund, ringde jag på uppassaren och bad honom tillsäga sällskapet att aflägsna sig, emedan jag ville sofva och hade rättighet att få sofva. Utan tvifvel hade äfven andra ordentliga passagerare, som gått till sängs, samma önskan som jag. Uppassaren gick, men det blef icke det ringaste bättre. Efter ungefär en half timme ringde jag åter och upprepade det samma. Men det hade ingen vidare följd. Ett sådant rått lif har jag aldrig förr varit vittne till på någon ångbåt. Följande morgon, när jag hade kommit upp på däck, frågade jag en yngre affärsman från Californien, som kunde tala tyska, hvad det hade varit för väsen i trapporna på natten. Han likasom jag uttryckte sin synnerliga förtrytelse öfver, att på en ångbåt med sådant anseende en dylik råhet skulle kunna förekomma, utan att befälet på något sätt ingrep deri till de ordentliga passagerarnes bästa. Jag sade honom, att ett så rått uppträde skulle vara alldeles omöjligt på våra ångbåtar hemma i Sverige. Han sjelf var en vidtberest man, hade farit både i Europa, Asien och Afrika, men han hade icke heller varit vittne till något dylikt. När vi samtalade om denna sak, stod i vår närhet och lyssnade med spänd uppmärksamhet en engelsman, som låtsades ingenting förstå af det, vi sade. Men den djupa rodnaden på hans ansigte visade, både att han förstod oss, och att han hade varit med i det sällskap, som fört detta oljud. Man sade mig också, att det icke var ovanligt, att

sådant förekom på de transatlantiska ångbåtarne den sista natten före fartygets framkomst. Och det var väl detta, som de goda herrarne visste.

När man köper en biljett för resan till Amerika, så innehåller denna vanligen tydliga uppgifter om, hvad man har att få för sina penningar. Bland dessa uppgifter förekommer utom mat och dylikt äfven uppassning. Emellertid bör man icke sätta allt för stor tro till denna uppgift. Jag fick till min stora förvåning höra, att uppassarne ombord, som voro ganska många, ingen lön hade af bolaget utan voro för sitt uppehälle helt och hållet hänvisade till de drickspengar, de kunde få af passagerarne. Det var harmligt att få veta detta. Om det var sant eller icke, det är en sak, som jag ej kan afgöra. Men så kom jag åter ihåg Bædekers förr omnämda råd, som jag vill lägga alla andra resande på hjertat, att den, som är allt för mycket rädd för förargelser, bör icke göra någon resa alls utan stanna hemma. Denna ordning gör emellertid, att uppassarne rent af fordra drickspengar. Det har ock, enligt hvad man sade mig, blifvit sed, att den, som städar hytterna, skall hafva en engelsk shilling (= 90 öre) för hvarje dygn af hvarje passagerare, samt att de, som passa upp vid bordet, också skola hafva en shilling för dag af hvarje person. Dessutom skulle skoborstaren hafva något. Jag låtsade icke särdeles om det der utan gaf den stewart, som städat hytten, ett halft pund (d. v. s. nio kr.) för mig och min son. Vi hade nämligen bott i samma hytt. Han var en hygglig karl, tackade för, hvad han fått, och sade, att om han kunde vara till någon hjelp med sakerna, ville han gerna stå oss till tjenst. Den stewart, som hade passat upp vid bordet, gaf jag äfven ett halft pund. Han såg mäkta misslynt ut och frågade, om detta skulle vara både för mig och min son.

»Ja, svarade jag, är det för litet?» hvarpå han å sin sida med mycket trumpen uppsyn svarade:

»Ja, herre.»

»Nå, sade jag, då skall jag gifva er mer», men aflägsnade mig också i det samma.

När jag hade kommit upp på däck, skickade jag min son ned med två shillings till. Detta kunde emellertid icke göra honom belåten, hvilket föranledde mig att på återresan särskildt

tala med honom om denna sak. Han vidhöll, att jag hade gifvit honom för litet, och jag måste gifva honom 4 shillings till.

Det är obehagligt för resande att på detta sätt blifva uppskörtade. Låt vara, att summan icke är stor, så går det emellertid för en ensam passagerare till mellan 30 och 40 kr. för en resa fram och åter öfver Atlanten samt till vid pass 4 kr. fram och åter öfver Nordsjön. Och när man vid affärden tror sig hafva betalt allt och äfven har det qvitteradt på biljetten, så tycker man sig hafva anledning att vara en smula förargad, när man råkar ut för sådant prejeri.

Nu kan ju någon svara:

»Låt då bli att gifva något! Ni har ju ingen skyldighet att gifva, och uppassarne ingen rättighet att fordra.»

Detta är visserligen sant, men det är alldeles ingen lätt sak att låta bli, när man vet, att alla andra passagerare gifva. Att råka ut för sådana der anspråksfulla herrars missnöje är allt annat än behagligt, allra helst när man tänker sig möjligheten att en vacker dag komma att göra resan tillbaka till Europa på samma ångbåt. Man kan nämligen då i allehanda små förargelser mångfaldiga gånger få äta upp sin försummelse att icke hafva betalt ordentligt dricks pengar. Dessutom kan man icke låta bli att gifva, då man får höra, att dessa gåfvor äro uppassarnes enda inkomst. Möjligt är, att denna uppgift icke är sann, men det kan en passagerare icke på stående fot afgöra. Och så står honom ingenting annat åter än att gifva.

Sjunde Kapitlet.

Ankomsten till New-York. — New-Yorks hamn. — Guion-liniens docka.

När man utifrån Atlantiska hafvet kommer fram mot Amerikas fastland, får man först sigte på Sandy Hook, en från Jersey-landet utskjutande udde, som ligger omkring 20 eng. mil från New-York. Det är naturligt, att alla passagerare ombord voro glada att nu, efter den 8 dygn långa sjöresan, få se en skymt af det land, som var målet för deras färd. Allas ögon voro ock riktade åt ett och samma håll. Måtte alla en gång, när deras lifs färd nalkas sitt slut, kunna med samma känslor skåda hän mot det nya Jerusalem, der Gud beredt sitt folk en evig sabbatsro.

Sedan vi passerat Sandy Hook, styrdes kosan rätt norrut mot New-York, den stolta unionens största stad.

Vid inloppet till New-Yorks hamn har man på höger hand kusten af Long Island, en stor ö nästan i form af en fisk, som sträcker sig utefter New-Yorks och Connecticuts fastland, 115 engelska (= 17 svenska) mil lång, samt utgör en vågbrytare mot hafvet af somligstädes 12 eng. mils bredd. På dess södra ände, som vi nu passera förbi, utbreder sig staden Brooklyn. Utefter hafssidan af ön ligga en mängd sommarresidens för de rika familjerna i New-York och Brooklyn. Till venster om inloppet har man Staten Island, en mindre ö med formen af en triangel. Dess stränder äro mycket vackra. Vid sma-

laste passet mellan Long Island och Staten Island, ungefär en engelsk mil bredt, äro fästningar anlagda, som skola försvara inloppet till New-York. Dessa fästningsverk underhållas fortfarande men äro enligt alla sakkunniges omdöme fullkomligt odugliga gentemot det närvarande sjöartilleriet. Amerika tyckes dock icke särdeles mycket befatta sig med frågan om sitt försvar. Man känner sig trygg mot alla yttre fiender antingen derför, att man tror, att unionen är så stor och väldig, att den

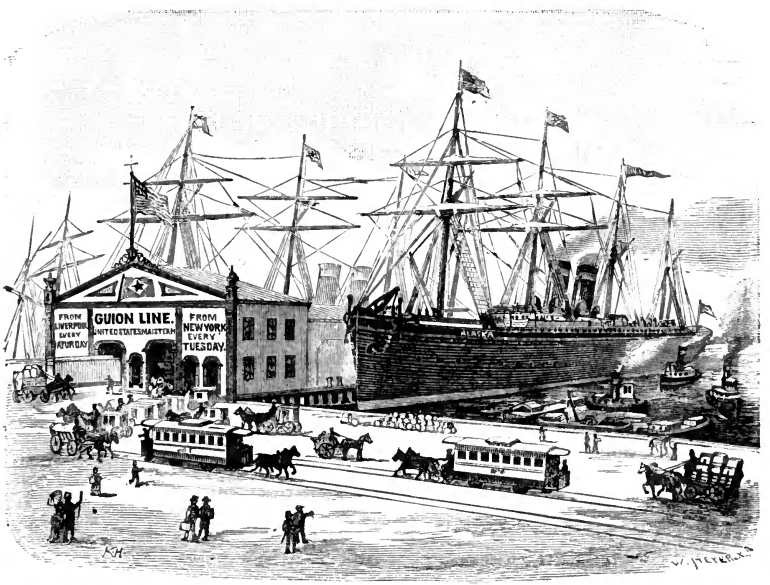

Guion-liniens docka.
Se sid. 22.

aldrig har att frukta anfall af någon främmande makt, eller ock derför, att man tror att i händelse af anfall unionen ett, tu, tre skall kunna ställa sitt försvarsverk i ett sådant skick, att det skall trotsa verldens alla flottor och krigshärar. Jag hörde ofta landsmän i Amerika stoltsera deröfver, att landet icke hade något försvarsväsende såsom staterna i Europa. Mycket är det icke heller. Unionens krigshär på fredsfot räknar icke mer än 27 tusen man. Huruvida detta är något att skryta öfver, lemnar jag dock derhän. Många gånger disputerade jag med mina vänner om denna sak. Jag försökte dervid visa dem,

att det sista stora inbördeskriget icke hade behöft draga ut kanske mer än $^1/_2$ år, om unionen haft en ordentlig armé. Och jag frågade dem, om de icke trodde, att den onödiga tidslängd, som detta krig upptog, hade kostat unionen mycket mer, än hvad det skulle kosta att under 100 år hålla en tillräcklig, öfvad krigshär — för att nu icke tala om, hvilka förfärliga lidanden de till kriget utkommenderade alltid måste onödigtvis utstå, när de sakna all krigsbildning och ingenting är i ordning af det, som för utrustningen af en krigshär är nödvändigt. Men härom torde det längre fram blifva tillfälle att vidlyftigare tala. Jag återgår alltså till berättelsen.

Der i det nämda smala passet måste hvarje skepp, som vill gå in till New-York, undergå besigtning så väl för utrönande, om allt är friskt ombord, som ock för tullundersökning.

När man kommit in genom denna, så att säga, »trånga port», kallad »The Narrows», är man inne i New-Yorks hamn, hvilken lär vara en af de största och förnämsta i hela verlden. Hamnområdet omfattar nämligen icke mindre än 300 qv.-kilometer eller ungefär 3 svenska qv.-mil. Till venster vid inloppet har man Frihetsstatyn. Hon är uppförd på en liten vacker ö, kallad Bedloes Island eller numera vanligen Liberty Island. Det är en qvinnofigur af ofantlig storlek, föreställande friheten upplysande verlden. Hon står på en väldig fotställning af granit, som är 91 svenska fot hög med en grundmur af 54 sv. fots höjd. Statyn sjelf är 155 sv. fot hög. Hon sträcker upp sin högra hand och håller i den samma en brinnande fackla. I den venstra handen håller hon en uppslagen bok. Inuti statyn leda spiraltrappor ända upp till hennes topp. Framdeles lär man ämna i henne inrätta en hiss för att lyfta upp de besökande. De nuvarande trapporna äro ganska besvärliga att gå i. Statyn, som är gjord af kopparplåt omkring ett skelett af jern, lärer väga omkring 4,500 centner. Hon är högre än de högsta kyrktorn, som finnas i New-York och Brooklyn. Hon är den högsta staty, som någonsin blifvit rest i verlden, nära 50 fot högre än den verldsberyktade kolossen på Rhodus, som på sin tid ansågs såsom ett af verldens sju underverk. Af bilden på sid. 56 kan läsaren se, hur hon ser ut. Längre fram skall jag visa en mindre del af henne, som ännu tydligare åskådliggör hennes storlek.

Sedan man passerat denna staty, kastar man blicken till höger och ser då den lika, om ej ännu mer, verldsbekanta hängbron mellan New-York och Brooklyn, den s. k. East River Bridge eller Suspension Bridge. Man kan knapt göra sig en föreställning om denna bro utan att med egna ögon hafva sett den. Äfven de bästa teckningar gifva endast en matt bild af den samma. Bron öfver vattnet utgör ett enda spann af nära 1,650 sv. fots längd. Det uppbäres af fyra kablar. Hvar och en af dessa är spunnen af 5,434 ståltrådar samt är 16 sv. tum i genomskärning. De höga torn, som utgöra brons stöd, äro 285 sv. fot höga. Brons höjd öfver vattnet är invid tornen 122 sv. fot, på midten 138 sv. fot. Från tornen sträcka sig spann inåt land. Hvartdera af dessa är 960 sv. fot långt. När härtill lägges längden af de s. k. approcherna, åt Brooklyn-sidan 1,000 sv. fot, åt New-York-sidan 1,600 sv. fot, så blir brons hela längd mer än sex tusen fot eller öfver en sjettedels svensk mil. En teckning af bron synes på sid. 57.

Förankringarna till de stora kablarne inåt land väga hvardera omkring 1 1/4 million centner. Kablarne hafva en sådan styrka, att de kunna bära en vigt af ungefär 50 tusen tons. Hvarje tons motsvarar i svensk vigt ungefär 24 centner. Midtelspannets egen vigt utgör i det närmaste 6,800 tons. Vigten af gående menniskor, hästar och åkdon, som få rum på detta spann, om man skulle tänka sig det samma fullständigt betäckt, utgör omkring 1,400 tons. Kablarne bära således, när bron är full med menniskor och vagnar, en tyngd af öfver 8,000 tons. Men deras bärkraft är, såsom synes, 6 gånger större. Medelstora fartyg kunna med lätthet passera under bron, men mycket stora segelfartyg måste taga ned toppmasten. Kostnaden för hela bron var ursprungligen beräknad till omkring 4 millioner dollars men gick sedan i verkligheten upp till 15 1/2 millioner, d. v. s. vid pass 60 millioner kr. eller 10 tusen kr. för löpande fot. Huru många af dessa millioner fallit i vilse fickor, torde icke blifva uppenbart i den här tidsåldern. Största delen af kostnaden har fallit på staden Brooklyn.

Bron, som är 85 eng. (= 87 sv.) fot bred, är indelad i fem banor. Den mellersta är en 13 fot bred gångbana. På hvardera sidan om den går en bana för spårvagnar. Dessa vagnar dragas af kablar. De två yttersta banorna äro körbanor. Bron blef efter

flere års arbete färdig i maj 1883. Hon är ett af den nyare tidens mest framstående byggnadsverk. Hundratusentals menniskor färdas dagligen till fots, till häst och på kabelvagn öfver den samma.

Det egentliga New-York ligger på en aflång ö vid namn Manhattan. På dess vestra sida flyter den stora Hudsonfloden, som är segelbar ända till Albany, en sträcka af vid pass 22 svenska mil. Dess östra sida sköljes af East River, som egentligen icke är en »river» (flod), utan ett sund, hvars vatten dock till följd af ebb och flod befinner sig i en ständig strömning. I East River utmynnar en smalare flod vid namn Harlem River, som går i norr och söder samt genom ett mindre vattendrag är förenad med Hudson River. Manhattan är omkring 13½ engelska (= 2½ svenska) mil långt. Dess största bredd är 2 eng. mil. På senare tiden har dock New-York icke fått rum på denna ö, utan sträcker det sig numera äfven långt på andra sidan om Harlem River. Meningen lärer ock vara att utvidga dess gränser öfver ytterligare stora sträckor af land i norr.

Inloppet till New-York är synnerligen praktfullt, såsom man ock kan förstå af teckningen på sid. 56.* På redden råder ett rörligt lif. Här ser man fartyg från alla möjliga nationer om hvarandra. Stora ångfärjor löpa fram och tillbaka mellan New-York och Brooklyn, mellan New-York och Jersey city. Passagerarne å dessa te sig på afstånd såsom en svart massa, der de stå i fören af färjan. Man kommer vid åsynen deraf att tänka på en bikupa strax före svärmningen.

Det var pingstdagen den 9:de juni 1889, som vi redan tidigt på förmiddagen fingo syn på Sandy Hook. Vid middagstiden kommo vi in i The Narrows och gledo sedan sakta framåt Hudsonfloden till Guion-liniens docka, som var belägen ungefär två engelska mil uppför den samma. Under tiden hade vi tillfälle att beskåda de tornlika hus, som resa sig på stadens yttersta udde till 10 à 12 våningars höjd. Der ligger den egentliga gamla affärsstaden. Kl. 3 e. m. skred Alaska in i den s. k. dockan, hvilken egentligen ingenting annat är än en från land vinkelrätt mot stranden i sjön utskjutande brygga. Längs

* På denna teckning ser man delar af tre städer: till höger Brooklyn, mellerst New York, till venster Jersey city.

efter hela New-Yorks hamn ligga sådana utskjutande bryggor för de olika ångbåtslinierna.

Öfver hela Guion-liniens brygga är bygdt ett ofantligt stort magasin, i hvilket alla passagerare, med undantag af emigranterna, stiga af och varorna lossas. De varor, som skola i fartygen inlastas, samlas ock der.

Från det höga däcket på Alaska började vi nu examinera menniskorna der nere i dockan och urskilde snart genom de stora öppna portarna på magasinets yttre ände de gamla kända ansigtena af flere vänner. Der sågo vi presidenten för Svenska evangeliska missionsförbundet i Amerika, C. A. Björk, hvilken kommit från Chicago för att möta mig. Vidare K. Erixon, föreståndare för svenska Betesdaförsamlingen i New-York, samt D. Nyvall, lärare vid teologiska seminariet i Chicago och missionsförbundets resepredikant. Vidare redaktören för Missionsvännen i Chicago, A. Hallner. Flere gånger lyfte vi af våra hattar och skakade dem till helsning, längtande att snart få sluta hvarandra i famn och gifva uttryck åt de känslor, som rörde sig i vårt inre.

Huru Guion-liniens docka ser ut, derom kan man få en tydlig föreställning genom bilden på sid. 65.

ÅTTONDE KAPITLET.

Landstigning i New-York. — Brudvigsel. — Min första predikan i Amerika.

Vi voro alltså framme i New-York. Dagen var mycket varm. New-York ligger ju ock mycket långt i söder, ungefär på samma breddgrad som Madrid och Neapel i Europa.

Första och andra klassens passagerare skulle stiga i land i Guion-liniens docka. Tredje klassens deremot måste dröja ombord till följande dag, då de fördes till den s. k. Castle Garden, som jag längre fram skall närmare tala om. Det var en ganska rörande stund, när jag och Lindgren nu skulle skiljas från de svenska emigranterna, tillsammans med hvilka vi under resan alla dagar hade bedit och läst Guds ord. Många af dem gräto varma tårar. Äfven Lindgren och jag hade svårt att hålla oss. För oss alla låg ju den tanken nära, att vi sannolikt aldrig vidare i detta lif skulle träffas, och det var för den skull för oss vigtigt att uppmana den ene efter den andre, med hvilken vi skakade hand till afsked, att af allt hjerta vända sig till och hålla sig till herren, som, ehvad man bor här eller der, likväl alltid förblifver den samme trofaste hjelparen, som är allom god och förbarmar sig öfver alla sina verk. Gud välsigne alla dessa kära vänner! Och måtte vi en gång på den yttersta dagen få spörja, att vårt arbete bland dem under resan icke varit alldeles utan frukt! Så mycket fingo vi se, innan vi kommo i land, att åtminstone *en* passagerare hade gifvit sitt

hjerta åt Jesus, en svensk qvinna, som, när hon hade funnit herren, var alldeles utom sig af glädje.

Nu lades landgången ut, och vi nästan flögo i land. Ett moln skymde dock solen för fru R. och fröken G. Ingen af dem såg till sin brudgum. Sedan fingo vi veta, att den förras brudgum var sjuk. Den andre hade tagit miste om tiden, men knapt voro vi i land, förr än han var der. Och att beskrifva deras möte, det vill jag icke åtaga mig att göra.

Mitt eget sammanträffande med de förr bekanta vännerna var det allra hjertligaste, vi någonsin kunde begära. Det är ock lätt begripligt, att det icke skedde utan rörelse. Glad var jag, och glada voro de deröfver, att hela resan hade gått så lyckligt och väl, som den gått. Hjertliga handslag och omfamningar aflöste hvarandra, och alla önskade vi och bådo till Gud, att denna resa måtte medföra välsignelse för så väl oss sjelfva som för det svenska folk, för hvilket vi hade kommit att predika evangelium.

Sedan jag sålunda helsat på dem samt presenterat min son och Lindgren för dem, sade mig Björk:

»Din son har redan plats på en bank i Chicago, ett mycket bra ställe».

Detta var ett godt budskap, som var egnadt att öka min glädje, och jag tackade i mitt hjerta den himmelske fadern, som nu åter visade sin godhet.

Utom de nyss nämda förut bekanta bröderna voro der tillstädes åtskilliga andra, som jag förut icke kände, men för hvilka jag nu blef presenterad. Bland dem vill jag särskildt nämna predikanten Hultman från Omaha i Nebraska. Han är bland de svenska kristna i Förenta Staterna vida känd, dels för sina utgifna sånger: Cymbalen, dels för sin utmärkta sång. Han är i Amerika, hvad Ahnfelt i sina bästa dagar var här i Sverige. Hans instrument är dock icke guitarr utan orgel och piano. Det är något alldeles gripande att höra honom sjunga, isynnerhet när han är inspirerad. Hans hela personlighet ryckes då med af tonerna och han sjunger, alldeles som Ahnfelt, med en frihet, som gör, att ingen kan eller bör sjunga med. Det ligger dock en stor frestelse i denna begåfning. Stundom händer nämligen, att när inspirationen fattas, sångaren likväl söker efter den frihet i uttrycket, hvars kraftiga verkan både

han och hans åhörare i inspirationens ögonblick så ofta erfarit. Men då blir det hela *sökt* samt förlorar alldeles sitt behag och sin kraft. Det förhåller sig i detta fall med sångaren alldeles

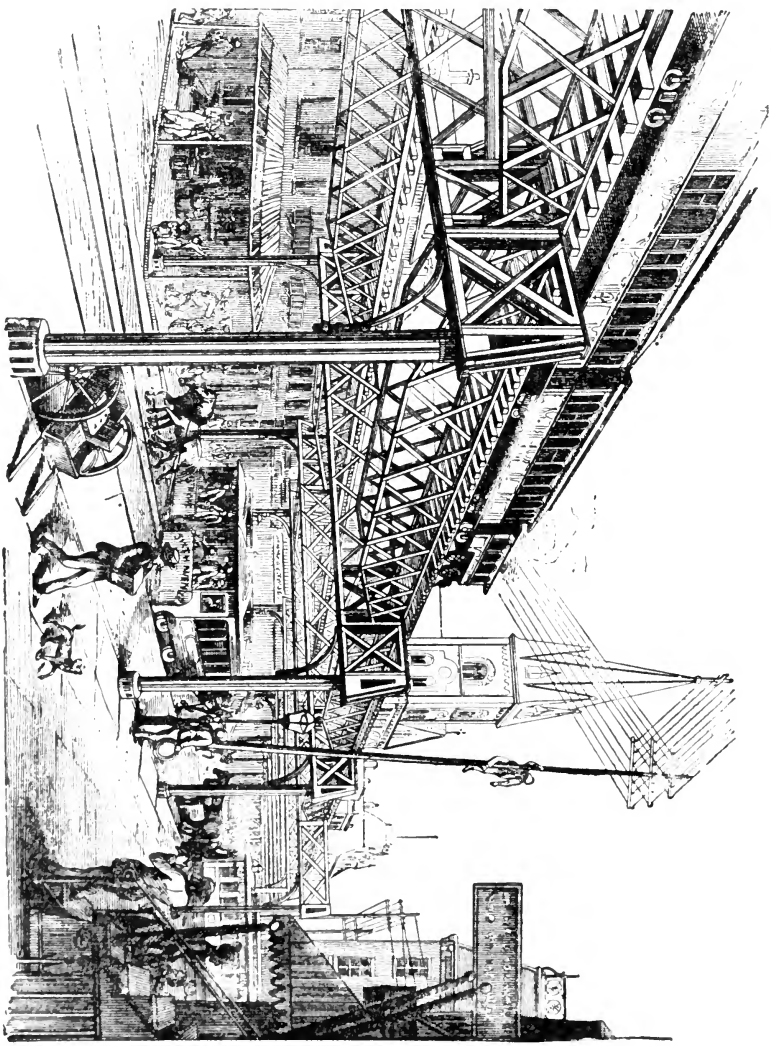

Den upplöjda jernvägen i New-York. Se sid. 75.

så, som det förhåller sig med en predikant, hvilken i min och åthäfvor försöker uttrycka en hänförelse, som han icke erfar, eller i röstens dallring en rörelse, som han icke känner. Hvad

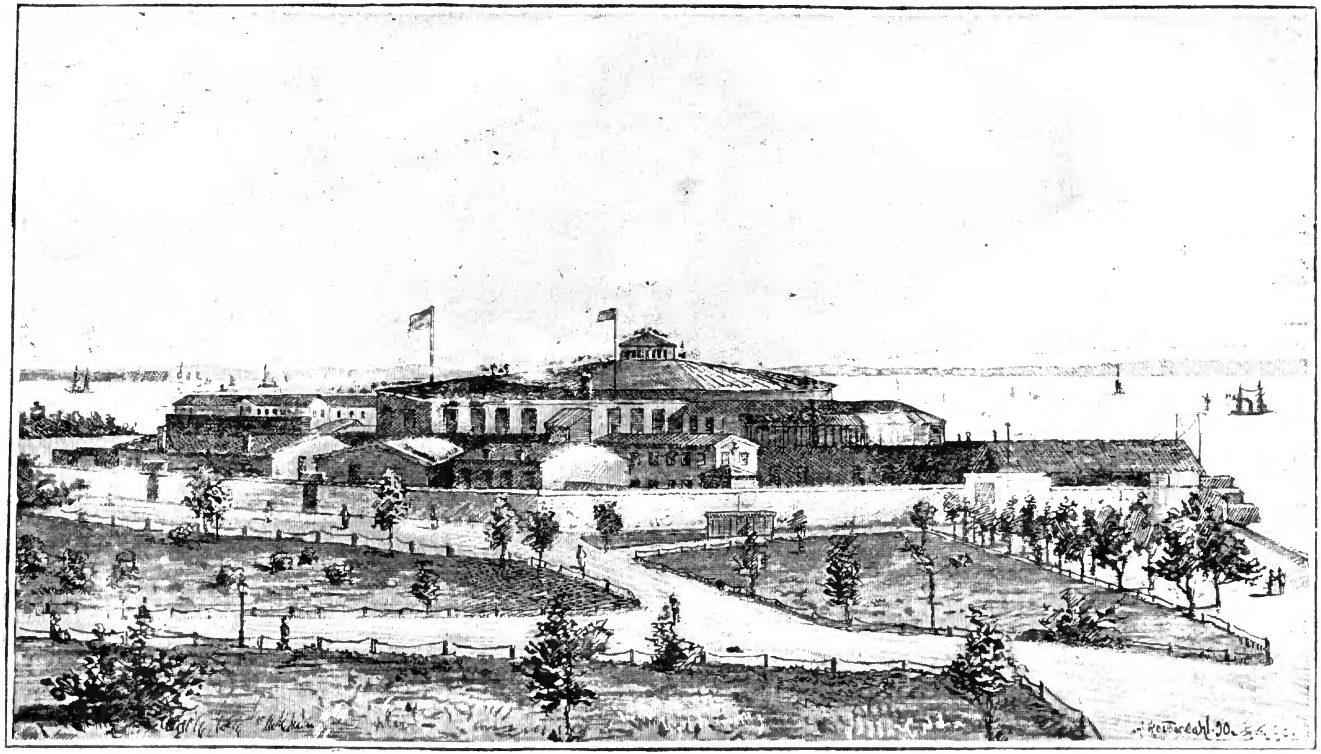

Castle Garden. Se sid. 75.

som i hänförelsens och rörelsens ögonblick är skönt och gör en utmärkt verkan, mister allt sitt behag och all sin kraft, så snart det är sökt och tillgjordt. Det hände nog ibland, att Hultman såsom sångare icke var tillräckligt på vakt mot denna frestelse. Men i vanliga fall var hans sång utmärkt. På mina resor i Förenta Staterna följde han mig ända till Salt Lake City i Utah. Och jag var många gånger i tillfälle att se, hvilket väldigt intryck hans sång gjorde på församlingen. När jag sedan hade skilts från honom och fick vara nöjd med vanliga sångare, så kände jag skilnaden mycket stor och förstod då, kanske mer än någonsin förr, hvad betydelse en kraftig och inspirerad sång har för den kristliga gudstjensten.

Näst Hultman vill jag omnämna en liten man vid namn Boring, jönköpingsbo nu bosatt i Chicago. Han är anställd vid Missionsvännens tryckeri i Chicago och mötte mig här för att sedan följa mig på hela min resa (endast med undantag af några sidoutflygter). Hans göromål var att för tidningen stenografera alla mina predikningar. Dessutom höll han reda på mina saker och mig sjelf samt var den bästa och trefligaste betjent, jag någonsin kunde önska mig.

Bland dem, som jag här träffade, var vidare herr O. A. Sjöström, son till en trävaruhandlare i närheten af Hernösand, hvars familj jag gjort bekantskap med i början af 1860-talet. I New-York har han upprättat en kommissionsaffär, som afser dels att gå landsmän tillhanda i deras transaktioner mellan Amerika och Sverige, dels att utföra hvarjehanda uppdrag, som svenskar kunna gifva honom till utförande i New-York. Jag tror mig också verkligen kunna rekommendera honom till det bästa dels hos svenskar, som resa till Amerika och landa i New-York samt der behöfva ledning och råd, dels hos svenskar i Sverige, som kunna vara i villrådighet, hvarthän de skola vända sig för att i Amerika få mer eller mindre vigtiga angelägenheter uträttade. Man kan vara förvissad att hos honom alltid erfara ett redbart handlingssätt. Hans adress är n:o 27 State Street New-York. N. Y.

Vi hade knapt hunnit i land, förr än passagerarnes reseeffekter kommo dansande efter. Redan förut hade vi sett dem hissas upp ur lastrummet. Och det var ock ett skådespel. Det skedde med sådan fart och sådan vårdslöshet, att man måste

förundra sig öfver, att någonting kunde hålla. Flere koffertar slogos om med samma lina, hvilken omkring dem bildade en rännsnara. Med ångwinchen hyfvades de nu upp. Foran stötte emot än i den ena kanten af luckan än i den andra. Det brakade, det brast här och der. Den som skaffat sig fina reseffekter, som han var rädd om, hade verkligen handlat dåraktigt. Ty att beräkna att få sitt oskadadt upp, det var alldeles orimligt. Man fick vara nöjd, om det icke blef alltför illa åtgånget.

Men nu, som sagdt, kommo sakerna dansande i land. Man kan verkligen icke hos oss göra sig en riktig föreställning om, med hvilken fart äfven detta går i New-York. Reseffekterna hyfvas här såsom i Hull, fastän mycket värre, utefter en brant stupande landgång ned i det stora skjulet. Hvad som håller, det håller, hvad som går sönder, det går sönder. Och hvar och en får taga reda på sitt, bäst han kan. Jag hade för min del, dess bättre, icke något obehag af detta, Lindgren icke heller, ty vi hade alla våra reseffekter i våra hytter och ingenting under däck. Vi togo vårt med oss i land.

Sedan vi ordnat det allra angelägnaste der nere i dockan och tillsett, att alla, som vi hade hand om, kommit lyckligt i land, bar det af ett par qvarter uppåt staden och så uppför en mängd trappor till den s. k. upphöjda jernvägen (se teckningen på sid. 72). På den foro vi nästan i höjd med hustaken ett par engelska mil tillbaka. Så voro vi vid stadens södra ända, der Castle Garden ligger i en vacker park (se teckningen på sid. 73). Derifrån gingo vi ett litet stycke och nådde så vårt herberge. Vi skulle nämligen bo hos en broder Henriksson. Sedan vi fått litet mat, hvilket var väl behöfligt, blef hvar och en af de predikande bröderna beordrad på hvar sitt håll för att hålla bönestunder. Jag och Björk fingo stanna qvar, der vi voro.

Björk hade kommit till New-York på morgonen samma dag eller dagen förut och hade under natten haft ett missöde, som icke alls är ovanligt i Amerika. Midt i sin djupaste sömn väcktes han genom en häftig stöt, som gjorde, att hela hans kropp kastades ned mot främre änden af sängen. När han kommit riktigt »till sig», stod tåget stilla. Konduktören passerade i det samma genom vagnen.

»Hvad är det för något?» frågade han.

»Nothing Sir» (ingenting min herre), svarade konduktören och fortsatte sin väg.

Och hvad var det då, som hade händt? Jo, nattåget hade kört öfver ett annat tåg och passerat igenom ett antal af dess vagnar. Lyckligtvis var det öfverkörda tåget ett återgående emigranttåg, så att de söndersplittrade vagnarne icke innehöllo några passagerare. Det är icke nog med, att tåg litet emellanåt köra *emot* hvarandra, ofta händer ock, att tåg köra *på* hvarandra. Ett tåg går t. ex. ut från en station. Strax derefter kommer ett annat tåg och passerar samma station. Det föregående tåget råkar ut för något missöde, innan det når nästa station. Det blir stående på vägen. Nu kommer det andra med full fart efter. När lokomotivföraren observerar det framför varande tåget, är afståndet redan så kort, att det är omöjligt att stoppa. Det efterföljande tåget rusar öfver det föregående samt krossar några vagnar med allt, hvad der inne är. Sådant der får man icke taga så noga i Amerika. Har olyckan varit af någon betydande omfattning, så omtalas hon i tidningarna öfver allt, annars endast i lokalbladen. Men nästa dag står det i samma tidningar, att folket i staden X brutit sig in i fängelset, tagit ut en fånge och hängt honom i närmaste träd eller lyktstolpe midt för polisens ögon — och nu glömmer man, hvad man såg i går. All right! Jorden rullar i samma bana som förr.

Jag har förut nämt om fröken G. Hon hade under resan flere gånger bedt mig, att när vi komme fram, jag skulle »vara snäll» och viga henne och hennes blifvande man. När jag nu träffade Björk, frågade jag honom, om det ginge an, att jag så gjorde. I annat fall ville jag anbefalla dem åt honom, att han måtte förrätta deras vigsel. Derpå svarade han:

»Det går mycket bra. Du skall få license af oss.»

Svenska missionsförbundet i Amerika är, såsom det heter, »inkorporeradt». Denna inkorporation gifver förbundet rättighet dels att viga prester, som sedan ega att förrätta äktenskapsvigsel med laga kraft, dels att åt sådana predikanter, som icke äro prestvigda, meddela s. k. license eller rättighet att med samma kraft förrätta vigslar. Dessa licenser måste förnyas hvarje år för att gälla. Och en sådan license var det,

som jag nu erhöll, och som gjorde mig berättigad att förrätta den ifrågavarande vigseln.

Jag lofvade de unga, att jag skulle viga dem samma dag. Brudgummen bodde på ett hotel. Vi kommo öfverens, att han på aftonen skulle hemta mig i en vagn till hotellet, der vigseln skulle försiggå. Han kom, såsom bestämdt var, men icke allenast han utan äfven hans fästmö. När vi skulle fara, frågade emellertid någon af dem, om icke vigseln kunde försiggå, der vi voro. Jo, hvarför icke? Sagdt och gjordt! Jag klädde på mig mina svarta kläder. Brudparet åter var klädt i sina vanliga hvardagskläder. Så skedde vigseln efter extemporeradt formulär. Derefter föllo de unga tu på knä, och jag välsignade dem. Jag kan icke neka, att ju allt detta i början förekom mig temligen brådstörtadt. Men hur det nu var, så blef det i alla fall en ganska högtidlig stund. Sedan vigseln var förrättad och de vanliga lyckönskningarne af de närvarande hade försiggått, reste de unga till hotellet, åtföljda af min son, som var deras ende egentlige bröllopsgäst.

Det är ett mycket egendomligt förhållande med de amerikanska äktenskapslagarne. Hvarje stat har sina särskilda lagar. I somliga stater, t. ex. Illinois, måste man taga ut äktenskapslicense af de borgerliga myndigheterna, innan någon vigsel får ske. I andra stater återigen behöfves ingen sådan license, och till dessa stater hör äfven New-York. I somliga stater hafva kusiner icke rättighet att gifta sig med hvarandra. I andra stater deremot få de göra det. Vilja således kusiner i en stat af förstnämda beskaffenhet gifta sig med hvarandra, så fara de öfver gränsen till nästa stat, tagande en prest med sig. Han viger dem der. När de komma tillbaka, är det gjordt och — »all right!» I somliga stater är en högre ålder för äktenskaps ingående bestämd än i andra stater. Vilja således kontrahenterna i en stat af förstnämda beskaffenhet ingå äktenskap med hvarandra, innan de uppnått laga ålder, så fara de blott öfver gränsen till en annan stat. Der viga de sig, och det kommer aldrig i fråga, att deras äktenskap underkännes i deras egen stat, när de sedan komma tillbaka.

Jag måste ett par dagar efter bröllopet till stadsmyndigheterna i New-York ingifva bevis om vigseln, hvilket bevis upptog bruds och brudgums namn, födelseår m. m., de närvarande

vittnenas namn, hvilka skulle skrifvas af dem egenhändigt, samt vigselförrättarens namn och karakter jemte öfriga uppgifter, som jag nu icke kan erinra mig. Detta bevis inlemnades genom pastor K. Erixon. Någon dag derefter erhöll han en skrifvelse från samma myndigheter, som äskade upplysning om, huruvida jag vore »priest» eller »preacher of the gospel», hvilket vill m. a. o. säga, om jag var katolsk prest eller protestantisk predikant. Naturligtvis fingo de den äskade upplysningen. Jag nämner detta derför, att åtskilliga svenska tidningar i Amerika, som hade ett horn i sidan till mig, begagnade sig af denna sak såsom ett ämne för långa bittra betraktelser, i hvilka de menade, att jag på ett högst obehörigt sätt hade missbrukat den amerikanska friheten.

En kort stund efter vigseln skulle jag bort och predika. Bröderna hade haft mycket arbete för att skaffa en lämplig samlingslokal. En sådan hade slutligen funnits i det hus, som tillhörde kristliga föreningen af unge män. I Amerika är denna förening mycket utbredd, och i de större städerna har den uppfört ofantligt stora, praktfulla och väl inredda palats. Den stora samlingssalen i föreningens hus i New-York lärer hafva omkr. 1250 sittplatser.

Det mötte emellertid åtskilliga svårigheter att få denna sal upplåten, till följd deraf att jag var irrlärig. Sjöström sökte nämligen sekreteraren i centralstyrelsen. Denne visade honom till mr Mc Conaughy, som egde beslutanderätt öfver salen. Han skref tillika ett kort med rekommendation till samme mr C. Men dervid frågade han:

»Hvem är lektor Waldenström?»

Sedan han fått veta, att han hade varit prest men tagit afsked, frågade han, *hvarför* han det gjort. Derpå fick han till svar, att det berodde på vissa skiljaktigheter i läran och kyrkoförfattningen. Detta åter gaf honom anledning att fråga, hvad det var för afvikelse. Och när han fått veta, att det var afvikelse i fråga om försoningen, reste han sig häftigt och sade:

»Under sådana omständigheter torde det vara lönlöst att försöka erhalla salen. Detta är sjelfva lifspunkten i kristendomen. Jag afråder er från att besöka mr Mc Conaughy i denna angelägenhet.»

Och dermed ref han sönder kortet. Sjöström skulle nu förklara, hvari afvikelsen bestod. Men hans förklaring kom sekreteraren att utbrista:

»Ju mer ni förklarar, dess värre blir det.»

Emellertid gick Sjöström till mr Mc Conaughy och erhöll af honom salen. Detta förvånade sekreteraren mycket, och han gick till mr C. för att, om möjligt, få tillåtelsen återkallad såsom gifven i missförstånd. Utan tvifvel gjorde sig också missförstånd å ömse sidor gällande. Och det torde vara fåfängt att nu försöka utleta rätta sammanhanget. Jag har sett saken i tryck återgifven på olika sätt, och att döma mellan de olika uppgifterna vill jag alls icke åtaga mig. Jag beklagar blott, att sekreteraren i den svenska afdelningen af kristliga föreningen af unge män, kandidat C. Fries, som för tillfället var i New-York, blef inblandad i saken på ett sätt, som för honom säkert var lika obehagligt som för mig. Jag är dock fullt öfvertygad om, att han handlat fullkomligt hederligt och kristligt.

Jag fick alltså salen. Kl. $^1/_2$8 på aftonen var sammankomsten utlyst, och kl. 8, sade man, skulle den begynna. Man har der, såsom mångenstädes i Sverige, den oseden att icke börja precis på slaget. Följden deraf är, att folket aldrig lär sig att vara ordentligt, när det gäller att komma till sammankomster.

Samlingssalen var en mycket ståtlig och fin lokal. I ena ändan var en upphöjning. På den samma stod en liten pulpet för den, som skulle tala. Der bakom voro magnifika fåtöljer och soffor för andra predikanter eller talare, som tilläfventyrs kunde vara tillstädes. Och vid detta tillfälle voro de många.

Vid mitt inträde i salen var hvarje plats upptagen. Bland åhörarne befunno sig de flesta af New-Yorks och Brooklyns svenska prester äfvensom några amerikanska pastorer, hvilka väl icke förstodo svenska men voro intresserade af att se en stor samling svenskar. I salen var det förskräckligt hett. Med anledning deraf hade hela församlingen försett sig med solfjädrar och viftade alldeles förtvifladt för att svalka sig i ansigtet. Detta gjorde, att hela hopen liknade ett böljande vatten. Det var mycket ovanligt för mig att se sådant der, och det var allt annat än behagligt. Jag är i allmänhet ganska lätt störd af rörelser i den församling, som jag talar till, huru mycket mer

skulle jag ej vara det då, när jag såg hela församlingen vara i rörelse. Emellertid gälde det äfven i detta stycke att taga seden, dit jag kom. Och sedan jag hade öfvertygat mig om, att det här omöjligt kunde vara annorlunda, fann jag mig temligen bra deri. Det är en gammal regel, som säger: »Hvad ej hjelpas kan, fördrag». Och den regeln sökte jag både vid detta och vid många andra liknande tillfällen att följa.

Sedan jag hade slutat mitt föredrag, uppträdde pastor Erixon. Han ville presentera mig för församlingen, och han anhöll, att de som önskade uttrycka sin glädje och tacksamhet för det, att jag kommit till Amerika, skulle resa sig. Hela församlingen reste sig. Naturligtvis kunde de, som icke voro glada åt min ankomst, för skams skull icke sitta, när de andra reste sig. På mig gjorde allt detta ett i högsta grad obehagligt intryck. All sådan der hyllning är för mig synnerligen motbjudande, och jag visste icke, hvart jag vid detta tillfälle skulle gömma undan mitt ansigte. Höfligheten hade kanske fordrat, att jag hade rest mig och tackat för den uppmärksamhet, som man visat mig, men i stället kröp jag bakom ett par af de andra närvarande predikanterna, lyfte icke upp mitt hufvud, icke ens mina ögon, sade icke ett ord mer, än att jag efteråt förklarade broder Erixon, att jag fann hela det der uppträdet i högsta grad obehagligt, hvilket naturligtvis gjorde honom en smula ledsen. Man förklarade också saken dermed, att i Amerika vore sådant der mycket vanligt och väckte ingen uppmärksamhet alls.

Jag nämde solfjädrarnes rörelser såsom icke precis uppbyggliga för en predikant att skåda. Mer än dessa störde mig dock predikanternas brist på stillsamhet. Jag erfor det samma på många andra ställen och har sålunda anledning antaga, att det icke var en tillfällighet då utan en osed, hvars olämplighet de icke så noga aktat på, som tillbörligt vore. Under sången, ja äfven under bönen, språkade nämligen predikanterna med hvarandra, — naturligtvis hviskande — om åtskilliga saker, som behöfde pålysas m. m. d.

Hvar och en, som känner till svenska förhållanden, vet, huru i sakristiorna i våra kyrkor förekomma under pågående gudstjenst, isynnerhet under sången, bönerna och altartjensten, allehanda samtal och öfverläggningar mellan prester och kyrko-

värdar m. fl. Jag har många gånger känt mig störd af detta. Men huru mycket mer störande måste det ej blifva, om dessa öfverläggningar flyttades fram till altaret eller upp på predikstolen. Jag talade med bröderna derom. Äfven i detta böra predikanterna gifva församlingen ett mönstergildt exempel. Hos oss i Sverige vore nog ock på sina ställen åtskilligt i detta afseende att ändra.

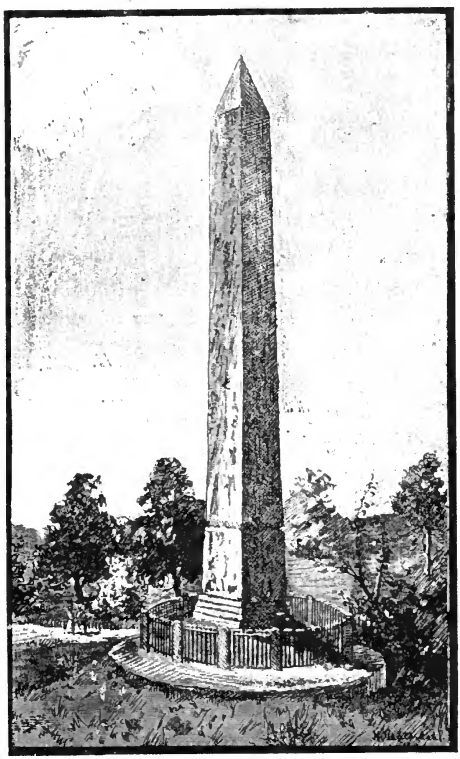

Kleopatras nål. Se sid. 86.

Efter sammankomsten följde kandidaten Fries mig genom de olika lokalerna i huset. Och jag måste ju säga, att ett sådant hus är af stor betydelse såsom samlingspunkt för en hel mängd unga män, som äro hemlösa i den stora staden, allrahelst när det står under ledning af kristligt sinnade, gudfruktiga och allvarliga män. Särskildt fäste jag mig vid det utmärkta biblioteket äfvensom vid tidningsrummet, der en hel mängd tidningar, dels politiska, dels facktidskrifter voro framlagda till begagnande af dem, som önskade göra sig nytta deraf.

Nionde Kapitlet.

Staten och staden New-York. — Bildningsmedel. — Kyrklig verksamhet. — Utflygt. — Några af stadens märkvärdigheter.

Att riktigt beskrifva New-York skulle förutsätta, att man varit der minst ett år och under hela tiden ingenting annat gjort än studerat staden. Det torde finnas få innevånare der, som kunna sägas känna den. Hvars och ens lif rör sig inom en viss mindre krets, och hvad som ligger utom dess gränser, är för honom ett okändt område. Det är så i alla riktigt stora städer.

New-York är namnet både på staden och på den stat, der staden ligger. *Staten* New-York är omkring 1,270 svenska qvadratmil stor, d. v. s. så stor som Nerike, Södermanland, Öster- och Vester-Götland, Småland, Dalsland, Bohuslän, Halland, Skåne, Blekinge. Dess natur är vacker, dess klimat är helsosamt. Dess förnämsta näringar äro jordbruk, fiske, gruffdrift, fabriksrörelse och handel. Värdet af dess jordbruksprodukter uppskattas till bortåt 800 millioner kronor för år. Dess fabriker uppgå till ett antal af omkring 50 tusen med ett årligt tillverkningsvärde af mer än fyra tusen millioner kronor. Värdet af statens utförsel uppgick år 1882 till 1500 och af dess införsel till 1900 millioner kronor eller mer än 56 % af hela unionens handel med utlandet. Statens folkmängd utgör vid pass 6 millioner, af hvilka mer än en femtedel äro födda i utlandet.

Staden New-York är den förnämsta staden i Amerika. Med undantag af den äldsta (södra) delen är staden mycket regel-

bunden. I riktning från norr till söder gå breda gator, som kallas avenyer. Dessa skäras vinkelrätt af tvärgator (streets). En praktisk anordning är, att de flesta såväl långgator som tvärgator bära nummer i stället för namn. Sålunda säger man: första, andra, tredje avenyen o. s. v. Tvärgatornas nummertal går på Manhattan* upp till 220 (detta oberäknadt gatornas antal i den södra delen af staden, der de allesammans bära namn såsom hos oss). Det är naturligtvis mycket lättare att taga reda på t. ex. 197:de gatan, än det vore att finna samma gata, om alla gator bure särskilda namn. Ett undantag från regelbundenheten bildar stadens största och förnämsta gata. Hon heter Broadway och går från Manhattans södra ände norrut så när genom hela staden. Först går hon parallelt med avenyerna, men sedan kröker hon åt nordvest och skär så i sned riktning både avenyer och tvärgator. På Broadway är en utomordentlig rörelse samt ofta en oerhörd trängsel af människor och åkdon.

New-York är unionens största handelsstad. Oerhörda äro de rikedomar, som här äro samlade. I mars 1890 dog en af stadens rikaste köpmän, Astor, hvars efterlemnade förmögenhet uppskattades till 600 millioner kronor. Han egde bland annat omkring 1000 hus i staden. Staden New-York är ock en synnerligen framstående fabriksstad, kanske äfven i detta afseende den förnämsta i unionen. Den eger omkring 12 tusen (större och mindre) fabriker, som tillverka varor för nära 1900 millioner kronor om året. Betydelsen af en sådan siffra torde man bäst förstå, om man besinnar, att tillverkningsvärdet vid Sveriges samtliga fabriker utgör endast omkring 200 millioner kronor. New-Yorks utförsel är oerhörd, och om dess införsel kan man göra sig ett begrepp, när man får höra, att här inflyta omkring 450 millioner kronor årligen i tullinkomster.

Stadens befolkning växer med otrolig hastighet. År 1850 egde den icke mycket öfver en half million innevånare, år 1880 hade den öfver 1,200,000. Nu torde den ega åtminstone en och en half million. I denna siffra är då icke medräknadt antalet af alla dem, som hafva sina affärer och yrken i New-York, men som bo i de närmast omgifvande städerna. Huru stort detta

* Som läsarne torde erinra sig, är Manhattan namnet på den halfö, på hvilken det egentliga New-York ligger. Se sid. 68.

antal är, kan man få ett begrepp om, när man morgon och afton betraktar mängden af passagerare på de stora ångfärjor, som underhålla förbindelsen mellan dessa städer och New-York. Af New-Yorks befolkning är mer än en tredjedel af främmande börd, förnämligast irländare och tyskar.

För undervisningen är väl sörjdt genom såväl enskilda som offentliga, högre och lägre skolor. Sedan 1875 måste hvarje barn mellan 8 och 14 års ålder besöka en skola (eller i hemmet erhålla godkänd undervisning) minst 14 veckor om året. De allmänna skolorna i New-York räknade år 1883 närmare 4 tusen lärare och lärarinnor. Antalet af enskilda läroverk är mycket stort. Särskildt hafva katolikerna ett fullständigt undervisningsväsen för sig. Stadens förnämsta universitet, Columbia college, är det rikaste i unionen och har 1500 studenter.

Till stadens bildningsanstalter böra ock räknas de många storartade offentliga bibliotek och museer, som finnas der. Det förnämsta af dem är grundadt af den nyss nämde köpmannen Astor och eger omkring 200 tusen band.

År 1883 utgåfvos i staden 573 tidningar och tidskrifter, af dem 39 dagliga. De större tidningarnas egare förtjena oerhörda summor. Egaren af New-York Herald är väl en af stadens rikaste män. En annan tidning, The World, bygger för närvarande (1890) åt sig ett palats, som är beräknadt att kosta 4 millioner dollars (15 millioner kronor).

Den kyrkliga verksamheten i New-York är ganska liflig. Staden eger omkring 500 gudstjenstlokaler. På sid. 89 finnes en teckning af några bland dem. I förening med dem stå en mängd söndagsskolor och välgörenhetsinrättningar. Ett synnerligen praktiskt välgörenhetssällskap är Children's Aid Society, hvars ändamål är att hjelpa vanvårdade barn förnämligast genom att sända dem till vestern och der skaffa dem tjenliga hem på landet. Det sänder ut mer än två tusen barn om året.

Efter dessa korta notiser om staden, torde jag få bedja mina läsare i fantasien göra mig sällskap på den utflygt, som jag företog der annandag pingst den 10 juni 1889.

Sedan jag besörjt åtskilliga angelägenheter, bar det af. Ett sällskap af fjorton personer, deribland fyra predikanter från Chicago, hade samlats för att göra mig sällskap på denna tur. Först bar det af upp på den upphöjda jernvägen, som jag för-

ut omnämt. Af teckningen på sid. 72 kunna mina läsare se, hur denna jernväg tager sig ut. Fyra sådana jernvägar gå oupphörligt längs skilda gator (nämligen andra, tredje, sjette och nionde avenyerna). De äro endast afsedda för passagerare. Tågen, som utgöras af tre eller fyra vagnar, gå hvar femte minut. De upphöjda jernvägarne hafva fyrdubbla spår. På två spår gå alla tåg uppåt, på de andra två alla tåg nedåt. Stationerna ligga mycket tätt, men tågen stanna icke vid dem alla. En del tåg stanna vid somliga, andra tåg stanna vid de öfriga. Till underrättelse för allmänheten bära tågen olika märken, som jag dock aldrig lärde mig urskilja. Det är ett förfärligt buller, som dessa jernvägar förorsaka. De bullra mycket mer än tåg, som gå på fasta marken. Jag frågade, hur det var möjligt för menniskor att bo utefter de gator, der dessa tåg passera. Men man förklarade, att de blifva så vana att höra detta buller, att de till slut alls icke märka det samma. Värre vore det då med det mörker, som dessa jernvägar förorsaka i våningar, som ligga lägre än de.

Man kan föreställa sig trafiken på dessa jernvägar, när man hör, enligt hvad annonser i dess vagnar upplysa, att icke mindre än en half million passagerare hvarje dag begagna sig af dem. Jag vill nu icke gå i borgen för, att dessa uppgifter äro så riktiga. De äro nog till en del amerikanska. Men att en oerhörd mängd menniskor färdas på dessa tåg, det var hvad jag sjelf hade tillfälle att se. Det är en enda man, som eger dem, och som genom dem lär hafva inkomster, så att det förslår.

På denna upphöjda jernväg foro vi nu till den 52:dra gatan d. v. s. ungefär 5 eng. (= $^3/_4$ svensk) mil från vår utgångspunkt. Nu voro vi vid den s. k. Central-Park, der vi stego af för att på ett stort åkdon, draget af hästar, färdas fram genom parken. Vi åkte i långa krokar genom denna ryktbara och verkligen högst märkvärdiga park. Ingen, som besöker New-York, bör försumma att taga den samma i betraktande. Den lär vara en af verldens förnämsta parkanläggningar. Utom vackra omvexlande utsigter, sjöar och springkällor ser man der öfverallt statyer, föreställande märkvärdiga personligheter. Parkens längd är ungefär 14,000 fot och dess bredd nära 3,000 fot. Den sträcker sig i längd från den 59:de till den 110:de gatan samt i bredd från den 5:te till den 8:de avenyen. Om

man räknar från ömse håll, är det således tillsammans ett hundra gator och fyra avenyer, som mynna ut i parken, medan två avenyer gå längs efter dess långsidor och två tvärgator efter dess kortsidor. I parken äro särskilda vägar för åkande, gående och ridande. Åkvägarne äro ända till 60 fot breda och utgöra tillsammans en längd af 9 engelska (= $1^1/_3$ svensk) mil. Gångvägarne, hvilkas bredd varierar mellan 13 och 40 fot, hafva en sammanlagd längd af 28 engelska mil, d. v. s. mellan 4 och 5 svenska. Nästan alla slags träd och växter, som jorden bär, finnas här samlade, dels planterade ute på marken, dels satta i större och mindre krukor, från och med de vackraste och mest sällsynta sydländska växter till och med nordens för oss välbekanta barrträd. I parken ligga mer än 30 byggnader: ett konstmuseum, ett större zoologiskt och etnografiskt museum, ett metereologiskt observatorium o. s. v.

Bland särskilda märkvärdigheter — det blefve ju alldeles omöjligt att nämna alla — må nämnas den s. k. Kleopatras nål, en praktfull obelisk, som blifvit hitförd från Egypten, skänkt till Förenta Staterna år 1877 af khediven Ismail Pascha och af Förenta Staterna till staden New-York. Den är fullskrifven med hieroglyfer från vid pass 3,500 år tillbaka eller 1,500 år före Kristi födelse. Den är sålunda huggen ungefär vid den tid, då Moses lefde. Omöjligt är icke, att Moses ögon en gång hafva hvilat på den samma. Nu står emellertid det väldiga monumentet såsom ett stumt vittne från förgångna tider inför den moderna verlden. Det var af synnerligen stort intresse att stanna framför och betrakta detta märkvärdiga konstverk.

Uti parken ligger ett förfriskningsställe, benämdt Casino, och i dess närhet en musikpaviljong, hvarest konserter hållas på lördagseftermiddagarne. Hela sommaren samlas på platsen deromkring otaliga skaror af menniskor. Casino har ett högt läge, så att man derifrån får en ganska vidsträckt utsigt. Stället sjelft är alldeles förtjusande. Varma och något trötta kommo vi dit för att der intaga några förfriskningar. Det var mycket vederqvickande att i skuggan af en stor veranda slå sig ned vid stora glas och ur dem genom fina rör suga i sig den allra utmärktaste lemonad, en läskedryck, som öfverallt i Amerika under somrarne användes, och som väl är den bästa läskedryck, man kan tänka sig. Den beredes helt enkelt af

vatten och is, socker och citronsaft. Här är något att lära för dem, som i vårt land famla efter en läskedryck, hvilken kunde ersätta ölet.

Norr om parken, dit vår kusk också förde oss, äro gatorna och avenyerna mycket bredare än »nere i staden», samt försedda med planteringar. Der bor egentligen det fina folket, den fina penningearistokratien, som New-York har att bjuda på. Särdeles är detta förhållandet vid sjette och sjunde avenyerna. Husen äro fina, pompösa, dyrbara, men utan synnerligt arkitektoniskt värde. Hvarje hus är i regeln bygdt för endast en familj.

Vi kommo nu upp till den s. k. Washingtonhöjden och togo der en öfverblick öfver den norra staden. Derifrån foro vi till High Bridge, en väldig bro öfver Harlem River. I denna bro ligger en kolossal vattenledning, Croton aqueduct, genom hvilken allt New-Yorks dricksvatten måste passera för den del af staden, som ligger söder om Harlem River. Vattnet, som är friskt och godt, hemtas från ett system af friska sjöar högt uppe i bergen omkring 40 eng. (= 6 svenska) mil norr om staden. Längre bort är en annan stor bro öfver samma flod, den s. k. Washington Bridge, som nyss blifvit färdig. Der lemnade vi åkdonet och gingo ut på den ståtliga bron, hvarifrån vi hade den allra härligaste utsigt. Vid Washington Bridge stego vi upp på en s. k. kabelspårvagn, d. v. s. en spårvagn, som drages af en *under* banan i jorden löpande kabel af jern, hvilken sättes i rörelse af ett stort maskineri. Vagnföraren fattar med en stor gripare denna kabel, och så följer vagnen med. När han vill stanna, öppnar han griparen, kabeln släpper, och han bromsar vagnen. Det är ganska egendomligt att se dessa vagnar, ofta två, tre sammankopplade, hvilka med stor fart löpa utefter gatorna och uppför ganska branta höjder, utan att man kan upptäcka, hvad det är för en kraft, som drifver dem fram. I Amerika tyckas sådana spårvagnar vara mycket vanliga. Utmärkt praktiska äro de. De äro också en välgerning i djurskyddsvänligt intresse. Dessutom gå de ofta två, kanske tre gånger fortare, än en häst springer.

Sedan vi efter denna ansträngande färd hade ätit middag i en svensk familj, der åtskilliga vänner voro samlade, togo vi en promenad till fots genom en del af stadens fashionablaste

gata, nämligen den femte avenyen. Att vi här skulle finna stora förnäma kyrkor, var ju att vänta, och bland dem tilldrog sig i synnerhet en storartad katolsk katedral min uppmärksamhet. Denna byggnad, som lär vara en af de största, som finnas i Förenta Staterna, blef färdig för icke länge sedan. Den har två höga, genombrutna torn af marmor och en mängd vackra målade fönster. Invändigt har hon 5 altare, 8 biktstolar, 2 orglar och 2 eller 3 predikstolar. Den skall hafva kostat 15 millioner kronor. Det var verkligen något storartadt

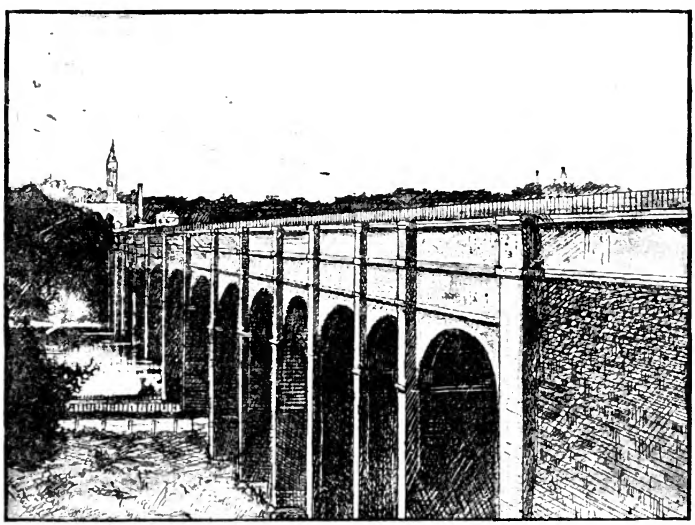

High Bridge.
Se sid. 87.

att se både dess yttre och dess inre. När man jemför de katolska kyrkobyggnaderna med de protestantiska, så finner man genast en högst väsentlig skilnad. Katolikerna bygga sina kyrkor såsom hus åt Gud. Dit kommer församlingen för att träffa och tillbedja Gud, som uti det välsignade brödet tänkes bo der på ett särskildt sätt. Protestanterna deremot bygga sina kyrkor såsom hörsalar åt församlingen. Detta olika åskådningssätt måste naturligtvis vålla ett i hög grad olika byggnadssätt, och det är endast en oegentlighet, när man börjat på protestantiska kyrkobyggnader tillämpa den gamla katolska bygg-

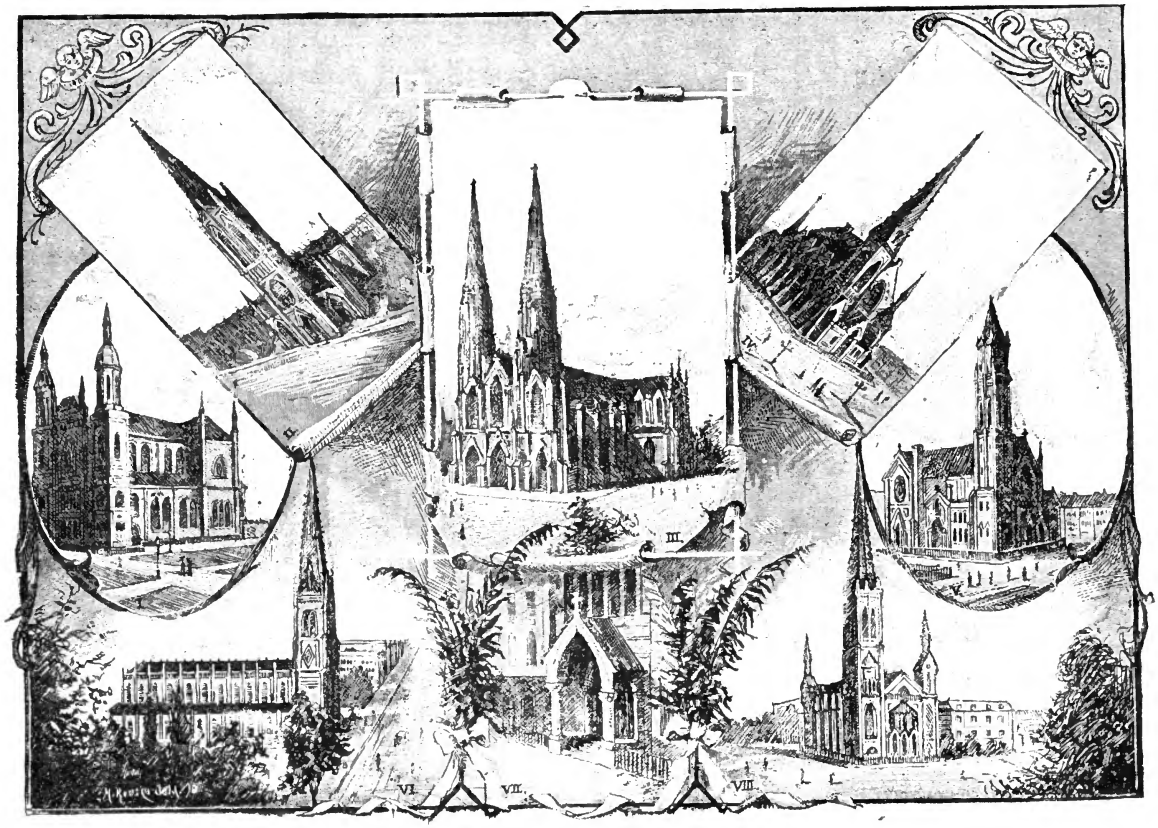

I. Judisk synagoga. II. Nådens kyrka. III. Romersk katolsk katedral. IV. Holländsk reformert kyrka. V. S:t Thomas kyrkan.
VI. Trefaldighetskyrkan. VII. Den himmelska hvilans kyrka. VIII. Presbyteriansk kyrka.—Se sid. 84.

nadsstilen. En annan stor olikhet mellan de protestantiska och de katolska kyrkorna, som nära sammanhänger med detta olika betraktelsesätt, ligger deruti, att då de protestantiska kyrkorna äro öppna endast vid sådana tillfällen, när der predikas, så äro de katolska kyrkorna öppna hela dagarne veckan igenom, på det att alltjemt tillfälle må vara beredt för församlingens medlemmar att der träda in och dyrka sin Gud. Man har i Sverige på ett och annat ställe gjort försök att hålla de lutherska statskyrkorna öppna på samma sätt som de katolska, men det har visat sig vara utan något praktiskt värde. Mycket riktigt har också en katolik i vårt land anmärkt, att sådana försök i protestantiska kyrkor alltid måste slå illa ut.

Jag kan icke neka, att det är med stort intresse, som jag på skilda orter, der jag rest, har gått in i katolska kyrkor. Jag tycker det är uppbyggligt att skåda dessa menniskor, som från gatan komma in, den ena efter den andra, och lägga sig ned, den ena här och den andra der, i kyrkobänkarne för att tillbedja. Ofta ser man qvinnor komma bärande sina korgar, som de sätta ned under några minuter, för att sålunda tillbedja. Ofta ser man ock arbetare, alldeles såsom de gå och stå, på väg till eller från sina arbetsplatser, gå in i kyrkan för att der knäfalla och tillbedja. Huru mycken sanning det månde ligga i detta tillbedjande, deröfver vill jag icke döma. Gud ensam är hjerteransakaren.

Många betrakta de stora katolska kyrkorna endast såsom uttryck af prestvälde och högmod. Jag kan icke se saken på samma vis. Jag tror för min del, att, särskildt hvad Amerika beträffar, de protestantiska kyrkosamfundens inbördes täflan med hvarandra vållar, att deras kyrkobyggnader mycket mer än de katolska värda produkter och uttryck af ett högmod, till följd af hvilket det ena kyrkosamfundet söker att öfverbjuda det andra i prakt.

Ingen kan vara blind för den stora makt, som den katolska kyrkan utvecklar i Amerika. År 1820 voro katolikerna der en på 40, år 1840 en på 18, år 1860 en på 12, år 1880 en på 8. Dessa uppgifter har jag hemtat ur en amerikansk tidning. Om ock tillväxten väsentligen berott, såsom man påstår, på invandring af irländare och tyskar, så är det i alla fall en tillväxt, och det är hufvudsaken. I betraktande af den fasta

sammanhållning, som katolikerna hafva, samt deras högt utvecklade skolväsen förefaller det derför bra barnsligt, när man hör annars framsynte och upplyste män med den största likgiltighet åse dessa förhållanden. Mig synes snarare, som skulle framtiden tillhöra den katolska kyrkan, derest icke den protestantiska kristenheten uppgifver de splittringar, som för närvarande allt mer och mer utveckla sig inom henne.

Med vanlig spårvagn, dragen af hästar, gingo vi sedan genom en tunnel i den 4:de avenyen längre nedåt staden och besågo der en rundmålning, föreställande slaget vid Gettisburg, en af de förnämsta bataljerna under det sista amerikanska inbördeskriget. De äro högst märkvärdiga, dessa målningar. Man kommer in i en rund byggnad utan några fönster. Man går uppför en trappa, som upplyses af elektriskt ljus. Man kommer upp på taket af ett hus, som det synes. Och der ser man långt, långt utåt fältet. Man kan icke upptäcka några väggar, utan det förekommer en alldeles, såsom stode man midt ute på fältet. Man kan knapt tänka sig något konstverk, som ser mer naturligt ut än detta. De närmaste föremål, man ser, äro också verkligen naturliga. Sedan fortsättes med målningen, och man får ibland anstränga sina ögon en god stund, innan man lyckas upptäcka, hvar de naturliga tingen sluta och de målade börja. Ibland är det endast genom att svänga på kroppen möjligt att upptäcka, hvilka föremål som äro fristående, och hvilka som äro målade. Jag har sett dylika målningar förut i Berlin och Köpenhamn. Nu finnes ock en i Stockholm.

Tiden gick emellertid undan för oss. Vi bestego den upphöjda jernvägen igen och kommo vid sextiden åter ned till Battery Park och till mitt herberge. Jag var till aftonmåltid inbjuden på Skandinaviska emigranthemmet, om hvilket jag snart skall närmare tala. Men jag var i sådant behof af hvila och stillhet, att jag måste försaka måltiden och i stället anhålla om ett ensamt rum att vara i den korta stund, som ännu stod åter, innan jag skulle fara öfver till Brooklyn för att der predika. Vid måltiden i emigranthemmet voro en stor mängd svenska pastorer samlade från olika samfund, och det hade utan tvifvel varit rätt kärt att lära känna dem allesammans, men det var mig nu icke vidare möjligt.

Tionde Kapitlet.

Predikan i Brooklyn. — Amerikanska annonser. — Ett kärt möte. — Brooklyn.

I Brooklyn var sammankomsten likasom i New-York utsatt till kl. $^1/_2$ 8, d. v. s. den skulle börja kl. 8. Lokalen der var en stor sal i det hus, som tillhör kristna föreningen af unge män. Det sades, att i denna sal skulle finnas 1500 sittplatser. Möjligen är detta antal väl högt tilltaget, men stor och präktig var salen i alla händelser. För tillfället var den ock alldeles proppfull med åhörare. Dessa voro naturligtvis också försedda med soltjädrar, med hvilka de under föredraget viftade förtvifladt. Äfven här voro flera predikanter tillsammans, och Hultman sjöng väldigt. Efter predikan träffade jag många gamla vänner och kära bekanta från Sverige, som ville helsa på mig och vänligt skaka hand med mig, särskildt flere från Gefle. Märkvärdigt var ock, att nästan hvar helst jag for fram, råkade jag geflebor. Många af dem hade varit medlemmar af Gefle missionsförening och gladdes synnerligen öfver att få höra något derifrån. Många vänner bådo mig äfven, att jag vid hemkomsten skulle helsa deras föräldrar, syskon eller öfriga anförvandter. Naturligtvis kunde jag icke lofva att framföra sådana helsningar, ty det var omöjligt att minnas dem alla. Derför svarade jag der som annorstädes:

»Det är bättre, att ni skrifver hem och helsar från mig, ty då kommer det fram.»

Från salen i Brooklyn följde jag Sjöström till hans hem för att der tillbringa natten. Vi dels vandrade till fots, dels åkte i spårvagn.

På ett ställe, som jag passerade, såg jag en stor annons af ungefär följande lydelse: »Här bor den förnämste skräddaren på jorden.» Det frapperade mig på det högsta, men sedan fann jag, att dylika annonser alls icke äro ovanliga i Amerika. En liten pikant historia berättades också för mig med afseende härå. Vid en gata i en stor stad hade en skräddare satt upp en annons så lydande: »Här bor den förnämste skräddaren *i Amerika.*» En annan skräddare vid samma gata satte genast öfver sin lokal en annan annons, så lydande: »Här bor den förnämste skräddaren *i verlden.*» Genast satte en tredje ut en annons, så lydande: »Här bor den förnämste skräddaren *vid denna gata.*» Och så hade han lyckats öfverträffa bägge de andra.

I allmänhet är Amerika mycket framför Europa i konsten att annonsera, och att annonsera på ett sådant sätt, att det tilldrager sig menniskors uppmärksamhet. Dertill hör att i uppgifter »dra' till, så att det förslår». Alla veta, att ingen läsare tror mer än en fjerdedel eller tiondedel af annonsens innehåll. Derför annonsera de ock med en deremot svarande prutmån. När man reser på jernvägar och nalkas städerna, ser man, isynnerhet i östern, på bondstugor, ladugårdar, plank och tak stora annonser med bokstäfver ibland så höga som en manslängd. Och alla öfverbjuda hvarandra i att göra sina annonser intressanta. Stora kolorerade affischer, många meter långa och ett par meter höga, ser man ock oupphörligt i städerna. Framför alla andra en mästare i konsten att annonsera står den öfver hela verlden såsom humbugens fader bekante Barnum. Hans affischer äro verkligen utomordentligt fantastiska.

Men vi återvända till Brooklyn. När jag hade vandrat ett stycke längre ned åt gatan, närmade sig en för mig obekant svensk och tilltalade mig. Han frågade, om jag kom ihåg ett Ansgariiföreningens möte i Örebro för många år tillbaka. Det hade hållits på en holme der.

»Ja, sade jag, det mötet måtte jag väl komma ihåg. Det var ett af de otrefligaste möten, jag har varit med om. Regnigt väder var det; torr och förströdd var jag, så att jag

vet knapt, om jag någonsin har predikat så dåligt som den gången.»

»Ja, svarade mannen, men den gången blef jag omvänd till Gud.»

Jag kan icke säga, huru dessa ord både förundrade och gladde mig. Så der kan det gå. Jag har ock mer än en gång erfarit, att en predikan icke bär de minsta frukterna då, när predikanten sjelf tycker sämst om den.

Dagen derpå, den 11 juni på förmiddagen bjöd Sjöström mig och Lindgren på åkning genom Brooklyn och dess omgifningar. Brooklyn är en stor och vacker stad med ungefär 700,000 innevånare. Förbindelsen mellan den och New-York sker dels öfver den förr omtalade hängbron, dels genom ofantligt stora ångfärjor, som hela dygnet om oupphörligt gå fram och tillbaka mellan de bägge städerna. Trafiken är också alldeles oerhörd. En stor del af dem, som hafva sina affärer och göromål i New-York, bo i Brooklyn samt fara hvarje dag fram och tillbaka.

Brooklyn kallas för »kyrkornas stad», emedan der lära finnas flere kyrkor än i någon annan stad i unionen, kanske också derför att folket i allmänhet lär vara flitiga kyrkobesökare. Här har den beryktade predikanten Talmage sin verksamhet. Han är utomordentligt populär. Som bevis derpå må anföras följande. Hösten 1889 gjorde han en resa till Palestina. I närheten af Kana i Galileen höll han den 22 december ett bröllopstal. Följande dag stod detta tal tryckt i tidningen Sunday Tribune i Amerika. Det upptager i tidningen mer än två med fin stil tryckta spalter och står der såsom telegram. Jag har dock känt mig frestad tro, att talet fans färdigskrifvet i redaktörens hand, innan Talmage reste hemifrån, och att telegrafen endast burit hem underrättelse om dagen när och stället hvar det blifvit hållet.

I Brooklyn bodde och verkade äfven den för icke länge sedan aflidne Beecher, en predikant med utomordentlig begåfning och stort inflytande. Han var bror till den beryktade författarinnan af »Onkel Toms Stuga», ett af de väldigaste litterära verk, som någonsin sett dagen. Det var isynnerhet denna bok, som skapade den mäktiga opinion, med stöd af hvilken presidenten Lincoln kunde upphäfva slafveriet.

Äfven skandinaverna hafva i Brooklyn flere samlingslokaler. Jag vet icke, i huru många samfund de svenska kyrkobesökarne äro delade, men der finnas lutheraner, metodister, första och andra baptister, kongregationalister, adventister, helgianister, plymouthbröder, Kristi bröder, och hvem vet, huru många andra »ister» och »bröder». Det är för mig alltid en stor bedröfvelse att tänka på all denna splittring. När jag sammanställer den samma med Kristi bön om hans lärjungars enhet samt med Pauli bekymmer öfver förhållandena i Korint, när jag vidare ser, huru Paulus kallar parti och söndring för en köttets gerning, då blir denna andliga förvirring alldeles förskräcklig. Utan tvifvel kunna ock katolikerna från den samma hemta god grund för, hvad de pläga säga om protestantismen: »Vill ni se, huru pass möjligt det är för den enskilda menniskan att direkt ur den heliga skrift fatta sanningen, så se på de protestantiska kyrkorna. De påstå sig allesammans hafva hemtat sin sanning ur bibeln, och snart äro der lika många olika meningar, som der finnas hufvuden. Hvem af dem har rätt? Och hvem skall afgöra den saken? Alla åberopa de sig på bibeln. Hvem skall nu afgöra, hvilken af dem som verkligen har bibeln på sin sida?»

Den märkvärdigaste platsen i Brooklyn är Greenwood's kyrkogård. Man påstår, att den är den förnämsta på hela jorden. Der begrafves i allmänhet endast fint och rikt folk. De monument, som pryda grafvarne äro utomordentligt dyrbara. Somliga lära kosta ända till 30 à 40,000 dollars och derutöfver. Synnerlig uppmärksamhet tilldrager sig en i hvit marmor utförd grafvård öfver en ung fransk flicka, sin faders enda barn, hvilken till följd af en olyckshändelse miste lifvet just den dag, då hon fylde 17 år. Fadern uppoffrade en stor del af sin förmögenhet på denna grafvård. Den framställer flickan i kroppsstorlek och med porträttlikhet. Hon står i ett kor, medan tvänne änglar knäböja, en på hvardera sidan.

Ett annat monument, som också hvarje resande måste se, är det, som staden New-York upprest till minne af de i inbördes kriget fallna soldaterna. Inskriptionen på det samma tillkännagifver, att staden New-York ensam sände ut icke mindre än 148,000 man till detta krig. Fyra figurer på detta monument representera de olika afdelningarna af armén, och i fyra fält framställas scener ur kriget. I första fältet synes en officer

bredvid sin häst, tagande afsked af hustru och barn. Det andra framställer ett slagfält, det tredje den sårade officern, som fältskären håller på att förbinda. På den fjerde sidan synes officerens graf, hvilken en neger utpekar för den efterlefvande makan och sonen.

Det skulle behöfvas flere dagar för att riktigt studera denna kyrkogårds alla märkvärdigheter. Hvad som dock här — likasom i allmänhet på kyrkogårdar — var egnadt att tilldraga sig min uppmärksamhet, var det andelösa i hela anordningen. Hvad

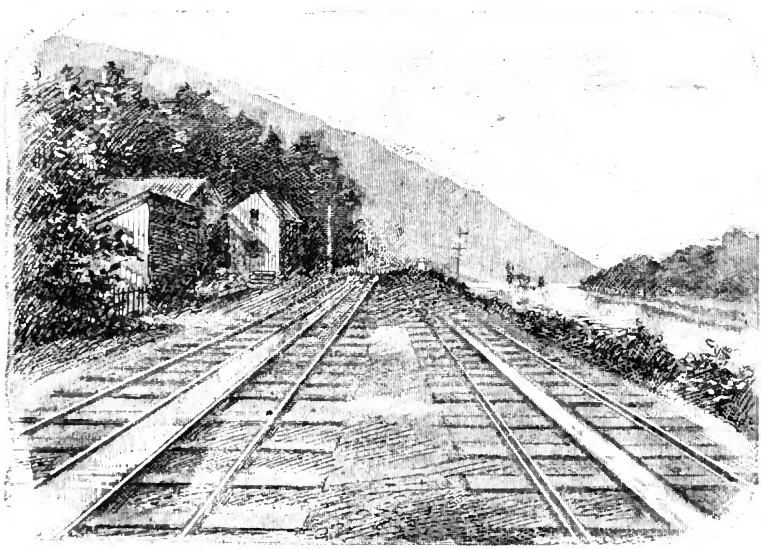

Pennsylvania-jernvägen.
Se sid. 107.

säga egentligen våra grafvårdar till betraktaren? Den ena framställer en pelare, den andra en afbruten trädstam, den tredje är en urna, den fjerde ett utsiradt kors, den femte en stor polerad sten o. s. v. Hvad tanke ligger väl i allt detta? Ingen, om ej möjligen i det utsirade korset, som synes mig vara ett bitande hån öfver den närvarande kristendomens förverldsligande. Något som talar om lif och uppståndelse ser man sällan, något som lyfter blicken upp till den härlighet, som väntar Guds folk. En motsats härtill bildar dock sjelfva portalen, genom hvilken man kommer in på Greenwood's kyrkogård. På högra sidan af

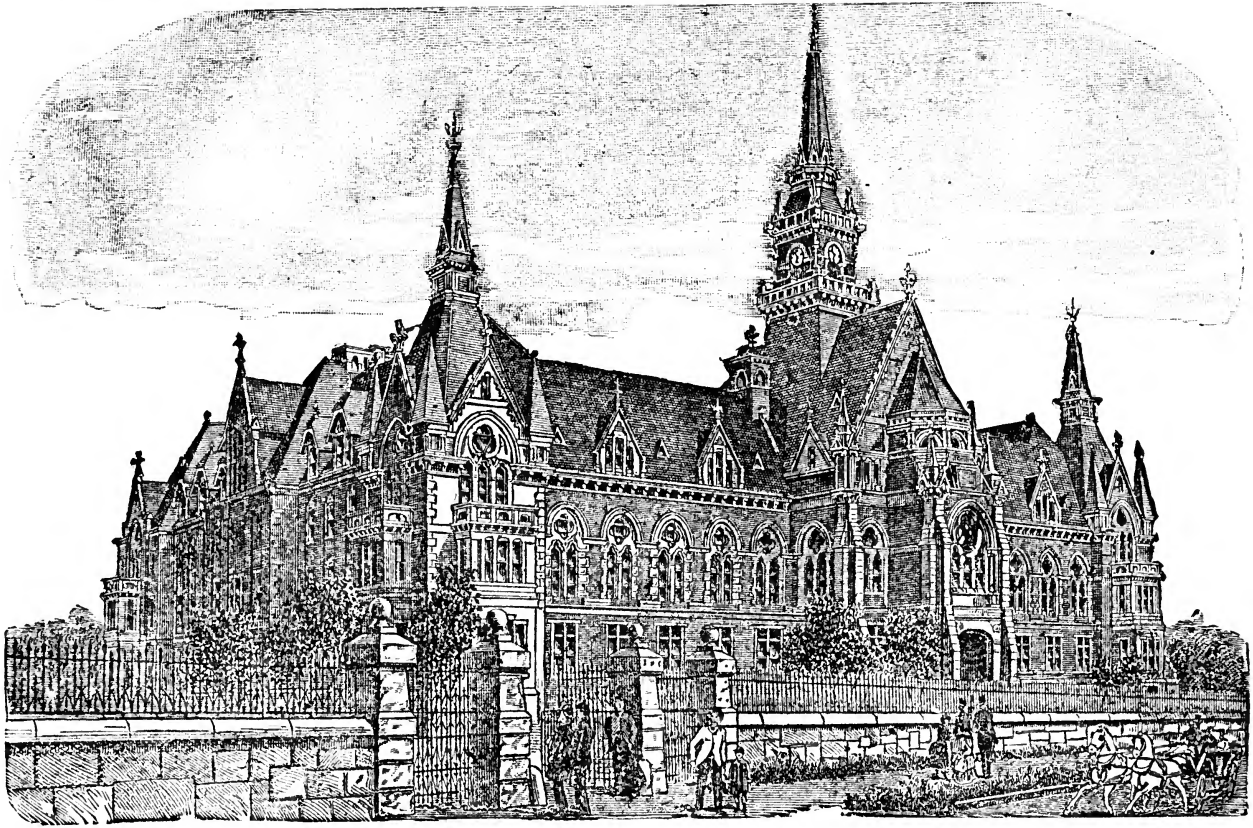

Diakonisshuset i Philadelphia. Se sid. 111.

den samma ser man en afbildning af Jesu graflägging med inskrift: »De döda skola stå upp», till venster en utmärkt vacker bild af uppväckandet af enkans son i Nain, hvarunder stå de orden: »Gråt icke!» På insidan af portalen framställes Jesu uppståndelse med inskriften: »Jag är uppståndelsen och lifvet», samt Lazari uppväckande med orden: »Kom ut!» Denna portal är ett mycket ståtligt konstverk.

Från Greenwood for jag vidare till Coney Island, en udde af Long Island, som skjuter ut i Atlantiska oceanen. På Coney Island finnas trenne badorter. Dit skynda under sommarmånaderna så väl affärsmannen som den simple handtverkaren, så snart tid och råd det medgifva, ut från stadens brännande hetta. Den rike styr sin färd till Brigthon Beach eller Manhattan Beach. Det senare är beryktadt för sina stora hotel, af hvilka ett rymmer omkring 2,000 gäster. Den mindre bemedlade far till West Brighton, hvilket är ett folkförlustelseställe i ordets egentliga mening. Till det sistnämda stället ilar också den fattiga modern, så ofta hon kan, ut med sina små, hvilka i den fina hvita hafssanden gräfva sina gropar och tumla om lika glada åt sanden, som barnen här hemma i Sverige äro åt den nyfallna snön. Der finnes ock en plats, som framför andra är egnad att tilldraga sig menniskovännens uppmärksamhet. Den tillhör The Children's Aid Society, som jag förr talat om. Till denna plats få fattiga mödrar komma ut med sina sjuka små barn för att kostnadsfritt under en veckas tid låta dem inandas den välgörande friska hafsluften.

Ett egendomligt förlustelseställe på Coney Island är »den stora elefanten». Det är en byggnad, uppförd i form af en sadlad elefant 175 engelska fot hög, 203 fot lång. Den är indelad i tre våningar med tillsammans 31 rum. Om storleken af denna koloss kan man göra sig någon föreställning, då man får höra, att benens längd är 60 eng. fot och deras omkrets 80 fot, snabelns längd 72 fot o. s. v. Den största salen är 92 eng. fot lång och 38 fot bred. Rummen i *fötterna* äro 19 fot långa, 13 fot breda och 12 fot höga. Trappuppgångarne ligga i benen, som dessutom innehålla flera medelstora rum o. s. v. Elefanten har ett präktigt läge och synes långt ut åt hafvet.

Men West Brighton har också en annan sida, och den är svart som natten. Der finnas krogar snart sagdt i hvarje hus,

danssalar, spelhus och andra dylika afgrundshålor, som i sjelfva verket göra större skada, än badställena göra nytta. En spatsertur genom de smala gatorna och ännu smalare gränderna eller gångarne är hårresande. Lasten framträder der utan hölje i sin mest förnedrande gestalt.

På Coney Island gingo vi in på ett apotek för att få oss ett glas lemonad. Vid ingången stod en behändig apparat för vägning af menniskor. Den var af glas och brons, mycket vacker. Man ställde sig på en liten platform och stoppade fem cents i en med apparaten förenad bössa. Genast satte sig ett utmärkt vackert maskineri derinne i rörelse. En melodi spelades upp, och när musiken var slut, så föll ur apparaten ett litet kort, på hvilket stod tryckt, huru mycket man vägde. Naturligtvis vägde vi oss allesammans.

Från Coney Island vände vi åter till staden och passerade dervid den s. k. Prospect Park, den enda af Brooklyns parker, som är upplåten för allmänheten, och der hvar och en opåtaldt kan slå sig ned, hvar han vill, i det gröna. Isynnerhet lördags- och söndagseftermiddagar lär i denna park förekomma ett brokigt och intressant folklif. Parken är mycket naturskön och väl underhållen. Dess ytinnehåll är mig icke bekant, men det går åt mer än en timme att åka rundt omkring den samma.

Ett stort företräde hafva parkerna i Amerika — åtminstone på de ställen, der jag varit — i jemförelse med våra svenska parker deruti, att det för besökande är tillåtet att slå sig ned på gräsmattorna. De behöfva icke såsom hos oss hålla sig på de sandiga gångarne utan kunna fritt med sina små njuta af det behag, som en vistelse i det gröna gräset medför. Visst blir gräset på detta sätt nedtrampadt, så att gräsmattorna oftare måste plöjas upp och nysås. Men den kostnad, som dessa nysåningar vålla, uppväges mer än väl af det gagn och det behag, som de besökande hafva. Endast på nysådda gräsmattor har man icke rättighet att gå, och alla sådana äro utmärkta med en tafla, på hvilken står: »Keep off the grass», d. v. s. gå icke i gräset.

ELFTE KAPITLET.

Åter i New-York. — Castle Garden. — Skandinaviska emigranthemmet. — Resa till Philadelphia.

Från Brooklyn foro vi på färja öfver till New-York igen, och medan jag nu är der, vill jag omtala ett par ställen, som för svenskar äro af stort intresse. Det ena är den s. k. Castle Garden. Det ligger uti en park, kallad Battery Park, på New-Yorks sydligaste udde. Denna park har förut varit plats för ett batteri, men är numera endast en allmän vacker park af gröna träd och buskar med skuggiga gångar. Den är ungefär 20 svenska tunnland stor. Castle Garden utgöres af en rund byggnad af grof sten alldeles invid hamnen (se bilden på sid. 73). Byggnaden var ursprungligen en fästning, men oduglig till sådant ändamål upplåts den år 1847 till lokal för allehanda tillställningar, konserter m. m. s. Här sjöng Jenny Lind första gången i Amerika den 11 september 1850. Genom ett frikostigt anslag af den ryktbara svenska sångerskan blef den gamla fästningen inköpt och ställd under statens hägn för emigranters mottagande. Man kan således med skäl kalla denna plats för en svensk plats. Bittra klagomål anföras ofta af emigranter öfver den behandling, de här erfara, men, såsom det synes, utan något egentligt resultat. Det ser ut, som om inrättningen kommit i händerna på de stora egennyttiga jernvägsbolagen, hvilka i den samma icke se något annat än ett medel att förtjena penningar. De stackars emigranterna behandlas derför mer såsom

transportgods än som menskliga varelser. Till mildrande af detta omdöme må dock anmärkas, att de emigranter, som landstiga här, äro till antalet så ofantligt många, att det är omöjligt att sköta en dylik inrättning på sådant sätt, att icke många anledningar till klagomål skola förekomma.

En landstigning af några hundra eller ett tusen emigranter i Castle Garden företer naturligtvis en mycket brokig tafla. Der ser man gamla gubbar och unga gossar, der ser man mödrar med små barn huller om buller om hvarandra bland en massa saker, der hvar och en söker, så godt han kan, få igen sitt. Många äro ock de, som erbjuda emigranterna sin tjenst; men en stor del af dessa göra det endast för att skinna dem. Det vore derför mycket godt, om alla, som komme dit, iakttoge en viss försigtighet och icke ställde sig under ledning af andra personer än sådana, som de fullkomligt kunde lita på. Sådana finnas dess bättre också.*

Det andra stället, som jag ville omtala, är Skandinaviska emigranthemmet. Det bildades år 1881. Dess upphofsman var C. W. Holm, numera predikant i Philadelphia. På uppdrag af svenska församlingen Betesda i New-York verkade han såsom missionär bland skandinaviska emigranter och hade derunder tillfälle att se den rådlöshet och nöd, för hvilken många af vårt folk voro utsatta. Icke sällan såg han qvinnor med en skara barn omkring sig, hvilka dag efter dag väntade, att deras förut till Amerika öfverflyttade män skulle komma dem till mötes eller sända dem biljetter eller penningar för att kunna fortsätta resan. På detta sätt kunde de få tillbringa flere dagar i Castle Garden under outsäglig ängslan, nöd och brist, utan förmåga att göra sig förstådda af de främmande menniskor, som omgåfvo dem. Behofvet af ett hem, der emigranter kunde erhålla nödig lekamlig hjelp och på sitt eget modersmål få höra

* Sedan detta var uppsatt för tryckning, har jag i en nyss anländ amerikansk tidning af den 26 februari 1890 läst följande märkliga notis:

Finanssekreteraren Windom har nu afskedat emigrantkommissionärerna i Castle Garden, New-York. Deras tjenstetid räcker blott till den 18 april. Efter den tiden skola emigranterna landsättas på Bedlow's Island. Denna anordning rycker emigrantaffärerna ur händerna på de nuvarande sjelfhersknde kommissionärerna, hvilka ansett sig hafva fått monopol på Castle Garden och emigranterna. Kommissionärernas plats kommer troligen härefter att fyllas af ett regeringsombud, som utnämnes af presidenten.

ett uppmuntrande ord från lifvets evangelium, ställde sig allt mer klart för hans ögon. Ärendet framlades för den ofvan nämda församlingen och vann genklang i hvarje hjerta. Hela församlingen var med om saken. En broder Ottersten var villig att göra en rundresa för att besöka skandinaviska församlingar i landet och bland dem söka insamla medel för ändamålet. Han mottogs öfverallt med värme och hade redan på våren 1881 lyckats samla omkring 1,000 dollars. Med denna lilla grundplåt öppnades i augusti samma år det bekanta emigranthemmet i n:o 3 Carlisle Street. Ottersten blef hemmets föreståndare och var, så länge han lefde, själen i företaget. Han verkade de tre första åren med stor välsignelse, ehuru hemmets läge långt från Castle Garden vid en ruskig gata i många hänseenden var olämpligt.

Sedermera syntes intresset nästan afsvalna. Ottersten dog d. 7 febr. 1884, och hans efterträdare hade stora svårigheter att kämpa emot. Det sattes på fullt allvar i fråga att upplösa hemmet. Ett sådant steg skulle hafva varit en stor olycka. Lyckligtvis blef det ingen upplösning af. Med Guds hjelp skall hemmet väl äfven hädanefter slå sig igenom. Dess uppgift är att till invandrande landsmän gifva ett godt och säkert herberge, att skydda och hjelpa dem samt gifva de råd och upplysningar, hvaraf en främling kan vara i behof, äfvensom, så vidt möjligt är, utan särskild afgift söka anskaffa arbete åt dem, som för detta ändamål behöfva och begära hemmets biträde. Man måste ju säga, att detta är ett i högsta grad behjertansvärdt ändamål, som förtjenar alla menniskovänners lifliga deltagande.

Hvilka svårigheter ett sådant hem kan hafva att kämpa med, torde lätt framgå af åtskilliga omständigheter, som jag här skall nämna. Hemmets ursprungliga läge var mycket olämpligt. Det låg på en långt från Castle Garden belägen trång och otreflig gata och var på alla håll omgifvet af krogar. För att motarbeta hemmets verksamhet hittade också de närboende krögarne på hvarjehanda list. För att komma till hemmet måste man passera trenne krogar med stora fyrkantiga skyltar, af hvilka två buro de mest förvillande inskrifter.

På den första skylten stod: »*Emigranthemmet*, Svea Hotel», och öfver nästa dörr lästes: »Svea Hotel, *rätta hemmet för skandinaver*». Skyltarne hängde rätt ut från husväggarne, den

ena bakom den andra, så att om emigranterna skulle råka förbise den första, måste de stanna för en af de andra, innan de uppnådde emigranthemmets skylt, som var den fjerde. De nu anförda orden »Rätta hemmet för skandinaver» och »Emigranthemmet» voro utförda i stor stil på svenska språket, medan man målat det öfriga, som skylten innehöll, med små bokstäfver på engelska för att icke skrämma någon svensk emigrant, utan ingifva hvar och en den tanken, att här låge det emigranthem, om hvilket han i Sverige hade hört talas.

En annan sak, som har vållat hemmet ofantliga bekymmer, är, att dess välvilja missbrukats af lättingar, som slagit sig ned der för att få mat och logis gratis. Naturligtvis har hemmet måst ifrån sig aflägsna sådana inhysingar, och dessa hafva då passat på tillfället att genom smädefulla skrifvelser i svenskamerikanska tidningar, som varit mindre välvilligt stämda mot hemmet, försöka göra dess föreståndare misstänkt, såsom den der skodde sig sjelf med de medel, som för hemmets räkning här och der insamlades.

Med anledning af det obehag, som hemmets läge vållade, flyttades det i början af mars månad 1889 till en lämpligare lokal, n:r 14 Greenwich Street. Nu är det endast sex hus från Castle Garden till emigranthemmet, och af dessa hus äro en del upptagna af hyggliga affärer. Icke något af dem hyser en krog.

I emigranthemmet finnes ett större rum, så ordnadt, att det kan göra tjenst både som läsrum, mottagningsrum, kontor och möteslokal. Der finnas goda kristliga, moraliska och politiska tidningar och traktater på svenska, norska, danska och finska språken. Papper och pennor tillhandahållas dem, som önska skrifva bref. Hvarje skandinav och finne har fritt tillträde till detta rum för läsning och skrifning, så länge han uppför sig ordentligt och nyktert. En adressbok finnes, hvari hvarje anländande emigrants namn införes jemte uppgift, hvarifrån i fäderneslandet han har kommit, och till hvilken bestämmelseort i Amerika han reser. Samma lokal användes äfven för gudstjenst och bönemöten, som predikanter af de olika religiösa samfunden turvis leda. Allt är arrangeradt så, att hemmet i verkligheten förtjenar namn af ett kristligt, kärleksfullt hem. Bland dess stadgar förekommer särskildt en, som är af synnerligt intresse. Den föreskrifver nämligen, att hemmet aldrig skall

ställas under någon synods eller särskild församlings kontroll och besittanderätt. Derför bör man också, heter det, undvika att i styrelsen invälja någon person, som *är ledare* eller *föreståndare* för en församling eller synod, på samma gång man i en annan paragraf föreskrifver, att alla skandinaviska kyrkosamfund i New-York och Brooklyn skola, så vidt möjligt är, vara representerade i styrelsen.

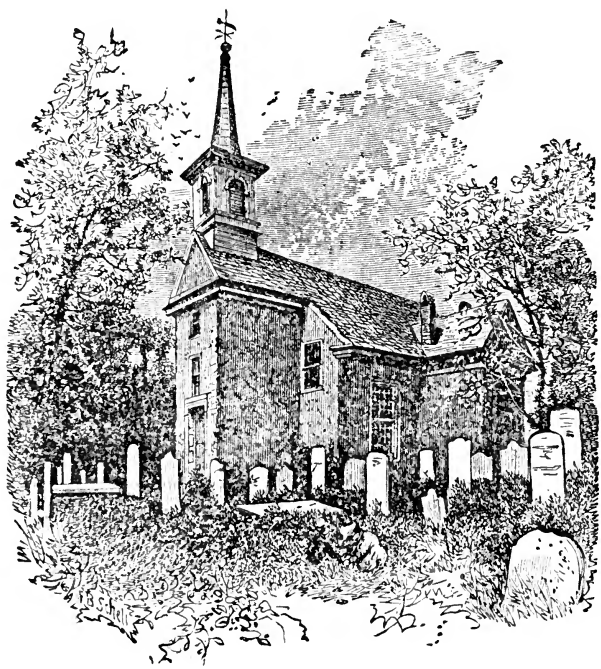

Den gamla svenska kyrkan i Philadelphia.
Se sid. 117, 124.

Huru behöfligt detta hem är, kan man förstå deraf, att räkenskaperna visa, att omkring hälften af hemmets gäster icke erlägga någon betalning. Intill 1887 års slut hade omkring 21,500 måltider mat och 8,800 logis lemnats utan betalning till fattiga och rådlösa skandinaviska emigranter. De senare åren hafva i medeltal utgifterna stigit till mer än 6 tusen dollars för år, hvaraf 11 à 1200 insamlats genom frivilliga gåfvor. Priset är för dem, som betala, så lågt som möjligt. All spirituosa är

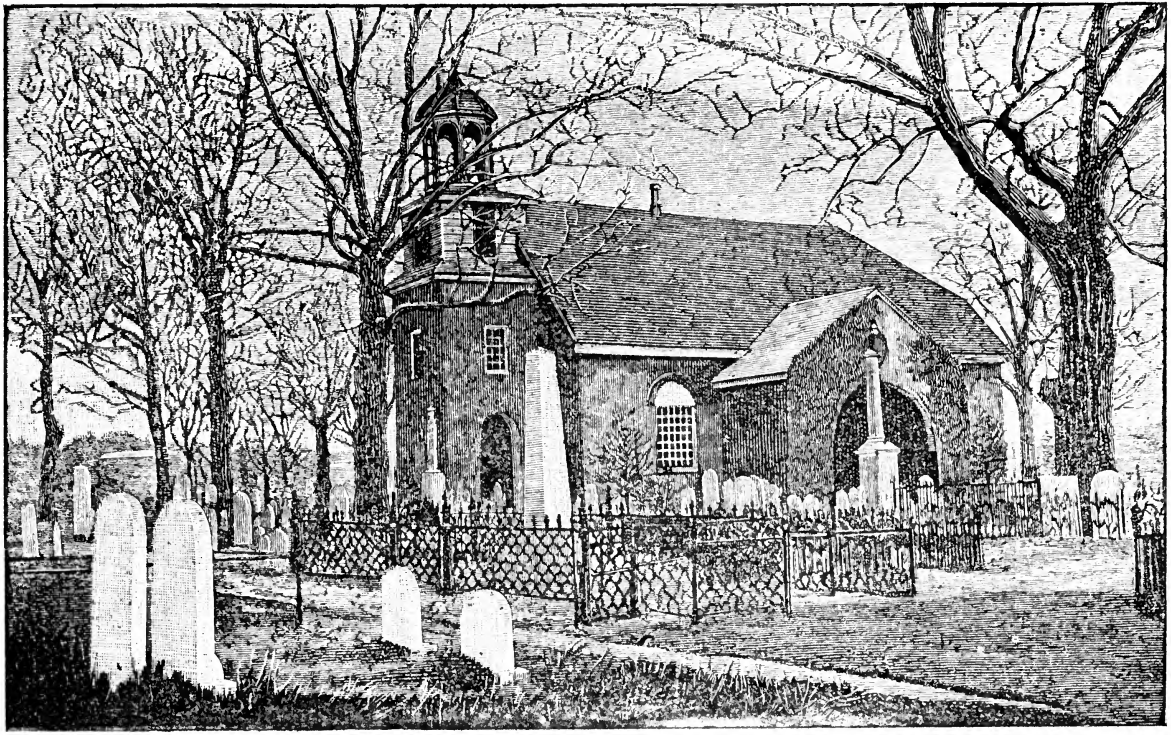

Den gamla svenska kyrkan i Wilmington. Se sid. 117.

bannlyst från detta hem. Dessutom har man, hvilket icke är utan sin betydelse, iakttagit den granlagenheten att fordra betalning endast för, hvad som förtäres, då andra hem, t. ex. det tyska emigranthemmet, i likhet med vanliga boardinghus, låta sina gäster betala en dollar om dagen, ehvad de äro hemma och äta vid hemmets bord, eller de äro frånvarande eller spisa af sin egen matsäck.

Jag gick sjelf igenom emigranthemmets lokaler, och jag kan säga, att det var riktigt rörande att se, hvilken snygghet och ordning, som i all enkelhet der var rådande. Rummen voro tarfliga men väl ventilerade och snygga. Sängarne voro rena. Allt bar vittne om, att man försökte göra, hvad man kunde, till bästa för dem, som bodde der. Här och der i rummen såg jag emigranter sitta och äta af sina matsäckar, på hvilka de icke hunnit göra slut under färden öfver Atlanten. För min enskilda del tror jag, att detta hem är en af de allra vigtigaste skandinaviska missionsanstalter, som finnas i New-York. Tilloppet af emigranter och gäster har ock på senare tid varit så stort, att om det fortfar, måste hemmet inom kort utvidgas, och det är ju en glädjande företeelse. Det skulle vara mig en verklig glädje, om denna min lilla skildring kunde både här i Sverige och der borta i Amerika uppväcka ett allvarligare deltagande för dess verksamhet. Hvarje emigrant, som far till New-York och der icke mötes af bekanta eller anförvandter, vill jag hjertligt uppmana att vända sig till emigranthemmet. Kom ihåg dess adress! Det är *14 Greenwich Str.*

Från New-York reste jag och de bröder, som skulle följa mig, på eftermiddagen tredjedag pingst till Philadelphia. Jernvägen mellan New-York och Philadelphia är i många hänseenden märkvärdig, om man också icke precis törs skrifva under det betyg, som denna bana gifver sig sjelf, att »det finnes ingen jernväg i hela verlden, som kan jemföras med henne». Under det jag reste, såg jag på klockan långa stunder och fann, att tåget emellanåt tillryggalade en engelsk mil på 50 sekunder d. v. s. en svensk mil på fem minuter och några sekunder. Vid stigningar gick det naturligtvis icke så hastigt. Banan går ut från Jersey City, dit man på en stor ångfärja far öfver från New-York. Om läsaren betraktar bilden på

sid. 56, så ser han der bitar af tre städer: den mellersta är New-York, den högra Brooklyn, den venstra Jersey City.

Afståndet mellan Jersey City och Philadelphia är 90 engelska mil och tillryggalägges på *två* timmar. Det gör något mer än 6 $^1/_2$ svensk mil i timmen. Detta torde väl också vara den största hastighet, som något tåg i Amerika har. Äfven på några andra banor gå vissa tåg med mycket stor fart. Särskildt må nämnas Lake-Shore-banan, på hvilken iltågen tillryggalägga vägen mellan Chicago och New-York via Albany, en sträcka af 962 engelska (= 142 svenska) mil, på 25 timmar d. v. s. nära 5 $^3/_4$ svenska mil i timmen. Annars tyckte jag just icke, att tågen i allmänhet i Amerika gingo så synnerligen mycket fortare än tågen här hemma i Sverige. När man derför hör svenskar, som varit i Amerika, tala om, att tågen der gå »10 svenska mil och ändå mer i timmen», så bör man komma ihåg — att de varit i Amerika.

För att spara tid har man på Pennsylvania-jernvägen utbytt vattentornen mot en synnerligen praktisk inrättning. På vissa afstånd har man nämligen lagt mellan skenorna vattenrännor af jern, omkring 1,000 fot långa (se bilden på sid. 96). När tåget kommer till en sådan, fäller föraren ned emot vattnet ett rör, genom hvilket vatten i tillräcklig mängd af farten pressas upp i tendern, medan tåget rusar fram med oförminskad hastighet. Om vintrarne upphettas vattnet i rännorna medelst ånga. På detta sätt kan tåget gå utan att behöfva göra något uppehåll på en sträcka af 117 eng. (= 18 svenska) mil.

De genomgående expresstågen gå ofta i regel tre och tre, det ena tätt efter det andra — så stor är trafiken på denna bana. Att med sådan trafik och tåghastighet stora faror äro förenade, det säger sig sjelft. Några dagar, sedan jag farit denna väg, förolyckades på samma bana tre tåg på en gång, hvarvid 40 menniskor omkommo.

Något som jag mycket hade hört talas om af svenskar, som kommit från Amerika, var, att man derute icke, såsom hos oss här hemma i Sverige, hade tre olika klasser af vagnar, utan endast *en*. Det intresserade mig mycket att taga närmare reda på detta förhållande. Och så vidt jag kunde finna, förekommo nästan öfverallt på de amerikanska jernvägarne tre klasser lika visst som hemma hos oss. Der voro vagnar af

s. k. första klass. I dem reste det stora flertalet. Sedan funnos der vagnar af andra klass. De bestodo af äldre första klass vagnar och voro i allmänhet till det inre ganska otrefliga. Endast i dessa vagnar var det tillåtet att röka. Der såg man ock en skara af rökande, spottande och på annat sätt otrefliga menniskor. Men så förekom ännu en annan klass, s. k. stolvagnar (chaircars), i hvilka hvarje passagerare hade sin särskilda fåtölj att sitta i. Detta är den egentliga första klassen, i hvilken penningearistokratien reser, när den far ut i affärer eller för att lufta på sig. Om andra slag af extra fina vagnar skall jag en annan gång tala.

Ofta har jag också hört de amerikanska vagnarne synnerligen prisas i jemförelse med våra svenska vagnar. För min del kunde jag dock icke finna något företräde hos dem utan snarare tvärtom. Jag disputerade många gånger om denna sak med landsmän, som äro bosatta i Amerika, och som gerna skryta öfver sitt nya fädernesland. Det hände icke blott *en* gång, att sådana sade till mig, när vi satte oss i en vagn:

»Det här är helt andra vagnar, än man har der hemma i Sverige. Der sitter man på träbänkar, här sitta alla på stoppade soffor».

»Ja, svarade jag, men om ni der hemma hade betalt samma pris, som ni betalar här, skulle ni också der fått åka i första klass. Och de vagnarne gifva ingalunda dessa efter i beqvämlighet om än i onödig lyx. Men jag vill dessutom fråga er: Om med detta tåg ginge en vagn, der ni finge åka för nästan tredjedelen af det pris, som ni nu betalar, och sitta på beqväma, målade träsoffor, skulle ni då verkligen sitta i den här vagnen?»

Vanligen fick jag till svar:

»Nej, det förstås, då skulle vi åka i den.»

»Nå, invände jag, förstår ni då inte, att det är en fördel hemma i Sverige framför Amerika, att der finnas vagnar, der man kan åka billigt och ändå ganska bra. För resten, tillade jag, måtte det icke vara någon synnerligen stor fördel att här i denna förskräckliga sommarvärme sitta på stoppade soffor. Om här funnes en vagn med träsoffor, skulle jag för min del sätta mig i den, äfven om priset vore det samma som i första klassen».

Vid många tillfällen hände det också, att svenskar, tillsammans med hvilka jag reste, yttrade sig t. ex. så här:

»Se, det här är andra vagnar än der hemma i det gamla landet! Här är vagnen en stor salong; der-hemma packas man in såsom boskap i bås.»

Isynnerhet erinrar jag mig ett tillfälle, då jag reste genom vesterns öknar. Vagnarne utgöra, som sagdt, hvar för sig en stor salong, rymmande omkring 60 personer. I de nyare finnes emellertid i ena ändan ett litet rum, som kallas Drawing room eller State room. Det har plats för 4 à 5 personer och är afsedt för familjer eller slutna mindre sällskap. Alla äro naturligtvis angelägna att, så vidt möjligt är, komma åt detta rum. Jag och mitt sällskap hade nu lyckats få ett dylikt, der vi hade det mycket trefligt. Under samtalet yttrade en af mina följeslagar de ofvan nämda orden. Jag svarade:

»Det är alldeles besynnerligt, huru du kan tala på sådant sätt. Vi hafva ju skattat oss lyckliga, att vi mot särskild betalning kommit åt det lilla state-rummet i denna vagn. Skulle du väl hafva lust att nu lemna detta bås samt gå och sätta dig der ute i den stora salongen midt i folkvimlet?»

»Nej, det förstås», svarade han.

»Ja men, sade jag, skilnaden mellan våra vagnar der hemma och dessa är ju då i detta afseende ingen annan än den, att våra vagnar allesammans äro indelade i sådana här trefliga små state-rooms, der ett sällskap på 6 à 8 personer kunna få sitta för sig sjelfva hela resan».

I hvarje vagn finnes, såsom i de nyare första och andra klassens vagnar hos oss, en klosett, i de nyare vagnarne två, en i hvardera ändan, den ena afsedd för herrar, den andra för damer. Dessutom finnes ock i hvarje vagn en vattenreservoir, ur hvilken man när som helst kan få sig ett glas iskallt vatten. Detta är visserligen icke så trefligt som vattenkaraffinerna i de nya första och andra klassens vagnar hos oss, men det vore en lämplig inrättning i våra tredje-klass-vagnar. Dock, det är ej tid att göra vidare betraktelser. Tåget är nu framme i Philadelphia.

TOLFTE KAPITLET.

Philadelphia. — Svenskarnes första koloni i Amerika.

Philadelphia ligger vid pass 1 1/2 sv. mil från Atlantiska oceanen på en landttunga mellan Delawarefloden och Schuylkillfloden, hvilka förena sig strax nedanför staden. Philadelphia lär med afseende på ytinnehåll vara den största staden i Förenta Staterna. Det omfattar ungefär 3 1/2 sv. qv.-mil. Möjligen har dock Chicago nu större ytinnehåll, ty sommaren 1889 inkorporerades i det samma några förstäder, som lågo rundt omkring. I afseende på folkmängd är Philadelphia den andra i unionen, om icke möjligen Chicago genom den nyss nämda inkorporeringen äfven häri numera öfverträffar Philadelphia. Philadelphia har f. n. omkring en million invånare. År 1870 hade det icke mer än omkring 670,000. I likhet med andra stora städer består Philadelphia af det egentliga city eller »staden» samt en hop förstäder, som blifvit med det samma förenade. Rundt omkring de större städerna uppstå alltid smärre platser. Dessa växa ut inåt staden, medan staden växer ut fram emot dem, till dess de tillsammans bilda ett sammanhängande helt. De största gatorna i Philadelphia äro 110 fot breda, och den längsta gatan är något öfver 2 sv. mil lång. I Philadelphia påstår man, att hon är den längsta gata, som finnes på jorden. Sedan fick jag i Chicago höra, att jordens längsta gata lär finnas der (!)

Philadelphia har många prakfulla byggnader och sköna platser. Särskildt må nämnas Fairmount Park på ömse sidor

om Schuylkillfloden. Den är ofantligt stor och påstås vara den vackraste på jorden. I denna park hölls till minne af unionens hundraåriga tillvaro år 1876 den stora internationela utställningen. Der finnas äfven de stora vattenverk, som förse Philadelphia med 200 millioner liter vatten om dagen. Med Schuylkillflodens egen vattenkraft lyftes största delen af denna vattenmassa upp till en reservoir, som ligger 90 fot högt.

Öfver Schuylkillfloden, som är omkring 600 meter bred, leda 10 broar. Öfver Delawarefloden, som är ungefär dubbelt så bred, gå flere ångfärjor fram och tillbaka hela dygnet om.

Philadelphia är en stor fabriksstad, och man beräknar, att der skola finnas omkring 11,000 större och mindre fabriker, hvilka sysselsätta omkring 160- à 180 tusen arbetare samt åstadkomma varor för ett tillverkningsvärde af mer än 2,000 millioner kronor om året. Bland de industriela etablissementen intager Baldwin's lokomotivverkstad ett framstående rum. Den säges vara den största på jorden. De förnämsta artiklar, som tillverkas uti Philadelphia, äro ylle- och bomullsvaror, papper, jern och stålvaror samt socker.

I Philadelphia finnas icke mindre än 600 kyrkor. Den största af dem är den katolska katedralen S:t Peter och S:t Paul. Flere af kyrkorna, de nyare nämligen, äro ganska vackra och dyrbara.

I afseende på anstalter för vetenskap, konst och välgörenhet intager Philadelphia ett af de främsta rummen i unionen. Den största af dess välgörenhetsinrättningar är en uppfostringsanstalt för föräldralösa barn, kallad Girard College. Girard var en fransman, som testamenterade hela sin förmögenhet (omkring 60 millioner kronor) till Philadelphia, deraf 8 millioner till detta hem, som nu bär hans namn.

En annan anstalt, som också är egnad att tilldraga sig den kristliga menniskovännens uppmärksamhet, är det stora diakonisshuset, hvilket säges kosta bortåt 2 millioner kronor (se bilden på sid. 97). I detta diakonisshus utbildades vid den tiden, då vi voro der, några svenska diakonissor tillhörande en anstalt, som håller på att upprättas i Nebraska, och om hvilken jag framdeles skall tala. Jag sammanträffade med dessa diakonissor, och på mig gjorde de ett mycket godt intryck såsom utmärkta af ett stilla och gudfruktigt väsende.

Philadelphia är anlagdt af engelsmannen William Penn, hvilken år 1682 utvandrade från England i spetsen för en stor skara qväkare. De voro i sitt moderland förföljda och gåfvo sig af öfver hafvet för att i ett okändt land söka ett ställe, der de egde frihet att tillbedja Gud efter sin öfvertygelse. Den mark, på hvilken Penn anlade staden, köpte han dels af indianer dels af svenskar. I ett utlåtande om svenskarne skrifver han året efter sin ankomst till Amerika bland annat följande:

»De äro ett enkelt, kraftigt, arbetsamt folk, dock icke mycket fallna för handel. . . . De hafva vänligt mottagit oss engelsmän, och jag måste berömma deras vördnadsfulla uppförande gent emot myndigheterna härute. . . . Som de äro af en stark kroppsbyggnad, hafva de präktiga barn, nästan hvar och en huset fullt, stundom ända till åtta pojkar. Och jag måste göra dem den rättvisan att säga, att jag har sett få unge män så nyktra och flitiga som deras.»

Philadelphia var förut Pennsylvanias hufvudstad samt mellan åren 1790—1810 säte för förbundsregeringen. Det var här i Philadelphia, som de engelsk-amerikanska koloniernas första kongress hölls år 1774. Det var här, som samma kongress den 4 juli 1776 utfärdade den bekanta oafhängighetsförklaringen, hvarigenom kolonierna uppsade sitt beroende af England samt förklarade sig för ett sjelfständigt rike. Minnet af denna dag firas ännu hvarje år den 4 juli med största liflighet öfver hela unionen. Derom skall jag taga mig friheten att närmare tala, när jag kommer så långt fram i min berättelse. Det var här i maj 1787 det förbundskonvent sammanträdde, som gaf unionen dess författning. Den nyvunna friheten fylde alla sinnen, och *friheten* blef äfven den bestämmande grundsatsen i hela författningen.

När jag talar om oafhängighetsförklaringen, torde det tillåtas mig att här anföra, hvad jag i tryck sett uppgifvas, att den egentlige upphofsmannen till denna förklaring skall hafva varit en svensk vid namn Johan Morton. Det berättas äfven, att den första modellen till unionsflaggan med stjernor och streck syddes af en ung svensk flicka.

För oss svenskar har denna plats ett särskildt intresse derför att det var här, som svenskarne grundade sin första koloni i Amerika. År 1624 utfärdade Gustaf II Adolf ett bemyndi-

gande för svenska undersåtar att anlägga en koloni i norra Amerika. Såsom skäl anfördes:

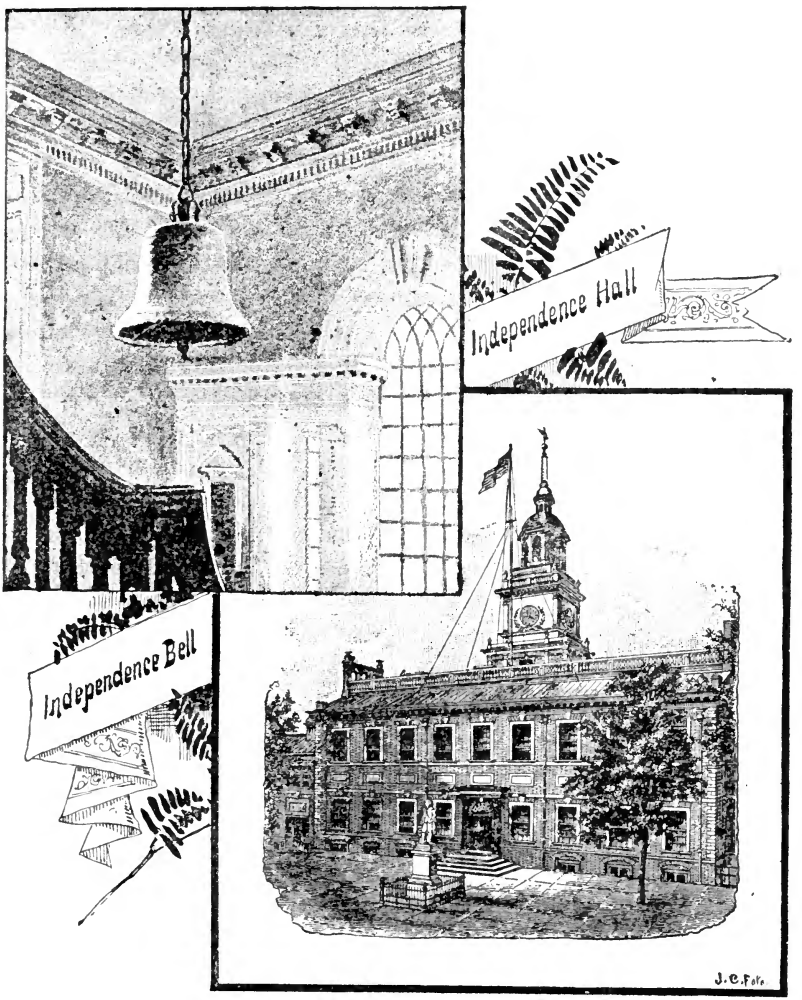

Se sid. 123.

1) att den kristna religionen derigenom skulle utbredas bland hedningarne;

2) att hans majestäts välde skulle utvidgas, hans skattkammare blifva rikare och folkets skattebördor i hemlandet minskas;

3) att en lönande handel skulle kunna bedrifvas, hvarigenom det svenska folket skulle tillskyndas stora fördelar.

De första svenskarne anlände år 1638. De landade vid Delawareflodens mynning. Så snart de stigit i land, föllo de alla på knä för att tacka Gud och bedja. När de stått upp, sjöngo de: Vår Gud är oss en väldig borg. I deras midt svajade den svenska flaggan. Det var för dem alla en högtidlig och gripande stund.

Af indianerna köpte de svenska utvandrarne en stor landsträcka i Delawaredalen på vestra sidan af floden. De anlade der en koloni, som de kallade Nya Sverige. Den plats, på hvilken Philadelphia nu ligger, var alltså en gång *svensk* egendom. För närvarande existerar Nya Sverige icke mer utan är allenast ett historiskt minne. Men åtskilliga af de ädlaste familjer, som finnas i de östra staterna, äro ättlingar af de gamla svenska emigranterna. När jag i Wanamaker's butik köpte min fotografiapparat och säljaren fick veta, att jag var svensk, blef han mycket glad och talade om för mig, att han härstammade från en af de äldsta svenska familjer, som hade bosatt sig i den trakten. Det var icke utan, att vi kände oss litet slägt med hvarandra.

I den svenska kolonien upprätthölls de första åren sträng tukt och ordning. Långt ifrån att den blef någon förvisningsort för vare sig politiska eller andra förbrytare, *förbjödos* »brottslingar eller personer af dålig karakter att emigrera till Nya Sverige». Förhållandet mellan kolonisterna och indianerna var länge särdeles godt. År 1654 höll den svenske guvernören en konferens med 10 indianhöfdingar, hvarvid han frambar helsningar från den svenska drottningen, tillförsäkrade dem hennes ynnest, påminde dem om de öfverenskommelser, som vid köpet af land blifvit gjorda, och begärde, att det vänskapliga förhållandet måtte få fortfara. Han utdelade äfven åt dem frikostiga skänker. En af höfdingarne höll dervid ett tal, hvari han förebrådde några af de andra för att hafva »talat ondt emot svenskarne och gjort dem för när». Han hoppades, att de icke skulle göra så mer, ty »svenskarne vore ett godt folk».

»Dittills, sade han, hade svenskar och indianer varit såsom en kropp och ett hjerta, nu skulle de ock blifva såsom ett hufvud, eller (och härvid använde han en bild) likasom kala-

bashen* vore en rund växt utan remna, så skulle svenskar och indianer utgöra ett hufvud utan remna».

Genom beröringen med svenskarne fingo indianerna snart kunskap om kristendomens grundsanningar, och så stort var deras intresse för den nya religionen, hvilken de funno mycket hög och skön, att den svenske presten Campanius måste lära sig deras språk, för att bättre kunna undervisa dem.

Man kan således säga, att detta var svenskarnes första protestantiska hednamission. Och den första bok, som, efter hvad man vet, i Amerika blifvit öfversatt till indianernas språk, var Luthers katekes. Öfversättaren var Campanius.

Naturligtvis voro svenskarne angelägna att för egen uppbyggelse skaffa sig en kyrka. En sådan invigdes år 1646 af magister Campanius vid Tenakong, det nuvarande Tinicum, 9 engelska (= $1^1/_4$ svensk) mil sydvest från Philadelphia. Senare tillkommo ytterligare två, en vid Kristine skans, ungefär 3 svenska mil från Tenakong, samt en vid Wicacoa (nu en del af Philadelphia). Alla dessa voro af trä.

Stor svårighet blef det med tiden för svenskarne att få prester. Den ende, som de slutligen hade, »blef åldrig och vanför», heter det i en gammal berättelse. »Ty syntes ett bedröfveligit öde tillstunda. De rättsinnige längtade hjerteligen efter hjelp, men de visste icke, hvart ut de skulle vända sig. Icke hördes något från Sverige, intet skepp derifrån. Ingen bekant hade de i Ängland, som kunde befordra deras sak. De gamle Svenske, som sjelfve farit den långa vägen, höllo mest otroligit, att någon svensk präst ville komma till dem. Likväl gjorde de försök tvenne åtskilliga gånger att skrifva hem efter präster, men det kom aldrig svar derpå». Församlingen »råkade i ödesmål», och det såg mycket mörkt ut. »Ingen ordning, ingen fruktan var ibland folket. Det var tid, att Gud skulle hjelpa, ty all menniskors hjelp var ute.» Då anlände år 1691 till Stockholm en ung svensk, som besökt Nya Sverige. Han omtalade svenskarnes andliga nöd derute. Saken föredrogs för konungen Karl XI. Han vardt mycket intresserad deraf och beslöt, att prester och böcker skulle sändas. När svenskarne genom bref fått underrättelse derom, blefvo de mycket glada. Bland dem fans en man vid namn Springer, som hade stort inflytande.

* Ett dryckeskärl af kokosnötskal.

»Fögo ting uträttades utan honom med skrifvande och rådgjörande.» Han fick nu i uppdrag att besvara den ankomna skrifvelsen. Hans bref är synnerligen rörande. Det heter deri bland annat:

"Wi förnimme, huruledes Hans Kongl. Maj:t haft och drager til oß, såsom sine gamle och trogne Underfåtare, ännu en Kongl. Nåd och förſorg för wår ewiga ſalighet och wälfärd och den rena och oförfalſkade Lutherſka Religionens uppehållande, såſom ock drager omſorg, huruledes wi ſkola bekomma hit öfwer til oß Präſtmän och Gudeliga Böcker, för hwilken omſorg och ſtora Kongl. Nåde wi ſamtelige i gemen utaf hjertat allerunderdånigaſt och ödmjukeligen betacka Hans Kongl. Maj:t, önſkandes Hans Kongl. Maj:t mycken lycka, wälgång och wälſignelſe både andeligen och timmeligen. Såſom wi nu ödmjukeligen alle ſamtlige begäre, att der må till oß ſändas 2:ne Swenſke Präſter, ſom äro wäl lärde och wäl öfwade uti den Heliga Skrift, ſom kunna wäl förwara både ſig och oß emot alle de falſke lärare af främmande Secter, hwilka kunde kring oß komma eller må göra opposition emot oß om wår ſanna, rena och oförfalſkade Gudstjenſt och Lutherſka Religion, den wi ock nu för Gud och all werlden bekänna ſkola, att i fall, om ſå ſkulle hända, det dock Gud afwände, ſå wilje wi bekräfta det med wårt egit blod. Wi bedje ock, att desſe Präſtmän må wara ſådane, ſom föra ett ſedigt och nygtert lefwerne, ſå att wi och wår ungdom genom deras Gudeliga wandels exempel, må ockſå föra ett Gudeligit och Gudi behageligit lefwerne. Dertill med ſå är wår ödmjuka begäran, att wi ockſå må bekomma och oß til handa ſändas 12 Biblar, 3 Poſtiller, 42 Manualer, 100 Handböcker och andeliga betraktelſer, 200 Catecheſer, 200 Abcböcker, hwilka wi wiljom med all ärlighet och redlighet igen betala och contantera, ehwad ſom för dem kan fordras och begäras."

Först år 1696 blefvo dock de utlofvade presterna afsända. De voro tre och hette Rudman, Björk och Aurén. De kommo fram 1697. Af nybyggarne rönte de det hjertligaste mottagande; af landet erhöllo de ett godt intryck. Om de yttre förhållandena derute skrefvo de hem:

»Det finnes inga fattiga i detta land, utan hvar och en sörjer för sig sjelf. Landet är rikt och frukbart, så att ingen, som vill arbeta, behöfver lida brist.»

Vid deras ankomst utgjorde svenskarne ett antal af omkring 1,200 personer. I hela kolonien funnos endast *tre* svenska böcker, och dock kunde nästan alla läsa. Detta förvånade naturligtvis presterna på det högsta. Men så stort hade nitet för barnens uppfostran varit, att dessa böcker ideligen gått i lån från den ena familjen till den andra.

Rudman blef pastor i Wicacoa, Björk i Kristina. Aurén blef Rudmans medhjelpare. »De skildes då åt med tacksägel-

ser, böner och tårar, blifvande hvar och en vid sin hjord, hvilken de med möda hade att leta upp likasom utur öknene.»

De nya lärarnes första omsorg blef att insamla medel för uppförande af kyrkor. De gamla träkyrkorna voro alldeles förfallna. »Vi behöfva omkring 400 pd. sterling (= 72 tusen kronor), skrefvo de hem, men detta blir nog icke svårt att skaffa, ty svenskarne äro så glada att hafva oss ibland sig. De betrakta oss nära nog som änglar, sända från himmelen, och hafva med tårar betygat oss sin glädje. Vi kunna derför med sanning säga, att det fins ingen plats i verlden, der en prest kan vara så lycklig och så älskad som i detta land.»

År 1699 invigdes den s. k. Christina-church i Wilmington. Hon är af gråsten och står ännu qvar. Hennes utseende visar bilden på sid. 105. Flere hundra personer voro då samlade och efter den högtidliga gudstjenstens slut undfägnades alla dessa med mat och dryck. År 1700 invigdes den nya kyrkan vid Wicacoa. Om henne se vidare sid 124 f.

Det bästa förhållande rådde i allmänhet mellan församlingarna och deras lärare, och en god kyrkotukt upprätthölls. Många af nybyggarne hade mellan två och tre sv. mil till kyrkorna, men intet kunde dock afhålla dem från att bevista gudstjensterna. En ganska god plägsed iakttogs af somliga prester. Efter predikans slut gingo de nämligen ned i gången och förhörde sina åhörare dels öfver den nyss hållna predikan, dels i deras kunskap i katekesen. De nu såsom en nyhet betraktade s. k. »eftermötena» äro alls ingen nyhet inom den protestantiska kyrkan. Der de äro i bruk, hafva de visat sig vara af stor betydelse och medföra synnerlig välsignelse. Predikanten kommer i dessa möten de enskilda personerna närmare in på lifvet med Guds ord, och ett pistolskott på nära håll gör ofta större verkan än ett kanonskott på långt afstånd.

I öfver 130 år fortsatte kyrkan i hemlandet att till kolonien utsända prester. Många af dessa voro icke allenast varmt gudfruktiga och nitiska män utan äfven framstående lärde och store talare. Svenska kyrkan följde icke den principen att till missionsfältet sända ut sådana män, som hemma icke dugde till något, utan hon offrade bland de bästa af sina tjenare. En af de mest populäre af alla dessa prester var en dr Karl Magnus Wrangel. Han måste nästan alltid predika under bar him-

mel, ty tillströmningen af folk från alla håll var så stor, att kyrkorna icke förmådde rymma alla, som kommo.

Flertalet af de utsända presterna vistades derute vanligen 10—13 år och hemkallades sedan till Sverige, der de belönades med förmånliga platser. En blef till och med biskop. Den siste svenske presten var Nicholas Collin, som anlände ditut år 1770. Han dog i Wicacoa 1831 i sitt åttiosjunde år efter en välsignelserik lefnad. Denne Collin, hvars bild synes på sid. 121, stod så högt i anseende icke blott hos svenskarne utan äfven hos amerikanarne, att han utnämdes till en af representanterna i kongressen för Pennsylvania.

Till följd deraf att de gamle undan för undan dött, hade det svenska språket nästan alldeles upphört att talas. Detta gjorde, att efter Collins död de svenska församlingarna ansågo det lämpligare att skaffa sig lärare, som voro uppfostrade derute. Kort derefter införlifvades de ock med den engelska episkopalkyrkan i Pennsylvania.

TRETTONDE KAPITLET.

Ankomsten till Philadelphia. — Predikan der. — Svensk praktbibel. — Besök i bibelhuset, City Hall, myntet och Independence Hall. — Bönestund i den gamla svenska kyrkan. — Wanamakers butik. — Litet politik. — En svensk församling.

Pastorn vid den svenska missionsförsamlingen i Philadelphia, C. V. Holm, hade mött mig redan i New-York och gjorde mig nu sällskap till Philadelphia. När vi kommo fram, mottogos vi af en svensk ingeniör, anställd vid en af Philadelphias större verkstäder. Hans namn är Lindroth. På aftonen predikade jag i en stor kongregationalistkyrka inför en församling, som sades vara den största, som någonsin i den staden kommit ihop för att höra evangelium predikas på svenskt tungomål. Kyrkan var så väl utvändigt som invändigt vacker. Den församling, som egde henne, upplät henne utan ringaste tvekan och alldeles afgiftsfritt. Ja, hon uttryckte äfven sin glädje öfver att på detta sätt få bereda svenskarne ett tillfälle att i så stor mängd som möjligt samlas för att höra Guds ord.

Efter predikans slut steg jag ned från platformen och satte mig i en bänk bland åhörarne, medan Hultman sjöng. Sedan han hade slutat, framträdde till talarestolen pastor Holm med ett stort paket och anhöll, att jag skulle stiga upp på platformen. Jag undrade, hvad som nu skulle blifva af, och sade, att sedan jag en gång hade stigit ned, hade jag icke vidare lust att stiga upp. Han förklarade, att här vore fråga om en present, en stor, fint inbunden bibel på svenska språket, som den

stora förlagsfirman Holman & Komp. ville skänka mig. Medlemmar af denna firma, sade han, vore närvarande i kyrkan, och han hoppades, att jag derför skulle stiga upp och taga emot

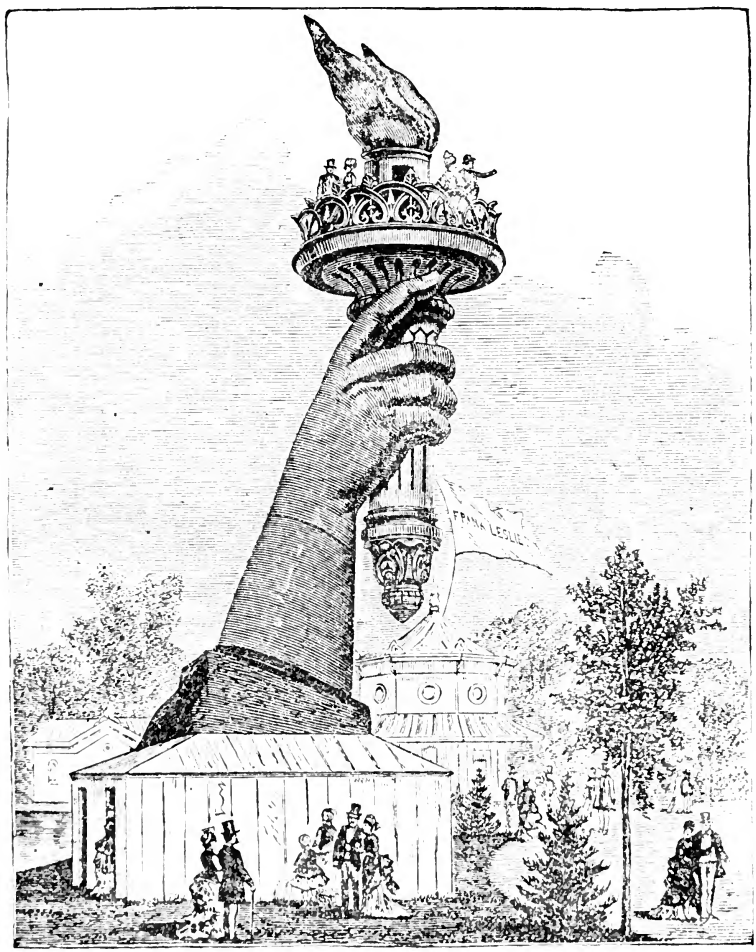

Högra armen af frihetsstatyn i New-York.
Se sid. 132.

bibeln samt säga några ord till tack för den samma. Jag svarade:

»Jag är alldeles icke benägen att underkasta mig sådana der hyllningar. Var god och säg de närvarande gifvarne, att

jag i morgon skall komma in till dem på deras kontor och tacka dem för gåfvan.»

Detta sades naturligtvis på svenska och förstods icke af de ifrågavarande amerikanarne. Det blef dervid. Holm visade bibeln för den närvarande församlingen och lemnade den sedan

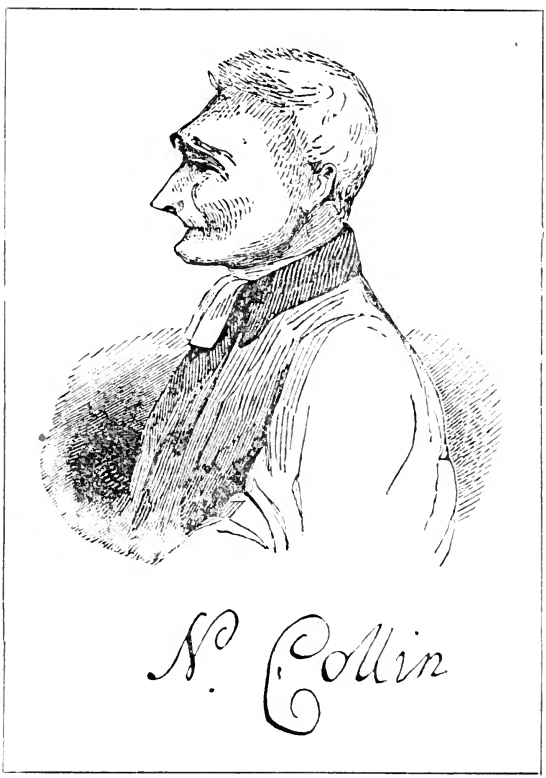

Se sid. 118.

till mig, der jag satt. Han såg litet generad ut, och det undrar jag icke på; jag var generad jag också.

Följande dag besökte jag det s. k. bibelhuset, ett mycket stort hus, tillhörigt firman A. G. Holman & Komp. Denna firma har utgifvit en svensk s. k. praktbibel. Den är tryckt med plåtar, som man åstadkommit genom att på skifvor af zink sida för sida fotografera den upplaga af Melins bibel, som för åtskilliga år sedan i Sverige trycktes såsom bilaga till Svenska fa-

milje-journalen. Af Dorés planscher förekomma i den amerikanska upplagan några stycken. För öfrigt har man der en hel del för det mesta smaklösa taflor af engelsk-amerikansk tillverkning utan något slags konstvärde. Hvad trycket beträffar, så är det allt annat än mönstergildt. Det är öfver hufvud fult. Icke torde väl många sidor heller finnas, der man icke skall kunna upptäcka åtskilliga ganska graverande typografiska felaktigheter, beroende på trasiga bokstäfver, dålig upplappning m. m. d. Hvad som deremot är utmärkt, är bandet, och då man ju har de der stora, tunga, svårhandterliga praktbiblarna egentligen för bandets skull, såsom en prydnad på ett förmaksbord, och icke för att läsa i dem, så kan det ju vara det samma, hurudant trycket är, bara bandet är bra. Öfver allt, der jag var, såg jag också, både i svenska och amerikanska familjer, bland de förnämsta prydnaderna på salongsbordet alltid en stor praktbibel. Hvarför hon låg der, det vet jag icke. Mig syntes hon bara ligga i vägen. När man skulle läsa ett kapitel, tog man alltid en annan.

Detta säger jag nu alls icke för att på något sätt förminska värdet af den gåfva, som herrar Holman & Komp. hade förärat mig. Den välvilja, som de visade mig, när jag kom till bibelhuset, var också synnerligen stor, och jag kände mig mycket tacksam derför. Man förde mig genom hela huset och visade mig från det första till det sista, huru en sådan bibel gjordes. De olika delarne af henne passerade genom en mängd sinnrika maskiner, innan det hela sattes ihop, och det var mycket intressant att skåda. I detta hus tillverkas ingenting annat än biblar och album. Med synnerligt angenäma känslor lemnade jag herrar Holman & Komp. och deras stora lokal. När jag skulle gå, förde man mig in på det inre kontoret och visade mig der en bibel af samma slag, som ett konkurrerande bolag samtidigt hade utgifvit. I den samma slog man upp något ställe, der svåra typografiska fel förekommo, för att visa mig, hvilken skilnad det var mellan den ena och den andra upplagan. Jag tänker, att det andra bolaget lätt kunnat hitta på en annan sida, der de till sin fördel kunnat göra det samma.

Från bibelhuset gingo vi till City Hall, en oerhördt stor, vacker och dyrbar byggnad af huggen sten. Den är ännu icke färdig men lär i sitt närvarande skick hafva kostat omkring

15 millioner dollars, d. v. s. mellan 50 à 60 millioner kronor. Tornet skall blifva 535 fot högt, och på dess spets skall stå en byst af Philadelphias grundläggare, William Penn. Jag steg upp i tornet medelst hissar och hade från det samma den skönaste utsigt, man någonsin kan önska sig.

Från City Hall gingo vi till myntet, beläget strax derintill. Der såg jag både pregladt och opregladt guld och silfver till kanske millioners värde. Byggnaden var icke stor, och det förundrade mig, huru man kunde tillåta, att ett så stort antal menniskor vid ett så ohelsosamt arbete inhystes i så trånga lokaler. Föraren, som visade oss omkring, var, såsom sådana pläga vara, en talmaskin. Orden runno ur hans mun såsom vatten ur en tratt, utan lif, utan intresse i ett oafbrutet entonigt skrammel. Ack, hvad de äro tråkiga dessa förare. Jag betalade en gång en sådan 75 öre, för att han skulle gå sin väg och lemna mig i fred. Och dock kan man ibland icke undvara dem.

När vi gått igenom myntet, bjöd föraren oss att köpa en beskrifning öfver det samma samt en liten penning, stor som en tioöring. På den senare stod pregladt hela Fader vår (på engelska). Bokstäfverna voro så små, att man endast med förstoringsglas kunde läsa dem. Vinsten på försäljningen skulle vara förarens drickspengar.

I myntet fans en ganska vacker samling af äldre och nyare in- och utländska mynt. Bland andra låg der en gammal romersk, mycket liten slant, under hvilken stod på ett papper skrifvet: »Enkans skärf.»

Unionen lär hafva ännu ett eller två andra myntverk, men det i Philadelphia sades vara det förnämsta.

Från myntet gingo vi vidare till State House, äfven kalladt Independence Hall, d. ä. Frihetssalen, emedan Förenta Staternas oafhängighetsförklaring egde rum der år 1776. Det var mycket intressant att taga denna byggnad med dess olika lokaler och många taflor i betraktande. Ett särskildt intresse tilldrog sig en gammal kyrkklocka, kallad Independence Bell, d. ä. Frihetsklockan (se sid. 113.) När oafhängighetsförklaringen skett, tillkännagafs det genom ringning i denna klocka. Hon är nu sprucken och obrukbar och har såsom en gammal relik fått sin plats i uppgången till stadsfullmäktiges salar. Hennes kant är rundt omkring illa medfaren af sådana personer, som, när de

kommit åt det, knackat ur en bit för att taga med sig såsom minne. Nu sitter hon så högt, att ingen når dit. Hon var förr ett ljudande men är nu ett stumt vittne om den vigtigaste händelsen i unionens historia eller sjelfva dess födelse.

Vi fortsatte vidare vår färd till den plats, som för mig hade det största intresset, nämligen Gloria Dei Church, den förr nämda gamla svenska Wicacoakyrkan. Hon ligger i den sydostligaste delen af staden nära Delawarefloden, der emigranterna landstiga, när de komma till Philadelphia. Kyrkan tillhör numer, såsom jag förr berättat, en engelsk episkopalförsamling.

Kyrkans yttre, som är mycket enkelt, kunna läsarne se af teckningen på sid. 104. Det är en korskyrka, bygd af tegel, hvartannat hvarf glaceradt. Dess inre är också enkelt. Inom altarrunden står den gamla dopfunten af gråspräcklig marmor, förfärdigad i Sverige och derifrån skänkt till kyrkan år 1708. De gamla svenska bänkarne stå fortfarande qvar, men de äro nu försedda med lösa dynor. Amerikanarne tyckas icke gerna vilja sitta på bara trä i sina kyrkor. På orgelläktarens framsida är afbildad en öppen bibel. Öfver den samma synas två keruber. På bibelns ena blad läses:

Thet folket, som i mörkret wandrar, seer ett stort ljus, och öfwer them, som boo i mörko lande, skin det klarliga.

På det andra bladet stå orden:

Ähra ware Gud i Högden.

Under dessa sista ord är tecknadt ett hjerta och några palmqvistar. En afbildning af denna grupp finnes på sid. 130.

Det kändes ganska rörande att träda in i detta tempel, när jag tänkte på de svenskar, som under många lidanden och svårigheter först kommo till Amerika och der bland sina första omsorger läto det vara sig angeläget att bygga hus, der de kunde samlas för att dyrka och tillbedja Gud.

När den nya kyrkan skulle byggas, voro svenskarne oense om platsen, hvar hon skulle läggas. Då föreslog någon, att saken skulle afgöras genom lottning. Så skedde. Genom bön och sång åkallade de Gud, att han måtte leda saken. När de slutat, drogs lotten. Med ens var all tvedrägt slut. Alla sågo i det skedda ett Guds beslut och förenade sig strax med glädje i en ljudelig lofsång. Men inom kort uppstodo nya svårigheter. Pastor Rudman gjorde nu ett medlingsförslag. Det antogs icke.

hvilket vållade, att han lemnade församlingen och flyttade till Kristina. På tionde söndagen efter trinitatis 1698 fick församlingen besök af pastor Björk. Han predikade öfver dagens evangelium: Jesus grät öfver Jerusalem. Hans predikan gjorde ett väldigt intryck. Församlingen beslöt att sända en deputation till Rudman för att bedja honom om förlåtelse och kalla honom tillbaka. Tillika bestämde hon, att »den som helst skulle klandra på» presternas åtgörande för kyrkans uppförande, »skulle plikta 10 pund». Rudman antog kallelsen med glädje och kom igen med deputationen. Kyrkan blef nu bygd på den plats, som genom lott blifvit bestämd. Rudman sjelf deltog personligen i byggnadsarbetet. Af sina tillhörigheter sålde han de mest värdefulla och lemnade penningarna till bygget. Den 2 juli 1700 invigdes den nya kyrkan.

Pastor Rudman hade ej varit mer än tre år i Nya Sverige, förrän hans krafter voro brutna dels till följd af klimatet dels »af öfvermåttan drygt arbete och ridande sent och bittida». Af naturen var ock hans bröst svagt. Han ämnade derför återvända till Sverige. På sommaren 1702 höll han afskedspredikan och flyttade till New-York, der han i afvaktan på skeppslägenhet till Sverige förestod en holländsk luthersk församling. Emellertid blef ingen resa af. Han återvände till Philadelphia, der han dog i sept. 1709, ej fullt 40 år gammal. Han ligger begrafven i Wicacoakyrkan.

I sakristian fans vid min dervaro bland andra minnen en gammal svensk bibel. Den var icke fullständig. Samvetslösa besökare hafva icke aktat för stöld att i smyg rifva sig ett blad ur den samma, när de besökt kyrkan. Jag tog nu det defekta exemplaret i min hand, gick innanför altaret och läste en af Davids psalmer. Derefter föllo vi alla närvarande på knä, jag innanför altaret och de andra utanför altarrunden, och så tackade vi Gud för all den trohet, han hade bevisat våra fäder. Och vi bådo honom hjelpa och välsigna oss, så att vi en gång måtte få samlas med de troende af dessa i himlarnes rike, lika visst som vi nu voro samlade i det rum, der de hade prisat och tillbedt samma Gud som vi.

När vi kommo ut ur kyrkan, besågo vi en mängd grafvårdar. Den första, som mina ögon föllo på, var vården öfver en svensk man vid namn Lamb, född i samma stad som jag, näm-

ligen Luleå. Jag kan icke neka till, att jag härvid kände mig ganska rörd.

Från kyrkan fortsatte vi vår väg vidare till Wanamakers Fair. Det är den största affär, jag någonsin har skådat. Den upptager en stor mängd rum, och der kan man få köpa allt möjligt med undantag af matvaror, medicin och spirituosa. Man kan tänka sig affärens omfattning, då man får höra, att i densamma lära vara anställda icke mindre än 4,000 biträden. Från de olika försäljningsställena inom lokalerna leda luftrör till ett rum i öfversta våningen, der kassörerna eller, rättare sagdt, kassörskorna sitta. När man köpt något vid en disk och betalar, så läggas penningarne jemte en nota in i en liten cylinder af plåt. Denna stoppas in i röret, och i ett hurr är den uppe hos kassörskorna, som qvittera notan och lägga den åter i cylindern jemte de penningar, som möjligen skola lemnas tillbaka. Och inom ett ögonblick kommer cylindern med samma hastighet tillbaka till den plats, hvarifrån den ursprungligen utgick. Jag hade aldrig sett något sådant förut och kunde icke annat än på det högsta beundra det praktiska i denna anordning. Jag köpte i denna butik min fotografiapparat. Den kostade 25 dollars. Men när säljaren fick höra, att jag var predikant, gaf han mig strax 10 procents rabatt. Det är nämligen alls icke ovanligt, att prester i Amerika få extra rabatt på, hvad de köpa.

Golfytorna sammanlagda i Wanamakers butik lära gå till 14 acres, d. v. s. omkring 12 svenska tunnland. Man har verkligen svårt att, innan man sett något sådant, göra sig en riktig föreställning derom. Och det skulle alls icke förvåna mig, om många af mina läsare skakade på hufvudet och undrade,om icke hela denna historia vore en dalkarl, som jag ville slå i dem.

Wanamaker är en utomordentligt rik man. Bland sina biträden lär han hafva en person, som icke annat gör än skrifver hans annonser för de dagliga tidningarna i Philadelphia. Denna person sades hafva 5,000 dollars i lön, ett belopp som är högre, än hvad våra statsråd hafva i Sverige. Annonserna äro icke blott vidlyftiga utan ock ofta mycket originelt skrifna för att väcka allmänhetens intresse samt draga folk dit i så stora skaror som möjligt.

I en jordvåning under handelslokalen har Wanamaker också en stor restauration. Vi gingo dit ned för att spisa middag.

Uppassningen bestreds helt och hållet af negrer, något som är vanligt på alla bättre hotel och restaurationer öfver hela Amerikas Förenta Stater. Till följd af den stora mängd menniskor, som vid detta tillfälle skulle bespisas, gick det likväl långsamt att få, hvad vi hade beställt.

Wanamaker är för närvarande medlem af det statsråd, som Förenta Staternas president har samlat omkring sig. Under hans regimente lyda alla post- och telegrafangelägenheter. Han säges vara en troende man. I Philadelphia har han en söndagsskola, och man berättade mig, att han hvarje vecka reser hem från Washington till Philadelphia för att hålla sin söndagsskola. Tänk, om ett statsråd hos oss skulle hålla söndagsskola och hvarje vecka resa många mil för att icke behöfva försumma den en enda söndag!

När den närvarande presidenten tillträdde regeringen öfver Förenta Staterna, så innebar det en förändring af den inre politiken. Hans företrädare var, hvad man i Amerika kallar en demokrat. Den nuvarande presidenten åter är republikan. En af de väsentligaste skiljaktigheterna mellan de olika partierna rör tullfrågan. Demokraterna äro frihandelsvänliga, republikanerna äro tullvänner. Nu är det vanligt, att när sådant systemskifte inträffar, afskedas de embets- och tjenstemän, som omedelbart bero af regeringen. I deras ställe insättas andra, som äro vänner af samma politiska system som presidenten. Det sades, att när presidenten Harrison tillträdde sitt embete, skulle sådant icke vidare förekomma. Hvar och en menniska måste nämligen inse, huru demoraliserande det måste vara. Emellertid, så snart Wanamaker hade blifvit herre på täppan, afskedade han några tusen postmästare, som voro demokrater, för att i deras ställe insätta republikaner. Detta var naturligtvis besvärligt för sådana republikanska tidningar, som lofvat motsatsen, men de hade genast en förklaring till hands. Jag läste i en sådan tidning, utgifven i Chicago, ungefär följande ord:

»Det är en stor skilnad mellan, hvad som nu har skett, och hvad som skedde, när presidenten Cleveland tillträdde sitt embete. Han afskedade dugliga postmästare för att insätta odågor. Den närvarande har afskedat odågor för att sätta in dugliga.»

Beskedliga tidning! Alldeles som om icke demokraterna både förut kunnat och hädanefter skola kunna resonera precis

på samma sätt. När de komma till makten igen, och det är alldeles icke otroligt, att det sker snart, så skola de tala precis samma ord. Äfven de svenskar, som icke tyckte sig med nog starka ord kunna prisa Amerikas fria författning, måste dock i allmänhet, när vi disputerade om amerikanska förhållanden, erkänna, att det der var icke bra. Det är nämligen klart, att tjenstemän, som veta, att de hafva blott fyra år på sig att bekläda sina embeten, skola frestas att försöka alla utvägar för att icke komma på bar backe, när de varda satta af sina fögderier. Deraf följer en korruption, som stundom tager verkligen förskräckliga dimensioner. Samma korruption förekommer ock sedan af samma skäl på det kommunala området. Ja, gång efter annan har man i stora städer upptäckt, att kommunens förtroendemän bildat ordentliga ringar för att bestjäla kommunen. I en sådan stad berättade man mig, att stadens fattighushjon ett af de näst föregående åren kostat kommunen mer, än om de hade inackorderats på stadens största och dyraste hotel. En stor del af utgifterna hade naturligtvis kommit i vilse fickor. I Europa finnes det en stat, från hvilken man ibland hör berättelser om korruption liknande dem, som man får från Amerika. Och den staten är — Ryssland.

Den svenska församling, med hvilken jag kom i beröring i Philadelphia, bildades den 13 dec. 1883. För medlemskap i den samma finnas inga andra vilkor, än att personen tror på Jesus och vill lefva för honom. Vid mitt besök der var medlemmarnes antal 125. De första åren leddes församlingen utan tillhjelp af någon fast anställd predikant. Men hopen växte och med det samma behofvet af mer tillsyn och vård, och sålunda beslöt församligen i Guds namn, då hon kände sig nog stark dertill, att kalla en predikant, hvilket också skedde. I maj 1887 tillträdde den nuvarande pastorn, C. W. Holm, denna plats. Han är till börden småländing, född i Ljungarums församling af Jönköpings län, en ifrig, verksam och kraftfull men kanske något hetlefrad man. Jag har nämt honom förr. På flere ställen har han tagit verksam del i det andliga arbetet bland svenskarne, och öfverallt har han lemnat efter sig goda och varaktiga frukter. Församlingen i Philadelphia har beständigt tillväxt, så att antalet medlemmar, när jag lemnade Amerika, närmade sig 200.

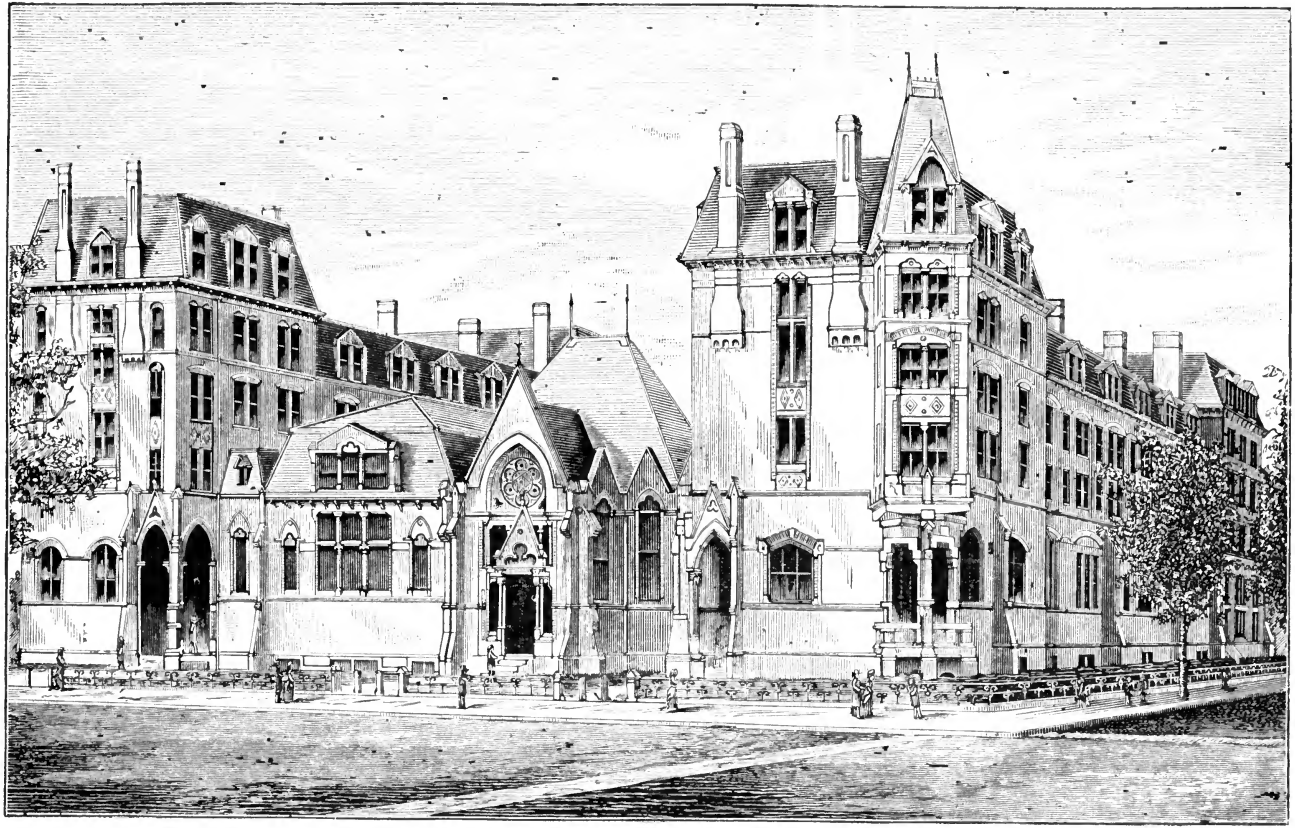

Biblioteket. Kepellet.

Teologiska afdelningen af Yales universitet i New Haven Conn. Se sid. 137.

Jemte verksamheten inom församligen har predikanten ett vidsträckt och maktpåliggande fält uti de elfva allmänna lasaretten och de tvänne fängelserna, som der finnas, för att icke tala om de talrika emigranter, som ständigt strömma in dit, och bland hvilka han har en mycket vigtig missionsverksamhet. En stor svårighet för verksamheten i Philadelphia är stadens ofantliga utsträckning samt den omständigheten, att svenskarne bo mycket spridda. Deras antal utgör icke mer än 4 à 5 tusen.

Se sid. 124.

FJORTONDE KAPITLET.

Åter i New-York. — Besök i Frihetsstatyn. — Prof. Schaff. — Resa till New Hawen. — Staden och universitetet. — Predikan. — Utflygt. — Möte med professorer. — P. W. blir teologie doktor. — Svenskarne i New Haven.

På onsdags eftermiddag reste vi från Philadelphia tillbaka till New-York, der vi hade sammankomst på samma ställe som förut och med icke mindre antal åhörare. Alla viftade naturligtvis med sina solfjädrar. När jag kommit ut ur lokalen, trädde ett par svenska ynglingar fram till mig, lemnade mig några små skrifter och ville meddela mig något nytt ljus i Guds ord. Tyvärr var jag för dum och tiden för kort, för att jag skulle kunna tillegna mig deras ljus. Ju längre man lefver, desto mer får man se, huru man blir efter. De snälla ynglingarne syntes så förbryllade öfver min klena fattningsförmåga, att de så när hade upphört att vara snälla.

Torsdagen foro några af oss ut till den förr omnämda Frihetsstatyn, i hvilken vi gingo upp. Der var ett klättrande i ändlösa smala trappor. Från ett af hålen eller gluggarne i diademet, hvilka nere på marken sågo ut endast som små stenkolsknappar, har man den allra härligaste utsigt öfver New Jersey, New-York och Brooklyn jemte omgifvande vatten med deras otaliga, dels stilla liggande, dels härs och tvärs gående ång- och segelfartyg.

För att gifva min läsare en lifligare föreställning om storleken af denna staty, än de kunnat få af beskrifningen på

sid. 66, har jag på sid. 120 infört en teckning af dess högra arm, sådan den var exponerad vid verldsutställningen i Philadelphia. Dertill vill jag lägga några detaljuppgifter.

Hufvudet har en höjd af vid pass 14 fot och rymmer 40 personer. Facklan bildar en fyr, hvars sken motsvarar 30 tusen normalljus och synes 100 engelska mil utåt hafvet. Balkongen omkring facklan har rum för 12 personer. Man kommer dit genom en spiraltrappa i armen. Näsan är nära 4 fot lång, utan att man kan säga, att statyn har »lång näsa». Pekfingret är nära 8 fot o. s. v. Genom de förr omtalade öppningarna i diademet strålar i mörkret ett elektriskt ljus, som gifver dem utseende af gnistrande juveler. Grund och fotställning till statyn ha kostat vid pass 300 tusen dollars (öfver 1 million kronor), hvilka samlats helt och hållet genom frivilliga bidrag.

Vid middagstiden besökte vi det stora s. k. bibelhuset i New-York. Det är en ofantligt vidlyftig inrättning. Dess enda verksamhetsgren är att trycka, binda och utsända biblar på olika språk. När jag kom derifrån, besökte jag professor Schaff, en tysk, som jag hade lärt känna vid evangeliska alliansens möte i Köpenhamn 1884. Det är en mycket älsklig, välvillig, frisinnad och from man. Han verkar såsom professor vid ett presbyterianskt college i New-York. Han är mycket lärd och har utgifvit ett stort antal vidtomfattande vetenskapliga verk isynnerhet på det kyrkohistoriska och dogmhistoriska området.

När jag nämde, att han är professor vid ett presbyterianskt läroverk, torde det icke vara olämpligt att på samma gång meddela, att han till sina åsigter alldeles icke är presbyterian i de punkter, som allra förnämligast utmärka denna kyrka. Presbyterianerna äro nämligen stränga kalvinister. Deras trosbekännelse framhåller det ovilkorliga nådevalet med starka och alldeles otvetydiga ord på flere ställen. Jag läste under min vistelse i Amerika en berättelse om ett besök, som någon hade gjort hos professor Schaff. Vid detta besök hade professorn uttalat, att det vore önskligt, att man ur kyrkans bekännelse kunde aflägsna den artikel, som handlade om denna punkt. Professorn hade tillika sagt, att det vore alldeles otänkbart, att en prestman i den närvarande tiden skulle kunna predika en sådan lära som den ovilkorliga förkastelsen, och dervid tillagt, att det, som vore omöjligt att predika, det borde icke heller stå i bekän-

nelsen. Mycket riktigt anmärkte den nämda tidningen, att om man också toge bort denna artikel, så hade man dermed ingenting vunnit, emedan samma lära, som der funnit sin egentliga definition, hade tryckt sin pregel på affattandet af alla de öfriga hufvudartiklarne i samma bekännelse. Bland de mer frisinnade presbyterianerna pågår ock en liflig verksamhet för att få en annan bekännelse.

Denna sak var för mig af mycket stort intresse. Den visar, huru omöjligt det är att genom menskliga bekännelseskrifter åstadkomma en verklig enhet. På samma sätt är det ju ock bland oss i Sverige med lutheranerna. De kalla sig lutheraner och bekänna sig hylla den augsburgiska bekännelsen, men under tiden förbehålla de sig rättighet att om dess särskilda läropunkter tänka, just hvad de tycka. Det samma gäller lika mycket Augustanasynodens anhängare i Amerika, ja alla kyrkosamfund med en menskligt formulerad bekännelse. Under sådana förhållanden kan man visserligen hafva rätt att fråga, hvad bekännelsen egentligen skall tjena till, om icke till att försätta menniskor i en oärlig ställning, som antingen måste sarga deras samveten eller också uppfordra dem till att försvara en sak, som de aldrig skulle försvara, om de icke hade ett personligt intresse deraf.

Professor Schaff mottog mig synnerligen vänligt, gaf mig äfven ett exemplar af ett af honom författadt arbete och önskade mig mycken välsignelse till min verksamhet i Amerika. Vi skildes från hvarandra under hjertliga handtryckningar. Derifrån gick jag för att äta middag hos en äldre svensk qvinna, fröken Augusta Pettersson, der några vänner voro inbjudna för att göra mig sällskap. Det var en i allo svensk middag, mycket för fin för mig.

Efter middagen lemnade jag New-York med tåget för att fara till New Haven Conn. Tåget gick strax in i en tunnel, och så foro vi länge och väl *under* New-York, tills vi slutligen kommo upp i den norra delen af staden och åter fingo se dagens ljus. Men ännu dröjde det väl åtminstone en half timme, och många stationer passerades, innan vi hunno utom gränsen af New-York City. Från New-York går jernvägen temligen nära kusten af Atlantiska hafvet norrut. Landskapet liknar mycket en park, i hvilken ligga större och smärre städer.

Svenskar lära der finnas öfver allt, men de hafva ingen svensk predikant på hela sträckan från New-York till New Haven, en sträcka af 74 engelska (= 11 svenska) mil.

Vid min ankomst till New Haven mottogs jag af flere svenska vänner. Man sade mig dock genast, att jag icke skulle bo hos någon af dem utan hos professorn vid Yales University, George E. Day. Honom hade jag lärt känna i Sverige för några år tillbaka. Han gjorde då en resa här för att taga närmare kännedom om de andliga och kyrkliga förhållandena i vårt land, särskildt den frikyrkliga rörelsen. Jag hade dervid den glädjen att få ett besök af honom i Gefle. Nu hade han hos svenskarne i New Haven förbehållit sig, att han skulle få herbergera mig. Han är en ovanligt from, saktmodig och i allo älskvärd personlighet. Emedan han talar tyska, kunde vi äfven utan svårighet meddela oss med hvarandra öfver allehanda angelägenheter. Hans fru gjorde ock ett godt intryck på mig. Hans hus var väl inredt, fint möbleradt och prydt och på allt sätt trefligt. I öfre våningen anvisades plats åt mig och min son. Lindgren bodde hos en af de svenska vännerna. När jag kom upp på rummet, låg der uppslagen en annotationsbok, som rörde mitt hjerta innerligt. Under sin vistelse på mitt landställe vid Gefle hade professor Day låtit alla mina barn i hans annotationsbok skrifva sina namn och födelseår. De minsta kunde då icke skrifva, men mamma hade i stället tecknat deras namn. Det var denna annotationsbok, som nu låg uppslagen just vid det ställe, der namnen stodo. Det var ädelt tänkt, ett fint drag af den mannens karakter.

Staden New Haven är en ganska stor stad med inemot 70 tusen innevånare. Den är mycket vacker och ser delvis ut såsom en trädgård. Utefter gatorna på ömse sidor äro planterade stora löfträd, som lemna en mycket angenäm skugga under de heta sommardagarne. Staden är säte för ett af Nya Englands förnämsta universitet, det s. k. Yales University.

Detta universitet grundlades år 1701, alltså 75 år före den s. k. oafhängighetsförklaringen. Ehuru i religiöst afseende opartiskt är det i kongregationalisternas händer. Det grundlades hufvudsakligen af dem och har äfven af dem fått det mesta af de medel, som skänkts till det samma för byggnaders uppförande. Det underhålles äfven i fortsättningen af kongregationalisterna,

ehuru det för en viss tid och under vissa förutsättningar erhållit icke ringa understöd från staten.

I allmänhet gör man sig om de amerikanska universiteten en temligen låg föreställning här i vårt land och i Europa i allmänhet, och det kan ju delvis vara berättigadt. Många anstalter, som bära namn af universitet, äro icke på långt när värda att bära det, men så är ingalunda förhållandet med alla och allra minst med universiteten i Nya England. Yales University t. ex. har 79 professorer samt 50 andra lärare och mellan 1,200 och 1,500 studenter. De vetenskapsgrenar, i hvilka undervisning der meddelas, äro de samma som vid de europeiska universiteten. Men ämnen, som hos oss tillhöra en och samma professor, äro der ofta fördelade mellan flere. Deri skilja sig dock de amerikanska universiteten väsentligt från de våra, att de förra söka göra sina lärjungar *så fort som möjligt* dugliga för den lefnadsbana, som de valt. Huruvida detta är något att tadla, lemnar jag derhän. Tvärtom börja hos oss allvarliga röster höja sig mot det system, som här råder, och som med en hop för vetenskapsmannen visserligen intressanta men för studentens blifvande lefnadsbana temligen ofruktbara studier qvarhåller honom vid universitetet en oskäligt lång tid, utan att han derför blifver mer duglig för sin kallelse, än han kunnat vara långt förut, om studierna blifvit mer praktiskt anlagda.

Yales universitet består af fyra fakulteter, alldeles såsom ett universitet hos oss: en fakultet för filosofi och sköna konster, en för teologi, en för medicin och en för lagkunskap. Den teologiska fakulteten, som också kallas Yales Divinity School, och med hvilken jag egentligen kom i beröring, har 7 professorer, 3 andra lärare och derjemte 4 s. k. »special lecturers» (särskilda föreläsare). Divinity School eger ett särdeles trefligt kapell, der de teologie studerandena hvarje morgon samlas till en gemensam andaktsstund. Ledaren dervid är universitetets så väl som fakultetens president, Dwight. Dervid förekommer sång, bön och läsning af ett stycke i den heliga skrift. Jag tror, att det icke skulle skada, om äfven vid våra universitet sådan morgonandakt bereddes våra teologie studerande. Många studenter voro samlade vid det tillfälle, då jag var der, och det frapperade mig icke litet att se, att när presidenten lemnade talarestolen och gick ut längs efter stora gången genom ka-

pellet, så stego alla studenterna upp och bugade sig djupt för honom, allt efter som han passerade förbi deras bänkar. Det är vid denna Divinity School, som professor Day är lärare i hebreiska språket och literaturen samt gamla testamentets teologi. Han är också en medlem af den amerikanska kommission, som,

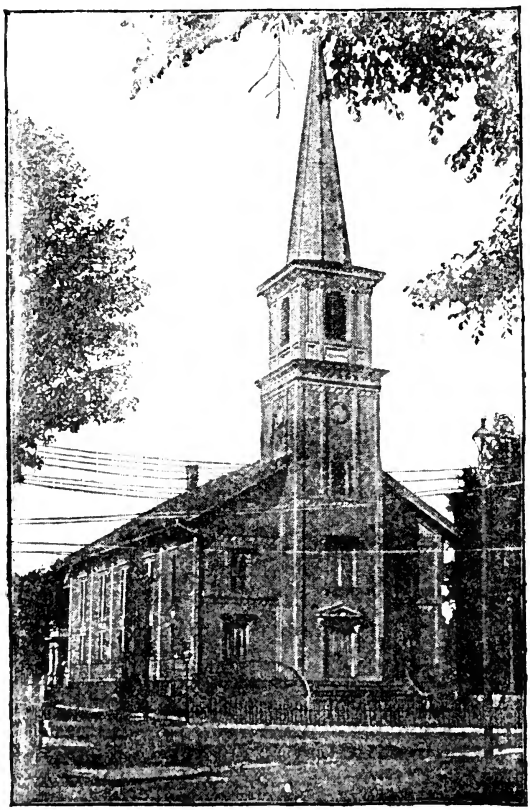

Svenska kongregationalistkyrkan i New Britain.
Se sid. 143.

jemte en motsvarande engelsk, har utarbetat den nya engelska öfversättningen af den heliga skrift, en öfversättning som har synnerligen stora förtjenster.

Till Yales universitet hör en lång rad stora, präktiga byggnader, dels utgörande undervisningslokaler, bibliotek m. m. dels bostadsrum för studenter. De amerikanska universiteten draga

nämligen försorg om att uppföra hus med lämpliga bostäder för studenterna. Ofta bestå dessa bostäder af två rum, ett sofrum och ett studerrum. Derigenom att studenterna sålunda bo tillsammans, hafva lärarne mycket lättare att vaka öfver deras arbete och deras lefverne i allmänhet. En teckning af Divinity School finnes på sid. 129.

Bland lokaler, som ådrogo sig min särskilda uppmärksamhet, var det till Divinity School hörande biblioteket. Det var

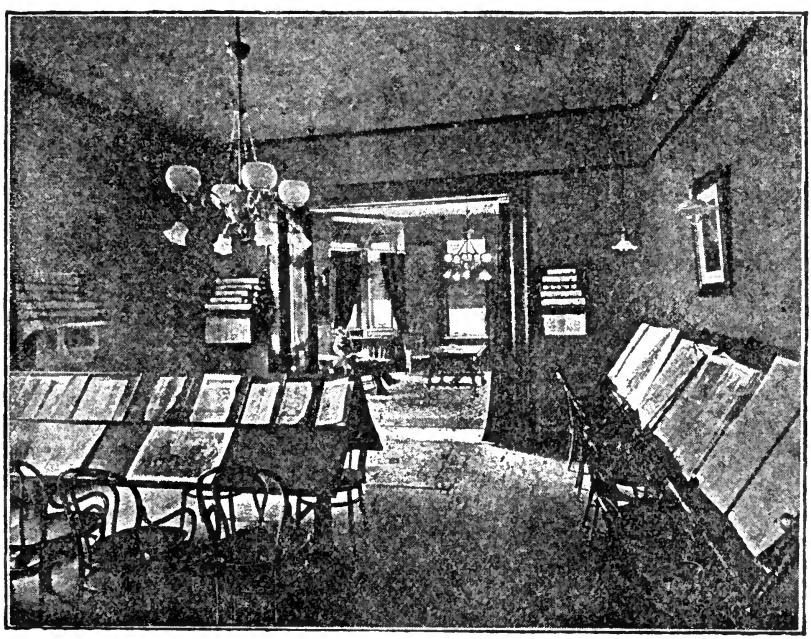

Kristliga föreningen af unge män i New Britain.
Se sid. 147.

bygdt af en rik man, som hade förlorat tvänne barn samt förärat Divinity School detta hus såsom ett minne af dem. I stora salen hängde ett porträtt af barnen, en gosse och en flicka, som syntes vara ungefär åtta eller nio år gamla. Jag nämner detta icke såsom något enstaka exempel utan derför, att jag tyckte mig finna, att det icke måtte vara ovanligt i Amerika, att man på detta ädla sätt hedrar och förvarar minnet af aflidna anförvandter.

En annan lokal, som också var af stort intresse, var det utomordentligt vackra naturalhistoriska museum, som universitetet eger. Särskildt var den mineralogiska afdelningen utmärkt. Men också eger Amerika mer än något annat land på jorden materialier till att bilda ett sådant museum af framstående beskaffenhet. Och pengar finnas der i öfverflöd både till att bygga och att samla.

När jag var i New Haven, byggdes der ett stort präktigt hus af huggen sten. Det skulle blifva en gåfva till Yales universitet af en rik qvinna. Hvem gifvarinnan var, fick allmänheten icke veta förrän vid husets invigning, som skedde fram på hösten. Det är väl endast i Amerika, som intresset för den högre undervisningen kan visa sig verksamt i sådana storartade gåfvor. Men der är sådant alls icke sällsynt. Man sade mig, att det under byggnad varande huset skulle komma att kosta mellan ett och tvåhundra tusen dollars, d. v. s. omkring en half million kronor.

På torsdagsqvällen predikade jag i New Haven i den amerikanska kongregationalistkyrkan för en talrik och uppmärksam åhörareskara af svenskar. Denna lokal rymmer mellan 8- och 900 personer och upplåts nu gratis. Till text hade jag Rom. 5: 12. Efter predikans slut reste sig Hultman och sade på engelska, att han för de amerikanska vänner, som icke förstått predikan, ville sjunga en sång, som innehöll, hvad jag predikat. Och han sjöng: Redeemed, redeemed (förlossad), så att det trängde genom märg och ben. De närvarande amerikanarne sade också efteråt, att de aldrig förut hört en så gripande men på samma gång så ljuflig sång.

På fredagsförmiddagen foro vi ut för att bese New Havens omgifningar. De äro mycket vackra. Isynnerhet har man en vidsträckt och förtjusande utsigt från den så kallade East Rock, en klippa som höjer sig omkring 400 fot öfver staden. Dit gälde nu vår färd, och i många ringlar gick den väg, på hvilken vi åkte uppför den annars ganska branta höjden. Uppe på toppen af denna står ett stort monument till minne af de soldater från Connecticut, som föllo i det sista inbördes kriget. Sådana monument finnas på flere ställen i Nord-Amerika. De äro i allmänhet mycket enkla men mycket tilltalande. Sedan vi uppe på höjden tagit utsigten i betraktande

samt druckit ett glas lemonad, återvände vi till staden glada och hurtiga till mods, »unga och friska som örnar».

På fredagsqvällen samlades åtskilliga af Yales pastorer och professorer i en lokal, tillhörande universitetet, för att af mig få höra en redogörelse för de andliga förhållandena och särskildt de frikyrkliga rörelserna i Sverige. Jag tyckte just icke mycket om att hålla ett sådant föredrag, men jag måste finna mig deri. Redaktören för tidningen Missionsvännen i Chicago tjenade såsom tolk, och mina åhörare tycktes med intresse följa den korta skildringen. Sedan jag hade slutat, framkastade somliga bland dem åtskilliga frågor. Dessa besvarade jag, såsom jag kunde tycka, till deras tillfredsställelse.

Den 26 juni behagade Yales universitet utnämna mig till teologie doktor. Det var något både för mig och för andra alldeles oväntadt. Aldrig trodde jag, att jag någonsin i mitt lif skulle bli teologie doktor. En svensk amerikansk tidning fann deri anledning till åtskilliga bittra utgjutelser mot mig — allt i renlärighetens intresse. Det är nog möjligt, att åtskilliga andra följde hennes exempel, fastän jag ej såg dem. Gerna skulle jag till dem afstå min doktorshatt, allra helst som jag ännu icke skaffat mig någon.

Det doktorsdiplom, som jag af Yales universitet erhöll, var textadt på pergament samt affattadt på latinska språket.

I New Haven finnas ganska många svenskar. Man antager deras antal vara mellan 12- och 1300. Hvad den kristliga verksamheten bland dem beträffar, så begynte Augustanasynoden för några år tillbaka en sådan och har nu der en ganska stor församling. Äfven en svensk baptistförsamling finnes. De s. k. missionsvännernas verksamhet var i början mycket inskränkt. Det syntes en tid vara omöjligt att få en församling till stånd på de grundsatser, som missionsförbundet gjort till sina, d. v. s. en församling, i hvilken tillträde vore öppet för alla, som trodde på Jesus utan afseende på olika åsigter i lärofrågor. Först i aug. 1887 lyckades det.

I dec. 1888 ingick församlingen i det amerikanska kongregationalistsamfundet under namn af Svenska evangeliska Immanuelsförsamlingen. Hon anser sig hafva haft mycket gagn af denna förening och känner sig stå i stor tacksamhetsskuld till amerikanarne. Det samma är förhållandet med många andra svenska

församlingar i östern. Kongregationalisterna hafva upplåtit sina kyrkor för dem under den tid, då de saknat egna, och hafva icke begärt någon ersättning derför med undantag af betalning till vaktmästaren. De hafva äfven hjelpt dem med bidrag till aflöning åt predikanterna. I New Haven har sålunda den svenska Immanuelsförsamlingen under år 1889 af dem erhållit 300 dollars samt dessutom icke obetydliga bidrag till sitt kyrkobyggnadsföretag. De enda skyldigheter, som häremot ålegat svenskarne, hafva varit att vid hvarje nyår lemna uppgift om antalet medlemmar och kassans ställning samt något redogöra för den verksamhet, som utöfvats af församlingens predikant. »Hade dessa kongregationalister ej räckt vårt svenska folk en så hjelpsam hand, skrifver en meddelare, då hade icke så många predikanter, icke heller så många församlingar eller troende funnits här i östern. Som nu är förhållandet, må herren välsigna dem för, hvad de gjort vårt svenska folk!»

Immanuelsförsamlingen i New Haven har för närvarande (1890) ett medlemsantal af omkring 90. Ett godt förhållande har hela tiden varit rådande inom henne, så väl mellan medlemmarne inbördes som ock mellan dem och deras föreståndare. Gud har äfven välsignat hennes verksamhet. Under verksamhetsåret 1889 voro församlingens utgifter öfver 1,000 dollars. Dess inkomster belöpte sig till något mindre. Predikantens aflöning utgör 60 dollars i månaden.

Jag skall framdeles närmare beröra frågan om förhållandet mellan de svenska församlingarna och kongregationalistsamfundet i Förenta Staterna. Det är för närvarande en ganska brännande fråga der. Kongregationalisterna hafva sedan några år tillbaka en särskild verksamhet, som är riktad på skandinaverna. Många svenskar prisa deras hjelpsamhet. Andra ställa sig mer misstänksamma och intaga en tillbakadragen ställning. Det förra är förhållandet i östern, det senare i vestern.

FEMTONDE KAPITLET.

I New Britain. — Missionsförbundets qvartalsmöte. — Frälsningsarmén. — Besök i åtskilliga lokaler. — Högskolan i New Britain.

Från New Haven reste jag tidigt på lördags morgon den 15 juni till New Britain, en framstående fabriksstad, belägen ungefär i midten af Connecticut. Staden är skönt belägen, den omgifvande naturen är storslagen, mycket lik ett svenskt landskap. Mellan 20 och 30 fabriker finnas här. De största af dem äro två fabriker för tillverkning af lås och byggnadssmide. De sysselsätta i vanliga fall från 1,000 ända upp till 1,500 arbetare. En af dem fick guldmedalj för sina tillverkningar vid den senaste verldsexpositionen i Paris.

Stadens folkmängd är omkring 20,000 och utgöres af amerikanare, irländare, tyskar och svenskar. De sistnämda började flytta till staden i början af 1871. År 1875 funnos der 20 svenskar. Sedan den tiden har deras antal allt jemt förökats, så att det nu antages med åll säkerhet uppgå till 2,000. Svenskarne i New Britain äro förnämligast ungt folk samt hafva bland amerikanarne i allmänhet stort anseende och godt förtroende. Sin sysselsättning hafva de på de olika fabriker och verkstäder, som här äro. Några få bland dem idka handelsrörelse. En och annan har ock fast egendom i staden. Någon nämnvärd förmögenhet hafva de ej hunnit förvärfva, men genom idoghet och stadigt arbete på de stora fabrikerna hafva de i allmänhet en god bergning.

I religiöst afseende äro svenskarne — de som annars befatta sig med någon religion alls — delade i tre olika grupper, augustanare, baptister och missionsvänner. Augustanarne och missionsvännerna hafva egna kyrkor, men baptisterna hyra en sal, der de hafva sina möten.

Den första andliga verksamhet, som förekom bland svenskarne här, leddes af en amerikansk qvinna på engelska språket. En fru Lyon, en läkares hustru i staden, sökte i flere år att samla den svenska ungdomen, synnerligast flickor, till en söndagsskolklass, med hvilken hon hade regelbundna möten hvarje söndag och äfven en qväll i veckan. Fru Lyon lyckades få ett ganska stort antal uti sin klass. Genom sitt intresse, nit och bemödande för svenskarnes andliga väl drog hon de amerikanska kongregationalisternas uppmärksamhet på dem. Den fria missionsverksamheten i New Britain har ock från dessa vänner rönt icke litet intresse, understöd och uppmuntran.

Missionsvännerna organiserade sig år 1884 till en församling med namnet: Svenska evangeliska Bethaniaförsamlingen i New Britain, Conn. De voro då ett medlemsantal af 15 personer. Samma år på hösten beslöt församlingen att skaffa sig en egen predikant och kallade dertill broder J. M. Ahnström från Halmstad, Sverige. Han antog kallelsen. Någon tid efter Ahnströms ankomst förenade församlingen sig med den amerikanska kongregationalistkonferensen. Till följd häraf erhöll hon af den samma penningehjelp för verksamhetens bedrifvande. Herren välsignade ock verksamheten till många själars frälsning samt de frälstas stadfästande i nåden och sanningen. Församlingens nuvarande pastor är E. G. Hjerpe, som flyttade hit i nov. 1888. Han är tillika sekreterare för Svenska evangeliska missionsförbundet i Amerika.

Församlingens medlemsantal är för närvarande omkring 130. Dess söndagsskola är ännu jämförelsevis liten, hvad barnantalet beträffar, emedan församlingens medlemmar utgöras förnämligast af unga familjer och ogifta personer.

Församlingens inkomster och utgifter för år torde nu uppgå till omkring fjorton eller femton hundra dollars (= 5 à 6 tusen kronor). Ställningen inom församlingen är ganska god. Kärlek, frid och endrägt äro rådande. Någon egen lokal eller kyrka hade församlingen ej förrän våren 1889. Efter åtskil-

liga underhandlingar om priset lyckades hon då köpa amerikanska metodistförsamlingens kyrka. Metodisterna måste nämligen bygga sig en större och ville gerna sälja sin gamla. Hon är ganska treflig och har ett förträffligt läge. En bild af henne finnes på sid. 136. Hon är en träkyrka i två våningar och kostar 13,000 dollars. Kyrkosalen, som är försedd med läktare, har sittplatser för 500 personer.

Svenska evangeliska missionsförbundet i Amerika firade sitt qvartalsmöte i New Britain den 14—16 juni 1889, och det var för detta möte jag kommit dit. Mötet började på fredagsqvällen med offentlig predikan. Lördagen, både för- och eftermiddag, användes till diskussion öfver åtskilliga vigtiga frågor. Många af Svenska missionsförbundets predikanter voro samlade der och jemte dem äfven missionsförbundets president Björk. Den mest brännande frågan var den om församligars förhållande till hvarandra. I Amerika pågår en mycket liflig strid derom mellan å ena sidan missionsförbundet, å andra sidan de så kallade fria, hvilka mena, att all förening mellan församlingar till förbund är alldeles emot den heliga skrift. Denna strid tyckes hafva sin egentliga grund deri, att somliga anse det för obibliskt att i afseende på församlingen göra någonting, som icke förekommer i bibeln. Nu står i bibeln ingenting taladt om något förbund mellan de särskilda apostoliska församlingarna. Alltså måste det vara obibliskt att bilda sådana förbund. För min del har jag flere gånger uttalat mig om denna sak och försökt visa, att församlingens yttre former måste rätta sig efter de på skilda tider och skilda orter förefintliga, ofta i många afseenden olika behofven. När apostlarne ordnade de första församlingarna, så skedde det i öfverensstämmelse med det *då* och *der* förefintliga behofvet. De anslöto sig ock dervid med stor vishet mycket nära till de gammalisraelitiska formerna, så långt som dessa voro tillämpliga inom den kristna församlingen. Att ordna en församling bibliskt *nu* är derför alls icke det samma som att ordna den på samma sätt, som Paulus för mer än 1800 år sedan ordnade församlingarna i Korint eller Aten eller andra städer, utan att *ordna den så, att den yttre formen motsvarar det förefintliga andliga behofvet.*

Det är mycket att beklaga, att denna strid inom de kristna fria församlingarna i Amerika har vållat en inbördes hätskhet,

som är mycket farligare än någonting annat. De »fries» talan fördes på detta möte af Princell, som också var med. Han är till sitt sinne mycket fridsam och vänlig men har nu fått denna idé så fast i sitt hufvud, att han icke tyckes kunna släppa den. Vid ifrågavarande tillfälle sökte han visa, att hvarje förbund mellan församlingarna blir ett parti. För att blifva medlem af en församling måste jag blifva medlem af det förbund, som hon tillhör. Men enligt Guds ord får för medlemskap i församlingen intet annat vilkor fordras än det, att jag är en lefvande kristen. Genom *förbundet* är alltså en gräns uppdragen, som från *församlingen* utesluter hvarje troende, som icke kan gilla förbundet eller tillhöra det samma. Jag å min sida försökte framhålla det enligt mitt tycke orimliga resultat, hvartill ett sådant resonemang måste leda. Antag att en församling eger ett bönehus. Jag vill gå in i församlingen, men på samma gång jag detta gör, blir jag också delegare med de öfriga medlemmarne i bönehuset. Om jag nu ogillar, att församlingar hafva bönehus eller kyrkor, eller åtminstone att dessa kyrkor hafva torn eller dylikt, så säger jag:

»Här är ett parti; här kan jag icke blifva medlem bara såsom lefvande kristen, utan jag måste tillika blifva delegare i en kyrkobyggnad. Det kan jag icke gilla. Alltså blir kyrkan eller dess torn en gräns, som från församlingen utesluter hvar och en, som icke kan gilla huset eller tornet. Apostlarna hafva hvarken bygt kyrkor eller torn.»

En sak är, att kristna äro söndrade i olika kyrkosamfund, som gent emot hvarandra begränsas af menskliga bekännelseskrifter eller vissa lärouppfattningar, hvilka tvinga dem att från sin gemenskap utesluta troende Guds barn. Sådant är parti. En *annan* sak är, att församlingar, inom hvilka medlemskap beror endast på lifvet i Kristus, sluta sig tillsammans i föreningar eller förbund för inbördes hjelp och gemensam verksamhet.

Vid ett samtal, som jag sedan på hösten hade med Princell om denna sak, sade han sig tro, att förbundet framdeles *skulle bli* ett kyrkosamfund.

»Nå väl, invände jag, om det en gång så blir, då är tid att vända det ryggen men icke nu.' Eller hvad skulle du tänka, om jag sade så här: Jag anser det mycket möjligt, att den och

den *framdeles* blir en dålig menniska, derför skall jag redan *nu* börja att bekämpa honom?»

Diskussionsmötet aflopp emellertid mycket fridsamt. Det hölls i den svenska kongregationalistkyrkan, under det att ett förfärligt regn och åskväder rasade der utanför.

På lördagsqvällen predikade Princell och Lindgren. På söndagen hölls sammankomst i stadens operahus, som är den största lokal, staden har att bjuda på. Det säges rymma med läktare

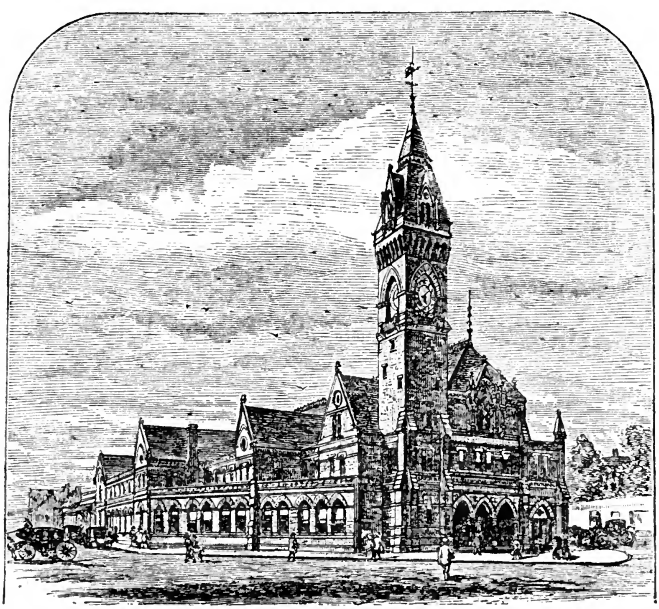

Jernvägsstation i Boston.
Se sid. 167.

1,500 personer. Församlingen fick begagna denna lokal hela söndagen för det billiga priset af 12 dollars eller 45 kr. I vanliga fall kostar den för ett enda tillfälle 50 dollars. Men när dess disponent fick höra, för hvad ändamål den nu skulle användas, var han genast villig att slå ned priset till mindre än en fjerdedel af det vanliga. Nu var detta hus alldeles fullsatt af svenskar, hvilka stilla och uppmärksamt lyssnade till predikan. Jag begagnade om söndagarne öfver hufvud under hela min resa de i Sverige brukliga högmesso- och aftonsångstexterna. Så

gjorde jag ock nu. Texten för dagen var Joh. 3: 1—15 eller frälsarens samtal med Nikodemus om nya födelsen. Jag vet nog, att många icke tyckte om, att jag vid vers 5 betonade dopets betydelse såsom ett nådemedel. Det är ju nu så vanligt, att kristna anse dopet allenast som en symbolisk handling eller en lydnadsgerning, som de skola göra för att bekänna sin tro o. s. v. Jag för min del har aldrig kunnat se en skymt af en sådan föreställning i det nya testamentet. Nej på *hvarje* ställe, der nya testamentet talar om dopets betydelse — och dessa ställen äro märkvärdigt många — framställes dopet såsom ett nådemedel. Den baptistiska uppfattningen af dopets betydelse är alltigenom rationalistisk. Hon måste derför på hvarje ställe, der bibeln talar derom, tolka bort antingen vattnet (såsom vanligen sker i Joh. 3: 5) eller ock det, som säges om vattnet (såsom t. ex. i 1 Petr. 3: 21). Och det underlåter jag icke heller att framhålla, när texten gifver anledning dertill.

På e. m. kl. 3 predikade jag öfver dagens epistel i Rom. 11: 33—36. Den predikan var egentligen ett missionsföredrag. På qvällen hölls återigen möte kl. 8, dervid åtskilliga predikanter uppträdde. Vid alla mötena tjenade den förr omnämde predikanten A. Hultman med sång.

Detta var första gången, jag predikade på ett operahus, och det kändes nog ganska besynnerligt. Framme vid rampen stod jag vid en liten pulpet, och bakom mig på scenen sutto de vid tillfället församlade predikanterna. Sedermera blef jag så van vid detta, att det icke vidare besvärade mig. Ty i många städer, som jag besökte, hade man inga större eller lämpligare lokaler att erbjuda än operahusen.

På vägen från middagsmötet gick jag förbi ett ställe, der frälsningsarmén hade sammankomst. Denna armé är nämligen verksam i Amerika likasom i andra länder. Men så vidt jag kunde förstå, har den i Amerika icke synnerlig framgång. Mig synes det vara stor skada, att personer, som äro uppfylda af ett så brinnande nit om själars frälsning, som många bland arméns medlemmar utan tvifvel äro, skola använda ett sådant *sätt*, att de derigenom väsentligen motverka det ändamål, för hvars framgång de så mycket nitälska. Äfven i detta gäller det att följa herrens exempel. Det skall alltid vara det säkraste och till sist lemna de mesta, bästa och varaktigaste frukterna. När

frälsaren använde liknelsen om de fyrahanda sädesåkrarna, sade han om den säd, som föll på stenören, att *eftersom den icke hade djup jord,* så gick den hastigt upp. Dessa genom ett *yttre* högtryck framkallade hastiga omvändelser hafva tyvärr alltför ofta sin grund deruti, att säden icke har fallit i djup jord. Följden deraf är, att den ock hastigt vissnar och faller af.

På måndagsmorgonen följde jag först min son till stationen. Han skulle nämligen nu resa till Chicago för att tillträda den plats, som han der hade fått. Derefter gjorde jag besök på åtskilliga märkligare ställen i staden. Först besökte jag den lokal, som tillhör kristna föreningen af unge män. Det är en stor och förträfflig byggnad, alldeles ny, uppförd af brun sandsten och tegel i fyra våningar. Bottenvåningen är inredd för en större jernkramhandel. Första våningen deröfver utgöres af mottagningsrum, samtalsrum, läsrum, badrum, lektionsrum samt sekreterarens embetsrum. Två trappor upp är en större hörsal för allmänna möten samt en stor gymnastiksal. Tre trappor upp ligga hvarjehanda rum. Der är också bostad för vaktmästaren. Byggnaden har kostat med tomt och inventarier öfver 200 tusen kr., utan tvifvel väl använda penningar. Något af dess präktiga inre kunna mina läsare se af teckningen på sid. 137.

Dernäst besökte jag ett prestmöte, som hölls i en kongregationalistkyrka, hvarest en mängd prester voro församlade för att rådgöra om frågor rörande dels läran dels verksamheten. Dylika möten hållas der tredje måndagen i hvarje månad, då stadens och närmast omkring liggande platsers prester utan afseende på nations- eller samfundsskilnad komma tillsammans för gemensamma rådplägningar. Äfven på andra ställen, som jag sedermera besökte, var jag inbjuden att närvara vid liknande prestkonferenser. Utan tvifvel äro de mycket nyttiga, och det vore önskligt, att i vårt land något liknande kunde åstadkommas. Behofvet deraf har hos oss gifvit sig uttryck i så kallade predikantmöten, som lysas ut här och der i landet. Men utan tvifvel skulle det vara mer ändamålsenligt, om i städer eller på mer betydande platser på landsbygden sådana möten för bygdens predikanter kunde hållas på en bestämd dag hvarje månad, samt att större predikantmöten sedan anordnades efter en mer ändamålsenlig plan och mindre tätt på hvarandra.

Så snart det gäller det *praktiska*, hafva vi mycket att lära både i detta och andra afseenden af våra vänner i Amerika. Dessa prestmötesförhandlingar vara i regeln icke mer än ett par timmar. Stundom förekommer också, att deltagarne efter mötets slut gemensamt spisa middag. Som jag icke hade mer än en liten stund att offra för denna prestkonferens, hann jag icke mer än bocka mig, skaka hand med åtskilliga af dess medlemmar och säga dem ett vänligt farväl.

Från denna plats begaf jag mig till en mycket treflig amerikansk kyrka. Dess nuvarande pastor heter Cooper. Han har varit och är en mycket varm vän till den fria missionsverksamheten bland svenskarne i staden och har på alla sätt förordat och understödt den samma. Med mycken vänlighet tog han emot mig och förde mig omkring i kyrkans olika lokaler. Vid sidan af denna kyrka var ett större kapell under byggnad, i det närmaste färdigt. Det är uppfördt af granit i två våningar och utgör i alla afseenden ett bevis på det praktiska sinne, som man så ofta är i tillfälle att iakttaga i Amerika. Bottenvåningen är afsedd för församlingens arbets-, sällskaps- och vederqvickelsemöten äfvensom till en barnkrubba. Öfre våningen är indelad i sex olika rum med läktare, af hvilka hvar och en också bildar ett särskildt rum. Dessa lokaler äro uteslutande afsedda för söndagsskolan, men de äro så inrättade, att på samma gång de utgöra rum hvar för sig, kunna de genom öppnande af de lösa skiljeväggarna förenas till ett enda rum, i hvilket man öfverallt utan svårighet kan höra och se talaren. Till uppförande af detta kapell hade församlingen fått en donation af en fabriksegare, uppgående till 25,000 dollars eller omkring 95 tusen kronor, och med sådana summor kan man ju åstadkomma något.

Den nu nämda församlingen utöfvar en mycket stor söndagsskoleverksamhet, kanske den största i hela Nya England. Det var i denna söndagsskola, som den förut nämda fru Lyon organiserade sin söndagsskoleklass af svenska tjensteflickor. Och ännu finnes der en klass af svensk ungdom, som efter fru Lyons död undervisas af en annan troende amerikansk qvinna.

Det var nu middag, och jag gick hem till broder Hjerpe för att spisa. Jag bodde nämligen i hans familj. Der fann jag det också mycket godt att vara. Det samma kan jag säga om

alla de familjer, der jag under min resa hade glädjen att bo. Strax efter middagen gjorde jag ett besök i stadens högskola. Lokalen hörde icke till de nyaste och företedde derför just ingenting af särskildt intresse. Hvad som deremot mycket intresserade mig, var den samundervisning, som i denna skola eger rum. De amerikanska skolorna äro i allmänhet gemensamma för både gossar och flickor, och det gäller icke allenast folkskolan utan äfven de högre skolorna och universiteten. Man har i vårt land äfven talat mycket om denna sak. I Stockholm finnes en privatskola, der samma princip är genomförd. Många äro dock de, som deraf frukta vådliga följder. Det var derför naturligt, att jag i Amerika försökte göra mig af pålitliga personer underrättad om, hvad erfarenheter man der hade haft. Att samundervisningen är teoretiskt riktig så väl på de högre som på de lägre stadierna, deri var jag redan förut på det klara. Jag är också af den tanken, att om en sak i teorien är riktig, så blir den också i tillämpningen riktig. Om två gånger två i teorien är fyra, kan man taga för gifvet, att det i den praktiska verkligheten också är fyra och ingenting annat. Med rätta har äfven föreståndaren för den nyss nämda skolan här i Stockholm i en af sina uppsatser om denna sak gent emot alla farhågor anmärkt, att om Gud icke finner det betänkligt att låta i samma familj födas och växa upp både gossar och flickor, så böra vi icke heller finna det betänkligt att låta gossar och flickor växa upp tillsammans i våra skolor. Föreståndaren för högskolan i New Britain, professor Peck, mottog mig mycket vänligt och förde mig in i åtskilliga klasser för att åhöra undervisningen. Ja, der sutto nu gossar och flickor at 16—18 års ålder om hvarandra. Peck hade varit rektor för skolan i 24 år och försäkrade mig, att han under hela denna tid aldrig en enda gång hade haft någon olägenhet af samundervisningen. Tvärtom tyckte han, att flickornas närvaro i skolan utöfvade ett högst helsosamt inflytande på gossarnes (och lärarnes?) uppförande.

I en klass, der jag var inne, pågick undervisning i latin. I de amerikanska högskolorna tyckes man lägga stor vigt på latinet. Man har der icke funnit det opraktiskt att göra sig till godo den förståndsutveckling, som utan tvifvel latinets studium i hög grad är egnadt att befordra. Men nog förekom det

mig, så stor vän af latinet jag än är, litet besynnerligt att se denna hop af flickor sysselsatta med att studera Virgilius.

Jag frågade professorn, om i allmänhet flickornas helsa tillät dem att utan skada följa med gossarne i deras studier, och han förklarade, att han för sin del icke tyckt sig se någon fara deri. Men nog syntes i mina ögon flickorna vara bra nog magra, bleka och skängliga. Detta var kanske mer en tillfällighet, men nog är det en sak, som tål att tänka på.

Lärarepersonalen i New Britains högskola består af både män och qvinnor, tre af hvardera könet. En af lärarinnorna undervisar i latin, grekiska och historia, en annan i matematik och fysik. Undervisningsämnena äro mycket färre än hos oss. För inträde i denna högskola fordras ett visst kunskapsmått i aritmetik, geografi, engelsk grammatik och Förenta Staternas historia. Undervisningen sker på tvänne linier, af hvilka den ena kallas General Course, den andra Classical Course. Skolterminerna äro tre till antalet. Den första börjar i slutet af april och slutar omkring den 28 juni; den andra begynner i förra delen af september och slutar omkring den 24 december; den tredje begynner strax på nyåret och slutar i början af april. Hvarje lärjunge, som till följd af sjukdom eller annat giltigt förfall nödgas vara frånvarande vid någon eller några af skolans ordinarie lektioner, beredes sedan tillfälle till särskild undervisning för att taga igen det, som han genom sin frånvaro förlorat. Derigenom förebygges en olägenhet, som hos oss stundom kan vara ganska stor, nämligen att der uppstå luckor i lärjungens vetande. Vid hvarje månads slut erhålla lärjungens föräldrar eller målsman en rapport om lärjungens studier och uppförande.

Såsom exempel på den inre organisationen vill jag här anföra ett utdrag ur den ifrågavarande högskolans läseschema för året 1889—90.

I nedersta klassen af General Course lästes under sommarterminen: algebra, fysiologi, latin eller tyska. Under vinterterminen: algebra, bokföring eller historia, latin eller tyska. Dessutom lästes der engelsk historia en gång i veckan hela året igenom. I öfversta klassen lästes under sommarterminen astronomi, historia, latin eller franska; under höstterminen geologi, historia, latin eller franska.

På Classical Course lästes i andra klassen på sommarterminen matematik, grekisk historia och latin; i tredje klassen aritmetik, grekiska och latin; i fjerde klassen franska, grekiska och latin. Under höst- och vinterterminen lästes i tredje klassen endast latin och grekiska. I andra klassen i bägge kurserna lästes dessutom en gång i veckan hela året igenom lagkunskap, samt i tredje klassen en gång i veckan retorik.

Utom dessa lektioner hafva klasserna i hvardera kursen öfningar i välläsning tre gånger hvarje vecka, vid hvilka tillfällen kursivt genomläsas åtskilliga verk af de bästa engelska och amerikanska författare. Dertill komma en gång i veckan öfningar i författande af små uppsatser äfvensom i sång. Fyra gånger i veckan förekomma särskilda öfningar i engelsk stafning samt upplösning af satser. Onsdagseftermiddagar hållas små litterära sammankomster af skolans både yngre och äldre elever af bägge könen.

Såsom af det ofvan nämda synes, distraheras icke lärjungarne i dessa skolor såsom hos oss af en alltför stor mångfald läroämnen. Man finner det mer befordrande för deras utveckling att samla deras uppmärksamhet på ett fåtal ämnen och lära dem något verkligt i dessa.

Den dagliga undervisningen fortgår från kl. 9 f. m. till kl. 4 e. m. med ett uppehåll af $1^1/_2$ timme vid middagstiden samt 15 minuters rast en gång under förmiddagen och en gång under eftermiddagen.

En egendomlighet för det amerikanska skolväsendet är, att skolorna hafva ledighet två hela dagar i veckan, nämligen lördag och söndag. Man sade mig, att detta är lika öfver hela unionen. Derigenom få barnen *en* verklig hvilodag i veckan, medan de hos oss ofta på söndagen äro mer än annars betungade af hemarbete. De få nämligen ej sällan de längsta lexorna till måndagen, emedan de hafva hela söndagen på sig att läsa öfver.

SEXTONDE KAPITLET.

I Portland Conn. — Providence.

Medan jag var i New Britain, fick jag besök af en svensk från Portland i Connecticut, som med den allra största enträgenhet i verlden yrkade, att jag skulle komma till Portland för att också der predika. När jag for till Amerika, hade jag föresatt mig, att jag skulle hafva hvarje måndag fri, ty jag förutsåg, att det på söndagarne skulle blifva strängt arbete. Det lyckades mig dock icke alltid att för min egen hvila rädda denna dag. Så icke heller nu. Genom tidningarna hade vännerna i Portland fått se, att jag icke skulle predika någonstädes måndagen den 17 juni, och nu tänkte de, att det var ett lämpligt tillfälle för dem att få mig dit. Jag måste ändtligen gifva med mig. Alltså reste jag på morgonen den 17:de. Der finnes en liten svensk missionsförsamling. Den eger ett litet bönehus, men det var icke möjligt att använda detta vid ifrågavarande tillfälle. Man hade i stället för 8 dollars (= 31 kronor) hyrt en stor sal, som der i staden användes till hvarjehanda möten och tillställningar såsom konserter, föreläsningar, teaterrepresentationer, danstillställningar m. m. d. När jag kom in i förstugan, slog det förfärligt emot af den osunda luft och den förskräckliga hetta, som derinne var rådande. Och jag undrade, hur det skulle blifva möjligt att predika der. När jag genom kulisserna kom in på scenen, började jag genast svettas mycket häftigt. Jag måste gång efter annan torka min panna, och inom en liten

Leif Eiriksens staty i Bost cn.

Se sid. 168.

stund var näsduken så våt, som om den hade legat i vatten. Det hände en gång under predikan, att jag i ifvern slog den väl häftigt mot bordet. Emedan den var så våt, smälde det dervid, så att det hördes öfver hela salen. Alla fönster voro öppna, men salen var till den grad fyld, hettan och utdunstningen af de församlade så svår, att man icke kände, att de voro öppna Utanför fönstren stodo ock så många, som fingo rum att höra. Jag vet aldrig, att jag i mitt lif har predikat i en sådan hetta som här. Jag fruktade flere gånger, att jag skulle svimma, hvilket dock dess bättre icke skedde. Icke heller svimmade någon af åhörarne.

När jag hade slutat min predikan, aflägsnade jag mig genast för att få andas en smula frisk luft. Men församlingen stannade qvar och hörde på Hultmans sång samt sjöng sjelf åtskilliga sånger. Det förundrade mig mycket, ty jag hade tänkt, att alla ögonblickligen skulle begagna tillfället att såsom jag sjelf rusa ut i friska luften, så snart predikan var slut.

Svenskar kommo till denna plats första gången år 1872. De äro nu delade i två församlingar. Den ena tillhör Augustanasynoden och bär namnet: Den evangeliska lutherska Sionsförsamlingen. Den andra har under namnet: Den svenska evangel. missionsförsamlingen, anslutit sig till kongregationalisterna, af hvilka deras lärare äfven blifvit ordinerad. Bägge dessa församlingar hafva egna kyrkor. Pastorn i missionsförsamlingen har en årlig lön af 480 dollars samt dessutom från kongregationalisterna ett bidrag af 100 dollars jemte fria resor för den missionsverksamhet, som han utöfvar på andra platser i Connecticut. Församlingsmedlemmarnes antal är vid pass 70. Till medlemmar mottagas alla sådana, som, så vidt menniskor kunna förstå, i sanning tro på Jesus, utan afseende på möjligen förefintliga olikheter i uppfattning af åtskilliga lärofrågor. Kärlek, frid och endrägt råda äfven i den lilla hopen, och Gud välsignar dess verksamhet.

Staden Portland ligger vid Connecticutfloden. På andra sidan om den samma ligger en annan stad, som heter Middletontown, der äfven svenskar bo. Man beräknar antalet af dem i bägge städerna till omkring 1,000. Deras hufvudsakligaste arbete är stenbrytning och stenhuggeri. Der finnes nämligen en brun stenart, som användes till byggnadssten öfverallt i Ame-

rika. Svenskarne i Portland stå sig i allmänhet bra i ekonomiskt afseende.

Från denna lilla stad for jag vidare till staden Providence i staten Rhode Island, dit jag kom på tisdagen den 18 juni.

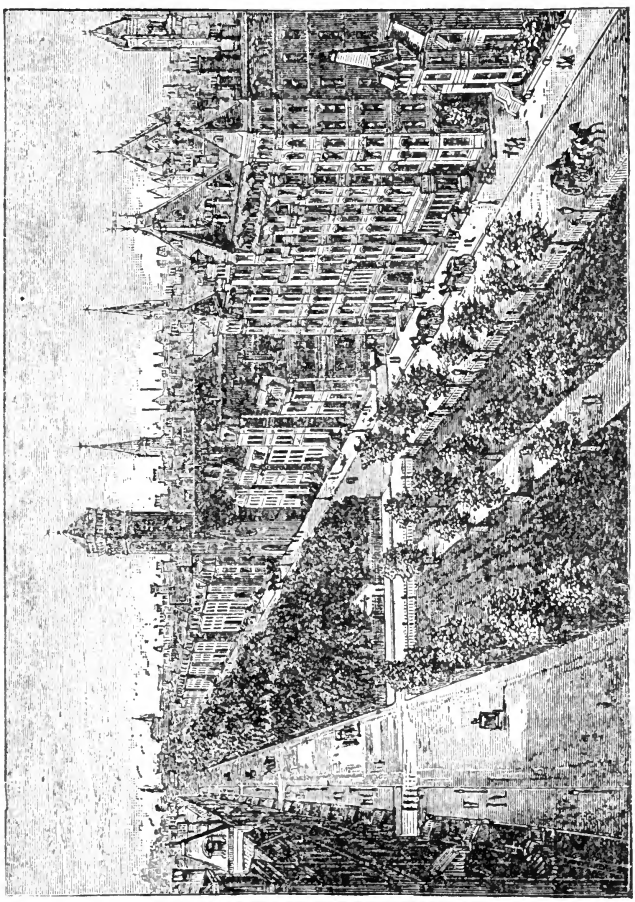

Common Wealth Avenue i Boston. Se sid. 167.

Öfverallt på mina resor var det vanligt, att jag bodde i någon enskild svensk familj. Men här hade man beredt mig rum på ett stort hotel. Det var ungefär dubbelt så högt som Grand Hotel i Stockholm. Sådana stora hotel ser man öfverallt i de

förnämligare städerna i Amerika. För kommunikationen mellan de särskilda våningarna är väl sörjdt genom hissar, så att man slipper gå uppför och utför en mängd trappor. Och det gör, att man utan svårighet kan bo hur högt i vädret som helst. I Providence tyckte sig ingen af vännerna hafva det så bra i sina hem, att de kunde bjuda mig till gäst(!) Det var nu alldeles onödiga betänkligheter. Ingen kan lefva enklare i mat och dryck, än jag gör. Men i Amerika måtte mina vänner haft andra tankar om mig.

»Du må tro, sade en gång pastor Björk, att våra hustrur grufvat sig för, huru de skola taga emot dig och undfägna dig, så att du må bli belåten.»

Att all sådan grufsamhet var onödig, hoppas jag de fingo se.

På hotellen i Amerika betalar man i regel för dag ett visst pris, beräknadt för både rum, mat och uppassning. Äter man ej på hotellet, så sker intet afdrag från betalningen. Priserna äro efter våra förhållanden ganska höga. Dock finnas äfven hotel, som hafva »europeisk anordning», d. v. s. man betalar särskildt för rum och särskildt för de måltider, man intager inom hotellet. Dessa hotel äro dock mycket få i jemförelse med de andra

Rhode Island är den minsta af Nord-Amerikas Förenta Stater. Dess ytinnehåll är endast 1,500 engelska qvadratmil. Men den lär ega i förhållande till sin storlek större folkmängd än någon annan stat i unionen.

Dess största stad är Providence. Den grundlades år 1636 af en ung, gudfruktig prestman från England, Roger Williams, som blifvit kallad: »samvetsfrihetens apostel i en mörk tidsålder». Historien om honom är i korthet följande:

De för sin tro förföljda puritanerna i England hade, för att vinna större religiös frihet, begynt att utvandra till Amerika i början af 17:de århundradet. I förstone hade de ganska stora svårigheter att kämpa med både i ekonomiskt och religiöst hänseende. Roger Williams ankom dit år 1631. Vid kolonierna Boston och Salem hade bildats puritanförsamlingar. Men Williams kunde, ehuru sjelf ifrig puritan, icke förena sig med någon af dem. Han ansåg dem allt för stela och ofördragsamma mot olika tänkande. Puritanerna hade nämligen beslutit, att alla, som icke voro af samma åsigt i politiska och religiösa

frågor som de, skulle icke heller inom kolonien erhålla några medborgerliga rättigheter. Williams ogillade på det lifligaste detta deras beslut. Ty han ansåg det i högsta måtto orättfärdigt att tvinga någon att tillhöra en kyrka och underhålla prest m. m. blott för att hafva politiska rättigheter. Genom sitt fria, öppna väsen och sitt kätterska tänkesätt ådrog han sig mycken fiendskap. På hösten 1635 dömdes han till landsflykt såsom farlig för landets regering. Han skulle dock få stanna qvar i Salem till på våren 1636. Men emedan hans åsigter grepo omkring sig med stor hastighet, sände man bud till honom med befallning att redan i januari infinna sig i Boston och anträda resan till England. När budet kom, hade han emellertid redan lemnat platsen samt i köld och snöyra flytt söderut. Efter 14 veckors färd genom obanade trakter och i saknad af allt, som är erforderligt för en så äfventyrlig resa, ankom han till Rhode Island och slog sig ned der vid Narragansettviken. Som han under denna färd sett så många bevis på Guds underliga försyn och ledning, kallade han platsen: Providence, d. v. s.: »Försyn».

Af dervarande indianer mottogs Williams på det hjertligaste. Af deras höfdingar köpte han ett stort landområde och anlade kolonien Providence, der alla för sin tro och religiösa öfvertygelse förföljda skulle finna en fristad.

Styrelsesättet vid kolonien blef republikanskt. Alla frågor, som rörde kolonien, afgjordes på allmänna folkmöten. Ända intill denna dag har detta haft ett märkligt inflytande på Rhode Islands politiska historia. Williams var i allt rättänkande och oegennyttig. Sin jord delade han mellan fattiga och förföljda. Mot sina förra förföljare visade han stort ädelmod. Alla sökte han hjelpa, så vidt han kunde. Men af hans lidandes historia lära vi, hvad historien annars ofta bekräftar, att när de förföljda komma till makten, så blifva de vanligen förföljare och glömma alldeles bort, hvad de under egna lidanden lärde om samvetsfrihetens betydelse.

Providence är nu en stad på 130,000 innevånare. Den anses vara den renaste och trefligaste i Amerika. Stora rikedomar eger den äfven. »Westminster street», som är stadens förnämsta handelsgata, påminner lifligt om Drottninggatan i Stockholm med sina höga hus och glänsande butiker. Staden har en framstående högskola och ett stort universitet. I kyrkligt af-

seende står Providence visst icke efter andra städer af samma storlek, att döma af kyrkornas antal. Der finnas nämligen 96 kyrkor utom åtskilliga mindre predikolokaler. De olika församlingarnas gemensamma medlemsantal uppgår till närmare 60 tusen. Katolikerna utgöra största delen af dessa. Deras nya katedral lärer kosta omkring 2 millioner dollars, d. v. s. $7^1/_2$ millioner kronor. Ensamt altartaflan der kostar 25 tusen dollars eller vid pass 95 tusen kronor.

I Providence bildades den första baptistförsamlingen i hela Amerika. Det skedde år 1639. I England fans endast en baptistförsamling före henne, hvadan församlingen i Providence var den andra i ordningen i verlden. Dess bildande skedde sålunda: sedan Williams varit bosatt här några år, lät han döpa sig af en gudfruktig lagman vid namn Holyman. Denne mottog sedan tillsammans med 10 andra dopet af Williams.

Svenskarnes antal i Providence lär vara omkring 2,000. De åtnjuta i allmänhet stort förtroende bland amerikanarne. De fleste af dem arbeta i fabriker eller verkstäder, såsom lokomotiv-, maskin- och juvelerareverkstäder, hvilka senare äro ganska talrika här.

I religiöst afseende äro de, som hafva något kyrkligt intresse, söndrade i fyra olika församlingar med hvar sin predikant. Några tillhöra äfven amerikanska församlingar. Missionsförsamlingen, som består af 130 medlemmar, slöt sig i mars 1888 till kongregationalistsamfundet och anser sig deraf hafva haft gagn men ingen olägenhet. Tillståndet inom församlingen är mycket godt. Frid och kärlek råder der, och Gud välsignar dess verksamhet både i och omkring staden. Församlingens pastor är f. n. (1890) E. Nilson från Karlskoga i Vermland. Någon egen kyrka eger församlingen icke, men hon hoppas snart kunna skaffa sig en sådan.

De flesta svenskarne stå i Providence såsom annorstädes i Amerika utom all kyrklig gemenskap.

På platsen finnes äfven en svensk läkare, Fr. Haller, som tillika utgifver en svensk politisk veckotidning: »Tiden».

Providence eger en synnerligen vacker offentlig park. Der har staden låtit resa en staty i brons af Williams för att hedra minnet af den ädle mannen och frihetskämpen. På bildens venstra arm hvilar en bibel, stödd mot hjertat. På bi-

belns perm läsas orden: »Soul Liberty», som i öfversättning blir: Själsfrihet.

Det var en skön dag, då jag vandrade i denna park med dess slingrande gångar, dess präktiga blomsteranläggningar, dess små täcka, konstgjorda sjöar, på hvilkas stilla vatten simmade allehanda vackra sjöfoglar. Jag njöt af naturens prakt och doft, och jag njöt vid tanken på, hvad den nya himmelen och den nya jorden skola blifva, der i fullkomlig grad skall råda den själens frihet, som Williams anade, och som han stred för. Det är icke genom stora kejsares krigiska bragder utan genom fromma mäns kristliga kärlek, som Guds rikes ankomst förberedes och påskyndas.

Medan vi i en öppen paviljong väntade på den spårvagn, med hvilken vi skulle gå tillbaka till staden, bestodo vi oss med litet musik. Der stod nämligen en mycket stor speldosa, så inrättad att om man i ett sparbössehål släppte ned en femcents-slant, så spelade hon en melodi. Det var amerikanskt, mycket praktiskt.

I Providence predikade jag i en stor kongregationalistkyrka. Församlingens pastor hade godhetsfullt utan ersättning upplåtit den samma åt svenskarne. Dessa hade också dels från sjelfva staden, dels från den omgifvande bygden infunnit sig mangrant, så att den temligen stora kyrkan var alldeles fullpackad af folk. Jag predikade öfver 1 Joh. 3: 1—3, och Gud var nära. Efter predikan måste jag här, såsom på alla andra ställen, gå ned bland folket för att helsa på och skaka hand med många, som förut hade känt mig i Sverige, eller som nu ville närmare lära känna mig. Bland dessa träffade jag en luleåbo, som blifvit omvänd genom en gammal predikan af mig, som han hade läst af nyfikenhet, samt en skåning, som hade blifvit omvänd genom skriften: Du behöfver frälsas. Dessutom träffade jag här som annorstädes geflebor.

Kyrkan, i hvilken vi voro samlade, var mycket olik våra svenska kyrkor. Hon var ytterst fin. Golfvet var belagdt med tjocka yllemattor; alla sittplatser voro försedda med beqväma, stoppade dynor. Orgeln hade förgylda pipor. Predikantens soffa var klädd med rödt, dyrbart tyg, predikstolen eller rättare sagdt: läspulpeten, likaså. Det ena var efter det andra. Jag skall längre fram tala mer om denna sak.

Efter predikan åskådade jag, huru ett stort lass af svenskar, 32 till antalet, for sin väg från staden. De bodde $7^1/_2$ engelska mil derifrån och hade hyrt sig en mycket stor omnibus, som drogs af fyra grofva hästar. Det var ett synnerligen intressant skådespel. Medan de höllo på att ordna sig i vagnen, och hästarne spändes för, talade jag några ord till dem. Det

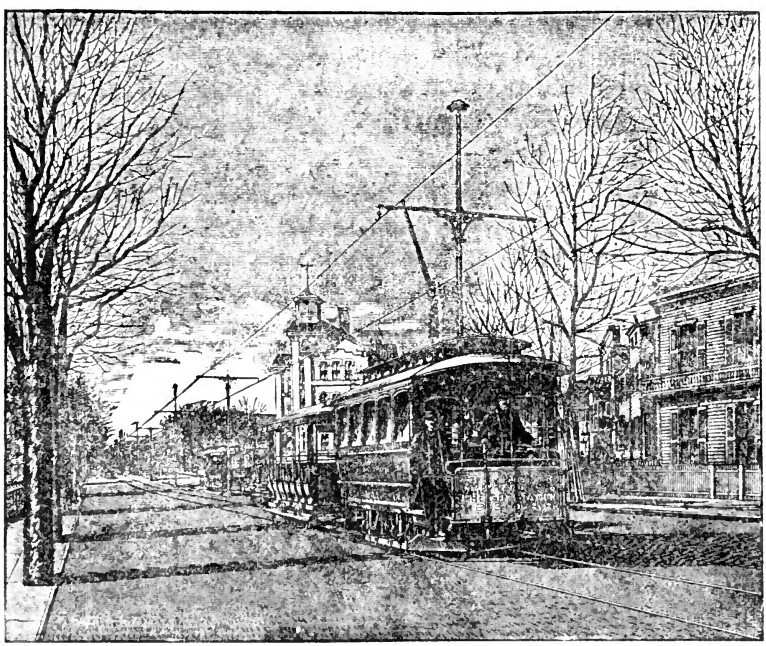

Elektrisk jernväg.
Se sid. 173.

var så likt ett missionsmöte hos oss. Ack, der hemma i Sverige, der är hemma för mig. Hvarhelst jag såg något, som liknade Sverige, kände jag, hvad de gamle judarne måste hafva känt, när de i främmande land sågo något, som liknade Jerusalem. O, huru kan det komma till, att fosterlandskänslan slocknat hos så många, hvilkas vagga stått i Sverige, hvilka vuxit upp och länge bott, ja ännu bo i sjelfva Sverige!

I. Memorial Hall i Harvard. II. Washingtons alm.
III. Longfellows hus.

Se sid. 175 f.

SJUTTONDE KAPITLET.

I Brockton och Campello Mass. — Stora skofabriker.

Från Providence reste jag tillbaka till Massachusetts till en stad, som heter Brockton. Det är en stad på 30,000 inv., belägen mellan 3 och 4 svenska mil från Boston.

En del af denna stad kallas Campello. I vid pass femtio år ha här funnits svenskar, och för närvarande är deras antal omkring 4,000.

De flesta bo i Campello. Här hafva många af dem egna trefliga hus, ej så stora, bygda för blott två familjer. Omkring hvarje hus finnes en liten gård med gångar, vackra gräsmattor, blommor och prydnadsträd. Allt ser så rent och snygt ut. I fönstren hänga hvita trefliga gardiner, alldeles som det brukar vara hemma i Sverige.

Brockton är en fabriksstad. Här tillverkas isynnerhet skor. Allt göres med maskiner från det första till det sista, tills skon är färdig. Skofabrikerna äro några och åttio. Den största af dem sysselsätter 600 arbetare och gör per dag nära 4 tusen par skor. Enligt de säkraste uppgifter tillverkades i Brockton under år 1888 $8^1/_2$ millioner par skor. Här göras inga fruntimmerskängor eller barnskor utan blott skor (inga stöflar) för män. Under år 1889 hafva många fabriker betydligt utvidgats och utvidgas fortfarande. Brocktons skor äro spridda och kända öfver hela Amerika.

För tio år sedan fans här blott en svensk kyrka nämligen Augustana. Bland denna kyrkas medlemmar voro åtskilliga, som i sanning trodde på Herren Jesus. Under böneveckan 1879 började en kraftig andlig väckelse bland kyrkfolket. Många blefvo omvända. De vanliga sammankomsterna i kyrkan gjorde ej mer tillfyllest, utan sådana höllos äfven här och der i husen.

På sommaren samma år började många troende känna det allt för trångt inom kyrkans föråldrade former. De insågo ock det orätta uti att fira herrens nattvard med sådana, som icke voro troende. Nu började en brytning med Augustana, och följden blef, att en del skilde sig från henne.

De utgångna hyrde sig en sal för sina gemensamma sammankomster, och J. G. Princell, som hade varit pastor i augustanakyrkan, men som nedlagt sitt presterliga embete inom denna synod, kallades att predika på den hyrda salen. Han kunde dock icke åtaga sig det för mer än hvar tredje söndag, och det endast för en kort tid.

Samma år i augusti bildades den Svenska evangeliska missionsförsamlingen i Campello Mass.

Behofvet att få en predikant i församlingen gjorde sig mer och mer gällande. Dertill kallades A. G. Nilson, som ock kom. Han predikade med stor kraft och framgång, praktiskt och till hjertat gående. Om en kort tid kunde icke den hyrda salen rymma det folk, som kom för att höra Guds ord. Ett missionshus byggdes, två våningar högt, för 2,800 dollars eller ungefär 11 tusen kronor. Vid åsynen af detta hus ropade många spefullt: »För stort, för stort, aldrig blir det fullt» o. s. v.

Kort efter invigningen af detta hus slutade Nilson sin verksamhet i Campello, öfveransträngd och sjuklig. Till hans efterträdare kallades en broder Holmqvist. Han hade icke de gåfvor att predika som Nilson, men han hade gåfvan att sköta sjuka. Han var en stilla, gudfruktig man med en ovanligt öm känsla för de lidande. Just en sådan var det, som då behöfdes i Campello. En svår tyfusfeber hemsökte nämligen denna plats, och många svenskar, isynnerhet de nykomne, föllo offer för den samma. Dessa tog Holmqvist sig an, så långt krafterna det medgåfvo, och biträdd af sin hustru skötte han dem med stor ömhet. Han var upptagen nästan jemt både natt och dag vid de sjukes bäddar, och här kunde han bedja, trösta och hugsvala

såsom få. Men icke nog med det. Många de aflidnas kroppar, som ingen ville gå nära, än mindre vidröra, af fruktan för smitta, tog han sig an, tvådde dem och drog försorg om deras begrafning. Då farsoten hade rasat ut, syntes det ock, som om H. hade gjort ifrån sig sitt välsignade verk i Campello. Han lemnade predikantbanan för att studera medicin. Han är nu läkare. Församlingens nuvarande pastor är Aug. Pohl, som hit ankom från Sverige på hösten 1887. Han var i Sverige känd såsom predikant i Jönköpings missionsförening.

Om en tid blef missionshuset för trångt. Församlingen beslöt derför att sälja det. Köparen rullade bort det, som det stod, till en annan plats, och en ny svensk kyrka bygdes 1888 på den gamla tomten för en kostnad af 12,000 dollars. Hon invigdes samma år i nov. Amerikanska kongregationalister hafva till detta kyrkobygge skänkt svenskarne 1,800 dollars (= 7,000 kronor). Många sade äfven om kyrkan: »För stor, för stor!» Men hon är redan nu icke mer än lagom. Den dag kan komma, då de få rulla bort äfven henne för att bygga en ändå större.

Kyrkan är bygd i två våningar med torn. Nedre våningen är inredd med två läsrum och ett biblioteksrum för kristna ynglingaföreningens räkning, ett rum för syföreningen och ett kök. Dessutom finnes der en större sal med 3—400 platser för gemensamma mindre bönemöten och fester. Sjelfva kyrkosalen är på öfre botten och har plats för 800 personer. Hon är försedd med en stor piporgel, som församlingen af en särskild händelse fått köpa för 1,000 dollars, ehuru den är värderad till 4,000.

Församlingens hela medlemsantal är för närvarande (1890) vid pass 250. Inom henne finnes en kristen ynglingaförening bestående af 60 à 70 medlemmar, samt en söndagsskola, fördelad i tolf klasser. Äfven deltager hon i missionsverksamheten på så sätt, att hon hjelper till att löna en sjömansmissionär i Boston och en respredikant i Massachusetts, hvarförutom kollekter upptagas till andra välgörande ändamål. Församlingen har anslutit sig till kongregationalistsamfundet.

Under böneveckorna år 1889 blåste en ljuflig andens vind bland det svenska folket i Campello. Många blefvo omvända, och med deras glädjesånger blandade sig de äldres lofoffer. Äfven dessa hade blifvit som unga på nytt genom att se Guds nåde-

under. Rörelsen fortgick i flere veckor. Af de omvända hafva högst få gått tillbaka till verlden. Inom missionsförsamlingen råder en innerlig frid och endrägt. Må Gud välsigna henne fortfarande.

Jag bodde i Campello hos en svensk, som var något slags verkmästare i en af dess skofabriker. I sällskap med honom besökte jag en eller två, jag mins nu icke hvilketdera, af dessa fabriker. Och det var förvånande att se, med hvilken fart skor af olika slag förfärdigades vid det stora antal maskiner, som der funnos. På somliga skor syddes sulan fast; på andra pliggades den; på andra återigen skrufvades den fast med messingsskrufvar. I synnerhet var det intressant att se detta sista. Maskinen gjorde nämligen skrufven på samma gång, som den borrade in den i lädret. Den som skötte maskinen, satte endast en lång messingstråd in i den samma. Maskinen formade nu skrufven, borrade in den, nöp af den, flyttade skon, gjorde en ny skruf o. s. v., till dess skon var bottnad.

Bland arbetarne i den stora fabriken träffade jag äfven en svensk, som satt och sydde fast sulor för hand. Detta förundrade mig, men så förklarade man, att han sydde sulan endast under hålfoten. Sådana skodon kallas för »handgjorda» (!) och betinga i marknaden ett högre pris. Fabriksskodonen äro icke särdeles väl ansedda, hvad styrkan beträffar. Emellertid såg jag uti en skobutik i Iowa en stor annons, på hvilken fabrikantens porträtt var tryckt samt derunder en försäkran, att *den* fabrikens tre-dollars-skor vore »de bästa i verlden».

De otaliga skodon, som jag här såg, finare och gröfre, större och mindre, hade den dåliga egenskapen gemensam, att de allesammans voro gjorda utan afseende på menniskofotens naturliga form. Jag bad förgäfves min värd, att han skulle visa mig ett par skor, som voro gjorda efter menniskofoten. Sådana funnos der icke. Allt göres efter *modet* och lästen, och sedan får foten rätta sig derefter, bäst han kan. Det är, hvad männens kläder beträffar, i allmänhet kommet derhän i den civiliserade verlden, att de formas efter kroppen. Ack, att qvinnornas kläder vore komna så långt! Men skorna utgöra ett undantag. Följden deraf är också, att de fleste hafva vanställda fötter med liktornar, hornnaglar, förkrympta tår, af hvilka den ena delvis är trängd in under den andra, o. s. v. Men det

var nu icke min mening att hålla en föreläsning för skomakare. Icke lärer det heller hjelpa. Modejournalens välde är i Amerika lika starkt som i Europa. När jag sjelf en gång skulle låta göra mig ett par skor i Chicago, höll jag först ett långt förmaningstal för skomakaren om nödvändigheten att göra skon efter foten. Han hörde andäktigt på allt, hvad jag sade. Sedan gjorde han ett par skor, som jag icke kunde begagna. Och felet? Ja, de voro icke för små — långt derifrån — men min fot var för stor; de voro icke för mycket svängda, men min fot var alldeles för rak.

I Campello predikade jag den 19 juni på aftonen i kongregationalisternas kyrka,hvilken säges rymma 1,500 personer. Hon var alldeles fullsatt med uppmärksamma åhörare af vårt svenska folk. Man sade mig efteråt, att många lemnade denna sammankomst befriade från mångåriga fördomar, som de hade haft mot mig.

På morgonen den 20:de predikade jag i svenska missionsförsamlingens kyrka. Vid samma tillfälle invigdes kyrkans orgel af broder Hultman från Omaha.

Hvad svenskarnes ekonomiska ställning i Campello beträffar, så är den i allmänhet god till följd af den jemna arbetsförtjenst, de hafva i skofabrikerna. Till detta välstånd bidrager också väsentligt den omständigheten, att der icke finnes en enda öl- eller bränvinskrog. All dylik rörelse är der förbjuden, och man hoppas äfven, att nykterhetsvännerna framdeles såsom hittills skola segra, då det gäller att genom röstning afgöra, huruvida krogrörelse skall få ega rum eller icke. Sådan röstning eger rum en gång om året. Glädjande är det att se, att vid dessa tillfällen, då nykterhet och dryckenskap mötas på det offentliga området för att pröfva sina krafter mot hvarandra, de allra flesta af våra röstberättigade svenskar sälla sig till de nyktras led för att bekämpa och utestänga rusdrycksfloden. Bra gjordt. Heder åt svenskarne! Bland de olika nationer, som finnas der på platsen, står ingen heller öfver svenskarne i välstånd och anseende hos amerikanarne.

ÅTTONDE KAPITLET.

I Boston Mass.

Den stad, som jag nu skulle besöka, var Boston, hufvudstaden i Massachusetts samt en af de större och mer framstående städerna i Förenta Staterna. Staden ligger vid vestra änden af den s. k. Massachusetts-viken på en aflång halfö, som upptager en areal af 700 acres. Den anlades 1630. Halföns ursprunglige egare sålde sin eganderätt till den samma år 1635 för något öfver 500 kronor svenskt mynt.

Med sitt väl valda läge samt sina puritanska inbyggares företagsamhet tillväxte Boston mycket hastigt i rikedom, folkmängd och inflytande. Den första kyrkan i Boston bygdes år 1632. Huru hon såg ut, kunna läsarne finna af vidstående bild.

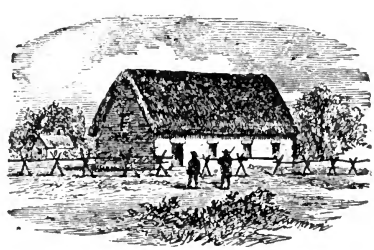

Bostons första kyrka.

Boston omfattar nu med sina förstäder en areal af nära 1 svensk qv.-mil. Staden är mycket vacker, både hvad läge och byggnadssätt angår. Den har många storartade och egendomliga byggnader. På sid. 145 finner läsaren en bild af dess förnämsta jernvägsstation. Innevånarnes antal var, enligt stadens kalender, vid början af år 1889 vid pass 508,000. Stadens vackraste gata är den s. k. Common Wealth Avenue, af hvilken

en teckning finnes på sid. 155. På denna gata står en staty, som för skandinaver har ett särskildt intresse. Det är nämligen bilden af Leif Eiriksen, hvilken skall hafva varit Amerikas förste upptäckare. Han var till börden norrman eller isländare. En teckning af denna staty finnes på sid. 153. Foten till statyn är huggen af röd granit. Den nedre delen är formad som ett nordiskt drakskepp. Sjelfva bilden är gjuten i brons och föreställer en viking, klädd i vikingadrägt, seende mot vester och hållande i den högra handen ett horn. Den venstra handen håller han

Vy af Harvards universitet.
Se sid. 174.

öfver pannan, medan han skarpt blickar framåt mot det nya land, hvars kust han nu blir varse. Bysten aftäcktes hösten 1887. Leif kom till Amerika vid pass år 1,000 efter Kristi födelse alltså nära 500 år före Kolumbus, som alltid ansetts vara Amerikas upptäckare.

Skandinavernas antal i Boston antages vara mellan 10 och 15 tusen. Några bestämda uppgifter derom kunna dock ej erhållas. Det gäller för resten icke bara om Boston utan om alla andra amerikanska städer, i hvilka en större myckenhet svenskar bo, att uppgifterna om deras antal äro mycket olika.

I allmänhet torde man kunna antaga, att de äro temligen öfverdrifna. Enligt en bostontidning skulle Boston med omnejd hafva 20,000 skandinaver.

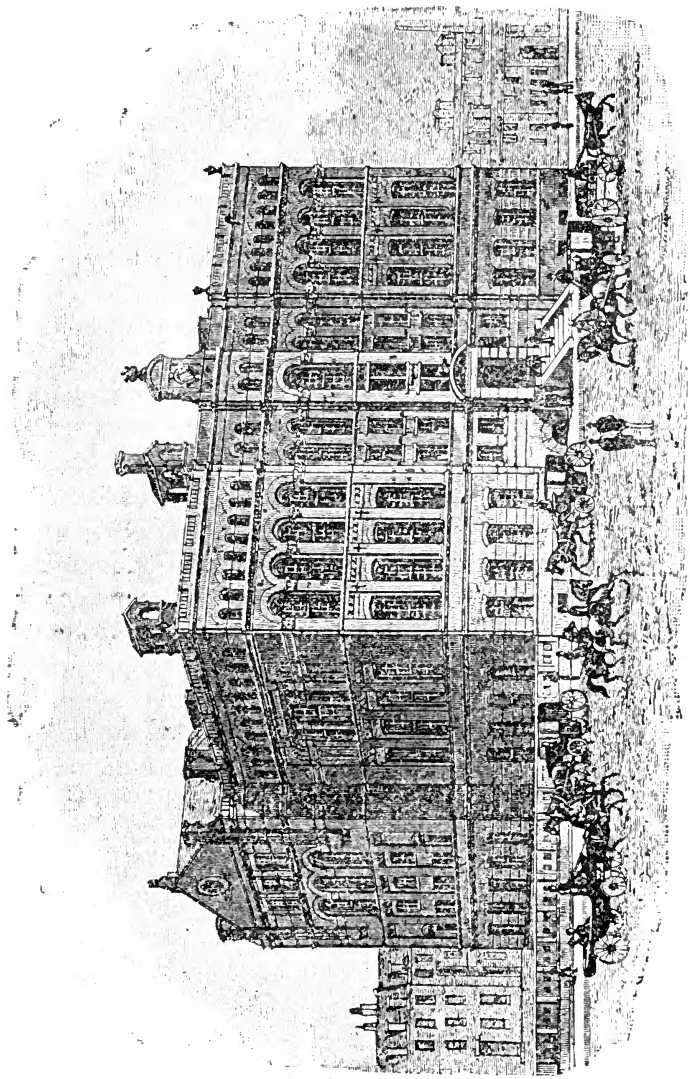

Medicinska afdelningen af Harvards universitet. Se sid. 174.

Hvad angår den andliga verksamheten bland svenskarne i Boston, så finnas der åtskilliga församlingar. Den talrikaste och äldsta är augustanaförsamlingen, som har egen kyrka. Der-

näst i antal är baptistförsamlingen, sedan metodisterna, episkopalerna och den skandinaviska kongregationalistförsamlingen. Alla dessa, med undantag af augustanaförsamlingen, hafva hjelp af de amerikanska kyrkorna med samma namn. Det var endast med kongregationalistförsamlingen, jag kom i beröring. Hon uppstod derigenom, att några medlemmar af augustanaförsamlingen omkring 1880 gingo ut ur den samma. Till dessa slöto sig några troende, som förut icke hade tillhört någon församling. Antalet ökades ytterligare genom invandrande svenskar, som i Sverige varit medlemmar af friförsamlingar. Församlingen har haft att kämpa med stora svårigheter dels af ekonomisk, dels af andlig natur. Till följd af brist på medel hade hon under de första åren icke råd att hålla sig egen predikant. Värre voro dock de andra svårigheterna, som berodde på stridigheter inom församlingen. År 1885 såg det ut, som om församlingen skulle alldeles upplösas. Men de som nitälskade för framgången af herrens sak, beslöto dock att fortsätta den offentliga verksamheten. De vände sig i trägen bön till herren, som ock hörde och hjelpte dem. Från och med nyåret 1886 inträdde ett bättre förhållande. Frid och endrägt mellan medlemmarne gjorde sig åter gällande och har alltsedan dess fortfarit. Medlemmarnes antal har tillväxt och åhörarskaran vid de offentliga mötena ökats.

Frågan att få en egen predikant låg emellertid uppå, och sedan församlingen fått löfte om understöd af de amerikanska kongregationalisterna, i fall hon kunde skaffa en lämplig predikant, som uteslutande egnade sig åt missionsverksamheten bland skandinaverna, kallade hon en sådan. Den nuvarande pastorn heter P. Vincentius. Han är från Dalarne och anlände dit 1887.

En stor svårighet för verksamheten är dels, att skandinaverna i Boston liksom för öfrigt i alla de stora städerna bo mycket spridda, dels att församlingen icke har kunnat skaffa sig någon egen samlingslokal utan alltjemt fortsätter att hyra, hvilket blir ganska dyrt. Hon betalar 15 dollars (nära 60 kr.) i månaden för rättigheten att hålla tre möten i veckan, ett i en större sal och två i en mindre. För alla extra möten måste hon betala särskildt, och då kostar den större salen på en söndag 15 dollars för gången. Församlingsmedlemmarnes antal utgör nu omkring 90. Kongregationalisterna lemna till predi-

kantens underhåll ett bidrag af 25 dollars i månaden. Församlingens ifrigaste önskan för närvarande är att kunna få sig en egen kyrka. Men sådant är ingen småsak. En kyrka på den platsen skulle jemte tomt kosta minst 120,000 kronor, och det är svårt att åstadkomma denna summa för en liten, fattig församling, som hvarje månad måste betala öfver 100 kronor i hyra för den möteslokal, den nu använder.

Till Boston komma årligen ett stort antal svenska sjömän och emigranter. Sjömansmissionen derstädes är för den skull en vigtig angelägenhet för de troende. Evangeliska Fosterlandsstiftelsen aflönar der såsom sjömansmissionär augustanaförsamlingens pastor. År 1880 började en svensk sjöman vid namn Olaus Olsson att arbeta såsom sjömansmissionär. Född af fiskarefolk på ön Tjörn utanför Göteborg fick han redan som liten gosse följa sin fader på fiske. Allt mer växte hos honom lusten att komma ut till sjös. Sedan har han farit vida omkring. Men när han år 1879 i New-York i en svensk kyrka fick höra en sjömansmissionär predika fridens evangelium, så blef han sjelf omvänd, och strax vaknade hos honom en brinnande lust att predika samma budskap för andra sjömän. Hösten 1880 mönstrade han af i Boston och har från den tiden varit der. För sitt uppehälle måste han skaffa sig arbete. Ungefär halfva tiden var han sysselsatt med detta, den andra halfva tiden missionerade han bland sjömännen. Så fortsatte han i sju års tid. Allt eftersom hans arbete blef kändt för de kristna i landet, sände de honom tidningar och traktater till utdelning bland sjöfolket samt äfven då och då någon penningegåfva. Från och med 1887 har han emellertid egnat hela sin tid åt sjömansmissionen och haft sitt underhåll till hälften från en skandinavisk mission i Massachusetts, till hälften af amerikanare. Hans verksamhet har Gud rikligen välsignat. Ofta erhåller han från Sverige bref från mödrar, som bedja honom uppsöka deras söner, eller från hustrur, som vilja, att han skall taga reda på deras män, eller från barn, som bedja honom uppsöka deras fäder, dels för att, om möjligt, föra dem till herren, dels för att skaffa de hemmavarande några upplysningar om dem. Vigten af en sådan mission kan icke för högt uppskattas, och det kan blifva fråga om, huruvida det icke vore skäl att med lika lifligt intresse omfatta sjömansmissionen som hednamissionen.

Under min vistelse i Boston bodde jag i en svensk familj i en af stadens utkanter. Det var mycket långt dit, men kommunikationerna voro ju ganska goda. Under vägen fram och tillbaka mellan den egentliga staden och mitt logis passerade jag flere gånger den bekante dr. Cullis' sjukhus. Denne Cullis har nämligen gjort sig känd genom de underbara helbregdagörelser, till hvilka han fått vara ett medel genom trons bön. För hvar gång jag for förbi sjukhuset, tänkte jag: »Nästa gång skall jag springa derin». Jag vet också, att dr. Cullis gerna sett, att jag hade kommit. Men det blef ledsamt nog aldrig tid.

Det långa afståndet från den egentliga staden vållade mig en dag ett ganska ledsamt missöde. Då jag på aftonen skulle fara till kyrkan för att predika, var jag mycket orolig, huru jag skulle hinna dit. Men mina svenska vänner menade, att det var ingen brådska. När vi kommit på spårvagnen, inträffade emellertid det ena missödet efter det andra. Nästan vid hvarje hörn måste vagnen stanna antingen för att aflemna eller taga upp passagerare. Jag satt som på nålar. Det hade gått mycket fortare att vandra till fots. När icke något annat var, som hindrade, hände det, att kusken förlorade sin piska och måste för den skull stanna, hoppa af och springa ett långt stycke tillbaka för att söka reda på den, hvilket icke just var så lätt, emedan det var temligen mörkt. När han åter kom upp på vagnen, sade han:

»Då olyckan börjar, så förföljer hon en stackare ända in på natten.»

»Ja, ja, tänkte jag, det får nog äfven jag nu känna af.»

Jag kan icke säga, att detta tålamodsprof var någon synnerligen lämplig förberedelse till predikan. När vi stego af spårvagnen, hade vi ett godt stycke att gå, och som tiden var långt liden, hade vi intet annat råd än att springa. Vi sprungo också hela sällskapet, en lång rad, men kommo i alla fall en half timme för sent. För mig var detta ytterst förargligt, emedan jag alltid lägger stor vigt på att få börja precis på slaget. Ordning i detta är lika vigtig som ordning i allt annat.

Bland dem, som jag hade i mitt sällskap, var en amerikansk kongregationalistpastor vid namn Fr. Emrich från South Framingham Mass. Han är i många afseenden en ganska märklig man. Han har genom läsning af svenska böcker och genom samtal

med svenskar, der han kunnat komma åt det, lärt sig svenska språket, så att han talar det nästan fullkomligt korrekt. Jag har sällan hört en främling tala svenska så bra som han. Han hade nu under flere år läst mina skrifter, hade äfven på engelska öfversatt »Herren är from», om hvilken öfversättning jag längre fram skall tala. Nu hade han kommit för att träffa mig personligen. Han följde mig några dagar på mina resor och var mig ett synnerligen angenämt sällskap. Under min vistelse i Boston förde han mig omkring och visade mig alla märkvärdigheter i staden, der han var fullkomligt hemmastadd. Han förde mig till det gamla Statshuset, utanför hvilket det första blodet flöt i det amerikanska frihetskriget. Här small det första skottet, och den som föll offer för det samma var en neger. Han förde mig till den stora saluhallen, som anses vara mycket märkvärdig, men som i alla afseenden, utom i storlek, står vida efter de nya saluhallarne i Stockholm. Han förde mig vidare upp på taket af den nio våningar höga Equitable Building, en byggnad som kostat 11 hundra tusen dollars d. v. s. mer än 4 millioner kronor. Derifrån hade vi en ståtlig utsigt öfver en stor del af den sköna staden och dess omgifvande vatten. Han förde mig vidare ut till förstaden Cambridge, hvars förnämsta märkvärdighet är Harvard College, om hvilket jag snart skall tala. Cambridge är äfven ryktbart derför, att den första tryckpressen i Amerika uppsattes der (år 1639). Bland dess första tryckalster voro Davids psalmer.

På resan dit färdades jag första gången på en elektrisk spårväg. De äro förträffliga kommunikationsmedel, dessa vägar. Längs efter gatan löpa tvänne elektriska trådar, en för uppgående och en för nedgående vagnar. Dessa trådar uppbäras antingen af korsstolpar, sådana som teckningen på sid. 160 visar, eller också af trådar, hvilka gå tvärs öfver gatan och äro på hvardera sidan derom fästa vid vanliga telegrafstolpar. Från vagnens tak stiger en arm af metall upp. I dess spets är en trissa, hvars kant är urhålkad. Denna trissa löper utefter tråden. Elektriciteten framställes genom stora maskiner i särskilda maskinhus. Utefter tråden löper den elektriska strömmen genom trissan och armen ned i vagnen, der den sätter ett under vagnens botten befintligt maskineri i rörelse, och så bär det af. När föraren vill stoppa vagnen, afbryter han den

elektriska strömmen i vagnen och bromsar. Det går mycket lätt.

Den från taket uppstigande armen är rörlig och hvilar på en fjäder. Den kan kastas i riktning både framåt och bakåt. Kastas den bakåt, går vagnen fram; kastas den framåt, går vagnen tillbaka. De elektriska spårvagnarne gå ofta med mycket stor hastighet. Stundom, när det är mycket folk, kopplas flere vagnar till, utan att detta i något afseende minskar farten. Uppför branta backar går det lika fort som utför. Om aftnarne i mörkret är det ett synnerligen vackert skådespel att se dessa vagnar löpa fram utefter gatan. Det blixtrar omkring trissan, det blixtrar omkring hjulen och skenorna, så att det ser ut som ett präktigt elektriskt fyrverkeri. Naturligtvis upplysas äfven vagnarna med elektriskt ljus, hvartill elektricitet tages på samma väg som drifkraften.

I Amerika tyckas dessa elektriska spårvägar allt mer och mer vinna utbredning samt tränga undan först och främst hästbanorna och sedan möjligen äfven de s. k. kabellinierna, om hvilka jag förut har talat. I synnerhet lämpliga äro de uti sådana städer, der gatorna på sina ställen hafva starka lutningar, och der det för den skull är omöjligt att anlita hästkraft. I Boston håller man f. n. på att förvandla alla spårvagnslinier till elektriska. Enligt uppgift, som jag sett i en amerikansk tidning, skall man anlägga i St. Paul och Minneapolis Minn. elektriska jernvägar på 200 eng. (= 30 sv.) mils längd.

År 1636 anslogo myndigheterna 400 pund sterling (= 7,200 kronor) till anläggning af en högskola i staden Newtown. Två år derefter erhöll skolan en gåfva på 800 pund af en engelsk prestman vid namn Harvard, som fått sin uppfostran i Cambridge i England. Denna summa var efter den tidens förhållanden något så storartadt, att myndigheterna till den frikostige gifvarens ära kallade skolan Harvard College samt ändrade stadens namn till Cambridge. Sedan dess har universitetet genom frikostiga gåfvor alltjemt utvidgats. Vid sidan af Yales universitet, dess enda rival, intager Harvard f. n. främsta rummet bland unionens högre undervisningsanstalter. Dess byggnader med dertill hörande gårdsplaner upptaga en yta af något mer än 22 acres (= 20 tunnland). Somliga af dessa byggnader äro mycket storartade och dyrbara. Se teckningarna på sid. 168 f.

Utom de vanliga afdelningarna för teologi, lagkunskap, medicin och filosofi har Harvard en afdelning för tandläkekonst, en för grufvetenskap och en för landtbruksvetenskap. Undervisningen meddelas af 160 professorer och lärare af olika grader. Alla dessa äro mycket väl aflönade. Studenternas antal är omkring 1,400. Der kommer alltså en professor på hvar nionde student. Vid studierna råder i val af ämnen den största frihet. Hvar och en väljer de ämnen, som öfverensstämma med hans fallenhet eller äro af största vigt för hans blifvande lefnadsbana.

Harvard har ett stort universal-bibliotek på 250 tusen band samt dessutom vid sina olika afdelningar specialbibliotek om tillsammans 60 tusen band. Den stora biblioteksbyggnaden är uppförd af granit och jern i götisk stil.

Universitetets märkligaste byggnad är utan tvifvel Memorial Hall, uppförd till minne af de studenter från Harvard, som stupade i det stora borgerliga kriget på 1860-talet. Det är en i alla afseenden monumental byggnad. Den har kostat 500 tusen dollars (= nära 2 millioner kronor). Af teckningen på sid. 161 kunna mina läsare få någon föreställning om dess utseende men tyvärr icke om dess storlek. Den är 310 eng. fot lång och 115 fot bred. I tvärskeppet ligger minnessalen. Den är 115 fot lång och 58 fot hög med hvälfdt tak. I de höga väggpanelningarna, som äro af mörk valnöt, äro inlagda tjuguåtta marmortaflor, och på dem läsas i förgylda bokstäfver namnen på de fallna studenterna. Jemte hvars och ens namn står angifven dagen, då han föll, och platsen för den batalj, der han gaf lifvet för sitt land.

Öfver detta tvärskepp reser sig det stora tornet till en höjd af 200 eng. fot.

Från minnessalen kommer man på ena sidan in i en vacker halfrund festsal med sittplatser för 1,500 personer, på andra sidan in i den s. k. stora salen. Denna senare är 164 fot lång, 60 fot bred, 80 fot hög, prydd med värderika porträtt i målningar och byster. För närvarande användes den till matsal för studenterna.

En byst af presten Harvard är sedan 1884 rest i universitetets park nära Memorial Hall. Ej långt derifrån ser man ett ståtligt monument, 56 eng. fot högt. På dess topp står en byst,

föreställande en soldat. Det är uppfördt till minne af de 938 män från Cambridge, som föllo i det borgerliga kriget. Vid dess fot ligga 4 gamla kanoner, som användts i samma krig.

Man gör i Amerika mycket mer än hos oss för att upplifva och stärka den fosterländska känslan. Derom skall jag äfven framdeles blifva i tillfälle att nämna något. I allmänhet känna sig ock amerikanarne likasom engelsmännen synnerligen stolta öfver sitt land. Man finner icke hos dem, såsom ofta hos oss, denna likgiltighet för fäderneslandet, som utgör hvarje fosterlandsväns sorg och grämelse att skåda.

Den dag, jag besökte Harvard College, hölls der en fest af den klass studenter, som just i de dagarne skulle afgå från universitetet. Jag var närvarande dervid. Den hölls i den nyss nämda festsalen i Memorial Hall och firades dels med sång och musik, dels med tal och uppläsning af verser. Den förra delen var temligen skral i jemförelse med, hvad en svensk är van att höra i Upsala. Den senare delen deremot var mycket bra. Jag tror icke, att många af våra svenska studenter skulle kunna hålla sådana tal, som der höllos.

Från universitetet gick jag till den historiskt märkvärdiga plats, der general Washington den 3 juli 17-5 under en stor lummig alm, hvilken ännu står qvar (se teckningen sid. 161) öfvertog befälet öfver de amerikanska trupperna, hvilkas segerrika strider under hans ledning hade till resultat de amerikanska staternas fullständiga lösslitande från Englands herravälde.

Derifrån fortsatte jag naturligtvis min väg till det närbelägna hus, der general Washington hade sitt högqvarter, sedan han tagit befälet öfver trupperna. Det är både till sitt yttre och sitt inre väl bibehållet af de egare, som sedan dess innehaft det samma. Under de sista årtiondena har det tillhört Longfellow, Amerikas störste skald, och har derigenom vunnit ett ökadt intresse. Longfellow dog här år 1882 och lemnade sitt hus i arf åt en son eller dotter (jag mins ej hvilketdera), som nu bebor det. Den nedre våningen står alldeles så, som han lemnade den. Särdeles gripande var det att inträda i hans arbetsrum och se sakerna ligga, såsom de lågo under den tid, då han som ifrigast arbetade der. Af hans skrifter äro åtskilliga öfversatta på svenska. Han sjelf var en älskare af svensk litteratur och har äfven till sitt modersmål öfverflyttat

Tegnérs dikt: Nattvardsbarnen. Huset är ett litet gulmåladt tvåvåningshus (se teckningen på sid. 161), men dess läge är förtjusande, och utsigten derifrån hör till de täckaste, man någonsin vill skåda. På samma gång som Longfellow var en stor skald, var han ock en mycket upphöjd och ädel karakter.

Från detta minnesrika hus styrde nu jag och Emrich vår väg till en stor och öppen plats, hvilken också tillhörde Harvard College. Der skulle förekomma en täflan i bollspel mellan Harvard College och Yales College. Detta bollspel, som kallas Base Ball, öfvas med synnerligt intresse öfver hela Amerika. Tidningarna äro under somrarne fulla med långa telegrafiska referat öfver de täflingar, som ständigt förekomma.

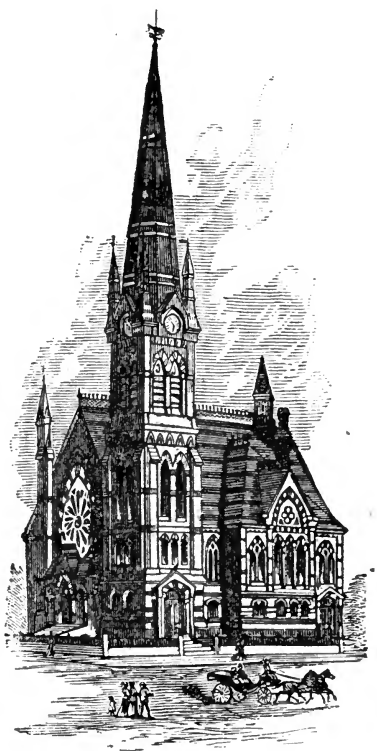

Eliots kyrka i Lowell.
Se sid. 180

Nu var här, såsom jag nämt, en täflan mellan studentkåren i New Haven och den i Boston. Yales universitet hade skickat nio af sina bästa bollspelare för att täfla med nio af Harvards. En ofantlig massa åskådare var samlad, ehuru inträdesafgiften var 50 cents, d. v. s. nära 2 kr. Bägge de täflande partierna hade sina medhållare bland åskådarne. Naturligtvis stodo de flesta på Harvardarnes sida. När studenterna trädde in på platsen, klädda i lätta, välsittande och ganska trefliga trikådrägter, mottogos de med lifliga bifallsyttringar. De voro präktiga och väl utbildade gestalter, de unge männen. Detta bollspel har utan tvifvel en mycket stor betydelse för den amerikanska ungdomens fysiska utbildning.

Nu började striden. Jag kan icke beskrifva, huru den tillgick, så att en svensk läsare skulle kunna fatta det, och derför

afstår jag från hvarje försök att göra det. Hvar gång som en Yalare slog fel eller misslyckades i sina språng, och hvar gång en Harvardare slog rätt eller lyckades i sina språng, utbröt ett alldeles hejdlöst jubel från många tusen munnar. Man hurrade, man skrålade, man reste sig upp, man hoppade, man klappade händerna, man slängde med käppar, med paraplyer, med hattar. En främling kunde tro, att menniskorna voro galna. Men så hände, att en Harvardare slog bom, och strax hörde man samma skrål och såg samma väsen bland Yalarnes medhållare. Emedan dessa senare icke utgjorde en tiondedel så många som de

En af Moodys flickskolor.
Se sid. 182.

andra, tog sig emellertid deras hurrande temligen matt ut. En bland de ifrigaste gick för den skull omkring och samlade, så vidt möjligt, alla Yalarnes medhållare till samma plats, på det att deras skrål skulle höras bättre, när de stämde upp. Jag kan icke neka till, att hela denna täflan var i högsta grad intressant, så att en hvar, äfven en främling sådan som jag, kunde känna sig upptänd. I början gick det illa för Yalarne, och jag tyckte, att det var rätt ömmande att se på dem, under det att flere tusen menniskor hurrade för Harvardarne. Men hur det var, så togo Yalarne upp sig. Och när bollspelet ändtligen var slut, var det de, som hade afgått med seger.

Det finnes i Amerika äfven riktiga yrkesbollspelare, som låta lega sig till täflingar. Och man berättade mig, att en skicklig sådan kunde hafva en års- eller rättare en sommarinkomst af ända till 10,000 dollars. Dessa bollspel äro i Amerika något af, hvad de olympiska och isthmiska spelen voro i det gamla Grekland. När segrarne komma hem, såsom nu Yales studenter, så mottagas de med den största glädje och hedersbetygelse. Hela universitetet eller hela staden anser sig genom deras seger hafva vunnit en stor ära.

Man kan göra sig en föreställning om, hvilken rol dessa och dylika täflingar spela i det amerikanska lifvet, när man får höra följande berättelse, som jag läste i en amerikansk tidning. Sommaren 1889 skulle tvänne väldiga slagskämpar pröfva sina krafter med hvarandra. En af dem var från samma stat som den nuvarande presidenten Harrison. Under hela tiden, som deras kamp pågick, satt presidenten på en telegrafstation och mottog nästan hvarje ögonblick telegrafisk underrättelse om stridens vexlingar. När det sista telegrammet bragte honom underrättelse om, att den knytnäfvekämpe, som var från hans stat, hade vunnit en fullständig seger, aflägsnade han sig från stationen med en känsla af glädje och stolthet.

Under vägen tillbaka till staden, frågade jag Emrich, huru det skulle blifva mig möjligt att få sammanträffa med Moody, hvilkens hemvist icke ligger så särdeles långt från Boston.

»Jo, sade Emrich, det torde gå ganska lätt. Jag skall telegrafera till honom och fråga, om han är hemma på lördagen.»

Sagdt och gjordt. Han telegraferade i mitt namn, och om några timmar hade jag svar från Moody, att han skulle vara hemma och med glädje taga emot mig. Och så var den resan besluten.

NITTONDE KAPITLET.

I Lowell. — Hos Moody. — En filosof. — Några ord om Ingersoll.

Jag lemnade Boston på fredagen den 21 juni. Efter en kort färd kom jag till Lowell Mass., der jag skulle predika. Der har funnits svenskar allt sedan 1850-talet. Den andliga verksamheten utöfvas bland dem dels af en augustanaförsamling, dels af de s. k. frikyrklige. Med den förra kom jag icke i någon beröring. De frikyrkliga hafva en kyrka, som är ganska treflig. Men för tillfället kunde hon icke begagnas, emedan hon var allt för liten. Friförsamlingen har anslutit sig till kongregationalistsamfundet, och dess närvarande föreståndare har äfven blifvit af kongregationalisterna invigd till prestembetet. I Lowell predikade jag i en mycket treflig kongregationalistkyrka. En bild af henne kan man se på sid. 177. Hon kallas Eliotkyrkan efter missionär Eliot, som i slutet af 1600-talet här arbetade bland indianerna och predikade just på denna plats. Inne i kyrkan hänger en tafla till minne öfver honom. Inskriptionen på den samma lyder: »Till minne af John Eliot, indianernas apostel, som predikade evangelium om Kristus på det ställe, der denna kyrka står. Han var född 1604 och dog 1690.» Denne Eliot intager i den kristna missionens historia ett mycket framstående rum. Och det kändes ganska underligt att stå på precis det ställe, der en gång för så länge sedan denne man stått och predikat för Amerikas indianer evangelium om samme Kristus, som nu ut-

gjorde föremål för min predikan. Lowell föreföll att vara en treflig stad. Svenskarne tycktes hafva det bra, och på mig gjorde den lilla församlingen ett godt intryck.

Från Lowell skulle jag fara till Worcester, en stor fabriksstad i Massachusetts. Men på vägen dit gjorde jag i sällskap med Emrich, Lindgren och Hultman en afstickare till Northfield, der Moody bor. Vi kommo dit tidigt på förmiddagen. Stationen ligger ett godt stycke från sjelfva staden. Northfield är en gammal engelsk, liten men mycket treflig stad med omkring 1,600 innevånare. Jag vet icke, om den har mer än en enda lång gata. Åtminstone såg jag icke någon mer. Men denna gata var ovanligt vacker, mycket bred och på ömse sidor försedd med stora träd, hvilkas lummiga kronor bildade som ett hvalf öfver sjelfva gatan. Bakom dessa träd lågo husen, mestadels små hvitmålade trähus med gröna fönsterluckor. Se sid. 184. Det tog sig utmärkt bra ut. Der funnos två kyrkor, den ena en unitariansk, den andra en kongregationalistkyrka. Till den senare hör Moody. Moody är nämligen icke, hvad man här i Sverige ofta tror, metodist. Vid änden af denna gata ligger Moodys hem, ett mycket trefligt hus. Se teckningen på sid. 185. När vi kommo fram och ringde på, var Moody icke hemma, men man sade, att han skulle komma om en liten stund. Vi lade oss ned på den gröna gräsmattan utanför huset och väntade. Utsigten från hans bostad var mycket skön åt ena hållet utåt den långa af lummiga träd beskuggade gatan, åt andra hållet bort öfver Connecticutfloden och landet på andra sidan om den. Naturen omkring Northfield är svensk. Jag kunde derför icke undgå att fyllas af en viss hemlandskänsla der.

Efter några minuter kom Moody åkande jemte sin son. Jag blef högst förvånad, när jag fick se honom. Sådan hade jag aldrig föreställt mig honom. Af porträtt, som jag sett i Sverige, skulle jag aldrig kunnat sluta mig till, att denne man var Moody. Han är en kort och synnerligen tjock person. Han ser ut som en välmående landtbrukare. Och landtbrukare är han ju äfven. Han är i sitt uppträdande fryntlig, glad och vänlig. Han tog emot oss med mycken hjertlighet och beklagade, att han icke kunde bjuda oss in i sitt hem, emedan hans hustru hade det litet olägligt. I stället bad han Emrich föra

oss upp till hans hotel, som låg ett godt stycke derifrån, samt der beställa middag åt oss. Vi voro hans gäster.

Moody är född i Northfield. Hans föräldrahem, som ännu bebos af hans gamla mor, ligger högst två minuters väg från hans egen bostad. I Northfield har Moody utöfvat en vidsträckt byggnadsverksamhet. Han har der bygt en läroanstalt för flickor, som omfattar flere präktiga byggnader. Dessa äro i olikhet med stadens öfriga hus af sten, och ett prof af dem kan läsaren se på sid. 178. Anstalten ligger rätt nära Moodys bostad. På andra sidan Connecticutfloden 4 engelska mil från Northfield har han bygt upp en mycket stor läroanstalt för gossar. Moody är icke vän af samundervisning.

Lärarepersonalen utgöres af föreståndaren samt 40 lärarinnor och 4 lärare. Utom sjelfva undervisningen i de särskilda kunskapsgrenarne få alla elever, både gossar och flickor, lära sig allehanda husliga sysslor, så att denna läroanstalt är på samma gång en högskola och en praktisk skola. På undervisning i latin lägges stor vigt. Både gossar och flickor läsa detta språk alldeles såsom i andra skolor. Hvad som deremot skiljer Moodys läroverk från de allmänna högre skolorna är, att *kristendomsundervisningen* här intager ett framstående rum, medan i de offentliga skolorna ingen kristendomsundervisning alls förekommer. Såsom bekant torde vara för flertalet af mina läsare, har man till följd af den vidsträckta religionsfrihet, som i Amerika råder, alldeles bannlyst kristendomsundervisningen från de offentliga läroverken. Denna undervisning få föräldrarne ombesörja, bäst de kunna. Då det nu torde höra till undantagen, att någon sådan meddelas i hemmen, så faller den nästan helt och hållet på söndagsskolorna, hvilka också i Amerika äro lifligt verksamma. Jag frågade en gång i en högskola, om man icke ens började arbetet med bön eller någon bibelläsning. Derpå svarades, att det är tillåtet för lärare, som så önska, att börja och sluta dagens lektioner med bön; men vilja de icke göra det, så slippa de. Följden deraf är ock, att i allmänhet ingen bön förekommer.

Man kan nu vara af olika tankar om denna sak. Men naturligt är, att föräldrar, som äro angelägna, att deras barn skola få en grundligare kristendomsundervisning än den, som kan åstadkommas i söndagsskolorna, skicka sina barn, så vidt möj-

ligt är, till privata skolor, som äro bygda på en bestämdt kristlig grund, och i hvilka kristendomsundervisningen intager ett framstående rum. Det säger sig sjelft, att den katolska kyrkans medlemmar icke finna sig vid de amerikanska religionslösa skolorna. Derför har också denna kyrka nästan öfverallt ett eget fullständigt undervisningsväsende, der kristendomsundervisningen — naturligtvis enligt katolska trosläran — utgör hufvudsaken.

Det är icke rätta platsen att här inlåta sig i någon närmare framställning af de grunder, som kunna anföras för eller emot kristendomsundervisningens bibehållande i skolorna. För min del har jag mycket funderat på denna sak och ofta varit tveksam, icke för denna undervisnings egen skull utan derför, att många lärare i skolorna äro olämpliga. Men så mycket har jag tyckt mig finna af de amerikanska skolorna, att vi böra betänka oss många gånger, innan vi i vårt land skrida till ett så ödesdigert steg.

I Moodys skolor var lästerminen just afslutad, när vi kommo dit. Examen hade varit på onsdagen.

Icke blott med anledning af den skolverksamhet, Moody här utöfvar, utan äfven, och ännu mer, för de andliga konferensers skull, som här hållas om somrarne, och i hvilka Moody sjelf utgör medelpunkten, har han bygt ett stort hotel, som också kallas Moodys hotel. Det är en mycket präktig byggnad. Moody lät skjutsa oss dit upp. Hotellet var för tillfället fullkomligt upptaget dels af resande, dels af de många lärarne och lärarinnorna. De allra fleste, om ej alla, voro troende.

Sedan vi hade spisat vår middag i en mycket stor och treflig matsal, der allting gick stilla och ordentligt till, så att det var en riktig fröjd att sitta der, gingo vi ut på verandan. Denna var mycket bred och sträckte sig efter husets hela längd. Der kom jag i samspråk med åtskilliga lärarinnor isynnerhet med en lärarinna i latin, som syntes vara en mycket intelligent qvinna. Der blef jag nu också presenterad för en s. k. filosof. Det var en stor och tjock herre, som såg mycket godmodig och fryntlig ut. Moody hade kallat honom dit för att för lärarepersonalen i skolorna hålla några filosofiska föreläsningar. Det intryck, som denne mans yttre gjorde på mig, skulle jag kunna kläda i följande ord: »Inte måtte det vara mycket be-

Gata i Northfield. Se sid. 151.

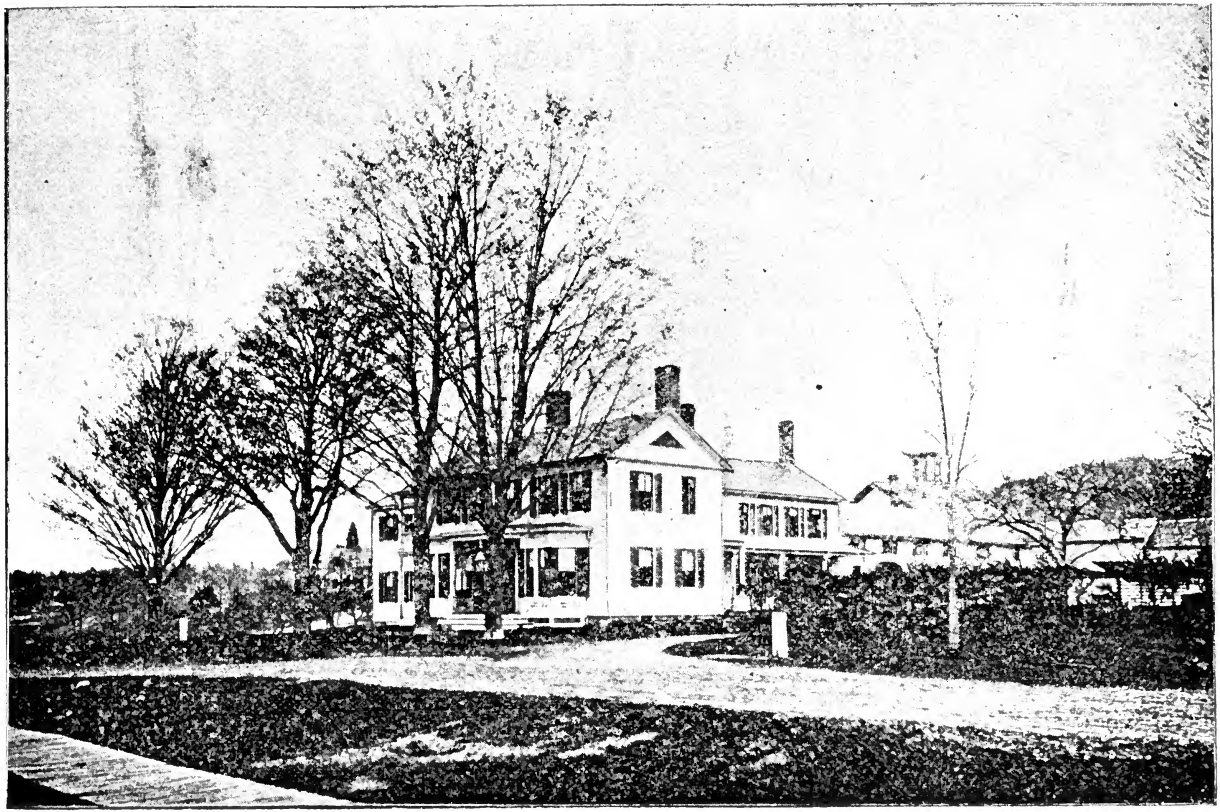

Moodys hem. Se sid 181.

vändt med den mannens filosofi!» Jag fick också om hans filosofiska betraktelsesätt — särskildt angående skapelsehistorien och andra gammaltestamentliga berättelser — höra sådana besynnerliga saker, att mitt omdöme om hans filosofi derigenom vann en fullständig bekräftelse. Jag frågade, huru det var möjligt, att Moody hade kallat honom dit.

»Jo, sade man, mr Moody har mycket stort förtroende till honom, isynnerhet derför att han i en disputation med den bekante fritänkaren Ingersoll skall hafva öfvervunnit denne väldige motståndare och bragt honom till tystnad.»

Jag kan icke neka till, att jag vid dessa ord tänkte: »Sannolikt har Ingersoll tystnat i disputationen med denne man, icke derför att han känt sig på något sätt öfverbevisad, utan af helt andra bevekelsegrunder.»

Hvad angår Ingersoll, torde det vara skäl att tala några ord äfven om denne i Amerikas andliga lif ganska djupt ingripande man. Han är öfverste i Förenta Staternas armé. Denna grad har han vunnit i det stora inbördes kriget. Nu bor han i New-York. Mycket ofta uppträder han både i tal och skrift såsom, hvad man kallar, en afgjord fritänkare. Han betraktas också i Amerika såsom en af kristendomens farligaste fiender. Ingen menniska kan neka, att han har mycket stora gåfvor, är en intelligent man, derjemte en sedlig man och särskildt en ifrig absolut nykterhetsvän. Men, som sagdt, han är fritänkare. Mig har det dock synts så, som hade Ingersolls fritänkeri vållats hufvudsakligen af den vanställning, som den kristna trosläran fått genom den rådande dogmatiken. Sådant är alls ingenting ovanligt. Denna dogmatik framställer Gud icke såsom en fader, som i orubbad kärlek sänder ut sin enfödde son för att uppsöka och frälsa de förlorade barnen, utan i stället såsom en grym tyrann, hvilken, åberopande sig på sin rättfärdighet, icke kan mottaga eller benåda syndare, derest han icke får af en annan utkräfva ett straff, som i qval fullt motsvarar, hvad de syndiga hafva förtjenat. Den framställer vidare Kristus icke såsom faderns sändebud och ställföreträdare för att återhemta och frälsa det förvillade, utan i stället såsom menniskans ställföreträdare, hvilken låter öfver sig gå den fördömelse, som menniskan har förtjenat, samt i hennes ställe fullgör den lag, som hon har brutit. I denna dogmatik blir derför också synda-

förlåtelsen i gamla testamentet en syndaförlåtelse på kredit och i nya testamentet en syndaförlåtelse på grund af förskottsbetalning, och omvändelsen blir icke en omvändelse till Gud genom Kristus utan i stället en omvändelse undan Gud till Kristus för att gömma sig bakom honom och der finna skydd emot den förskräcklige Guden. Jag tror, att om kristendomens allvarliga banérförare i Amerika icke toge alldeles för gifvet, att allt, hvad Ingersoll säger, är af djefvulen, utan i stället undersökte beskaffenheten af, hvad han säger, och toge vara på de sanningar, på hvilka äfven han stundom pekar, så skulle för den amerikanska kristendomen deraf kunna följa mycken välsignelse. Märkligt är också att se, huru det stundom i kristliga amerikanska tidningar klagas deröfver, att den nämda dogmatiken allt mer och mer viker ur den offentliga predikan, hvilket af dem betraktas såsom ett bedröfligt förhållande.

Medan vi nu sutto och samspråkade på verandan, kom Moody åkande jemte sin hustru för att helsa på oss. Hans hustru är en fin, bildad och treflig qvinna. Hon syntes vara vid pass 50 år gammal. Vi hade der en särdeles ljuflig stund. Moody beklagade den babyloniska förbistringen och sade, att han aldrig i sitt lif hade varit så ond på denna som nu. Jag instämde också gerna med honom.

»Det fins, sade han, ingen menniska på jorden, med hvilken jag hellre ville hafva ett långt samtal än med er, om vi blott kunde tala ett gemensamt språk; ty jag har läst och hört så mycket om er. Vi hafva mycket gemensamt.»

Men så måste vi afstå från hvarje mer djupgående samtal. Ty att föra ett sådant genom tolk var ej möjligt.

För svenska förhållanden syntes Moody intressera sig icke så litet, fastän han naturligtvis icke mycket kände till dem. Särskildt talade han med stort intresse om prins Oskar och hans giftermål med fröken Munck. Hvad han derom visste, hade han hemtat ur engelska och amerikanska kristliga tidningar.

Moody bad mig, att när jag komme till Chicago, skulle jag predika i hans kyrka der. Han skulle sjelf skrifva till kyrkans föreståndare om saken. Min afsigt var också att göra det, men det blef aldrig af. Dels var hans kyrka, efter hvad man sade mig, icke större än den svenska missionskyrkan på

norr, dels voro svenskarne angelägna om, att jag skulle predika hos dem.

»När ni kommer till Chicago, tillade Moody, så ställ till en stor väckelse i min kyrka, ty Chicago är en mycket dålig stad.»

Sådana der uttryck ljödo ju besynnerligt i svenska öron, men i Amerika äro de helt naturliga. Och Moody är amerikanare han också.

Sedan vi hade språkat tillsammans kanske en timme ute på verandan i det härligaste väder med den mest förtjusande utsigt framför oss, gingo vi in i en salong, jag, Lindgren, Emrich, Hultman, Moody och hans fru samt filosofen. Hultman spelade och sjöng vid pianot: »Blott en dag, ett ögonblick i sender», hvilken sång gaf Moody anledning att ännu en gång bittert beklaga sig öfver den babyloniska förbistringen. Sedan föllo vi på knä och bådo. Jag bad på svenska och Moody på engelska. Derefter spelade och sjöng Hultman: »O, Jesu, blif när oss», hvarvid jag och Lindgren stämde in af alla krafter. Det var en uppbygglig stund som få. Det kändes, att herrens ande var nära.

Men nu led det tyvärr mot tiden, då vi måste fara. Moody skjutsade oss ned till jernvägsstationen. Mig tog han upp i sitt eget åkdon. De öfriga åkte i ett annat. Han körde sjelf, och vi samspråkade, så godt sig göra lät, under vägen. Mina försök att uttrycka mig på engelska lyckades, tror jag, bättre än jag hade kunnat hoppas. Till följd deraf att de engelska orden till stor del äro hemtade från latinet, och jag kände de latinska uttrycken för, hvad jag ville säga, så vrängde jag till de latinska orden med litet engelskt uttal och med engelska ändelser. När man är i ett främmande land och skall försöka göra sig förstådd af dess innebyggare, så skall man icke vara ängslig utan bara gå på, såsom vore man en inföding. Hvad man icke kan uttrycka med munnen, det kan man ofta säga med hufvudets rörelser, med ögonen, med axlarna, med händerna, ja äfven med fötterna. Så gjorde jag nu. Ibland förstod Moody inte, hvad jag menade, men ibland förstod han det och uttryckte sin glädje deröfver. På vägen till stationen körde vi in till Sankey, för hvilken Moody nödvändigt ville presentera mig. När vi kommo in på hans gård, trädde hans gamla mor ut och

underrättade oss, att hennes son tyvärr samma dag hade rest till New-York. Det blef mig således icke förunnadt att träffa honom, och det var mycket ledsamt.

Sankey verkar ännu ibland tillsammans med Moody. Hans röst lär dock icke nu på långt när vara, hvad den för några år tillbaka var. Moody sjelf är mycket verksam. Men den omfattning, som hans verksamhet hade för några år sedan, har den nog icke nu. Emellertid åtföljes han, der han drager fram, af en synbar välsignelse. Detta torde bero på hans enkla, okonstlade och vissa framställning af den evangeliska sanningen. Han uppträder icke såsom andlig vältalare med konstmessigt utarbetade föredrag, utan han kommer såsom en man af folket med bud från Gud till folket, och man hör, att han alldeles nyss har talat med Gud. Han gifver, såsom apostelen säger, »en kraftig försäkran» om »ett fast ord» (Tit. 3: 8). Det var en gång en prestman, som frågade en skådespelare, huru det kom till, att så många besökte teatern, der de måste betala, medan så få gingo i kyrkan, der ingen inträdesafgift fordrades.

»Jo, svarade skådespelaren, *vi* behandla diktade saker så, som om de vore verkliga, och det gör intryck på folk. I deremot behandlen verkliga saker så, som om de vore diktade.»

Det var väl träffadt. Moody behandlar verkliga saker såsom verkliga, och det griper hjertan.

Efter ett hjertligt afsked vid stationen skildes jag från Moody, som dervid lofvade att såsom minne af min vistelse i hans stad skicka mig ett album öfver Northfield. När vi skildes, sade han, att han önskade kunna fara med mig från stad till stad genom Amerika för att predika, han på engelska och jag på svenska, för att väcka upp det amerikanska folket ur dess andliga dödssömn. Moody är alldeles viss, att det skall bli väckelse på det ställe, dit han kommer, och denna visshet sätter en egendomlig prägel på hela hans uppträdande.

Jag var mycket glad öfver att hafva varit hos Moody, och Lindgren delade denna min glädje. Det var en helt obetydlig krok på vår resa. Den vållade oss endast en utgift på två dollars, och mer kan man gifva ut för mindre.

Tjugonde Kapitlet.

I Worcester Mass. — En treflig middag. — I sofvagn på tåget.

Från Northfield for jag enligt min reseplan till Worcester Mass., der det var möte den 23 juni. Staden har ett mycket naturskönt läge, som blifvit ytterligare förskönadt genom planteringar och parkanläggningar. Den har 80 à 90 tusen innevånare. På senare tiden har den gått med riktiga jättesteg framåt, hvilket beror på den stora mängd jernverk, som finnas der och som sysselsätta flere tusental arbetare af snart sagdt alla nationer. Arbetsförtjensten i Worcester har varit ganska god men har under de senare åren gått ned till nästan hälften af, hvad den förut varit. Detta beror dels på konkurrens mellan fabrikerna, dels på tillgången af arbetskrafter. Arbetarne i Amerika tro gemenligen, att de höga tullarne skola skaffa dem höga arbetslöner. Men gång efter annan få de erfara, att så snart tillgången på arbetskrafter blir rikligare, så att de stora patronerna kunna få arbetet billigare gjordt, så sänkas arbetslönerna, medan tullarne bli qvar orubbade. År 1889 satte en af Amerikas största fabriksfirmor i Pennsylvania ned arbetslönerna med 35 procent. Arbetarne strejkade men vunno dermed icke mer, än att nedsättningen inskränkte sig till 20 procent. Denna sänkning var naturligtvis fullkomligt oberoende af tullarne, och hade fabriksegaren haft tillgång till andra arbetskrafter i tillräcklig mängd, så hade han genomdrifvit sina 35 procent. Det säger sig ju också sjelft, att ingen fabriksegare, vare sig i Amerika

eller annorstädes, skall för tullens skull betala sina arbetare 1 $^1/_2$ dollar om dagen, så snart han kan få samma arbete gjordt för 1 dollar. Men kommer den dag, då arbetslönerna sjunka till 50 cents, så skall man säkert predika och säga till arbetarne: »Varen I glada åt tullarne, ty annars skullen I icke få mer än 25 cents om dagen.» Så der låter det öfverallt. Men nu var det ju icke min mening att hålla någon tullföreläsning. Arbetarne äro nöjda, och det är ju hufvudsaken.

För omkring 20 år sedan funnos i Worcester 3 à 4 svenskar. Nu utgör deras antal omkring 7,000. De äro mestadels arbetare på de stora fabrikerna och reda sig vanligen mycket godt. Men äfven mycket elände och nöd finnes ibland dem.

Man sade mig, att i Worcester skulle i förhållande till innevånarnes antal vara samlad den största rikedomen i Amerika. Huru dermed förhåller sig, vet jag naturligtvis icke. När man på olika platser hör talas om, att *den* platsen är i det eller det afseendet den förnämsta i Amerika och således äfven på jorden, så undrar man ibland, om icke berättaren talar »amerikanska», och om man inte får lof att använda sin förmåga i division och subtraktion för att leta ut det verkliga förhållandet.

Jag besökte en af stadens stora fabriker. Den har 3,000 arbetare och bland dessa 1,000 svenskar. Dess sysselsättning är att tillverka jern- och koppartråd, att förtenna och förnickla sådan, att af den samma förfärdiga allehanda saker, som göras af metalltråd, t. ex. lådspik, små trådnubb, små jernkedjor m. m. Allt går naturligtvis med maskin. Fabriken är icke något trefligt etablissement. Den är till största delen af trä. Alla trappor äro ock af trä. När jag uttalade min förundran häröfver samt påpekade, huru eldfarligt det var, svarade disponenten, som är son till egaren:

»Ja, vi äro icke nog rika för att bygga af jern eller sten.»

Detta sade han utan tvifvel mer på skämt, ty egaren är en mycket rik man. Enligt sonens uppgift uppgår omsättningen af hans varor till 7 à 8 millioner dollars (= 25 à 30 millioner kronor) om året.

Hvad angår den andliga verksamheten i Worcester, så måtte den vara ganska liflig och konkurrensen stark — såsom mellan fabrikerna, hade jag så när sagt. Der finnas allehanda samfund representerade. De hafva tillsammans öfver 50 kyrkor

förutom en mängd hyrda salar. Af dessa kyrkor äro fem svenska tillhörande olika samfund. Det är märkvärdigt att se, huru mycket kyrkor det i allmänhet fins i Amerika, sannolikt mer än i något annat land. De äro i regel icke stora, men ligga spridda öfverallt. Och detta är utan tvifvel mycket praktiskt.

Utom det rent andliga arbetet hafva de svensk-amerikanska pastorerna en mycket välgörande verksamhet, som består deri, att de taga hand om landsmän, som komma till deras respektive platser, bistå dem med råd och dåd, skaffa dem lämpligt arbete såsom tjenare i husen eller arbetare på fabrikerna o. s. v. Betydelsen af denna deras verksamhet kan ej för högt uppskattas. Jag såg en gång en för tyskar afsedd emigrantkarta, på hvars baksida stod tryckt en förteckning öfver alla i Amerika verkande tyska protestantiska pastorer inom hvarje stat med angifvande af deras adresser. Ändamålet dermed var att underrätta emigranterna, hvart de skola vända sig, när de komma dit ut, för att få ett råd, som de med fullkomlig trygghet kunna taga till ledning. Det är praktiskt gjordt. Man kan fritt säga, att funnes icke dessa pastorer, skulle ofantligt många af emigranterna förgås i elände, hvilka nu i stället genom deras bemedling lyckas få det i många afseenden mycket bra. I Amerika åtnjuta ock presterna vida större aktning än i de europeiska länderna.

Inom den svenska baptistförsamlingen i Worcester hafva på sista tiden rådt förfärliga inre strider. De började med hänsynslösa utfall mot andra samfunds villfarelser och slutade med en inre sprängning. Den i Sverige mindre fördelaktigt kände baptistpredikanten Källberg från Sundsvall måste lemna platsen. En stor del medlemmar gingo ut med honom samt bildade en andra baptistförsamling. Detta föranledde den äldre församlingen att i stadens två svenska tidningar förklara, att den nya församlingen vore tillkommen på orätta grunder, och att hon icke ville hafva något med henne att skaffa. Derigenom gjordes saken offentlig inför hela verlden, ett i sanning bedröfligt skådespel.

Kongregationalistförsamlingen, med hvilken jag kom i beröring, bildades år 1880 och har nu ett medlemsantal af närmare 300. Hon eger en treflig korskyrka med högt spetsigt torn. Der finnas sittplatser för 5 à 600 personer. Kyrkans

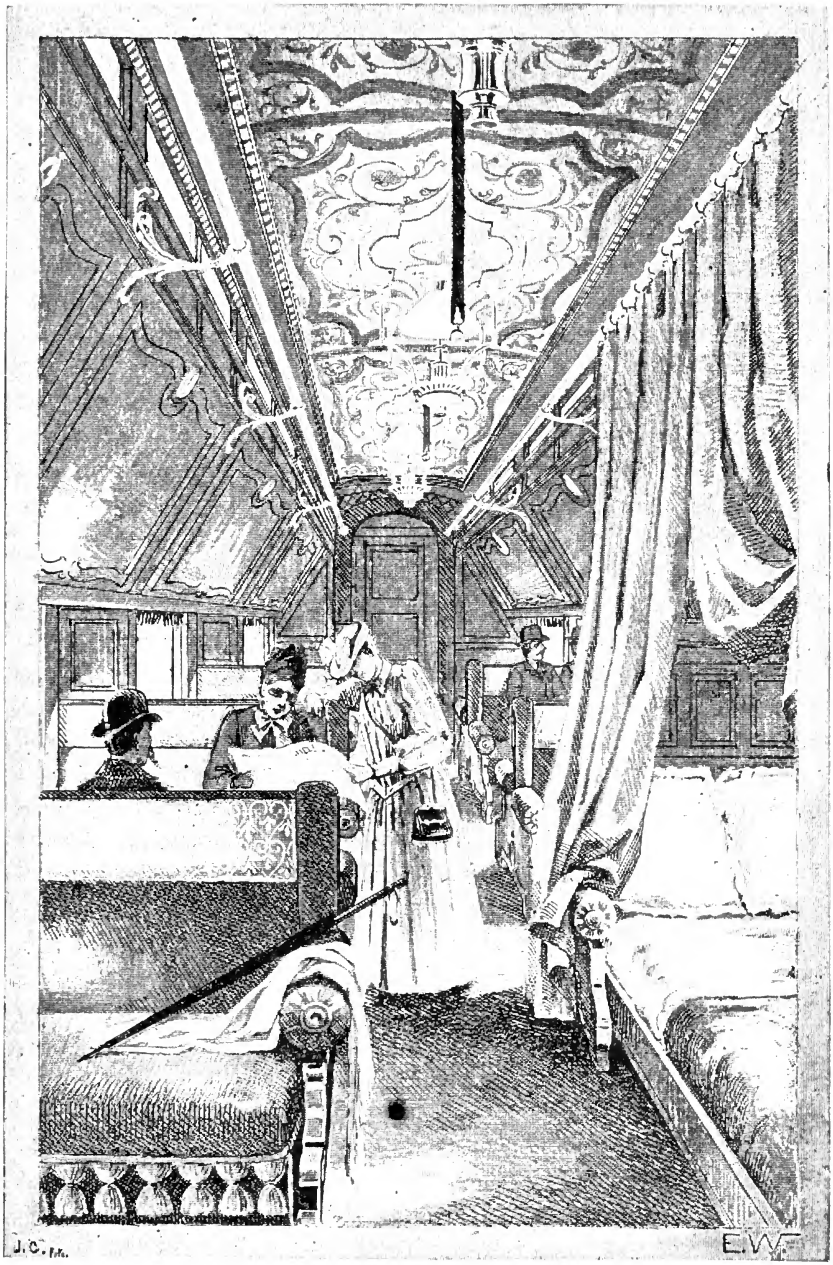

Det inre af en Wagners sofvagn. Se sid. 198.

bästa prydnad är dock, att hon är fullständigt betald. Men hon är tyvärr för liten. Under sista tiden har nämligen församlingen haft att glädja sig öfver mångas omvändelse och stort tillopp till gudstjensterna. Dess nuvarande (år 1890) predikant är K. F. Ohlson från Hedemora i Sverige. Församlingen utvecklar en ganska liflig missionsverksamhet och har inom sig utsett särskilda personer att göra besök i de svenska hemmen, på hospitalen och i fängelserna.

Under min vistelse i Worcester bodde jag hos Ohlson. Det var ett i alla afseenden *svenskt* hem. Jag trifdes der utmärkt bra, och det gjorde jag ju öfver allt i de hem, der jag under min resa bodde. Bordet var dukadt alldeles på svenskt manér. Jag kände mig hemma. Ohlson syntes hafva det bra, och lät nöjd med sin ställning. Tillståndet inom församlingen var enligt hans omdöme godt. Må Gud välsigna henne och hennes verksamhet allt fort.

För sammankomsterna i Worcester hade mina svenska vänner hyrt stadens största lokal, Mechanic Hall. Man sade, att den har 2,500 sittplatser, och den var i det allra närmaste fullsatt. Endast några få platser på läktaren voro lediga. Vännerna hade i hyra för den samma betalt 100 dollars (380 kr.). Ehuru detta var godt pris, mot hvad den annars plägar kosta, hade många dock varit oroliga för, huru de skulle få medel att betala en så stor summa. Men när de amerikanska kongregationalisterna lofvade att fylla den brist, som möjligen kunde bli, så fingo äfven de rädda mod. Någon brist uppstod emellertid icke, ty kollekterna för dagen uppgingo till 200 dollars (760 kr.). Jag predikade på f. m. öfver 1 Joh. 4: 14 f. Efter predikan gick jag som vanligt ned bland folket och helsade på en stor mängd menniskor. Det var riktigt rörande. Tårar stodo i mångas ögon, och jag sjelf gick och sväljde. Här träffade jag geflebor, som varit medlemmar af Gefle missionsförening. Der stodo några vänner från Stockholm, der några andra från Göteborg, der åter några troende från Jönköping o. s. v. Det gjorde ett besynnerligt intryck att på en främmande ort se så många egna landsmän och alla i blomman af sin ålder, ungt, vackert, kraftigt folk, både män och qvinnor. Med få undantag trifdes de väl och hade det i det lekamliga ganska bra. Men icke kan fosterlandsvännen undgå att vid en sådan syn tänka på, af

hvad betydelse det skulle hafva varit för det egna landets utveckling, om detta folk hade stannat qvar der.

Efter predikan var middag, en stor middag kan jag säga. Till den samma voro alla församlingens medlemmar och alla resande bröder och systrar inbjudna. Den hölls i samma hus i några mindre — och dock stora — salar. Den var anordnad på det viset, att de troende svenska qvinnorna i Worcester hade tagit matvaror med sig dit, den ena ett, den andra ett annat. De bestredo ock sjelfva den uppassning, som behöfdes. Nästan alla voro de klädda i helhvita klädningar, något som är mycket vanligt i Amerika under sommaren. Det var en riklig och god måltid och alltigenom *svensk*. Alla spisade vi af hjertans lust, och vid bordet fördes det lifligaste samtal, ja, icke blott *ett* samtal utan *många*. En grupp språkade här och en annan der, så att det surrade öfver allt. Allt gick okonstladt och otvunget, gladt och kristligt till. Den som menar, att den lefvande kristendomen är glädjelös, att den hänger hufvudet och ser sur ut, han skulle hafva sett oss der vid de långa borden! Dit kommo äfven ganska många amerikanska prester. De slogo sig ned och spisade bland oss, alldeles som om vi hade varit gamla kamrater. Efter middagen måste jag för dem i en särskild sal berätta åtskilligt om svenska förhållanden. Disponenten till den stora metalltrådfabriken, som jag nyss talat om, tjenstgjorde dervid som tolk. Han har varit i Sverige ett eller två år. Han tolkade mycket bra, och berättelsen syntes intressera mina åhörare. Äfven augustanapresten på platsen kom och helsade på mig.

Klockan 3 e. m. var åter predikan. Jag talade då öfver dagens evangelium om den rike mannen och Lasarus. Efter mig predikade Lindgren med text ur Luk. 6: Saliga ären I fattiga o. s. v. Nästan lika mycket folk var samladt nu som på förmiddagen, men till ej ringa del andra personer. Folket måste naturligtvis der, såsom hemma hos oss, tura om. Medan den ene går i kyrkan, måste den andre vara hemma och se till huset och barnen. Efter bönestundens slut var jag bjuden till aftonmåltid hos den nyss nämde amerikanaren. Det var ett elegant, äkta amerikanskt hem. Nu voro endast han och hans mor hemma. Hans far och två systrar voro i Europa. Han sjelf var ogift men förlofvad med en ung skotska. Måltiden var

för min skull anordnad på fullkomligt svenskt manér. Bland annat, som bjöds, var äfven »äkta falubröd». Sådant hade han under sin vistelse i Sverige lärt sig tycka om, och sedan har han årligen reqvirerat ett parti deraf för sitt bord. Efter måltiden gingo vi ut och promenerade en stund i den vackra trädgård, som hörde till hans bostad.

Kl. 7 på aftonen var det tredje mötet i Mechanic Hall. Jag talade der vid pass en halftimme öfver de orden: Låten edert ljus lysa för menniskorna o. s. v. För öfrigt uppträdde flere predikanter. Björk från Chicago afslutade mötet.

Hela dagen var en ljuflig dag; anden var med i predikningarna; folket var törstande efter lifvets ord, vädret var härligt, icke synnerligen varmt, lokalen var utmärkt — med ett ord, *allt* förenade sig om att göra mötet till en riktigt skön högtid. För mig var dock en sak temligen störande. På e. m. kl. 3 inleddes mötet af en amerikansk prest, som höll ett tal på engelska till mig. Han råkade strax i extas, han svängde och slängde med armarne, ropade och stampade, så att jag var full af förvåning, jag hade så när sagt, af förskräckelse. Han prisade svenskarne, han talade om Jenny Lind, han upphöjde mig öfver skyarna, han talade om min lärdom, om huru landet gynnades af mitt besök, hvilken »stor dag» det var för både svenskar och amerikanare, att jag hade kommit dit o. s. v. Jag kände mig alldeles tillintetgjord. Jag kröp ned bakom en, som satt framför mig. Men den amerikanske presten vände sig mot mig och räckte ut händerna, som om han hade velat presentera mig för församlingen. Det var amerikanskt och utan tvifvel mycket väl menadt men för mig motbjudande. Helt naturligt gaf hans tal mig sedan anledning att i mitt föredrag tala om den stora dag, då Gud gaf löftet, den stora dag då han gaf sonen, den stora dag då han frälsar en syndare, samt den stora dag då vi skola skiljas hädan. Vid dagens slut kände jag mig visserligen något trött men frisk och kry. Att i sommarvärmen predika trenne gånger på dagen, tar allt åtskilligt på krafterna. I regeln predikade jag dock om söndagarne icke mer än två gånger.

Vid affärden från Worcester dagen derefter hände oss ett litet missöde, som kunde hafva blifvit förargligt nog. Vi åto middag hos en svensk — jag tror hans namn var Engström. Han lofvade draga försorg om, att våra saker kommo ned till

stationen. De skulle hemtas dit från pastor Ohlsons hem genom ett expressbud. Jag var litet orolig för denna sak, men Engström, som redan hade beställt stadsbud, förklarade, att det var en sådan säker karl, att vi behöfde ingenting frukta. Så gåfvo vi oss till ro. När vi kommo ned till stationen några minuter före kl. 4, var stadsbudet icke der. Jag ville, att Engström skulle söka reda på honom, men han svarade:

»Han skall vara här kl. 4, och ni kan vara fullkomligt säker på, att han är här.»

Klockan blef fyra och tio minuter till. Jag blef åter orolig, men Engström hoppades ännu i det allra längsta.

Tåget skulle gå 20 minuter öfver fyra. Klockan närmade sig nu qvarten. Då blef äfven Engström ängslig, tog en droska och for, så hastigt han kunde, för att taga reda på sakerna. Men innan han kom tillbaka, hade tåget gått sin kos och vi med det. Man kan lätt föreställa sig, huru ledsamt detta var, när jag hade mina svarta kläder i min kappsäck. Säkert var dock saken för Engström ännu mer förarglig än för oss. Men han rådde ju icke för det. Alltså måste jag nu underkasta mig en öfning i tålamod, och det kunde mycket väl behöfvas. Ty af det slaget har jag icke just för mycket.

Vår färd gick nu till Jamestown, N. Y., via Albany och Buffalo. Vid Albany kommo vi in på New-York Central jernväg, som lär vara den förnämsta jernväg, som finnes i verlden. Den har fyra spår på en längd af mer än 500 eng. (= 75 sv.) mil. Åtminstone sade man mig så. Trafiken på den samma lär också vara alldeles oerhörd.

Så tillbragte vi nu vår eftermiddag under lifligt samtal. Den trakt, genom hvilken vi reste, liknade mycket ett svenskt landskap, och säkert är, att den natur, som mest liknade Sveriges, var den vackraste jag såg i Amerika.

Gång efter annan tittade Björk på min hatt. De andra följde hans exempel. Jag kände mig en smula stolt deröfver. Den var köpt i Sverige, ja i sjelfva Gefle, och det var ju fägnesamt, att den väckte uppmärksamhet. Men hör nu, så ska' ni få höra:

»Jag tycker, sade Björk, jag tycker, att vi kunde få skramla till en ny hatt åt dig.»

»Hva' sa'? sade jag, är icke denna god nog?»

»Nej, svarade Björk, menniskorna titta på den för det, att den är så ful.»

»Nå ja, än se'n då? genmälte jag. Om de icke hafva annat att titta på, så gör jag ju dem en ren välgerning genom att ge dem något. Min hatt är bra. Han får lof att sitta, der han sitter.»

Dervid blef det. Min ärligt betalda hatt gjorde sedan tjenst på hela min resa genom unionen.

Det var qväll, när vi kommo till Albany, staten New-Yorks hufvudstad, så att vi icke kunde mycket se af den samma. När vi foro derifrån, gingo vi till kojs. Vi hade plats i en s. k. Wagners sofvagn. Wagners och Pullmans fabriker tyckas vara de, som förse samtliga amerikanska jernvägar med passagerarevagnar af allehanda slag. De Wagnerska och Pullmanska sofvagnarne äro, hvad konstruktionen angår, så vidt jag kunde finna, hvarandra alldeles lika. De äro mycket elegant inredda. Af teckningen på sid. 193 kunna mina läsare få någon föreställning om, huru det inre af en sådan vagn ser ut. På hvardera sidan om hvarje fönster i vagnen har man en rätt utåt stående soffa för tvänne personer. Dessa soffor förenas på qvällarne med hvarandra genom madrasser, som läggas mellan dem. Detta synes ock på teckningen. På detta sätt får man en bädd för två personer längs efter vagnen. Taket der ofvanför är, såsom läsarne se, sluttande. På qvällen fälles det ned såsom klaffen på en chiffonier och bildar så botten till en dubbel bädd äfven det. Midt utefter vagnen har man en smal gång. Framför sängplatserna uppsättas förhängen, ett gemensamt för öfre och undre bädd. På detta sätt inredes vagnen till en stor sängkammare med 12 eller flere dubbla bäddar. Vanligen upptages hvar och en af dessa bäddar af endast *en* person. Men resa man och hustru eller två vänner tillsammans, så ligga de i regeln i samma bädd. I Amerika är det för resten mycket vanligt, att två ligga tillsammans. På mina resor hände det ofta, att jag fick min sofplats i samma säng med någon bekant. Och det gick förträffligt.

Det är rätt obeqvämt att ligga i de amerikanska sofvagnarne. Den som ligger i den öfre bädden, har ganska svårt att komma dit upp. Behagligt är det icke heller för den, som ligger i den nedre, att se den, som ligger i den öfre, klifva upp och ned

under samma förhänge, som skyler honom sjelf. När man skall kläda af sig eller på sig, måste detta till största delen ske i sängen, och det är mycket besvärligt, allrahelst i den öfre bädden, der det är mycket lågt till taket. Byxorna får man draga på sig liggande. Jag hade en gång plats i en sådan öfre bädd jemte en annan predikant. Jag tordes icke ligga på bäddens yttre del af fruktan att vid vagnens svängningar ramla i golfvet. Der fick alltså min kamrat ligga, och jag lade mig vid väggen. Men när vi stego upp på morgonen — ack, tänkte jag, man måste nästan hafva varit elev af konstmakaren Barnum för att kunna reda sig så, att man får kläderna på sig här. Dock det gick — långsamt förstås, men så hade vi godt om tid, och det lustiga i hela situationen gjorde, att vi rätt väl fördrogo det besvärliga.

Ligger man i en nedre bädd, så har man det beqvämare. Då kan man vid påklädningen ställa sig på golfvet under förhänget. Detta är dock icke heller utan sina äfventyr. Ett tu tre komma t. ex. ett par obekanta ben hasande ned från den öfre bädden. Usch, det är alls icke trefligt. Eller också händer det, att någon med god fart kommer gående genom den smala gången. Man får sig af honom en knuff och ramlar framstupa i bädden. Naturligt är, att de resande i en sådan vagn icke få vara alltför blygsamma eller känna sig generade af att se hvarandra till hälften klädda. Särskilda sofvagnar för damer finnas icke, utan bägge könen sofva i samma vagn. I Amerika vet man ej af några damkupéer. Icke torde de heller der behöfvas. På mina långa resor såg jag aldrig i en vagn något passera, som hade kunnat såra ens den mest finkänsliga qvinna. Aktningen för qvinnan syntes mig vara vida större der än hos oss i Sverige.

I sofvagnens bägge ändar har man tvättrum, mycket bra inredda, det ena för herrar och det andra för fruntimmer. Dessutom finnes der en röksalong samt ett staterum.* I de allra nyaste sofvagnarne finnes äfven badrum. Att vagnarne äro inredda med all möjlig lyx, säger sig sjelft. Isynnerhet äro de nyaste riktiga praktexemplar af konstindustri. Men med allt detta stå de i beqvämlighet långt efter våra enkla svenska sofvagnar, som i stället för en stor sofsalong med dubbla bäddar

* Beskrifning på ett sådant rum finnes på sid. 109.

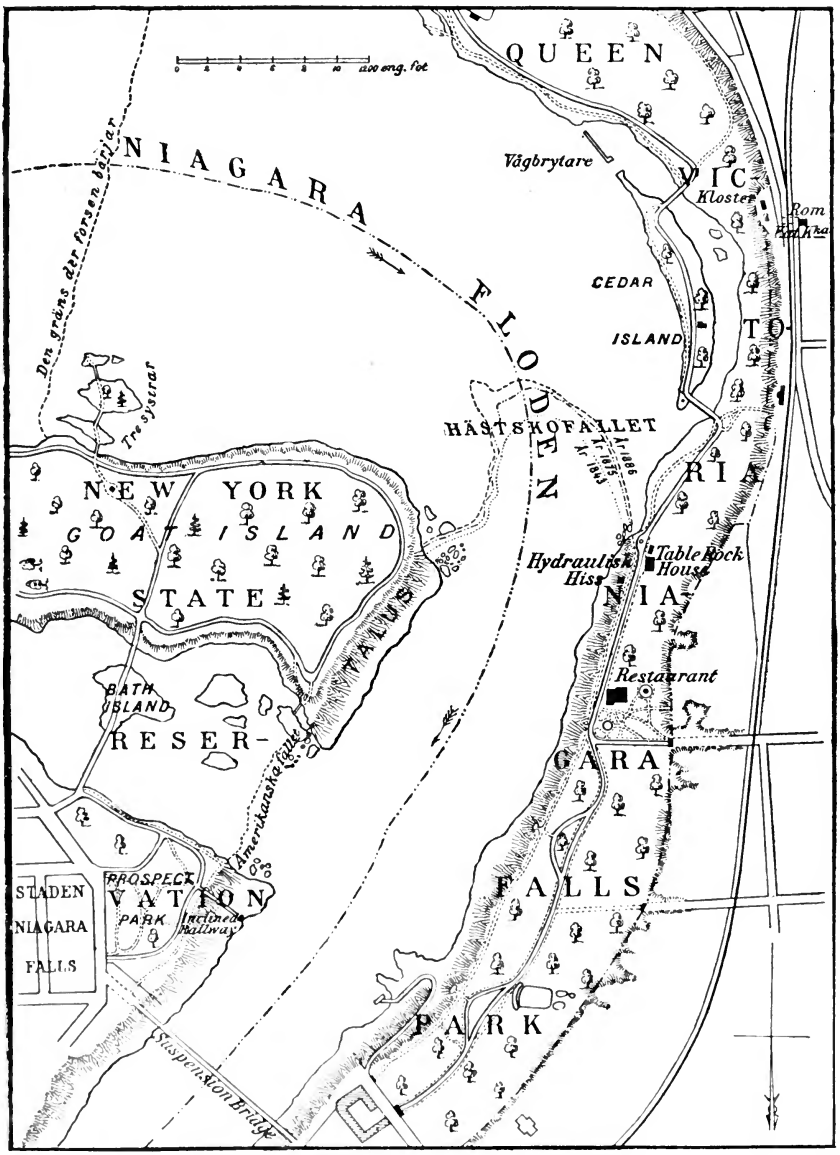

Karta öfver Niagarafallen. Se sid. 205.

i två våningar erbjuda de resande små trefliga sängkammare för två personer. I dem har hvar och en sin egen soffa, der

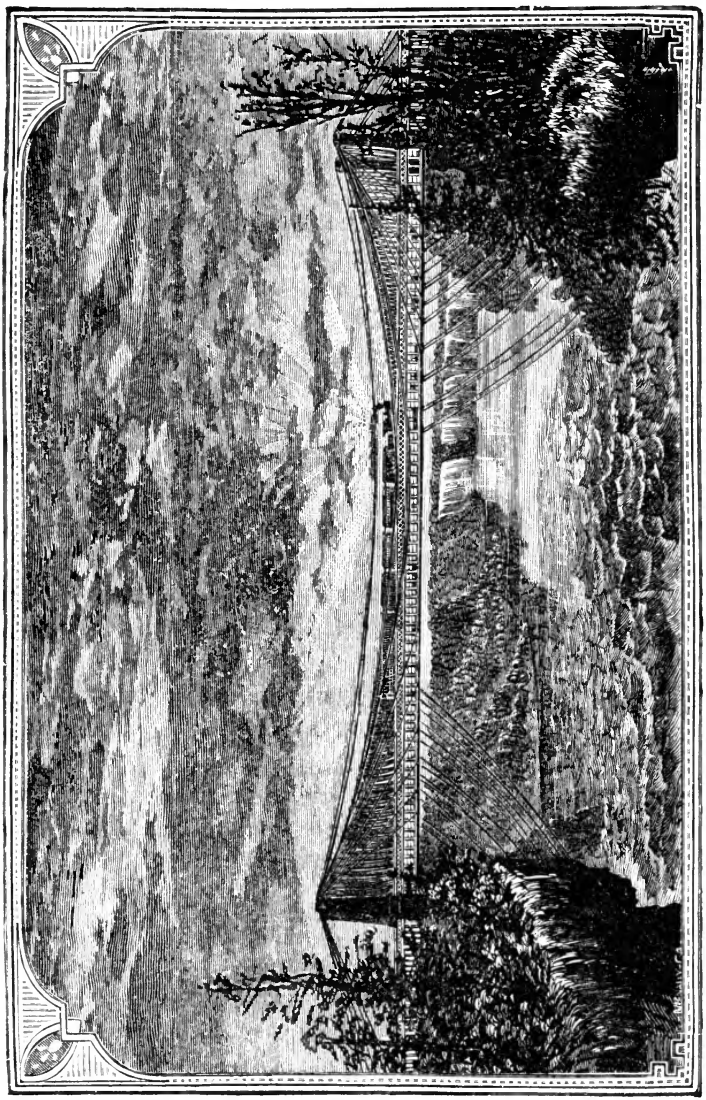

Jernvägsbron öfver Niagara. Se sid. 205

han kan beqvämt lägga sig äfven under dagen. Ingen behöfver klifva upp till en bädd invid taket. I dem stänger man sin dörr, när man vill; i dem kan man beqvämt kläda sig; der

har hvarje lilla kammare sin spegel, sitt bord, sin vattenkaraffin o. s. v. Våra svenska sofvagnar erbjuda med ett ord *alla* sina passagerare samma beqvämlighet som de s. k. små staterummen i de amerikanska *och mer till*. Stå de nu i elegans vida efter de senare, så betyder det ingenting, ty hvad som gör en resa angenäm, det är icke en hop onödig lyx utan en beqväm inredning, som kommer passagerarne att känna sig så mycket som möjligt hemma. Man har ock på sista tiden å vissa banor i Amerika infört vagnar, som till inredning ganska mycket likna de svenska, fastän de naturligtvis äro vida elegantare. De kallas Private Compartment Cars och prisas med väldiga ord i annonserna. De äro indelade i kupéer. Hvarje kupé har två bäddar (dock den ena öfver den andra) samt tvättställning och klosett. Såsom särdeles anmärkningsvärdt annonseras, att dessa kupéer äro upplysta af gas, något som redan är gammalt hos oss i Sverige. Annars upplysas de amerikanska vagnarne med fotogenlampor.

Uppassningen i de amerikanska sofvagnarne ombesörjes af negrer. De bädda och borsta hvarje dag den resandes skor. Kläderna borsta de ock, men endast när man skall lemna tåget. Har man alltså två eller flere dagars resa att göra, så hinner man bli dammig, så att det förslår. Men det fäster ingen sig vid, ty alla äro lika. Det är med detta så som med modet på qvinnornas kläder. De må vara huru galna, ja oanständiga som helst, bara de äro efter modet, så är allt bra. Ty då äro alla lika.

Dricks penningar fordras och gifvas i Amerika mycket mindre än i Europa. Men negrerna i sofvagnarne *fordra* sådana, vanligen 25 cents (= 95 öre) för dag. Och de kunna vara rätt otörskämda. Det hände en gång, på Northern Pacific jernväg, att jag gaf endast 10 cents, emedan negern varit allt annat än till min belåtenhet. När jag stigit ur vagnen, kastade han penningen efter mig. Jag tog upp den och stoppade den lugnt i min ficka utan att vända mig om och se på negern.

Hvad angår priset för plats i sofvagn, så är det i allmänhet icke öfverdrifvet högt. Man betalar full första klass biljett och derutöfver ett tilläggspris efter väglängden. Sålunda är tilläggspriset för resa mellan Chicago och New-York för dubbel bädd i stora vagnen på de förnämsta tågen 8 dollars (= 30

kronor), på andra tåg 5 dollars (= 19 kr.), i compartments kupé 10 dollars (= 38 kr.). I staterummet kan man ej köpa bädd utan måste taga hela rummet. Det kostar å vanliga tåg 18 dollars för nyss nämda sträcka samt innehåller då två dubbelbäddar (den ena öfver den andra) samt en liten smal soffa, som ock kan anordnas till bädd. I de nyaste och finaste vagnarne hör till staterummet eget tvättrum och klosett samt stundom egen utgång, hvilket allt är särdeles beqvämt isynnerhet för familjer med små barn.

Det var i ett staterum, som jag och mitt sällskap — vi voro fem personer — hade lyckats få plats på denna resa. Vagnen var den sista i tåget. Rummet var ganska trångt för så många. Jag låg på soffan. Hultman, som låg på yttre sidan i öfre sängen, var ständigt i fara att kastas ned öfver mig. Vagnen slängde nämligen alldeles förtvifladt. Natten var allt annat än angenäm. Jag var litet illamående, när jag reste från Worcester, och blef det allt mer på vägen. Ja, jag kan säga, att jag var ordentligt sjösjuk af vagnens slingringar. När vi ändtligen kommo fram till Buffalo på morgonen, gingo qvälj-ningarna öfver till dugtiga kräkningar. Det var fasligt obehagligt, och jag kände mig riktigt skamsen att hafva blifvit sjösjuk på torra landet, sedan jag passerat Atlanten utan ringaste känning af någon sådan der krankhet.

I Buffalo måste vi vänta några timmar på tåget, som skulle gå till Jamestown. Denna tid begagnade jag, Lindgren och Hultman för att göra en afstickare till Niagarafallen, som ligga mindre än en timmes väg derifrån. Under tiden skulle de andra stanna qvar för att taga reda på sakerna. Dessa kommo från Worcester med ett annat tåg, som väntades inom en half timme. Vi stiga alltså af tåget här i Buffalo och sätta punkt, så att läsaren också får pusta ut en stund.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

Besök vid Niagarafallen.

Det bar alltså af till Niagarafallen. Dessa fall äro kända öfver hela den civiliserade verlden. Ingen lärobok i geografi är så kortfattad, att hon ej nämner om dem. Så vidt man hittills vet, äro de de största vattenfall, som finnas i verlden. Det är dock icke otroligt, att man en gång i Afrika kommer att upptäcka ännu större. Niagarafallen äro icke de *högsta*, som finnas. Enligt uppgifter, som jag sett, har Norge ett, som är 500, och ett som är 750 fot högt. Men Niagarafallen äro i anseende till höjden och vattenmassan i förening de väldigaste.

I närheten af fallen ligger en liten köping vid namn Niagara Falls. Der stiger man af tåget. Så stodo vi der nu, och innan vi fara vidare, skall jag tala om för mina läsare, att ordet Niagara läses Nejägärä. Det visste jag icke, förrän jag kom dit, och om nu mina läsare behålla det i minnet, så blifva de strax lika lärda, som jag blef då, och det för mycket billigare pris.

Alltså, nu stodo vi der, som sagdt, på stationen. Der utanför höllo flere vagnar, som erbjödo sig att skjutsa resande omkring vid fallen. Vi togo en. Det bör hvarje besökare göra. Man vinner tid. Man sparar också kraft, och det är ganska vigtigt. Ty vistelsen på en vacker plats förlorar mer än hälften af sitt behag, om man är trött. Härtill kommer, att kusken känner alla ställen, så att man får se de vackraste. Ändtligen

är man ock, när man sitter i en vagn, skyddad mot att blifva uppskörtad af hvarjehanda personer, som på alla sätt erbjuda sina tjenster. En vagn kostar icke heller så mycket, som man skulle vänta på ett sådant ställe.

Hopp! Nu bar det af i lätt traf. Vagnen drogs af tvänne vackra hästar. Vädret var härligt. Allt var inbjudande, och inom några minuter voro vi vid fallen. Huru dessa fall äro belägna, kunna läsarne finna af kartan på sid. 200. Han bör ock, när han läser det följande, hafva kartan framför sig. Annars blir berättelsen utan allt intresse. Först besökte vi det amerikanska fallet. Sedan följde vi stranden åt venster, foro derefter ut på Bath Island, vidare till Goat Island, som är mycket vacker. Efter att hafva kört omkring den, stego vi af och gingo ut på de små holmar, som kallas Tre systrar. Der hade man en ståtlig utsigt.

Det amerikanska fallet är synnerligen praktfullt, 162 eng. fot högt med en bredd af 1,060 eng. fot. Dess dån påminte om det ställe i Upp.-boken, der Johannes talar om, att sången omkring Lammets tron var såsom dånet af många vatten. Det storartade i naturen är synnerligen egnadt att lyfta sinnet upp till den store Gudens tron. Man ser i detta en skymt af den härlighet, som omgifver honom, och af hvilken allt det stora och sköna här på jorden endast är ett svagt återsken.

Sedan vi nu sett oss mätta på den amerikanska sidan, vände vi om och följde stranden till den sköna Prospect Park, der man har en verkligen underbar utsigt. Derifrån reste vi vidare öfver den s. k. Suspension Bridge eller hängbron öfver Niagarafloden. När denna bro bygdes, hörde man i Europa ofta talas om, hur en bro hade blifvit bygd öfver *Niagarafallen.* Såsom läsaren emellertid ser på kartan, ligger hon ganska långt nedanför fallen. Det är likväl en mycket märkvärdig byggnad, utförd efter mönstret af Brooklynbron, men utan några pelare i floden. Ännu märkvärdigare är dock den längre ned belägna jernvägsbron. Hon är bygd såsom en tunnel, och tåget går på dess tak. Af teckningen på sid. 201 kunna läsarne se, huru hon tager sig ut. Snart finnes i naturen intet hinder, som icke mensklig vetenskap, kraft och rikedom kunna öfvervinna.

När vi hade kommit öfver hängbron, befunno vi oss på engelskt område, d. v. s. i Canada. Gränsen mellan det engel-

ska Canada och unionen är ock på kartan utmärkt genom punkter och streck midt i floden. Vid brons ände på den engelska sidan står ett litet tullhus, der alla saker undersökas. Vi hade inga saker och således ingenting med tullbetjeningen att göra. Komna öfver bron körde vi till venster och foro in i den utomordentligt vackra Queen Victoria Niagara Falls Park. Der åkte vi fram ända till det s. k. Hästskofallet, hvilket också finnes utmärkt på kartan. Detta fall har en längd af 2,640 eng. fot och en höjd af 158 fot. Såsom af teckningen på kartan synes, har det tid efter annan förändrat utseende till följd af inträffade ras. De trenne streckade linierna utmärka: den första, huru fallet såg ut efter ett ras 1843; den andra, huru det genom ett nytt ras förändrades år 1875; den tredje, huru det ser ut efter år 1886, då återigen ett ras inträffade. Ofvanför fallet går sjön i starka bränningar och bildar den våldsammaste fors ända upp till den gräns, som på kartan också finnes utmärkt. Man har beräknat, att den mängd vatten, som passerar öfver de bägge fallen, skall utgöra 15 millioner kubikfot i minuten. Det låter visserligen öfverdrifvet, men jag håller icke för otroligt, att beräkningen är riktig.

Queen Victoria Park är ganska ny. År 1878 hade generalguvernören öfver Canada en öfverläggning med guvernören öfver staten New-York om önskvärdheten att för de bägge staternas räkning reservera ett stycke land på hvardera sidan om fallen samt till resandes förnöjelse der anlägga parker. Förslag derom ingåfvos till de lagstiftande myndigheterna och antogos. År 1885 öppnades formligen New-York-State-reservationen för allmänheten och 1888 i maj Victoria Parken. Den senare betäcker en yta af 154 acres (= 145 tunnland). Dess längd utgör 1 $^1/_2$ eng. (= något mindre än $^1/_4$ sv.) mil. I vester begränsas denna park af en skogbeklädd mycket vacker ås, som också ses på kartan. För öfrigt är parken prydd med gräsmattor, träd- och blomsterplanteringar, springbrunnar m. m. En färd genom dess slingrande gångar i vackert väder — och sådant väder hade vi — är alldeles förtjusande. Medan ögat smekes af anläggningarnas sköna form och rika färgprakt, lyftes sinnet uppåt af det väldiga dånet från de stora vattenfallen. Den som reser till Amerika, bör ej försumma att se Niagara, och när han kommer dit, bör han strax skaffa sig en karta

deröfver, på det han må veta, huru han far, hvilket gör resan mycket mer angenäm.

Invid Hästskofallet finnes en hydraulisk hiss, som ock är utsatt på kartan. Genom denna stiger man ned ända till vattenytan. Sedan passerar man genom en liten i berget sprängd tunnel och kommer intill den bergvägg, fram öfver hvilken den oerhörda vattenmassan störtar ned. Till följd af vattnets hastighet kastas det nämligen ett godt stycke framåt, så att ett tomrum uppstår mellan bergväggen och vattenmassan, i hvilket tomrum man utan fara kan vistas. Näst intill hissen ligger ett litet hus, Table Rock House kalladt. Äfven dess plats är utmärkt på kartan. Der läto vi fotografera oss. Den bild, som då togs, återfinnes såsom titelplansch i första häftet. Jag vill dock upplysa mina läsare, att vi icke sutto precis på den plats, som vi på fotografien intaga. Vi sutto strax utanför ateliern. Sedan fogades vår porträttbild af fotografen in i en annan större bild, som framställde sjelfva Hästskofallet. Följden deraf vardt naturligtvis den, att våra personer blefvo onaturligt stora i förhållande till fallets höjd. Detta är nämligen omkring 26 manslängder högt, och i förhållande dertill borde vi på bilden icke vara mer än en sjundedel eller åttondedel så stora, som vi äro. Men en liten smula humbug måste man alltid hafva med sig, när man kommer från Amerika. Humbugen hör till Amerikas största exportartiklar.

I den nämda fotografiateliern utbjudas till salu en stor mängd utmärkta fotografier öfver framstående utsigter vid Niagara. De äro tagna i större och mindre format, somliga mycket stora, dels på papper, dels på glas. Priset på dem är satt mycket högre, än man är villig att sälja dem för, ifall man får att göra med en köpare, som icke genast är färdig att betala hvad som helst. Den fotografi, som togs af oss, kostade icke hälften, af hvad priskuranten angaf för den storleken. Och jag är säker på, att hade vi haft tid att pruta mer, så hade vi kunnat sänka priset med ytterligare 50 procent.

Prutsystemet är ett ytterst vidrigt system men synes florera dugtigt i Amerika. Jag skulle en gång i Chicago köpa några saker hos en af de största firmor, som der finnas. Säljaren begärde 40 dollars (= 152 kr.).

»Omöjligt», svarade jag.

Då slog han af tio dollars (= 38 kr.). Jag ville icke ens gifva honom det. Nu började han tala om, hvad varan kostade honom sjelf, men han ville dock lemna den för 25 dollars.

»Bjud honom hälften eller 12 $^1/_2$ dollars», sade en vän, som var med mig.

»Nej, det skäms jag för», svarade jag. Så bjöd jag honom 15, och det tog han. Alltså hade han prutat 25 dollars eller nära 100 kronor.

Jag hade mycket läst och hört talas om Niagarafallet. När

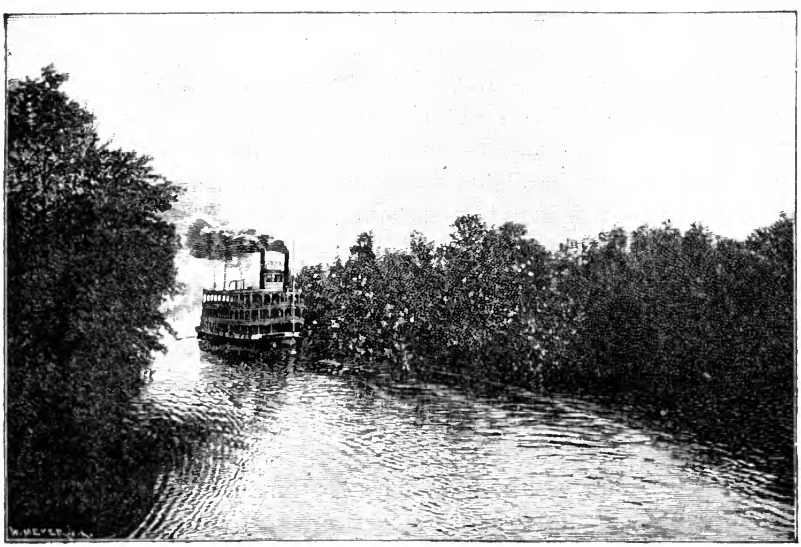

Ångbåt på Chautauquasjön
Se sid. 213.

jag såg det på afstånd, blef jag förvånad. Det tycktes alls icke motsvara de föreställningar, jag hade haft derom. Men när jag kom det samma nära, fick jag se helt annat. Det är verkligen något så öfverväldigande, att man icke kan göra sig en riktig föreställning derom utan att hafva sett det. Man måste vara hårdare än sten för att ej erfara ett djupt intryck af dess åskådande, och man måste vara gudlös som en materialist för att icke i dess närhet känna sig stå inför Skaparens majestät. Såsom allt det fina, det täcka, det mjuka i naturen sjunger om Guds ljuflighet, så basunar allt det storartade om hans makt

och majestät. Det hör derför till det obegripliga, huru naturforskare kunna blifva gudsförnekare. Se de på marken spåren af en fogel, så äro de genast vissa, att en fogel gått der fram.

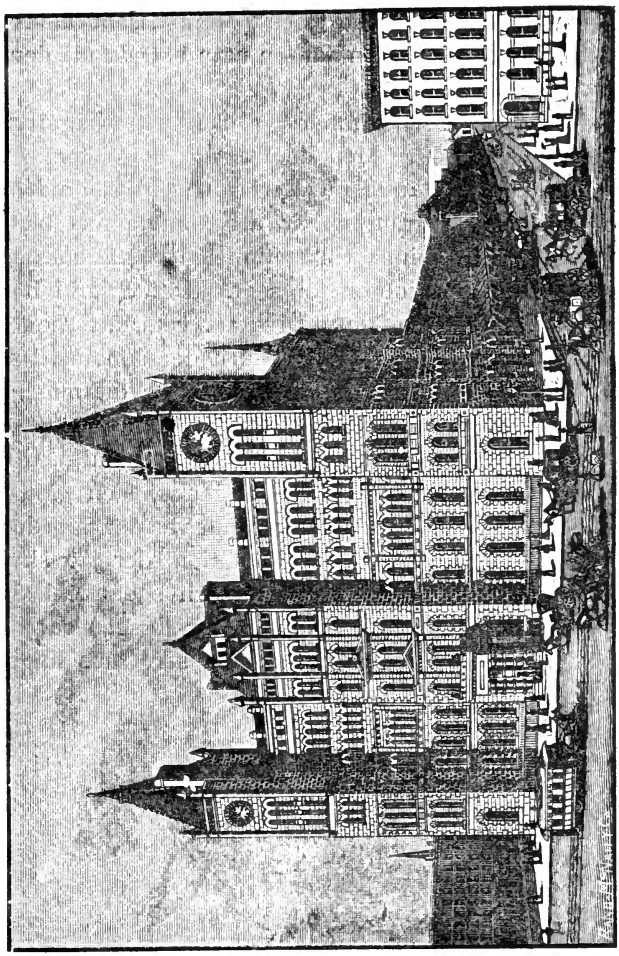

Jernvägsstation i Chicago.
Se sid. 230.

Men när de öfverallt trampa i spåren af Guds skapande makt och vishet, då säga de: Det fins ingen Gud.

När vi kommo tillbaka från Queen Victoria Park, foro vi genom den förr nämda Prospect Park (= Utsigtsparken) och stego ned till stranden på den s. k. Inclined Railway (= stupande jernväg), som också synes på kartan. Den är

mycket brant. Vagnarne dragas af en kabel. Vid dess nedre ände är en landbrygga, och från den går en ångbåt ut ett par gånger i timmen med passagerare fram emot Hästskofallet så långt som möjligt. Detta såg ganska äfventyrligt ut. Till slut försvann båten alldeles i den tjocka dimma, som bildas af fallet. Vi försökte oss icke på den färden utan betraktade den allenast från land.

Det var angenäma timmar, vi hade vid Niagara. De gå nog aldrig ur vår håg. Men de likasom flögo bort. Det blef snart nödvändigt att tänka på återfärden. Vi hade dröjt nästan länge. Med alla ansträngningar att komma fort blef det oss alldeles omöjligt att hinna till stationen före tågets afgångstid. Vi kommo dit fem minuter för sent. Detta var i början ledsamt. Men till all lycka fingo vi snart veta, att tåget var fördröjdt 10 minuter. Jag vet icke, huru det annars skulle hafva gått för oss att komma till Jamestown, och dit måste vi fram samma afton, emedan jag skulle predika der. Men nu gick det ju bra. Vår himmelske fader hade nog sin hand med i den der saken. Det är icke olikt honom. Jag skulle en gång predika i Jönköping. Med yttersta ansträngning var det mig dock omöjligt att i rätt tid komma till den station, der jag skulle stiga på tåget. Med ångest i mitt hjerta och badande i svett kom jag 15 minuter för sent, och tåget var försenadt 17 minuter. Ingen skall undra på, om man i sådant ser Guds finger. Han är stor genom att gripa in i det lilla.

TJUGUANDRA KAPITLET.

Jamestown N. Y. — Utfärd på Chautauquasjön. — Chautauqua. — Åter om våra saker. — En tidningsman. — Resa till Chicago.

När vi nu kommo tillbaka till Buffalo, hade våra saker anländt, men det mötte stora svårigheter att få ut dem. De voro nämligen poletterade, och kontramärkena hade från Worcester blifvit skickade i rekommenderadt bref, som ännu icke hade kommit fram. Der stodo vi nu igen. Efter många underhandlingar lyckades vi öfvertala befälet att låta sakerna gå med samma tåg som vi till Jamestown. Poletterna skulle skickas efter. Men när vi kommo fram dit, voro vi lika när. Vi försökte att få ut sakerna vid stationen, men nej. Vi hade ju icke kontramärkena. Jag förklarade, att jag *måste* hafva min kappsäck. Jag tog fram min plånbok, i hvilken mitt namn stod tryckt. Jag tog fram mitt visitkort och visade, att det var samma namn, som stod på kappsäcken, och det gjorde, att man till slut lemnade mig den. Men alla de öfriga sakerna stannade qvar vid stationen.

Jamestown N. Y. är den yngsta och likväl en af de lifligaste städerna i staten New-York. Till följd af sitt höga och natursköna läge är den äfven en af de helsosammaste i Amerika. Staden är en fabriksstad. Der finnas omkring 100 fabriker, hvilka sysselsätta tillsammans vid pass 5 tusen arbetare. Den har för närvarande en befolkning af omkring 20,000 menniskor, af hvilka omkring 6,000 äro svenskar. Dessas ekonomiska ställ-

ning är i allmänhet god. De fleste af dem äro naturligtvis arbetare, men till deras antal hör ock en icke ringa del af stadens handlande, industriidkare och fabrikanter. De åtnjuta ett godt anseende inom samhället. Tvänne svenska veckotidningar utgifvas i Jamestown.

Jamestown kallas »en stad af hem», emedan massan af befolkningen har egna små hus. I den delen skiljer sig ock Amerika väsentligt från de europeiska länderna, att hyressystemet der förekommer i mycket mindre utsträckning än i Europa. Alla sträfva efter att få sig »en egen lott» (= tomt) och en egen, om än aldrig så liten stuga, hvilket utan tvifvel har stort inflytande på folkets utveckling i socialt och sedligt hänseende.

Hvad den andliga verksamheten beträffar, så är den der som annorstädes ganska liflig och konkurrensen stor. Svenskarne hafva fyra kyrkor, tillhörande tre olika samfund. Den svenska församling, som hade kallat mig till Jamestown, har ett medlemsantal af vid pass 300. Det andliga tillståndet inom henne är godt. Hennes ekonomiska ställning är också god. Hon eger en ganska rymlig kyrka samt dertill hörande pastorsboställe.

Samma dag jag kom till Jamestown, skulle jag predika der på aftonen. Vännerna hade för ändamålet fått en amerikansk kongregationalistkyrka åt sig upplåten. Efter sång af en amerikansk sångkör höll pastorn vid samma kyrka tal till mig på engelska. Alla mina invändningar mot sådana hyllningar hjelpte rakt ingenting. Jag måste finna mig deri. Hans tal var dess bättre godt och kristligt. Jag svarade på svenska, och det tolkades på engelska. Derefter predikade jag evangelium. Kyrkan var proppfull af menniskor. Bland åhörarne voro äfven många amerikanare, hvilka väl rätteligen borde kallas åskådare.

Dagen derefter, eller onsdagen den 26 juni, gjorde vi en den allra härligaste utfärd, man någonsin kan önska sig, på Chautauqua sjön (läs: Tjatakva sjön). Det var ett utmärkt väder. Sjön var stilla. Det blåste icke mer, än som behöfdes för att gifva oss en behaglig svalka. Allt i naturen förenade sig till att bereda oss en riktigt ovanlig njutning.

Chautauquasjön är en långsmal, mycket fiskrik sjö, omgifven af skogiga kullar och bördiga åkerfält, en verklig perla i

skönhet. Den är belägen ungefär 1,300 eng. fot öfver hafsytan och säges vara den högst belägna segelbara sjö, som finnes på jorden. Sjöns bredd varierar mellan $^1/_2$ och 3 $^1/_2$ eng. mil. Dess vatten är mycket rent. På sjön råder en liflig trafik af ångbåtar och segelbåtar. De förra, som äro 15 till antalet och kunna tillsammans föra nära 4,000 passagerare, göra öfver hufvud taget hvar och en två rundresor dagligen.

Vännerna hade för dagen hyrt tre af de största ångbåtarne. En af dem finnes afbildad på sid. 208. Den är ju präktig men är ändå icke den största. Såsom synes, hafva dessa båtar flere våningar för passagerare. Det var en vacker syn, när de intogo sin lefvande last. Allt gick lugnt och stilla. Der hördes inga eder, inga bannor, intet skrål; der var intet bråk, intet knuffande. Ingen var drucken. På allas ansigten afspeglade sig en hjertlig glädje.

Det var ock en ståtlig syn, när båtarne lade ut. Jamestown ligger vid en liten flod ungefär 3 $^1/_2$ (= $^1/_2$ sv.) mil från sjön. Floden är smal och går i många krökningar. Dess stränder äro sköna. Här gledo nu våra båtar sakta fram, tills de nådde sjön och kunde gå med full fart. Den ångbåt, som synes på teckningen, befinner sig just vid flodens mynning. Båtarne voro fulla af menniskor, som ömsom lifligt samspråkade, ömsom läste Guds ord, ömsom sjöngo sånger. Det var alldeles så, som hade vi gjort en missionsfärd på Frykensjöarne i Vermland eller på Siljan i Dalarne. Någonting så svenskt var jag aldrig med om på hela min resa som här.

Vår färd gälde Chautauqua, en plats på vestra sidan af sjön, och en märkvärdig plats dertill. Det är ett sommarställe af 136 acres (ungefär 125 tunnlands) ytvidd med mycket vackert läge på den starkt sluttande stranden. Der äro uppförda en stor mängd villor, hotel o. s. v. Dit strömmar om sommaren folk icke blott från alla delar af staten New-York utan äfven från alla andra stater och territorier i unionen, ja, äfven från öfriga delar af verlden. Störst är tilloppet under juli och augusti. Förlidet år (1889), påstod man, voro der flere hundra tusen besökande. Det kostar 25 cents att landstiga vid Chautauqua, och denna afgift berättigar besökaren att taga i betraktande allt sevärdt, som der finnes, att åhöra de tal och föreläsningar, som der hållas o. s. v.

Platsen har blifvit märkvärdig genom den verksamhet, som der bedrifves, och ännu mer genom den verksamhet, som derifrån utgår. Det blefve alldeles för vidlyftigt att här någorlunda fullständigt skildra denna verksamhet. Men några ord vill jag dock säga derom. I Chautauqua hållas under sommarmånaderna en mängd konferenser af olika slag såsom för bibelforskning, för söndagsskoleverksamhetens, missionens och nykterhetsverksamhetens befrämjande, för de fria konsterna o. s. v. Under tiden besökes platsen af landets utmärktaste talare och yppersta förmågor på alla områden. Äfven Gladstone från England lär på kallelse hafva infunnit sig der för att hålla politiska och andra föredrag.

Derjemte är Chautauqua en undervisnings- och uppfostringsanstalt för befordrande af religiös och intellektuel bildning. Den står på bestämdt kristlig grund, men tillhör icke något särskildt samfund utan står öppen för alla kristna. Dess valspråk är: »*Vi studera Guds ord och verk*», samt: »*Låtom oss hafva vår himmelske fader midt ibland oss*».

Undervisningen är tvåfaldig: en som meddelas på stället, och en som utgår derifrån.

Vid Chautauqua kan man under några veckor på sommaren årligen studera och åhöra föredrag i allehanda ämnen såsom teologi, filosofi, historia, naturvetenskap, tyska, franska, spanska, grekiska, latin, hebreiska m. fl. språk. Några grundliga kunskaper hinna naturligtvis ej på denna korta tid inhemtas, utan är syftemålet egentligen att hos de besökande väcka intresse för studier, samt visa dem vägen till att genom sjelfstudium förvärfva goda och nyttiga kunskaper.

Jemte denna undervisning på stället meddelas, som sagdt, en annan genom den s. k. Chautauqua-cirkeln, som sträcker sig ut öfver nästan hela verlden och varar året om. Hvar och en som så önskar, kan deltaga i denna cirkel: unga och gamla, män och qvinnor, affärsmän, studenter, konduktörer, fabriksarbetare, jordbrukare, mödrar, bodflickor, tjenarinnor, korteligen alla slags menniskor. Alla förbinda sig att läsa och studera efter en viss plan de böcker, som chautauquakommissionen förelägger dem. Målet är att genom en sålunda systematiskt ordnad läsning af goda, populärt skrifna arbeten gifva deltagarne och särskildt sådana, som annars saknat tillfälle att inhemta

kunskaper, en god allmän bildning. Men äfven för mera bildade personer har chautauquacirkeln lämpliga kurser till förökande af deras kunskaper och höjande af deras bildning. Den omfattar ock snart sagdt alla grenar af mensklig vetande.

Det är lätt att förstå, hvilken stor nytta denna cirkel måste både direkt och indirekt göra sina medlemmar. Vid alla studier är det af vigt att hafva en god ledning. Utan en sådan famlar och far man hit och dit och förlorar mycken tid. Ty i studiearbetet likasom i allt annat kommer utomordentligt mycket an på arbetsmetoden. Med en god arbetsmetod kan man på kort tid och med ringa ansträngning uträtta mer än annars på lång tid och med stor ansträngning. Att genom god ledning gifva studiearbetet en god metod, det är chautauquacirkelns direkta nytta. Men jemte denna har cirkeln, som sagdt, äfven en indirekt. Genom att gifva sina deltagare anvisning på goda, från trycket utkomna böcker, hvilkas läsning är att rekommendera för hvar och en, motverkas nämligen väsentligt läsningen af dålig litteratur, samt förekommes den förlust och den tidspillan, som vållas af inköp och läsning af böcker, som äro utan något egentligt värde. Och det måste ju äfven erkännas vara en mycket god sak.

Cirkelns medlemmar äro indelade i en mängd olika klasser efter olika bildningsgrad. I hvarje klass skall ett visst pensum genomgås inom en viss tid. De som hafva tid och tillfälle dertill, komma om somrarne till Chautauqua för att aflägga examen. De som icke kunna komma dit, aflägga samma examen skriftligt för den kommission, under hvars ledning hela chautauquainrättningen står. Sedan examen är nöjaktigt aflagd, får man ett diplom, hvarigenom man uppflyttas till nästföljande klass. Undervisningen skötes af de utmärktaste lärare i allehanda ämnen. En *skriftlig* undervisning är också anordnad hufvudsakligen för sådana, som till följd af sin lefnadsställning eller ekonomiska omständigheter äro förhindrade att på annat sätt förskaffa sig de kunskaper, som de önska sig. En hvar, som deltager i denna skriftliga undervisning, erhåller hvarje vecka ett kort med noggrann anvisning på, hvad som för den veckan skall genomgås, samt upplysningar i ett och annat, som kan anses nödvändigt. Derjemte får han ett papper med uppställda frågor, hvilka efter ämnets genomgående skola af eleven vid

Tacoma Building. See sid. 231

veckans slut skriftligen besvaras. Svaren insändas till läraren, som på detta sätt kontrollerar hans arbete.

Denna s. k. chautauquarörelse har erhållit en mycket stor

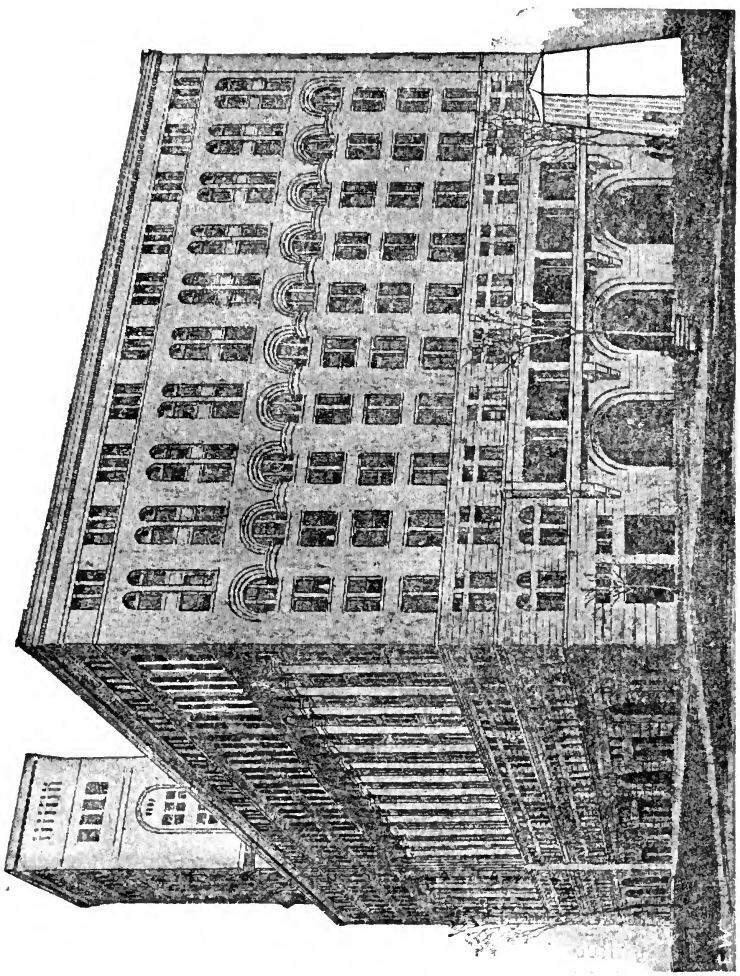

Auditorium, Chicagos största hus. Se sid 234.

utsträckning. Medlemmarne i dess läsecirkel uppgå för närvarande till öfver 100,000. Efter mönstret af Chautauqua ha på flerfaldiga platser i Amerika liknande sommarskolor växt upp, alla dock stående i förbindelse med moderskolan. Och icke blott öfver hela Amerika har rörelsen spridt sig. I Ryssland,

Indien, Syd-Afrika, på Sandwichsöarne, ja i sjelfva Japan finnas chautauquacirklar.

Denna högst intressanta anstalt har, såsom man kan förstå, varit ett mäktigt medel att i vida kretsar uppväcka och nära ett lifligt begär efter vetande. Och de, som närmare tagit reda på förhållandena, försäkra, att det kunskapsmått, deltagarne vinna, är ganska aktningsvärdt. Chautauqua-institutionen grundades år 1874 af en viss Lewis Miller samt teologie doktorn J. H. Vincent, biskop i metodist-episkopalkyrkan i New-York.

För de många sammankomsterna har man i Chautauqua bygt en amfiteater. Den är mycket enkel. Den utgöres af golf med bänkar, som stiga i sluttning uppåt. Öfver det hela är ett tak, som hvilar på pelare. Allt är af trä. Man sade, att der funnes sittplatser för omkring 5,000 menniskor. Det var alldeles för mycket tilltaget, men en rymlig plats var det. Talarestolen utgjordes af en hög platform, som lemnade rum icke blott åt talaren utan äfven åt många andra. Vid det tillfälle, då jag var der, intogs denna platform af en svensk sångkör. Jag talade både för- och eftermiddag. Till middag var jag bjuden hos pastor Russel. Han är s. k. fältsekreterare för evangeliska alliansen i Förenta Staterna och bor om vintrarne i New-York men om somrarne i Chautauqua, der han har eget hus. Det var en synnerligen vänlig och älskvärd man, som med stort intresse omfattar de svenska kristna och deras verksamhet. Allt hvad han kunde, gjorde han också för att göra min vistelse angenäm der, och när vi skildes åt, sade han: »We have been very blessed through you» (= vi ha blifvit mycket välsignade genom er). Det var ju vänligt sagdt af en, som icke förstod ett ord svenska.

I Chautauqua finnas många sevärda ting. Der är bl. a. en stor paviljong, i hvilken man har en afbildning i gips af Jerusalem. På golfvet är nämligen hela staden med närmaste omgifning uppförd i miniatyr. Det var mycket intressant att skåda detta vackra arbete. Icke långt derifrån vid sjöstranden är på marken Palestinas karta utlagd. Döda hafvet och sjön Genesaret äro gräfda, likaså floden Jordan. Bergen på ömse sidor om Jordandalen äro upplagda, och floderna, som från dem flyta ned i Jordan, äro äfven naturtroget afbildade. Chautauquasjön

föreställer Medelhafvet, och vid dess kust ser man Joppe och Cesarea. Det hela, som tycktes upptaga en längd af kanske 80 eller 100 fot, var den allra bästa åskådningsmateriel, man någonsin kunde önska sig. Skada blott, att det efter flere dagars föregående regn var så smutsigt i Chautauqua.

Återfärden till Jamestown var synnerligen angenäm. Allesammans voro vi glada, ja, jag kan säga, rent af upprymda. Der predikades om bord, der sjöngs, der bads, der samtalades, och jag tänker, att ingen af dem, som voro med den dagen, lätt skall glömma den samma. Ur mitt minne går den nog aldrig. Med hjertat fullt af tack och lof till Gud för den godhet, han visat oss, landade vi åter i Jamestown och skildes åt. Säkert rörde sig ock inom de fleste en innerlig önskan, att vi en gång måtte få samlas »på himmelens strand» i det nya »förlofvade land», der Gud beredt de sina en stad, »som icke kan bäfva», en stad, dit ingen nöd, ingen plåga, ingen sorg, ingen klagan når, der allt skall vara evig harmoni, frid och salighet.

På qvällen gjorde vi ett ytterligare försök på stationen att få ut sakerna. Men i början såg det ut, som skulle alla våra bemödanden vara fåfänga. Kontramärkena hade ännu icke kommit dit. De voro, såsom jag förr nämt, sända i rekommenderadt bref, och det är en besynnerlig egendomlighet i Amerika, att de rekommenderade brefven gå mycket saktare än andra bref.* Björk och jag sutto sent på qvällen i bagagerummet och underhandlade om denna sak. Under tiden — klockan var väl 11 på qvällen — kom en svensk tidningsrapportör för att »interviewa» mig. Jag blef litet generad deraf. Men man måste finna sig i allt och taga seden, sådan den är, dit man kommer. Han började fråga mig, hvad jag tyckte om Amerika. Jag svarade med att berätta den förr omnämda historien om Thorvaldsen. Han frågade mig då, hvad jag tyckte om svenskarnes bildningsgrad i Amerika, om den var att jemföra med den

* Jag fick en gång i San Francisco ett brefkort från en plats i Iowa med underrättelse, att man samma dag derifrån i rekommenderadt bref sändt mig några papper, som jag glömt efter mig. Då jag reste från San Francisco, hade brefvet ännu icke kommit fram, ehuru brefkortet varit framme fem hela dagar. Det kom först dagen efter min afresa, sändes då till Minneapolis och höll på nära tre veckor för att hinna dit.

bildning, som motsvarande folkklasser hemma i Sverige egde o. s. v. Jag svarade honom:

»Jag har icke varit här mer än några dagar, och jag kan och vill icke fälla något omdöme derom.»

»Ja men, sade han, ni *måste* ändå hafva fått något intryck deraf, och det önskar jag veta.»

»Nå, svarade jag, då tycker jag, att de kunna vara likaså bildade här, som de äro i Sverige.»

Det är ett egendomligt folk de der tidningsrapportörerna. Och i Amerika måtte de ligga efter menniskor mer än i Sverige. Deras frågor äro ofta rätt närgående. De vilja veta, ej blott hvad man gör, utan ock hvad man tänker. De vilja, att en främling på några dagar skall bilda sig och uttala ett omdöme öfver land och folk. Om han då är dum nog att göra det, får han kanske sedan en väldig afbasning i allehanda tidningar, som känna sig stötta deröfver, att han icke prisar allt eller åtminstone låter bli att tala om sådant, som han icke kan prisa. Hvad för resten angår rapportörernas sätt att återgifva, hvad man sagt, så lemnar det vanligtvis mycket öfrigt att önska. De glömma bort ett och annat, som man sagt, och lägga till åtskilligt, som de »tycka sig minnas», att man sagt. Åtminstone är det min erfarenhet, och det icke blott der de varit illvilligt, utan äfven der de varit välvilligt stämda mot mig.

Medan vi så sutto på stationen, kom en svensk köpman dit, som är bosatt i staden och säges vara en förmögen man. Han gick i borgen för, jag vill minnas, två tusen dollars, och på det viset fingo vi ut sakerna för att taga dem med på resan till Chicago.

Tjugutredje Kapitlet.

Resa till Chicago. — Utflygt till Momence.

Den 27 juni kl. $^1/_2$ 7 f. m. lemnade vi Jamestown. Resans mål var nu Chicago. På tåget började jag skrifva ett bref till min hustru. När vi kommo fram till Brocton vid Eriesjön, skulle vi byta om tåg. För den skull måste vi uppehålla oss vid stationen en god stund. Jag fortsatte att skrifva mitt bref och tog till skrifbord en koffert, som stod ute på perrongen. Inne på stationen var det otrefligt, såsom det i allmänhet är på de smärre stationerna i Amerika. Man finner der sällan ett spår — vare sig invändigt eller utvändigt — af den snyggghet, den trefnad och beqvämlighet, som utmärka motsvarande stationer i Sverige. Jag stod alltså och skref på kofferten. Ett tu tre blef jag bortkörd derifrån af några, som kommo för att hemta den. Jag flyttade mina papper till en annan koffert. Inom en handvändning blef jag dock bortkörd äfven derifrån. Emellertid hann jag skrifva mitt bref färdigt, innan det tåg kom, med hvilket vi skulle fara.

Resan från Brocton* till Chicago var temligen enformig och tråkig. Den räckte hela dagen. En egendomlighet, som jag ingenstädes sett, der jag rest i Europa, fann jag här och sedan öfverallt i vestern på de amerikanska jernvägarne. Under tågets gång passerade nämligen genom vagnarne försäljare, som

* Naturligtvis var detta Brocton en helt annan plats än det Brocton i Massachusetts, som jag förut har talat om.

hade allehanda saker att bjuda ut, såsom böcker, apelsiner, bananer, nötter m. m. d. Sannolikt hafva dessa försäljare icke så liten åtgång på sina varor. Somliga af dem voro ock riktigt envisa i att truga sina varor på passagerarne.

När vi nalkades Chicago, kom en man gående genom vagnarne för att af de passagerare, som så önskade, upptaga kontramärkena på de poletterade sakerna. Detta var en särdeles praktisk inrättning, som jag ingenstädes sett i Europa, men som i Amerika är mycket vanlig. Man lemnade mannen sitt kontramärke, fick ett qvitto derpå, uppgaf gata och nummer på det hus eller namnet på det hotel, der man skulle bo i staden. Sedan behöfde man icke, när man kom fram, bekymra sig det ringaste om sakerna. Dessa blefvo inom en kort stund hemsända till det ställe, som man uppgifvit. Och priset derför, sade man, var ungefär hälften af, hvad det skulle kosta att sjelf anlita ett stadsbud eller en åkare — för att nu icke tala om, af hvad värde det är att slippa besväret och bråket att på en stor jernvägsstation få reda på sina saker och göra upp med någon, som kan vara villig att transportera dem.

Innan jag lemnar tåget, vill jag omnämna en person, som satt i samma vagn som jag. Det var en finne. Han hade till följd af ekonomiska svårigheter lemnat sitt hemland och gifvit sig ut till Amerika för att der söka förtjena så mycket, att han och hans familj måtte kunna föra en mer sorgfri tillvaro. I början hade han i en stad i östern haft arbete med stenhuggeri. Men så hade han blifvit sjuk. Man förde honom på ett lasarett. Der låg han temligen öfvergifven och bekymrad. Under denna tid fick han besök af en svensk troende pastor på platsen, som visade honom till herren Jesus. Mannen blef omvänd. Han skulle nu fara upp till Michigan för att der söka annat arbete samt komma i ett nordligare och för honom sundare klimat. Men mycket vemodig var han vid tanken på sitt fädernesland och de sina, som han syntes älska af uppriktigt hjerta. Riktigt frisk var han icke heller. Hade han haft möjlighet att komma hem till sitt torftiga Finland igen, o huru gerna hade han ej velat det! Jag tog upp mitt visitkort och skref på det samma en rekommendation för honom till en svensk gruvingeniör, som bodde just i den stad i norra Michigan, dit han ämnade sig. Der träffade jag honom åter längre fram.

Det var redan sent på qvällen, när vi kommo till Chicago, och jag var mycket trött. Vännerna der, som skulle taga emot oss, hade väntat, att vi skulle komma på en annan bana och hade derför farit ned för att möta oss vid den banans station. I Amerika täfla nämligen de stora jernvägsbolagen med hvarandra på ett sådant sätt, att allt, hvad som hos oss kallas konkurrens, blir bara en småsak. Till de stora städerna löper en mängd banor in, i Chicago omkring 25. Ja, äfven i smärre städer kan man få se 4 à 5 sådana. Understundom hafva de eller några af dem förenat sig om en gemensam station. Men ofta hafva de hvar sin station, och det kan då vara ganska besvärligt att komma från den ena banans station till den andras. De olika jernvägarne löpa stundom långa sträckor alldeles vid sidan af hvarandra, allenast åtskilda af en jordremsa, som på vissa ställen icke torde vara stort bredare än 15 eller 20 fot.

När alltså ingen var oss till mötes vid stationen, skaffade vi oss ett åkdon och åkte upp till Björks hem. Der fingo vi höra, huru det var. Björks hustru hade följt de andra vännerna till den station, vid hvilken vi voro väntade. Bud skickades genast dit, och medan Björk och jag sutto och spisade qväll, kommo vännerna åkande i sju stora vagnar. Sedan jag blifvit presenterad för dem allesammans och fått veta deras namn, för att strax glömma dem, åkte vi till en af Chicagos förstäder vid namn Lake View. Der skulle jag bo hos en vermländing vid namn Adolf Juhlin. Han och hans bror Albert hafva ett eget hus, två våningar högt. I öfre våningen bor Adolf. Hans familj består af hustru och en liten dotter. Der hade jag ett trefligt hem. I nedre våningen hos Alberts bodde Lindgren. Der funnos flere barn. Bröderna Juhlin äro till yrket skräddare, men de sy endast västar. De få dem tillskurna från de stora lagerhusen. Allt går naturligtvis med maskin. Sålunda förfärdigas på deras verkstad, när de hafva fullt arbete, omkring 200 västar om dagen. Konkurrensen har dock gjort, dels att arbetet betalas dåligt, dels att ingående beställningar ofta icke motsvara, hvad de skulle kunna åstadkomma. De stora handelsbolagen, som röra sig med kapital på millioner dollars, trycka ned priserna, så snart de kunna, och så långt de kunna, och det på alla områden. Ingenstädes torde detta gå mer hänsynslöst till än i Amerika. Den dag, då tillgången på arbetskrafter

der blir större än efterfrågan, skola säkert mer än i något annat land de, som bero af sitt arbete, blifva de rika kapitalisternas slafvar. Hela unionens ekonomiska politik är ock anlagd på att hastigt öka kapitalisternas rikedom samt befästa kapitalets oinskränkta välde öfver arbetet. Man sår en säd nu, hvars ax, när de varda mogna, skola befinnas innehålla draktänder. Men det tror man icke.

Hos Adolf Juhlin hade man nu anordnat en präktig qvällsmåltid, men jag var så genomtrött, att jag icke kunde deltaga deri, fastän den var tillställd för min skull. Jag bad att genast få komma in i det rum, der jag skulle ligga, och medan de

Tremont House i Chicago.
Se sid. 234.

andra åto, somnade jag. Det såg ju ohöfligt ut. Men nöden har ingen lag. Äfven *min* kropp lyder under naturlagarne. Att försumma nattens hvila är för resten lika stor synd som att försumma dagens arbete. Jag säger derför nu också mina läsare god natt.

* * *

Det var fredagen den 28 juni jag vaknade första gången i Chicago, den verldsberömda staden. Nu borde jag hafva fått hvila här några dagar. Men nej. Redan samma dag måste jag följa med ut på en s. k. picnic, som hölls 50 eng. mil från

Chicago på en plats, kallad Momence. Med picnics menas utflygter i det gröna, som allehanda föreningar eller sällskap ställa till. Sådana picnics äro mycket vanliga. Nu var det en mängd svenska söndagsskolor ifrån sydsidan i Chicago, som hade sin utflygt. För ändamålet hade de hyrt ett extratåg, och detta var mycket långt. Färden upptog vid pass två timmars tid. I vagnarne var det ganska trångt. Många fingo

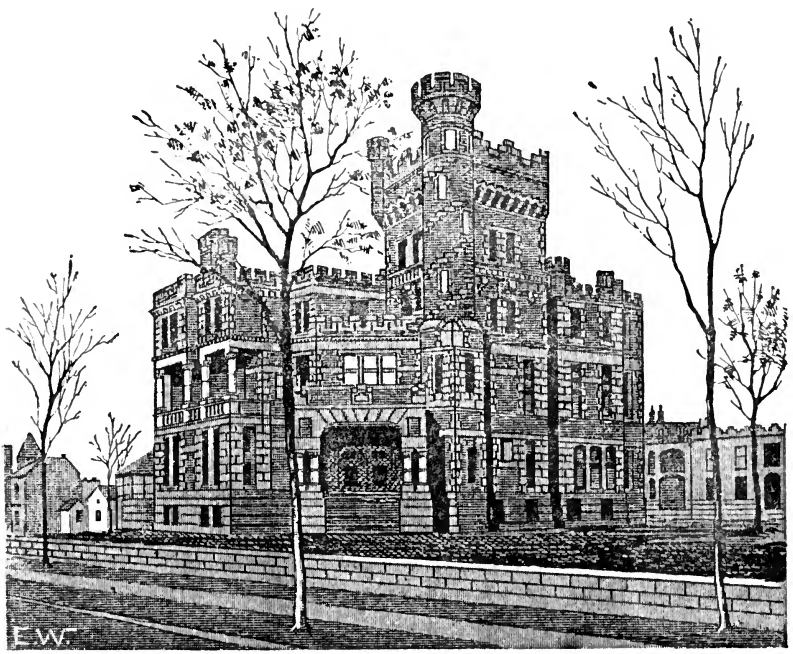

Privathus i Chicago.
Se sid. 235.

stå. Der jag och min son sutto, blef bland andra stående en mycket gammal gumma, dock blott för en stund. När jag observerade henne, tillsade jag genast min son att stiga upp och låta henne sitta. Hon var en gammal troende enka och hade synnerligen mycket gladt sig åt att få deltaga i denna utfärd. Hon anade lika litet hon som någon annan, hvad slutet derpå skulle blifva för henne. När vi hade kommit fram till Momence, och nästan allesammans hade stigit ur, var gumman ännu qvar. Till följd af hennes höga ålder och svaghet gick det mest

sakta för henne. Somliga sade dock, att hon varit utkommen men hade återvändt för att hemta något, som hon glömt i vagnen. Vare dermed huru som helst, allt nog: just som hon steg ned på perrongen, backade tåget. Hon föll omkull, och några vagnar gingo öfver henne, krossande bägge hennes ben. Hon lefde ännu i nära två timmar men var hela tiden sanslös. Frid öfver den gamla! Må hvar och en hålla sig redo att när som helst möta sin Gud.

Det är icke ovanligt, att olyckor på ett eller annat sätt inträffa vid sådana der utflygter. Ett par veckor der förut hade en augustanaförsamling i Chicago haft en söndagsskole-utflygt till en annan plats. Dervid hade tvänne unga flickor drunknat, hvilket väckte stor bestörtning. De hade varit ute och rott samt dervid kommit för nära ett mindre vattenfall. Båten drogs af strömmen ned och välte med nämda sorgliga påföljd.

Den plats, der vi nu voro samlade, var en vacker park, benämd Island Park. Den eges af det jernvägsbolag, på hvars bana vi färdades dit. Bolaget hyr ut den till sådana der utflygter och förtjenar sålunda icke allenast på parken utan äfven på de tåg, som föra de lustresande ditut. Det var en mycket angenäm dag, vi tillbragte på detta ställe, och hade icke olyckan med den gamla qvinnan inträffat, så skulle dagen hafva varit ännu mer glad. Vännerna hade tagit sina matkorgar med sig. Man spisade här och der i gräset. Barnen och ungdomen sprungo och lekte af hjertans lust rundt omkring. Somliga slogo boll, andra sprungo enklek, andra lekte blindbock, andra gungade, andra rodde o. s. v. Ungefär midt i parken fans en temligen stor samlingsplats med tak och bänkar men inga väggar. Här höllos åtskilliga föredrag och sjöngos sånger isynnerhet af Hultman. Här skulle också hållas en barnpredikan. Men att få ihop barnen, som voro spridda här och der, var ingen lätt sak. De voro för tillfället mer roade af lek än af predikan. Emellertid samlades de. Det skedde på följande sätt. En sång- och söndagsskollärare tog några barn med sig och ställde till en procession. Sjungande en andlig sång marscherade de rundt kring hela platsen. Detta väckte allas uppmärksamhet. Hvarhelst processionen drog fram, slöto sig allt flere och flere till den samma. Skaran växte för hvarje

ögonblick. Alla samlades, och ett tu tre sutto barnen der på den nyss beskrifna platsen. Efter barnpredikan sjöngos återigen några sånger, och så släpptes barnen ut igen att fortsätta sina lekar i det gröna. Jag lekte äfven med dem här och der bland träden. Det vore godt, om de äldre lekte med barnen mer, än de nu vanligen göra. Det är uppfriskande att leka med dem, ja, jag vågar påstå, att det är en god gerning, som alls icke är opassande för de äldre. Barnen behöfva leka och böra leka. Leken är af stor betydelse både för deras andliga och deras lekamliga utveckling. Barn, som icke vilja leka, skall man icke kalla förståndiga utan drumliga. På mina resor i Amerika lekte jag mycket med de små, sedan jag predikat för de stora. Vanligen passade jag ock på tillfället att säga äfven dem ett och annat godt ord. Min predikan var då vanligen en och den samma och lydde ungefär så: »Älska Gud och Jesus och lyd pappa och mamma, så behöfver ni inte göra mer på många år».

På aftonen, innan vi återvände till staden, togos återigen korgarne fram. Alla skulle spisa aftonvard. Jag slog mig ned hos predikanten Frykman, f. d. skollärare i Sunne i Vermland. Ack, det var alldeles så, som hade jag suttit på någon grön plats i Vermland. Frykmans hustru passade upp och skar och lade för. Det var alldeles en svensk scen. Jag kände mig så hemma, och maten smakade förträffligt utom den dumma pajen — en söt kaka, som inte är svensk men som svenskarne lärt sig att äta i Amerika till förderf för sina egna och sina barns magar och tänder. Sannolikt är pajen uppfunnen af någon tandläkare, som velat skaffa sig och sina kamrater god förtjenst.

Frykman tycktes icke trifvas bra i Amerika, fastän han ej sade så mycket.

Vid denna picnic märkte jag för första gången, huru svårt, ja omöjligt det är att upprätthålla svenska språket bland den uppväxande ungdomen. Föräldrarne och barnen tala väl med hvarandra ännu svenska, dock långt ifrån alltid. Barnen inbördes tala mestadels engelska. Jag kunde också längre fram märka, att så länge barnen voro mycket små, talade de i regeln svenska, men så snart de kommo i skolorna, lade de bort svenskan och talade nästan bara engelska. I början gjorde

det ett vemodigt intryck på mig, men sedan tänkte jag, att efter som dessa barn i alla fall skola växa upp såsom amerikanare, så är det ju bäst, att de från början vänja sig vid det språk, som i landet begagnas. De äro för resten födda i det landet om ock af svenska föräldrar. Och så svensk må ingen vara, att han fordrar, att den som är född och har vuxit upp i Amerika, skall vara annat än amerikanare, äfven om svenskt blod flyter i hans ådror. Skam åt den amerikanare, som icke älskar Amerika, äfven om hans föräldrar äro från Sverige! Och skam åt den svensk, som icke älskar Sverige, äfven om han bor i Amerika!

Det var först sent på aftonen, vi kommo tillbaka till Chicago. Jag tänker, att klockan var omkring nio. Dagen hade varit angenäm, men det var ändå godt att få komma till ro.

Tjugufjerde Kapitlet.

Chicagos läge. — Industri. — Kommunikationer. — Ur stadens historia. — Hus, gator och trottoarer m. m.

Innan jag nu gifver mig vidare ut på färder härs och tvärs, skall jag säga några ord om Chicago. Att fullständigt beskrifva denna märkvärdiga stad kan naturligtvis icke komma i fråga i en reseberättelse sådan som denna. Jag säger här det samma, som jag sade, när jag talade om New-York, att en sådan beskrifning skulle förutsätta, att man varit der lång tid och icke gjort något annat än studerat staden. Ingenstädes pulserar det genuint amerikanska lifvet så som här. Man kan med skäl säga, att Chicago så i geografiskt som i figurligt hänseende är unionens hjerta.

Chicago har ett ganska vackert läge vid den stora Michigansjön, som är ett riktigt inlandshaf. Marken var ursprungligen lågländ och sumpig, men har i en nyare tid blifvit genom konst upphöjd 3 à 4 meter (= 10 à 13 fot). Detta har vållat, att en mängd äldre hus ligga mycket lägre än gatan.

Genom staden flyta tvänne vattendrag, ett från nordvest och ett från sydvest. Dessa förena sig i sitt nedersta lopp och bilda den s. k. Chicagofloden, som flyter ut i Michigansjön. Genom dessa vattendrag delas staden i tre hufvuddelar, som kallas nordsidan, sydsidan och vestsidan. På Chicagofloden råder ett rörligt lif af kommande och gående, lossande och lastande fartyg. Förbindelsen mellan de stadsdelar, som ligga på ömse sidor om vattendragen, sker dels genom broar, hvilkas beskaffenhet just icke är att prisa, dels genom tunlar under floden.

Den mark, på hvilken Chicago ligger, är mycket jemn. Jag såg ingenstädes någon backe der. Markens lutning är knappast så stor, att regnvattnet vet, hvart det skall vända sig för att komma undan.

Chicago är en mycket stor fabriksstad. I detta afseende öfverträffas den nog endast af New-York och möjligen Philadelphia.

Chicago är vidare en mycket betydande sjöfartsstad. Genom de stora sjöarne har det vattenväg till ofantliga områden af unionen; genom kanaler och floder har det å ena sidan från dessa sjöar direkt förbindelse med Atlantiska hafvet, å andra sidan med Mississippifloden.

Stadens vigtigaste kommunikationer äro dock dess jernvägar. Till Chicago löpa mellan 20 och 30 olika jernvägslinier in. Genom dessa sträcker staden sin affärsverksamhet ut öfver hela unionen. Chicago är väl derför ock att anse såsom Amerikas största jernvägsstad. Huru stort antalet af dess jernvägsstationer är, vet jag icke, men många äro de. Somliga af dem äro mycket storartade, såsom läsarne kunna se af teckningen på sid. 209. En skärande motsats till dessa bildar Illinois-Centralstationen. Hon är en vidunderligt ful ruin, som står qvar efter den stora branden 1871.

Till följd af sitt läge, sina utmärkta och vidsträckta kommunikationer, sin rika tillgång på kapitalstarka och driftiga män är Chicago en af unionens största handelsstäder. De affärer, som här göras, representera omätliga summor.

För svenska öron låter det besynnerligt, att Chicago icke har något salutorg, der landtmannen och den enskilde konsumenten kunna handla med hvarandra. Samma förhållande eger rum i alla större städer. Allt går genom mellanhänder. Att »gå på torget», är ett uttryck, som man icke hör der. Vill en matmoder hafva ett par morötter eller litet persilja, måste hon köpa det hos en grönsakshandlare, som köpt det hos en grosshandlare, som kanske icke sjelf köpt det direkt utan genom en annan mellanhand från producenten. På detta sätt fördyras varorna ofta på ett oskäligt vis.

Chicago består af det egentliga »gamla» Chicago och en mängd förstäder, hvilka hafva blifvit inkorporerade i det samma.*

* Hvad som menas med en sådan inkorporation, derom se sid. 110.

Staden har derför en ofantlig utsträckning. Från norra ändan till den södra uppgår afståndet till vid pass 25 eng. (= 3 ¾ sv.) mil. Dess största bredd är 10 eng. (= 1 ½ sv.) mil. Gatorna äro raka och breda, i somliga delar planterade med träd å ömse sidor. Staden är icke särdeles gammal, blott något öfver 50 år, men har redan omkring en million innevånare. Den man, som bygde det första huset på den plats, der Chicago nu står, dog af olycksfall den 28 okt. 1889 i en ålder af 89 år. År 1818, då han var aderton år gammal, gick han hemifrån och tog anställning hos en engelsk pelsverksfirma. År 1819 uppförde han ett litet timmerhus, der Chicago nu ligger, och bodde der till 1825, då han blef trött på de många indiananfallen och de kalla vintrarne samt vände tillbaka till sitt gamla hem i Virginia igen. Sedan har han alltid bott der och aldrig återsett Chicago.

År 1871 härjades Chicago af en förskräcklig eldsvåda, som varade i tre dagar och lade 17,450 hus i aska. Men inom kort stod staden upp igen och utvidgar sig för närvarande med en otrolig hastighet. Chicagos historia visar, huru en amerikansk stad kan utveckla sig. År 1837, då Chicago fick stadsrättigheter, egde det 4,000 innevånare. Femtio år derefter, d. v. s. 1887, hade det nära 800 tusen. Genom den inkorporering af förstäder, som skedde 1889, har befolkningens antal vuxit till mer än en million (jag har sett uppgifvas 1,200,000). Den årliga tillväxten före inkorporeringen har på senare tiden varit omkring 40 tusen och torde hädanefter komma att uppgå till mellan 50 och 100 tusen. Isynnerhet har man för de närmaste åren att vänta stor tillökning med anledning af den verldsutställning, som skall blifva der 1893.* På de 13 sista åren hafva i Chicago uppförts 14,632 hus, representerande ett värde af nära 208 millioner dollars. I denna summa är dock tomternas värde icke inberäknadt.

Hvad en sådan stads förvaltning i Amerika kostar, kan man få en aning om genom följande notis, som stått att läsa i en af stadens tidningar:

---

* I sammanhang härmed må nämnas, att folkmängden i hela unionen vid i år (1890) företagen allmän folkräkning befunnits utgöra 64 ½ millioner menniskor, hvilket visar en ökning af 14 millioner på tio år.

»Chicagos styrelse för nästa år (d. v. s. 1891) kommer att kosta 12,404,434 dollars 80 cents (nära 46 millioner kr.), hvilken summa skall betäckas genom skatter 9,558,334 dollars och genom inkomster från de olika titlarne 2,846,100 dollars.»

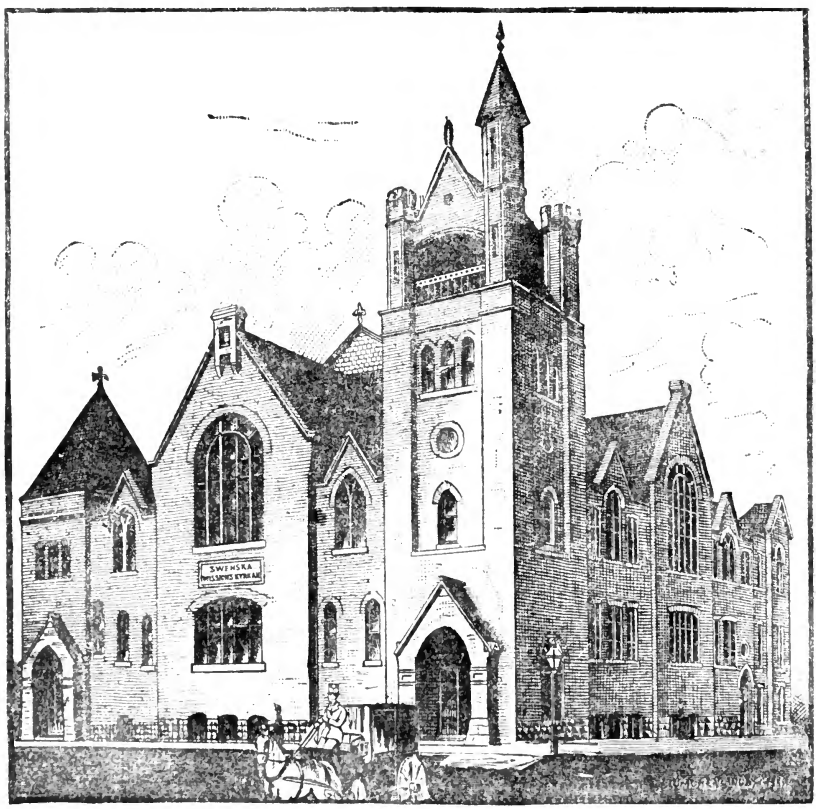

Missionskyrkan på norr i Chicago.

Denna enda stads förvaltning slukar alltså nära hälften af den summa, som hela Sveriges statsförvaltning kostar. Och ändå hör man svenskar i Amerika ständigt tala om, »huru förskräckligt stora löner tjenstemännen i Sverige hafva, och huru folket till följd af den dyra statsförvaltningen är nedtyngdt af skatter, medan det i Amerika inga skatter har» m. m. m. m.

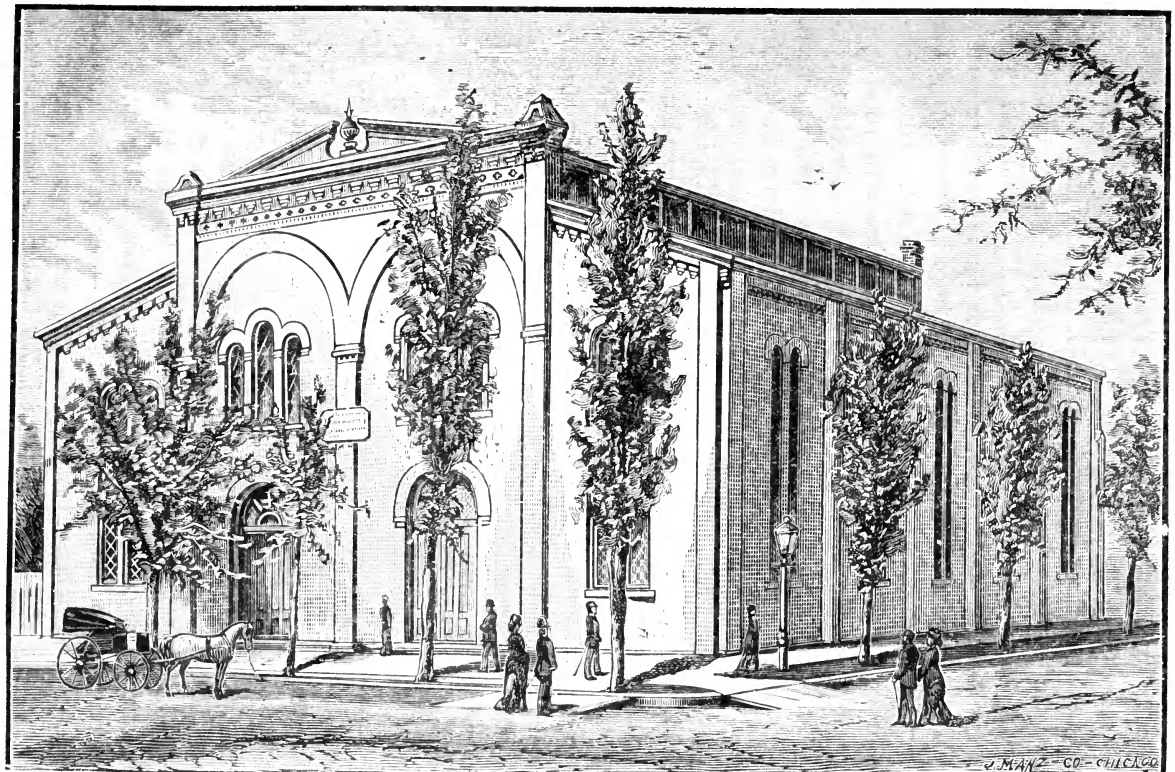

"SVENSKA MISSIONS-TABERNAKLET"

CHICAGO, ILL., HÖRNET AF 30DE OCH LA SALLE GATORNA

Såsom andra större amerikanska städer kan man dela Chicago i tvänne delar, den egentliga affärsstaden och den del, i hvilken folket har sina bostäder. I affärsstaden äro husen i regeln mycket höga och solida. Der äro också tomtplatserna och hyrorna oerhördt dyra. På sid. 216 kan läsaren se en teckning af stadens för närvarande *högsta* hus, den s. k. Tacoma Building. Jag säger »för närvarande», ty i juni detta år (1890) hafva frimurarne tagit ut tillståndsbevis för att uppföra en ny byggnad, som skall blifva 18 våningar hög. I Amerika gäller det att ständigt öfverträffa, hvad som förut varit. Till verldsutställningen i Chicago 1893 skall man uppföra ett torn af jern, som blir 1,500 fot högt eller 500 fot högre än det verldsberyktade Eiffeltornet i Paris, som hittills varit ett vidunder. På sid. 217 finnes en teckning af stadens *största* hus, det s. k. Auditorium, som enligt tidningsuppgifter kostat 11 millioner dollars (= 40 millioner kr.). Denna byggnad, som blef färdig i dec. 1889, innehåller hotell, affärslokaler, konsert- och samlingssalar o. s. v. Dess inredning skall vara det dyrbaraste och praktfullaste, som ännu åstadkommits i Amerika. Den invigdes med stora festligheter, vid hvilka bland andra den ryktbara italienska sångerskan Adelina Patti biträdde. Den tomt, på hvilken byggnaden står, tillhör icke samma bolag som byggnaden sjelf. Bolaget betalar i årligt arrende för den samma 21 tusen dollars (= 80 tusen kr.). Också betecknande för amerikanska förhållanden! I februari eller mars 1890 såldes denna tomt af förre egaren till en annan för 470 tusen dollars (= 1,790,000 kr.). Så hafva åtminstone chicagotidningar berättat.

Att Chicago äfven skall hafva stora och dyrbara hotell, det faller af sig sjelft. De två största äro Pacific Hotel och Tremont House. På sid. 224 finnes en teckning af det senare. Äfven Grand Hotel i Stockholm blir litet vid sidan af dessa.

I den del af staden, der menniskorna bo, äro husen deremot små, vanligtvis bygda för endast en familj, högst två.

Tomterna äro också vanligen små — åt gatusidan sällan mer än 25 fot långa, hvilket gör, att husen i regeln ligga med gafveln åt gatan alldeles såsom i de engelska städerna samt i Tysklands medeltidsstäder. Följden deraf är, att familjen måste hafva sin bostad i två eller flere våningar. En svensk fru, med hvilken jag talade härom, sade:

»Här i Amerika vilja vi icke, såsom i det gamla landet, hafva tre, fyra besvärliga trappor upp till våra bostäder.»

»Min bästa fru, svarade jag, min familj bor i Stockholm tre trappor upp. Min hustru behöfver möjligen gå en gång på dagen ut i staden. Hon har då tre trappor ned och sedan vid hemkomsten tre trappor upp. Sedan behöfver hon icke någon trappa alls för att komma mellan sina rum. Tillåt mig nu fråga, huru många gånger frun i dag redan vid denna tid kl. 2 sprungit *sin* trappa upp och ned, och det stundom med sitt lilla barn på armen?»

»Jag tänker femton gånger», svarade hon.

»Nå väl, inföll jag, då är det lätt att räkna ut, hvilket som är beqvämare: att hafva sina rum i plan två, tre, ja fyra trappor upp, eller att bo så här.»

De rikas hus äro vanligen mycket dyrbara. De äro uppförda dels af tegel, dels af huggen sten. Isynnerhet de senare förete en skön anblick genom stenens vackra färg. Hvad byggnadsstilen angår, så är den ofta smaklös, stundom rent af klumpig. Men många hus äro äfven i det afseendet mycket vackra. En teckning af ett sådant finnes på sid. 225. De rika familjerna upptaga ock för sina hus flere tomter. På midten af platsen lägges huset, medan jorden der omkring besås med gräs och prydes af allehanda blomstergrupper och trädplanteringar.

De mindre förmögnas hus äro enkla men stundom rätt trefliga. En stor mängd hus i Chicago äro mycket tarfliga, bygda af trä med tak af spån. Numera få dock inga trähus uppföras inom ett visst område.

Byggnadssättet i Amerika skiljer sig väsentligt från, hvad vi äro vana vid här i Sverige. Jag såg åtskilliga hus både i Chicago och annorstädes vara under byggnad, och det förvånade mig, huru man kunde få bygga, såsom man gjorde. Jag sade flere gånger till mina vänner:

»Aldrig skall det hädanefter förundra mig, när jag får se i tidningarna, att städer i Amerika hafva blåst bort, ty här byggas husen så, att jag sjelf knapt törs blåsa på dem af fruktan, att de skola falla omkull.»

Väggarne äro mycket tunna. Isynnerhet är ett trähus under byggnad en löjlig företeelse. Det är, som hade man lärt byggnadskonsten af skatorna. Höga smala ståndare resas upp,

utanpå dem spikas tunna bräder, invändigt slår man på ribbor, och der utanpå smetar man murbruk, och så är den saken färdig. I stället för ordentliga golfbjelkar begagnar man i både bättre och sämre hus endast bräder, som ställas på kant. Man påstod, att det skulle vara tvåtumsbräder, och det kan ju hända, att så var. Men nog tyckte jag för min del, att det på åtskilliga ställen endast var en tums eller en och en half tums bräder. Det lemnar jag emellertid derhän.

I en stad längre bort i vester åkte jag en gång förbi ett sådant bygge. Jag nämde då för den, som satt i vagnen jemte mig, huru besynnerligt det föreföll mig, att man i Amerika kunde bygga hus på ett sådant sätt. Han svarade:

»Nej, hvarför det? Tvärtom må man säga, att det är slöseri i det gamla landet att lägga grofva bjelkar der, hvarest ingenting annat behöfs än bräder.»

När han hade sagt detta, vände sig skjutskarlen om och inföll:

»Det är nog, som det kan, med den saken. Här om dagen var jag med och hjelpte till att föra ett kassaskåp upp i öfversta våningen af ett hus. När vi satte ned det på golfvet, for det ögonblickligen ner genom alla våningarna och stannade icke förrän i källaren.»

Mellan trähusen finnas inga brandmurar utan allenast en smal öppen gång. Elden kan sålunda fritt kasta sig från det ena huset till det andra. Jag besökte under sommaren två städer, som nyss hemsökts af eldsvåda. I den ena hade på tre timmar fyratio qvarter totalt brunnit ned. Det kan man säga var fart, så att det förslog. Elden har ock något af den amerikanska farten i sig.

Ännu mer än trähusen förvånade mig likväl gatornas beskaffenhet. Med undantag af de gator, vid hvilka de rika hafva sina palats, äro de ofta sådana, som man icke skulle kunna få se i en svensk stad, åtminstone icke i en stad af någon betydenhet. De små boningshusen äfvensom de jemförelsevis stora platser, som de rikes hus upptaga, vålla, att de stora städerna i Amerika få en sådan utsträckning, att det gränsar nästan till det omöjliga att hålla gatorna i ett ordentligt skick. De äro ojemna, gropiga, smutsiga. Om deras beskaffenhet kan man få ett begrepp genom följande notis, som stod att läsa i en svensk chicagotidning för den 8 april 1890:

»Renhållningen å Chicagos gator har under senaste tiden helt och hållet försummats. Man finner å de flesta gatorna icke allenast många tum djup smuts, utan väldiga askhögar och annat afskräde. Helsovårdsnämden försvarar sitt beteende dermed, att aska är ett förträffligt desinfektionsmedel. Snart kommer väl samma nämd och försvarar lemnandet af döda hästar och hundar att ruttna på gatorna dermed, att sådana kadaver äro förträffliga gödningsämnen. Stadsläkaren har originella idéer.»

I Chicago äro en stor del gator lagda med på ända ställda träkubbar, hvilande på ett underlag af plankor. Under år 1889 lades eller omlades icke mindre än 80 eng. (= 12 sv.) mil gator med trä. Dessa äro nog bra, när de äro nya, men så ruttna kubbarne, och så ruttna plankorna under dem, och så blifva de i högsta grad ojemna. Mer än sjelfva gatorna förvånade mig dock trottoarerna. Dessa voro visserligen delvis af sten, men delvis och, så vidt jag kunde upptäcka, till största delen af bräder. Det samma fann jag i flertalet af de stora städer, som jag besökte. I de smärre städerna hade man det öfver allt. Under dessa trottoarer voro källare, i hvilka man förvarade stenkol m. m. d. Husegaren disponerade nämligen jordrummet under trottoaren utanför sitt hus. Trottoarerna voro således egentligen källartak. Här och der såg man äfven öppningar i dem. Visserligen voro dessa försedda med luckor, men understundom stodo luckorna öppna för källarnes ventilering, och man fick se sig för, att man icke genom en sådan ramlade ned uti källaren. Värre var dock, att bräderna ibland voro mycket skrala till beskaffenheten.

Jag såg en gång, huru man lade om en sådan der trottoar, och det föreföll mig obegripligt, att den dittills hade kunnat hålla den mängd menniskor, som passerat deröfver. Så ruttna voro bräderna, och så ruttna voro de smala bjelkar, på hvilka bräderna hvilade. Det lär också icke sällan hända, att trottoarerna brista under menniskor, som vandra fram på dem, så att de störta ned i källaren. En behaglig situation! Jag var en gång i tillfälle att se något dylikt. Vi gingo några personer tillsammans. Plötsligt for en ned med ena benet genom trottoaren. Det skedde i mörkret, så att man måste säga, att det var en Guds nåd, att han icke bröt benet af sig. Sker olycka, så kan den, som råkat ut derför, stämma husegaren på ersättning.

Man berättade mig också, att ej länge sedan hade en sömmerska blifvit tillerkänd en ersättning af 10 tusen dollars af en husegare, på hvars trottoar hon hade förderfvat sig. Sker sådan olycka på en trottoar som tillhör staden, så får denna betala skadestånd. År 1887 eller 1888 råkade en svensk halka omkull på en söndrig gångbana i en stad i Wisconsin och skadade sig dervid så illa i det ena benet, att det måste aftagas. Han började derefter rättegång mot staden för att erhålla skadestånd och blef den 27 februari 1890 af jury tillerkänd en summa af icke mindre än 20,000 dollars.

Man tänke sig, hvilken rol sådana trottoarer skola spela, i händelse en ny större eldsvåda skulle bryta ut i Chicago. Hvad skola släckningsredskapen kunna uträtta, om både hus och gator stå i ljusan låga? Man sade mig, att numera utbytas dessa trätrottoarer mer och mer mot sådana af sten. Jag såg också detta på många ställen, men som stenskifvorna ofta läggas på samma underlag, hvarpå bräderna förut legat, så är icke heller detta utan sin fara. Det hände min son en gång, att han kom gående utefter en gata, då tvänne sådana stora stenskifvor störtade ned i källaren endast några steg framför honom. Det underlag, hvarpå de hvilat, var af trä och hade så småningom ruttnat, till dess det brast. Sådant låter för svenska öron besynnerligt. Här i vårt land skulle det naturligtvis aldrig kunna förekomma. Men svenskarne i Amerika tycktes betrakta det såsom en helt naturlig sak. Likväl måste de gifva mig rätt, när jag sade dem, att om trottoarerna nödvändigt skola vara af bräder, så böra bräderna åtminstone vara hela och stadiga samt se snygga ut och framför allt icke hafva stora spikar, som stå upp en half tum eller en tum, så att den, som är ute och går, är i fara att rifva sönder sina byxben eller kjolar på dem.

Tjugufemte Kapitlet.

Lifvet i Chicago. — Krogar. — Spelhus. — Könliga förhållanden. — Politikens inflytande. — Arbetareförhållanden. — Skolundervisning. — Söndagshvila.

På de större affärsgatorna i Chicago råder ett alldeles oerhördt folkvimmel. Stundom undrade jag, om hela Chicagos befolkning var ute på gatorna. Der är en sådan trängsel af menniskor och åkdon i gathörnen, att man ibland kan få stå flere minuter, innan man är i stånd att komma öfver från den ena sidan af gatan till den andra. Jag träffade långt borta i vestern en man, som hade någon tid bott i Chicago. Vid en gatukorsning hade han jemte många andra blifvit hindrad så länge att komma öfver, att han under tiden hann göra bekantskap med en i hans närhet stående flicka, hann fria och få ja. Nånå, äktenskapet blef också allt annat än lyckligt, hvilket må omtalas som en vänlig varning till ungt folk att icke fria i gathörnen, icke ens i Chicago.

För gatukommunikationerna är mer än väl sörjdt genom jernvägar, spårvagnar, som dragas af hästar, samt s. k. kabelvagnar, hvilka jag förut beskrifvit. Se sid. 87. Afgiften för en skjuts på spårvagn eller kabelvagn är utan afseende på väglängden 5 cents eller ungefär 18 öre, således betydligt dyrare än i Stockholm. Elektriska spårvägar har staden icke. Deremot håller den på att skaffa sig upphöjda jernvägar i likhet med New-York. För ändamålet har bildats ett bolag med 12 millioner dollars (= 46 millioner kr.) kapital.

Bantågen gå genom staden med ganska stor fart. Den högsta tillåtna hastigheten är 10 eng. (= 1 ½ sv.) mil i timmen, men den öfverskrides af alla. Många af Chicagos innevånare bo i förstäderna. Dessa vilja komma fort in till sina affärer i staden och fort hem igen. Och det måste jernvägarne taga hänsyn till.* Risken för jernvägsbolagen dervid är, att de få betala skadeersättning för alla olyckshändelser, som de vålla. Dessa skadeersättningar kunna ibland blifva rätt stora. I jan. 1890 blefvo en man och hans hustru ihjälkörda vid Rose Hills begrafningsplats invid Chicago, dit de voro på väg för att begrafva sitt lilla barns lik. Tio tusen dollars (= 38 tusen kronor) tilldömdes de omkomnes enda qvarlefvande barn, en 8-årig flicka, som vid olyckan på ett underbart sätt blifvit räddad.

Några åtgärder från myndigheternas sida för att *hindra* tågen att gå fortare, än tillåtet är, tyckas icke komma i fråga. Olycksfall inträffa derför ofta, isynnerhet som banorna icke äro inhägnade inom några staket och bevakningen vid gatuöfvergångar är ytterst bristfällig. Vid berättelsen om nyss nämda olycka, som »hölls hemlig nära en veckas tid», säger en Chicagotidning följande ord, som äro mycket betecknande:

»Ingen banvaktare befann sig vid tillfället vid denna jernvägsöfvergång, och bommarne voro ej nedfälda. Fastän många tåg gå här fram och tillbaka hvarje timme, fastän vägen om nätterna ligger insvept i ett tjockt mörker, då inga lyktor finnas der, och fastän utsigten öfver banan bortskymmes af jemte henne växande träd, och fastän vägen flitigt begagnas af gående och åkande, har jernvägsbolaget ingen banvakt der under nätterna. Om dagarna finnes en, men han lemnar sin post kl. 7.15 e. m., utan att någon annan under nätterna fyller hans plats.»

Den enda varning folk har, åtminstone i många fall, mot att blifva öfverkörda på gatorna af framrusande tåg, är att på lokomotivet sitter en stor ringklocka, som är i gång, så länge tåget går genom staden.

En mörk sida i Chicagos lif är dess krogväsen. Derom läste jag nyligen i en af stadens tidningar följande ord:

* För närvarande (maj 1890) är man betänkt på att medgifva den lagliga hastighetens ökande till 15 eng. mil inom ett distrikt samt till 20 à 30 inom två andra.

»*En mörk rad.* Om Chicagos krogar placerades intill hvarandra, skulle de bilda en linie af tjugutvå engelska mils längd. Det är någonting häpnadsväckande att tänka på den stora mängd af krogar, hvilka dag från dag suga merg, lefnadslust, arbetsförmåga och snart sagdt allt mensklig jemte ekonomiskt välstånd från de arma, som af sitt rusdrycksbegär tvingas att offra sig och sitt på dryckenskapens altare, samt bringa mån-

C. A. W. Björk

Se sid. 301.

gen stackars hustru och otaliga små barn i den bittraste nöd och fattigdom. Skola Chicagos nykterhetsvänner någonsin kunna utrota detta samhällsonda från sin stad?»

Ja, skola de kunna det? Möjligen, om qvinnorna taga på allvar i tu dermed. Ty hvad den saken beträffar, är en qvinna i Amerika väl så god som två karlar. För att belysa detta skall jag här anföra ett exempel, som jag nyss sett omtalas i amerikanska tidningar.

På senare tiden ha qvinnorna i flere städer i Missouri sammangaddat sig och börjat föra ett energiskt utrotningskrig

mot öppna och hemliga krogar; de storma dessa lokaler, slå sönder flaskor och krus samt tömma spirituosan i rännstenen.

Köpingen Lathrop i Missouri hade röstat ut krogarne, men polisen och stadsmyndigheterna ville ej utföra folkviljan och lagen, hvadan krögarne sålde sitt gift lika mycket som förut. Men så beslutade qvinnorna att sjelfva försvara sina hem, då männen voro ovilliga eller för fega att taga i tu med saken. Omkring 206 modiga och beslutsamma qvinnor samlades. De gingo in i den ena krogen efter den andra och buro ut flaskor, buteljer och glas på gatan och slogo sönder dem. Sedan gingo de in i krögarnes källare, slogo sönder öl- och bränvinstunnorna och tömde således ut hvarenda droppe rusdrycker i staden. Igenlåsta dörrar brötos upp af de modiga qvinnorna, och de inträngde i hvarenda vrå, der de misstänkte, att rusdrycker voro förvarade.

Nu tog en af krögarne ut stämning mot qvinnorna. Men då blygdes männen öfver sin slapphet och försäkrade, att inte ens ett hår finge krökas på deras qvinnors hufvuden; ty de hade blott gjort, hvad polisen bort göra.

Krögarne äro just icke kända för att vara ett laglydigt folk i något land. Men i Amerika måtte de vara värre än annorstädes. I New-York stad finnas 8,034 krögare. Af dessa hafva 2,004 suttit i statsfängelset; 2,645 hafva suttit i countyfängelset, och 1,769 hafva suttit inne i polisstationen. Endast 1,616 hafva undgått polisens hand. Om Chicagos krögare äro bättre folk, det vet jag icke; men jag antager, att de äro likadana.

Ett annat kräftsår på det amerikanska lifvet i Chicago (och på många andra ställen) äro spelhusen. En af stadens större morgontidningar, The Daily News, hade derom i april 1890 en ljungande artikel. Tidningen visade icke allenast, att spellasten är öfverhandtagande, utan påstod äfven, att spelarne »ega staden», och att ofantliga summor utbetalas af spelhusegarne för att få bedrifva sin »affär», hvilka summor delas bland vissa stadstjenstemän. Men det stannade icke dervid. Redaktionen skaffade sig äfven af fredsdomaren fullmakt att göra husvisitation på några ställen, der hon visste, att spelhelveten funnos. De upptäckter, som gjordes, voro i högsta grad graverande för polismyndigheterna och för stadens borgmästare. Egaren till ett af spelhusen var borgmästarens förtrogne vän.

De könliga förhållandena i Chicago och andra större amerikanska städer torde vara ungefär de samma som i de större europeiska städerna. Det ser ut, som om hela den civiliserade verlden i detta afseende vore på resan utför. Långt ifrån att man skulle spåra någon förbättring, kan man med all säkerhet antaga en alltjemt fortgående förvirring af de sedliga begreppen, ett allt större och större underskattande af den äktenskapliga troheten och familjelifvets helgd. Från detta håll hotas säkerligen den moderna staten af den största faran. Grundvalen för staten är familjen. Undergräfves denna, så kan staten omöjligt ega bestånd. Man kan icke med några stöttor i längden uppehålla det hus, hvars grund man rifvit undan. Det är ruskigt, när man t. ex. i en svensk-amerikansk tidning för den 19 mars 1890 läser följande ord:

»Tre hundra familjer, som bo uti ett aristokratiskt qvarter i staden New-York, ha blott 91 barn under 10 år; 300 familjer, som bo i ett fattigqvarter i samma stad, ha icke mindre än 660 barn under 10 år. De rika familjerna ha alltså färre barn än de fattiga. Hvad är orsaken?»

»Åh, de vilja ej ha några barn, de rike. De vilja ej se några små händer leka häst med sina dyrbara stolar. De vilja ej se några små fötter draga in smuts på den dyrbara mattan. Det är så besvärligt att ha små. Och när så ett nytt lif från den oändlige knackar på, så vill man ej taga emot.»

Ingenstädes på jorden torde det politiska partiintresset spela en sådan rol som i Amerika, och ingenstädes torde det utöfva ett mer korrumperande inflytande än just der. Jag har förut nämt, att statstjenstemännens ställning såsom sådan är beroende på, huruvida de tillhöra det politiska parti, som för tillfället har makten. Detta är dock mindre att undra på. Man berättade mig t. o. m., att om i ett enskildt jernvägsbolag en ny verkställande direktör tillsättes, som har andra politiska åsigter än den föregående, så kan det hända, att han ur bolagets tjenst afskedar de tjenstemän af högre och lägre grad, som hafva en annan politisk öfvertygelse än han. Men icke blott det. Äfven på sådana områden, der den politiska öfvertygelsen allra minst borde hafva att säga, utöfvar den dock ett mycket stort inflytande. Såsom ett bevis derpå vill

jag anföra ett stycke ur chicagotidningen Svenska Tribunen för den 9 jan. 1890. Hon säger nämligen följande ord:

»Det påstås, att Förenta Staterna kunna uppvisa proportionsvis ett större antal välgörenhetsinrättningar, såsom sjukhus, asyler o. d., än något annat land i verlden. Härmed må nu vara huru som helst; men att den behandling, inhysingarne undergå, i de flesta fall lemnar mycket öfrigt att önska, det tro vi oss veta. Olyckan är, att de i dylika inrättningar anställde personerna — från den högste till den lägste — *i regeln äro politiska nådehjon*, som ha det för tillfället herskande partiet att tacka för sina befattningar och väl veta, att de vid nästa regementsombyte måste stryka på foten. På grund deraf söka de att draga så mycken ekonomisk fördel som möjligt af sin befattning, och följden blir, att de å anstalterna intagna stackars menniskorna ofta få lida den bittraste nöd och äro underkastade den mest barbariska behandling.»

I sammanhang dermed torde det vara tillåtet att anföra följande ord ur en annan chicagotidning:

»Vi behöfva reformeras. Vårt land behöfver reformeras. Våra lagstiftande församlingar behöfva reformeras. Vi behöfva reform i snart sagdt allting och öfverallt.»

»I kongressens representanthus står det illa till. Våra kongressmän uppföra sig allt annat än anständigt och hofsamt. Den bittra partistriden är beklaglig och demoraliserande. Som det nu sker, kan minoriteten i representanthuset förhindra husets verksamhet och förvandla den lagstiftande församlingen, så att den mera liknar en otyglad pöbelhop än en samling af landets mest sansade, visa och ordentliga medborgare.»

För svenska öron låter ju sådant der mycket besynnerligt. Jag är också säker, att om *jag* hade understått mig att tala på detta vis, så skulle svensk-amerikanska tidningar hafva skrifvit långa artiklar för att tukta upp mig. Det är med dem, såsom det är med menniskor i allmänhet. Ingen anser sig vara för god att säga: »Jag är en syndig, eländig menniska». Men ve den främmande, som vågade säga det samma om honom!

Härmed vill jag lika litet som de nämda tidningarna förneka, hvad jag på flere ställen har betonat, att ju i Amerika förekomma många saker, som kunna tjena oss här i Europa

till lärdom och mönster. Men det skryt, som man ofta hör öfver Amerika, tål mer än väl att något prutas ned.

Arbetareförhållandena i Chicago äro mycket vexlande. Ibland är der rik tillgång på arbete, ibland tvertom. Sistlidne vinter (1889—90) rådde enligt tidningarnas meddelande stor arbetsbrist. I följd deraf var antalet personer, som begärde understöd af kommunen, 50 procent större än under någon föregående vinter. »Då intet arbete kunde erhållas, tvingades äfven friska och arbetsdugliga män att söka kommunens hjelp, för att deras familjer ej skulle nödgas svälta.»

I sammanhang härmed må det vara lämpligt att omtala, att kongressen tillsatt en kommitté för undersökning af invandringen. Röster hafva nämligen länge höjts, som yrkat, att man borde hejda invandringen, emedan man förutser, att om den får fortfara utan inskränkning, så komma arbetslönerna att falla. Säkert är också, att de undan för undan falla.

Så vidt jag kunde finna, är den dagliga arbetstiden i Amerika öfver hufvud kortare än i Sverige. Men ett ofantligt mycket hårdare arbete fordras af arbetaren der än hos oss.

Hvad beträffar skolundervisningen i Chicago, så hann jag icke taga närmare reda derpå. Men jag tar för gifvet, att der, såsom annorstädes i Amerika, en liflig verksamhet utvecklas äfven på detta område. Ty det måste man erkänna: är den amerikanska undervisningen icke så grundlig som den europeiska, så arbetas der likväl med stor ifver för att utbreda bildning, så vidt möjligt är, bland alla klasser af det amerikanska folket. Synnerligen intresserade det mig att höra, att i folkskolorna bland annat meddelades undervisning om den skadliga inverkan, rusdrycker och tobak utöfva på menniskans helsa. Om jag ej alldeles missminner mig, hade man en liten särskild lärobok om den saken.

Som jag redan förut nämt, förekommer ingen religionsundervisning i de amerikanska statsskolorna, vare sig de högre eller de lägre. Det har i allmänhet varit tillåtet för lärarne, om de så velat, att börja eller afsluta läsedagen med bön och läsning af ett stycke i bibeln. Emellertid har man nu på sina ställen förbjudit all bibelläsning i skolorna. Wisconsins högsta domstol fälde t. ex. sistlidne mars (1890) det utslaget, att alldenstund de kristna hysa olika åsigter om vissa ställen i bi-

beln, och detta inverkar på öfversättningen, så måste läsningen af hvarje bibelöfversättning i de allmänna skolorna betraktas såsom sekterisk och stridande mot unionens konstitution. Dermed är i verkligheten bibelläsning förbjuden.

Katolikerna hafva, såsom jag också förut nämt, utvecklat ett mycket storartadt eget skolsystem i Amerika, i hvilket religionsundervisningen intager en förherskande ställning. De hafva derför yrkat att för sina skolor få uppbära en del af det statsanslag, som lemnas för den offentliga undervisningen. De protestantiska samfunden uppträda med mycken ifver mot detta förslag och anse, att undervisningen skall vara en statens sak. Får *ett* religionssamfund statsanslag till sina skolor, så komma naturligtvis alla andra att följa samma exempel, och då blir undervisningen kyrklig samt undandrages statens kontroll. Vilja enskilda personer skaffa sina barn en annan undervisning, än den staten består, så må det vara deras ensak.

En sak, som synnerligen slog an på mig i Chicago, var den söndagshvila, som bereddes personer, anställda i det allmännas tjenst. Sålunda voro postkontoren om söndagarne stängda från omkring kl. 9—10 på morgonen till kl. $^1/_2$ 9 på qvällen. Postlådorna tömdes icke mer än en gång tidigt på morgonen och en gång sent på aftonen. *Inga bref buros ut.* Jag antager, att detta icke var något för Chicago egendomligt, utan att samma förhållande eger rum i allmänhet inom Förenta Staterna. När jag på hemvägen kom till Liverpool, frågade jag, huru det förhöll sig der med denna sak, och fick då veta, att brefven der bäras ut endast en gång på söndagen, nämligen tidigt på morgonen. Det är en stor skam för oss här i Sverige, att vi stå så långt efter i detta afseende. Ej blott Stockholm och Göteborg utan äfven jemförelsevis obetydliga städer skola hafva brefutbäring flere gånger på söndagen alldeles som på hvardagarne. Man skyller på, att det är nödvändigt för affärerna, och dock göres väl i Chicago på en månad lika mycket affärer som i Stockholm på ett helt år. Och hvarför skulle det icke kunna gå för oss, när t. ex. i Finlands hufvudstad ingen brefbäring sker på sön- och helgedagar? Det är blott de obotfärdigas förhinder, som stå i vägen.

Tjugusjette Kapitlet.

Något om den andliga ställningen och verksamheten bland amerikanarne i Chicago och annorstädes.

Den andliga verksamheten i Chicago är på sätt och vis mycket liflig. Huru många kyrkor staden har, vet jag ej, men nog äro de några hundra, representerande alla möjliga kyrkosamfund.

Medan jag låg sjuk i Chicago, lades der grundstenen till en ny katolsk kyrka. Det skedde med stor högtidlighet. Till platsen tågade katolikerna i en ändlös procession. I spetsen gick en musikkår. Derefter följde en lång rad af menniskor, så åter en musikkår, derpå en lång rad igen, en tredje musikkår o. s. v. Jag hörde musiken, och jag är säker, att musikkårernas antal var åtminstone tio om ej femton, åtföljda hvar och en af en så lång rad folk, att musiken från hvarje kår nästan förklingat, innan jag fick höra ljudet af den närmast följande.

I Chicago residerar en katolsk erkebiskop. Hans palats är ståtligt och ligger alldeles i närheten af Chicagos förnämsta park.

Katolikernas verksamhet i Amerika är mycket energisk. Deras antal uppgår enligt nyaste uppgifter till 10 millioner med 13 erkebiskopar, 75 biskopar, 8 tusen prester, 7,500 kyrkor, öfver 600 akademier, ett stort teologiskt universitet, 525 barmhertighetsinrättningar samt öfver 3,000 skolor, i hvilka undervisas mer än 600 tusen barn. De utmärkas af en fast

kyrklig sammanhållning, hvilken äfven på andra områden gifver dem ett inflytande, som för närvarande väcker ej så liten oro bland den öfriga befolkningen.

Protestanterna deremot äro delade i en stor mängd olika samfund, och det är icke att antaga, att splittringen ännu nått sin höjdpunkt.

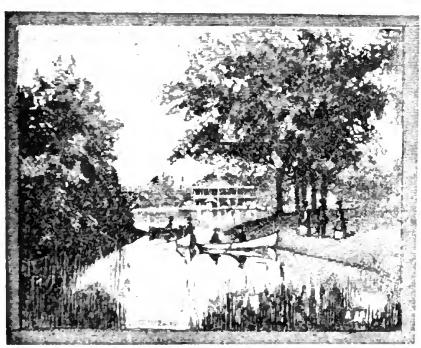

Många protestantiska församlingar i Chicago, likasom i de större amerikanska städerna i allmänhet, äro mycket rika. Deras kyrkor äro ock mycket olika våra. De äro synnerligen eleganta. Golfvet är belagdt med tjocka, dyrbara, vanligen röda, yllemattor. På platformen, der predikanten har sin plats, står en liten men alltid mycket vacker läspulpet och bakom denna en präktig soffa samt några beqväma länstolar, stoppade och klädda med dyrbart tyg. Kyrkosalen är med ett ord en fin salong. Den publik, som samlas der, är ock i allmänhet en fin publik. För de *fattiga* finnes intet rum der. Sådana vägras visserligen icke att komma in, om de komma dit, men allt är så inrättadt, att de sjelfva måste känna, att

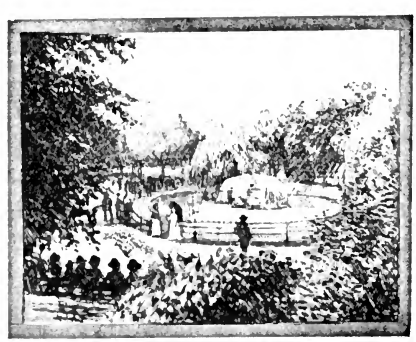

Vyer från Lincoln Park i Chicago.

Se kap. 31.

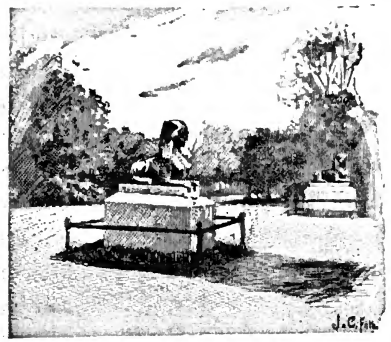

der är icke platsen för dem. Och man är ofta icke heller angelägen att få in dem dit. Jag vill omtala ett exempel, som belyser denna sak.

I en stor och rik stad — det var icke i Chicago — hade mina vänner anhållit att få låna den största amerikanska kyrka, som der fans. Deras begäran beviljades för en söckendag men ej för söndagen. Som skäl anförde man, att Moody hade varit der för några månader sedan. Han hade då begagnat kyrkan och dragit dit en massa tarfligt folk, hvaraf hon farit mycket illa. Efteråt hade församlingen måst utbetala flere hundra dollars för att fiffa upp henne igen. Och nu ville man icke utsätta sig för det samma en gång till.

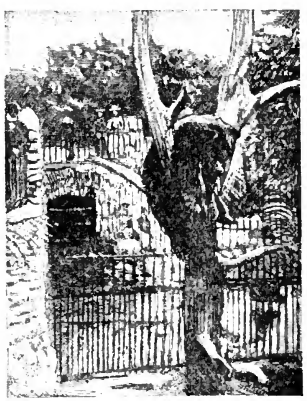

Jag talade med troende amerikanare öppet om denna sak, och de beklagade förhållandet. De insågo ock de menliga följderna deraf. Men det hände äfven, att jag fick det svaret, att man för den fattiga befolkningen hade särskilda, simpla kyrkor bygda i de stadsdelar, der denna befolkning bor Så mycket sämre, tänkte jag. Ty derigenom införes och befästes skilnaden mellan rik och fattig på ett område, der all klassskilnad skulle vara för evigt bannlyst.

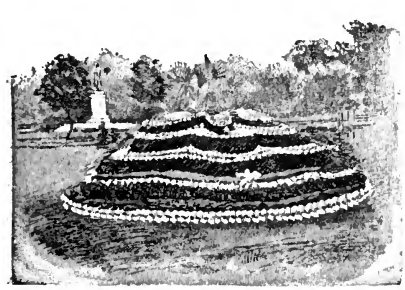

Vyer från Lincoln Park i Chicago.
Se kap. 31.

Att förhållandena ställa sig annorlunda i de smärre och fattigare städerna samt på landsbygden, det säger sig sjelft, men det beror nog på yttre ekonomiska förhållanden, som göra, att man der icke *kan* hafva det annorlunda. Förändra sig dessa förhållanden en dag, så följer nog det andra efter.

En helt annan anblick företer det inre i de katolska kyrkorna. Der ser man verkligen menskligheten enhet representerad, der ser man de fattigaste och de rikaste om hvarandra. Der äro inga fina mattor, som den fattige behöfver vara rädd att trampa på, inga fina stoppade dynor i bänkarne, som han behöfver vara rädd att sätta sig på. De dyrbara prydnader, som der förekomma, äro ej afsedda till att göra det elegant och beqvämt såsom ett förmak för besökaren utan att lyfta hans sinne uppåt till att tillbedja Gud. Man må ej tro, att detta är någon likgiltig sak. Om ej de protestantiska kyrkorna ändra sig i detta och många andra afseenden, så skola de nog en dag blifva öfverflyglade af den katolska, huru mycket de än må le åt ett sådant tal.

I England har det länge varit en allmän klagan, att de protestantiska samfunden icke nå det egentliga folket. Samma klagan kunde man hafva skäl till äfven i Amerika. I slutet af förra året (1889) läste jag till min förvåning den underrättelsen från England, att man der var betänkt på att inrätta protestantiska munk- och nunneordnar. Ett märkligt tidens tecken! Men ändamålet var att *komma åt folket.* Få se, huru det går både der och i Amerika.

I Chicago gifte sig på senhösten 1889 en troende prest från Brooklyn. Han gjorde ett mycket rikt parti. Jag var jemte min son bjuden till bröllopet. Min sjukdom hindrade mig att gå dit. Men jag sände brudgummen mitt visitkort, på hvilket jag skrifvit Luk. 14: 21, der herren säger: »Gå skyndsamt ut på gatorna och gränderna i staden, och de fattiga och krymplingar och blinda och halta för hit in.» Det synes mig, som skulle detta språk passa bra att måla på alla väggar i hvarje fin amerikansk kyrka och prestgård.

Jag har ådragit mig icke litet tadel genom att äfven förut påpeka denna sak. Det har ock fått ett skenbart berättigande deri, att man offentligt återgifvit mina ord så, som hade jag velat säga, att det vore lika öfverallt. Äfven svensk-ame-

rikanska tidningar, hvilka stundom om amerikanska andliga förhållanden fälla domar, som *jag* icke skulle tillåta mig att uttala, hafva deltagit i detta tadel. Att mitt omdöme likväl icke varit utan grund, derpå torde det tillåtas mig att som bevis anföra följande ord ur en stor engelsk-amerikansk daglig tidning för februari 1890. Redaktionen hade, jag vet ej hur, fått reda på, hvad jag yttrat, och hon säger derom:

»Detta är stränga anklagelser mot de amerikanska kyrkorna, och *så mycket strängare derför, att det innehåller sanning.* Icke så till förståendes som skulle det utan undantag förhålla sig så. Många af landets kyrkor räcka ut starka händer för att lyfta upp de ringa, för att trösta de lidande, för att uppbygga och undervisa. Men huru många bygnader, invigda till Guds tjenst, äro icke af den beskaffenhet, att de ingifva en menniska ingenting annat än beundran för deras storartade byggnadskonst och deras konstskickliga dekoration, medan den gudstjenst, som derinne försiggår, utmärker sig endast för den magnifika orgelns sköna toner, musikkörens förträffliga sång eller den fulländade andliga vältaligheten hos gentlemannen på predikstolen! De börsstolta mamonsdyrkarne tränga de fattiga sökarne efter gudomlig sanning bort till väggen.»

»Det är väl för kyrkan i Amerika, att denna i god afsigt gjorda kritik talat så rent språk om sina erfarenheter. Kyrkan undrar nu för tiden, hvarför hon icke har mer framgång, och hon känner sig frestad att lägga skulden derför på en syndfull verld. Men nej, hvad som behöfves, är en opartisk sjelfpröfning å kyrkans egen sida i afsigt att reformera hvarje fel, som hon kan upptäcka, ett allvarligt sökande efter den inspiration, som kommer från trons grundläggare, ett uppöfvande af sinnet för allmän andlig gemenskap, som icke har anseende till personen. — Låt sådant komma till stånd, och kyrkorna i Amerika skulle i dag icke kunna rymma en tiondedel af det folk, som skulle skocka sig för att höra sanningen.»

Det sätt, hvarpå kyrkorna i Amerika användas, är efter vårt åskådningssätt ofta alltför fritt. Se här en liten berättelse ur en svensk chicagotidning för i år (1890).

»Kyrkofester äro ganska vanliga, ibland amerikanarne isynnerhet, och dessa fester synas i de flesta fall vara ett slags

ersättning för teatern. I metodistkyrkan på Warren st., Brooklyn, hölls nyligen en sådan der kyrklig teaterfest. Till aftonunderhållningen hörde en slags rättegång, i hvilken prestens egen dotter var hjeltinnan. Domare och jury tillsattes, och inför denna framträdde flickan och anklagade en person för brutet äktenskapslöfte. Vitnen inkallades och aflade ed »vid svärmodern och Bob,» att de skulle tala sanningen och intet annat än sanningen. När vittnesmålen aflagts, fälde domaren utslaget, och flickan tilldömdes 25 dollars i skadeersättning. New-Yorks tidningar säga, att det var den äfventyrligaste aftonunderhållning, som någonsin hållits i en Brooklyn-kyrka.»

Tidningen tillägger med rätta:

»Tänk hvilken vanära sådana verldskyrkor draga öfver det kristna namnet. Här kan man säga, att verlden riktigt klädt sig i kyrkodrägt. Och sedan hon fått på sig kyrkodrägten, har hon, för att kunna behålla sina nöjen, kristnat dem med kyrkligt namn, eller med andra ord flyttat sina lustspel från teatern till kyrkobygnaden.»

Man klandrar med all rätt de affärer, som katolska kyrkan gjort och gör på vidskepliga legender. Att man dock äfven inom protestantiska samfund icke föraktar liknande inkomster, kan ses af följande berättelse i Chicagobladet för 8 apr. 1890:

»Den sten från berget Golgata, som skall användas till hörnsten i Talmage's nya tabernakel, kom i torsdags till Brooklyn. Med stenen följer den legenden, att frälsaren skulle ha trampat på den samma, då han gick upp till afrättsplatsen. Ehvad detta är sant eller icke, nog kommer Talmage att göra stor affär på denna legend; ty han vet att till sin egen fördel begagna sig af sådant, som slår an på folket.»

Hm! hm! Gifve Gud, att Talmage vore den ende, som förstode den konsten!

Vare det långt ifrån mig att med detta vilja förneka, att det ju ock finnes många, många amerikanska predikanter, som äro allvarliga, gudfruktiga män, hvilka af hela sitt hjerta lefva för herren samt utföra ett godt arbete i hans vingård. Men att sådana saker, som jag nu nämt, *kunna* förekomma och delvis *vara vanliga*, och det icke i en aflägsen småstad, som ligger »bortom all ära och redlighet», utan i de största och fashionablaste städerna samt under ögonen på, ja under ledning af

ansedda pastorer, det är sorgligt betecknande nog för de andliga förhållandena der.

Hvad det andliga lifvet i de amerikanska församlingarna angår, så är det i många fall icke sådant, som man skulle vänta. I februari 1890 hölls i Chicago en sammankomst mellan några amerikanska kongregationalistpastorer samt representanter för Svenska missionsförbundet i Amerika. Ändamålet var att diskutera möjligheten af en sammanslutning mellan de amerikanska kongregationalisterna och de svenska missionsvännerna. De förra önska ifrigt en sådan sammanslutning, de senare intaga en tillbakadragen ställning. Jag skall längre fram återkomma till detta ämne. Vid den nu omnämda sammankomsten framhöllo svenskarne såsom skäl för sin hållning bland annat den verldslighet, som syntes råda inom det amerikanska samfundet. Jag kan ej döma deröfver. De kongregationalister, som jag kom i beröring med, syntes vara fromma, älskvärda personer, som på mig gjorde ett oblandadt godt intryck. Men att svenskarnes hållning gjorde intryck på amerikanarne, kan man se af följande.

Söndagen efter mötet predikade i Chicago en af de mest framstående kongregationalistpastorerna der, dr. Goodwin, som deltagit i mötet. Hans ämne var: »Anden inom den första första församlingen». Efter en kraftig och genomgående öfverblick af församlingens historia, gjorde han några tidsenliga förslag med afseende på de närvarande behofven. Han sade i hufvudsak följande: »Dessa svenska bröder, som äro i full sympati med det kongregationalistiska styrelsesättet inom församlingarna, vilja ej bestämma sig för att förena sig med den kongregationalistiska samfundskroppen. Såsom orsak för sin tveksamhet hafva de framstält det låga lifstillståndet (the low state of living) i våra församlingar. Det ligger någon sanning i detta påstående. Alltför ofta sättas de ting, som äro af denna verlden, framför det, som tillhör Guds rike. Orsaken, hvarför evangelium icke har mer makt i verlden, är den, att verldsligheten herbergeras, under det man endast borde ha rum för det rena och enkla evangelium. Församlingen får ej någon kraft förr, än en bestämd gränslinie blir dragen mellan henne och verlden. Om dans, kortspel och dryckenskap är okristligt, så är det också okyrkligt och passar icke för kristna.»

Ett liknande vittnesbörd afgafs ungefär samtidigt i en skriftlig berättelse om mötet af en annan kongregationalistprest, dr. Stimson från St. Louis, som ock var med. Han skrifver bland annat:

»Det var en öfverraskning att höra allvarliga kristna fråga, om det icke vore sant, att våra församlingsmedlemmar gå på teatern, spela kort i sina hem och i allmänhet lefva ett verldsligt lif. De frågade detta med fullt allvar, och vi underrättades, att de hade nödgats lemna hemlandets statskyrka för det verldsliga lif, som rådde der, och att Gud hade rikligen välsignat dem med sin andes närvaro. Till följd af deras angelägenhet att ej hafva del i sådant, som de anse för verldsliga lustar, ville de ej blifva indragna i en förening, som kunde föra dem tillbaka i deras forna träldom.»

»Det skulle ha varit nyttigt för alla våra församlingar, om de fått höra denna diskussion och blifvit ställda ansigte mot ansigte med bröder, som hafva så mycket att riskera i besvarandet af denna fråga. Våra bröder svarade dem, så godt de kunde, påpekade skilnaden mellan enskildes praktik och församlingarnas ställning i allmänhet, men det var ändå öfverraskande att höra ett stort antal allvarliga kristna, och dertill utländingar, sätta i fråga vårt samfunds trohet mot Kristus icke på grund af vår lära utan på grund af vårt lif. Det var en påminnelse om det faktum, att det var detta, som åstadkom »kätteri» under den första kristna tiden, och det gaf en ny mening åt den vigt, som Paulus lägger på skilnaden mellan sådant, som är lofligt, och sådana saker, som kunna vara tjenliga. Det var ett öfverraskande bevis på, att det inflytande, som våra tanklösa handlingar utöfva på andra, kan vara helt och hållet obekant för oss sjelfva.»

Utan tvifvel ega dessa omdömen sin tillämpning icke blott på kongregationalisterna utan tyvärr äfven på andra amerikanska samfund.

En stor svårighet för kyrkotuktens vederbörliga upprehållande är den omständigheten, att de amerikanska församlingarna så ofta äro beroende af sina *rika* medlemmars penningar. Att rika amerikanare gifva tusentals och vid särskilda behof tiotusentals dollars för kyrkliga ändamål, det är allt annat än ovanligt. Men detta gör, att församlingarna icke våga röra

vid de rike, äfven om de lefva ganska verldsligt. Förlora de dessa medlemmar, så förlora de en stor del af sina inkomster, och det är en farlig snara. Men måste man hos somliga tåla ett verldsligt lif, så måste man ock vara »mild och barmhertig» mot andra.

Söndagsskolverksamheten i Amerika är mycket liflig. Man beräknar, att det för närvarande finnes 150,000 protestantiska söndagsskolor. Dessa hafva 1,300,000 lärare och 10,000,000 lärjungar. Likväl finnas 11 millioner barn, som ännu icke kunnat nås af någon söndagsskola. »Hvilket fält för verksamhet finnes alltså icke här alldeles inpå oss!» utropar en amerikansk tidning.

Den gemensamma församlingssången i de fina amerikanska kyrkorna tyckes stå på en mycket hög ståndpunkt. I det afseendet äro skandinaverna mycket efter, och med skäl kan jag instämma i, hvad jag nyss derom läste i en svensk chicagotidning:

»Ack, vi hafva ej kommit långt i fråga om samsång, i jemförelse med amerikanarne. Vi kunna trygt säga, att vi hafva sånger, som i fråga om musikens och ordens rikedom öfverträffa mängden af de amerikanska sångerna. Och ändå tar sången sig ej tiondedelen så bra ut som vid somliga amerikanska möten. Och det beror på, att vi ej ännu äro uppfostrade till samsång. Vi äro ej öfverens om takten, om vi alls hafva någon takt. Vi lyda ej någon ledare, om vi alls hafva någon ledare. Om en stor samling bland oss sjönge så kraftigt och endrägtigt våra kärnsånger, o hvilket obeskrifligt intryck det skulle göra! Ty det är ej röster, som fattas, ej melodier, ej sånger — det är takt och samsång. Det är tyvärr många vid våra möten, som ej sjunga med alls, ehuru de hafva god röst.»

Hvad deremot angår *körsången* i de amerikanska kyrkorna, synes den vara i många fall mer konsertmusik än kyrkomusik, mer till nöje och musikalisk njutning än till uppbyggelse. Predikanterna äro ock ofta mer andliga vältalare än kristliga predikanter. Såsom bevis på deras frihet vill jag här införa följande meddelande ur den svenska chicagotidningen Hemlandet för den 20 mars 1890:

»*Söndagstexter.* Enligt hvad en engelsk-amerikansk tidning i S:t Paul, Minn., meddelar, predikades nyligen här i Chicago

på en enda söndag öfver följande allt annat än bibliska ämnen: »Ibsens dramatiska arbeten»; »En resa i Syrien»; »Lotterier»; »Sabbatens firande vid verldsutställningen»; »Elektriciteten såsom en civilisationens faktor»; »Pressens makt»; »Hvem lyckas i Chicago?»; »Huru man kan spå sig sjelf»; »Tomma hus»; »Några chicagobor, som gjort cession»; »En studie af Angelus», o. s. v. Det sades vara de »ledande pastorerna», som predikade öfver dessa ämnen. Reflexionerna göra sig sjelfva.»

Tidningen Minneapolis Veckoblad, som omtalar samma sak, säger med anledning deraf:

»De amerikanske presterne äro ej rädda för att gå utanför bibeln efter texter för sina predikningar. Vi ha varit i tillfälle att lägga märke härtill under en längre följd af år. Sådant förvandlar kyrkan till en salong, en hörsal, presten till en föreläsare och den lyssnande församlingen till en publik, som må hända är intresserad, men som rakt icke blir andligt uppbygd.»

Det är alls ingenting ovanligt, att de amerikanska predikanterna genom lustiga uttryck och åtbörder framkalla — ja kanske *söka* att framkalla — dels lifliga handklappningar dels ljudeliga skrattsalvor bland sina åhörare. På hösten (1889) var Moody i Chicago någon tid. Han har en kyrka der, som bär hans namn. I denna kyrka talade då bland andra en nykterhetspredikant, som höll sina åhörare i ett nästan ständigt skratt. När Moody kom upp och helsade på mig, som låg sjuk, talade jag med honom om denna sak. Han sjelf beter sig icke så der, men han hade ej heller tänkt på, att det just var så farligt.

»Tror Ni då, sade han, att det är illa, om talarens ord griper åhörarne så, att deras glädje gifver sig uttryck i ansigtets leende?»

»Nej, svarade jag, sådant är en skön syn. Men helt annat är det, när predikanten *genom lustiga uttryck och åtbörder* retar åhörarne till skratt. Då är det icke Guds ord, som fyller deras hjertan med fröjd. Tvärtom. Genom sådant predikande hjelper han satan att plocka bort den säd, som blifvit sådd der.»

Detta insåg ju Moody mycket väl. Jag talade om för honom, huru sådant oskick förut varit vanligt hos oss i Sverige

men kunde nu betraktas såsom en för många år sedan öfvervunnen ståndpunkt. Och jag bad honom, att han skulle använda det stora anseende, han åtnjöt, för att väcka predikanterna till besinning i denna sak.

Detta mitt samtal med Moody omtalades sedan i den amerikanska tidskriften The Homilitic Review. Författaren, d:r

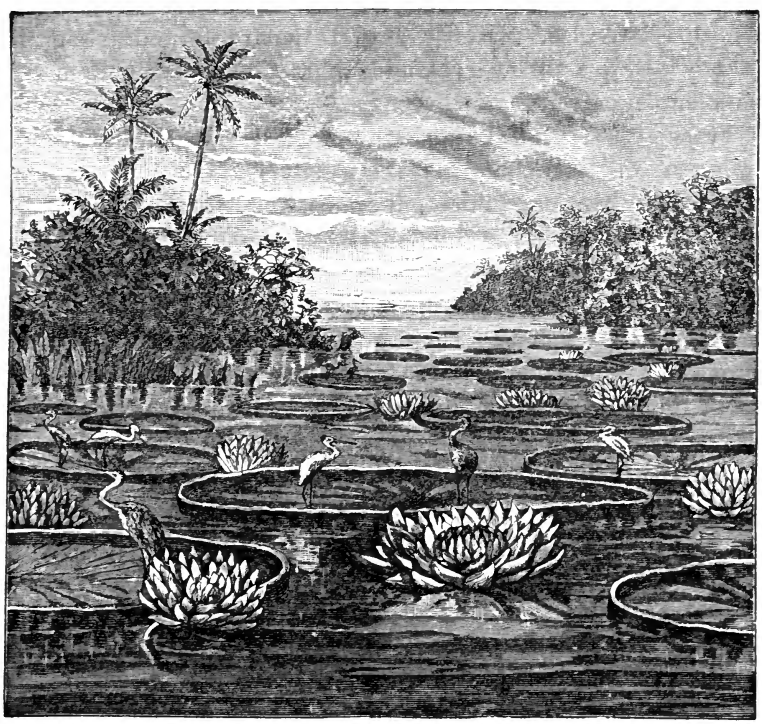

Neckros i Lincoln Park, Chicago.
Se kap. 31.

Pierson i Philadelphia, tillägger: »Vi äro förvissade om, att många af våra begåfvade män förlora andlig kraft och effekt i sin predikan genom att gifva efter för frestelsen att begagna lustiga uttryck och qvickheter. Men lättsinne är icke förenligt med de ämnen, som skola framhållas i predikstolen, och är ej värdigt en själasörjare. Att tala till menniskor om det, som berör karakterens grundval och deras intressen för evigheten, är

ingen leksak. Den som på ett lättsinnigt och lekande sätt behandlar skriftens sanningar, står i fara att gifva sina åhörare det intrycket, att han sjelf är en hycklare. Huru kan en åhörare känna, att predikanten har allvar med, hvad han säger, då han under förkunnandet af frälsningens evangelium uppväcker skrattsalfvor och kittlar lättsinnet? Ett högtidligt allvar kännetecknade historiens störste predikanter, och det är ett urartande af predikoembetet, när det förändras till en källa af förströelse, och när Kristi tjenare förnedrar sig till en skådespelare och en gycklande narr för att derigenom behaga menniskor.»

Trots alla sådana skuggsidor, som vålla, att den besökande främlingen ser förhållandena i ett delvis annat ljus, än han kanske varit van att höra dem framställas, förekommer dock uti Chicago, likasom i andra amerikanska städer, en storartad kristlig välgörenhet, som yttrar sig i tusen riktningar och bevisar, att der äfven finnes en lefvande och verksam tro, som i Kristi kärlek oegennyttigt arbetar på menniskors både andliga och lekamliga väl. Låt vara, att verksamheten stundom, likasom den engelska, antager en mer skrytsam karakter,* som förekommer en svensk litet besynnerlig, nekas kan dock icke, att uti den samma på många håll utvecklar sig en sann och gedigen kristlig gudaktighet. Finnes det mycket slagg, så är ändå icke alltsammans slagg. Der finnes nog äfven en stor qvantitet af rent och äkta guld.

En vigtig insats i den amerikanska andliga verksamheten i Chicago har den öfverallt bekante Moody gjort. Han har i Chicago bygt en ganska stor kyrka, der Guds ord flitigt predikas. Sjelf besöker ock Moody årligen den stora staden en eller flere gånger och håller då en serie predikningar.

Moody har äfven i Chicago stiftat ett sällskap, kalladt Chi-

* En bekant till mig berättade en gång, huru han hade gjort ett besök i dr. Barnardos stora barnhem i London, det största som någonsin funnits på jorden. Så snart han blifvit presenterad för Barnardo, frågade denne: »Har ni sett min lefnadsteckning?» »Nej», svarade svensken. »Åh, sade han, den måste ni läsa, här skall ni genast få den», och så sprang han efter ett fint inbundet exemplar och lemnade honom.

För några år sedan såg jag en kristlig amerikansk tidning i sin annons för ny prenumeration med stora bokstäfver meddela, att hon var den bästa kristliga tidning, som gafs ut i Amerika.

cago Evangelisation Society. För det samma har han uppfört en stor bygnad, som invigdes i början af detta år (1890). I invigningstalet angaf han sällskapets ändamål förnämligast vara 1) att uppfostra qvinnor för hednamissionen, 2) att uppfostra qvinnor för husbesök, 3) att uppfostra unge män att missionera på krogar och i spelhus. Med afseende på det första ändamålet, att uppfostra qvinnor att utgå till hedningarne, berättade han, huru han gick till väga för att finna ut de lämpliga och rätta. När någon ung qvinna kom till honom och talade om det stora behof, hon känt, att få gå ut till hedningarne, så brukade han fråga henne, hvad hon dittills hade uträttat för Kristus. Då hände det ofta, att han kom underfund med, att hon dittills intet funnit att göra för Kristus. Han anvisade henne då genast något att göra: sjuka och fattiga att besöka, trasiga barn i usla qvarter att draga till söndagsskolan o. s. v. Var hon nu villig att göra hvad som helst, så var hon lämplig. Men icke sällan träffade han på unga qvinnor, som skakade hufvudet åt dessa förslag och svarade, att de voro mycket ledsna: detta kunde de verkligen icke göra, men att gå ut till hedningarne, det hade de en oemotståndlig kallelse och lust till. Sådana antog han icke. — Det kunde äfven för oss i Sverige vara något att lära af detta.

I sammanhang med detta sällskap har Moody inrättat en evangelisk läroanstalt, der undervisning meddelas enkelt, praktiskt och fritt för hvar och en, som vill lära. Der hållas hela året rundt föreläsningar af landets bäste och mest evangeliske professorer. Hvem som helst får gå ditin och åhöra dessa föreläsningar, när han har tillfälle dertill. Och undervisningen är så fri som vatten, brukar Moody säga. Män och qvinnor, ynglingar och gråhårsmän sitta der dagligen och draga djupa klunkar ur den öppnade kunskapsbrunnen.

* * *

Denna korta och ofullständiga skildring af Chicago och i sammanhang dermed af åtskilliga amerikanska förhållanden kan jag icke bättre afsluta än med följande utdrag ur en uppsats, som jag funnit i en svensk-amerikansk tidning för detta år (1890):

»Med någon egentlig förkärlek har jag aldrig kunnat omfatta Chicago. Och jag tror knappast, att det är någon, om hvilken det egentligen kan sägas, att han *älskar* denna stad. Dertill synes den vara allt för stor. Kanske de riktigt stora kunna det, men om deras tankar och känslor vet jag icke mycket. Men fastän man icke kan fästa sig så särdeles vid sjelfva staden, finnes dock mycket älskvärdt uti den samma. Det finnes mycket godt och skönt i Chicago vid sidan af dess myckna synd och styggelse. Chicago har sina tusenden af krogar, spelhus och andra syndanästen samt en rutten styrelse, som håller allt detta onda om ryggen; men Chicago har äfven en stor mängd kyrkor och missionssalar, der frälsningens evangelium predikas, samt flere kristliga skolor och andra goda inrättningar, hvarifrån riklig välsignelse och mycket godt inflytande utsprides. Chicago är en hufvudstation för både godt och ondt, för både välsignelse och förbannelse, för satans förnämsta handtlangare och för några af de bästa kämparne i Guds armé.»

»Chicago med sina hufvudstadsförhållanden har med afseende på åtskilliga saker icke så få förmåner att bjuda på. Man kan här mer än på många andra ställen hafva tillfälle att se och höra mycket, hvaraf man kan lära samt erhålla en vidgad blick i flere afseenden.»

Tjugusjunde Kapitlet.

Svenskarne i Chicago och Amerika.

Chicago är svenskarnes hufvudstad i Amerika. Der sägas bo ej mindre än 60 tusen svenskar, d. v. s. flere än i någon svensk stad med undantag af Stockholm och Göteborg. Deras ekonomiska ställning är i allmänhet ganska god. Somliga äro t. o. m. rika. Stor är ock skaran af dem, som äro rikare än de rika, d. v. s. som äro arfvingar till Guds rike och dess härlighet.

Medborgarrätt i Amerikas Förenta Stater kan vinnas af alla invandrare af svart eller hvit hudfärg. Kineserna såsom gula äro derifrån uteslutna. För att blifva medborgare fordras åtskilliga formaliteter. Invandraren måste tvänne gånger uttaga officiella medborgarepapper. Det första papperet kan han få ganska snart, men genom detta har han icke fulla medborgerliga rättigheter. För att erhålla dessa måste han uttaga det s. k. *andra* papperet, och det kan han icke få, förrän han med vittnen kan styrka, att han varit bosatt i landet i fem år, hvarförutom en tid af minst två år måste hafva förflutit, sedan han uttog det första papperet. Personer, som icke hafva fylt 18 år vid sin ankomst till Amerika, behöfva dock icke mer än *ett* papper. Men äfven de måste, för att blifva medborgare, hafva bott i Amerika fem år samt kunna styrka detta med åtminstone *ett* vittne.

Många svenskar försumma att begagna sig af dessa sina rättigheter, så att de kunna lefva i Amerika flere år utan att

tänka på att förvärfva sig medborgerliga rättigheter. Detta torde till en del förklara svagheten i deras politiska ställning, hvarom jag längre ned skall tala, ty naturligtvis kan endast en medborgare utöfva rösträtt och bekläda offentliga embeten. Men det kan äfven för framtiden medföra ganska stora olägenheter. Sålunda stiftas t. ex. lagar, som inskränka utländingars rätt att förvärfva och besitta land eller annan egendom. Och det är klart, att invandrarne måste betraktas såsom utländingar, till dess de hafva förvärfvat medborgarrätt.

Flere framstående svenska affärsmän och industriidkare finnas i Chicago. Jag lärde dock endast känna några få. Bland dem vill jag särskildt nämna Viktor Rylander, af hvilken jag rönte mycken välvilja, Han är hufvudförsäljare af land för Union Pacific jernvägen, som eger stora sträckor i Kansas. I allmänhet äro de s. k. landagenterna icke just så väl ansedda. Deras redbarhet är allt annat än höjd öfver tvifvel. Inbördes tveka de icke heller att framställa hvarandra såsom skälmar och bedragare. Men om Rylander är, så vidt jag kunde höra, det allmänna omdömet inom affärsverlden mycket godt. Han är ansedd såsom en hederlig affärsman, till hvilken man kan hafva fullt förtroende. Han bekänner sig tro på Jesus.

Rylander har under år 1889 ingått i bolag med en annan svensk vid namn Jernberg. Firman, hvars namn är »Jernberg & Rylander», drifver stora land- och tomtaffärer samt bankrörelse.

Den främsta skandinaviska banken i Chicago är Haugan och Lindgrens bank. Haugan är norrman, Lindgren svensk. Genom denna bank sändas årligen stora summor penningar till hemlandet af svenskar, som bo i Amerika. Jag har hört uppgifvas, att beloppet lär gå upp till flere millioner kronor, och det tror jag nog. Banken är mycket väl ansedd för soliditet och redbarhet. Både Haugan och Lindgren tillhöra kristna församlingar.

Penningeförsändelser mellan Amerika och Sverige förmedlas dessutom af en hel mängd andra mindre firmor och enskilda personer i Chicago. Så har t. ex. tidningen Missionsvännen ej liten rörelse på det området. Dess affär är ock solid och redbar, så att hvar och en kan med fullt förtroende vända sig till den samma.

I socialt hänseende intaga svenskarne så väl i Chicago som annorstädes ett aktadt rum, kände som de i allmänhet äro för redbarhet, flit och arbetsduglighet. Hvad deremot deras politiska inflytande angår, så är det mindre, än man kunde önska och vänta. Jag vill derom ur en svensk-amerikansk tidning för mars 1890 anföra följande ord, som gifva någon föreställning om saken. Tidningen skrifver:

»Flere af våra svenska samtidor ha börjat inse, att svenskarne af de politiske ledarne vanligen betraktas såsom goda medborgare, när de helt lugnt och lydigt gå åstad till valurnan och rösta på den republikanska valsedeln, men de äro ej goda nog att bekläda några embeten i samhället eller i staten. Denna ringaktning har väckt berättigadt missnöje; ty nog är en svensk lika god, lika ärlig och lika skicklig som en irländare. Det är derför ej det ringaste för tidigt, att svenskarne göra sina anspråk på rimlig erkänsla gällande, och det så att det både höres och kännes.»

»Hvarje gång den politiska maskinen sättes i rörelse för att förbereda ett nytt val, uppkommer den så ofta omtvistade frågan om sättet för skandinavernas uppträdande i kampen. Från herrar politici får man då höra, att skandinaverna böra åsidosätta all nationalitet och endast gå till verket såsom amerikanska borgare under det parti, som de bekänna sig till. Vi erkänna gerna, att om amerikanarne ville lemna rum åt likställigheten, vore rådet värdt att både beakta och efterfölja, men en bitter erfarenhet har lärt oss under många och långa år, att amerikanarne städse låta oss känna, att vi äro utländingar, och aldrig vilja erkänna oss, utom då de äro dertill absolut nödgade. Häri ligger ett faktum, som tvingar skandinaverna att ställa sig på sjelfförsvarets grund och uppträda som nationalitet, och det har äfven visat sig, att detta tillvägagående är enda sättet att uppnå likställighet med andra nationer för erhållande af en representation, som står i någorlunda proportion med vår numerära styrka. Med få undantag försöka de engelsk-amerikanska tidningarna städse att skjuta skandinaverna i bakgrunden och akta sig noga för att höja ett enda ord till försvar för deras sak, huru ärlig och berättigad denna än må vara. Om så någon gång skett, har det alltid varit före ett val, då det legat i de amerikanske politicis in-

tresse att genom smicker få skandinaverna att gå deras ärenden, för att sedan sins emellan dela rofvet. Vi veta emellertid alltför väl, hvad detta fala smicker innebär, och derför förfelar det numera sin verkan.»

I detta tidningens klagomål hafva äfven andra tidningar instämt. Det kan derför anses såsom ett uttryck af det allmänna förhållandet, om än med aktningsvärda undantag.

Svenskarne i Amerika äro i allmänhet mycket ömtåliga om sin nya nationalitet. Ibland får man höra eller läsa yttranden af dem, som äro riktigt fantastiska. Såsom exempel derpå vill jag anföra följande ord ur ett tal, som augustanaprofessorn Svensson i Lindsborg, Kansas, 1888 höll i Chautauqua om svenskarne i Amerika. Han säger bland annat:

»Jag skulle vilja säga, att Amerika är verlden. De Förenta Staterna äro menniskoslägtets stora förädlingsanstalt. Då vi af många nationer skapa ett enda folk, taga vi vara på alla deras goda sidor och kasta på kortare tid, än sådant någonsin förr skett, bort deras laster, misstag och fördomar, insupna under tusen år. Att vara amerikanare är att vara en af himmelens favoriter. Att vara en icke-amerikanare och ändock förblifva här, är ett osvikligt tecken på en skälm och en dåre. O, Amerika, du är slägternas, nationernas hopp. Du är svaret på menskligheten böner, uppsända under årtusenden. Jag känner, att det finnes intet på jorden så stort, så imponerande, så förhoppningsfullt som att vara en medborgare af denna den största, kristligaste och mest civiliserade nation på jorden — den amerikanska nationen.»

Sådana ord kunna vara ganska förklarliga hos en svensk, som är född i Amerika, och som icke känner till något annat land. Men jag hörde äfven svenska svenskar tala ungefär på samma sätt. Och icke allenast det. Många gånger sårades min fosterländska känsla af att höra, med hvilken ringaktning samma svenskar talade om sitt gamla fädernesland, och huru gerna de begagnade tillfället att göra för Sverige nedsättande jemförelser mellan svenska och amerikanska förhållanden. Första dagen jag var i New-York, hörde jag en svensk med föraktlig ton säga:

»Det här biter det gamla kåntrit», d. v. s. det här är något bättre, än hvad gamla Sverige har att bjuda på.

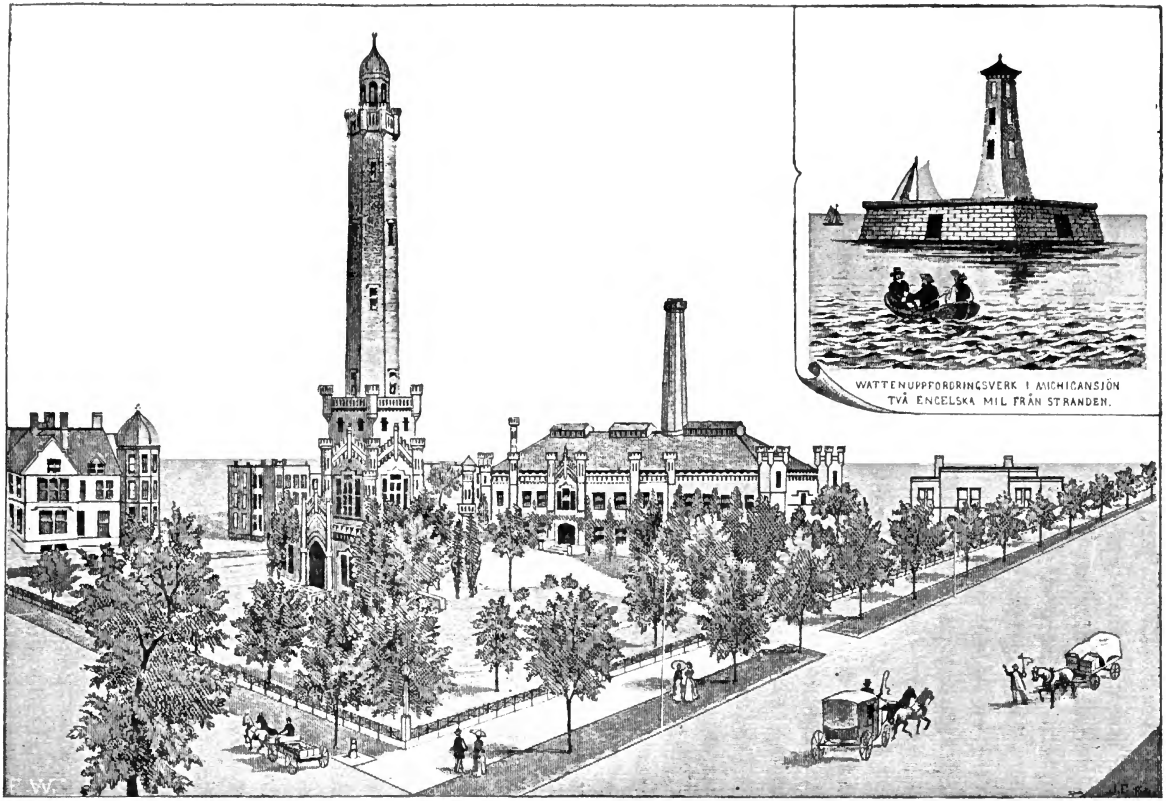

Det stora vattenverket på nordsidan i Chicago. Se kap. 31.

Och en qväll, då jag i Californien stod och betraktade maskineriet på den ångfärja, som förde tåget öfver en bred flod, öfverraskades jag deraf, att en främmande man vid min sida hof upp sin röst och sade följande svenska ord:

»Sådant här har man inte i det gamla kåntrit.»

Halft förargad svarade jag:

»Naturligtvis, vi behöfva icke sådant der i Sverige.»

I en af de sydligaste städer, der jag var, visade man mig med stolthet på det präktiga statshuset och sade:

»Sådant har man inte i Sverige.»

I en af de nordligaste städer, jag besökte, vandrade jag med en svensk snickare omkring på stadens gator. Vi fingo då se, hur man »movade» (flyttade) ett träskjul, som kallades för hus. Strax pekade den gode svensken derpå och sade:

»Sådant der kan man inte göra i Sverige», hvarpå jag svarade:

»I Sverige skulle fyra karlar taga det der skjulet på sina axlar och bära det, till hvilken plats man önskade.»

Hvad jag med detta vill säga, är, att så långt min erfarenhet sträckte sig — och det är mycket få amerikanska svenskar, som gjort en så vidsträckt resa genom unionen som jag — fann jag från öster till vester, från norr till söder, ungefär samma drag hos svenskarne, och det icke bara bland simpelt, obildadt folk utan äfven bland sådana, som gjorde anspråk på att ega bildning. Dermed vill jag icke hafva sagt — vare det långt ifrån mig! — att icke bland svenskarne finnas många, som verkligen älska det gamla Sverige, och som göra, hvad de kunna, för att upprätthålla kärleken till moderlandet hos sönerna af detta land. Men jag tror, att jag kan trygt påstå, att hvad jag nyss anfört, utgör ett ganska allmänt utmärkande drag hos dem, äfven om de sjelfva ej vilja erkänna det.

Svenskar, som i sitt gamla moderland knotat öfver för tungt arbete, hörde jag i Amerika *skryta* öfver, att de måste arbeta »minst dubbelt så mycket der som i Sverget». Och jag sade vid hvarje sådant tillfälle:

»Hade du haft det sinnet, när du bodde i Sverige, så hade du aldrig behöft flytta öfver till Amerika. Och jag kan försäkra dig, att om en amerikansk lätting kommer öfver till Sverige och der blir en flitig och arbetsam karl, som skryter

öfver att nödgas arbeta hårdt, så skall han reda sig der med sin flit bättre än med sin lätja här i Amerika.»

När svenskar tala om de svårigheter, de hafva haft att utstå i Sverige, så göra de det ofta med mycket förakt. Men när de tala om sina svårigheter i Amerika, huru de t. ex. de första åren måst bo i jordkulor o. s. v., göra de det med den största förtjusning. Ja, de råka alldeles i hänryckning och blifva poetiska i sina skildringar allesammans. Hemma i Sverige knotade de öfver den s. k. statslyxen. När man träffar dem i Amerika, så visa de med stolthet på dessa luxöriösa stats- och stadshus, som kostat många millioner dollars, och säga:

»Sådant der har man inte i det gamla landet.»

Långt ute i den aflägsna vestern såg jag ett statshus under byggnad. Man hade arbetat derpå, jag tror i öfver tjugu år. Färdigt skulle det, enligt hvad en svensk sade mig, komma att kosta 8 à 9 millioner dollars, d. v. s. omkring 30 millioner kr.* Den stat, som bygde det, har kanske ännu icke en half million innevånare. När man visade mig det, skedde det med stolthet. Men jag är säker på, att om samma svenskar bodde i Sverige, skulle de med många andra yttra ett högljudt knot deröfver, att svenska staten ämnar bygga ett riksdags- och riksbankshus, som skall kosta lika många kronor, som det der enda statshuset sades kosta dollars.

När jag yttrade min förvåning öfver den amerikanska statslyxen, svarade de:

»Är det då inte bra, att folk får arbete?»

Men det hindrade icke, att jag samma dag kunde få höra svenskar skryta öfver, huru litet folk som behöfdes vid de amerikanska jernvägarne i jemförelse med de svenska.

»Här hafva vi icke några onödiga stationskarlar och banvakter, som gå och hänga och göra ingenting såsom der hemma i Sverige.»

Jag frågade dem då tillbaka:

»Nå, men är det icke bra, att man vid jernvägarne gifver folk arbete?» Och det gjorde dem litet generade.

»För öfrigt, tillade jag, se edra småstationer här på landsbygden ut som vedbodar i jemförelse med våra små trefliga

* Säkert var uppgiften mycket öfverdrifven. I ett tryckt arbete har jag sett kostnaden beräknas till *en* millon dollars.

stationer der hemma. Och den betjening, som vi hafva vid våra jernvägar, gör, att vi slippa bevittna dessa nästan dagligen upprepade jernvägsolyckor med spilda menniskolif, som förekomma här i Amerika.» *

Det var en gång bland andra, jag disputerade med en svensk om denna sak. Jag framhöll dervid, att betjeningen vid våra jernvägar har så mycket att göra, att den snarare borde ökas än minskas. Han påstod, att han kunde intyga raka motsatsen. Och när jag gick honom närmare på lifvet med mina frågor, stödde han sig derpå, att han vid Hallsbergs station hade sett en mängd konduktörer och banbetjening sitta och sola sig vid ett tillfälle, då upp- och nedgående tågen der möttes, och passagerarne voro inne för att spisa middag!

Det besynnerliga är, att dessa svenskar tro, att de *känna* Sverige. Och den lärdomen hade jag verkligen af dessa gång efter annan upprepade samtal, att jag insåg, att det uppväxande slägtet hos oss allt för litet lär att känna sitt land. Många bland dessa svenskar i Amerika hade af Sverige sett endast Putte by i Skutte socken. Och dock trodde de sig hafva sett Sverige. Hvad de inte hade sett i sin by, det fans naturligtvis icke i Sverige. Ja, en svensk student, som nu bor i Amerika, blef högst förvånad, när han af mig fick veta, att det fans marmor i Sverige.

Många lustiga historier skulle jag kunna berätta om denna sak. En dugtig och förträfflig skomakare i Chicago skulle en gång tala om för mig, huru mycket vi i Sverige voro efter amerikanarne t. ex. i afseende på verktyg.

»Tänk, sade han, gång efter annan får jag till min gamle far i Sverige skicka hem amerikanska sylskaft. Sådana kunna de icke lära sig att göra i Sverige.»

---

* Genom en lag af den 4 februari 1887 upprättades i Förenta Staterna ett embete för trafiken. Från denna institution föreligger för närvarande en öfversigt öfver olyckshändelser på jernvägarne från den 1 juli 1888 till den 30 juni 1889. Deraf framgår, att långt flere jernvägstjenstemän och resande omkomma och skadas på de amerikanska jernvägarne än på de europeiska. Af jernvägstjenstemän omkommo under detta år 1,972 och skadades 20,028. Af resande dödades 310 och skadades 2,146. Af andra personer dödades 3,541 och skadades 4,135. Antalet dödade uppgingo således inalles till 5,823 och sårade till 26,309.

I England dödades 977 under år 1888 och skadades 8,807 personer, och i Tyskland resp. endast 562 och 1,417.

Jag frågade honom, huru de sågo ut. Han började beskrifva dem. När han hade sagt några ord, fortsatte jag beskrifningen.

»Det var märkvärdigt», sade han.

»Ja, sade jag, sådana sylskaft köpte jag i en jernbod i Umeå på 1860-talet.»

»Ja men, tillade han, sådant *läder*, som göres här i Amerika, kan man då inte tillverka i något annat land.»

Jag tog genast fram ett färskt nummer af Stockholms Dagblad, som jag nyss fått med posten, visade honom på börsunderrättelserna der och sade:

»Här ser du, hvad prima amerikanskt läder kostar i Sverige, och du måste väl medgifva, att det verkligen är edert prima, när du hör priset.»

»Ja, naturligtvis», sade han.

»Nå, tillade jag, ser du här, att det svenska, och ännu mer det norska, sullädret kostar nära en krona pr skålpund mer än edert prima? Tror du, att denna prisskilnad beror derpå, att det svenska eller norska är sämre?»

»Det var märkvärdigt det der», sade han.

»Ja, svarade jag, var då snäll och tala inte om saker, som du inte känner.»

En gång, när jag vandrade i Lincoln Park, var det en svensk, som sade till mig:

»Inte har Stockholm några parker.»

»Hvad! utropade jag, har inte Stockholm parker?»

»Jo, förstås, Humlegården och Karl den trettondes torg, inföll han, men hvad är det emot den här parken!»

»Nå, men Djurgården då?» sade jag.

»Djurgården, hvad är det för något?» frågade han. Den hade han aldrig sett och aldrig hört talas om, och strax visste han, att den aldrig heller fans till.

Åtskilliga gånger resonerade jag med svenskar, som för 25 à 30 år sedan lemnat Sverige, och som då icke varit annat än simpla arbetare. Nu hade de i Amerika genom träget arbete och intelligens kommit sig upp. När de talade om Sverige och jemförde det med Amerika, besinnade de alls icke, att Sverige på 25 à 30 år hade utvecklat sig på något sätt, ej heller att de nu sjelfva hade helt andra ögon att se med än

på den tiden, då de bodde i Sverige. En byggmästare i Chicago, som är en förmögen man, sade mig en gång, sedan han berättat sin ungdomshistoria och de försakelser, han måst underkasta sig i sitt fattiga föräldrahem:

»Om jag hade stannat qvar i Sverige, vore jag nu möjligen dagakarl med två kronors dagspenning.»

Jag svarade honom:

»Hur kan du veta det? Jag skall tala om för dig, att vid den tiden, då du for till Amerika, gick uti Gefle en arbetare, som visst inte hade det bättre än du, men som genom arbetsamhet, intelligens och ihärdighet har tagit sig fram, så att han för närvarande är egare af det största gjuteriet i Gefle, och jag kan väl säga ett af de största i Sverige. Kanske hade det gått för dig på samma vis, om du hade stannat qvar i Sverige med den intelligens, som du har. Och jag är säker, att om min nyssnämde vän i Gefle hade flyttat till Amerika på den tid, då han var arbetare, och om han här i Chicago hade tagit sig upp så, som han nu gjort i Gefle, så skulle han precis som du hafva kunnat säga mig i dag: Om jag hade stannat qvar i Sverige, hade jag nu på sin höjd varit en dagakarl med två kronors dagspenning.»

Jag kunde icke hålla mig från att vid flere tillfällen i mina vänners sällskap gifva luft åt en viss förargelse öfver det sätt, hvarpå de talade om Sverige. När jag sedan kom hem, blef jag strax anhållen af en tidningsrapportör, som frågade mig om allehanda amerikanska förhållanden. Jag nämde då äfven om detta, och det har vållat mig väldiga afbasningar i svensk-amerikanska tidningar, ja, äfven i många korrespondenser ifrån Amerika till Sveriges landsortspress. För att vederlägga mig har man icke haft annat att tillgripa än att visa på de stora summor, uppgående till millioner kronor, som af svenskar i Amerika årligen skickas till Sverige. Detta må jag dock kunna kalla för ett riktigt tarfligt bevis. Om min gamla mor bodde i Japan och behöfde min hjelp, så skulle jag naturligtvis skicka penningar till hennes underhåll. Jag vore väl en usel son annars. Men om någon sedan ville anföra detta såsom bevis på, huru jag älskade Japan, skulle han ju rent af göra sig löjlig. Ännu mer förlorar ett sådant argument i betydelse, när de hemsända penningarne icke sällan gifvas *för*

att sätta mottagaren i tillfälle att lemna Sverige och flytta öfver till Amerika.

Att svenskarne älska sitt nya fädernesland, det kan jag icke hafva något emot. Tvärtom *böra* de göra det. Men det behöfver alldeles icke innebära en sådan der sinnesstämning gent emot det gamla Sverige. Likasom man icke har mer än *en* mor, så har man icke heller mer än *ett* fädernesland. Man kan af allehanda skäl blifva tvungen att lemna sitt fädernesland och söka sin bergning i ett annat, likasom man också kan blifva tvungen att lemna sina föräldrar och deras hem för att söka sin utkomst i en främmande bygd. Men det är och förblir i alla fall ett allt annat än berömvärdt karaktersdrag, när man med sidovördnad tänker på och talar om det gamla, måhända torftiga, föräldrahemmet med dess hårda bröd, sedan man på den nya platsen vunnit en bättre ekonomisk ställning. Det var detta, jag ville säga om detta.

Det kan ock vara af intresse att något nämna om det språk, som svenskarne tala i Amerika. Det är icke svenska och icke engelska utan en besynnerlig blandning af bägge språken. En hel mängd svenska ord hafva alldeles kommit ur bruk, hafva också delvis blifvit bortglömda samt ersatta med engelska ord, hvilka man böjer på svenskt manér. Några prof på detta vill jag här lemna. Jag tänker mig, att jag skulle berätta en historia, som hade följande lydelse:

»Då jag travlade[1] i Amerika, såg jag mycket, som biter[2] Sverget. I staden X. träffade jag vid diporten[3] en vän, som jag kände från det gamla kåntrit.[4] Han var lumberhandlare[5] i cityn.[6] Hos honom skulle jag lefva.[7] Han hade ett bräckhus,[8] som var mycket nejst.[9] I bäsementet[10] var en dugtig förnisch,[11] och opstärs[12] hade han många rum. Det låg vid en lek[13] i sista blocket[14] af Washington ävenyn.[15] Han hade nyss haft mycket trubbel:[16] en lumberjärd[17] hade brunnit upp. Ingenting hade kunnat säfvas.[18] Han hade den icke insjurad.[19] Att lusa[20] denna järd[21] var mycket svårt, ty han hade icke plänti[22] pengar. Emellertid behöfde han icke borsta.[23] Han

1 reste. 2 öfverträffar. 3 stationen. 4 landet. 5 trävaruhandlare. 6 staden. 7 bo. 8 boningshus af tegel. 9 vackert. 10 jordvåningen. 11 värmekamin. 12 i öfre våningen. 13 sjö. 14 qvarteret. 15 gatan. 16 bekymmer. 17 brädgård. 18 räddas. 19 brandförsäkrad. 20 förlora. 21 gård. 22 mycket. 23 göra konkurs.

sålde några lotter,[24] som han egde. Han hade ock en farm,[25] som var något värd. För att få moni,[26] killade[27] han sina piggar[28] och sålde fläsket. Sedan tog han injungsjen[29] på sin kropp.[30] Farmen räntade[31] han ut. Der växte mycket corn.[32] Sålunda redde han sig, och han var en äbel[33] man. Nu hade han fixat upp[34] sitt hus. Han hade ock räntat[35] ut flere lägenheter till ett drugstår,[36] ett klotingstår[37] och en offis.[38]

Så snart jag hade stigit af tränet,[39] tog han kär af[40] min trunk.[41] Jag hade kommit med mälträn.[42] En del af mina käsar[43] hade jag sändt med fretträn.[44] Utanför diporten[45] gingo flere träckar,[46] somliga för stritkarsar,[47] andra för kabelkarsar,[48] andra för motorkarsar.[49] Vi togo en bugge.[50] När vi hade åkt en pis,[51] fingo vi se min väns hustru på sejdvaken.[52] Vi stannade, och hon steg upp i buggen[53] efter att hafva sjäckat hand[54] med mig. På vägen foro vi förbi ett stort sjå.[55] Der utanför träffade vi en groceri-kipare.[56] Han hade en underlig historia. Först hade han arbetat på ett skosjapp,[57] sedan hade han blifvit salonkipare,[58] derefter hade han startat[59] ett compani[60] för anläggning af en milla,[61] och nu egde han ett groceristår.[62] Vi törnade[63] nu om kornern[64] af ett strit,[65] krossade[66] sedan ett skvär,[67] och sedan vi farit förbi en mängd bissinesshus[68] samt flere vackra livinghus,[69] kommo vi till hans hem, der jag blef

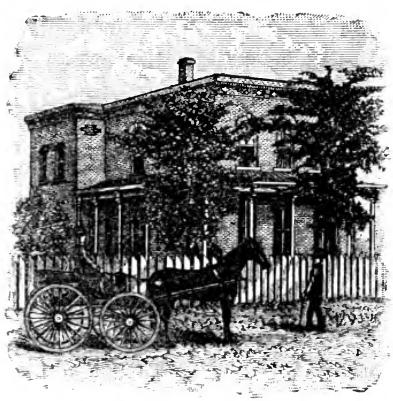

Barmhertighetshemmet i Chicago, sådant det nu är.
Se kap. 32.

24 tomter. 25 ett hemman. 26 mynt. 27 slagtade. 28 grisar. 29 inteckning. 30 gröda. 31 arrenderade. 32 majs. 33 duglig. 34 reparerat. 35 hyrt. 36 apotek. 37 handel med kläder. 38 kontor. 39 tåget. 40 tog han vård om. 41 koffert. 42 posttåg. 43 saker. 44 godståg. 45 stationen. 46 jernvägsspår. 47 spårvagnar. 48 kabelvagnar. 49 elektriska vagnar. 50 ett åkdon. 51 bit. 52 trottoaren. 53 åkdonet. 54 skakat hand. 55 ett ställe, der man har förevisning. 56 specerihandlare. 57 skomakareverkstad. 58 krögare. 59 satt i gång. 60 bolag. 61 qvarn. 62 specerihandel. 63 vände. 64 hörnet. 65 en gata. 66 foro tvärs öfver. 67 en öppen plats. 68 affärshus. 69 boningshus.

bjuden på turki.[70] Jag hade tagit kallt[71] och filade[72] icke riktigt bra, men på natten slipade[73] jag godt och hade sedan intet ondt. Tidigt på morgonen spisade jag åtmil[74] till bräkfest;[75] sedan var jag ute och spände plänti moni[76] på hvarjehanda. Bland annat köpte jag ticket[77] till en tripp på en stimer,[78] som församlingens trustisar[79] hade bestält för en picnic[80] utför rivern[81] med söndagsskolbarn. Alla åkte på half fär.[82] Dinner[83]

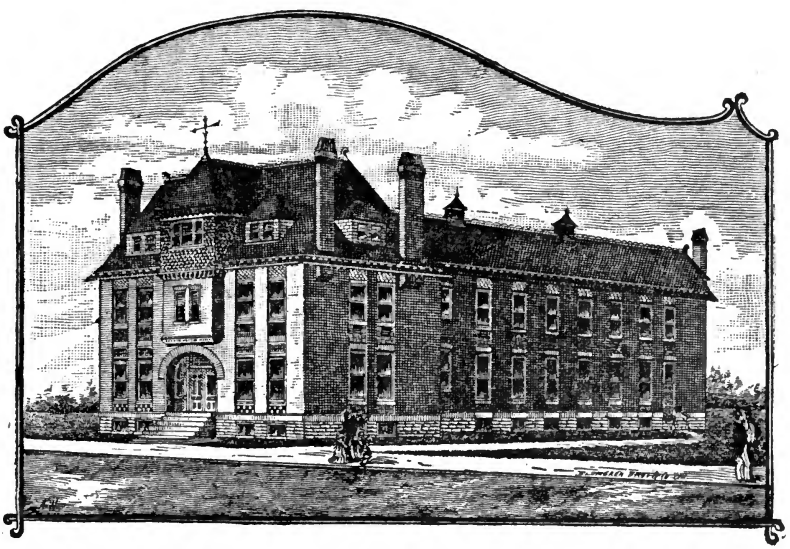

Barmhertighetshemmet i Chicago, sådant det skall bli.
Se kap. 32.

åt jag i det gröna, men suppern[84] var inte redig,[85] när jag måste gå back.[86]

Så der ungefär låter det, när svenskarne tala svenska i Amerika. Huru de tala engelska, det kan jag icke bedöma.

70 kalkon. 71 förkylt mig. 72 mådde. 73 sof. 74 hafregrynsgröt. 75 frukost. 76 gjorde af med mycket pengar. 77 biljett. 78 ångbåt. 79 kyrkovärdar. 80 utflykt. 81 floden. 82 för halft pris. 83 middag. 84 aftonvard. 85 färdig. 86 återvända.

Tjuguåttonde Kapitlet.

Ytterligare om svenskarnes sätt att betrakta svenska och amerikanska förhållanden.

Likasom svenskarne i allmänhet trodde sig känna Sverige derför, att de i många år hade bott i Sverige, så tro de sig i allmänhet känna Amerika mycket bra för det, att de hafva bott der 10 eller 5, ja, kanske bara två år. Men ofta fann jag deras kunskap om Amerika vara af ungefär samma beskaffenhet som deras kunskap om Sverige. Naturligtvis kan det icke falla mig in att, vare sig i detta eller något annat afseende, skära alla öfver en kam. Jag talar endast om, hvad jag dels personligen erfarit dels sett i de svensk-amerikanska tidningarna.

Det finnes personer, hvilka all sin tid bott i Stockholm och likväl känna Stockholm ofantligt litet. Ja, en utländing, som kommer dit och under ledning af en god förare samt med stöd af goda studier vinnlägger sig om att taga reda på staden, skall efter en half vecka känna den samma mycket bättre än de. På samma sätt gifves det också svenskar i Amerika, som bott der i många år, men som så litet känna landet och dess förhållanden, att den som använder 6 veckor för att läsa goda arbeten om det samma, kan lära känna det vida bättre, äfven om han aldrig satt sin fot på Amerikas jord. Men det tro de naturligtvis aldrig. Sådant är lika i alla land.

Till Chicago kom på hösten 1889 en arbetare från landsbygden i Jönköpingstrakten. Han talade om för åtskilliga mina vänner, att Sverige var så förfärligt skuldsatt, att det

var bäst att gifva sig af derifrån, »ty i rappet kommer utländingen och tar alltsammans». Mina vänner blefvo högst förbluffade. En af dem berättade det för mig med allvarligt bekymmer. Jag försökte att visa honom motsatsen, men slutet på allt var, såsom jag kunde tycka, att han trodde, att den der arbetaren hade nästan bättre reda på saken än jag.

I ett annat sällskap var det en svensk, som prisade Amerika så synnerligen framför Sverige, sägande:

»Här behöfver man inte lyfta på hatten för några grefvar och baroner såsom der hemma i det gamla landet.»

För resten fick jag höra det der många gånger. Det tycktes vara en stående term. Jag svarade:

»Tycker du då, att det är någon skam att vara höflig? Var du viss på, att edra penningearistokrater här i Amerika äro inte ett tecken bättre än våra bördsaristokrater der hemma uti Sverige. Förnämsta skilnaden mellan dem torde vara, att de senares aristokrati uppbäres af en bildning, som de förre ofta sakna. Jag tror icke heller, att du skall behöfva lyfta på hatten för en enda grefve i Sverige, som inte i gengäld skall lyfta på hatten för dig. Ja, möter du sjelfva kungen på gatan, så skall han icke tveka att lyfta på hatten för dig så väl som för någon annan.»

Hvad för öfrigt den der saken angår, så torde det vara af ganska stort intresse för en svensk att titta in i amerikanska förhållanden genom följande lilla titthål, som jag klippt ur en svensk-amerikansk tidning för 1888. Tidningen säger:

»Det är bestämdt bra, att vi hafva val hvart annat och hvart fjerde år, ty nu kan till och med en rik och förnäm man komma och taga en fattig stackare i handen och säga: *How do you do, sir?* (Hur mår ni, min herre?) Och detta i all synnerhet om det är någon fin, förnäm herre, som vill ha hjelp för att komma åt någon »office» (offentligt embete). Och om du nu arbetar hårdt för honom och röstar in honom, så skall du få se, att han hinner hvarken med att säga: How do you do, sir? eller taga dig i hand förr än åtminstone 2 år efter valet i november.» Det der kan ju tåla att tänka på.*

* Just när detta var färdigt till tryckning, hörde jag i Stockholm en svensk-amerikansk professor vid offentligt möte säga: »I Amerika är den rike en människa och den fattige hans hund.» Hm, hm.

Många gånger, då vi talade om monarki och republik, fick jag höra svenskar, som icke visste, huru de nog skulle kunna utbreda sig öfver den förskräckligt stora lön, som konungen i Sverige har, och »som går upp till många millioner kronor.» Jag upplyste dem om, att konungens civillista belöper sig till obetydligt öfver 200 tusen dollars. Men det ville de icke tro. De hade hört annat af någon, som drömt om saken, t. ex. någon tjensteflicka eller arbetare från Falsterbo-trakten, »som bott i Sverige i många år», och som derför naturligtvis måste anses hafva reda på saken.

»Ja, tro hvad du vill, sade jag, men jag, som hvarje år är med i riksdagen, när den summan beviljas, måtte väl bättre än du veta, huru dermed förhåller sig.»

Om presidenten i Amerika hade de den tanken, att han kostade unionen en ren obetydlighet. Ja, icke har han stor direkt lön, det är sant, men att han kan göra sig åtskilligt extra, det är ingen hemlighet. Alldeles nyss (i aug. 1890) har telegrafen bragt Europa underrättelsen om åtskilliga lönande affärer i statsegendom, som »presidentens familj« haft för sig. Och för öfrigt är säkert, att hvarje presidentval kostar amerikanarne minst lika mycket, som vår kung har i lön på flere år.

Gång efter annan hörde jag ock svenskar i Amerika uttala sig mycket bittert om »de stora löner», som tjenstemännen hemma i Sverige hafva, och »hvarigenom de alldeles utsuga folket». Det intresserade mig derför att i chicagotidningen Hemlandet för den 6 mars 1890 finna en artikel om embetsmännens löner i Amerika, hvari bland annat följande ord läsas:

»Medan penningevärdet mycket förändrat sig under de senare 100 åren, äro löner, hvilka fordom voro ganska goda, i vår tid knapt tillmätta. Men de med en politisk kandidatur förenade kampanjkostnaderna* och de, låt vara orepublikanska dock verkliga anspråk, som i vår tid ställas på embetsmännen, isynnerhet de högre, hafva sannerligen icke förminskats, lika litet som lefnadskostnaderna.»

* Med kampanjkostnader menas de utgifter, som kandidaten måste göra för att till sin förmån inverka på valmännen, så att han blir vald. Der måste hållas valmöten, der måste legas talare, som vid dessa möten prisa hans förtjenster och skälla ned motkandidaten, der måste skrifvas tidningsartiklar i samma syfte o. s. v., och allt det der kostar pengar. Not af P. W.

»För att kunna rätt sköta ett embete fordras både kunskaper och duglighet. Den, som skall värdigt bekläda t. ex. statsministersembetet, måste genom mångåriga studier och deltagande i allmänna värf hafva förvärfvat sig detta kapital. Såsom ränta å det samma och såsom lön för sitt arbete i statens tjenst erhåller *han 8,000 dollars*,* med hvilken summa han är »nödd och tvungen» att i en dyr aristokratisk hufvudstad »representera», som det så betydelsefullt heter på den förnäma societetens språk. En sheriff** i Cook härad i Illinois behöfver icke med nödvändighet besitta hvarken de kunskaper eller de statsmannaegenskaper, som en Förenta Staternas statsminister, han uppbär dock, *utan någon som helst representationsskyldighet, 6,000 dollars i fast lön*** *samt har, hvad statsministern saknar, extra inkomster, hvilka sannolikt stiga till lika mycket om icke mer.*»

»De låga lönerna äro egnade att gifva penningemakten monopol å embeten och tjenster. I Michigan — för att nu tala om statsembeten — har guvernören i lön 1,000 dollars, säger ett tusen dollars, en summa mindre än många af poliskonstaplarne i Chicago årligen uppbära i lön. Det är sparsamhet, så att det förslår. Men följden af den samma är, att ingen michiganbo, som icke är rik, kan eller vill uppträda såsom guvernörskandidat och med den låga lönen i perspektiv utbetala i kampanjutgifter en summa mångdubbelt större. Statssekreteraren har i lön 800 dollars, skattmästaren 1,000 dollars, o. s. v. De kunna omöjligen på denna lön försörja sig i Lansing. De söka sin utkomst i Detroit och andra ställen, *låta ännu sämre aflönade biträden hålla kontoren i kapitolium öppna samt besöka dem kanske en gång i veckan.* Vi betvifla på det högsta, att staten vinner på allt detta; vi tro tvärtom, att staten skulle vinna mer, om den ordentligt aflönade sina embetsmän, så att dessa icke behöfde för sitt uppehälle söka biförtjenster, utan kunde uteslutande egna sig åt embetets pligter.»

»Och fråga vi: kan och vill en icke synnerligt välbergad men redbar och duglig man uppträda såsom åldermanskandi-

* D. v. s. fattiga 31 tusen kronor.

** En sheriff motsvarar ungefär, hvad vi kalla kronofogde.

*** D. v. s. 23 tusen kronor, medan en kronofogde i Sverige har i fast lön mellan 4 och 5 tusen kronor eller vid pass 1,200 dollars.

dat* i våra större städer, så blir svaret i de flesta fall ett obetingadt nej. De med kandidaturerna förenade kostnaderna och tidspillan äro så stora, att de ingalunda ersättas af de få fattiga dollars, som åldermannen eger rätt att uppbära för hvarje möte. Men likväl, torde någon invända, blifva åldermännen ofta rika. Ja, det är sant, men de blifva det icke på sin *lagliga* aflöning.»**

Man behöfver verkligen icke för den, som känner svenska förhållanden, påpeka innebörden af dessa ord. Annars kunde de gifva ämne till en hel lång föreläsning.

Går jag sedan öfver på det andliga området, så finner jag t. ex., att de löner, som professorer vid amerikanska universitet och högskolor uppbära, belöpa sig till 3 à 4 tusen dollars och derutöfver, d. v. s. omkring 12 à 16 tusen kronor, medan våra professorer, af hvilka ofantligt mycket större kunskapsprof erfordras, genom den senaste löneförbättringen hafva kommit upp till 6 tusen kronor. Att amerikanska prester hafva 3—6 tusen dollars (bortåt 12 à 24 tusen kronor) i lön, är alls icke ovanligt. Somliga hafva 8 tusen dollars (= nära 31 tusen kronor). Under tiden anses en kyrkoherde i Sverige vara förskräckligt högt aflönad, om han har 4 à 5 tusen kronor. När man tager sådant i betraktande, ställa förhållandena sig ej så litet annorlunda, än man inbillat sig. Jag vill nu icke tala om de högförnäma New-Yorks och Brooklyns predikanter, hvilkas inkomster belöpa sig till flere tiotusental dollars, under det att våra biskopar här i Sverige med sin representationsskyldighet uppbära 12 tusen kronor eller 3 tusen dollars. Men det har nu farit svenskarne i Amerika i hufvudet, att embetsmännens löner i Sverige äro så förfärliga, och om man drifver ur dem den inbillningen i dag, så sofva de den i sig nästa natt igen.

En framstående svensk, som är mycket väl förtrogen med amerikanska jernvägsförhållanden, omtalade för mig, att en

---

* Med åldermän menas i Amerika, hvad vi i Sverige kalla stadsfullmäktige.

** Hm, Hm. En med amerikanska förhållanden väl bekant person i Chicago omtalade för mig, att det ej är särdeles ovanligt, att en underordnad tjensteman med 2 tusen dollars — lumpna 8 tusen kronor — i lön kan, när han efter 4 år lemnar tjensten, hafva ett samladt kapital på 20 à 25 tusen dollars (bortåt 100 tusen kronor). Hm, hm, fyra gånger två gör i Sverige bara åtta.

verkställande direktör för ett stort jernvägsbolag der kan hafva 30—40 tusen dollars i lön, d. v. s. omkring 115 à 150 tusen kronor. Det lider också intet tvifvel, att en sådan person kan på mångahanda sätt dessutom göra sig ganska betydande extra inkomster af stora fraktleverantörer. Jemför man nu med detta, hvad generaldirektören för hela svenska statens jernvägar har eller 10 tusen kronor (= 2,600 dollars) och fri bostad, så kan denna senare summa anses motsvara, hvad den amerikanske jernvägsdirektören skäligen bör gifva sin skoborstare i aflöning.

Många gånger öfverraskades jag af att finna, att svenskar, äfven förståndiga och bildade personer, tyckte, att det var så billigt i Amerika. Derom disputerade vi ofta. En af mina bekanta i Chicago hade en dag köpt en bok för 75 cents (nära 3 kronor). När vi träffades, visade han mig den samma och sade:

»Det är märkvärdigt, hvad böcker äro billiga här i Amerika. Inte får man en sådan här bok för 75 öre i Sverige.»

»Nej, sade jag, men du har inte fått den för 75 öre här i Chicago heller; du har betalat 75 cents, och för det priset får du en 3 gånger så stor bok i Sverige.»

Litet emellanåt var jag i tillfälle att förundra mig öfver svenskarnes sätt att räkna pengar i Amerika. Det var icke alls ovanligt att höra dem säga, att en dollar der är ungefär, hvad en krona är i Sverige. När jag visade dem det oriktiga i detta betraktelsesätt och bad dem gå upp på en bank för att höra efter, om de kunde få en amerikansk dollar för en svensk krona, så svarade de mig vanligen:

»Ja, ja, men här i Amerika förtjenar man en dollar ungefär lika lätt, som man förtjenar en krona hemma i Sverige.»

Men icke heller detta var riktigt utom i undantagsfall. När en arbetare i Amerika har 1 $^1/_2$ à 2 dollars om dagen, har säkert en motsvarande arbetare i Sverige i vanligheten 3 à 4 kronor.

Det hände en gång, när jag gick med en vän på Chicagos gator, att vi kommo att samtala om svenska och amerikanska arbetare. Han framhöll, hur mycket mer arbete den amerikanske gjorde m. m. m. m. Det kunde ju ock i vissa fall vara sant men alls icke i den utsträckning, som han trodde.

Derpå fick han strax ett talande bevis. Vi voro i närheten af ett bygge.

»Se t. ex., sade han, på det der bygget, se hur det går undan för de amerikanske murarne; om en murare, som nyss kommit från Sverige, sattes in bland dem, skulle man få se på skilnaden. Vi skola fråga byggmästaren.»

Efter ytterligare några steg stodo vi vid byggmästarens sida.

»Hör, sade min vän, kan en murare, när han kommer från Sverige, göra så mycket arbete som dessa amerikanske murare?»

»Ja, tre gånger så mycket», svarade byggmästaren.

Jag och min vän bytte nu om samtalsämne, och bäst var det. När en svensk, som aldrig handterat murslef, kommer öfver till Amerika och gifver sig till murare — och det händer ofta — hvem kan undra på, om han då står långt efter de amerikanske? Men icke får man derpå grunda en jemförelse mellan svenska och amerikanska murare.

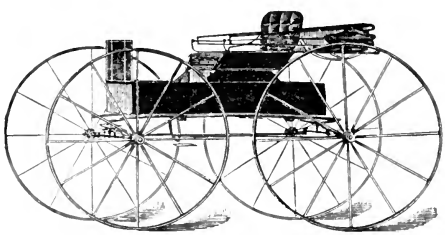

Amerikanskt åkdon
Se kap. 31.

Jag träffade i New-York en man, som hade varit bokhållare i Sverige några och tjugu år. När han kom till Amerika, köpte han några snickeriverktyg och gaf sig till snickare. Att han då stod långt efter amerikanska snickare, det var väl icke underligt. Men icke kunde man på grund deraf säga, att de svenska snickarne stå långt efter de amerikanska. Icke heller får man grunda ett sådant omdöme på jemförelsen mellan en svensk drönare och en qvick amerikanare. Nej, men sätt en god öfvad svensk yrkesman bland amerikanska, och det händer, att den der byggmästaren får rätt. Ett bevis derpå är väl ock, att de svenska arbetarne i allmänhet äro mycket eftersökta. Detta kan ju icke gerna bero derpå, att de stå långt efter sina amerikanska yrkeskamrater.

Många gånger fick jag af svenskar höra, att de i Amerika icke hade några skatter, ty »der betalade de rika affärs-

männen skatten». Jag tviflar icke på, att de förnöjda menniskorna trodde, hvad de sade. Alldeles såsom det i Sverige funnits kloka hufvuden, som trott, att det är utländingen, som betalar tullen. Jag svarade dem:

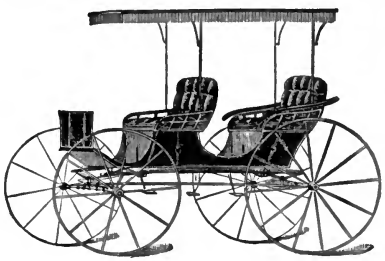

»Verkliga förhållandet är väl rakt tvärt emot, hvad ni inbillar er. Man kan säkert med fullt skäl säga, att i Amerika betala de rika affärsmännen *inga skatter alls.* De *förskottera* allenast skattebeloppen. Sedan lägga de dessa utgifter på varorna, som de tillverka och sälja, och taga så igen dem med riktig amerikansk ränta af konsumenterna. Skilnaden mellan Sverige och Amerika i afseende på beskattningen är, att medan man i Sverige tar skatterna ur framfickan på folk, så att hvar och en vet, hvad han betalar, så tar man dem i Amerika ur bakfickan och hviskar på samma gång i folkets öra, att det inga skatter alls har att betala. Och folket tror, ty ingenting är lättare än att klippa folk, bara man har en god sax. Emellertid skall jag säga er, att en arbetare kan inte här i Amerika köpa en enda kostym ordentliga kläder utan att på samma gång betala en skatt, som motsvarar, ja ofta öfverstiger, hvad hela hans debetsedel skulle gå till, om han bodde i Sverige.»

Det der lät bastant i mina vänners öron, men att jag hade full rätt, det skall jag bevisa med en händelse, som alldeles nyss har inträffat. Innevarande sommar (1890) har jag haft den stora glädjen att få besök af den förut omnämde professor Curtiss från Chicago. Han ville köpa sig en drägt fina kläder i Stockholm. Jag skickade efter en troende skräddare, som han kunde fullkomligt lita på. Och han fick en sådan drägt, som han önskade. Den kostade — rock, byxor och vest — summa 90 kronor, d. v. s. icke fullt 24 dollars. Den sommaröfverrock, som han hade,

Amerikansk barnvagn. Se kap. 31.

och som icke var af något ovanligt slag, hade i Chicago — den ensam — kostat 50 dollars. En sådan orimlig prisskilnad beror på den omenskliga tullskatt, som finnes i Amerika, och som gör, att inhemska fabrikanter kunna uppskörta sina kunder, snart sagdt, huru mycket de vilja.

Min goda vän, Minneapolis Veckoblad, skref en gång sistlidne vinter några ord emot mig i denna sak. Han kunde ju icke förneka sanningen af, hvad jag hade sagt, att man i Amerika betalade dryg tullskatt för sina kläder,* »men, tillade han, i länder i Europa, der frihandelsteorierna fått göra sig gällande, ha arbetarne knappt några rockar alls. Är det icke bättre att ha goda, beskattade rockar än att gå naken?» Sådant bevisar naturligtvis endast, att han icke känner, huru det är i Europa, ty nu för tiden är det verkligen så, att om man på gatan en söndag möter en grosshandlare och hans dräng och skall på kläderna afgöra, hvilkendera som är grosshandlaren, och hvilkendera som är drängen, så är man ofta i stor fara att begå misstag.

Under min vistelse i Amerika plågades jag mer än många gånger af de amerikanska tändstickorna. När man drog eld på en sådan, fyldes rummet af en vidrig lukt från både tändsatsen och träet. Förut hade man haft mycket högre tull på tändstickor, och då hade de amerikanska stickorna varit ändå mycket sämre. Tullens sänkning hade haft till följd, att de blifvit något bättre. Men olidliga voro de ändå. Under min sjukdomstid i Chicago lyckades det ändligen min son att genom en svensk importfirma skaffa mig svenska säkerhetständstickor, och ehuru de icke voro af bästa slag, voro de dock så mycket bättre än de amerikanska, att jag strax i glädjen drog upp flere efter hvarandra. Jag är säker, att om tullen på tändstickor toges bort, skulle de amerikanska snart vara lika goda som de svenska. Men hvad skall väl drifva den amerikanske tillverkaren till att göra goda stickor, så länge tullen hjelper honom att få sälja dåliga, såsom om de vore goda? Det är ju alltid bättre och billigare att tillverka dåliga.

Huru långt tullraseriet går i Amerika, kan man förstå deraf, att man der har tull t. ex. på byggnadssten. Man har

* Härmed vill jag naturligtvis icke säga, att vi i Sverige hafva tullfrihet — långt derifrån — men våra tullar äro dock icke att förlikna vid de amerikanska

t. o. m. i sista kongressen föreslagit att höja denna tullsats med 20 procent. När i svenska riksdagen för några år sedan förslag väcktes om tull på ull, så trodde den protektionistiska majoriteten, att motionären ville drifva gäck med henne, men i Amerika finner man det helt naturligt att hafva tull på ull. Den tullskatt, som folket i Amerika betalar till statsverket, belöper sig till nära 4 dollars eller 15 kronor på hvarje person. Och ändå lefva de goda menniskorna i den lyckliga tron, att »de inga skatter ha».

De höga tullskatterna tillkommo i Amerika efter det stora borgerliga kriget på 1860-talet. Man ville genom dem skaffa statsverket inkomster till betalning af den genom kriget uppkomna statsskulden. Då man emellertid insåg, att producenterna i Amerika af dessa tullar skulle skörda alldeles oskäliga fördelar, så pålade man dem en motsvarande beskattning. Under årens lopp hafva emellertid de rika producenterna vetat att göra sig denna beskattning qvitt, men att lätta på tullarne, det hafva de aktat sig för, så vidt deras behållande varit dem till någon fördel.

Tjugunionde Kapitlet.

Ytterligare om amerikanska förhållanden och svenskarnes sätt att se dem.

Om den amerikanska friheten hafva svenskarne ofta mycket egendomliga tankar. Jag åkte en gång i en större stad förbi ett hus, der husegaren eller hans tjenare höll på att midt på gatan bränna upp en stor hög sopor, hvilket för öfrigt ej är något ovanligt. Gatans trottoarer voro af trä, likaså de kringliggande husen. Jag uttalade min förundran öfver, att sådant kunde få ske, och fick till svar:

»Här i Amerika råder frihet.»

Många liknande saker från hvarjehanda områden skulle jag kunna omtala.

I motsats dertill träffar man i Amerika på inskränkningar af friheten så stora, att något dylikt icke skulle kunna förekomma i Europa, om icke möjligen i Ryssland. Således t. ex. kan ingen invandrare få landstiga i Amerika, för så vidt han med någon har uppgjort kontrakt om ett visst arbete. Jag har förut nämt, att jag på min resa till Amerika hade i sällskap en fröken G., som skulle gifta sig der. Hon hade från Sverige tagit med sig en tjenarinna, hvars resa hon betalade mot det vilkor, att tjenarinnan skulle för viss öfverenskommen lön tjena hos henne i två år. Kort innan vi kommo fram till Amerika, fästes vår uppmärksamhet på, att enligt amerikansk lag tjenarinnan skulle hindras att landstiga, om det

blefve bekant, att hon vore bunden af ett tjenstehjonsaftal. Sannolikt skulle ock myndigheterna i Castle Garden fråga henne derom. Vi måste derför i vittnens närvaro ombord på ångbåten till all kraft och verkan upphäfva det mellan henne och hennes matmor uppgjorda aftalet. Hvar skulle sådant kunna förekomma i Europa?

Man berättade mig, och jag såg det äfven i tidningarna, att en engelsk församling i östern hade kallat en predikant från England och med honom gjort upp aftal om en viss aflöning för år. Han kom men vägrades att landstiga, och församlingen, som hade kallat honom, fick plikta några tusen dollars. Hvar skulle sådant kunna förekomma i Europa? Men att detta skulle vara i någon strid med en sann och äkta demokratisk frihet, det tyckes våra svenskar der borta icke hafva tänkt på.

Ett annat betecknande drag i den amerikanska friheten är lagstiftningen mot kinesers invandring. Det visade sig nämligen, att till vestkusten invandrade så många kinesiska arbetare, att arbetsprisen der föllo på ett sätt, som för de hvita arbetarne var mycket ledsamt. Kineserna voro ihärdigare och sparsammare än de hvita och förvärfvade på mindre arbetsförtjenst större förmögenhet än de hvita på sin större. Detta måste naturligtvis förekommas. Och följden var en lagstiftning, som förbjöd kinesernas invandring i Förenta Staterna. Med rätta anmärkte en framstående statsman, att Amerika fruktade kinesernas dygder mer än deras laster och utestängde dem från unionen icke för de senares utan för de förras skull. Många gånger har det äfven varit på tal att utfärda en lag, som inskränkte invandringen från Europa. Hittills har man dock icke hunnit längre än så, att man förbjudit sjukliga, orkeslösa, svagsinta och för brott straffade personers invandring. Men det torde nog hända, att den dag kommer, då man af fruktan för arbetsprisens fall kommer att förbjuda invandring äfven af arbetskraftiga personer. Att arbetsprisen i Förenta Staterna undan för undan sjunkit, är en företeelse, som ingen kan förneka. På jemförelsevis nya platser hålla de sig naturligtvis länge nog uppe. Derigenom lockas till sådana platser en stor mängd arbetare. Men så snart tillgången på arbetskrafter det medgifver, sjunka arbetspriserna äfven der, medan lefnadskost-

naderna förblifva ungefär desamma eller snarare tillväxa än aftaga. Jag hörde också derför förståndiga personer uttala sin önskan, att en lagstiftning mot invandringen snart måtte komma till stånd. Man har verkligen svårt att förstå den tankegång, som ligger till grund för sådant i ett land, som framför andra berömmer sig af frihet.

Uti Des Moines i Iowa hade Iowas läkaresällskap i april 1890 sitt årsmöte. En doktor Emmerts höll dervid ett föredrag, i hvilket han förklarade, att äktenskap mellan personer, som vore behäftade med någon medfödd svaghet, borde af lagen förbjudas. Ja, han tillade, att staten icke borde utfärda tillståndsbevis för äktenskaps ingående, med mindre kontrahenterna kunde framvisa ett intyg från någon trovärdig läkare, att de voro friska och passande för äktenskap. Hans tal framkallade lifliga applåder, och en svensk tidning (Chicagobladet) säger i numret för den 22 april, att doktorns argument var godt. Jag är alldeles säker på, att tusen hafva läst detta och tyckt på samma sätt som tidningen utan att ana, att detta hade någonting med den personliga friheten att skaffa. Om en läkare i Europa väckte ett liknande förslag, skulle han under hyssjningar blifva utkörd, och detta med rätta. Att göra den katolska öronbikten obligatorisk vore en småsak i jemförelse med att införa en sådan lag som den föreslagna och lägga en sådan makt i läkarnes händer. Den nämde läkaren hyste äfven den radikala åsigten, att om man upptäckte, att den ena maken i ett äktenskap vore sjuk, så borde detta vara tillräckligt skäl för den friska att erhålla skiljobref. Men det insåg den svenska tidningen vara okristligt — likasom om det förra vore kristligt!

En art af amerikanskt frihetssinne är det sätt, hvarpå folket stundom skipar rättvisa, der myndigheterna synas vara för långsamma i vändningarna. Folket skockar sig omkring fängelset, bryter upp det, tager ut den brottslige och hänger honom i närmaste träd eller lyktstolpe. Sådant kallas att lyncha en menniska. Huru vanligt detta är, kan man finna deraf, att under år 1889 verkställdes i Förenta Staterna 93 lagliga afrättningar, men under samma tid lynchades 175 personer.

Hvad angår den lagliga rättskipningen, så utöfvas den i mycket stor utsträckning genom jury, d. v. s. en nämd af

opartiska personer. Domaren håller en undersökning, sedan öfverlemnar han målet åt juryn, som med ledning af handlingarna samt efter förnyade vittnesförhör äfvensom anklagelse- och försvarstal af parternas advokater icke allenast förklarar den anklagade skyldig eller oskyldig utan ock i förra fallet bestämmer hans straff. Detta sätt att gå till väga kan väl ibland hafva sina fördelar, men om dessa uppväga de dermed förenade olägenheterna, det blir en annan fråga.

I det beryktade målet angående dr. Cronins mord, om hvilket jag förut har talat, tillsattes en jury. Denna lät muta sig, hvilket föranledde nya rättegångar. Sedan hade man mycket stora svårigheter att få tillsammans en ny jury. Dertill åtgick flera veckors tid. Sedan det hade lyckats, togos jurymännen afsides, inlogerades i en våning på sju rum i Pacific Hotel icke långt från det ställe, der rättegången fördes. De fingo icke hafva någon beröring med andra menniskor. Det var dem icke ens tillåtet att besöka sina familjer eller mottaga besök af dem. En bland dem fick dock en gång särskild tillåtelse att gå till sitt hem för att taga farväl af sin dotter, som låg döende. Från hotellet till rättegångssalen och tillbaka följdes de af polis. Allt detta åsyftade att hindra hvarje yttre inverkan på dem och framför allt att göra det omöjligt för någon att muta dem. På detta sätt voro de tillsammans i flere veckor, alldeles som fångar, och sådant är ju ingen småsak för personer, som hafva yrken och affärer att sköta för egen räkning, och som för sitt jurymannaskap icke bekomma mer än två dollars om dagen utom mat och logis. Detta jemte fruktan för hämd af den dömdes vänner gör, att det i ett mål af allvarligare beskaffenhet är mycket svårt att få tillsammans en jury af hederliga och rättänkande män.

I Chicago hände det i våras (1890) vid ett stadsfullmäktigeval, att den demokratiske kandidaten hade skaffat sig en mängd falska röster. Hvarje sådan röst betalades med 50 cents. Saken blef upptäckt, och man väntade, att det fräcka bedrägeriet skulle få sin rätta lön. Men juryn frikände de anklagade, hvilket af deras vänner helsades med döfvande skrän och handklappningar. »Och nog hade de skäl att gapskrika», anmärkte en chicagotidning, »ty bedrägeriet hade besegrat rättvisan».

Jag talade många gånger med svenskar om amerikanska rättsförhållanden, och om den saken kommo nästan aldrig några disputationer ifråga mellan mig och dem. I allmänhet insågo de, att det var temligen illa ställdt med denna sak. Särskildt framhöllo och beklagade de svårigheten för en fattig person att i mål mot en rik man få rättvisa, äfven om han hade aldrig än så rätt. Detta kom mig att tänka på, hvad jag en gång under titeln: »Turkisk rättvisa» läste i en tidning. En domare sade till den andre: »Jag tycker, att det är mycket svårt att fälla ett domslut, då den ena parten är rik och den andra fattig». Derpå svarade den andre domaren: »Åh, det är en småsak för mig. Värre är det, när båda parterna äro rika, och den ene oupphörligt bjuder öfver den andre.»

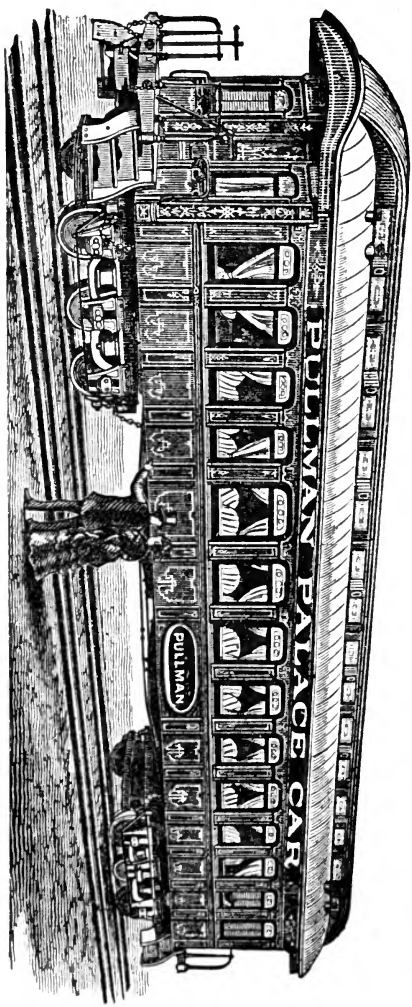

En Pullmans palatsvagn.

Man må hafva åtskilliga berättigade anmärkningar att göra mot den svenska rättskipningen, men säkert är, att man i den samma vidtagit alla anstalter, man kunnat, för att tillförsäkra hvar och en svensk medborgare full rättvisa. Vår domarekår åtnjuter ett välförtjent anseende för redbarhet och omutlighet. Ingen domare får dock döma uti någon sak, af hvars utgång han sjelf kan hafva, vare sig nytta eller skada. Hvarje part har rättighet

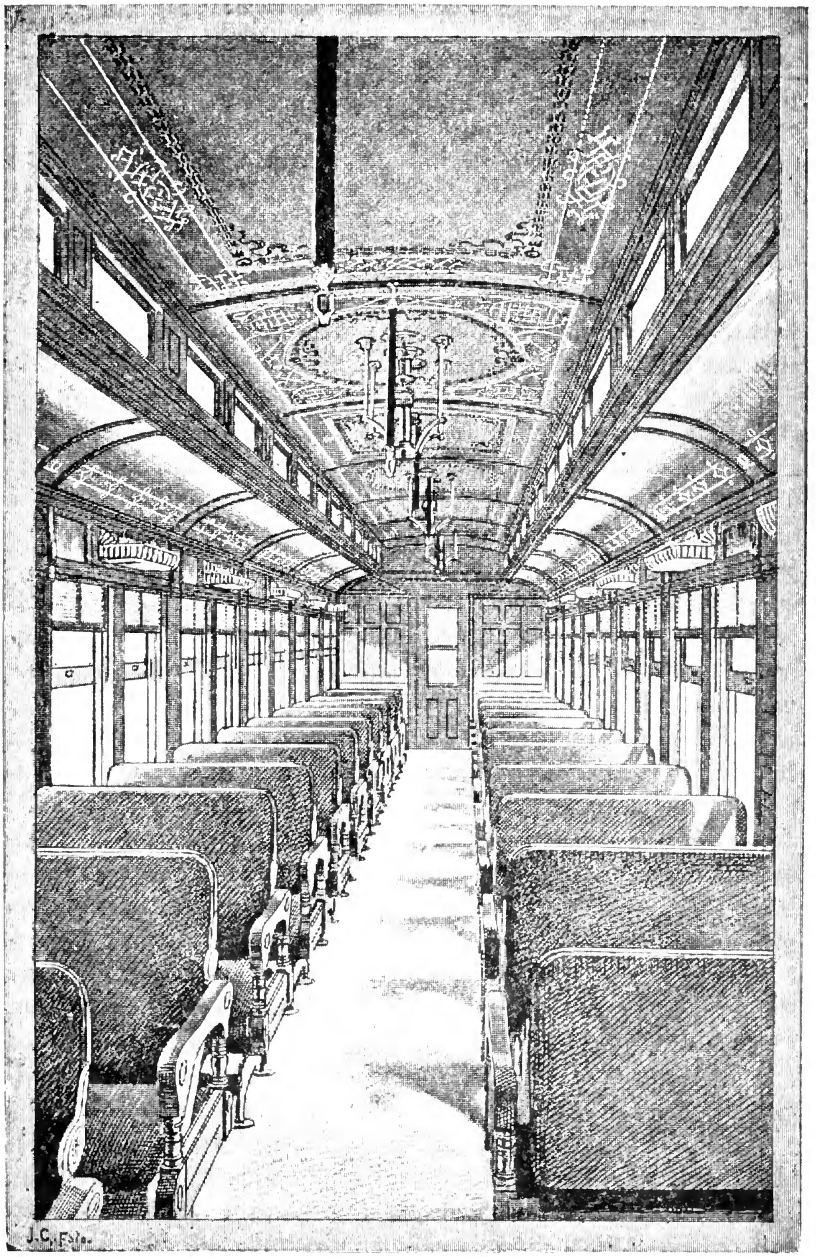

Det inre af en Pullmans palatsvagn. (Se sid. 354).

att få sin sak pröfvad först hos underrätten, sedan hos hofrätten och slutligen hos högsta domstolen, der landets ypperste jurister sitta. Skulle nu så hända, att en fullt laglig dom befunnes vid betraktande af alla förmildrande omständigheter vara för hård, så har den dömde rättighet att vädja till konungens benådningsrätt, som också icke är något tomt ord. Då det likväl är möjligt, att trots allt detta en medborgare antingen till följd af falskt vittnesmål eller andra omständigheter vardor oskyldigt dömd, så har man i de allmänna kyrkobönerna infört följande ord: »Att du alla oskyldiga fångar värdes förlossa, hör oss, milde herre Gud». Likasom ville man säga: »Herre Gud, du vet, att vi, så långt i vår förmåga stått, försökt döma rätt, men då det likväl kan hända, att misstag skett, så befalla vi saken åt dig, som ser och känner allt.» Och hvad kan man göra mer? Jag må bekänna, att så ofta jag tänkt på dessa förhållanden, har jag haft en riktig uppbyggelse deraf.

Det talas ofta både i Amerika och annorstädes om, att menniskovärdet i Amerika är mer erkändt än i Europa. Deröfver skryta svenskarne icke minst. I många fall är detta äfven sant, ehuru man ju må erkänna, att förhållandena i Europa alltjemt utvecklas till ett bättre. Dock har äfven denna sak en afvigsida, som är ganska ful. Jag har redan förut nämt, huru uttrycket: »hvad en person är värd», i Amerika alltid afser, huru mycket han eger. I sällskapslifvet draga förmögenhetsvilkor och yttre lefnadsställning en lika skarp gräns mellan olika samhällsklasser der som någonstädes i Europa (möjligen med undantag af England). En svårare sak är dock förhållandet mellan de hvita och de svarta. I de södra staterna, der slafveriet blomstrade ända till det sista inbördeskrigets slut, råder ett i yttersta grad bittert förhållande mellan de hvita och de svarta. Gång efter annan utbryta äfven blodiga strider. I juli detta år (1890) egde en sådan rum i staten Georgia. Sexton personer blefvo dödade och många sårade. Och spänningen tilltog till den grad, att man befarade ett allmänt raskrig.

I en svensk-amerikansk tidning har jag angående denna sak nyligen läst följande verkligen bedröfliga skildring:

»Negrer och hvita der nere i södern kämpade en het strid med hvarandra förliden vecka på grund af rashat. Ofta talas

om dylika strider från södern, och lika ofta beklaga tidningarna sig öfver det skedda. Men kunna vi egentligen vänta oss någonting annat från södern än rasstrider?»

»Man icke allenast hindrar negrerna der nere från att begagna sin rösträtt, utan man visar dem också på andra sätt sitt förakt. En svart och en hvit få begagna samma kortlek, men de få icke läsa i samma bok eller sitta i samma kyrkbänk. En lagkarl får ha svarta kunder, men att undervisa negrer sätter missionären under kyrkbann och skjuter honom ut ur sällskapslifvet, churu hans broder, som kommer från Afrika såsom missionär, blir hedrad och ärad för sitt arbetes skull. Svarta och hvita få dricka vid samma krogdisk, men de svarta, kristna hustrurna få icke tillträde till »Qvinnornas kristna nykterhetsförening». Kan det under sådana förhållanden bli annat än rashat och raskrig? När södern fått klart för sig, att det hvarken är jude eller grek, svart eller hvit i Kristus Jesus, först då skall raskriget upphöra.»

För många af mina läsare torde det också vara bekant, att när Goodtemplarorden stiftades, hvilket skedde i Amerika, så vägrades negrerna medlemskap i den samma, hvilket vållade en utbrytning, som ledde till stiftandet af en ny Goodtemplarorden, den s. k. Malinska eller engelska.

I norden äro i detta afseende förhållandena naturligtvis bättre men lemna äfven der ofantligt mycket öfrigt att önska. Sålunda finnas platser, der negerbarn vägras tillträde till skolan i sällskap med de hvitas barn, der de svarta vägras tillträde till teatrar o. s. v. Åtminstone uttalades detta öppet i kongressen detta år (1890).

En svart student vid ett teologiskt seminarium i Chicago gick i sällskap med några kamrater in på en bättre restauration. Man vägrade att servera honom mat, om han icke ville låta det ske i ett särskildt rum. Studenten beklagade sig för en af professorerna vid skolan. Denne tog hans parti, talade med värden på restaurationen om saken, ja hotade honom med, att alla medlemmar af seminariet skulle öfvergifva hans matsal. Men intet hjelpte. Värden uppgaf, att han för den allmänna opinionens skull måste göra så, som han gjort. *Matställen, der negrer finge äta tillsammans med hvita, skulle nämligen snart öfvergifvas af de hvita,* sade han.

Vid en stor konferens, som kongregationalisterna hade i Chicago år 1887, vägrade man sammalunda på ett bättre kafé en fint bildad och studerad svart prestman att få mat tillsammans med det sällskap af hvita prester, med hvilka han kommit dit in. Konferensen och flere tidningar togo då saken om hand och protesterade men utan något resultat.

På samma sätt som man behandlar negrerna, behandlar man äfven kineserna. Deremot få japaneserna äta med de hvita. De anses vara ett fint folk.

När man betraktar detta, så förekommer det en främmande temligen inkonseqvent, att det i Amerika anses fint att hafva negrer till uppassare så väl uti rika hus som ock på bättre restaurationer och kaféer. Jag har ock redan förut nämt, att uppassningen i de fina sofvagnarne på de amerikanska banorna bestrides uteslutande af negrer och mulatter. Det är kanske något från det gamla negerslafveriets tid, som sitter i de goda amerikanarne ännu.

Som jag förut har sagt, så säger jag om igen: Amerika har åtskilligt godt att lära oss. Vi hafva också stor anledning att tacka Gud, att der finnes plats för det befolkningsöfverskott, som Europa har, men som inom Europa icke kan finna en nödtorftig bergning. Amerika gifver oss på många områden föredömen af flit och ihärdighet, af arbetsamhet, af uppoffrande välgörenhet, af fosterlandskärlek, af intresse för allmän bildning m. m. Icke få af dess goda institutioner skulle, omplanterade i europeisk jordmån, trifvas godt och bära rika frukter. Men erkännandet af allt detta kan dock icke göra den opartiske betraktaren blind för alla de sociala missförhållanden, som i samma land förefinnas, och som hota den lefnadsfriska unionen med faror, som en gång kommo en framstående amerikansk statsman att utropa: »Jag darrar för mitt land, när jag tänker på, att Gud är rättvis.»

Trettionde Kapitlet.

Den andliga verksamheten bland svenskarne i Amerika.

Hvad den andliga verksamheten bland svenskarne angår, så har den väsentligen sin svenska karakter qvar, och det till sin fördel. Den är ock ganska liflig. I Chicago finnas icke mindre än 37 svenska kyrkor, alltså flere, än Stockholm har att bjuda på. Och detta har utan tvifvel sin stora betydelse. Kyrkorna äro naturligtvis i allmänhet små, dock finnas några, som äro ganska stora, särskildt missionskyrkan på norr och tabernaklet på söder. Afbildningar af dem kunna läsarne se på sidd. 232 och 233.

Svenskarne i Chicago äro såsom annorstädes delade i hvarjehanda olika samfund. De stränga lutheranerna representeras af Augustanasynoden. Om deras verksamhet skall jag längre fram tala. Sedan har man naturligtvis metodister, baptister m. fl. andra. Dessa känner jag högst obetydligt till. Icke hade jag heller tid att närmare taga reda på deras verksamhet. Hvad beträffar dem, som vi hos oss kalla frikyrkliga, så hafva de i Amerika icke något gemensamt namn. De äro inbördes delade äfven de. Deras historia kunde vara rätt intressant att meddela någorlunda fullständigt, men jag måste inskränka mig till några korta drag.

I slutet af 1860-talet kommo till Chicago några kristna missionsvänner från Jönköping. De kunde icke finna sig till-

fredsställda inom augustanaförsamlingen derstädes, emedan den syntes dem alltför verldslig. Derför beslöto de att bilda en egen församling. På det sättet uppstod den s. k. missionsförsamlingen på norr. Småningom bildades liknande små grupper af troende på flere platser. Då behofvet af närmare gemenskap mellan dessa började blifva kännbart, framställde missionsförsamlingen i Chicago ett förslag att bilda en synod för att förena de spridda s. k. missionsvännerna. År 1873 bildades sålunda den *Svenska evangeliska missionssynoden*. Men redan året derefter, d. 18 maj, bildades den *Svenska evangelisktlutherska Ansgariisynoden*. Dessa synoder stodo till en tid i ett ganska spändt förhållande till hvarandra, hvilket ofta uppenbarade sig i småaktigt gnabb mellan deras ledare och predikanter. Hufvudsakliga skilnaden mellan Missionssynoden och Ansgariisynoden bestod deruti, att den förra i sina församlingar upptog endast sådana medlemmar, som, så vidt man kunde förstå, voro troende på herren. Den senare följde i detta afseende Augustanasynodens praxis.

Missionssynoden uppsatte år 1874 tidningen Missionsvännen såsom sitt organ. Den var först en månadsskrift af ungefär samma format och storlek som Pietisten. Något senare utgaf den äfven en sångbok, som under några år användes vid gudstjensterna i synodens församlingar.

Det nyss nämda spända förhållandet mellan de bägge synoderna kunde ju icke vara annat än hinderligt för den missionsverksamhet, som bägge två utöfvade. År 1879 sattes derför i fråga att förena dem båda till ett förbund med de stadgar, som Svenska missionsförbundet i Sverige hade för sin verksamhet antagit. Ansgariisynodens synodalråd inlemnade förslag derom till Missionssynodens styrelse. Enligt detta förslag skulle båda synoderna upplösa sig och bilda en ny förening under gemensamma stadgar. Frågan diskuterades af Missionssynoden men blef bordlagd, emedan man ansåg tiden ännu icke vara inne för en sådan förening. År 1881 utträdde ur Missionssynoden den s. k. Tabernakelförsamlingen på söder i Chicago för att vara fristående. Detta steg fick dock församlingen sedan bittert ångra, i det att hon blef en tummelplats för svåra slitningar och strider. Uttröttad af dessa utfärdade hon år 1884 ett cirkulär till predikanterna inom Ans-

garii- och Missionssynoderna med förfrågan, om dessa önskade hafva ett gemensamt möte i Chicago för att öfverlägga om de kristnas enande. Resultatet blef, att man beslöt hålla ett sådant möte den 18 febr. 1885, samt att bestyrelserna inom de bägge synoderna något förut skulle sammanträda för att utarbeta dels ett för mötet praktiskt program, dels en plan för den tilltänkta gemensamma verksamheten. Mötet sammanträdde på bestämd dag under ordförandeskap af predikanten Björk i Chicago.

Efter en liflig diskussion öfver den frågan, om det är rätt, att kristna församlingar sammansluta sig i verksamhet för Guds rike, och på hvad grunder en sådan förening kan och bör ske, kom mötet till det resultat, att alla närvarande, som önskade förening med hvarandra, oafsedt hvad de tillhörde för ett samfund, skulle gifva det tillkänna genom att stå upp. Alla med undantag af två eller tre reste sig. Det var en välsignad stund. Hvars och ens ansigte strålade af glädje och tillfredsställelse. Ordföranden för eftermiddagsmötet tackade Gud af hela sitt hjerta och nedkallade hans välsignelse öfver denna handling. I mångas ögon syntes glädjens tårar tindra. När jag läste berättelsen om detta, kunde jag icke undgå att tänka på svenska missionsförbundets bildande i Sverige. Hvad som nu i Amerika skedde, var ingenting annat än ett nästan fullkomligt upprepande af, hvad som hade skett i Stockholm.

Så bildades det *Svenska evangeliska missionsförbundet* i Amerika. Förbundet är icke något *kyrkosamfund*, bildadt på grundvalen af en viss kyrklig bekännelse. Det utgör rätt och slätt ett förbund för missionsverksamhet af församlingar, som till medlemmar i sig upptaga kristna, derför att de äro *troende*, utan afseende på olika åsigter i åtskilliga läropunkter. Förbundet erkänner församlingarnas fullkomliga sjelfständighet och vill endast samla deras krafter till gemensamt arbete, emedan samverkan gifver mer fasthet, omfattning och kraft åt verksamheten. Det fasthåller vidare den grundsatsen, att församlingarnas gemensamma verksamhet samt användningen af de dertill insamlade medlen skall bestämmas och kontrolleras icke af enskilda kristna på allmänna möten utan af församlingarna sjelfva genom dertill utsedda ombud, som sammanträda till öfverläggning och beslut. I detta fall få alla församlingar lika

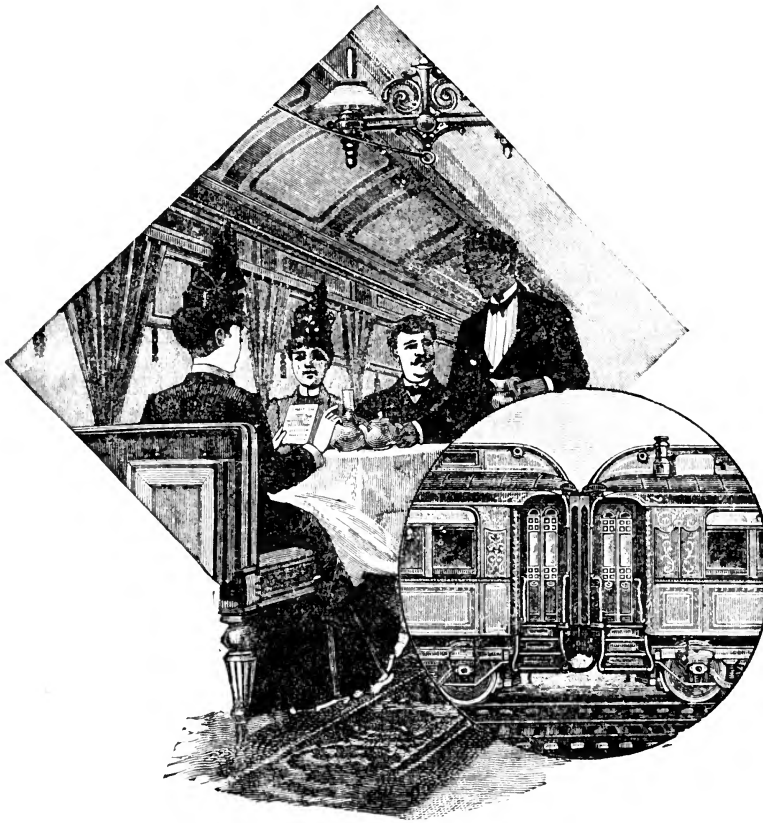

Det inre af en restaurationsvagn
Se sid. 354.

mycket att säga; i förra fallet deremot råkar ledningen i händerna på kotteripåfvar, eller komma mötesbesluten att bestämmas af de troende på eller i närheten af den plats, der mötet hålles, emedan dessa kunna mangrant infinna sig och sålunda bilda pluralitet.

Sedan Förbundet sålunda var bildadt, utsände Missionssynodens styrelse ett cirkulär till sina församlingar, hvari begärdes deras utlåtande om anslutning till det samma. Från de flesta församlingarna inkommo gynsamma svar, med anledning af hvilka synoden på sitt möte i maj 1885 beslöt att ingå till Svenska ev. missionsförbundet med begäran att blifva förenad med det samma under vissa vilkor, hvarjemte tillades, att om

det beviljades, skulle de gåfvomedel, som från den tiden inflöte till Missionssynoden, öfverlemnas till Förbundet för missionens bedrifvande. Synodens anmälan antogs af Förbundet, och föreningen trädde redan i augusti samma år definitivt i kraft. Emellertid upplöstes icke Missionssynoden formligt. Man ville icke göra det, så länge som det fans enskilda personer inom den samma, hvilka gjorde svårigheter dervid. Men som synoden icke efter föreningen med Förbundet hållit några möten och icke utöfvat någon verksamhet, kan man anse den samma såsom sjelfdöd.

Såsom jag redan nämt, hade Ansgariisynoden redan år 1879, eller året efter sedan Missionsförbundet i Sverige blifvit bildadt, tänkt på att förena de båda synoderna till ett förbund.

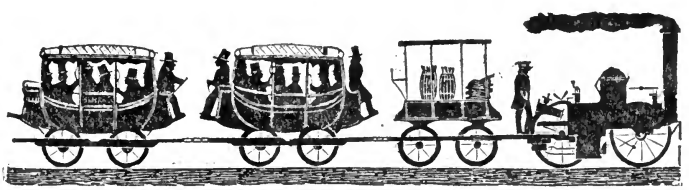

Det första bantåget i Amerika.
Se sid. 354.

Tyvärr blef då ingen förening af, hvarför de båda synoderna några år höllos aflägsna från hvarandra. Ansgariisynoden försökte att få sin konstitution ändrad, men då detta mötte oöfvervinneliga svårigheter från lagstiftningens sida — en sak för vidlyftig att här närmare redogöra för — fattade synodens allmänna möte år 1884 följande beslut: »På grund af den visshet, som vunnits, att inga väsentliga förändringar af konstitutionen kunna ske utan upphäfvande af inkorporationen, varder Ansgariisynoden från och med dess nästa årsmöte i Illinois första fredagen i maj 1885 upplöst.» Lagen föreskref denna formalitet. I annat fall hade synoden redan vid detta möte upplöst sig. På mötet 1885 skedde det definitivt genom enhälligt beslut, som också omedelbart meddelades den lagstiftande församlingen i Illinois, i hvilken stat synoden varit inkorporerad.

Naturligtvis berodde det på de enskilda församlingarna sjelfva att besluta, huruvida de ville förena sig med Förbundet

eller icke. De som gjorde det under första året, voro endast 46 till antalet.

När Förbundet nu endast utgjordes af församlingar, hvilka genom sina ombud vid årsmötena afgjorde alla dess angelägenheter, måste predikanternas ställning till det samma klargöras. De kunde naturligtvis sändas såsom ombud till årsmötena, om de dertill blifvit valda af församlingar, som tillhörde Förbundet. Men många af dem, som ville tillhöra Förbundet, voro pastorer i fristående församlingar. Man sökte derför vid första årsmötet ordna saken på det sätt, att sådana predikanter, som i lära och lefverne voro kända såsom trogna Guds vittnen samt verkade till endrägt och frid mellan Guds barn, skulle, om de önskade tillhöra Förbundet, få sina namn införda i Förbundets matrikel. Trettioåtta sådana predikanter anmälde sig då. Sedan dess har antalet af så väl församlingar som predikanter, hvilka anslutit sig till Förbundet, alltjemt växt, så att de förras antal vid årsmötet i Minneapolis i september 1889 utgjorde 74, de senares 111.

De fleste af de predikanter, som innehaft ordinationsbetyg af Missions- eller Ansgariisynoden, hafva utbytt dem mot sådana af Förbundet. Och ett stort antal af Förbundets predikanter hafva af Förbundet blifvit prestvigda. Somliga af dem betjena för närvarande s. k. förbundsförsamlingar, andra s. k. fristående församlingar, andra återigen svenska kongregationalistförsamlingar.

Hvad beträffar de fristående församlingarna, d. v. s. sådana missionsförsamlingar, som icke anslutit sig till Förbundet, äro dessa delade i tvänne klasser. Det ena slaget utgöres af dem, som äro afgjordt fiendtliga mot Förbundet samt förkasta hvarje förbundsförening mellan församlingar. Det andra slaget består af sådana, som stå i ett broderligt förhållande till Förbundet och taga del i dess verksamhet, men som af en eller annan orsak icke (ännu åtminstone) formligen anslutit sig till det samma. Till de senare kan man räkna de flesta fristående församlingarna. Somliga äro mer likgiltiga och tycka, att då de icke hafva någon egentlig fördel af att sluta sig till Förbundet, kunna de så gerna vara fristående. Andra hindras från anslutningen deraf, att inom dem finnas personer, som äro emot Förbundet, hvarför de öfriga, för att slippa strid,

icke vilja väcka fråga om anslutning dertill. Emellan dessa fristående församlingar och Förbundet förefinnes dock en ganska vigtig anknytningspunkt i de s. k. distriktsföreningarna. På sitt första årsmöte 1885 beslöt nämligen Förbundet att till de troende vännerna i olika delar af landet utfärda följande uppmaning: »För att kunna bedrifva verksamheten med kraft och framgång anser kommittén det mest praktiska sättet vara, att de kristna församlingarna i hvarje stat eller inom ett visst geografiskt område organisera sig till missionsföreningar eller konferenser, och att sedan dessa föreningar indelas i missionsdistrikt, bestående af intill hvarandra liggande församlingar.» Denna uppmaning vann mycken anklang. Distriktsföreningar bildade sig på många ställen, och på gemensamma fria möten fattades beslut om den gemensamma verksamheten, för hvars utöfvande en verkställande kommitté valdes. Somliga distriktsföreningar hafva några få regler; andra ledas endast af mötesbesluten.* I distriktsföreningarna äro både förbundsförsamlingar och fristående församlingar med, deremot aldrig några af de s. k. fria, d. v. s. mot församlingars sammanslutning fiendtliga församlingarna. De senare hafva hittills ingen annan gemenskap haft med hvarandra än genom tillfälliga möten, der hvarje enskild kristen egt rösträtt. Princell och Chicagobladets redaktör, Martenson, hafva, såsom de egentliga styrande, varit sjelfskrifna ledare för församlingarna och hafva från början, tillsammans med några andra, utgjort en stående kommitté, som anordnat de gemensamma mötena samt ledt den inre och yttre missionen. I år (1890) hafva emellertid de fria bildat en

* I sammanhang med detta måste jag få berätta en liten historia. Jag samtalade en gång med en baptistpredikant om församlingsstadgar.

»Hvar står det i bibeln, att man skall hafva stadgar för en församling?» frågade han.

»Det står ingenstädes i bibeln, svarade jag, men det måste på något sätt vara bestämdt, huru församlingens angelägenheter skola skötas.»

»Dertill behöfs ingenting annat, genmälte han, än de protokoll, som blifvit förda vid församlingsmötena.»

»Hvar står det i bibeln, att man skall föra protokoll vid församlingsmöten?» frågade jag, och på den frågan väntar jag ännu svar.

Det finns personer, som ej förstå, att det är bibliskt att göra, hvad som är förnuftigt, äfven om det icke står i bibeln. Stadgar äro ju för resten ingenting annat än församlingsbeslut men sammanförda så, att hvarje medlem kan hafva reda på dem utan att behöfva leta i en vidlyftig protokollsbok.

missionsförening. I hvad förhållande församlingarna såsom sådana komma att stå till denna, känner jag icke. De fria församlingarna utmärka sig för stor bitterhet emot Förbundet. En del af dem hafva uppkommit genom afsöndring från Förbundets församlingar och t. o. m. från fristående församlingar. Huru långt splittringen kan gå, derpå må anföras följande exempel: I St. Paul, Minnesota, finnes utom missionsförsamlingen äfven en fri församling. För ett par år sedan uppstod dessutom en fri-friförsamling, hvilken snart delade sig i två grupper samt slutligen måste upphöra med sin verksamhet.

En stor svårighet har Förbundet i Amerika haft att kämpa med, hvartill vi lyckligtvis i Sverige saknat motstycke. Tidningen Chicagobladet, som har en ganska stor spridning, och som i många afseenden är rätt förtjenstfullt redigerad, har näml. med en outtröttlig ihärdighet och en oförsonlig bitterhet alltjemt uppträdt mot Förbundet, försökande alla möjliga sätt att bland de kristna väcka misstro mot det samma. Redan innan det möte sammanträdt, på hvilket Förbundet bildades, stämplades det på förhand i Chicagobladet såsom »genomskinligt skrymteri» o. d. När jag ser på dessa svårigheter och dermed jemför det lugn och den kraft, med hvilka Missionsförbundet i Sverige från början har utvecklat sig både i yttre och inre måtto, kan jag icke annat än tacka Gud, derför att vi, då Förbundet här bildades, icke hade, ej heller sedermera haft, någon tidning liknande Chicagobladet. Bladet framhåller gång efter annan, att det kämpar för sanning och ärlighet i allting. Men att dess uppgifter om Missionsförbundet ofta lida af en väsentlig brist i dessa afseenden, derom var jag i tillfälle att blifva grundligt öfvertygad. Bladets vänner sade mig visserligen, att Förbundets styrelse förde mig bakom ljuset, men så alldeles utan omdömesförmåga är jag ändå icke, som de trodde. Jag hade ock sjelf personligen mycket bittra erfarenheter af Chicagobladets sätt att handskas med sanningen, såsom jag längre fram skall omtala. För mig kunde det derför icke vara tvifvelaktigt, på hvilkendera sidan sanningen låg i striden mellan Chicagobladet och Förbundet. Min öfvertygelse i detta stärktes också väsentligt af de vidriga grofheter i uttryck, hvarmed Chicagobladet uppträdde mot sådana ledande

män inom Förbundet, som togo det samma i försvar emot de falska beskyllningarna, och som kunde göra det, derför att de från början hade varit med om dess tillkomst och sedan såsom ledare hela tiden följt dess utveckling.

Min öfvertygelse är, att de distriktsföreningar, i hvilka både Förbundets församlingar och de fristående församlingarna i all broderlighet samarbeta, och som f. n. utgöra en föreningspunkt mellan dem, skola så småningom blifva ett medel till de fristående församlingarnas fullständiga förening med Förbundet.

Presidenten för Svenska evangeliska missionsförbundet i Amerika heter C. A. Björk. Hans bild finna läsarne på sid. 241. Han är född 1837 i Lomaryds församling af Jönköpings län, der hans fader var jordbrukare. I sin barndom lärde han skomakareyrket, gick vid 19 års ålder in i krigstjenst vid Jönköpings regimente, der han tjenade till 1864, då han tog afsked och reste till Amerika. Färden skedde med segelfartyg. Efter sju veckors sjöresa led fartyget skeppsbrott vid en ö, der de skeppsbrutna måste uppehålla sig i 15 dagar, hvarefter de af en ångbåt från Quebec fördes fram till Amerika. Björk reste till Iowa och arbetade der i skomakareyrket, boende hos en bror, som förut hade emigrerat. I dennes hem började han läsa Guds ord för husfolket samt sjunga andliga sånger. Som der icke fans vare sig kyrka eller prest, läste han hvarje söndag två timmar ur Pietisten. När folket i närheten fick veta derom, blef huset fullt af sådana, som kommo för att se och höra den nykomne underlige läsaren. På vintern 1867 gick Björk med en annan broder från hus till hus dag efter dag hela veckan och höll bönemöten samt talade med folket. En väckelse uppstod, och många fingo frid med Gud. Småningom började Björk predika. På våren 1870 blef han kallad till Chicago på besök samt under sin vistelse der af missionsförsamlingens predikant Sanngren ordinerad och utsänd att verka i staten Iowa. Denna sak väckte uppmärksamhet bland svenskarne och blef föremål för olika omdömen. Af augustanarne fingo Björk och hans vänner namn af separatister. Verksamheten gick emellertid framåt, så att små församlingar här och der uppstodo, hvilka vände sig till församlingen i Chicago för att få sina predikanter ordinerade. Församlingen

i Chicago började känna detta mer och mer ansvarsfullt. Hon ansåg att alla, som voro *ett* i tro, lif och verksamhet, borde hafva dessa rättigheter och detta ansvar tillsammans. Det var detta, som gaf upphof till Svenska evangeliskt-lutherska missionssynoden, som jag förut har talat om. Församlingen i Chicago ingick i denna synod. Sanngren tjenade som ordförande och Björk som vice ordförande. När den förre aflidit år 1878, kallades Björk till ordförande. Han återvaldes sedan årligen till denna befattning, till dess Svenska evangeliska missionsförbundet bildades. Sedan dess har han varit förbundets president.

Björk är en mycket stillsam, flärdfri och saktmodig man med godt hufvud. Som predikant har han stora gåfvor. Innehållet och sammanhanget i hans predikningar är godt, utförandet är redigt och uttrycksfullt. Både bland svenskarne och bland de troende amerikanarne åtnjuter han ett mycket godt anseende. Såsom af hans historia framgår, har han aldrig fått någon grundligare skolbildning, och det är skada. Det vållar väl ock, att han kanske icke nog behjertar vigten af sådan bildning för andra. Visserligen är det sant, att i valet mellan andlig lifaktighet och naturlig begåfning å ena sidan samt boklig bildning å den andra den förra är att föredraga. Men visst är, att den ena icke behöfver utesluta den andra. För öfrigt kan och behöfver den naturliga begåfningen hos hvar och en utvecklas genom kunskaper.*

Den aflöning, som bestås de s. k. missionspredikanterna, varierar från 300 till 1,200 dollars om året. Det är dock högst få, som hafva den sist nämda summan. Några hafva

---

* Det var Björk, som hade det hufvudsakliga bestyret med att ordna mina resor. Dock var han icke ensam derom. Något behagligt bestyr var det icke heller. En augustanatidning yttrade: »Waldenström är helt i Björks händer», och Chicagobladet sade sig hafva »hört en metodist säga»(!), att »P. W. blifvit Björks dräng». Emellertid gjorde Björk sitt bästa, och inga kunde komma bättre öfverens än han och jag. De som gerna hade sett en brytning oss emellan, kommo fullkomligt på skam, och det harmade dem nog. Huru Björk ordnade resorna, kan synas deraf, att jag mellan New-York och St. Francisco fick besöka 11 fristående församlingar, 10 kongregationalistförsamlingar och 20 förbundsförsamlingar. Att jag åt Förbundet uppdrog att ordna mina resor, var naturligt, då det ju var Förbundet, som kallat mig till Amerika och ansvarade för resekostnaderna. Från något annat håll har jag aldrig haft någon kallelse att komma dit.

800 dollars. De fleste erhålla 50 dollars i månaden. Dessa torde utgöra $^2/_3$ af hela antalet. Somliga aflönas med endast 25 till 35 dollars i månaden. Till dessa aflöningsförmåner komma åtskilliga gåfvor, som de stundom få af sina församlingsmedlemmar. När de förrätta barndop och begrafningar, pläga de också erhålla något, ibland mer, ibland mindre, från 50 cents till 5 dollars, allt efter gifvarens sinnelag och tillgångar. Dessa enskilda inkomster torde kunna beräknas för somliga till 25 dollars, för andra mer, ibland ända till 500 dollars per år, allt eftersom svenskarnes antal är stort och predikanten populär äfven bland dem, som stå utanför församlingen. Märkas bör nämligen, att äfven sådana, som sjelfva icke tillhöra någon församling, likväl ofta anlita en pastor till att döpa, viga och begrafva.

Af dessa uppgifter, som jag fått från mycket tillförlitligt håll, torde det framgå, att om än somliga predikanter hafva en ganska god bergning, så är det återigen andra, hvilkas löner icke utan den största försakelse kunna gifva dem, hvad de behöfva för sitt och sina familjers nödtorftiga uppehälle. Dertill kommer, att de under stundom hafva ganska svårt att af församlingarna erhålla den lilla lön, som de skulle hafva. De troende förstå icke alltid så väl sina pligter i detta afseende. När en predikant på platsen är ny och omtyckt, då går det jemförelsevis lätt för honom att få ut, hvad han skall hafva. Då slites han öfverallt för att tala vid alla möjliga tillfällen. Men derigenom blir han ock snart utpredikad. Man blir van vid att höra honom. Så börjar man ledsna vid honom och önska något ombyte. Och med det samma blir man också trög att i sin mån bidraga till hans aflöning.

Den som på sådant sätt förlorar mest, är utan tvifvel församlingen. Ty det är icke tänkbart, att en predikant skall kunna med full kraft och spänstighet arbeta i ordet och läran, när han är nedtryckt af ekonomiska bekymmer samt hos sina församlingsmedlemmar stundom ser och hör saker, som måste ingifva honom den tanken, att de betrakta honom såsom en börda och allra helst ville utbyta honom mot någon annan. Det är derför icke heller att undra på, om somliga predikanter vända ögonen åt andra håll, der de tro, att de skola finna en bättre tryggad ekonomisk tillvaro. Det är icke blott inom

statskyrkan, som magen står i samband med hufvudet, d. v. s. som de ekonomiska förhållandena inverka på öfvertygelsen.

Dessa svårigheter förökas icke oväsentligt deraf, att härs och tvärs komma flygande och farande lösa predikanter, hvilka ofta, för att sjelfva få goda kollekter, intala folket, att de äro bara legoherdar dessa, som med fast lön äro anställda i församlingarna. Sådana ord falla mångenstädes i god jord, nämligen der hvarest girigheten fått insteg, eller der missnöje börjat göra sig gällande gent emot predikanten på platsen.

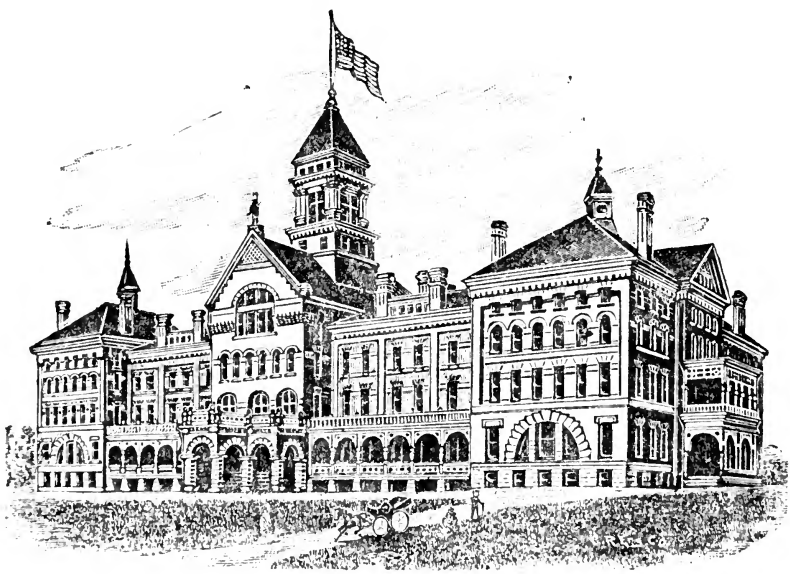

Soldathemmet i Grand Rapids.
Se sid. 365.

Huru orimligt menniskor kunna räkna, då det gäller frågan om en predikants aflöning, det har jag mångfaldiga gånger varit i tillfälle att se. Särskildt erinrar jag mig ett bref, som jag för några år tillbaka fick från en annars mycket förståndig kristen och framstående man i den landskommun, der han var bosatt. Han skref och beklagade sig öfver predikanterna. »På apostlarnes tid, sade han, vandrade predikanterna till fots. Nu måste man skjutsa dem. Vanligen nöja de sig icke med mindre betalning än 60 à 70 kronor pr månad. Om man nu räknar på, att de predika en timme eller så om da-

gen, så frågas, hvilken arbetare som har en motsvarande timpenning.»

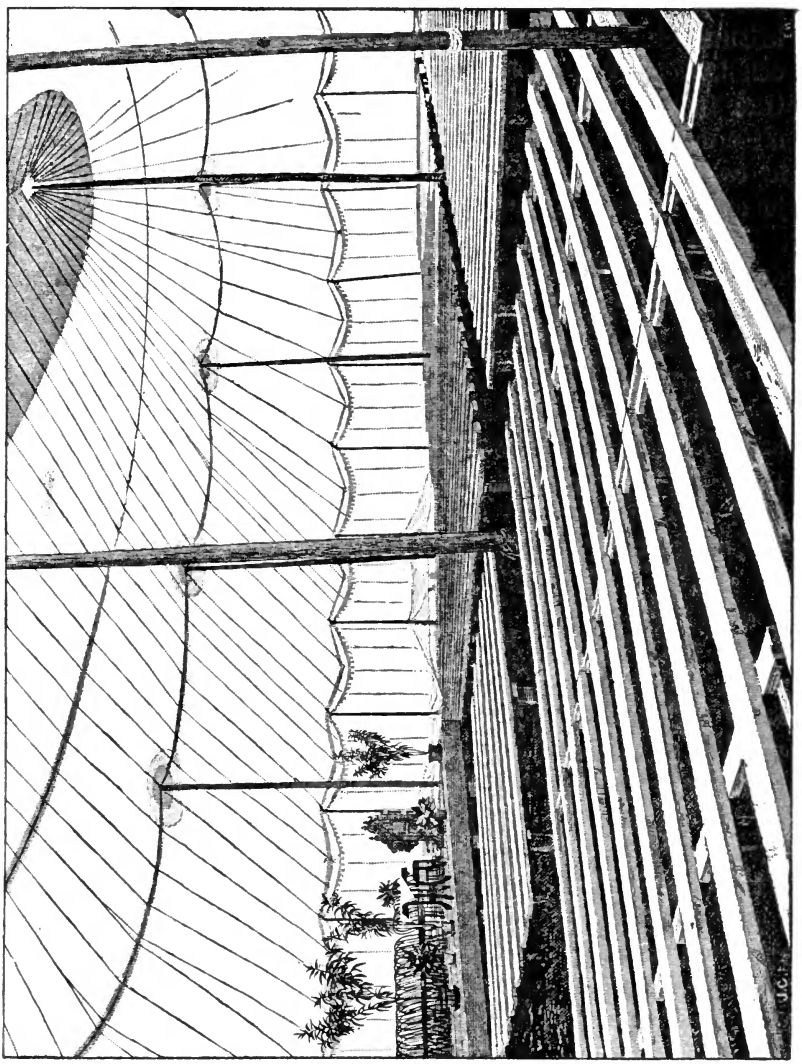

Predikotält i Ishpeming. Se sid. 374.

Huru predikanterna hafva det inom andra svenska samfund i Amerika, vet jag icke. Men att de engelsk-amerikanska pastorerna öfver hufvud hafva ojemförligt mycket större aflöning, det tror jag mig känna.

Hvad beträffar det andliga lifvet i de svenska församlingarna, så tycktes man ganska allmänt erkänna, att det icke stod så högt som i Sverige. Många gudfruktiga och stadgade kristna uttalade allvarliga bekymmer öfver tilltagande flärd och kärlek till mamon hos många församlingsmedlemmar. Må Gud bevara de stackars troende! Det amerikanska jägtandet efter dollarn samt dermed sammanhängande lyx och vällefnad är en farlig och smittosam feber. Dock, på flere ställen rådde ju ett godt förhållande inom församlingen.

Jag har förut i förbigående nämt, att förhållandet mellan de svenska missionsvännerna och de amerikanska kongregationalisterna för närvarande är en brännande fråga. Kongregationalisterna hafva nämligen sedan några år tillbaka utöfvat en ganska liflig missionsverksamhet bland skandinaverna. De hafva också en särskild superintendent för denna mission. Han heter Montgomery och bor i Minneapolis. Han var i Sverige 1884 för att lära känna de frikyrkliga rörelserna. År 1889 kom han tillbaka för att lära sig svenska språket i afsigt att derigenom bättre kunna verka bland skandinaver. Under detta hans besök voro vi många gånger tillsammans. Han är en mycket from och frisinnad man, så vidt jag lärt känna honom.

Kongregationalisterna i Förenta Staterna hafva sju teologiska seminarier, der unge män utbildas till missionärer och predikanter. Det största bland dem är Chicago Theological Seminary, som grundades år 1858 och har 170 elever.

Seminariet är öppet för studerande af alla bekännelser. Det har på sista tiden inrättat tre nya afdelningar, der tyskar, danskar, norrmän och svenskar studera. Den svenska afdelningen öppnades år 1885. Till lärare och föreståndare för den samma kallades Fridolf Risberg, en gudfruktig och saktmodig man med god vetenskaplig bildning. Han hade varit prest i svenska statskyrkan i något öfver 7 år, men hade till följd af samvetsbetänkligheter nedlagt prestembetet (år 1882) och sedan verkat i Ångermanland dels såsom resepredikant, dels såsom föreståndare för ett par friförsamlingar. Utan tvifvel är han en prydnad för seminariet, vid hvilket han ock åtnjuter mycket anseende. Hans aflöning bestrides af de amerikanska kongregationalisterna.

Ehuru den svenska afdelningen är yngst af de tre främmande afdelningarna, har den dock alltid varit störst, ja större än de båda andra tillsammans. Kursen är fyraårig. Flere af dess lärjungar verka nu dels som missionärer bland eskimåer och indianer, dels som predikanter bland sina landsmän i Amerika.

Missionsförbundet i Amerika har en skolkommitté, som eger rätt att biträda en amerikansk med råd vid svenska elevers intagande, öfvervaka deras skolarbete och bestämma om deras utsändande som predikanter.

Undervisningen är för lärjungarne afgiftsfri. Af amerikanarne erhålla de dessutom fri bostad samt omkring 100 dollars hvar för år, om de äro i behof deraf. De studera både vanliga skolämnen och teologiska ämnen, framför allt bibeln, dock endast på svenska. Dessutom står det dem fritt att deltaga i undervisningen i de engelska klasserna, om de det kunna.

Jemte det att eleverna hafva predikoöfningar i lärorummen, hafva de många tillfällen att förkunna Guds ord för sina landsmän utom skolan. De hafva en egen missionsverksamhet i den stadsdel, der seminariet är beläget. Dessutom finnas i staden många ställen, der de få predika; och de många jernvägar, som gå ut från staden, föra dem fort och billigt till en mängd olika predikoplatser. Under sommarferierna blifva många af dem, isynnerhet genom amerikanarnes frikostighet, satta i stånd att resa till aflägsna orter för att predika bland svenskar, som ej hafva någon egen predikant.

År 1889 beslöt kongregationalisternas National Council på ett möte att med mig, när jag återvände från Amerika, sända en helsning till de svenska friförsamlingarna i Sverige. Denna helsning innehöll äfven från deras sida några ord rörande det sätt, hvarpå de betraktade sitt och missionsvännernas inbördes förhållande. De menade nämligen, att de svenska missionsvännerna i sjelfva verket ingenting annat vore än svenska kongregationalister, och de ansågo, att missionsvännerna derför borde sammansluta sig till *ett* med det amerikanska kongregationalistsamfundet eller, kanske rättare sagdt: att de borde å sin sida uttala denna enhet. Skrifvelsen föranledde uti svenska amerikanska tidningar åtskilliga gensägelser, hvaraf upp-

stod en polemik, som, churu icke långvarig, likväl vållade åtskilliga missförstånd och obehagligheter.

Jag försökte, så godt jag kunde, sätta mig in i denna fråga. Och för mig syntes det så, som skulle en förening mellan missionsvännerna och kongregationalistsamfundet icke vara olämplig. Jag tänkte mig saken så här: de svenska missionsförsamlingarna skulle allesammans tillhöra det Svenska evangeliska missionsförbundet, och detta förbund skulle sedan såsom ett helt utgöra en gren af kongregationalistsamfundet med bibehållande af samma frihet, som det för närvarande har. Skälen till denna min uppfattning voro två. Å ena sidan kan det icke nekas, att missionsvännernas och kongregationalisternas grundsatser både med afseende på bekännelsen och isynnerhet med afseende på den kyrkliga organisationen äro de samma, å andra sidan såg jag, huru den ena missionsförsamlingen efter den andra slöt sig *direkt* till det amerikanska kongregationalistsamfundet. Nästan alla missionsförsamlingar i östern hafva gjort det och äfven några i vestern. Man kan icke heller mycket undra derpå. De, som det göra, erhålla, såsom jag förut nämt, penningebidrag af de amerikanska kongregationalisterna dels till uppförande af kyrkobyggnader, dels till aflönande af predikanter. Detta måste utgöra en lockelse så väl för församlingarna som ock för pastorerna. Församlingarna se sig derigenom befriade från uppoffringar, som annars skulle vara nödvändiga, och pastorerna se sin ställning i ekonomiskt afseende bättre tryggad, än då de skola helt och hållet bero af församlingarnas sammanskott. Derjemte känna de sig under sådana förhållanden mer sjelfständiga gent emot församlingarna än annars.

Emellertid är det ju klart, att jag icke ville, ej heller nu vill utöfva något slags tryck på Missionsförbundet. I allmänhet har detta också intagit en tillbakadragen ställning gent emot kongregationalisternas förslag. Skälen dertill hafva varit först och främst, att man fruktat, att en formlig förening mellan Förbundet och kongregationalisterna skulle spränga sönder Missionsförbundet. Icke alla församlingar eller predikanter skulle nämligen gå in på föreningen. Dessa skulle då afsöndra sig och bilda ett nytt förbund eller en ny synod, sedan de andra församlingarna förenat sig med kongregationalisterna.

För det andra frukta de att genom föreningen förlora något af den sjelfständighet, som de nu såsom ett svenskt missionsförbund intaga. De resonnera så: »Sluta vi oss till kongregationalisterna och erhålla understöd af dem, är det klart, att vi också få förpligtelser till dem. Om det äfven i början skulle gå bra, så veta vi icke, hvad som i framtiden kan deraf utveckla sig. Och hafva vi hjelpt oss sjelfva under fattigdomens dagar, så skola vi väl också nu kunna reda oss utan amerikanarnes penningar, sedan vi i ekonomiskt afseende sjelfva hafva kommit oss något för.» Slutligen tycka missionsvännerna också, att inom kongregationalistsamfundet råder så mycken verldslighet. Och de säga: »Om vi i Sverige gingo ut ur statskyrkan för hennes verldslighets skull, hvarför skulle vi här förena oss med ett amerikanskt samfund, som till stor del vanslägtats från den kristliga karakter, som bör vara utmärkande för hvarje kristet samfund?» Dessa förhållanden ledde, såsom jag redan förut nämt, till ett möte i Chicago vintern 1890, i hvilket deltogo framstående män både å svenskarnes och amerikanarnes sida. Den ställning, som svenskarne dervid intogo, kan kortast betecknas med de ord, som en af dem, kanske väl frånstötande, uttalade: »Det bästa, ni kan göra, är att låta oss vara allena och reda oss sjelfva.»

Den helsning, som National Council skickade till de svenska friförsamlingarna, föredrogs på Sv. missionsförbundets möte i Stockholm vid dess konferens i år (1890). Till svar derpå fattade konferensen följande resolution:

»Svenska missionsförbundet i Sverige har med glädje mottagit den broderliga helsning, som af National Council blifvit till Sverige sänd med d:r P. Waldenström, och som af honom blifvit i tidn. Hemlandsvännen offentliggjord. I Kristi kärlek sänder Missionsförbundets konferens, som nu är samlad i Stockholm, sin helsning tillbaka till de amerikanska bröderna. Då vår princip är de troendes förening på grundvalen af *lifvet* i Guds sons tro, äfven under skiljaktighet i *åsigter,* så glädja vi oss öfver hvarje steg i denna riktning. Vi önska derför af allt hjerta både oss och eder Guds nåd i rikt mått till förökelse af tron, kärleken, det himmelska sinnet samt kraften att försaka all ogudaktighet och verldslig lusta för att vandra heligt i ljuset inför herrens ögon. Många nationela olikheter

ligga mellan oss och eder, olikheter som hindra en yttre formlig förening, men vi glädja oss i anden öfver att veta, att I arbeten efter i hufvudsak samma kristliga grundsatser som vi, så att vi och I gå samma väg, och att I bland amerikanarne viljen vara, hvad vi vilja vara bland svenskarne.»

»För den hjelpsamhet, I hafven visat våra svenska bröder i Amerika uti deras verksamhet, känna vi oss tacksamma. Hvad angår deras och edert yttre förhållande till hvarandra, anse vi det icke tillhöra oss att derom uttala något omdöme, då vi dels sakna förmåga att fullständigt sätta oss in i förhållandena, dels icke böra på våra svenska bröder utöfva något tryck, vare sig i ena eller andra riktningen.»

»Må Gud gifva oss nåd att allt mer och mer förvandlas till hans sons likhet, på det att vårt verk må blifva mer och mer helgadt, hans namn till ära.»

Nu är jag riktigt hjertängslig, att jag alldeles tröttat ut mina läsare med mina skildringar om andliga och verldsliga förhållanden. Och dock har jag försökt göra allt så kort som möjligt. Ja, det har blifvit så kort och ofullständigt, att jag riktigt skäms derför. För resten kunna de, som icke intressera sig för sådana der saker, gerna gå dem förbi. Värre är det för mig, som skall tänka på alla de karbaser, som nu skola lyftas emot mig. Ty naturligtvis skola alla, som känt sig träffade af ett ofördelaktigt omdöme, förklara, att jag gjort dem orätt. Många, som tycka, att jag bort nämna något om dem, skola känna sig sårade deraf, att så ej skett, många skola förargas öfver, att jag talat väl om personer, som de tycka illa om. Möjligen skall man ock få se tidningar tukta mig för notiser, som jag hemtat ur deras egna spalter. Aj, aj, aj — vore jag icke så tjockhudad, som jag är, så vore jag olycklig. För att emellertid skaffa både mig och dem någon förströelse, som kan lätta sinnet, anhåller jag att få bjuda dem på en liten utflygt i den goda staden Chicago.

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Annonsprocession. — Besök hos Missionsvännen och Chicagobladet. — I Lincoln Park. — Vattenledningsverket. — Ute i staden på aftonen.

Den 29 juni fick jag redan på morgonen besök af två amerikanare, professorerna Curtiss och Scott, lärare vid kongregationalisternas teologiska seminarium i Chicago. De tycktes vara synnerligen älskvärda, troende män. Bägge två hafva studerat i Tyskland och tala derför tyska, så att vi kunde obehindradt språka med hvarandra.

Sedan vi samtalat en stund, åkte vi ut i staden.

På en större gata, som vi foro utefter, mötte vi en annonsprocession. I Amerika nöjer man sig icke med att annonsera i tidningar eller genom förfärligt stora kolorerade affischer o. d. Man hittar dessutom på alla möjliga andra sätt, och dertill höra nu de s. k. annonsprocessionerna. Det var några unga flickor, som skulle hålla en täflan i bollspel på en öppen plats i eller utanför Chicago, och det var detta, som nu skulle tillkännagifvas. I spetsen af tåget gick en fantastiskt målad, mycket stor annonsvagn, dragen af fyra hästar, äfven fantastiskt utstyrda. Alla hästarne buro amerikanska fanor på hufvudet och på lokarne. Vagnen var full af musikanter i pajasdrägter. Derefter följde två vagnar med flickor, klädda i sportdrägt, och så några andra vagnar med stora affischer. En sådan procession skulle i europeiska städer förorsaka en förfärlig uppståndelse, men i Chicago tycktes den icke väcka

synnerligen stor uppmärksamhet trots allt det dunder, som musikanterna med sina trummor och trumpeter ställde till.

Närmaste målet för min resa var tidningen Missionsvännens kontor. Att i Amerika utgifvas en mängd skandinaviska tidningar, är naturligt. Enligt nyaste uppgifter skall deras antal vara något öfver hundra, af dem 24 i Minnesota och 23 i Illinois. I Chicago utgifvas 21 af de 23, de flesta på svenska. En svensk och en norsk tidning lära hafva en sprid-

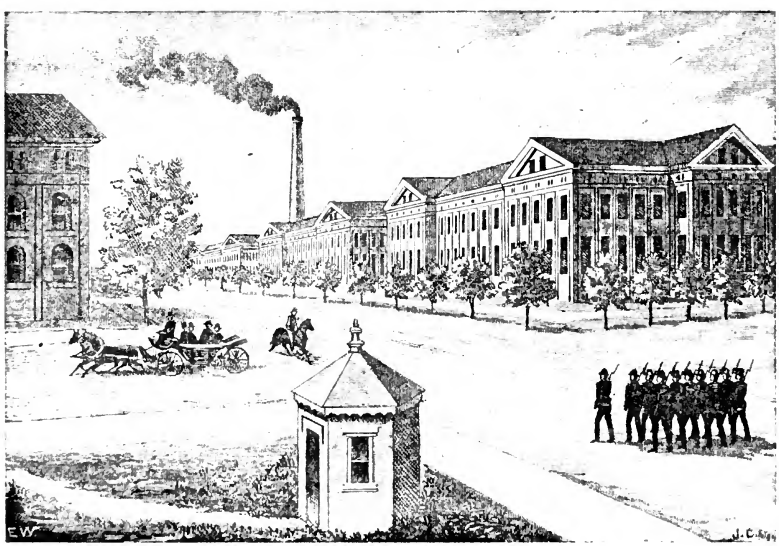

Arsenalön vid Rock Island.
Se sid. 389.

ning af mer än 25 tusen exemplar. Ingen skandinavisk tidning utkommer dock oftare än en gång i veckan.

När vi kommit till Missionsvännens kontor, ankrade vi hästen. Ankrade? Ja, verkligen. Öfver allt, der jag for fram i Amerika, begagnades det sättet. Man hade i åkdonet ett jernlod, fäst vid en läderrem. När man gick ifrån hästen, band man remmens andra ände i betslet och lade lodet på gatan eller trottoaren. Så var hästen ankrad.

Missionsvännen är en ganska stor veckotidning med vidsträckt spridning (omkring 16,000 ex.) och stort inflytande.

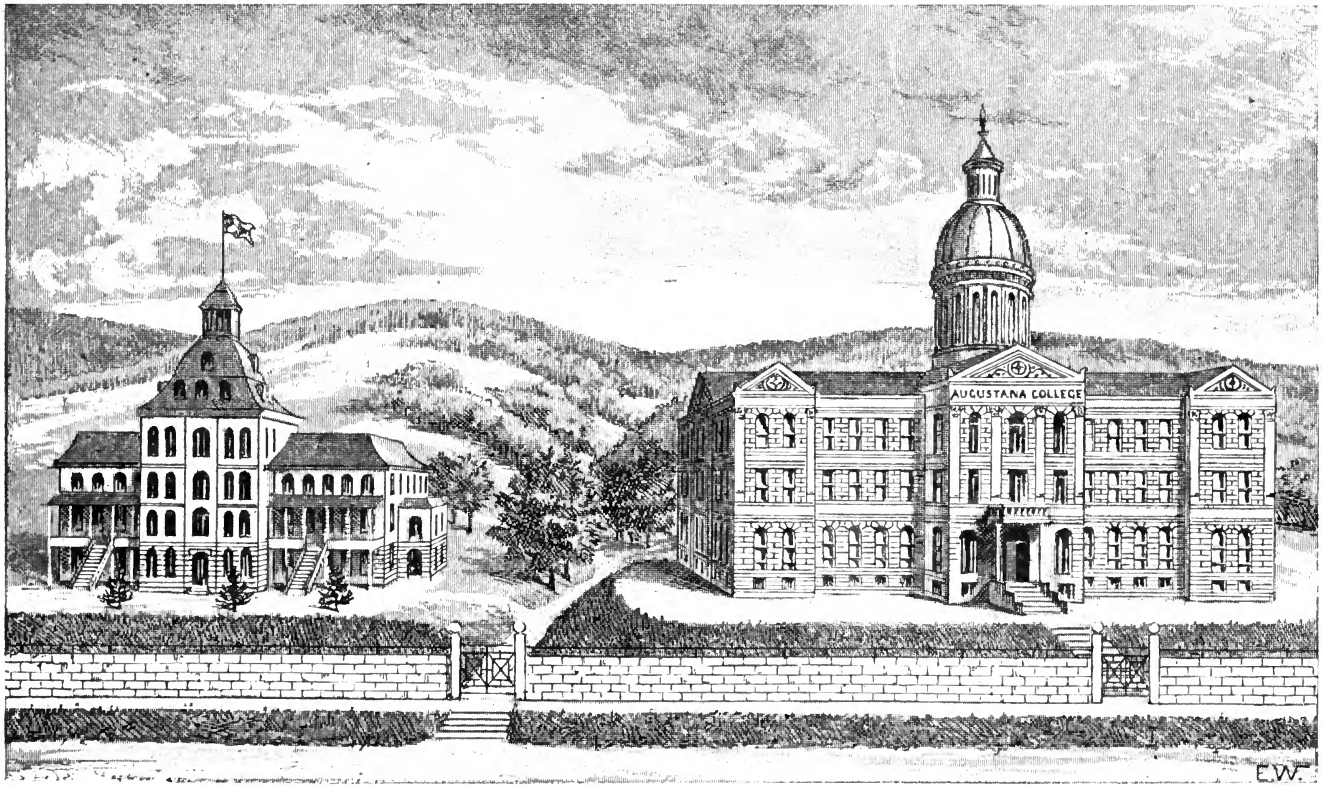

Augustana College, Rock Island, Ill.

Den står på kristlig grund, innehåller många goda artiklar. Hufvudredaktören heter Hallner. Hans namn har förut flere gånger förekommit i min berättelse. Han är isynnerhet en ifrig och energisk nykterhetskämpe. Han vill icke veta af någon beskattad och derigenom tillåten »likörtrafik» alls. Nej, »botten ur tunnan!» det är det enda han fäktar för i den delen. De andra kristliga och nykterhetsvänliga tidningarna vilja väl äfven de ha »botten ur tunnan», men de tänka som så:

»Då vi ännu icke *kunna* få ut botten, så skola vi väl åtminstone försöka att genom hög beskattning *hålla igen locket* en smula.»

»Nej, säger Missionsvännen, skatten håller icke igen locket, den skyddar endast botten, ty ju större inkomst kommunerna få af skatten, desto svårare skall det bli att få bort botten ur tunnan.»

Ja, ja, hvem vet! Jag har ofta tyckt, att Missionsvännen begått ett stort misstag, då den sålunda gjort »allt eller intet» till sitt mål. Men jag kan icke neka, att hans bevis stundom gjort ganska starkt intryck på mig. Det är likväl att beklaga, att denna olika ståndpunkt vållar åtskilligt gnabb mellan Missionsvännen och Minneapolis Veckoblad.

På mina resor i Amerika var jag åtföljd af en stenograf från Missionsvännen,* som för tidningen upptecknade mina predikningar samt för öfrigt lemnade tidningen meddelanden om resans gång o. s. v. Den välvilja, som tidningen i sina berättelser ådagalade mot mig, öfverskred stundom alltför mycket det tillbörliga måttet och gaf derigenom andra tidningar kärkommen anledning till ganska pepprade uppsatser mot mig och min verksamhet. Tidningen Augustana gjorde den pikanta anmärkningen, att Missionsvännen gjort mig illaluktande genom att röka för mig. Allt kött är hö, det är en gammal sanning, som man ej bör glömma. Det var en liten svensk flicka i Amerika, som skulle bedja Gud för mig. Hon hade hört mitt namn men glömt det. Mitt porträtt i stentryck hängde på väggen i hennes föräldrahem. Och hon bad:

* Jag har förut nämt honom. Han hette Boring. Se sid. 74. Här skall jag rätta ett par misstag, som jag till följd af minnesfel der begått. Boring är ej anställd vid Missionsvännens tryckeri utan vid dess redaktion; han mötte mig icke i New-York utan i New Britain.

»Gud välsigne pappersfarbror!»

Det var väl träffadt och ett nytt amerikanskt sätt att återgifva profetens ord: Allt kött är hö. Ty nu för tiden, och ej minst i Amerika, är papperet sämre än hö.

En förträfflig medredaktör har Hallner i O. Högfelt, som under signaturen O. H. ofta skrifver mycket goda artiklar.

Tidningen Missionsvännen eges af ett bolag och är en mycket god affär. Dess lokal var dock ofantligt tarflig. I vårt land skulle man svårligen någonstädes för en hälften så betydande affär nöja sig med en så enkel lokal. Men så gå ock i vårt land många affärer omkull, derför att man från början har för stora omkostnader. Den bästa borgen för en affärs framtid är, att den vet att göra sina utgifter små.

På samma ställe som kontoret var äfven sätteriet. Något tryckeri har tidningen icke. Hon sättes upp på det egna sätteriet, och sedan skickas formarna till ett tryckeri, der tryckningen försiggår. Sådant lär vara vanligt i Amerika, och det syntes mig vara en mycket praktisk arbetsfördelning. Tidningen skulle sjelf icke kunna lemna full sysselsättning åt ett eget tryckeri, och derför vore det en förlust för den samma att hålla tryckpressar med dertill hörande dyra lokaler och personer.

Missionsvännens bolag idkar äfven bokhandel och bokförlagsrörelse.

Medan jag var inne på Missionsvännens kontor, kom derin en af mina vänner och visade mig ett nummer af den amerikanska tidningen Chicago Tribune, i hvilken stod ett telegram, som innehöll, att universitetet i New Haven den 26 juni hade utnämt mig till teologie doktor. Det var den första underrättelse, jag fick om saken, och den öfverraskade mig på det högsta. Tidningen upplyste tillika sina läsare om, att jag var »norrman från Kristiania». Att skilja mellan Sverige och Norge, det tyckas amerikanarne icke kunna, och i allmänhet såg det ut, som om norrmännen i Amerika hade större förmåga att göra sitt hemland kändt bland dem, än hvad svenskarne hafva. Norrmännens fosterlandskänsla är ock i allmänhet starkare än svenskarnes.

»Jag är från Sverige», sa' svensken

»Jeg er en norsk man fra Norge», svarade norrmannen.

Svenskarne ville dock ibland skylla norrmännen i Amerika för en smula fosterländskt bedrägeri. Om nämligen en norrman begick något fult streck, så lagade hans landsmän, att det i de amerikanska tidningarna stod, att mannen var svensk Om deremot en svensk utmärkte sig på något vis, så förvandlades han genast i samma tidningar till norrman.*

Från Missionsvännens kontor for jag till Chicagobladets. Egaren och redaktören af denna tidning heter J. Martenson, en energisk och ganska begåfvad man, mycket sanningsälskande, *när det gäller att nagelfara med andra*, men oböjlig, när det skulle gälla att erkänna egna oriktiga uppgifter och domar. I sina utfall mot Missionsvännen är han mycket brutal och bitter, hvilket ock stundom vållat, att Missionsvännen betalat med mynt af icke så fint slag. Denna strid har gjort mycket ondt.

Martenson har i Amerika varit en ifrig kämpe för, hvad man i Sverige kallat »den nya försoningsläran». Utan tvifvel har han ock satt sig in i denna fråga vida grundligare än de fleste. Min, så vidt jag minnes, första bekantskap med honom skedde på ett ganska egendomligt sätt. När min bok »Herren är from» utkom, vann hon mycket stor spridning. Martenson tryckte då af henne i Amerika i 10 tusen exemplar, och det utan att fråga mig derom. När det var gjordt, skref han till mig och talade om det. Han skickade mig ock några exemplar samt uttryckte tillika den förhoppningen, att jag »icke skulle låta girigheten förleda mig» att misstycka, hvad han sålunda, utan tvifvel mycket oegennyttigt, hade företagit. Han var ju i sin »lagliga» rätt. Utländska böcker hafva i Amerika intet skydd mot eftertryck. Allting kan dock ses från två sidor.

En mycket duglig medhjelpare vid redaktionen af Chicagobladet har Martenson haft i Princell, utan hvilken tidningen nog icke vore, hvad den är. Jag har nämt honom flere gånger förut. Han är en hjertlig man, som jag personligen högt värderar, ehuru jag icke kan förstå eller gilla hans ställning i församlingsfrågor. Dessutom har han genom studier förvärfvat

* Det samma beskylde man ock danskarne för. När en dansk storsvindlare i Chicago på hösten 1889 gjorde en mycket uppseendeväckande oredlig konkurs, så hette det i en stor amerikansk chicagotidning, att mannen var svensk.

en bildning, som Martenson saknar. På hösten 1889 började han gifva ut en egen tidning. Han hade för detta ändamål bildat ett aktiebolag.

Chicagobladet lärer hafva en ganska stor spridning och vara en god affär. När jag besökte dess kontor, höll man på att inreda ett sådant i ett nybygdt hus vid Oak Street. Det syntes blifva en mycket treflig lokal. En trappa upp var en större sal afsedd till andliga sammankomster för de s. k. fria. Huset var nära färdigt, och Princell, som visade mig dess lokaler — Martenson var för tillfället icke der — anmodade mig att komma och deltaga i invigningen. Dock var det ännu icke bestämdt, hvilken dag denna skulle ske. Hur det gick med den saken, derom skall jag längre fram tala.

Likasom Missionsvännen så idkar äfven Chicagobladet bokhandels- och bokförlagsrörelse.

Dagarne innan jag kom till Chicago, hade Martenson på sitt förlag utgifvit en engelsk öfversättning af tvänne bland mina skrifter, nämligen »Försoningens betydelse» och »Herren är from.» Derförut hade han utgifvit en mindre skrift af mig, också i öfversättning, med titel »Jesu blod» (aftryck ur Pietisten). Denna sist nämda hade han gratis skickat ut till samtliga protestantiska pastorer i Amerika, hvilkas adresser han genom de särskilda samfundens kataloger kunnat skaffa sig. Man sade mig, att utsändningarna kunde räknas icke blott i tusental utan i flere tiotusental — i sanning en ganska dyr affär men tillika en mycket väl planlagd annons för de följande två större skrifterna. Det var dock ledsamt för mig att af amerikanare höra, att öfversättningen var gjord på mycket dålig engelska. I boken om försoningens betydelse visade någon mig på en af de första sidorna en enda mening, i hvilken enligt hans påstående förekommo icke mindre än sex språkfel. På en af de första raderna i boken förekommo tvänne sådana o. s. v. Det der var en sak, som jag naturligtvis icke kunde bedöma. Men klart är, att när en öfversättning från svenskan till ett främmande språk göres af en svensk, har man vanligen icke annat att vänta. Hvad angår boken: »Herren är from», är den visserligen öfversatt af en amerikansk pastor, Emrich, om hvilken jag förr talat, men hans öfversättning är sedan »reviderad» af Princell, hvilket således icke skett till bokens fördel i språk-

ligt afseende. Ty Emrich lärer vara skicklig i behandlingen af engelska språket.

Från Chicagobladets expedition åkte vi ut till den s. k. Lincoln Park. Den kan väl icke jemföras med Central Park i New-York men är dock en vacker park, belägen invid Michigansjön. Lummiga träd, vackra gräsmattor, riktigt undersköna blomsterplanteringar, statyer och konstgjorda små näpna sjöar bilda en alltjemt vexlande men alltid tilltalande tafla af det ädlaste slag. I parken finnes äfven en djurgård, der man har lejon, björnar, tigrar, bufflar, vargar och allehanda andra djur, hvart och ett slag inom sina inhägnader. Man kan lätt föreställa sig, hvilket bildande nöje det skall vara för Chicagos innevånare att på lediga stunder färdas ut till denna park och betrakta både naturen och djuren. På sid. 248 f. kunna mina läsare se några små vyer derifrån.

I parken vimlar det stundom af menniskor, stora och små, af åkdon och barnvagnar. Det är en mycket treflig anblick. Hvad beträffar åkdonen och barnvagnarne, ber jag att för mina läsare få på sid. 280 f. presentera teckningar af de i Amerika vanligast förekommande slagen. De förra äro gjorda af ett mycket segt och starkt träslag, synnerligen smäckra och lätta, till konstruktionen enkla men något obeqväma för af- och påstigning. Till hjelp i sistnämda afseende har man ofta utanför husen vid kanten af trottoaren en trappformig upphöjning, vid hvilken åkdonet håller, när man skall stiga i eller ur. Barnvagnarne äro utmärkt praktiska. Barnet sitter ej i en sufflett, som hindrar luftvexlingen och stänger utsigten, utan att dock alltid skydda mot solstrålarna. Som synes af teckningen, hvilar öfver barnet en solskärm. Både skärmen sjelf och den jerntråd, hvarvid den är fäst, äro genom enkla inrättningar rörliga, hvilket gör, att skärmen alltid kan ställas så, att den skyddar mot solen utan att någonsin hindra luftvexlingen eller utsigten. Dylika barnvagnar borde verkligen någon dugtig korgmakare hos oss taga sig för att göra.

Bland saker i parken, som ådrogo sig min särskilda uppmärksamhet, var en neckros med ofantligt stora blad, hvilka simmade på vattnet såsom brickor med upphöjda kanter. Rosens hemort lär vara i södra Amerika inom den heta zonen. Af teckningen på sid. 257 kunna mina läsare få någon före-

ställning om hennes form men ej om hennes färg. Det var den mest praktfulla växt, jag någonsin skådat.

På stranden af Michigansjön bygdes sommaren 1889 vid Lincoln Park en långt i sjön utskjutande brygga och derpå en rymlig paviljong. Enligt hvad man berättade mig, var det en rik man, en tidningsman, som låtit på sin bekostnad utföra detta arbete. Derjemte hade han anordnat ångbåtsturer mellan staden och bryggan, afsedda för fattiga mödrar, som på detta sätt fingo gratis med sina barn fara ditut för att på bryggan och i parken njuta af den sköna sjö- och parkluften. Sådant kan man kalla för praktisk välgörenhet, om ock deri ingick en smula affärsberäkning. Hela tillställningen var naturligtvis en ypperlig annons för tidningen. Den som gör ett sådant verk, kan ock vara värd en vacker lön.

Från Lincoln Park foro vi till det stora vattenledningsverket, af hvilket finnes en bild på sid. 265. Det består af tvänne afdelningar, nämligen maskinhuset och vattentornet. I maskinhuset arbeta flere kolossala och vackra maskiner. Vattentornet utgör en rymlig vattenreservoar, som reglerar vattentrycket. Det är mycket högt. Jag sprang upp ända till toppen af det samma och hade derifrån en jemförelsevis mycket vidsträckt och vacker utsigt öfver Chicago. Dock må nämnas, att det är mycket svårt att från någon punkt få en riktigt fri utsigt öfver staden, emedan de många fabrikerna fylla luften med rök.

På aftonen åkte jag genom en eller två af de finare gatorna. I aftonsvalkan hade familjerna dragit sig ut på de utåt gatan liggande breda och höga hvita förstugubroarne. Der sutto nu medlemmarne på stolar eller på utbredda mattor dels samspråkande med hvarandra, dels läsande tidningar eller böcker, dels sysslande med hvarjehanda handarbeten. Det var en särdeles hemtreflig och vacker anblick.

TRETTIOANDRA KAPITLET.

Barmhertighetshemmet. — Henry Palmblad. — Fest vid hemmet. — Middag på Rose Hill. — Besök vid en amerikansk gudstjenst.

Söndagen den 30 juni hade de svenska missionsförsamlingarna i Chicago anordnat en fest på det s. k. Barmhertighetshemmet, en inrättning tillhörig Missionsförbundet samt afsedd att utan afgift upptaga och vårda fattiga, sjuka och öfvergifna svenskar. Det är en visserligen till utrymmet inskränkt, men mycket välsignelserik anstalt, som helt och hållet uppbäres af frivilliga gåfvor. På sid. 272 finna läsarne en teckning af den samma. Jag gick igenom rummen, och det rörde mitt hjerta djupt att se, att den kristliga kärleken bland bröderna der ute visat sig verksam att skapa denna tillflyktsort, der god kristlig vård gifves landsmän, som annars skulle dö i elände. Hemmets historia är verkligen uppbygglig, och jag vill derför meddela åtskilligt derom.

Svenska ev. missionsförsamlingen på nordsidan i Chicago har ända ifrån sin början årligen kallat och underhållit en stadsmissionär, hvilken haft till sin uppgift, att så långt hans tid och krafter medgifvit, besöka sjuka och fattiga skandinaver i och omkring Chicago, för att hjelpa och tjena dem i deras nöd med både andliga och lekamliga gåfvor.

Henry Palmblad, en medlem af församlingen och till yrket garfvare, syntes hafva passande gåfvor för denna verksamhet. Han blef enhälligt af församlingen vald till stadsmissionär

1883, hvilken kallelse han med stor fruktan antog och ännu innehar. Han besöker sjukhus, hospital, fattighus och fängelser för att sprida Guds ord genom att lemna biblar, testamenten, kristliga traktater och tidningar till patienterna samt läsa och bedja med dem. Dessutom gör han husbesök, mest bland fattiga och sjuka i deras hem. Hans hjerta rördes ofta till djupt medlidande för nödens barn. Först tänkte han på

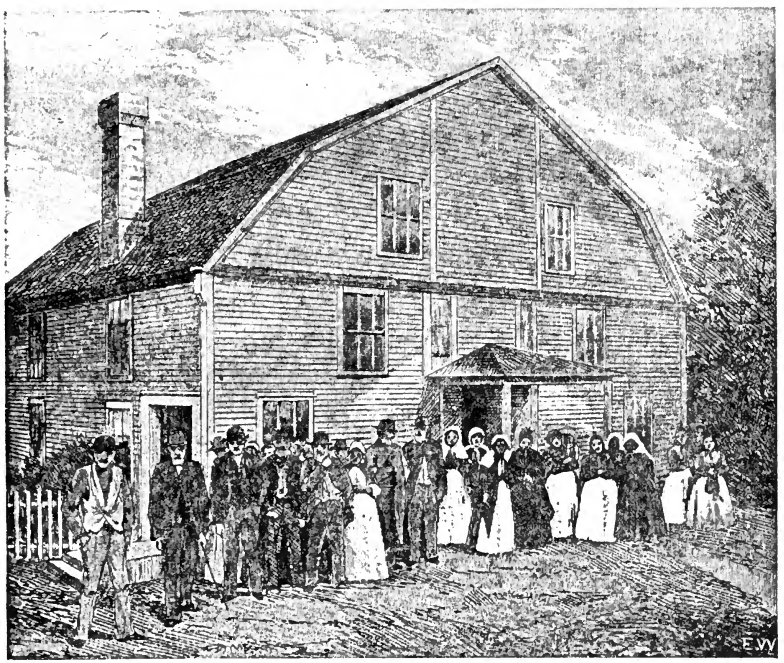

Erik-janssarnes bönehus i Bishop Hill.
Se sid. 388.

samt talade med Gud och bröder om ett barnhem, men han fann snart ett mycket bättre sätt att kunna hjelpa de fader- och moderlösa små. *Till hvarje barnlös familj i församlingen skaffade han ett eller två föräldralösa barn.* Palmblad sjelf och hans hustru hafva inga egna barn, men de äro fosterföräldrar för fem.

Dernäst rördes hans hjerta ofta af att bland ungdomen se sådana, som, när de blefvo sjuka, knappast hade en bekant att

vända sig till i det främmande landet. När t. ex. en flicka får en plats, kan hon nog reda sig sjelf. Men blir hon sjuk en dag, så får hon knappast vara på platsen öfver natten. Har hon inga anhöriga, som taga vård om henne, så blir hon sänd till det allmänna sjukhuset bland sjuka af alla nationer. När hon blir så pass återställd till helsan, att hon kan lemna sängen åt någon annan, måste hon ock lemna sjukhuset. Men hvart skall hon gå? Hon måste, matt och svag som hon är, skaffa sig en plats och arbeta så mycket, som en frisk kan göra, om hon skall få behålla sin plats. Så händer, att hon af öfveransträngning sjuknar igen. Hon blir åter förd till sjukhuset, der hon slutar sina dagar eller utskrifves efter att hafva förlorat helsa och krafter för all sin tid. På liknande sätt förhåller det sig äfven med många ynglingar. Till denna nöd kommer ytterligare den ogudaktighet, som plågar ett kristligt sinne på dessa anstalter.

Dessa voro de mest bevekande skälen för Palmblad att tänka på ett hem för de värnlösa. Efter att hafva talat med Gud derom i ett par års tid, framlade han saken för Svenska ev. missionsförbundets årsmöte 1885. Mötet tog saken till behandling, och den omfattades med varmt intresse af både predikanterna och församlingsombuden, men de fruktade, att saken skulle vara omöjlig att genomföra, emedan den syntes allt för stor i förhållande till deras små krafter.

En kommitté valdes. Den började genast sitt arbete och fann slutligen en för ändamålet väl passande plats i Boumanville, som då låg utom men nu ligger inom Chicagos område. Den bestod af tre acres land, ett tvåvånings tegelhus, ett litet trähus och en ladugårdsbyggnad. Priset var 5,500 dollars; köpet uppgjordes. Hela köpesumman erlades den dag, då enligt köpebrefvet första afbetalningen skulle göras, och hemmet var skuldfritt. Sedan gjordes reparationer, köptes möbler, sängar och tillbehör, hästar, vagnar, kor m. m. för en summa af 2,600 dollars.

En invigningsfest hölls på Barmhertighetshemmet den 27 juni 1886. Festtalen höllos i skuggan af ett par löfrika träd på gården mellan husen, der talarestol och säten voro anbragta. Det var en rörande stund; de sjuke buros ut och lades på soffor eller sattes på stolar framför talarestolen. Tårar runno

och snyftningar hördes genom hela den församlade skaran, och känslor af tacksamhet till Gud för detta hem genomträngde allas hjertan.

Under de fem år, som hemmet varit öppet, hafva 128 patienter varit intagna och haft sin vård derstädes. 29 af dem hafva under tiden fått sluta sina dagar der, 79 hafva utskrifvits och alla dessa, utom 3, hafva blifvit friska och äro i arbete. Styrelsen har icke gjort något afseende på, hvad trosbekännelse och samfund patienterna tillhört. Man har endast sett på deras nöd och värnlöshet. Derför hafva olika trosbekännare varit intagna. Se här några exempel till belysning af hemmets verksamhet.

En flicka vid 17 års ålder kom som emigrant från Sverige och skulle resa till sin syster i Chicago. Vid en station under vägen blef hon öfverkörd af ett tåg och förlorade det ena benet samt halfva ena handen. Hon blef upptagen hos ett amerikanskt folk der på platsen, som skaffade läkare samt vårdade sig om henne, till dess hon kunde fraktas till Chicago. Men hon kunde icke förstå någon eller göra sig förstådd i sin nöd. Då hon kom till Chicago, intogs hon på Barmhertighetshemmet, der hon vårdades, tills hon blef så frisk, att hon kunde få en plats; och nu reder hon sig sjelf.

En annan flicka, som genom sin bedragares försorg skaffats i väg till Amerika, kom utfattig och i hafvande tillstånd till Chicago, utan anhöriga att vända sig till, och utan penningar. Hon togs in på ett hospital, men en kall vinterdag kom hon derifrån, klädd i en tunn klädning, med sitt barn insvept i en sjal. Sedan hon förgäfves hade klappat på flere dörrar och bedt om herberge, blef hon slutligen insläppt i en fattig koja, färdig att digna under sjukdom och sorg. Hon blef äfven intagen på hemmet och vårdad. Der kom hon ock till tron på Jesus.

Många hafva blifvit omvända till herren på hemmet genom Guds ord, som de der dagligen fått höra. Hvarje morgon och afton hålles der nämligen bönestund med Guds ords betraktande, sång och bön.

Henry Palmblad är ordförande i kommittén för hemmet. Han föddes i Torpa församling, Linköpings län, 1837 och blef tidigt föräldralös. Efter att hafva varit i garfvarlära i Grenna

kom han till Amerika 1864. Der blef han troende och fick frid med Gud 1866. Han har ett odeladt förtroende hos alla, som känna honom, och åtnjuter på hospitalen och andra anstalter, som han besöker, stor aktning både af doktorer och af tjenstepersonal. Han får ofta stå till tjenst att föra sjuka till läkare, skaffa plats åt dem på hospital och sjukhus, skaffa hjelp åt fattiga, arbete åt arbetslösa, skaffa tjensteflickor åt husfruar och platser åt tjensteflickor. Församlingen söker att hålla hans hjelpkassa vid makt. Omkring 500 dollars om året samlas för honom i församlingen att utdela till fattiga. Dessutom tigger han penningar och kläder till fattiga enkor och barn. Till hvarje julhögtid far han med hästar och vagnar ut till landtbrukare i närheten af Chicago och tigger ihop hvarjehanda matvaror, som köras in till staden och utdelas på julafton till fattiga familjer, enkor och barn. Derför är Palmblad känd och älskad af de fattiga såsom deras vän.

Att en sådan anstalt som Barmhertighetshemmet snart skulle blifva för liten är klart. Hemmet har ej plats för mer än några och tjugu patienter. Vid mötet i Minneapolis i september 1889 beslöt Missionsförbundet derför att betydligt utvidga hemmet samt inom det samma inrätta en afdelning äfven för sådana, som kunde betala för vård och underhåll. Hittills hafva alla platser varit fria. Huru hemmet efter utvidgningen kommer att se ut, visar teckningen på sid. 273. Må Gud välsigna det samma samt lära bröderna der ute i det främmande landet att mer och mer inse, hvilket förträffligt sparbankskontor hemmet är för upptagande af sådana styfrar, som nu ofta spillas bort på saker, som hafva intet värde, vare sig för himmelen eller för jorden.

Det var en förfärligt het, torr och dammig dag, när vi foro ut till Barmhertighetshemmet, der jag skulle predika både för- och eftermiddag. Missionsförbundet hade tryckt och låtit utdela en stor mängd biljetter. Dessa såldes till förmån för hemmet icke bara i Chicago utan äfven annorstädes i landet, der svenska församlingar funnos, af hvilka man kunde vänta, att de skulle intressera sig för saken. Biljetterna voro naturligtvis endast ett sätt för en frivillig insamling. De kostade en dollar stycket och inbragte nog icke så litet i hemmets kassa. Men mig vållade de ett visst, om än snart öfvergå-

ende obehag. Det fans nämligen personer, som af dem hade tagit anledning att utbasuna, att det kostade en dollar att gå och höra P. W. predika. Detta väckte hos åtskilliga ond blod, allra helst som de välvilliga trumpetarne också låtit påskina, att dessa penningar skulle tillfalla mig.

»Tio millioner lär han hafva förut, sade en, och nu har han kommit hit till Amerika för att skaffa sig den elfte.»*

Predikan hölls i en park, som låg alldeles intill hemmet. Det var meningen att inköpa denna park för hemmets räkning, och priset sades vara bestämdt till 4,000 dollars. För ändamålet skulle nu upptagas kollekt, hvilket också skedde.** Björk talade för kollekten, och sedan han slutat, sade han:

»Bröderna torde nu vara goda och gå omkring med sina hattar och upphemta de frivilliga gåfvorna.»

Derpå svarade jag: »Jag börjar», hvilket bland de församlade väckte rätt stor munterhet. Det var dem alldeles oväntadt. Jag tog alltså min hatt och gick från bänk till bänk. Kollekten inbragte icke mindre än 500 dollars d. v. s. nära 2,000 kr. Något köp af parken blef likväl icke af, ty egaren höjde priset, efter hvad man berättade mig, till 7,000 dollars.

Mellan de bägge predikningarna voro jag och flere af predikanterna inbjudna på middag till en landtgård icke långt från hemmet. Det var ett mycket fint och trefligt ställe, som eges af en svensk vid namn Pettersson. Denne kom till Chicago för några och tjugu år sedan. Han egde då ingenting. Nu deremot är han en mycket rik man. Vi åto ute i hans trädgård på de vackra gräsmattorna i skuggan af de stora lummiga träden. Det var en mycket angenäm middagsrast.

---

* Det fins många personer både i Sverige och Amerika, som äro riktigt sjuka af tanken på, att jag skall förtjena så ohyggligt med penningar. Redan strax efter första häftets utgifvande började några svenska tidningar i Amerika att syssla med den frågan, huru mycket jag skulle förtjena på min reseberättelse. Svenska Amerikanska Posten i Minneapolis för den 13 maj 1890 vet, att jag »redan är millionär» samt kommer att förtjena »tiotusental af kronor» på min reseberättelse, och Svenska Tribunen i Chicago för den 8 maj har räknat ut, att min reseskildring »säkerligen skall inbringa mig mer, än Sveriges statsminister har i lön på ett helt år». Jag är glad att icke stå i någon förbindelse till dem.

** Alla kollekter, som upptogos vid de sammankomster, som jag under min resa höll, tillföllo Barmhertighetshemmet.

Frun är amerikanska men har lärt sig något svenska. Hon försökte ock på alla sätt vara svensk, hvilket tog sig mycket trefligt ut. I sitt hem har hon samlat en mängd svenska väfnader och andra svenska saker både vackra och nyttiga. Petterssons affär är hufvudsakligen trädplantering, och den måtte han drifva i ovanligt stort omfång samt med mycken framgång.

Pettersson är ock en stor blomsterodlare. Hans ställe heter icke förgäfves Rose Hill (= Rosenkullen). Under min sjukdoms tid i Chicago sände han och hans fru mig en bukett så förtjusande, att den ej blott väckte allas beundran utan ock genom sin skönhet och sin lukt icke litet bidrog att upplifva mina försvagade lifskrafter. Detta lärde mig att bättre än förr fatta blomstermissionens betydelse. Och jag vill med anledning deraf säga: Skaffa blommor och grönt åt de sjuka. Den upplifvande inverkan, sådant har på nervsystemet, är säkert ett mycket bättre botemedel än en hel mängd stimulerande gifter, som nu läkarne häfva i dem. Mig synes, att man gerna kunde sluta att skicka kransar till de döda och i stället börja att skicka blommor till de sjuka.

Vid hemkomsten från denna utflygt besökte jag en amerikansk kyrka i Chicago. Den var mycket fin. Presten der tycktes vara en framstående andlig vältalare. Hans predikan var ganska lärorik. Han gick fram och tillbaka på platformen, intog än den ena ställningen, än den andra, så att det hela förekom mig temligen teatraliskt.

Jag hörde en gång omtalas ett mycket fyndigt svar af en prest, som plägade röra sig mer än andra, när han predikade. Han gick ej blott fram och tillbaka på platformen utan steg äfven ned i kyrkogången, ja ibland gick han ända till dörren. Då någon gjorde anmärkning på detta, svarade han:

»Frälsaren säger: *Gån*, icke *stån* och prediken evangelium.»

Den publik, som nu var samlad i kyrkan, var en fin societet. Sångkören utförde åtskilliga sånger på ett sätt, som gjorde, att det hela fick utseende af en konsert. Men *församlingen* sjöng utmärkt. Det var en stor njutning att höra derpå.

Bland saker, som jag mins ur prestens föredrag, vill jag här omnämna en liten bild, med hvilken han försökte förklara

förhållandet mellan tron och teologien. Han sade ungefär så här: »Den som står på Brooklynbron, kan icke förklara, huru bron är bygd, men han står der i alla fall, och hon håller. På samma sätt är det visst icke sagdt, att den som tror på Kristus, kan förklara eller klart fatta hans person och hans verk. Men han tror likväl på honom, och hans tro skall icke komma på skam.»

Efter predikans slut reste sig några män — man sade, att de voro rika affärsmän — trädde fram till platformen, togo der några tallrikar, samt gingo omkring från bänk till bänk för att insamla kollekt.

Kollekter i Amerika upptagas öfverallt i kyrkorna icke genom ett bäcken vid utgången utan genom håfvar, tallrikar eller hattar, hvarmed man går omkring bland folket under sången. För en, som kommer ifrån Sverige, der detta sätt för längesedan blifvit bannlyst, förefaller det mycket motbjudande att här återfinna det. Men det är landets sed, och så måste man finna sig deri.

»Om vi ställde ett bäcken vid dörren, skulle vi ingenting få», sade man mig. I sanning betecknande ord.

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

Besök af Enander. — Sammankomst med amerikanska pastorer på Pacific Hotel. — Predikan i Humboldt Park. — Svenskarnes sång och sångböcker. — Board of Trade. — Stockyarden. — Bjudning hos Case.

Sedan första häftet af denna berättelse kommit ut, fann en svensk tidning, »Svenska Amerikanska Posten» i Minneapolis, strax, att jag med min bok gjort ett svårt fiasco. Jag böjer mig villigt inför en utan tvifvel högt bildad och synnerligen framstående tidningsmans kritik. Bland annat finner han det anstötligt, att jag så mycket talar om mig sjelf samt »använder det ord, som betecknar första personen singularis»(!). Ja, olyckligtvis var det jag sjelf, som gjorde resan, och olyckligtvis var det min resa, jag skulle skildra. När dertill kommer, att man icke i en reseberättelse kan, såsom konungar och tidningsmän, tala om sig »i första personen pluralis» och säga *vi*, så stod intet annat åter än att säga *jag*, och det måste jag nog hädanefter fortsätta med. Läsaren skall strax få höra det.

Måndagen den 1 juli hade jag tidigt på morgonen besök af den svenske tidningsredaktören Enander. Jag hade sökt honom dagen förut men icke träffat honom. Nu gjorde han mig ett motbesök. Han är en framstående svensk man. Som hufvudredaktör för tidningen Hemlandet samt utgifvare af Förenta Staternas historia har han inlagt stora förtjenster. Den närvarande presidenten Harrison utnämde honom till amerikansk minister i Köpenhamn. Denna post afsade han sig emel-

lertid på grund deraf, att han fick en häftig blodstörtning. Ryktet ville veta, att saken förhöll sig annorlunda. Regeringen i Danmark skulle nämligen hafva underrättat Harrisons kabinett, att hon icke med välbehag sett det val af mi-

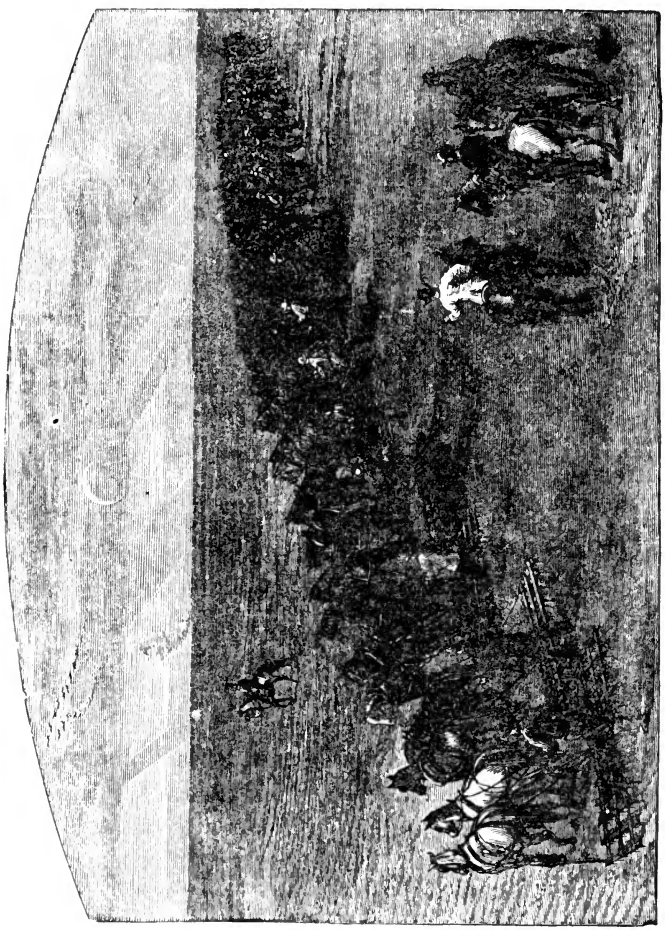

Harfning af hvetefält på Amerikas slätter. Se kap. 43.

nister, som blifvit gjordt. Så hade Enander blifvit tvungen att afsäga sig platsen, hvilket gripit honom till den grad, att han fått blodstörtning. Jag frågade honom om denna sak. Han tog fram åtskilliga vigtiga bref och visade mig alldeles tydligt, att ryktet från början till slut var idel osanning. Att

presidenten med sitt val fallit på honom, berodde derpå, att han var en ifrig republikan och tullvän, som med mycken energi deltagit i den valstrid, hvilken slutat med Harrisons seger. Den utmärkelse, som sålunda vederfarits vår landsman, är en heder för det svenska namnet. Sedermera har Enander antagit kallelse såsom professor vid det svenska universitetet Augustana College i Rock Island, der han nog kommer att göra ett godt arbete.

Längre fram på f. m. var jag inbjuden af en skara kongregationalistiska pastorer och lärare till Pacific Hotel. De höllo der ett af dessa pastoralsammanträden, om hvilka jag förut har talat, när jag var i New Britain. Och de voro nu talrikt samlade. När jag trädde in, blef jag mottagen på ett sätt, som jag aldrig hade väntat. Allesammans reste de sig såsom *en* man och helsade mig, såsom om jag hade varit en högst betydande person. Jag vill icke här anföra, hvilka titlar presidenten i sitt helsningstal gaf mig — amerikanskt skulle det emellertid vara. Sedan han slutat sitt tal, måste jag redogöra något för den frikyrkliga rörelsen i Sverige, dess uppkomst, dess närvarande ställning, dess inre och yttre mission m. m. Redaktör Hallner tolkade, och amerikanarne sade mig, att han var »styf» i konsten att tolka. Sjelf kunde jag ju också höra det. När det någon gång hände, att han i öfversättningen begick ett misstag, märkte jag det genast och rättade det. Så långt hade jag hunnit i engelska språket. Sedan jag slutat, helsades mitt anförande med lifliga handklappningar — åter igen amerikanska fasoner. En af de närvarande föreslog, att mötet skulle fatta en resolution. Han framlade också förslag till en sådan. Den antogs enhälligt och under lifliga bifallsrop. Resolutionen var affattad i mycket smickrande ordalag. Derefter följde frågor och svar angående den frikyrkliga rörelsen, alldeles som förut hade skett, när jag stod inför pastorerna och professorerna i New Haven. Sammanträdet hade i det stora hela en mycket hjertlig och uppbygglig karaktер, om jag undantager den der hyllningen, som så när alldeles tillintetgjort mig. Det afslutades med sång och bön. Efter det samma åt jag middag på hotellet tillsammans med professorerna Curtiss och Scott samt ett par andra herrar. Det var ett mycket angenämt samqvä.

På aftonen var bön utlyst i Humboldt Park, en förstad till Chicago. Der funnos tre svenska församlingar. Missionsförsamlingen, som bestod af 110 medlemmar (bland dessa några norrmän och danskar) har en egen kyrka, som rymmer 500 personer. Hon kunde dock ej nu användas. Dertill var hon för liten. Mötet hölls derför i en s. k. Skating Ring d. v. s. en skridskobana. Sådana banor tycktes förekomma mycket allmänt i både stora och små städer i Amerika, och jag talade flere gånger i dem. De äro hus eller, rättare sagdt, brädskjul med mycket släta och fina golf. För några år tillbaka voro de mycket på modet. Man åkte i dem med skridskor, som gingo på rullar af trä. Och det var ett mycket omtyckt nöje för både den manliga och den qvinliga ungdomen. Nu äro de emellertid komna alldeles ur bruk. Både prester och läkare funno sig nämligen till sist föranlåtna att uppträda mot dem, presterna ur sedlighetens synpunkt, läkarne ur helsovårdens. Den ungdom, som der om aftnarne samlades, och som till följd af den häftiga rörelsen kom i stark svettning, utsatte sig alltför ofta för häftiga förkylningar, när den sedan kom ut i den kalla aftonluften.

Vid ingången till ofvannämde Skating Ring lågo på ömse sidor om porten tvänne krogar, mellan hvilka jag således måste passera för att komma derin. Det var ingen behaglig känsla. Men det måste ju gå, äfven om det skall gå genom helvetets förgårdar. Egaren till huset var norrman. Han upplät salen för en hyra af 5 dollars samt stängde krogarne, så länge mötet pågick.

Midt fram i fonden af salen var en teaterscen, ty stället användes äfven såsom teater. Der var det, jag skulle stå. Det var mycket folk samladt, och jag kan säga, att Gud var nära, så att både jag och åhörarne voro glada. Ack, det är saligt att få förkunna det ena och samma, gamla, enkla evangeliet om frälsning för alla syndare genom Jesus, Guds Lam, hvars blod renar från all synd. Det passar för alla, i hvad läge de än må befinna sig.

En svårighet hafva svenskarne i Amerika, likasom hos oss, med de många sångböckerna. Jag vet nu icke, hur många de hade. Men icke nog med det. Sångböckerna voro dessutom indelade i afdelningar, och så kunde de äfven hafva bihang.

När man sålunda fick höra t. ex., att vi skulle sjunga: »den och den sångboken andra afdelningen, första bihanget n:o 13» eller dylikt, så tog det sig bra löjligt ut. Emellertid håller man på att utarbeta en sångbok, som man hoppas skall blifva gemensam för missionsförsamlingarna. Må det lyckas! Ej obetydliga ekonomiska intressen stå i vägen derför. De personer, som ega de närvarande sångböckerna, hafva af dem goda inkomster, och ingen må förundra sig deröfver, att de icke gerna vilja afstå dem. En stor husegare i Stockholm sade en gång:

»När skall Gud få en sådan makt öfver kristna sångboksförfattares hjertan, att de fritt afstå sina sånger till församlingens tjenst?»

»Jo, svarade jag, det sker på samma gång, som han får en sådan makt öfver de kristna husegarnes hjertan, att de till församlingen fritt afstå sina hus.»

Hvad sjelfva sången bland svenskarne beträffar, så fann jag öfver hufvud, der jag reste fram, att den vid sammankomsterna just icke utmärkte sig för någon synnerlig liflighet. Den var ofta släpig och loj. För min del tror jag, att en medverkande orsak till detta missförhållande har varit de s. k. sångföreningarna. Dessa vänja församlingarna att höra på sången, såsom de höra på predikan, och vänja dem af med att sjunga sjelfva. Sångföreningarnas förnämsta uppgift, synes mig, skulle vara den att *leda* församlingssången, icke att sjunga för församlingen. Men jag vet, att jag i denna mening ej har pluraliteten på min sida. Jag har yttrat den många gånger hemma i Sverige, och då har man svarat:

»Det der är en sak, som du inte begriper.»

Jaja, kan så vara, men få se, om man ej ger mig rätt till sist.

Det vore mycket önskligt, att sången vid våra sammankomster blefve lifligare och bättre, än den i allmänhet är, och att församlingarna mer förstode, hvad vigt derpå ligger, att hvar och en i sin mån deltager i den gemensamma sången. Lika tröttande och obehaglig en matt sång är, i hvilken kanske endast en tredjedel eller fjerdedel af församlingen deltager, medan de andra sitta tysta och titta, lika gripande, kraftig och uppbyggglig är en sång, i hvilken *alla* församlingens medlemmar kraftigt falla in, hvar och en med den gåfva, han har.

Den 2 juli var en mycket intressant dag. Sedan jag hade skrifvit åtskilliga bref på f. m., var jag ute i staden och såg mig omkring. Jag var på Board of Trade, d. v. s. börsen eller, rättare sagdt, en af de många börserna i Chicago. Der såg jag, att mamon bestämdt gör sina dyrkare galna. Dessa affärsmän lupo omkring om hvarandra, skreko och väsnades och gestikulerade så, att om jag icke hade vetat, att det var en börs, hade jag trott, att det var ett dårhus.

Derifrån begaf jag mig af till de s. k. Stockyards utanför Chicago. Detta ställe är det största af de slagterier, som förse icke allenast Amerika utan äfven Europa med de oerhörda massor amerikanskt fläsk och kött, som vi alla känna till. Ur ett stort amerikanskt praktverk lånar jag följande uppgifter derom.

The Union Stockyards — så lyder namnet — betäcka en yta af 320 acres (= 275 tunnland). Inom dem finnas jernvägsspår till ensammanlagd längd af 75 eng. (= 11 ½ sv.) mil. Platsen har hotel, bank, börs, telegraf-, post- och telefonkontor samt en tidning. Dess kloaker hafva en längd af 35 eng. (5 ½ sv.) mil, dess gator 10 eng. (= 1 ½ sv.) mil o. s. v.

Detta storartade etablissement öppnades 1866. Samma år mottog det nära 400 tusen nötkreatur, 1 million svin, 208 tusen får samt 1,500 hästar. Men år 1884 hade antalet vuxit till bortåt 2 millioner nötkreatur, 5 ½ million svin, 700 tusen får och 18,600 hästar. Der fins rum att på en gång mottaga 20 tusen nötkreatur, 150 tusen svin, 10 tusen får och 15 hundra hästar. Transporten af kreatur till det samma upptager årligen mer än 200 tusen jernvägsvagnar. Dit anlända alltså vid pass 600 vagnar om dagen, d. v. s. så mycket som 30 tåg med 20 vagnar i hvardera. Svin- och fårvagnarne äro merändels afdelade i två våningar.

Jag lyckades icke få se, huru man slagtade oxar, ty på den afdelningen hade arbetet slutat för dagen, när jag kom dit. Deremot var jag i tillfälle att se, huru svin slagtades. Man satte en klofve om djurets ena bakben. Maskinen hissade genast upp svinet. Det blef sålunda hängande med hufvudet ned. Så passerade det förbi en slagtare, som stack upp halsen, samt fördes vidare af maskinen direkt ned i skållhon, der det skållades. Sedan gick det genom allehanda

maskiner och händer, tills det var fläsk eller korf af alltsammans. Det var ruskigt att skåda allt det der. Snuskigt var det, och förfärligt illa luktade det i etablissementet; rysligt var det ock att se på, huru svinen hoppade och skreko i skållhon. Men allt hade sin gilla gång, och inom en kort stund var ett svin förvandladt till korf. Jag gick igenom hela inrättningen och betraktade alla de särskilda akterna. Man sade mig, att på 8 timmar kunde man hafva svinet i form af rökt medvurst. På mig gjorde allt detta den verkan, att jag aldrig sedan i Amerika kunde förmå mig att smaka fläsk.

Det har i år (1890) varit fråga om försäljning af detta slagteri till engelsmän för 30 millioner dollars (= 115 millioner kronor). Det eges af en man vid namn Armour. Han har börjat med ingenting men har svingat sig upp så, att han nu genom sina slagterier och kolossala rikedomar beherskar kött- och fläskmarknaden öfver nästan hela unionen.

Sistlidne höst (1889) hölls i Chicago en undersökning om orsaken till kreatursprisernas fall. Egaren af nu nämda slagteri visade då med det vitsord, hans böcker kunde ega, att han på hvarje slagtad oxe icke hade större nettobehållning än 35 à 40 cents d. v. s. 1 kr. 20 öre à 1,50. En så ringa förtjenst gör all konkurrens nästan omöjlig. Men när man slagtar sådana massor, så kommer man till vackra summor.

Om den nyss omnämda försäljningen verkligen kommit till stånd, det vet jag icke. Emellertid är det föremål för många amerikanares lifliga bekymmer, att engelsmännen slå under sig den ena stora affären efter den andra i Amerika och det på alla områden. Men sådan är kapitalets makt. I England är räntefoten låg, i Amerika är den hög. Derför måste ock det engelska kapitalet öfverallt besegra det amerikanska, huru man än må jämra sig. Amerika får väl i frihetens namn (!) hitta på några lagar till »skydd» äfven mot detta. De skola endast blifva dammar, som slutligen brista för att vålla förödande öfversvämningar.

När jag hade kommit tillbaka till staden, besökte jag det kongregationalistiska teologiska seminariet, som jag förr talat om. Der var nu ferier och derför just ingenting att se.

På aftonen kl. 8 var jag inbjuden till en s. k. reception hos en mr. Case, en mycket rik man. Der var ett stort och

fint sällskap samladt. Det var ett äkta amerikanskt hus. Jag blef presenterad för herrar och damer i oändlighet. Allas namn fick jag naturligtvis veta, och allas namn glömde jag lika hastigt. Alla sade de, när de togo mig i hand: »Happy to see you»,* »Glad to see you»,** »Very happy to meet you»,*** o. s. v. Jag hade aldrig hört dessa uttryck förr, och jag kände mig nästan stolt öfver att på en gång kunna göra så många menniskor glada och lyckliga. Man samspråkade lifligt en stund. Sedan alla voro samlade och bland dem en stor skara svenskar, bjödos vi att gå upp i öfversta våningen. Den var två trappor upp. Der var husets bönesal, en treflig liten en, försedd med orgel samt en upphöjning för talaren. Alla platser blefvo upptagna. Sammankomsten började med en andlig sång. Enligt amerikanskt bruk måste denna sammankomst, likasom alla andra, ledas af en »president». För tillfället tjenstgjorde såsom sådan en doktor Williams, en utmärkt älsklig man, att döma af hans yttre. Hallner skulle tolka, men d:r Williams talade i så enkla och korta meningar samt sade ut orden så tydligt, att jag sjelf förstod alltsammans och derför bad Hallner låta bli att tolka. När Hallner återgaf dessa mina ord på engelska, utbrast hela åhörareskaran i lifliga handklappningar. Derefter talade presidenten för teologiska seminariet, d:r Fisk. Han är en gammal, jovialisk och treflig gubbe. Jag förstod äfven hans tal fullständigt. Det var alltigenom godmodigt men på samma gång till innehållet allvarligt. Derefter måste jag tala till de församlade. Det skedde på svenska, och nu måste Hallner tolka igen. Sedan jag slutat, ledde en af de närvarande i bön. Derpå följde återigen sång och herrens välsignelse, denna sista uttalad, om jag minnes rätt, af d:r Williams.

När vi kommo ned i våningen igen, blefvo vi bjudna på lemonad. För öfrigt förekom ingen traktering alls. Hela festen var slut kl. 10. Särdeles praktiskt syntes det mig vara, att icke samqvämet störtes af dessa trakteringar, som äro så vanliga hos oss, af dessa skramlande brickor och kaffekoppar, som kunna göra en nervös, för att icke säga något

* Lycklig att se er.

** Glad att se er.

*** Mycket lycklig att råka er.

värre. Det är godt och väl, att vänner vilja traktera vänner, men säkert är, att de troende derigenom gå miste om en väsentlig del af den uppbyggelse, som de annars kunde hafva af sina samqväm. Vill man, innan det egentliga samqvämet börjar,

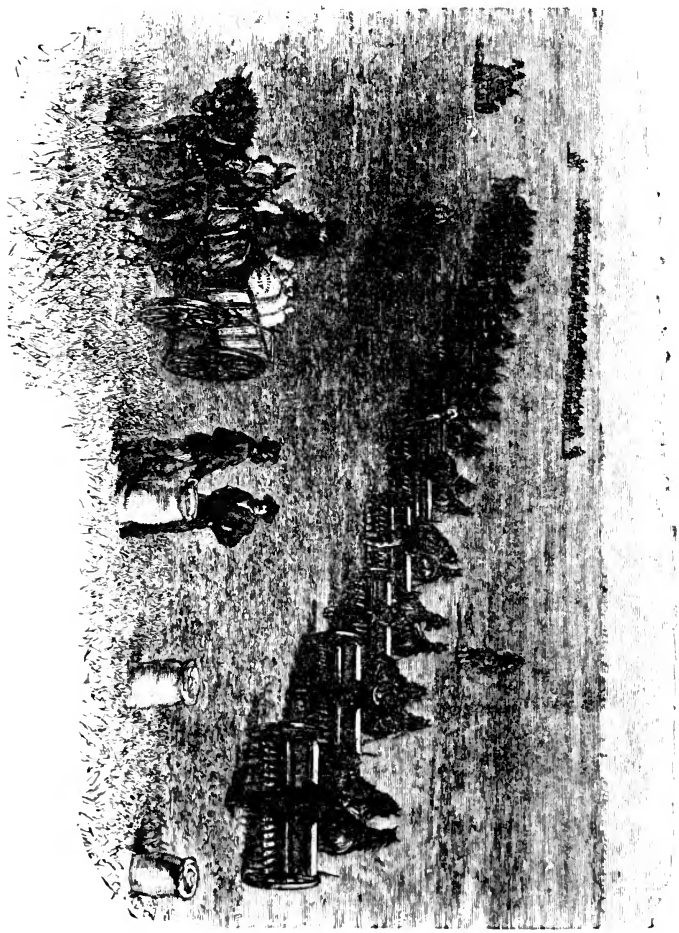

Hvetesådd. Se kap. 43.

eller när det är slut, bjuda sina vänner någon förfriskning, så må ske, men *under* det samma bör man få vara i fred för sådant. Den som kommer, sedan det börjat, må dermed anses hafva sagt, att han ingen traktering vill ha. Synnerligen må de, som hafva råd att traktera, föregå andra med exempel af enkelhet. Om de »slå på», så tycka andra, att de icke kunna

vara sämre. Ty hvar och en skäms att visa, att han ej har råd att vara »så god som en ann». Derigenom blifva samqvämen dyra — man måste för dem gifva ut mer, än man skulle kunna förmås att gifva ut till hjelp för en fattig familj. De blifva ock besvärliga, och — hvad värst är — de förlora den välsignelse, som man skulle kunna hafva af dem.

Ur indianernas lif.
Se kap. 42.

En annan förtjenst hos det nämda samqvämet var, att det var kort. I det afseendet hafva vi svenskar säkert mycket att lära af amerikanarne. Ett samqväm skall vara uppfriskande för kropp och själ. Men håller man på till kl. 12 eller 1 på natten och derutöfver, så får man gå dufven, sömnig och olustig hela den följande dagen, och det är måttligt uppfriskande eller trefligt.

TRETTIOFJERDE KAPITLET.

»Importeradt». — Rundmålning, föreställande Jerusalem på korsfästelsedagen. — Predikan i Engelwood. — Den 4 juli. — Hos Blatchfords. — Predikan i Stockholm.

Det var mycket varmt i Chicago de dagar, jag var der, och jag kände det ofta besvärligt att stå och predika i en vanlig svensk prestrock. Jag försökte derför att få köpa en lämplig tunn svart rock. Björk följde mig, och vi gingo från den ena stora butiken till den andra. Det är otroligt, hvilka väldiga butiker för färdiggjorda kläder man finner i Chicago. Man känner sig färdig att fråga, huru det skall blifva möjligt att sälja dessa kolossala högar af byxor, rockar, västar m. m. d. Men det går naturligtvis. Kläderna göras så, att de icke hålla för länge, och tullen hjelper fabrikanterna att få sälja dålig vara men taga betaldt så, som om den vore god.

Jag fick mig nu en sådan rock, som jag önskade, men jag häpnade, när jag hörde, att den kostade 7 dollars (nära 27 kronor). Hemma i Sverige hade jag säkert fått den för 10 eller 12 kr., d. v. s. mindre än halfva priset. Vi försökte pruta, men det var alldeles omöjligt. Björk sade, att jag var predikant, och att jag derför borde få den vanliga »prestrabatten». Såsom jag förr nämt, är det nämligen i Amerika mångenstädes, och ej minst i Chicago, vanligt, att prester få 10 proc. rabatt på, hvad de köpa. Men det hjelpte icke.

»Det är en alldeles utmärkt vara; det är *importeradt* tyg», invände säljaren.

Jag fäste mig särskildt vid dessa hans ord. Men sedan fick jag höra, att det lär vara vanligt både i Chicago och annorstädes, att om man kommer in i en butik för att köpa något och begär god vara, så säger säljaren, när han lägger fram det begärda:

»Detta är det bästa, som finnes, det *är importeradt.*»

Jag hade bekanta, som voro ifriga tullvänner, men när de för egen del skulle köpa en hatt eller rock eller dylikt, så köpte de engelsk vara för att få god qvalitet. Hm, Hm! Då var jag trots mina frihandelsåsigter vida bättre. Jag lät icke klippa mitt hår mer än en enda gång i Amerika för att spara förtjensten åt någon svensk klippare.

Sedan jag fått min rock, gick jag att bese en stor rundmålning, föreställande Jerusalem på korsfästelsedagen. Emedan jag var predikant, kom jag in gratis. Rundmålningen var utmärkt i alla afseenden utom i ett, och det var tyvärr det vigtigaste. Den korsfäste frälsarens bild och hela gruppen deromkring var alldeles misslyckad. Man torde väl också kunna med sanning säga, att de bilder af den korsfäste frälsaren, som man hittills åstadkommit, i allmänhet icke äro annat än karrikatyrer. I den äldsta kristna kyrkan framställde man aldrig den *lidande* Kristus i bild. Det var först i sjunde århundradet man började dermed. Man målade och skulpterade korset men aldrig *den korsfäste.* Hvad kan det hafva varit, som hållit den kristne konstnärens hand tillbaka?

Den som förevisade rundmålningen, beskref alltsammans, såsom om vi af oss sjelfva icke hade förstått eller vetat det allra ringaste. I Amerika kan ju sådant vara behöfligt. Der finnas nämligen otaliga, som aldrig åtnjutit någon undervisning i biblisk historia, och förevisaren måste tänka sig möjligheten, att hvar och en är af det slaget. Orden runno ur hans mun som vatten ur en tratt, och jag tror, att om han hade sofvit, hade det af gammal vana gått lika bra. Frälsarens ord på korset, röfvarens bön, allt gick i ett enda dödande rammel precis som annat prat. Det var i högsta grad vidrigt att höra. Jag och Björk sade några ord till hvarandra. Deröfver blef han förargad och sade, att det var *han,* som skulle beskrifva sakerna derinne, och att vi skulle vara tysta. Och vi lydde naturligtvis strax som goda skolgossar.

På aftonen — det var den 3 juli — reste jag ut till en af Chicagos förstäder, benämd Engelwood. Der finnes en missionsförsamling på omkring 100 medlemmar. Hon har en egen kyrka, men den var alldeles för liten att nu användas. Derför hade vännerna hyrt den största lokal, som fans att få, en Skating Ring, en utmärkt lokal. Der var också mycket folk samladt och bland dem flere augustanaprester. En ovanlig stillhet var rådande under hela föredraget. Efter det samma sjöngo Hultman och ett par sångkörer några uppbyggliga sånger.

När jag gick till denna sammankomst, mötte jag en afdelning af frälsningsarmén. Det var några unga qvinnor, bland dem en flicka på vid pass 10 eller 12 år. De slogo på större och mindre trummor och sjöngo med pipig och gäll röst några andliga sånger. Det hela tog sig fantastiskt ut, och de unga qvinnorna syntes mycket exalterade. Ingen tycktes dock bry sig om, vare sig dem eller deras sång. Det är skada, att menniskor, som hafva så stort och berömvärdt nit om andras frälsning, icke alls skola förstå vigten af att äfven i *sättet* efterlikna Kristus och hans apostlar. Pauli ord: Varen mina efterföljare, såsom jag är Kristi — de ega nog sin tillämpning icke blott på *nitet* utan äfven på *sättet*. Men det är ju så vanligt att blunda för, hvad man icke tycker om.

Den 4 juli är en för Amerikas Förenta Stater betydelsefull dag. Det är den s. k. frihetsdagen, som firas till minne af oafhängighetsförklaringen. Allt arbete hvilar på den dagen. Den egnas helt och hållet åt att upplifva och befästa nationalkänslan. Öfverallt hvar man går fram på gatorna, ser man större och smärre amerikanska flaggor hänga ut genom fönstren. Öfverallt möter man åkdon, prydda med amerikanska flaggor. Hästarne bära ock sådana på hufvud och seltyg.

Jag kunde vid åsynen af allt detta icke utan vemod tänka på, huru litet man i Sverige verkligen gör för att väcka och stärka den sanna nationela känslan. Derför är det ock så få, som veta eller besinna, hvad det vill säga att ega ett fädernesland, ett land der ens vagga stått, der ens fäder arbetat och sträfvat, försakat och lidit, ja blött, för att i arf åt kommande slägten lemna frukten af den materiela och andliga kultur, som de mäktat åstadkomma, ett land der man genom en sjelfuppoffrande moders kärlek fått sina första intryck af ljus och sällhet,

af dygd och tro och trohet. Vi hafva icke i Sverige en enda festdag, som i något afseende kan sägas likna frihetsdagen i Amerika. Vi fira Gustaf-Adolfsdagen men knapt någon mer, och det sker endast af små grupper med några sånger och några tal så lamt som möjligt. Nationen såsom sådan förblir dervid fullkomligt främmande. Ja, nittionio hundradelar af folket torde icke ens veta af någon Gustaf-Adolfsdag. Helt annat är det i Amerika. Der finnes ej en femårig pojke, som icke vet af den 4 juli. Der elektriceras hela folket, lärda och olärda, rika och fattiga, gamla och unga af den nationela känslan på en sådan dag som denna.

Naturligtvis måste jag ut och se på folklifvet. Albert Juhlin skjutsade mig genom nästan alla Chicagos parker. Dessa parker äro icke särdeles stora, men de äro många och utmärkt vackra. Särskildt beundrade jag de praktfulla blomsteranläggningar, som här och der tjuste ögat med sina sköna färger och vackra, stundom fantastiska, former. På ett ställe såg man en obelisk, formad af växter, på ett annat en stor solvisare, också bildad af växter, på ett tredje ställe en kolossal örn med utbredda vingar, gjord af små kaktusväxter i olika färger o. s. v. En skärande motsats till parkerna bildade en hop eländiga farmarestugor, som vi här och der passerade. Aldrig hade jag trott, att jag i närheten af Chicago skulle få se sådana usla kyffen.

Målet för vår färd var den s. k. Jackson Park. Der voro en stor hop troende vänner församlade. Vi kommo dit kl. 2. Parken ligger vid Michigansjön. Många tusen menniskor vimlade der om hvarandra i större och mindre sällskap. Det var det brokigaste folklif, man kan tänka sig. Alla syntes vara ogenerade, som om de varit ensamma. Alla möjliga sorts lekar såg man här: velocipedåkning, blindbock, bollspel o. s. v. Öfverallt lågo menniskor i hängmattor och i gräset. Små barn sprungo der ock i oändlighet. Barnvagnarnes antal stod ej till att räkna. Flertalet qvinnor voro klädda i helhvita drägter — något som för resten, enligt hvad jag förr en gång nämt, är mycket vanligt i Amerika om sommaren. Det var riktigt lärorikt att vandra genom parken och se denna ofantliga röra af menniskor. Jag kunde ingenstädes upptäcka någon tillstymmelse till dryckenskap eller oanständigt väsende.

Det sällskap, som jag tillhörde, hade med sig en sångförening. Den stämde upp en andlig sång. Många amerikanare samlades för att höra på. Då sången var slut, började de på amerikanskt manér att klappa händerna. Men när svenskarne icke gjorde det samma, blefvo de förlägna och drogo sig snopna bort.

Ett af de sällskap, som för dagen hade slagit sig ned i parken, utgjordes af lärare, lärarinnor och barn tillhörande augustanaförsamlingens söndagsskolor i South Chicago. De hade intagit en plats icke långt ifrån oss. Tre män kommo och bådo mig, att jag skulle gå öfver till dem och tala något Guds ord. Jag svarade, att jag icke kunde göra det. Det skulle nämligen alltid på åtskilliga håll komma att tolkas så, som om jag hade försökt tränga mig in bland augustanarne för att ställa till slitningar och villervalla. De återvände. Nu kom presten. Han förklarade, att jag ingenting behöfde frukta i sagda afseende. De skulle blifva glada, om jag komme och talade för dem. Men jag stod fast vid, hvad jag hade sagt. Man bad mig då, att jag skulle hålla ett litet föredrag på den plats, der vi voro, men jag svarade återigen nekande. Deraf skulle följden blifvit, att åtskilliga af augustanarne hade kommit öfver till vårt sällskap, och då hade deras eget blifvit skingradt.

»Jag är viss, sade jag, att om jag gjorde något sådant, skulle det icke dröja länge, innan man i en stockholmstidning finge läsa en illvillig korrespondens från Chicago om, huru jag hade försökt tränga mig in och åstadkomma söndringar bland dem, som tillhörde augustanakyrkan.»

Från parken åkte jag med Juhlin genom Chicagos förnämsta gata, den gata vid hvilken stadens millionärer hafva sina residens. Det var en ytterst fin gata. Nästan alla hus voro fristående, omgifna af vackra gräsmattor och blomsterplanteringar. Hvarje hus var naturligtvis afsedt endast för *en* familj.

När mörkret hade inbrutit, samlades jag med några vänner uppe på taket af ett högt hus för att beskåda de fyrverkerier, med hvilka aftonen firades. Öfverallt stego nu raketer och små lysande, mångfärgade ballonger upp i luften. Öfverallt på gatorna smälde och brakade det. Ibland voro fyrverkeripjeserna riktigt vackra.

Under hemfärden voro vi på flere ställen utsatta för fyrverkeripjeser, som alldeles oväntadt exploderade på gatan midt framför hästen, så att vi måste räkna det såsom ett under, att han icke mången gång råkade i sken. Hade jag varit kejsare i Ryssland, skulle jag hafva trott, att jag varit utsatt för nihilister, som velat skaffa sig frihet genom att döda mig med sprängbomber. Men lyckligtvis var jag bara lektor i Sverige och teologie doktor i Connecticut och hade sålunda ingenting att frukta.

När vi kommo till Juhlins, fortsatte vi sjelfva der med fyrverkeriet. Barnen hade nämligen köpt en hel del små fyrverkeripjeser, som de afbrände på gatan. De smälde och sprakade dugtiga tag. Och så gick den dagen till ända.

Den 5 juli, fredagen, hade jag en mycket intressant dag. Jag var inbjuden till en amerikansk familj vid namn Blatchford på deras landställe, 16 eng. (= $2^1/_2$ sv.) mil från Chicago. Vi färdades dit på jernväg, jag och min son samt professorerna Curtiss och Scott. Vid stationen mötte Blatchford med trenne vagnar, en körd af kusken, en af hans son och en af hans dotter. I Amerika är det mycket vanligt, att fruntimmer köra. Man möter ständigt på gator, i parker och på vägar åkdon, der en flicka eller en fru håller tyglarne. Så snart vi kommit fram, förde mr B. oss genast upp på taket eller, rättare sagdt, toppen af det torn, hvarmed hans villa var försedd. Han var synnerligen intresserad af att visa oss och beskrifva den omgifvande trakten. För icke många tiotal af år sedan hade här varit en ödemark. Nu såg man en ändlös slätt med de bördigaste sädesfält. Detta har åstadkommits genom vattning och trädplantering. När Chicago anlades, trodde man knapt, att det vore möjligt att bebygga Amerika längre i vester. För ännu kortare tid tillbaka ansåg man det omöjligt att åstadkomma fruktbart land vester om Omaha i Nebraska. Emellertid har odlingen alltjemt gått framåt, och det torde icke komma att dröja särdeles länge, innan de oändliga ödemarker, som ännu finnas qvar, blifvit förvandlade till lika härliga och fruktbara landskap som Illinois, Nebraska, Kansas och andra stater. Man påstår, att det är de alltjemt framskridande trädplanteringarna, som förorsaka nederbörd, och mer än nederbörd behöfs icke, för att »heden skall blomstra såsom en ros».

Blatchford är medlem i allehanda sällskap för mission och välgörenhet. Man sade mig, att han var mycket rik och välgörande, det senare utan att stöta i basun för sig, hvilket annars är mycket vanligt i Amerika. I staden har han ett ståtligt hus, som jag senare gick igenom. Hans landställe är mycket vackert. När vi kommo ned från taket, sällade sig min son till ungdomen för att slå boll. Vi andra slogo oss ned på en gräsplan i skuggan af stora träd och samspråkade. Samtalet fördes på tyska. Sedan vi sålunda hade tillbragt en angenäm stund, skulle vi in och spisa middag. När vi stego upp för att gå, sade fru Blatchford till mig:

»Innan vi spisa, vill jag, att ni skall följa mig till vår kusk och skaka hand med honom och hans familj. De äro så snälla menniskor. Han har varit hos oss i 16 år. Dessutom är han svensk.»

Naturligtvis gjorde jag henne med glädje till viljes, och vi — kuskens och jag — voro å ömse sidor belåtna med sammanträffandet.

Måltiden var enkel. Den bestod af två rätter mat samt glace.* Ack, hvad det är skönt, när man är bortbjuden, att slippa äta sig förderfvad. Som dryck bjöds iskallt te. Jag hade aldrig hört talas om sådant förr, men fann det mycket läskande. Jag vill verkligen rekommendera det till mina läsare. Försök det en gång, och du skall säkert göra om det. Lägg ett stycke is i ett glas och slå te deröfver. Det är hela processen. Socker och grädde kan du efter behag taga eller icke taga dertill. Försök bägge delarne.

Efter middagen samlades vi i förmaket för att läsa Guds ord och bedja. Sedan vi sjungit en sång, uppmanade herr Blatchford mig att läsa Ps. 23 på svenska, hvilket jag också gjorde. Derefter föllo vi alla på knä, och professor Curtiss bad högt. Bland de närvarande voro äfven husets tre tjenarinnor, två svenskor och en norska. När de kallades in, satte de först sina stolar utanför tröskeln till förmaket. Der var ju främmande, och de voro blyga, helst som de voro klädda i sina arbetsdrägter. Men fru Blatchford tyckte icke om det utan gaf dem genast en vink att flytta in stolarne. Detta gjorde på

* Glace äter man öfverallt i Amerika nästan hvarje dag hela sommaren igenom.

mig ett mycket godt intryck. Jag har alltid känt mig sårad, der jag vid gemensamma familjegudstjenster sett tjenstefolket

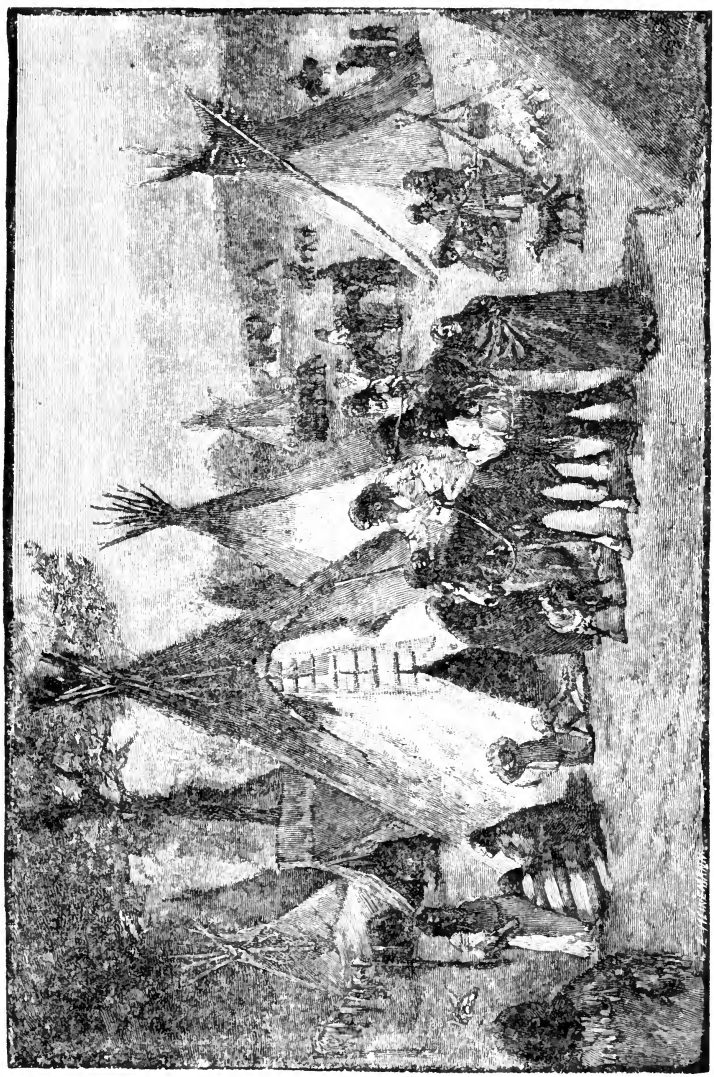

Ur indianernas lif. Se kap. 42.

sitta utanför tröskeln till det rum, i hvilket de öfriga varit församlade. När huset samlas *inför Gud,* då skall det, såsom ap. Paulus säger, icke vara skilnad mellan tjenare och fri. Efter bönestunden sade fru Blatchford:

»Det skulle vara så roligt, om ni ville visa er litet vänlig mot våra tjenarinnor och skaka hand med dem. De äro så snälla menniskor, och vi tycka så mycket om dem. För resten äro de svenska alla tre.»

Att den ena af dem var norska, det kunde hon naturligtvis icke hafva reda på. Jag gjorde, som hon ville, och talade med tjenarinnorna några ord om herren. Sedan det var gjordt, tog jag det lilla biblioteket i förmaket i betraktande. Medan jag stod der, kom fru B. med en fjerde tjenstflicka och sade:

»Det skulle vara så roligt, om ni ville helsa på den här också och skaka hand äfven med henne. Hon är amerikanska och förstår inte, hvad ni säger, men hon skulle säkert sätta stort värde på, om ni ville visa henne någon vänlighet.»

Naturligtvis gjorde jag, som hon bad mig, och det gladde mig uppriktigt att se detta ädla drag af hemlif i en rik, gudfruktig, amerikansk familj. Hela det der besöket efterlemnade hos mig ett oblandadt godt intryck.

När vi foro derifrån, hade vi så när kommit för sent till stationen. Tåget var redan inne. Vi måste hoppa ur våra åkdon och rusa så mycket, vi förmådde, utan att taga farväl af de vänliga menniskorna, som hade följt oss till stationen. Kl. 2,30 e. m. anlände vi till staden.

På aftonen for jag bort till en plats, som heter Stockholm på vestsidan i Chicago. Det var lång väg dit, och de gator, efter hvilka vi åkte, befunno sig i det allra eländigaste skick, så att man kunde rent af förlora tålamodet. I Stockholm finnas en mängd svenskar, till största delen arbetare vid en stor skördemaskinfabrik. Flere bland dem äro troende. De hafva på en dubbeltomt, som fabrikens egare skänkt dem, bygt en liten kyrka af sten. Vid mitt besök användes dock icke denna, utan hölls sammankomsten i en amerikansk metodistkyrka, som metodistförsamlingen utan ersättning upplåtit. Jag predikade för en så stor skara folk, som lokalen rymde. Må Gud välsigna sitt ord på deras hjertan, som hörde det!

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

I staden Pullman.

Lördagen den 6 juli var jag inbjuden till Princell i Evanston, en af Chicagos förstäder. På qvällen skulle jag predika i Pullman, en annan förstad till Chicago. Dagens schema var alltså: först till Evanston, sedan till Pullman. Emellertid fick jag höra, att fabrikerna i Pullman skulle stängas på middagen, emedan det var lördag. Derför försakade jag resan till Evanston och for redan på morgonen till Pullman. Detta vållade dock stora ledsamheter. Princell hade nämligen, vänligt nog, till sällskap åt mig inbjudit åtskilliga andra vänner, och jag kan lätt förstå, hur tråkigt det måste hafva varit både för honom och hans fru, att jag då icke kom. Jag fick af detta en lexa, som kan vara vigtig nog, nämligen att alltid, äfven i småsaker, blifva vid det, som en gång är bestämdt och öfverenskommet. Jag brukar ju också följa den regeln, men här, tyckte jag, var ett särskildt förhållande, och för öfrigt visste jag ingenting om bjudningen. Ledsammast var dock saken derför, att Princell trodde, att bevekelsegrunden var en helt annan, än den var. Han menade nämligen, att Björk öfvertalat mig att låta bli besöka honom för det förhållandes skull, hvari han stod till Missionsförbundet. Men för den tanken fans ingen den ringaste grund.

Staden Pullman har fått sitt namn efter den person, George Pullman, som anlagt den samma. Den hör till de märkvär-

digaste företeelser, som jag var i tillfälle att se i Amerika. Jag vet ingenting så betecknande för farten i de amerikanska förhållandena som denna stads historia.

Redan år 1859 gjorde G. Pullman sig bemärkt genom förändringen af tvänne vanliga passagerarevagnar till sofvagnar, som vida öfverträffade alla förut brukliga. Sin första nya sofvagn bygde han år 1864 för en kostnad af 18,000 dollars (= 70,000 kr.). Han hade sysselsatt sig mer än ett år med dess konstruktion. När den var färdig, betraktades den såsom ett riktigt under af byggnadskonst och prydlighet. Pullman blef med ens ryktbar, och 1867 bildades med ett kapital af en million dollars Pullman Palace Car Company med Pullman som president.

År 1880 uppstod hos Pullman den planen att för bolagets verksamhet bygga en egen särskild stad, som i alla afseenden skulle blifva ett mönster för en amerikansk industristad. Han ville å ena sidan bygga den samma i närheten af någon mer betydande affärsplats men å andra sidan så pass aflägse derifrån, att hans arbetare skulle vara fria från de frestelser, för hvilka de i en stor stad alltid måste vara utsatta. Han lyckades också att ungefär 12 eng. mil från Chicago köpa 4 tusen acres land i närheten af en sjö, som heter Calumet.

Här anlades nu staden Pullman, som utan tvifvel i sitt slag står alldeles enstaka i hela verlden. G. Pullman och hans ingeniörer utarbetade på en gång en fullständig plan med gator, tomter och öppna platser samt anlade genast storartade och väl genomtänkta dräneringar äfvensom andra underjordiska ledningar öfver hela platsen. Först derefter skred man under ledning af en skicklig arkitekt till att bygga sjelfva staden.

Likasom marken eges af bolaget, så har också bolaget bygt och eger hela staden. Ingen enskild person kan der få köpa en tomt eller ega ett hus. Alla innevånare äro hyresgäster hos bolaget. Husen äro mestadels bygda af tegel, för hvars tillverkning den yppersta lera erhållits från botten af Calumetsjön. De äro öfver hufvud små, såsom boningshusen i Amerika i regeln äro. Men de äro täcka till sitt yttre — facaderna äro i allmänhet gjorda af fasoneradt tegel — samt nätt och tretligt inredda i större och mindre lägenheter från 11 à 12 rum till 3 á 4. Alla hus äro försedda med goda

källare eller jordvåningar, hvilka mycket användas såsom kök. Hvarje hus är utrustadt med alla nutida beqvämligheter såsom gas- och vatten- samt afloppsledning och vattenklosett. Tio procent af husen hafva äfven badkaminer och badrum. De bättre husen, likasom verkstäderna och de offentliga byggnaderna, uppvärmas med ånga. Alla hus ligga vid breda, planterade och väl stenlagda eller makadamiserade gator, öfver hvilkas renhållning vakas med yttersta noggrannhet. Största delen af gatorna äro 66 fot breda. Husen ligga 16 till 25 fot från gatulinien ungefär såsom de nyare fina husen på Östermalm i Stockholm.

Den 1 januari 1881 bestod Pullmans befolkning af en man, en qvinna, en tjensteflicka och ett barn. År 1884 hade staden 1,520 hus med 6,485 rum. År 1889 i augusti, då den sista folkräkningen skedde, uppgick befolkningen till 10,610 (6,853 män och 3,757 qvinnor), fördelade på 1,583 familjer. Men i stadens omedelbara närhet, fastän utom dess gränser, bodde samtidigt en befolkning af omkring 9,000 menniskor. En svensk, som gick omkring med mig i staden, sade till mig: »Här fans inte sten på sten för åtta år sedan, när jag kom hit. Allt var då en öppen, ödslig prärie.»

De synnerligen utmärkta anordningar, som enligt alla vetenskapliga regler äro iakttagna för sundhet i denna stad,* hafva på det allmänna helsotillståndet utöfvat ett högst väsentligt inflytande. Dödligheten i Pullman är 7 à 8 på tusen för år, medan den i de flesta amerikanska städer är 3 gånger så stor. Detta förhållande, gynsamt i och för sig (den allmänna dödligheten i den civiliserade verlden lär nämligen uppgå till omkring 32 på tusen) blir ännu mer gynsamt, om man betänker, att nära en fjerdedel af dödsfallen vållas genom olyckshändelser vid de många maskiner, som finnas i Pullman. Un-

* Den flacka och sumpiga jordmånen — sådan är den öfverallt i Chicagos omgifningar — erbjöd intet naturligt aflopp för kloakerna. Der murades derför en vid och djup brunn, i hvilken alla kloakledningar utmynna. Denna brunn är förlagd rätt under den stora fabriksskorstenen, till hvilken åtta luftrör leda upp. Genom dessa uppsuger skorstenens kraftiga drag alla osunda dunster ur brunnen, så att man ingenstädes på gatorna eller i husen erfar den minsta olägenhet deraf. Den från kloakerna i brunnen utmynnande orenligheten tages också till vara; den pumpas och ledes till ett 3 eng. mil aflägset större jordbruk, der stora sträckor annars obrukbar mark derigenom gjorts odlingsbar.

der år 1887—88 föddes öfver tusen barn i Pullman. Antalet födda var då 5 gånger så stort som antalet döda.

För det uppväxande slägtets undervisning är i Pullman väl sörjdt. År 1889 hade de offentliga skolorna mellan 1 och 2 tusen lärjungar, hvilka undervisades af 24 lärare. För gossar, som arbeta i verkstäderna, hålles dessutom aftonskola. Meningen är att anlägga en teknisk skola för unge män samt ett universitet. Ett allmänt bibliotek är också inrättadt och hade år 1889 nära 7,000 band, en personlig gåfva af G. Pullman till staden. För det samma prenumererades dessutom på 70 tidningar och tidskrifter. Mot en afgift af 25 cents i månaden är det öppet för alla, som der önska läsa tidningar eller studera böcker. Boklånens antal växa oupphörligt. Och en glädjande företeelse är, att begäret efter *goda* böcker alltmer tilltager. Biblioteket besökes dagligen af ungefär 100 personer och hålles öppet från kl. 8 på morgonen till kl. 8 på aftonen.

Såsom en högst märkvärdig egendomlighet i en så stor stad som Pullman må anmärkas, att derstädes utgifves endast *en* tidning, och denna en gång i veckan. Den är i politiskt afseende fullkomligt neutral och befattar sig allenast med saker och ting, som äro af intresse för staden sjelf.

Naturligtvis uppförde Pullman äfven en kyrka i staden. Den bygdes med beräkning att bli uthyrd åt den kyrkoförsamling, som först kunde bli i stånd att erlägga hyran derför. Presbyterianerna togo henne. Men äfven andra samfund hafva nu gudstjenstlokaler i staden eller dess närhet. Bland dessa må nämnas en svensk luthersk kyrka samt en svensk metodistkyrka. Den lutherska församlingen består af vid pass 150 medlemmar. De svenska missionsvännerna hyra för sina gudstjenster en sal i den s. k. Arkaden, en stor byggnad, tillhörig bolaget och innehållande hvarjehanda offentliga lokaler såsom bibliotek, operasal, bank, post, telegraf m. fl. samt en bazar med försäljningslokaler för allt, som hör till lifvets nödtorft.

Största delen af Pullmans befolkning, bestående hufvudsakligen af tyskar, fransmän och italienare, äro katoliker. Dessa ega äfven tvänne kyrkor och hoppas att snart få bygga den tredje.

I hela Pullman finnes icke och får icke finnas någon krog. Detta har haft ett mycket stort inflytande på det sedliga till-

ståndet inom samhället. I Pullman behöfs icke heller mer än en eller två polismän. Medan Chicago har en lagkarl för hvar 350:de person af sin befolkning, har Pullman endast en för sina mellan 10 och 11 tusen innevånare. Denne bor icke ens i Pullman. Han har endast sitt kontor der och använder blott en del af sin tid för denna stad.

För att upprätthålla nykterhet och sedlighet inom samhället äro bostadslägenheterna uthyrda på 10 dagars uppsägning. Visar det sig sålunda, att i någon lägenhet lönkrögeri eller annat osedligt väsende förekommer, så uppsäges hyresgästen strax, och eftersom bolaget eger alla hus, kan han icke heller få hyra på något annat ställe i staden utan måste flytta från orten. Huru stora olägenheter det alltså än kan hafva med sig, att ett enda bolag eger alla hus i en stad, så kan saken likväl, om den skötes bra, vara till mycket stort gagn för samhället.

För den befolkning, som bor närmast utomkring Pullmans gränser, gälla naturligtvis icke samma bestämmelser. Der äro enskilda personer egare af husen, men förhållandena i staden utöfva ett sådant inflytande på dessa, att der råder ungefär samma ordning som i sjelfva staden. En bidragande orsak dertill är utan tvifvel, att en stor del af dem äro arbetare i Pullman och mycket väl veta, att om de tillåta sig något oskickligt väsende, så hafva de snart afsked att vänta.

Likasom dryckenskap föder af sig osnygghet, så är ock å andra sidan renlighet en af nykterhetens frukter. Detta visar sig äfven i Pullman. Och man har observerat, att när dit kommit familjer, som varit utmärkta för orenlighet och oordentlighet, så hafva de till följd af den allmänna opinionen antingen måst bättra sig eller också flytta bort från samhället.

Staden har en utmärkt brandstation med en brandkår på nio man. Ungefär midt i staden ligger ett mycket högt vattentorn med en reservoar, som håller 2 millioner kannor vatten.

Det är naturligt, att i en sådan stad som Pullman en hel mängd andra affärer måste uppblomstra. Pullmanbolaget har dock icke någon del i dessa utan hyr allenast ut lokaler till dem i Arkaden samt i en stor, bolaget tillhörande saluhall.

För lek och kroppsöfningar samt andra förströelser är också väl sörjdt i Pullman. Der finnas lekplatser för barn

samt platser för bollspel och andra atletiska öfningar, båthus, gymnastiklokal m. m. d.

Pullmans fabriker äro någonting i sitt slag alldeles vidunderligt. I dem finnas 987 maskiner (743 som arbeta i trä, och 244 som arbeta i jern). Der finnas dessutom 37 blåsmaskiner, 38 ånghamrar och 10 hissar. För verkstädernas behof användas icke mindre än 16 lokomotiv med dithörande vagnar. Den ångmaskin, som drifver nästan hela verket, lär vara den största, som någonsin blifvit bygd i verlden. Den förfär-

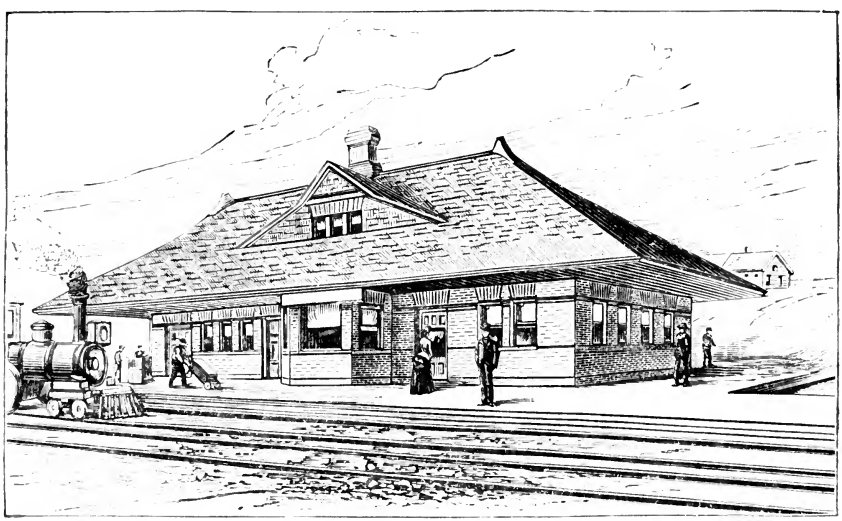

Jernvägsstation på landsbygden i Amerikas vester.
Se kap. 42.

digades år 1876 för utställningen i Philadelphia, der den användes för att draga alla der uppställda maskiner. Den är beräknad att utveckla 2,400 hästkrafter. I verkligheten kan den dock lemna 2,500. När den, söndertagen i lösa delar, fördes till Pullman, upptog den 35 godsvagnar. Pullman köpte den för 114 tusen dollars (ungefär 400 tusen kronor).

I Pullmans verkstäder tillverkas jernvägsvagnar af alla slag samt spårvagnar. De verkstäder, der godsvagnar tillverkas, äro alldeles kolossala. I den södra änden af dem införes förmedelst maskiner trävirket från brädgårdarne. Sedan pas-

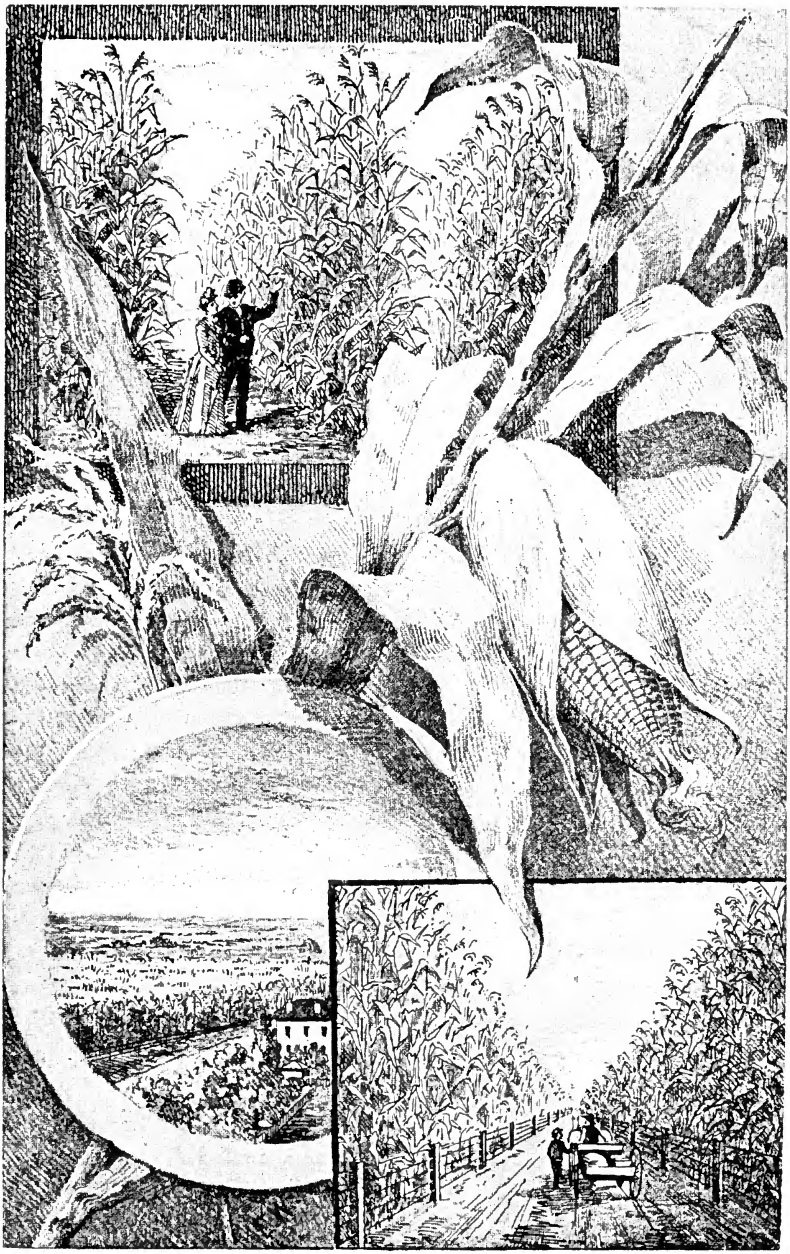

Majsfält i Nebraska.

serar det genom en oafbruten rad af maskiner, till dess det kommer till norra änden, då vagnen är färdig. Arbetstiden i dessa verkstäder är 10 timmar om dagen, och der kunna vid fullt arbete tillverkas 40 godsvagnar på dagen, d. v. s. en godsvagn på hvarje qvart.

Man kunde tycka, att en sådan fabrik vore mer än nog för att förse alla amerikanska jernvägar med deras behof af vagnar, men så är långt ifrån förhållandet. I Amerika begagnas för närvarande ungefär 1 million godsvagnar. Dagligen utdömas 250 af dessa såsom utslitna. För nyanlagda jernvägar erfordras dagligen 100 nya godsvagnar, och för tillökning af vagnarnes antal på de gamla banorna 100 vagnar. Det totala behofvet af nya vagnar är således 450 stycken om dagen eller mer än 10 gånger, hvad Pullmans verkstäder kunna åstadkomma, när de anstränga sig till det yttersta.

Sin förnämsta ryktbarhet hafva Pullmans fabriker erhållit genom tillverkning af passagerarevagnar. Dessa äro af flere slag. Det yttre af en vanlig passagerarevagn kunna läsarne se af teckningen på sid. 288. Af det inre finnes en mycket uttrycksfull bild på sid. 289. Man må härmed jemföra Amerikas första bantåg, hvaraf finnes en bild på sid. 297. Så såg det ut år 1831.* Till dessa vanliga passagerarevagnar komma nu stolvagnar, som jag förr talat om, samt de s. k. Pullmans sofvagnar. Huru en sofvagn ser ut, har jag förut beskrifvit och en teckning af en sådan finnes på sid. 193. I dessa sofvagnar utvecklas en allt mer och mer stigande lyx. Man måste dock vara fackman för att kunna gifva en riktig föreställning om en sådan vagn. I de nyaste finnes äfven badrum. Pullmans sofvagnar begagnas icke allenast i Amerika utan äfven i Europa.

Ett särskildt slag af vagnar äro restaurationsvagnarne, som innehålla en stor matsal jemte kök m. m., och i hvilka fullständiga måltider serveras åt resande under tågets gång. Huru det inre af en sådan ser ut, kan läsaren finna af teckningen på sid 296. Många passagerarevagnar äro buffetvagnar. De likna för öfrigt de vanliga vagnarne, men i deras ena ände finnes en buffet, der man under resan kan få en smörgås med åtskilligt tilltugg, kaffe, te o. s. v. Den nyaste uppfinningen

* Lokomotivet, som hette John Bull, var tillverkadt i England. Det eldades med ved. På tåget voro 16 passagerare.

äro de s. k. korrespondensvagnarne, i hvilka finnes ett rum, der en stenograf sitter, för hvilken man dikterar bref, som man vill hafva afsända. Han stenograferar dem, trycker dem sedan i en skrifmaskin och lemnar dem åt brefskrifvaren, som genomser dem, sätter sitt namn under dem och betalar. Omedelbart expedieras brefven till postvagnen.

Hela antalet af Pullmans passagerarevagnar uppgick 1889 till något öfver 2,000. De lupo på jernvägar, som hade en sammanlagd längd af omkring 100,000 eng. (= 16 tusen sv.) mil.

Då bolaget har godt om beställningar, kan det tillverka 9 sofvagnar och 15 vanliga passagerarevagnar i veckan. Att i en sådan fabrik maskintekniken skall vara uppdrifven till det yttersta, det säger sig sjelft. Isynnerhet sinnrika äro de maskiner, som användas för träsnideri. På hvar och en sådan kan en ensam person med mycken lätthet utföra arbete för 10 träsnidare. Märkvärdigast är dock en s. k. vridmaskin. Den öfverträffar utan motsägelse allt, som förut varit försökt i den vägen. Utan att ombyta skärjern kan man på denna maskin åstadkomma de vackraste vridningar i alla upptänkliga former. Man kan variera i tusental. Ett arbete, som för en god träsnidare skulle taga i anspråk en veckas tid, kan med denna maskin skäras på en timme.

Hvarje s. k. Pullmans palatsvagn kostar i medeltal 16 à 17 tusen dollars eller närmare 70 tusen kr.

En särskild artikel, som under de senare åren har tilldragit sig en synnerlig uppmärksamhet, och som tillverkas i Pullman, äro de s. k. pappershjulen för jernvägar. Dessa göras af tunna pappskifvor, som klistras ihop och sammanpressas med ett tryck af 800 tons. Till hvarje hjul åtgå 175 pappskifvor. Sedan hjulet är väl torrt, hvartill erfordras en tid af 7 månader, omgifves det med en stålring. Dessa hjul räcka ungefär 10 gånger så länge som ett vanligt jernhjul. De kunna gå utan reparation ända till 5 à 600 tusen eng. mil.

Antalet personer, som användes af bolaget i dess fabriker och dess affär för öfrigt, uppgick 1888 till omkring 10,500. De utbetalda aflöningarna utgjorde under samma år mer än 5 ½ million dollars eller omkring 20 millioner kr.

Arbetarne i Pullman förtjena olika allt efter deras skicklighet och beskaffenheten af det arbete, med hvilket de äro

sysselsatta. Arbetslönerna utbetalas hvar fjortonde dag med afdrag af det belopp, som arbetaren har att erlägga i hyra för sin bostad under samma tid.

Såsom slut på denna framställning vill jag anföra några ord ur en kristlig engelsk-amerikansk tidning för juli 1889. Det heter der: »Staden är en teori, utförd i tegel. Teorien är, att män och qvinnor kunna få bo i beqväma bostäder lika billigt som i eländiga kyffen, att skönhet är allenast ett annat namn på ekonomi, att smuts är dyrare än renlighet, att ögats behof af skönhet bör tillfredsställas likaså väl som kroppens öfriga behof, att konsten kan göras till den lifvande själen äfven i handtverket, och att kapitalet icke är rättvist, om det behandlar arbetet, såsom egde det endast en hand och icke ett förstånd, ett hjerta och en själ. En laglig industri är filantropi. En fabrik är en större välsignelse än ett fattighus. Att gifva arbete är bättre än att gifva almosor. Väl ordnade hem, som bereda menniskor trefnad, äro bättre än sjukhus, som vårda de kranka. Med ett ord: den bästa hjelp, man kan gifva menniskor, är, att man hjelper dem till att hjelpa sig sjelfva. Det enda arbete, som är varaktigt, är ett hederligt arbete.»

Hvilken liflig förbindelse som råder mellan Chicago och Pullman, kan man förstå deraf, att, enligt hvad man berättade, mellan de bägge städerna gå dagligen 106 lokaltåg.

På qvällen predikade jag i operasalen i Pullman. Den var alldeles fullpackad med menniskor. Jag stod naturligtvis som vanligt på scenen framför gasrampen. För att icke onödigtvis öka hettan, hade man intet ljus i salongen. Der var alldeles mörkt. Det tog sig mycket besynnerligt ut att se den mörka, rörliga menniskomassan. Jag hade ganska svårt att läsa i min bibel. Gaslågorna befunno sig nämligen vid mina fötter. Men allt måste gå och så äfven detta. Bröderna hade (der som annorstädes) stält till det så bra, som det var möjligt att åstadkomma. Jag var glad åt mitt besök i Pullman. Må Gud välsigna vännerna der.

TRETTIOSJETTE KAPITLET.

Missionsförsamlingen på norr i Chicago. — Predikan der. — Predikan på salen vid Oak Street. — Ledsamheter. — Hos en sjuk svensk. — Tabernakelförsamlingen på söder. — Predikan i Tabernaklet. — Resa till Grand Rapids.

Jag låg qvar i Pullman öfver natten. Följande dag, som var söndag, skulle jag resa in till Chicago för att predika i den s. k. missionskyrkan på norr. Hon eges af den församling, hvars pastor Björk är.

Denna församlings historia har jag förut något vidrört. Hon bildades på ett möte, som hölls den 26 dec. 1868. Redan 1869 köpte hon en tomt till kyrka för 5,300 dollars. Det skedde med stor fruktan, emedan församlingens medlemmar voro få och fattiga, till största delen nyss öfverkomna från Sverige. I oktober samma år stod missionshuset så pass färdigt, att det kunde användas.

Allt gick nu under ett par år sin jemna gång. Församlingen tillväxte märkbart så väl inåt som utåt och hade redan ett rätt stort antal medlemmar, då den ödesdigra måndagen den 9 oktober 1871 kom, och elden lade en stor del af Chicago i ruiner. Det kära missionshuset var den 10 oktober blott en liten askhög. Församlingen var slagen med häpnad och visste knapt, hvad hon skulle göra, ty medlemmarne hade jemte sin gemensamma egendom genom branden förlorat allt, hvad de egde. Det assuransbolag, hos hvilket missionshuset var försäkradt, kunde icke betala sina förbindelser mer än till några få procent. Församlingsmedlemmarne skingrades hit och dit i den stora staden. Ett par söndagar efter branden

samlades de i ett skolhus på vestsidan. Det var för dem, som hade de varit borttappade men återfunnit hvarandra. De började snart göra ansträngningar för att åter få ett hus. Dessa kröntes med den framgång, att på årsdagen af den stora branden eller den 9 oktober 1872 firade församlingen åter gudstjenst för första gången i sitt nya missionshus. Då hon emellertid under så kort tid måst bygga tvänne hus, voro naturligtvis hennes skulder ganska stora. Hennes medlemmar gjorde stora uppoffringar för att blifva dem qvitt, och på årsmötet 1884 kunde kassören rapportera, att församlingen var skuldfri.

Församlingens missionsverksamhet började nu bedrifvas med förnyadt nit.

Äfven det nya missionshuset blef derför snart alldeles för litet. År 1886 köptes en tomt för 10 tusen dollars. Församlingen började genast att för dess betalning upptaga en subskription, hvilken utföll så väl, att hela summan vardt samlad under sommarens lopp. Lifvad af detta lyckliga resultat beslöt hon redan samma år att bygga den nya trefliga kyrka, som hon ännu i dag har, och hvars utseende läsarne hafva sett på sid. 232. Den stora kyrksalen beräknas hafva sittplatser för två tusen personer. I undervåningen finnes dessutom en sal, som anses rymma 800 personer. Der finnas äfven boningsrum för kyrkvaktaren, en skolsal, jemte andra lokaler. Församlingens medlemsantal uppgår för närvarande till omkring fem hundra personer.

Medan församlingen bygde den nya kyrkan, fick hon anbud på att sälja det gamla missionshuset till en judisk församling. Köpet uppgjordes äfven på det vilkor, att församlingen skulle hafva rättighet att under byggnadstiden begagna sitt gamla hus för sina gudstjenster. Så uppstod det egendomliga förhållandet, att judarne hade gudstjenst der på lördagarne och de troende svenskarne på söndagarne.

* * *

När jag från Pullman reste till Chicago, följde en stor skara svenskar från Pullman med. Jag sökte föreställa dem det orätta deri. De borde icke fara in till Chicago och trängas med svenskarne der, som ändå finge trångt nog. Men det hjelpte inte.

När vi kommo till kyrkan, var hon emellertid redan fullpackad. Ja, hela gatan utanför var full med folk. Jag tyckte just, att det var rätt åt pullmansboarne. Hvad var nu att göra? Vi måste ordna det, så godt sig göra lät. Så många som möjligt af dem, som stodo på gatan, släpptes ned i jordvåningen af kyrkan. För dem fick Lindgren predika. Han var grufligt ängslig, ja, riktigt blek af vånda, men det måste gå. Gud välsignade ock hans predikan. Jag predikade öfver Luk. 15: 1—10, som var dagens evangelium. Det är ett kosteligt ord. Vill man hafva en rätt bild af Gud, skall man läsa det kapitlet och se noga efter, icke blott hvad som står der, utan ock *hvad som icke står*. Det är ofta först genom det senare, man riktigt upptäcker det förra. Fråga den förlorade sonens fader, hvem det var, som hade betalt sonens skuld och sålunda gjort det möjligt för honom att utan kränkning af sin rättfärdighet mottaga sin son. Nej, hvar och en känner, att en sådan fråga vore en kränkning af fadersnamnet.

Efter middagen kl. 2.45 skulle jag bort och tala på en gudstjenstlokal, som just den dagen öppnades och invigdes. Det var salen vid Oak Street, som jag förut omnämt. På vägen dit mötte vi ett liktåg. Det var en ung svensk, som skulle begrafvas. Hans föräldrar voro troende. Den unge mannens död var en sorglig historia. Han blef kl. 1 på morgonen den 4 juli mördad midt på öppen gata i Chicago. Han var på väg hem, stilla gående, då han vid ett gathörn mötte en alldeles obekant man, som utan vidare ordvexling skar halsen af honom. Dagarne efteråt utdelades bland svenskarne i Chicago en proklamation, som uppmanade dem att samlas till ett massmöte för att besluta om, hvilka åtgärder de skulle vidtaga, på det att mördaren måtte blifva befordrad till laga näpst. Jag yttrade min förvåning deröfver och frågade:

»Är icke det polisens sak?» hvarpå man svarade mig:

»Polisen? Den gör ingenting utan påtryckning.»

Jag kan icke säga, att detta svar ingaf mig synnerlig vördnad för amerikanska rättsförhållanden. Redan förut hade jag i en amerikansk kyrka hört en pålysning, som kallade folket till massmöte på en bestämd dag i veckan för att genom en kraftig resolution påyrka, att dr. Cronins mördare måtte befordras till laga straff. Mordet på dr. Cronin upprörde på den

tiden icke blott Chicago utan nästan hela Amerika. Cronin hade blifvit kallad till sjukbesök. Inkommen i huset befann han sig midt i hopen af mördare, som utan förskoning dråpo honom, hvarefter de stoppade ned hans lik i en gatubrunn, der det sedan återfans vid rensning af kloakrören. Såsom förhållandena hos oss äro, skulle myndigheterna helt säkert räkna det såsom en förolämpning mot sig, om allmänheten genom opinionsmöten försökte utöfva ett tryck på dem till att fullgöra sin skyldighet. Men i Amerika måtte det behöfvas.

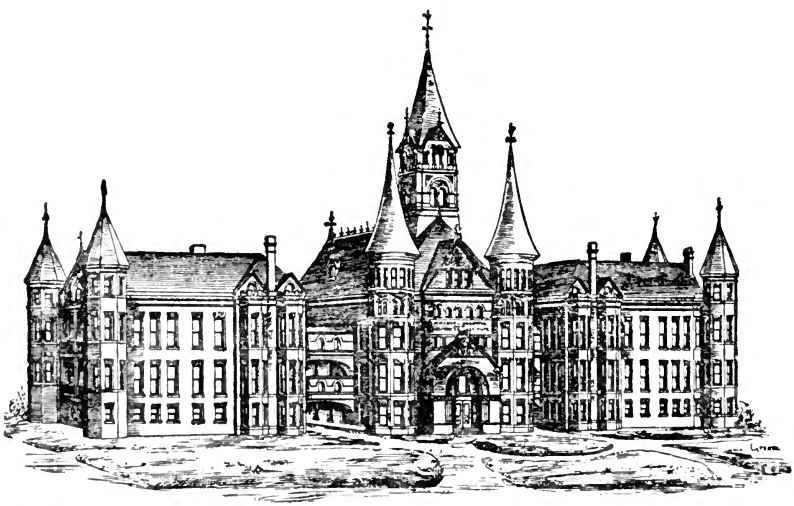

Diakonissanstalt i Omaha, Neb.
Se kap. 44.

Vid sammankomsten vid Oak Street predikade först Princell. Derefter talade jag vid pass 10 minuter, och efter mig sade ett par svenska pastorer några få ord.

Sent skall jag glömma det obehag, som jag hade af denna sammankomst. Några, som voro der närvarande, berättade för Missionsvännens redaktör, att Princell hade hållit på så länge med sin predikan, att det icke blef mer än 10 minuter qvar för mig. Detta omnämde Missionsvännen i näst derpå följande nummer, hvilket gaf Chicagobladet anledning att med en ytterlig bitterhet kasta sig öfver ej blott Missionsvännen utan äfven Missionsförbundet. Bladet sade bland annat, att

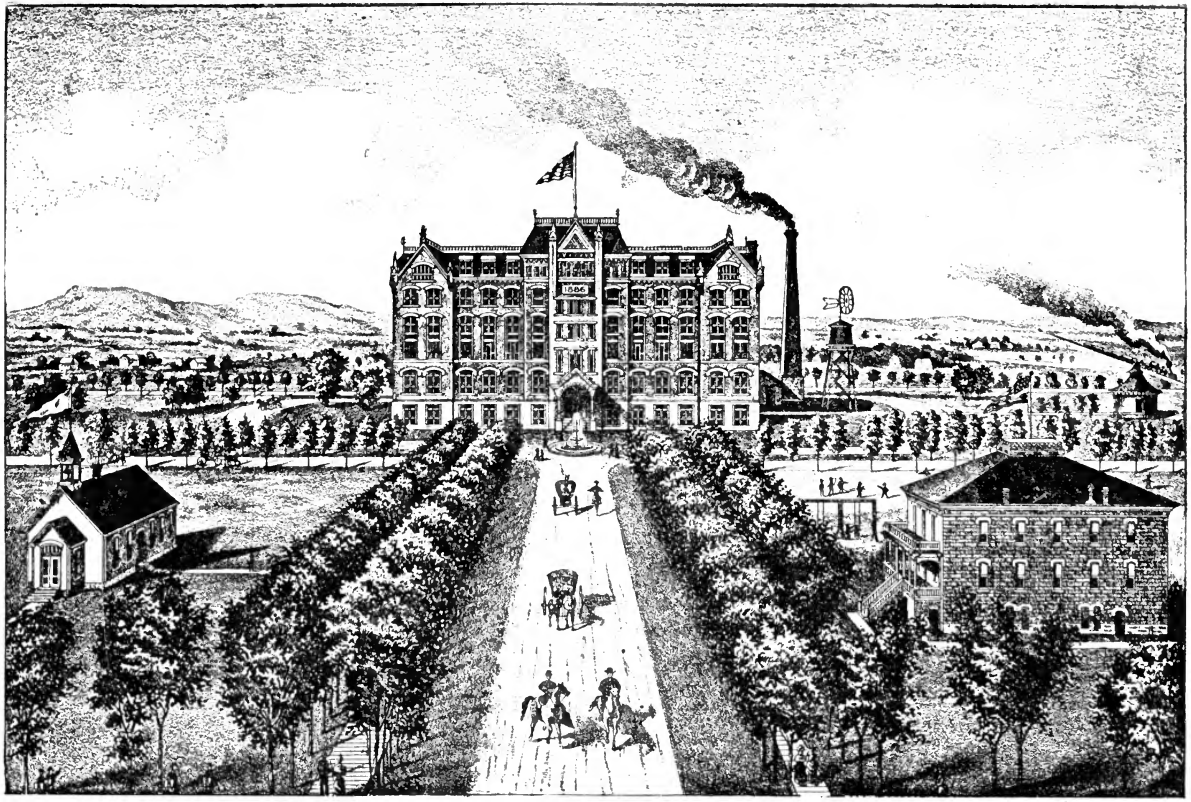

Bethany College i Lindsborg, Kansas.

»Förbundets styresmän hade mot vissa vilkor förvärfvat sig uteslutande rätten att bestämma, hvar jag skulle predika och icke predika», samt »att de beställsamme styresmännen i Förbundet genom sina kontrakt hindrat mig att såsom en fri man gå och predika, hvar helst jag blefve inbjuden och behagade komma». Detta var nu en ren dikt af Chicagobladet, ty, såsom jag redan förut visat (sid. 6), hade Förbundets styresmän aldrig gjort något kontrakt alls med mig. De hade aldrig framstält något förslag att få göra kontrakt. Ja, de hade *aldrig ens bedt mig att få bestämma*, hvar och när jag skulle predika; utan det var jag sjelf, som före min afresa från Sverige hade *förbehållit mig*, att de skulle ordna mina resor, då jag ju sjelf naturligtvis icke kunde befatta mig med den saken.

Chicagobladets artikel smärtade mig derför djupt, och jag skref några ord för att upplysa allmänheten om rätta förhållandet, viss att redaktören skulle rätta sitt misstag. Ty jag hade ju goda tankar om honom. Men nej. Annat fick jag erfara. Han visste lika väl som jag, att han sjelf hade fabricerat hela historien. Men ändå måste han hafva rätt. Nu hittade han på, att »kontraktet tillkommit på ömsesidiga förslag», hvilket var en lika osann dikt som det förra.

Det är få smärtsamma minnen, som jag fört med mig hem från min resa i Amerika, men bland dessa är utan tvifvel minnet af Chicagobladets uppträdande det ledsammaste, allra helst som denna tidning allt jemt vill framstå såsom en synnerligen ifrig nitälskare för sanningen. Hvad som från början kunnat vara ett lätt förklarligt och förlåtligt misstag, om än begånget i hettan, det blir något helt annat, då det sedan envist försvaras af den, som *måste* vara medveten derom, att hela historien varit hans egen dikt.*

Från salen vid Oak Street gick jag för att besöka en ung svensk, som var mycket sjuk och fattig. Han hade lungsot och hade ingenting att lefva af, mer än hvad några troende ynglingar gåfvo honom. Till sitt föräldrahem i Sverige hade han skrifvit om sin nöd. Han hade ock fått ett svar, som han visade mig. I detta bref talade fadern om, att han höll på att bygga ett fem våningars stenhus med 67 rum, och att

* Missionsvännens uppgift var äfven ett misstag, som dock tidningen i ett påföljande nummer villigt rättade.

det kostade mycket penningar. Något till sonens uppehälle skickade han dock icke, utan de nämda ynglingarne fingo fortfarande underhålla honom, bäst de kunde. Björk, som var i sällskap med mig, lofvade den unge mannen att få komma in på Barmhertighetshemmet. Jag skref ett bref till hans far, omtalade sonens belägenhet och förehöll honom det omenskliga i att på detta sätt tillsluta sitt hjerta för honom. Ynglingen fördes öfver till Barmhertighetshemmet, der han lefde några veckor. När han var begrafven, underrättade hemmets föreståndare fadern derom samt lemnade honom uppgift på, hvad begrafningen hade kostat. Fadern skref ett tacksägelsebref, skickade betalning för begrafningen och derjemte vid pass *en* krona för att uttrycka sin erkänsla för den vård och det underhåll, hans son i några veckors tid hade åtnjutit på hemmet. Så skall en far handla, och så skall han taga fattiga kristnas hjelpsamhet i anspråk, medan han sjelf bygger stora stenhus! Jag kan icke säga, huru detta upprörde mig.

Efter att hafva spisat aftonvard hos Björk, for jag vidare till det s. k. svenska missionstabernaklet på söder. En bild af detta finnes på sid. 233. Det är af tegel och är en mycket rymlig lokal, som sades hafva plats för 2 tusen menniskor. Der var fullt med folk utanför och öfverfullt derinne och lika varmt som på operan i Portland, när jag talade der. Jag väntade hvarje ögonblick att få se menniskor svimma, men det hände icke. Sällan har jag haft en gladare stund vid Guds ord än denna afton i denna odrägliga trängsel och hetta.

Församlingen på sydsidan, hvars historia jag förut något vidrört, har haft sorgliga strider att utkämpa inom sig. År 1882 hade hon omkring 400 medlemmar. Dessutom var det många, som icke formligen förenat sig med henne, men som likväl deltogo i hennes verksamhet. Emellertid föllo snart många af, och talrika uteslutningar ur församlingen måste ske. Det var bittra erfarenheter. Men ännu bittrare fick församlingen röna. En predikant vid namn A. Davis införde de frimetodistiska idéerna med de stormigaste uppträden vid mötena. Det vållade svåra slitningar. Församlingen sprängdes.

Efter denna söndring har hon icke kunnat gå framåt. Medlemsantalet är nu omkring 180. Söndagsskolan har omkring 300 barn och 30 lärare.

På måndagen den 8 juli reste jag från Chicago norrut på östra sidan af sjön Michigan till en stad, som ligger i staten Michigan och heter Grand Rapids. Den trakt, som jag for igenom, var mycket sandig, ja liknade styckevis en sandöken.

Grand Rapids är en delvis vacker stad, den andra i ordningen i staten Michigan. Den skrider raskt framåt. År 1845 hade staden icke mer än omkring 1,500 innevånare. År 1888 utgjorde dess befolkning 70 tusen. Der finnas 83 fabriker. De tillverka hufvudsakligen möbler. I möbelfabrikerna sysselsättas bortåt 6 tusen arbetare. Jag var icke inne i någon fabrik, men jag gick igenom det möbelmagasin, som tillhörde den största af dem. Det var verkligen storartadt. Somliga möbler voro ytterst dyrbara, men alla hade de i mitt tycke det gemensamt, att de i anseende till formen voro klumpiga och smaklösa. Men hvar och en har *sin* smak.

Staden har 52 kyrkobyggnader. Der utgifvas icke mindre än 32 tidningar af olika slag, bland dem 4, som äro dagliga. Af veckotidningarna är en svensk.

Skandinavernas antal i Grand Rapids beräknas till 2,500. Bland dem lära 1,600 vara svenskar. Med få undantag äro dessa nyktra och arbetsamma samt åtnjuta ett godt förtroende bland amerikanarne. Somliga hafva ganska vigtiga förtroendeposter. Deras ekonomiska ställning är i allmänhet god. Sämre står det till på det andliga området. Mer än hälften af dem besöka aldrig någon kyrka, och icke fullt två hundra tillhöra någon församling.

Missionsförsamlingen derstädes bildades år 1880. Dess första predikant var en snickare från Vermland, som, jemte det han tjenade församlingen, äfven fortfarande skötte sitt snickeri. Det samma gör han ännu i denna dag. Församligen eger ett missionshus med plats för 400 personer. Dess medlemsantal uppgick i maj 1889 till 112. På den senare tiden hafva äfven inom henne förekommit ledsamma slitningar. Ack, huru passar icke själafienden på öfverallt. Tusentals troende vilja »hafva roligt». När de ej få roligt, så ställa de till tråkigt. Att hafva roligt är för dem det samma som att hafva uppbyggelse. Och dock är det ena vida skildt från det andra. Sann uppbyggelse består icke uti känslans tillfälliga upplifvande utan deri, att kunskapen blir djupare, att tron tillväxer, att kärleken blir star-

kare, att sjelfkännedomen blir större, att hjertat blir mer ödmjukt och himmelskt sinnadt o. s. v. Det der att vilja hafva roligt är en barnsjukdom, som stundom angriper äfven de äldre alldeles som påssjukan. Och den gör mycket ondt. Men det tro ej de, som äro fångna deri.

För min predikan i Grand Rapids hade presbyterianerna upplåtit sin stora kyrkosal. Det var en rymlig och god lokal.

I närheten af Grand Rapids ligger ett s. k. soldathem. Efter det stora inbördeskriget på 1860-talet bygdes nämligen i Förenta Staterna åtskilliga sådana hem för soldater, hvilka deltagit i detta krig och antingen såsom invalider eller till följd af sin ålder blifvit oförmögna att försörja sig sjelfva.

Soldathemmet i Grand Rapids är säkert det yngsta af dem alla. Det invigdes den 30 december 1886 och har kostat 166,500 dollars, d. v. s. nära 650 tusen kr. Det har rum för 500 soldater, men der funnos endast vid pass 400. Kostnaden för hemmets underhåll var för året 1889—90 beräknad till den nätta summan af 150 tusen dollars d. v. s. styfva 570 tusen kr., hvaraf 34 tusen dollars för aflöningar, 3,000 dollars för lysolja och 1,200 dollars — för tvål. Det skall vara ljust i salarne, och derför måste gubbarne hålla sig rena.

Jag reste ut till detta hem. Det var en ståtlig byggnad. En afbildning af den samma kunna läsarne se på sid. 304. Det inre är lika trefligt som det yttre. Väggarne i den stora salen äro prydda med taflor, framställande scener ur det borgerliga kriget. Jag gick igenom huset från ofvan till nedan och beså soldaternas sofrum, matrum, kök, tvätt- och mangelrum m. m. Der fans äfven en teater, som ock användes till predikorum, när någon kommer dit och predikar. För religionsfrihetens skull kan naturligtvis anstalten icke hafva något kapell eller någon predikant. Hade hon en predikant, så skulle en sådan vara af en viss bekännelse, och dermed gjorde man strax orätt mot de soldater, som tillhörde ett annat samfund eller icke trodde på någon Gud alls. Innevånarne i huset, d. v. s. soldaterna, syntes föra ett fullkomligt sysslolöst lif, hvilket nog icke kan vara helsosamt.

Medan vi gingo omkring i rummen, fingo vi höra några väldiga trumpetstötar. Strax blef det lif och rörelse bland soldaterna. Jag frågade, hvad det var, och fick till svar, att an-

staltens läkare hade kommit dit. Jag tänkte: »Ack, att alla andliga invalider och sjuklingar gjorde sig lika brådt om att samlas, när evangelii trumpetstötar förkunna, att den store läkaren är tillstädes för att frälsa de förtappade.»

När jag kommit ned på kontoret, frågade jag, om bland denna skara soldater fans någon, som var svensk.

»Ja», svarade man.

»Var god, låt mig träffa honom», sade jag.

En man sändes genast för att hemta svensken. Inom några minuter var han också tillstädes på kontoret. Jag frågade honom, om han var från Sverige.

»Nej, sade han, jag är från Schweiz.»

Någon skilnad mellan Schweiz och Sverige tycks man i allmänhet icke just vara medveten om i Amerika. Emellertid kunde mannen tala tyska, och jag passade på tillfället att säga honom några ord om herren.

Bland personer, som jag träffade i Grand Rapids, var det isynnerhet en, som jag gladdes att se. Hans namn var Andersson. Han hade växt upp i samma stad som jag, d. v. s. i Luleå, samt i barndomen varit skolkamrat till mig. Som yngling hade han gifvit sig ut på sjön och farit öfver nästan hela jordklotet. I Australien hade han blifvit omvänd. Sedan hade han kommit hem till Sverige och slagit sig ned som fotograf i Luleå. Nu bodde han i staden Cadillac i Michigan. Han hade rest 93 eng. mil för att vid detta tillfälle få träffa mig samt söka förmå mig att om möjligt komma upp till den svenska koloni, som der fans. Ack, huru gerna hade jag icke velat det. Men det lät sig icke göra. Jag lofvade tänka på saken till hösten, då jag kom tillbaka från Stilla-hafskusten. Men då krossades alla mina planer genom den sjukdom, som träffade mig i Minneapolis. Guds vägar äro icke våra vägar.

TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

I Muskegon. — South Chicago. — Utflygt till Des Plaines. — Resa till Iron Mountain, Norway och Ishpeming samt tillbaka till Chicago.

Från Grand Rapids reste jag följande dag till en stad vid namn Muskegon vid Michigansjön. Den påstods vara den största trävarustaden i Nordamerika. Der lågo, sade man, omkring 40 ångsågar, och dessa skulle vara af den beskaffenhet, att intet sågverk i Sverige vore att med dem förlikna. Jag besökte den såg, som sades vara den förnämsta, och blef alldeles förvånad att se, huru hon såg ut. Det var ett ruckligt brädskjul, sådant som man väl aldrig skulle kunna få se vid något sågverk af rang i Sverige. När jag kom dit in, såg jag strax, att sågen icke kunde i afseende på tillverkningsförmåga på något vis jemföras med våra större sågverk. Derpå fick jag äfven bekräftelse. Jag frågade verkmästaren, huru många timmer der sågades i dygnet. Han sade mig det. Jag mins icke antalet, men jag mins, att det var högst betydligt mindre, än hvad mina svenska vänner på god tro hade uppgifvit. Dertill kom, att bräderna till stor del blefvo så illa sågade, att det vid ett svenskt sågverk vore alldeles omöjligt att få sälja dem annat än som vrakplank. Men i Amerika är det annorlunda än i Sverige. I Amerika äro de rika trävarubolagen, likasom andra millionärer, skyddade genom oöfverstigliga tullmurar. Den som behöfver virke, måste antingen köpa det af dessa bolag eller också vara utan.

Muskegon har några och tjugu tusen innevånare. Der bo många svenskar, bland dem en icke ringa del af de sågverks- och brädgårdsarbetare, som stälde till den stora strejken i Sundsvall 1879. Här träffade jag äfven predikanten Taansberg, hvilken vid tiden för strejken bodde i Sundsvall och då utöfvade ett mycket stort inflytande på arbetarne.

I staden finnas flere skandinaviska församlingar och kyrkor, tre svenska, tre norska och en dansk. Den lilla missionsförsamlingen i Muskegon bildades 1881 och bygde 1884 ett bönehus, som har sittplatser för 400 personer. Församlingen består af 70 medlemmar. Hon har haft svåra lidanden att genomgå till följd af usla predikanter, som på olika tider kommit dit och stält till allehanda villervalla, innan det hunnit blifva uppenbart, att de allenast varit köttets och syndens trälar i stället för Kristi tjenare, som de gifvit sig ut för att vara. Nu är tillståndet der bättre.

Sjelfva staden är tarflig. Gatorna äro sandhaf och trottoarerna äro af bräder, på många ställen icke ens jemnsågade i ändarne. Husen äro riktiga korthus.

»Ni borde, sade jag, öfver edra portar skrifva sångens ord: 'Blott en afton, blott en afton bor jag här'. Ty många aftnar lära de väl ej stå.»

»Ja, svarade de, det är icke värdt att bygga solida hus. Vi hafva här ingen varaktig stad. Staden har växt upp omkring sågverken. När skogen är utrotad, och det går fort med den saken, så läggas sågarne ned, och staden blir öde.»

I Muskegon predikade jag i kongregationalistkyrkan. Före predikan hade vi ett bönemöte i kyrkans undervåning. Efter gudstjensten gick jag som vanligt ned bland folket för att skaka hand med dem, som ville helsa på mig. Bland dem, som jag då träffade, voro tvänne geflebor.

I östra delen af Michigan, der Muskegon ligger, äro på många ställen stora arbeten i gång, och mycket folk sysselsättes vid dem. De som taga vara på, hvad de förtjena, få vanligen något till öfvers, men många föra ett särdeles groft och utsväfvande lif och äro derför, trots de goda förtjensterna, alltjemt lika fattiga. Många af våra omtänksamme och idoge landsmän hafva tagit sig land för att bereda sig ett eget hem i dessa skogiga trakter. Några hafva varit der sedan den tiden, då

nybyggarne ännu af regeringen fingo land till skänks. Andra hafva köpt land. Men alla hafva de måst underkasta sig många försakelser och mycket arbete. Derigenom hafva de kommit sig för och berga sig i allmänhet ganska godt. Några hafva t. o. m. samlat en liten förmögenhet.

Ett vanligt sätt att på skogsland uppodla en farm är, att man hugger ned träden, arbetar upp stammen och säljer den, om man finner köpare, eller — och det är det allmännaste —

Skrifmaskin.
Se kap. 47.

att man bränner både stam och grenar och sedan sår mellan stubbarne, så godt man kan, till dess de hinna ruttna. Att med hjelp af legda krafter på en gång uppodla ett skogsland skulle vara förenadt med allt för stora kostnader.

Från Muskegon reste jag tillbaka till Chicago. Jag skulle på aftonen den 10 juli predika i South Chicago.

South Chicago är en af de många förstäder, som omgifva Chicago, och kan med allt skäl räknas som en af de förnämsta.* De höga skorstenar, som här i stort antal höja sig öfver

* Sedan sommaren 1889 är det inkorporeradt i Chicago.

alla andra byggnader, och den tjocka, bolmande rök, som från dessa sprider sig öfver staden, tyda på, att South Chicago är en jernverks- och fabriksstad. Så är ock förhållandet. I de många masugnar och verkstäder, som här äro, hafva tusentals arbetare sin dagliga sysselsättning och dermed sitt dagliga bröd. Ibland dem äro ett stort antal svenskar, synnerligast från Vermland, södra Dalarne och bergslagstrakten. Dessa bergslagsbor hafva här funnit en sysselsättning, som mycket öfverensstämmer med de arbeten, som de varit vana vid från sin hembygd. Mången af dem har ock här i sitt anletes svett arbetat sig upp till en betryggad ställning i ekonomiskt afseende, har köpt en tomt och derpå bygt ett hus till hem för sig och de sina. Några hafva också funnit Jesus och derigenom fått sig ett hem i herrens hus evinnerligen.

Missionsförsamlingen i South Chicago består för närvarande af omkring ett femtiotal medlemmar. När jag var der, hade hon ingen egen kyrka men var besluten att bygga en sådan på en redan inköpt tomt. Kyrkan har ock sedan dess blifvit färdig. Hon invigdes första söndagen på nya året 1889.

Sedan huset blef färdigt och öppnades för Guds ords predikan, har också ett nytt intresse för Guds ord börjat uppstå bland våra landsmän på platsen.

I South Chicago predikade jag i augustanakyrkan. Presten och hans familj voro mycket vänliga mot mig. Efter predikan blef jag inbjuden till dem. De hade många barn, och jag helsade på dem alla. Gud välsigne och hjelpe alla våra barn! Ack, hvad skall det blifva af dem? Skola de blifva goda menniskor och medborgare eller ej? Skola vi få möta dem i himlarnas rike en gång? Eller skola vi sakna dem der? Gud, fräls våra barn!

Detta var den första och enda augustanakyrka, i hvilken jag predikade under hela min vistelse i Amerika. Dermed vill jag dock icke hafva sagt, att jag icke hade kunnat få predika äfven i andra. Tvärtom var jag af augustanaprester äfven på andra ställen inbjuden att predika i deras kyrkor, men emedan dessa icke lemnade tillräckligt utrymme för de folkskaror, som kommo att höra, måste jag afböja deras anbud. Om augustanarnes förhållande till mig skall jag för öfrigt längre fram blifva i tillfälle att tala.

Den 11 juli hade söndagsskolorna, som tillhörde svenska missionskyrkan på norr, en utfärd till ett ställe, som heter Des Plaines, en liten stad eller by några mil från Chicago — samma plats der de två flickorna, som jag förr talat om, hade drunknat. För ändamålet hade man hyrt ett extratåg bestående af 19 vagnar. Hvarje vagn kostade 17 dollars. Hela affären gick således på mer än tusen kronor. Platsen var mycket vacker. Vi samlades en stund till predikan, bön och sång. Sedan sprungo barnen omkring och lekte. Detta gick lättare för dem än att sitta stilla och höra predikan, och det berodde nog icke derpå, att de voro ogudaktiga, utan derpå att de voro *barn*. Och att vara barn är ingen synd.

Kl. 9 på qvällen reste jag åter från Chicago upp till Michigan, denna gång icke på östra utan på vestra sidan af sjön.

Klockan var 11 på f. m., när vi — jag och min följeslage Högfelt — kommo fram till Iron Mountain, dit vi skulle.

Iron Mountain är en grufstad. Platsen började bebyggas 1880. Redan 1887 hade innevånareantalet stigit till öfver fem tusen. År 1888 fick den stadsrättigheter, och till borgmästare valdes en svensk läkare vid namn A. E. Andersson. För närvarande har staden 7,500 innevånare, af hvilka omkring två tusen äro svenskar.

Den förnämsta grufvan på platsen kallas Chapin och skall vara en af de rikaste jernmalmsgrufvor i verlden. Ur den samma upptages årligen ungefär hälften så mycket malm, som brytes i alla Sveriges jerngrufvor tillsammantagna. Ungefär halfva antalet af grufarbetarne äro svenskar. Medelförtjensten af alla ackordsarbeten i Chapingrufvan under åren 1884—87 uppgick till två dollars pr dag. Några af våra landsmän hafva af sin förtjenst aflagt ganska vackra besparingar, andra hafva lefvat för dagen och ega nu ej mer, än då de först anlände till platsen. Många hafva lagt sin med svett och möda förvärfvade dagspenning på krogdisken. Grufarbetet är tungt, och många hafva i dessa grufvor förlorat helsa och ungdomskraft. Det är ock ett farligt arbete. Flere af våra svenska gossar hafva blifvit krymplingar för hela lifvet till följd af olyckor i grufvorna. Några hafva äfven derigenom ljutit en plötslig död. Dock är grufarbetet mycket eftersökt, och det är sällan, som plats finnes för alla arbetssökande. I allmänhet stanna dock arbetarne icke många

år vid grufvorna. Deras håg står till vesterns fält, der de hoppas blifva sina egna herrar. En liflig del i grufarbetet på denna plats har en svensk grufingeniör vid namn Per Larsson tagit. Genom ihärdighet och skicklighet har han vunnit mycket stort förtroende. Han bor emellertid icke mer der utan är nu grufingeniör i en stad vid namn Norway icke långt derifrån.

Vid pass en svensk fjerdingsväg eller något mer från staden, ligger ett vattenfall. Vid detta äro anlagda väldiga maskiner, hvilka genom ett mycket groft plåtrör pumpa luft, som drifver alla maskiner i och närmast omkring grufvorna.

När missionsförsamlingen i Iron Mountain bildades (1882), bestod den af sju personer. Nu har hon 140 medlemmar. Hon har sedan 1886 egen kyrka, som rymmer vid pass 400 personer, samt sedan 1887 ett pastorsboställe.

Jag predikade äfven här i en Skating Ring, en förträfflig lokal. Bland den stora åhörarskaran, som väl uppgick till 10- à 12-hundra personer, fans en massa små barn, som icke ville nöja sig med att höra utan tvärtom gjorde allt, hvad de kunde, för att genom sitt skrik öfverrösta mig. Det var allt annat än trefligt, men äfven det måste, förstås, gå. Så småningom somnade de, det ena efter det andra, och det var nog det bästa, de kunde göra, till både sin egen och församlingens uppbyggelse.

Lördagen d. 13 juli reste jag till Norway för att helsa på ingeniör Larsson. I Norway hade de närmast föregående dagarne rådt mycket stor glädje, som gifvit sig luft i allehanda tillställningar, såsom flaggning, kanonsalut m. m. d. Norway var en ny stad, som växt upp omkring en grufva. Malmen i denna grufva hade emellertid börjat utsina, och man fruktade, att staden snart skulle blifva öde. Icke långt derifrån ligger en annan stad, kallad Quinisec, som på samma sätt vuxit upp omkring en grufva, hvars malm tagit slut; och der, berättade man mig, stodo redan 300 hus öde. Inom kort vore det ock att vänta, att staden skulle vara fullkomligt obebodd. Nu fruktade man, som sagdt, samma öde för Norway. Detta väckte naturligtvis stort bekymmer. Men just i de dagarne hade man lyckats upptäcka en ny grufva. Och det var detta, som vållat så stor glädje. Staden var räddad.

Hos Larsson träffade jag den förut omnämde fattige och sjuke finnen, som jag hade skrifvit ett rekommendationskort åt,

när jag var på väg till Chicago. Jag gick ut till honom på vedbacken, der han stod och högg, jag satte mig ned på en stock och samtalade med honom en stund. Han var mycket bekymrad, kände sig ännu klen, var ock orolig öfver sina synder men tycktes hålla sig till herren Jesus. Han grät bittert vid tanken på sina barn och sin hustru, som han hade lemnat i Finland. Ingenting hade han hellre önskat än att kunna komma tillbaka till sitt fädernesland och de sina, om det varit honom möjligt att förskaffa sig så mycket penningar, som dertill erfordrades. Många i Amerika äro nog i samma belägenhet.

Efter ett kort besök i Iron Mountain igen reste jag strax till staden Ishpeming. Namnet är indianskt och betyder »himmelen». På vägen dit passerar tåget ett ställe, som heter Negaunee, äfven ett indianskt namn, som betyder »helvetet».

Ishpeming är en grufstad af ganska stor betydelse. Innevånareantalet torde vara 10—12 tusen, hvaraf omkring hälften äro skandinaver. För omkring tio år sedan förekom på denna plats ingen missionsverksamhet alls bland svenskarne. Den gröfsta ogudaktighet var rådande. Dryckenskap och slagsmål hörde till ordningen för dagen. Att gå ut på gatan om qvällen var ett riktigt vågspel. Emellan irländare och svenskar fördes stundom riktiga krig, så att blodet flöt. Men en bättre tid randades för svenskarne. Flere kristna samfund begynte en andlig verksamhet på platsen, och der uppstodo en augustana-, en metodist-, en baptist- och en missionsförsamling. På den sistnämda såg man från alla håll med sneda blickar. »Den var lös i läran, sade man, saknade kyrklig ordning och hade ingen riktig prest.» Medlemmarne samlades i början här och der i husen, men snart måste de se sig om efter en bestämd samlingslokal. De fingo då reda på en gammal handelsbod, som de hyrde och inredde till bönehus. Deras tilltag blef föremål för mycket åtlöje och förakt af de otrogna, och den lilla missionssalen kallades af dem för »Skräpboxen» (skräplådan). Emellertid var Gud med den lilla hopen, och verket gick stadigt framåt. Inom kort bygde församlingen en egen kyrka, som rymde omkring 400 personer. Medlemsantalet i församlingen är omkring 150.

För min predikan hade vännerna begärt att få låna augustanakyrkan. Deras begäran afslogs. Och väl var det. I kyrkan hade endast en liten del af åhörarne fått rum.

Bättre brödlös än rådlös, säger ordspråket, och så tänkte äfven vännerna i Ishpeming. Från Chicago hyrde de ett stort tält. Hyran kostade 125 dollars (nära 500 kr.) utom frakt och andra omkostnader, som gingo till 80 dollars. Hälften af hyran betalade dock en amerikansk förening, som dagen derefter skulle använda tältet för en festtillställning. Tältet rymde mellan 2 och 3 tusen personer och var en utmärkt predikoplats. En afbildning af dess inre kan ses på sid. 305.

Söndagen d. 14 juli predikade jag der först på f. m. öfver dagens evangelium och sedan kl. 3 e. m. öfver aftonsångstexten. Från Iron Mountain hade kommit ett extratåg med 180 svenskar. Afståndet mellan de bägge städerna var 75 eng. mil (11½ sv.).

Många bekanta från Sverige träffade jag här och bland dem till min öfverraskning en qvinna, som hade varit i min tjenst i Gefle och nu var gift derute.

Kl. ½ 8 på qvällen hade de troende ett sång- och bönemöte i tältet. Det var en obeskrifligt ljuflig stund, den bästa på hela dagen. Annars hade det varit ganska torrt både före och efter middagen, så att jag var glad, att jag icke hade Missionsvännens stenograf med. Ack, hvad det kan bli torrt ibland. En gång, när jag hade predikat i Kalmar, och det hade gått mycket trögt, sade ett äldre troende fruntimmer till mig:

»Tack skall du ha, Waldenström, du har *arbetat* i ordet och läran i qväll.»

Just så hade det ock gått i Ishpeming. Jag hade arbetat och pustat och gjort många ord utan att egentligen hafva något att säga. Men på qvällen, som sagdt, kom anden med, och det var som regn på torr mark.

Hos predikanten Gustafsson fick jag sedan se ett nummer (för den 10 juli 1889) af tidningen Christian Herald, som just den dagen hade anländt. Det innehöll en predikan af Talmage öfver frälsarens ord: I min faders hus äro många boningar (Joh. 14: 2). Der förekommo följande ord:

»Vi skola älska alla, som äro i himmelen, men der äro somliga mycket goda menniskor, med hvilka vi icke skulle önska att bo i samma rum. De må vara bättre än vi sjelfva, men de äro af olika temperament. Vi skola tycka om att möta dem på de gyllene gatorna och att dyrka Gud med dem i templet och att gå med dem på flodens stränder, men

jag är glad att säga, att vi skola bo i särskilda rum. Ni ser: himmelen är så vidsträckt, att om en man eller qvinna önskar ett ensamt rum för sig sjelf, så fins det tillgång dertill.»

Det behöfs ej några reflexioner till sådana ord. Men det är utan tvifvel på tiden, att när man icke vill ändra det närvarande efter mönstret af det himmelska, man söker sig en utväg att ombilda det himmelska efter mönstret af det närvarande. Då blir den närvarande ställningen förträfflig, och så är spelet vunnet — af hvem?

Må vi skaka sömnen ur ögonen. Den närvarande ställningen är vida vådligare, än den stora mängden af kristna tror.

Hela den följande dagen gick åt för att resa tillbaka till Chicago. Vägen gick genom Wisconsin. Jag träffade en svensk farmare på tåget och började tala med honom om herren. Han var en troende man, hade varit soldat på Jönköpings regimente. Han sade, att han hade haft det bra i Sverige men velat hafva det bättre. Derför hade han emigrerat. »Och nu, sade han, har jag det bra som i Sverige.» Jag tyckte, att dessa ord voro mycket betecknande. Säkert skulle många svenskar tala precis på samma sätt, om de ville tala, såsom de i hjertat kände det. Men jag fruktar, att tusentals svenskar i Amerika skämmas att tillstå, att de icke hafva det bättre der, än de hade det hemma, om de ock nu hafva bättre ögon än då. När jag såg mig om i vagnen, märkte jag en yngling, som med stor ifver läste i en bok. Det intresserade mig att veta, hvad det var för en bok. Snart fick jag se titeln. Det var Strindbergs bok: »Giftas». Saken gjorde på mig ett vemodigt intryck. Jag vände mig till ynglingen och frågade, om han var på väg till himmelen. Han blef vid denna fråga förbryllad och svarade: »Det vet jag icke.» Inte brydde han sig heller om att få veta det. Stackars menniskor, som kunde vara lyckliga genom att lefva i förening med Gud och hafva ett visst hopp om det eviga lifvet, men som i stället frivilligt låta föra sig bort i otro, till dess de förgås i sina synder!

Kl. var 10 på qvällen, när jag anlände till Chicago. Jag var väl något trött men kände mig kry och glad.

TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

I Paxton, Princeton och Galesburg.

I Chicago fick jag nu ej stanna längre än öfver natten. Redan följande dag på morgonen måste jag återigen ut på resa. Färden gälde nu Paxton Illinois.

Paxton ligger något öfver 100 engelska mil från Chicago. Det är en liten ful stad med ungefär 2,000 innevånare, af hvilka en tredjedel äro svenskar. Rundt omkring bor ett stort antal svenska landtbrukare. Der finnas många troende och två svenska kyrkor. Augustanasynoden har förr här haft sitt läroverk, men platsen var olämplig, hvarför det flyttades till staden Rock Island, der det f. n. ligger.

Missionsförsamlingen i Paxton bildades 1878. Det gick till på följande sätt. Flere augustanaprester hade ett möte för att diskutera öfver försoningen. Dervid kom man äfven att nämna mina skrifter. Presterna förmanade församlingen, att hon skulle akta sig för P. W., som var en så stor villoande, att, om möjligt, skulle äfven de utvalde varda förförda. Flere söndagar efter hvarandra varnades också i de offentliga predikningarna oupphörligt för P. W. och hans villolära. Detta bekymrade somliga medlemmar inom församlingen. De skrefvo och bådo Skogsberg från Chicago komma dit och predika. Han kom, men söndagen derefter blefvo 15 familjer uteslutna ur den lutherska församlingen, emedan de hade vågat skrifva efter en prest, som icke hörde till augustanasynoden, och som derjemte »predikade sådan villfarelse». Dock skulle de uteslutna åter in-

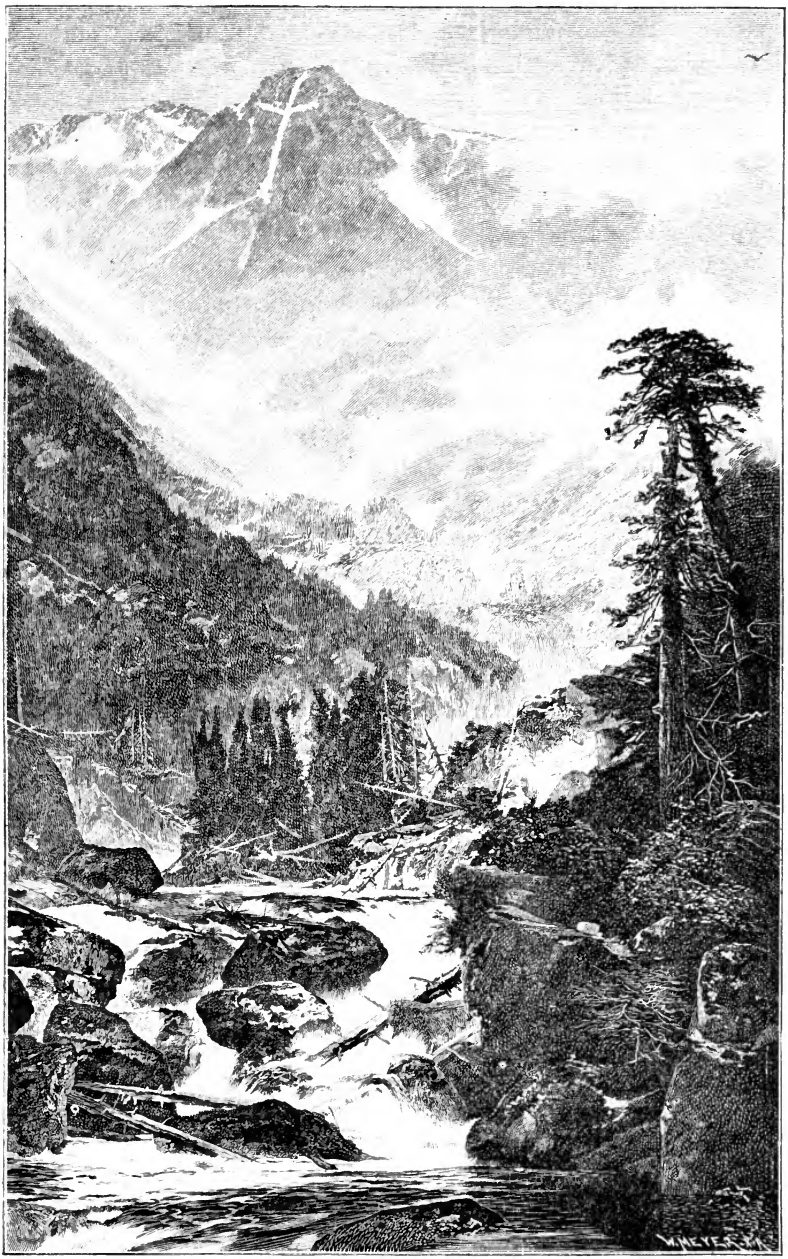

"The Mount of the Holy Cross" i Colorado.

tagas i församlingen, om de bättrade sig och hos församlingens pastor både om förlåtelse. Detta ville de emellertid icke göra utan bildade en egen församling. Redan följande år bygde de en egen kyrka. Och så stort var intresset, att innan kyrkan var färdig, var hon fullständigt betald, hvilket var en stor glädje för församlingen, men också ett ämne till bedröfvelse för dem, som i det längsta hade hoppats, att hon icke skulle förmå att bygga sitt hus färdigt.

Vägen till Paxton gick genom böljande sädesfält, afbrutna af smärre trädplanteringar. Under hela vägen såg jag ingen höjd. Allt var en jemn slätt. Våra s. k. stora slätter i Upland och Skåne blifva till ingenting, när man får se sådana vidder som i Illinois och annorstädes i Amerika. Sädesfälten der äro som stora haf.

I Paxton hade man utlyst tvänne sammankomster, vid hvilka jag skulle predika, den ena kl. 3 och den andra kl. 8 e. m. De höllos i en park invid tingshuset, ett mycket trefligt ställe. Ett utmärkt godt väder hade vi också. I parken var samlad en stor mängd folk. Jag predikade öfver Joh. 8: 1—11 om synderskan, som fariseerna ville stena. Efter predikan träffade jag många gamla bekanta, af hvilka somliga sade, att de hade hört mig i »Sverget» för 25 år sedan. Vid sammankomsten på qvällen kl. 8 kunde jag icke närvara. Det var omöjligt för mig att predika 2 ggr om dagen under veckan. Jag sade derför predikanten Wenstrand, pastor på platsen, att han fick hålla aftonmötet sjelf. När middagssammankomsten slutade, meddelade Wenstrand folket detta och uttryckte dervid sin förhoppning, att församlingen nog skulle »ursäkta lektorn», för att han icke orkade tala äfven på qvällen. Och visserligen kunde jag hafva skäl att fordra ett sådant öfverseende. På söndagen hade jag predikat 3 ggr i Ishpeming; på måndagen hade jag tillbragt 16 timmar på tåget; på tisdagen hade jag rest 103 eng. mil för att komma till Paxton; der hade jag predikat samma dag en gång och skulle nu kl. 3 på natten resa derifrån för att nästa dag predika på ett annat ställe. Om man icke orkar mer för en gång, så må man skäligen kunna vara ursäktad, äfven utan att be derom.

Efter att hafva hvilat från kl. 8 på qvällen till 2 på natten reste jag, som sagdt, åter till Chicago. På tåget fans ingen

plats att få i sofvagn, utan jag måste sitta på en vanlig soffa. I Chicago fick jag vara endast en liten stund, ty kl. 12 skulle jag färdas vidare till Princeton Illinois, som ligger 104 eng. mil vesterut från Chicago.

Jag bodde hos pastor Lidman, en svensk predikant på platsen. Han ser ut som en katolsk prest, och några gånger lär det hafva inträffat, att han af katoliker blifvit tagen för att vara en sådan, så att de fallit på knä för honom på gatan och bedt om hans välsignelse.

Sedan jag hvilat en stund, döpte jag Lidmans lilla barn. Det var en mycket ljuflig stund. Der voro samlade några vänner, 8 eller 10 till antalet. Gud välsigne och bevare den lilla!

På qvällen kl. 7 skulle jag predika. För ändamålet hade man hyrt den största sal, som fans i staden. Den heter Apollo och har 1,500 sittplatser, är egentligen bygd till teater, men upplåtes för allehanda sammankomster. Dagen var förfärligt het, 105 gr. Far. (= nära 41 gr. C.) i skuggan. I salen var det nästan som i en bakugn, men Gud fröjdade våra hjertan med Davids Ps. 32.

Princeton är en liten vacker stad med jemna och planterade gator. Den har mellan 4 och 5 tusen innevånare. Af dessa äro ungefär två tusen svenskar. Der finnas ej mindre än 14 kyrkor, deribland tre svenska. Princeton har inga fabriker. Här hafva många gamla, rika familjer slagit sig ned, hvilka vilja lefva i ro på sina penningar.

Stadens omnejd är mycket vacker. Öfverallt ser man stora, bördiga landsträckor och här och der vackra gårdar, till stor del svenska. Många svenskar kommo dit för 25—35 år tillbaka, voro då ganska fattiga, men äro nu mycket välbergade.

Missionsförsamlingen i Princeton hade 1889 240 medlemmar. Hon eger sedan 1877 en kyrka, bygd af tegel, med sittplatser för omkring 600 personer. I undre våningen af den samma finnes dessutom en medelstor sal och två mindre, hvilka äro afsedda för smärre möten. Utanför kyrkan ligger en stor gård med kyrkstall, alldeles såsom på landet hemma i Sverige. Emellan de troende der råder god frid och endrägt.

På torsdagen gjorde jag besök hos en svensk vid namn Svensson, som förut hade varit farmare, men sålt sin egendom och nu bodde i Princeton. Intill bostaden hade han några ac-

res land, som voro fullständigt planterade med hallonbuskar. Det var den största bärplantering, jag någonsin sett. Buskarne voro öfverfulla af stora, vackra, till färgen svarta hallon.

Ett mycket praktiskt sätt hafva de i Amerika att plocka och förvara bär, som skola sändas till skilda platser för att säljas. Man plockar dem icke såsom hos oss i stora kärl, som föras till torget, der bären sedan mätas ut i smärre qvantiteter åt köparne. Genom detta sätt fara nämligen bären mycket illa.

I Amerika förfärdigas af tunna träspjelor små behändiga korgar, som innehålla ett visst mått. Dessa spjelor göras vid sågverken i bestämd storlek och skickas ut i stora bundtar. Vid landtgårdarne förfärdigas sedan sjelfva korgarne, hvilket går mycket fort. Jag tänker, att en man med lätthet kan tillverka 10 sådana korgar i minuten. I dessa plockas nu bären direkt, och de äro så inrättade, att de kunna ställas ofvanpå hvarandra, utan att den ofvanför stående pressar på bären i den undre. På detta sätt kunna de transporteras ganska lång väg, utan att bären taga någon skada. Sedan säljas korgarna, sådana de äro, och när köparen kommer hem, har han bären lika friska och hela, som de voro, när de plockades från buskarne. Det skulle utan tvifvel vara en stor fördel, om äfven i Sverige samma sätt kunde komma i bruk.

När jag i Princeton strax före kl. 1 reste ned till jernvägsstationen, måste jag på vägen stanna för att helsa på en gammal 85-årig kongregationalistprest, som kom ut från sin bostad, ledd af sin son. Han hade sändt mig bud, att han ville se mig, innan jag for vidare. Det var en from, troende gubbe, som nu i likhet med många andra icke har något annat att göra än gå och vänta på den förlossning, som herren har lofvat de sina. Kanske hvilar han redan, när jag skrifver dessa ord.

På vägen till stationen åkte jag ock förbi pastor Lidmans hus. Han helsade mig med att hissa en svensk och en amerikansk flagg jemte hvarandra. Det var icke vanligt att i Amerika få se en *svensk* flagg, och jag vet icke, hur det kom sig, men aldrig har jag tyckt, att den svenska flaggen var så ståtlig som der. Jag tog upp min fotografiapparat, knäppte till och fick sålunda en utmärkt fotografi af den trefliga prestgården.

Min resa gälde nu staden Galesburg i Illinois. När jag kom dit, föll ett lätt regn. Den som hemtade mig vid stationen,

talade om, att mötesplatsen skulle blifva under bar himmel i en park, som tillhörde det i staden belägna amerikanska universitetet Knox College. Men han undrade, om det var värdt att fortsätta med att ordna sittplatserna der, då väderleken såg så hotande ut. Jag svarade honom:

»Låt folket gå på! Vi skola vara ute. Ännu har det icke på min resa händt, att regn afbrutit någon sammankomst. Och jag tror, att det icke heller skall ske i dag.»

Mångenstädes under mina färder måste jag predika under bar himmel, och det förekom mig mycket underbart, att icke på ett enda ställe sammankomsterna blefvo, vare sig förhindrade eller afbrutna genom regn eller annat oväder.

Galesburg räknar mellan 16—17 tusen innevånare och bland dem 5—6 tusen svenskar. År 1847 funnos der endast fyra svenskar. Men sedan midten af 1850-talet har deras antal mycket hastigt tillväxt. Största delen af dem arbeta på fabriker. Somliga äro affärsmän. I allmänhet stå de sig mycket bra. Somliga äro t. o. m. rika. Bland amerikanarne åtnjuta de der som annorstädes aktning och förtroende. På nästan alla fabriker finnes det svenska förmän, och åtskilliga statsembeten beklädas af svenskar. I bygden rundt omkring staden bor ett stort antal svenska jordbrukare.

I kyrkligt afseende äro svenskarne i Galesburg delade i fem församlingar, af hvilka två äro lutherska. Den svenska missionsförsamlingen organiserades redan 1868 af sådana, som hade utträdt ur augustanaförsamlingen. Hon bygde 1869 en egen kyrka för en kostnad af 10 tusen dollars. Denna är ganska stor och smakfull både ut- och invändigt samt har ett högt, vackert torn. För närvarande räknar församlingen omkring 125 medlemmar. Hon har utom kyrkan äfven ett skolhus, hvari svensk hvardagsskola hålles en tid af året. I sept. 1889 hade församlingen en särskild högtidsdag. Hon firade då sin 21-åriga tillvaro och betalte på samma gång den sista återstoden af sina skulder.

Ovanligt stor var den skara, som samlade sig till att höra Guds ord i parken vid Knox College. Man beräknade antalet till omkring 6 tusen personer, och jag håller det icke för otroligt. Det var en af de största skaror, för hvilka jag någonsin har predikat. Jag stod på den höga trappan till universitetets

hus. Folket stod i tätt packad massa nere i parken. Endast en mindre del hade rum att sitta på de anordnade platserna. Bland de närvarande voro flere augustanaprester dels från staden, dels från den omkringliggande bygden. I parken hade svenskarne för tillfället låtit i träden uppsätta stora elektriska ljus. När jag började, voro ljusen icke tända, och det var ganska skumt, men ett tu tre blixtrade det till i träden, och ett det mest magiska skimmer utbredde sig öfver den församlade skaran. Jag har sällan sett ett så vackert skådespel. Himlen var betäckt med svarta, tunga moln; på afstånd syntes oupphörligt häftiga blixtar, men de voro så långt aflägsna, att vi icke hörde åskans buller. Inte en droppe regn föll. Ovädret, som vi på aftonen sågo, urladdade sig på ett fruktansvärdt sätt öfver Chicago och dess omnejd. Sammankomsten i Galesburg hör till de ljufvaste minnen, jag har från min resa i Amerika. Efter den sammas slut gjorde jag ett besök hos augustanapresten på stället, pastor Haterius. Han var en vänlig och hjertlig man. Hans hustru bevisade mig också mycken välvilja. Hos Haterius voro samlade flere augustanaprester, men jag hann icke göra deras bekantskap vidare än så, att jag blef presenterad för dem och fick helsa på dem.

I Galesburg träffade jag en gammal svensk fru, som helsade på mig med mycket stor rörelse. För 12 år sedan hade hon rest öfver till Sverige för att blifva opererad för en växt i magen. Förgäfves hade hon i Amerika sökt läkare. Namnet af min bror i Upsala hade nått hennes öron, och hon vände sig till honom. Han utförde den farliga operationen och skar ut ur hennes kropp en växt, som vägde vid pass 60 skålpund. Han trodde sjelf, att qvinnan skulle dö. Men hon lefde igenom den samma och har sedan dess befunnit sig temligen bra.

TRETTIONIONDE KAPITLET.

I Bishop Hill. — Ankomst till Rock Island. — Färd genom arsenalön. — Predikan i Moline.

Det var den 19 juli kl. 7.30 f. m. jag reste från Galesburg. Jag skulle nu fara till Rock Island. På vägen dit gjorde jag likväl en liten afstickare till ett annat ställe, som för svenskar har ett ganska stort intresse, nämligen det från Erik Janssons dagar bekanta Bishop Hill.

Jag steg af tåget vid en station, som hette Galva samt åkte med hästar fem eng. mil. I närheten af Galva visade man mig tvänne stall, som voro gjorda af en *svensk kyrka*. Svenskarne hade på något sätt kommit i strid, hvilket ledt till kyrkans försäljning. En farmare hade köpt henne, sågat henne midt itu och fört henne hem till sin gård, der hon nu tjenstgjorde på nämda sätt med bibehållande af kyrkoformen.

På vägen till Bishop Hill körde vi in till en svensk farmarefamilj, som hette Westberg. Frun var en af de första erikjansistiska emigranter, som lemnade Sverige. Hon var då endast en ung 18 eller 19-årig flicka. Ännu i sin ålderdom har hon ett mycket lifligt temperament, och hela hennes väsende andades idel förtjusning öfver Erik Jansson och hans verksamhet. Hon erkände visserligen, att erik-janssarne hade gjort sig skyldige till hvarjehanda oförstånd hemma i Sverige under de förföljelser, för hvilka de voro utsatta. Men å andra sidan hade äfven de kyrkliga myndigheterna burit sig åt på ett sätt, som

var i högsta grad tadelvärdt. Hennes omdöme om hela saken kan sammanfattas i följande hennes ord:

»De förstodo ej bättre der hemma då, och vi förstodo icke heller att ställa oss bättre vi.»

Sedan Westbergs hade undfägnat oss på bästa sätt, åkte vi till Bishop Hill. När vi kommo fram, skjutsade de mig genom hela staden. Der visade de mig den dalgång, i hvilken de först anlända erik-janssarne bygt jordkulor till bostäder åt sig.

»Hade vi vetat litet förr, sade de, att lektorn skulle komma

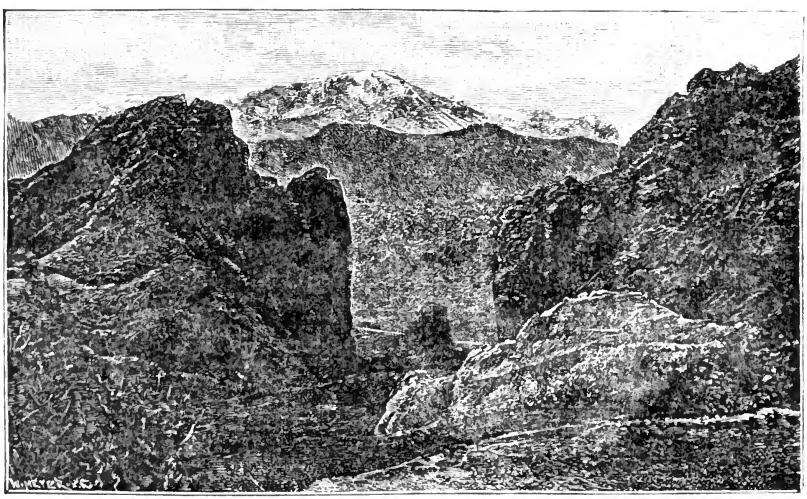

Gudarnes trädgård.
Se kap. 48.

hit, skulle vi ha gräft ut en sådan der jordkula för att riktigt låta lektorn se, huru vi bodde under den första tiden.»

Erik Jansson var född 1808 i Biskopskulla församling i Upland. Han var begåfvad med ett godt hufvud och stor läslust. Redan vid tidig ålder blef han omvänd. Alla andliga böcker, han kunde komma öfver, läste och studerade han. Till yrket var han jordbrukare. År 1842 började han uppträda såsom predikant. Snart blef han såsom sådan så flitigt anlitad, att han var upptagen både natt och dag med resande och predikande. Han talade icke sällan fem à sex timmar, något för läsarne i de norra orterna på den tiden icke ovanligt.

Hvad som utmärkte Erik Janssons predikan, var den s. k. syndfrihetsläran. Huru långt han deri gick, är svårt att säga. Man vet, att så snart någon afviker från den allmänt antagna läran, så tilläggas honom vanligen åsigter, som han aldrig har haft. Men det kan också hända, att han genom motståndet drifves längre, än han från början åsyftat. Personer, som då voro Erik Janssons anhängare men senare blifvit metodister, hafva försäkrat, att hans lära i alla väsentliga punkter var enahanda med metodisternas.

Den erikjansistiska rörelsen grep vida omkring. Dess utbredning befordrades isynnerhet genom de förföljelser, för hvilka Erik Jansson blef utsatt.

År 1844 lät Erik Jansson förleda sig till det stora felsteget att i Alfta socken tända ett bål, på hvilket han lät sina anhängare bränna upp sina »forna afgudar», såsom han kallade deras andaktsböcker. Arndts, Scrivers, Norborgs och Luthers skrifter gingo upp i lågorna, under det att folket sjöng: »Tackom och lofvom Herren». Man stödde sig dervid på berättelsen i Apg. 19 kap., der det heter: Många af dem, som hade brukat förvetna konster, buro fram böckerna och brände upp dem i hvars mans åsyn; så kraftigt växte Guds ord.

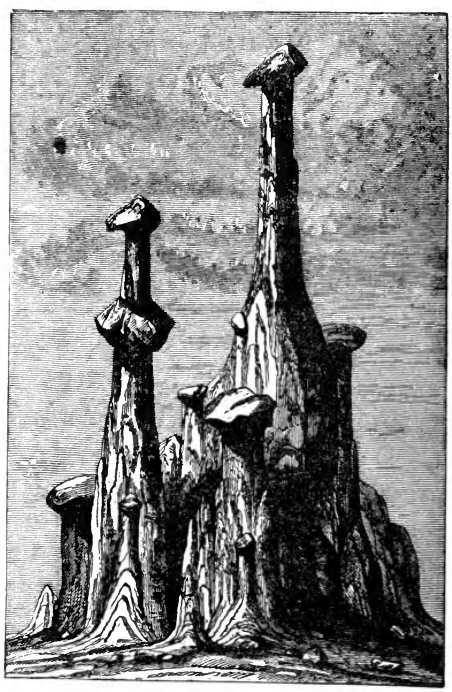

Bergsbildning i Colorado.
Se kap. 48.

Nu grep kronobetjeningen in. Erik Jansson fängslades. Frigifven fortsatte han sin verksamhet. Skaran af hans anhängare växte alltjemt.

Efter återkomsten till Helsingland tände han åter ett nytt bokbål i oktober s. å., allt under mängdens böner och lofsånger.

Nu blef han ånyo gripen och förd till länshäktet i Gefle, der han förblef till slutet af april 1845, då han lösgafs genom kongl. maj:ts nåd. I januari 1846 öfvergaf han fäderneslandet och vandrade med några trogna följeslagare öfver fjällen till Norge, hvarifrån han reste till Köpenhamn och vidare till Amerika.

Erik Janssons anhängare, isynnerhet de ledande männen bland dem, blefvo mycket bittert förföljda äfven de, både af folket och af presterna. Ja, de blefvo till och med bötfälda för det, att de hade hållit sammankomster i sina egna hus, ehuru de dervid icke hade gjort annat än läst ett kapitel ur bibeln och sjungit ett par psalmer. Allt detta gjorde för dem klart, att om de ville hafva frihet att dyrka Gud efter sitt samvete, måste de lemna Sverige och söka sitt hem i ett annat land.

De som bestämde sig för att emigrera, sålde allt, hvad de egde, på auktion, med undantag af nödiga säng- och gångkläder. Den härigenom uppkomna kassan vardt allas gemensamma fond. Den öfverlemnades åt några till förvaltare utsedda ledare, hvilka hyrde skepp och betalte resan för alla, rika och fattiga, lika. Denna godhjertenhet vardt emellertid ganska illa missbrukad af falska personer, som begagnade sig deraf för att få fri resa till Amerika.

Det fans medlemmar bland erik-janssarne, som till den gemensamma kassan lade stora summor: fem, nio, tolf, ja, en t. o. m. tjugufyra tusen kronor. Att den religiösa tro, som dref dem till dessa stora uppoffringar, var djup och mäktig, kan icke betviflas. Det är icke för intet, man offrar hus och hem och allt och begifver sig på en vådlig färd till ett aflägset land för att der slå sig fram genom mödor, sjukdomar och tusen svårigheter.

Det var svårt för erik-janssarne att erhålla lämpliga fartyg. Emellertid hyrde man några, och de inrättades, så godt sig göra lät, för färden. De stackars emigranterna hade det dock mycket trångt och obeqvämt. Ett af fartygen gick spårlöst förloradt med besättning och 50 kolonister; ett annat förliste på New Foundlands kust, hvarvid dock folket räddades; ett tredje var fem månader på resan, under hvilken tid emigranterna utstodo många lidanden af sjukdom och hungersnöd. Den första skeppslast, som kom fram, bestod af dalfolk. De köpte land och började uppföra boningshus. Platsen kallades Bishop Hill.

Emigranternas första tanke var att få ett hus, der de kunde tacka och lofva sin Gud, för hvars sak de betraktade sig såsom martyrer. De bygde för detta ändamål ett tält i form af ett kors. Der var rum för åtta hundra à tusen personer. Detta tält brann upp år 1848 och ersattes med den träkyrka, som ännu står qvar.

Till bostäder bygde man dels stockhyddor, dels torfhus, dels jordkulor. I hvar och en af jordkulorna kunde bo 25—30 personer. I ett af stockhusen bodde första vintern 52 ogifta qvinnor.

Gudstjenst hölls två gånger om dagen under hösten och hela vintern samt på söndagarne tre gånger. Erik Jansson var sjelf uppe hvarje morgon kl. 5 för att väcka de sofvande och mana dem till morgonbön. En half timme senare gaf han dem sin andra kallelse, och då skulle de ofördröjligen allesammans infinna sig på stället för andaktsöfningarna, der de ofta tillbragte två timmar. Vid jultiden anskaffades emellertid en större ringklocka, och den användes sedan för att kalla medlemmarne till mötena och till måltiderna.

Stora svårigheter hade erik-janssarne ofta för att skaffa sig, hvad de till sitt lifsuppehälle nödvändigt behöfde.

»Nog hade vi pengar, sade fru Westberg till mig, men inte kunde vi äta pengar.»

På handqvarnar malde de majsen till ett groft mjöl, hvaraf de kokade gröt. Slutligen bygdes en vattenqvarn. Men ofta tröt vattnet. För att då sätta qvarnen i gång skickades unge män ut, hvilka, stående inne i qvarnhjulet, trampade detsamma omkring.

Till följd af de osunda bostäderna, det ovana klimatet och den stundom knappa maten härjade tidtals sjukdomar bland folket. De voro dock tåliga, ja, många kände sig mycket lyckliga. Tron gjorde dem starka. År 1849 härjades kolonien af en förskräcklig kolera, som bortryckte icke mindre än 143 medlemmar, af hvilka de fleste voro unga eller medelålders personer.

Genom flit och ihärdighet togo sig erik-janssarne upp ganska bra i ekonomiskt afseende. Jordbruket började blifva mer lönande. Man bygde en ångqvarn, som gaf god inkomst. Qvinnorna väfde lärft och mattor, hvilket inbragte rätt mycket penningar. De voro indelade i vissa lag, som bytte af hvarandra, så att väfstolarne gingo dag och natt utan uppehåll.

Erik Jansson fick ett sorgligt slut. Invecklad i en rättegång blef han skjuten af sin vederpart i sjelfva domstolsrummet. Det var i maj 1850. Mördaren häktades, förhördes och dömdes till tre års fängelse. Sedan dog han i Chicago i djupt elände.

Erik Janssons död var en ytterst sorglig händelse för kolonien. Men dess innevånare repade ändå mod.

Ledningen af samfundets alla verldsliga affärer anförtroddes nu efter den äldsta församlingens föredöme (Apg. 6) åt »sju vise män», hvilka skulle innehafva förvaltareskapet för lifstiden, eller så länge de uppförde sig väl. Detta blef en källa till många olyckor, som utarmade innevånarne och sprängde sönder den lilla kolonien. Har en församling någonsin blifvit skinnad af sina förtroendemän, så var det väl denna.

Dessa lekamliga svårigheter voro dock icke de värsta. Den kärlek, som varit rådande bland erik-janssarne, svalnade af, och i församlingen inträdde åtskilliga slitningar. Det förnämsta föremålet för folkets sträfvanden blef denna verldens goda. Man hade visserligen icke upphört att hålla sammankomster, att predika, bedja och sjunga, men alltsammans blef en död form utan ande och lif. Nu uppstodo partier, anstiftade först af sådana, som förbjödo äktenskap, sedan af adventister. Dermed följde ett ändlöst gräl och kif mellan koloniens innevånare. Slutligen blef det klart, att vidare samlif var omöjligt, och att en upplösning måste ske.

Bishop Hill (d. ä. Biskopskulle) har fått sitt namn efter den socken, der Erik Jansson var född. Staden eller byn är liten till omfånget men reguliert och vackert planerad. I dess midt ligger en ganska stor och treflig park, och i den samma finnes en talarestol upprättad i skydd af ett stort träd.

I närheten af parken ligger den gamla kyrkan, ett mycket tarfligt hus i tvänne våningar. Jag sammankallade folket dit för att predika för dem. Till text valde jag Ps. 87. Det var ganska rörande att bland mina åhörare se en mängd gamla gubbar och gummor från Helsingland, hvilka hade tillhört den första utvandringen. Efter predikan fotograferade jag kyrkan med en grupp af de nämda gubbarne och gummorna. Af bilden på sid. 321 kunna läsarne se, huru det hela tog sig ut.

Till Rock Island ankom jag kl. ½ 2 e. m. Banan gick utefter den präktiga floden Mississippi. Den trakt, vi genomreste,

var mycket bördig. Vid ankomsten till stationen var ingen emot oss. Våra vänner der hade tagit miste på tiden. Emellertid kommo de efter vid pass en half timme. Sedan vi ätit middag, blefvo vi af en förmögen amerikanare vid namn Cady bjudna på en utflygt omkring den s. k. guvernementsön eller arsenalön, en ö i Mississippi, som icke tillhör staten Illinois utan unionen. Ön är mycket vacker. Der äro anlagda en stor mängd ståtliga byggnader, alla afsedda för tillverkning af krigsmateriel. Jag räknade icke deras antal, men den del af ön, der de lågo, såg ut som en ordentlig stad. När detta etablissement blir riktigt färdigt, torde det icke i hela verlden komma att finnas en verkstad för tillverkning af krigsmateriel så storartad som denna. En bild från ön finnes på sid. 312. Det är, som tänkte unionen på, att det möjligen kan blifva nödvändigt äfven för henne att sätta sitt försvarsväsen i sådant skick, att hon en gång må kunna upptaga kampen mot fiendtliga makter. I en berättelse, som jag efter min hemkomst läst, har jag äfven sett uppgifvas, att den amerikanska regeringen utarbetat en plan för åstadkommande af en krigsflotta, som, när den blir färdig, skall vara en af de förnämsta på hela jorden. Och jag är alldeles viss, att samma personer, som nu skryta öfver, att Amerika icke har något försvarsväsen alls, skola på den dagen lika ifrigt skryta öfver, att Amerika har det förnämsta försvarsväsen, som fins på jorden, och de största utgifter för krigsväsendet, som någon stat någonsin haft. Det är så amerikanarnes sed och isynnerhet svenskarnes i Amerika. Och det är ju alltid bra, när menniskor äro nöjda.

Det tog en ganska lång tid att åka omkring ön. Inte körde herr Cady heller synnerligen fort. Jag var mycket orolig, ty jag skulle predika på qvällen och behöfde dessförinnan någon stillhet. Men jag rådde nu icke vidare mig sjelf.

Jag åkte med herr Cady och en annan amerikanare, som kunde tala tyska. Mina svenska vänner färdades i ett stort åkdon strax efter oss, och de voro lika oroliga som jag.

Sammankomsten skulle icke hållas i Rock Island utan i den alldeles der intill belägna staden Moline. När vi kommo öfver till Moline, körde herr Cady in på den ena amerikanska gården efter den andra för att låta mig se, hur det såg ut på sådana. Han frågade mig också, om jag hade sett det inre

af ett äkta amerikanskt hem. Lyckligtvis kunde jag svara ja. Annars hade han säkert fört mig in i ett sådant och upptagit ännu mer af min tid.

Herr Cady var en mycket hjertlig man. När vännerna i Moline voro villrådiga om lämplig plats för mötet, kom han jemte en amerikansk pastor, båda tillhörande den amerikanska kongregationalistförsamlingen i Moline, och sade:

»Viljen icke I svenskar vara så goda och vid detta tillfälle begagna vår kyrka för doktor W. att predika i? Vi vilja icke hafva en enda cent i ersättning utan lemna den fritt åt eder, ty vi älska doktor W. och det svenska folket. Och vi skulle känna oss glada, om vi finge honom ibland oss och kunde få skaka hand med honom.»

Svenskarne kunde naturligtvis icke annat än tacksamt antaga anbudet, så mycket mer som kongregationalistkyrkan var stadens största lokal samt tillika vacker och beqväm. Detta gjorde emellertid, att herr Cady tog ledningen af det hela om hand, och han anordnade det så, att jag skulle predika för svenskarne i $^3/_4$ timme och sedan med tolk för amerikanarne i $^3/_4$ timme. Derefter skulle mellan 9—$^1/_2$11 på qvällen hållas en s. k. reception för mig i några till kyrkan hörande lokaler. Detta program lät han trycka på biljetter med guldkanter och sände ut i stort antal i staden. Jag var ej riktigt belåten med denna anordning. Jag gjorde derför om hela programmet. Jag predikade för svenskarne i sex qvart, d. v. s. till något öfver kl 9. Kyrkan var alldeles fullpackad med folk, och utanför de öppna fönstren stod äfven en stor skara åhörare. Någon predikan för engelsmän blef icke alls af. Efter föredraget sjöng Hultman. Herr Cady var orolig för den reception, som skulle blifva, men jag tyckte, att jag hade icke kommit till Moline för några sådana tillställningar och hyllningar utan för att, om möjligt, vara svenskarne till någon uppbyggelse. Ingen af oss gjorde sig derför synnerligen brådtom.

Emellertid blef det ju en reception af. Vi samlades, en ganska stor mängd svenskar samt åtskilliga amerikanare, i de mindre salar, som tillhörde kyrkan. Somliga voro inbjudna; andra fingo betala en liten afgift för att få vara med. När vi hade kommit in, bjöds af unga amerikanska flickor glace. Jag vågade dock icke smaka derpå, emedan jag var svettig efter predikan. Sedan

var det meningen, att jag skulle hålla något tal och tacka tillställarne för den uppmärksamhet, som de velat visa mig. En svensk prest vid namn Hess, tillhörande, om jag mins rätt, metodistkyrkan, skulle vara min tolk. Denne Hess hade aldrig varit i Sverige, men talade svenska mycket bra. Som jag emellertid icke är synnerligen lifvad för sådana der tal, sade jag icke många ord. Sedan jag helt kort angifvit orsaken, hvarför jag ej följt det uppgjorda programmet, förklarade jag mig tacksam för deras välvilja samt sade, att jag skulle vara ännu mer tacksam, om jag nu finge säga godnatt och gå hem och lägga mig. Vid dessa ord skrattade de, men nog blandade sig i löjet en känsla af missräkning, som jag gerna hade besparat dem. Men hvad ville jag göra? Det fins en gräns äfven för mina kroppskrafter.

FYRATIONDE KAPITLET.

Moline och Rock Island. — Augustana universitet. — Prof. Hasselqvist. — Augustanatidningarnas uppträdande mot mig. — Augustanasynoden.

Moline är en stad af ganska stort intresse för svenskar. År 1870 egde staden omkring 4 tusen innevånare. För närvarande har den omkring 15 tusen. Af dessa utgöra svenskarne med all säkerhet tredjedelen. De fleste bland dem äro idoga arbetare och välbergade samt bebo egna hus.

Staden har en stor mängd fabriker af olika slag, bland dem en svensk orgelfabrik. I synnerhet framstående äro tvänne plogfabriker, hvilkas arbetsstyrka mestadels består af svenskar. Den förnämsta ledaren deraf är en svensk vid namn Friberg, som ock är stor delegare. Hans snille och kraft är det, som fabriken hufvudsakligen har att tacka för sin utveckling. Friberg har äfven gjort sig bemärkt såsom uppfinnare på landtbruksredskapernas område.

I samtliga fabriker i Moline stå svenskarne, både hvad antal, ställning och inflytande vidkommer, i främsta ledet. På nästan hvarje fabrik finnes någon svensk, som är förman.

Flere svenskar innehafva också förtroendeposter inom samhället. Sålunda äro både stadssekreteraren, stadskassören, stadens lagman och fredsdomare samt gatukommissarien svenskar. Bland stadsfullmäktige sitta äfven flere svenskar.

Städerna Rock Island och Moline hafva under de senare åren växt ut emot hvarandra, så att numera endast en gata

skiljer dem åt. Väglängden tvärs igenom de bägge städerna är tre eng. mil. På andra sidan om Mississippifloden ligger en stad, benämd Davenport, som tillhör staten Iowa. Samfärdseln mellan Rock Island och denna stad sker dels på färjor, dels

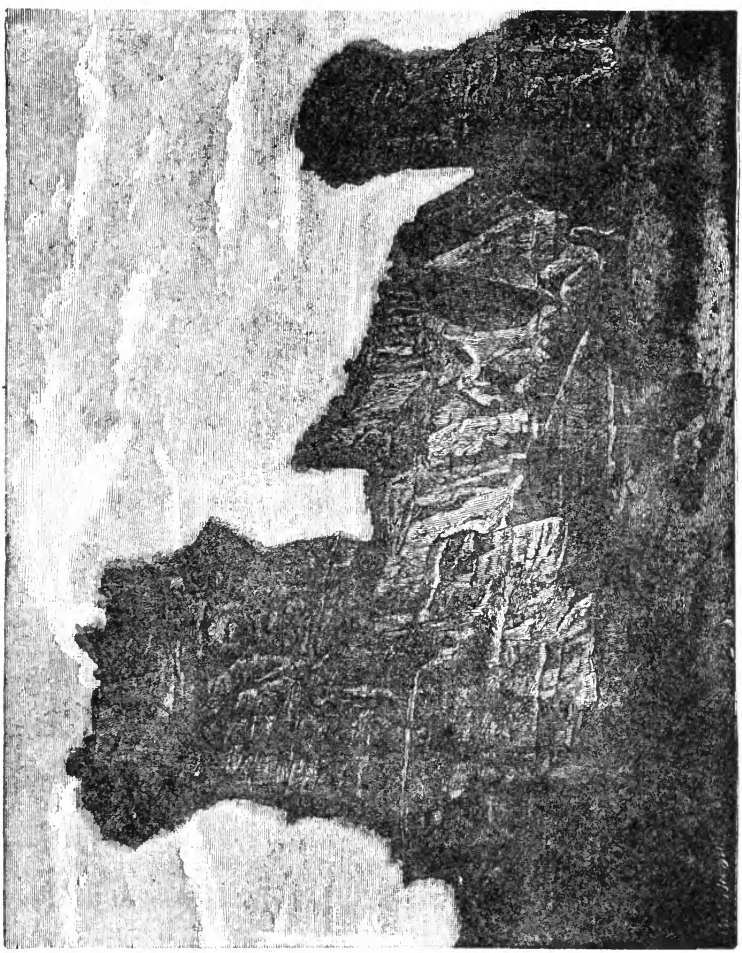

Från de Klippiga bergen. Se kap. 48.

på en stor jernbro, som är bygd, så att säga, i tvänne våningar. På öfre afdelningen gå jernvägstågen. Undre afdelningen bildar kör- och gångbanor. Det händer, när man går eller åker på denna bro, att man har ett framrusande bantåg öfver sig och en flodångare rätt under sig.

Svenskarne i Moline äro delade i fyra olika kyrkosamfund med hvar sin kyrka, en augustana-, en metodist-, en baptist- och en missionskyrka. Den sistnämda kallas för Gustaf Adolfs kyrkan, och dess historia är ganska märkvärdig.

I en park, som fans midt emellan Rock Island och Moline på den tid, då städerna lågo ett godt stycke från hvarandra, uppförde många svenskar åt sig små nätta boningshus, hvilka efter läget vanligen benämdes »halfvägshusen». När den gamla svenska kyrkan i Moline år 1876 behöfde ombyggas, uppstod tvist om läget för den nya kyrkan. De många svenskarne i »halfvägshusen» ville hafva henne der. De andra ville hafva henne i staden. »Halfvägsfolket» var emellertid raskt i vändningarna, och när stadsboarne icke ville vara med, så bygde de en kyrka för sig sjelfva midt ibland halfvägshusen. Omkring henne bildade de ock en egen församling. Kyrkan var i jemförelse med den gamla stor och präktig och hade både torn och ringklocka. Hon erhöll af församlingen namnet Gustaf Adolfs kyrkan. Men de andra kallade henne vanligen: »Halfvägskyrkan». Sjelfva uppförde de i närheten af den gamla kyrkan en, som var både stor och vacker. Den gamla kyrkan såldes och användes sedan såsom stall.

Mellan de bägge församlingarna rådde en stor afvoghet, fastän de bägge höllo sig till den lutherska bekännelsen. Mot slutet af år 1878 fick den nya församlingen för en kortare tid till lärare en mycket dugtig man vid namn Sjöqvist. Genom hans verksamhet uppstod snart inom församlingen en genomgripande väckelse. Detta förtörnade de medlemmar, som ännu ville förblifva i sina synder. Emedan de trodde sig vara flertalet inom församlingen, beslöto de att stänga kyrkan, så att de troende icke skulle hafva någon lokal att samlas i. Härigenom uppstod en rättegång om kyrkan och dess egendom. Processen räckte länge men slutade till de troendes fördel. Kyrkan och all dess egendom tillföll dem, emedan de befunnos utgöra flertalet. Af de andra gingo nu många sjelfmant ut ur församlingen; andra blefvo sedermera uteslutna. Sedan dess har i allmänhet frid och endrägt varit rådande inom församlingen.

I Rock Island ligger Augustana College, Augustanasynodens förnämsta universitet. Det är onekligen en mycket storartad anstalt. En bild af den samma synes på sid. 313. Man

hade tagit för gifvet, att jag skulle besöka den. Professor Hasselqvist, dess förste styresman, satt hemma och väntade mig, när jag skulle komma tillbaka från arsenalön. Han hade ock sändt mig en vänlig helsning derom. Emellertid blef det mig omöjligt den dagen. Huru jag skulle göra nästa dag, derom var jag oviss. När jag for till Amerika, öfverlade jag inom mig sjelf, huru jag skulle ställa mig i förhållande till Augustanasynoden och dess prester. Synoden är strängt luthersk. Och de ledande männen inom den samma hafva genom sina tidningar rätt lifligt bekämpat både mig och mina vänner. Efter mycket funderande kom jag till det resultat, att jag, så långt möjligt vore, skulle undvika att komma dem i vägen. Det var derför mitt uppsåt att *icke* besöka deras universitet i Rock Island. Men, som sagdt, svigtade jag i detta mitt beslut, när jag fick professor Hasselqvists helsning.

Till aftonmåltid var jag inbjuden hos en svensk i Moline. Hasselqvist, som förgäfves väntat mig, reste till stället för att träffa mig. Men jag var icke der. Jag hade måst afstå äfven från bjudningen för att få vara i fred en stund, innan jag skulle predika. Vi träffades således icke.

Professor Hasselqvist är en gammal, mycket framstående man. Hans verksamhet för svenskarnes upplysning och andliga väl i Amerika har varit storartad och framgångsrik. Han har dervid genomkämpat och öfvervunnit svårigheter, om hvilka de fleste icke hafva någon föreställning. Hans minne skall säkert mycket länge lefva qvar bland den svenska befolkningen. På samma gång han varit professor och ledare för Augustanasynodens universitet, har han äfven varit utgifvare af en tidning, benämd »Augustana och Missionären». I denna har han nitiskt kämpat för ren luthersk lära samt ifrigt bekämpat alla deremot stridande afvikelser. Huru långt han dervid kunnat gå i sin ifver, för att icke säga: kunnat förifra sig, kan man bedöma af följande ord, som stodo att läsa i hans tidning för den 4 juli 1889:

»Att lektor W. förkunnar *sin* rationalistiska försoningslära och vill deri stadfästa förbundsfolket,* det kan man sluta af det ämne, som han förliden vecka behandlade i Jamestown, nämligen Guds kärlek, som dock förklaras bäst genom slutorden i Ebr. 12 kap.: Vår Gud är en förtärande eld.»

* D. v. s. det folk som tillhör Svenska missionsförbundet i Amerika.

När en vän i Chicago meddelade mig, att Hasselqvist hade skrifvit detta, svarade jag:

»Det är omöjligt; du måste hafva missförstått hans ord.»

»Kom hem, svarade han, och läs sjelf.»

Jag kom och läste, och jag kan icke beskrifva min förvåning. Att predika om Guds kärlek skulle således vara ett bevis på, att man har »rationalistiska» åsigter om försoningen. Och »Guds kärlek» skulle bäst kunna beskrifvas så, att »Gud är en förtärande eld!» Med skäl kan man fråga, huru det är möjligt för en framstående teolog och prest och derjemte en gammal man att uttala sådana barocka ord. Emellertid påminte de mig litligt om den strid, som hade varit i Sverige år 1873. Jag hade i boken om försoningens betydelse sagt, att Guds vrede med rätta kunde betraktas såsom *baksidan* af hans kärlek. Guds hat till det onda är nämligen i sjelfva verket icke något annat än baksidan af hans kärlek till det goda. Jag gälde då bland lutheranerna för dessa ordens skull såsom en riktig kättare, och aldrig väntade jag väl att en gång få se en af de strängaste bland dem framhålla det såsom *den bästa beskrifningen* på Guds kärlek, att han är en »förtärande eld». Tänk, om jag hade sagt något sådant! Hvilken musik skulle icke hafva blifvit deraf!

Huru besynnerliga och förvända tankar äfven välsinnade personer kunna hafva om andliga företeelser, som ega rum alldeles inpå dem, derpå vill jag som bevis ur den svensk-amerikanska tidningen Framåt för den 16 juli 1889 anföra följande ord:

»Det skulle vara en syn, öfver hvilken Gud och hans änglar säkert skulle fröjdas, om de bland missionsvännerna, hvilka tro på den gamle, korsfäste Kristus, på kraften af hans ord och sakrament, komme öfver till Augustanasynoden, der de skulle trifvas godt och finna tusentals kära, kristna vänner. Det vore ock godt, om de, som tro lika med P. W., enade sig i en ordnad verksamhet, så att icke allt ginge huller om buller.»

Af dessa ord skulle nu framgå, att P. W. och hans vänner icke tro »på den gamle korsfäste Kristus eller på kraften af hans ord och sakrament». Hvar och en, som känner verkliga förhållandet, vet dock, att P. W. lika väl som någon augustanaprest tror på ingen annan Kristus än den Jesus, Guds son, som, född af jungfru Maria, led korsets död för verldens synder.

Hvad beträffar hans tro på kraften af Kristi ord och sakrament, så förhåller sig dermed på samma sätt. Huru skall man då förklara dessa vrängda framställningar, som litet emellanåt förekomma i kristliga tidningar? Ja, svara på den frågan, den som kan.

Inom synoden betraktas prof. Hasselqvist med mycket stor och säkerligen väl förtjent vördnad. Många augustanaprester ställde sig mot mig på ett helt annat sätt, än jag hade väntat. Då jag för dem uttryckte min förvåning deröfver, att de, så vänligt sinnade som de voro, aldrig i synodens tidningar hade sagt ett enda ord emot de domar, som der fäldes öfver mig, svarade de, att de icke velat bekymra den gamle, vördnadsvärde professor Hasselqvist.

Min ovisshet, huruvida jag skulle besöka Hasselqvist eller icke, fick en oväntad ände. Vi hade lyst ut en sammankomst i Moline till lördags f. m. d. 20 juli. Emellertid fingo vi på fredagsqvällen veta, att, om vi ville komma fram i behörig tid till Rockford, der jag skulle predika på söndagen, så måste vi redan tidigt på lördagsmorgonen resa från Moline. Följden deraf var, att det blef omöjligt både att hålla mötet och att besöka Augustana College. Jag skref då till prof. Hasselqvist, framlade för honom min ställning och sade honom, att jag väl nu af en yttre omständighet blifvit hindrad att besöka honom, men att det icke var säkert, att jag hade besökt honom, om detta hinder icke hade kommit emellan.

»Jag inser nog, tillade jag, huru det skall komma att tolkas och användas, att jag icke besökt eder. Men jag kan ock af någon erfarenhet sluta, huru ett samtal mellan mig och eder kunnat komma att användas. Och i valet mellan de två eventualiteterna har jag trott mig böra föredraga den förra. Jag är besluten att aldrig i edra tidningar uppträda till mitt försvar utan skall låta eder och edra prester ensamma ha ordet hädanefter som hittills. Men jag har velat säga eder detta. Herr professor, vi äro nu något till åren komna, både ni och jag. Snart skola vi uppenbaras för Kristi domstol. Må han vara våra själar nådig. Jag hoppas, att det svenska folket här, som så ytterst talrikt besöker mina predikningar, skall sjelft förvissa sig om, att de skildringar om mig, som Augustanasynodens ledare gifvit dem, äro allt annat än öfverensstämmande

med verkligheten. En dag skall ni väl ock sjelf finna mig vid lammets tron, tvagen i lammets blod.»

Till svar derpå erhöll jag från Hasselqvist ett vänligt bref, deri han bemötte mina elaka misstankar. Men hvarken det, som jag förut hade erfarit, eller det, som jag sedan såg, var egnadt att ingifva mig några andra tankar, än jag från början hade haft. Augustanatidningarnas uppträdande mot mig, och isynnerhet de ledande bland dem, var af den beskaffenhet, att jag många gånger kände mig deraf smärtsamt berörd. Äfven ifriga augustanavänner och framstående män inom synoden uttalade för mig sitt beklagande deröfver. Såsom bevis derpå skall jag här ur ett bref från en af synodens verksammaste och dugligaste män anföra följande betecknande ord:

»Vi äro ytterst missnöjda, många af oss, med det brutala sätt, hvarpå en del af våra tidningar bemött eder, men vårt råd hörsammades ej, och *ni* vann derpå. Jag hade gerna velat träffa eder och säga eder ett vänligt ord från den del af synoden, som jag representerar, de män som äro födda och fostrade i Amerika, och som derför äro mer frisinnade än de importerade. Jag kan ej hylla edra åsigter, men jag behöfver, Gudi lof, ej derför väsnas, som andra af mina kamrater i synoden gjort.»

En annan augustanaprest skrifver:

»För herrens skull och för själarnas skull gif oss ett besök och predika här en gång. Vi helsa eder välkommen i herrens Jesu namn. Lektorn torde hafva flere vänner bland augustanapresterna, än han sjelf anar. Jag vet det. Att synodens tidning Augustana mycket tadlat eder, det är nog en sorglig sanning, men jag vågar dock påstå, att det icke är uttryck af den ande, som besjälar synoden.»

Några reflexioner torde icke vidare behöfva göras. Jag är glad, att jag lärde känna ej så få augustanaprester, som voro helt annorlunda sinnade, än jag förut hade trott. Med glädje hörde jag ock berättas om ställningen inom synodens presterskap i allmänhet. Der utvecklar sig mer och mer en liberal ande trots den stränghet, som utmärker synodens konstitution. Må utvecklingen fortgå i samma riktning. Må synoden alltmer behjerta, att herren vill å ena sidan, att de troende skola *såsom troende inbördes vara ett*, trots olika åsigter i mångt och

mycket, som aldrig kunna undvikas, å andra sidan, att de skola *skilja sig från verlden.* Att för olika åsigters skull åtskilja det, som Gud har förenat, samt för lika åsigters skull förena det, som Gud har åtskilt, det *kan* aldrig vara det rätta sättet att bilda en Guds församling. På det sättet uppstår en sekt och ingenting annat.

Innan jag lemnar Rock Island, måste jag nämna några ord om Augustanasynodens verksamhet och utveckling. Synoden är ett svenskt lutherskt kyrkosamfund, stiftadt år 1860. Dess upphofsman var en svensk prestman vid namn Esbjörn, som år 1849 hade rest öfver till Amerika för att missionera bland de svenskar, som der voro. Han var en mycket ifrig lutheran och försökte allt, hvad i hans förmåga stod, att förena svenskarne till lutherska församlingar i det nya landet. Genom hans åtgärd kallades flere svenska prester dit ut, bland dem den ofvan nämde professor Hasselqvist, hvilken kom dit 1852 såsom pastor för en församling i Galesburg. När synoden bildades, blef Hasselqvist dess första president och qvarstod som sådan till år 1870. Synoden bestod 1860 af 36 svenska och 13 norska församlingar, hvilka tillsammans hade 27 prester och 29 kyrkobyggnader samt 5 tusen kommunikanter. Huru den sedan dess har utvecklat sig, kan man förstå deraf, att den år 1888 bestod af 582 församlingar med 425 kyrkobyggnader, att värdet af dess kyrkoegendom öfversteg den derpå hvilande skulden med mer än 2,100,000 dollars eller 8 millioner kr., att antalet af dess prester utgjorde 291 och af dess medlemmar nära 130 tusen, att den hade nära 3 tusen söndagsskolelärare med 24 tusen lärjungar. Församlingarnas ordinarie utgifter uppgingo under samma år till 512 tusen dollars (= nära 2 millioner kr.) i rundt tal. Deri voro dock icke inberäknade deras utgifter till synoden, till skoländamål, för inre och yttre mission, för välgörenhetsanstalter o. s. v., hvilka utgifter belupo sig till nära 69 tusen dollars eller 263 tusen kr. En sådan utveckling är alldeles oerhörd och vittnar om en utomordentlig kraft i ledningen af synodens angelägenheter.

Synoden har från början varit indelad i s. k. konferenser. Dessa hafva under årens lopp utvecklat sig hastigt med stor kraft samt börjat intaga en i förhållande till synoden allt mer och mer sjelfständig ställning. Att ordna deras fortsatta

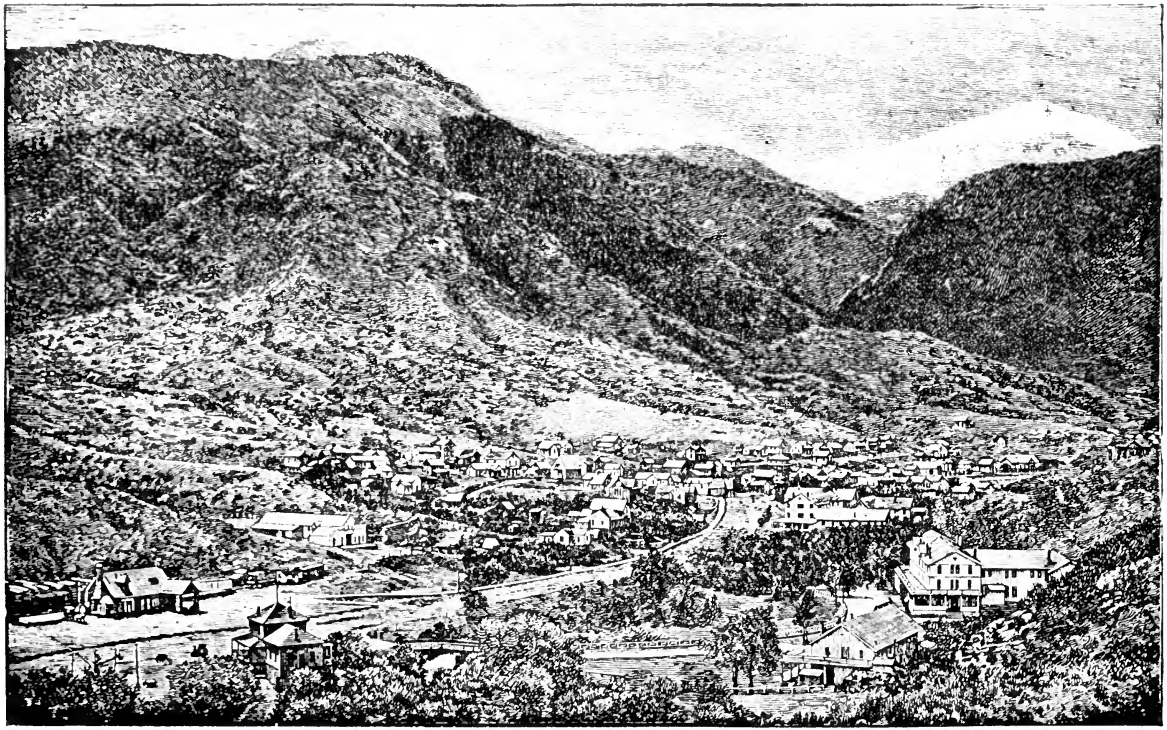

Manitou Springs med Pikes Peak i Colorado. Se kap. 48.

förhållande till synoden har varit en af synodens vigtigaste angelägenheter på den senare tiden.

Augustanasynoden har flere läroverk. Bland dem har jag redan nämt Augustana College and Theological Seminary, hvaraf

Pass i Klippiga bergen.
Se kap. 49.

läsarne finna en bild på sid. 313. Till höger synes den nya byggnaden, till venster den gamla. Lärjungeantalet i denna anstalt under år 1888—89 var 235. På den samma hvilar ännu en ganska tryckande skuld, som vållar de styrande icke så litet bekymmer.

Synodens officiela organ är tidningen Augustana och Missionären. Den har i 34 år redigerats af prof. Hasselqvist, som genom den samma utöfvat ett oberäkneligt inflytande på lutherska kyrkans och svenska folkets utveckling i Amerika. Utan den hade synoden visserligen icke varit, hvad den för närvarande är. År 1889 nedlade Hasselqvist sin befattning såsom tidningens hufvudredaktör. Han är ju nu en gammal man, hvars krafter äro i aftagande. Synoden uttalade vid årsmötet i sköna ordalag den tacksamhetsskuld, hvari hon stod till honom för hans arbete. Till hufvudredaktör för tidningen utsågs pastor E. Norelius samt till biträdande redaktörer en mängd andra, bland dem prof. Hasselqvist.

Såsom bevis på måttligheten af de löner, som arbetarne inom Augustanasynoden få nöja sig med, må anföras, att prof. Hasselqvist såsom lärare och föreståndare för den stora läroanstalten i Rock Island samt medredaktör i tidningen vid årsmötet 1889 fick sin lön »höjd» till 1,500 dollars, hvaraf 600 skulle räknas såsom betalning för hans arbete i tidningen. Hufvudredaktören för tidningen, som måste egna hela sin tid åt detta arbete, tillerkändes en lön af 1,200 dollars.

Som jag redan nämt, måste jag resa från Moline tidigare än ämnadt var. Det var ledsamt att nödgas aflysa det till lördags f. m. utsatta mötet, men det kunde icke hjelpas.

På vägen ned till stationen i Moline mötte vi herr Cady, som körde ett litet vackert åkdon. Efter en vänlig helsning bad han att i sitt åkdon få taga upp min kappsäck och föra den till stationen. När vi sjelfva kommo efter, presenterade han mig för tvänne qvinliga medlemmar af sin familj. De sutto bägge till häst. Inne på stationshuset voro många svenska vänner samlade för att säga oss farväl. Och det var godt att då som annars veta, att de troende icke behöfva taga farväl af hvarandra för alltid utan endast för tillfället.

FYRATIOFÖRSTA KAPITLET.

I Rockford. — Svensk möbelfabrik. — Predikan. — Resa öfver Chicago till Iowa. — Staten Iowa. — Rusdrycksförbud och dess verkningar.

Jag kom fram till Rockford vid middagstiden. Det var lördagen den 20 juli, min födelsedag. Vägen går ett långt stycke utefter Mississippifloden, Nordamerikas största flod och en af de största på jorden. Namnet Mississippi är ett indianskt ord och betyder »vattnens fader».

Mississippis floddal är känd för sin stora fruktbarhet. Den stora sjöfarten på henne och hennes bifloder förmedlar en utomordentligt liflig handel i det inre af landet. Bekant är för öfrigt denna flod för de stora öfversvämningar, som den litet emellanåt vållar, och de stora förödelser, som åtfölja dessa.

Uti Rockford bodde jag hos en svensk vid namn Johansson, som eger en stor fabrik för tillverkning af möbler. Han förde mig vänligt omkring i staden, och jag besökte naturligtvis äfven hans fabrik. Det förundrade mig på det högsta att se, huru man der kunde få bygga så stora och flere våningar höga fabriker af bara trä med trappor af trä. Sådant skulle aldrig komma i fråga hemma hos oss. Om en eldsvåda bröte ut, stode det väl knapt till att rädda någonting. Möblerna, som tillverkades der, voro af ungefär samma stil, som dem jag förut sett vid besöket i möbelmagasinet i Grand Rapids. Deras tillverkning skedde naturligtvis med maskiner, och många af dessa voro mycket sinnrika. Det är bra för sådana der fabriker, att

största delen af Amerikas städer äro så bygda, att de brinna fort, när elden kommer lös.

Johansson var synnerligen angelägen att visa mig, hvilket företräde den amerikanska arbetsmetoden hade i jemförelse med den svenska. Särskildt menade han, att jag skulle få se något märkvärdigt, när han förde mig in i den stora sal, der möblerna polerades.

»Här skall lektorn få se, sade han; sådant förstå de sig icke på i Sverige.»

Och hvad fick jag se? Jo, innan möblerna polerades, strökos de först med något slags fernissa. Derigenom fyldes porerna i trät, och det gick sedan åt mycket mindre polityr.

»Ja, svarade jag, det der är alls ingenting nytt för mig; *fuska*, det kunna snickarne äfven der hemma göra, och jag vill tala om, att det är alldeles onödigt att till strykningen använda fernissa. Jag kände för många år tillbaka en snickare i Sverige, som, innan han polerade möbler, strök dem med *limvatten*, och det är mycket billigare.»

Från möbelfabrikerna förde Johansson mig till en urfabrik. Detta var den första af det slaget, jag hade sett. Och det var mycket märkvärdigt att gå igenom den samma. Nästan allting gjordes med maskiner. Arbetspersonalen i fabrikerna bestod dels af män, dels af qvinnor, och icke få bland dem voro svenskar. Amerika har flere stora urfabriker, och öfver hela verlden äro deras tillverkningar kända, inte precis för deras godhet men väl för deras billighet.

Fabriks- och maskinarbetet har den stora fördelen med sig, att det går fort, att man kan tillverka mycket samt göra tillverkningen billig. Men det har ock sina mörka sidor. Ingen gör någonting helt, hvar och en har blott en liten del att sköta. Ingen känner sig ansvarig för mer än sin bit. Det *personliga* försvinner ur arbetet. Det intresse, som *handtverkaren* har, och den förnöjelse, som han känner vid åsynen af ett arbete, som han med egna händer förfärdigat, kan den vid maskinen stående *fabriksarbetaren* icke känna. Han blir endast en maskindel, och hans enda intresse blir den penning, som han förtjenar. Någon kärlek till arbetet såsom sådant, någon sporre att deri göra en allt mer mognad intelligens gällande, kan endast i undantagsfall tänkas hos honom. Hans göra är att sköta och

mata maskinen, hans arbetsskicklighet är att göra detta noggrant och qvickt, och resultatet af hans verksamhet är en liten del af ett arbete, hvars öfriga delar han litet eller intet känner.

Staden Rockford kan med skäl kallas en villastad — så rik på planterade gator och gårdar är den. Den ligger i norra delen af staten Illinois, icke fullt 100 eng. mil från Chicago. Staden har omkring 25 tusen innevånare, af hvilka väl 9 à 10 tusen äro svenskar.

Rockford är en fabriksstad. Svenskarne der äro mycket företagsamma. Flere af fabrikerna tillhöra dem. Dessutom drifva många af dem ganska stor affärsrörelse.

Ej mindre än sju svenska församlingar finnas der, tillhörande olika samfund. Alla hafva de egna kyrkor. Somliga af dessa äro rätt stora och dyrbara. Missionsförsamlingens kyrka beräknas rymma 1,200 personer. Fönstren äro af färgadt glas. Med kyrkoegendomen är äfven förenadt ett predikantboställe; och det ena med det andra har kostat mellan 18 och 19 tusen dollars. Antalet församlingsmedlemmar är omkring 200. Församlingen utöfvar en ganska liflig missionsverksamhet. I hennes arbete deltaga äfven många andra troende, hvilka icke hafva formligen anslutit sig till henne.

På söndagen d. 21 juli skulle jag predika i Rockford. Som man väntade mycket folk, hade man till plats för sammankomsterna hyrt en utställnings- och kapplöpningsbana i närheten af staden. Vädret var mycket gynsamt, fastän temperaturen var väl hög. Platsen var utmärkt. Omkring tre à fyra tusen personer ansågos vara samlade på f. m. Vid ena änden af banan voro bänkar, som höjde sig, den ena öfver den andra, afsedda för åskådare vid de vanliga utställningarna och kapplöpningarna. De gjorde nu tjenst såsom sittplatser för åhörarne. På ett litet afstånd derifrån var en upphöjning för prisdomarne. Der hade nu jag min plats. Sången leddes af en kör med blåsinstrument. Jag talade på f. m. öfver Johannes döparens ord: »Si Guds lam, som borttager verldens synd.» På e. m. hölls åter sammankomst på samma ställe. Skaran af åhörare var då mycket större och uppskattades till omkring 6 tusen personer. På gatorna var en formlig folkskockning, isynnerhet på den långa bron, som ledde öfver Rock River, den flod, som går tvärs igenom staden. Alla spårvagnar voro öfverfulla, särskildt för

tillfället anordnade omnibusar likaså. Man sade, att vid detta tillfälle var samlad den största skara af svenskar, som man någonsin sett på en gång i Rockford. Jag predikade då öfver 1 Petr. 3: 8, 9 om Kristi församlings enhet samt om de troendes pligt att öfva medlidsamhet och barmhertighet. Ack, när skall Guds folk lyssna till herrens bön om de troendes enhet? Många svenska prester voro äfven med bland åhörarne. Somliga svenska församlingar hade inställt sina gudstjenster för dagen. Sådant skedde för öfrigt på flere andra ställen.

Från Rockford reste jag måndagen d. 22 juli återigen till Chicago. Der blef jag dock blott några få timmar. Kl. 10.30 på qvällen for jag mina färde derifrån med nattåg för att icke på 8 veckor återse den stora staden.

Min resa gälde nu staten Iowa. Den sofvagn, i hvilken jag hade min plats, stötte förfärligt. Lokomotivförarne i Amerika tänkte i allmänhet litet på, att de hade sofvande passagerare med. När de stoppade och satte i gång, skedde det stundom med stötar och ryckningar, som riktigt kändes. Jag kunde nästan intet sofva. På morgonen mådde jag ganska illa, men blef snart bra igen.

Med tåget följde en s. k. Dining Car, d. v. s. en restaurationsvagn. Den innehöll en matsal, kök, serveringsrum m. m. Längs matsalens bägge sidor funnos små bord, och vid hvart och ett af dem plats för fyra personer. Jag kan nu icke minnas, huru många som kunde spisa på en gång, men nog tänker jag, det var mellan 30 och 40 personer. Uppassningen bestreds af negrer. Af teckningen på sid. 296 kunna läsarne se ett stycke af det inre af en sådan vagn. Negern på teckningen är ju fin — icke sant? Hans syster, negrinnan, har jag sett i Chicago klädd i siden, med parasoll af rödt siden i hand och pince-nez med guldbågar på näsan. Det var präktigt.

Det är en stor fördel för de resande att få spisa på tåget. Man kan då göra det i lugn och behöfver icke, såsom på stationerna, ständigt vara ängslig, att tåget skall gå ifrån en. Priset för måltiderna var vanligen en dollar (någon gång 75 cents), således efter våra förhållanden temligen dyrt, men efter amerikansk måttstock icke synnerligen att tala om. Man sade mig också, att dessa spisningsvagnar icke voro någon god affär utan tvärtom vållade jernvägsbolagen årliga förluster.

Min väg gick genom vestra Illinois. Det var ståtligt att se dessa oändliga sädesfält beväxta med den allra ypperligaste gröda. Man har kallat Illinois för »vesterns trädgård». Staten Iowa, till hvilken jag nu kom, har blifvit kallad för »vesterns majsbod». Svårt är väl att afgöra, hvilken stat som bär mest af det ena eller andra sädesslaget. Alla skryta med sitt, och det är ju bra, när hvar och en tycker bäst om sitt hem. Vore det sinnet rådande öfverallt, så skulle verlden icke förete en sådan tafla af oro, som hon nu gör.

Staten Iowa har omkring 2 millioner innevånare. Huru många bland dessa som äro svenskar, vet jag icke, men ett ansenligt antal utgöra de.

Iowa är sedan d. 4 juli 1884 en s. k. prohibitionsstat, d. v. s. en sådan stat, i hvilken rusdrycksförbud är infördt. Såsom flertalet af mina läsare känna, gifves det en dubbel lagstiftning i Förenta Staterna, en som är gemensam för hela unionen och en, som bestämmes af hvar och en stat särskildt. Den förra hör under kongressen, den senare under den särskilda statens lagstiftande representation. Denna består i hvarje stat af två kamrar. Staterna intaga således hvar för sig en ganska sjelfständig ställning, och deras lagstiftande myndigheter hafva ingen annan inskränkning, än att de icke få besluta någonting i strid emot den för hela unionen gällande lagen. Detta gör, att de i en stor mängd saker hafva olika lagar. Till dessa hör äfven frågan om tillverkning och försäljning af rusdrycker. Den första stat i unionen, som införde rusdrycksförbud, och som ännu behåller det samma, var staten Maine. Sedan hafva några andra stater också antagit samma lag. Dessa äro Kansas, Iowa, Norra och Södra Dakota. I flere andra hafva nykterhetsvännerna gjort upprepade kraftiga ansträngningar för att få rusdrycksförbud infördt; flere gånger hafva ock förslag derom varit föremål för allmän folkomröstning i dessa stater. Men hittills har det icke lyckats.

Prohibitionen i Iowa är dock ännu icke fullständigt genomförd, och starka ansträngningar hafva varit gjorda från krögarnes och rusdryckstillverkarnes sida för att få den alldeles upphäfd. Det är dock att hoppas, att sedan staten fått erfara välsignelsen af rusdrycksförbudet, så skall han icke lätt låta sig förledas att hoppa i bränvinstunnan igen.

Men hvad har då förbudslagen i Iowa verkat? När den förre guvernören i Iowa, Larrabee, sistlidne februari (1890) nedlade sitt embete, yttrade han i sitt afskedstal till den lagstiftande församlingen bland annat följande märkvärdiga ord:

»Tusental af dem, som röstade emot grundlagsändringen, troende, att en sådan lag skulle bevisa sig vara en död bokstaf blott, äro nu öfvertygade om, att den kan tillämpas, och de fordra nu, att den skall upprätthållas. Sioux City, Des Moines, Cedar Rapids och Ottumwa hafva utrotat krogen, och de äro de mest blomstrande städerna i staten.»

»De fördelar, som genom tillämpningen af denna lag kommit staten till del, äro i sanning vidtomfattande. Det är ett väl kändt faktum, att brottsligheten tilltagit i Förenta Staterna; men *Iowa bidrager ej till denna tillökning.* Under det att brottsligheten i landet stigit från en på hvarje 3,442 af befolkningen år 1850 till en på hvarje 860 år 1880, är proportionen i Iowa nu allenast en på hvarje 3,130. *Många countyfängelser stå nu tomma en stor del af året, och fångarnes antal i våra fängelser har minskats från 750 i mars år 1886 till 604 den 1 juli 1889. Våra domares vittnesbörd visa ock, att brottmålen minskats med 30 à 70 procent, och brottmålsomkostnaderna hafva minskats i samma proportion.*»

»Vi hafva färre fattighjon och färre lösdrifvare i vår stat i förhållande till befolkningen än någonsin förut.»

»Bryggerierna hafva af sina egare förvandlats till hafregrynsqvarnar och syltfabriker och begagnas nu för sådana ändamål af sina egare.»

»Superintendentens för offentlig undervisning rapport visar tillökning af skolbarn i skolorna öfver hela staten.»

»*De fattigare klasserna hafva nu bättre mat, bättre kläder, bättre undervisning och bättre hus.*»

»Insättningar af penningar i bankerna hafva förökats mycket mer än förr, och alla tecken tyda på en helsosam utveckling af handeln. Köpmäns och handelsombuds rapporter gifva tillkänna mindre förluster under deras inkasseringar i Iowa än annorstädes.»

»*Man kan trygt saga, att der förbrukas icke tiondedelen, kanske icke ens tjugondedelen så mycket rusdrycker i staten nu som för fem år sedan.* Nykterhetsstandaret har höjts ganska myc-

ket, till och med i de städer, der lagen ännu ej blifvit tillämpad. Mången man, som förut brukade att dricka och spendera på

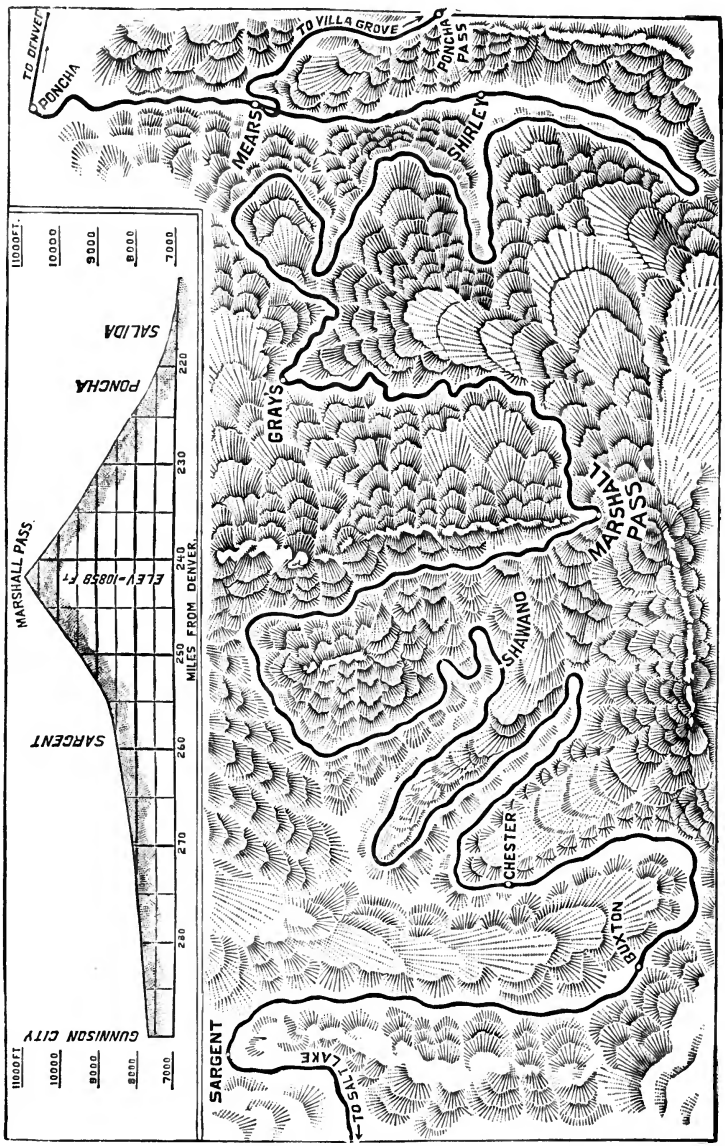

Jernväg i Klippiga bergen. Se kap. 49.

krogen, har nu upphört med detta bruk, och detta har skett under trycket af den allmänna opinionen.»

»Våra domstolar lägga i dagen en märkbar förbättring i behandlingen af sådana mål, och nära nog alla domare äro nu böjda för att tillämpa lagen, antingen den stämmer öfverens med deras åskådningssätt eller ej. I de counties (härad), der lagen ej tillämpats, hvilar skulden uteslutande på de lagskipande myndigheterna.»

En krögaretidning i Omaha, Nebraska, påstod i våras (1890), att en mycket stor förändring i åskådningssättet rörande rusdrycksförbudet under de två sista åren hade egt rum inom Iowas domarekår. Detta föranledde en annan tidning att skrifva till samtlige Iowas domare och fråga, om denna uppgift var sann. Resultatet af undersökningen blef, att icke någon förändring alls i domarnes uppfattning hade inträffat. En af dem säger i sitt svar bl. a.:

»Det är ett välkändt faktum bland domare, advokater och alla, som känna till domstolarna, der lagen tillämpas, att lagsökningarna förminskats med nära hälften de sista fem åren; *och ett stort antal advokater hafva måst lemna distriktet, emedan de ej funnit sysselsättning nog att kunna förtjena sitt uppehälle. Domarne i detta distrikt hafva nu sysselsättning blott litet mer an halfva tiden.* Före 1885 var deras tid upptagen hela tiden, och dock medhunnos stundom icke alla de nedskrifna målen.»

»Under år 1890 har jag suttit på domstolen i 3 terminer, men jag har ännu ej behöft döma någon till fängelsestraff. Det är besynnerligt, att någon förståndig man, som vill samhällets välfärd, kan med dessa fakta för ögonen bjuda krogen med så mycket ondt och så många brott i släptåg tillbaka till vår stat.»

Nu skall mången säkert fråga, om icke rusdrycksförbudet vållat lönkrögeri. Svar: att sådant på somliga ställen förekommer, det kan icke nekas. Särskildt sker det vid gränsen till icke-förbudsstater. Men detta bevisar ingenting. Lönkrögeri förekommer äfven, och säkert i mycket större skala, i sådana stater, der man har en lagligt tillåten och beskattad rusdrycksrörelse. Dessutom är det ju naturligt, att de rusdrycker, som på lönkrogar utskänkas, äro och måste blifva en ren obetydlighet i jemförelse med den qvantitet, som utskänkes och förtäres der, hvarest lagligt berättigad krogrörelse finnes.

Bland dem, som inom Iowa gjort sig kända för lönkrögeri, äro tyvärr läkarne. Dessa kunna nämligen utan någon in-

skränkning ordinera och sälja alkohol såsom medicin. Härom säger en amerikansk tidning:

»Strax efter sedan förbudslagen hade trädt i kraft, tilltog läkarnes antal hastigt. En mängd läkares mottagningsrum förvandlades till ett slags krogar. Detta har dock vållat, att läkarekårens anseende och värdighet råkat i fara. Och det lider intet tvifvel, att denna kår, för att skydda sitt eget anseende, snart skall utrota detta ogräs.»

Hvem vet för öfrigt icke, att bränvinsintresset är ytterst uppfinningsrikt i att kringgå lagar, som äro stiftade till skydd mot dessa samvetslösa blodsugare, som icke blygas att för egen vinning öfverallt lägga ut snaror, hvarigenom otaliga menniskor dragas ned i nöd och elände, i laster och brott, samt gränslösa olyckor på hemmets och samhällets område förorsakas? Långt ifrån att detta bör verka modlöshet hos nykterhetsvännerna, bör det tvärtom fördubbla deras ansträngningar för att bekämpa denna djefvulska handtering, hvilken isynnerhet under de senaste årtiondena har hotat hela den civiliserade verlden med total undergång.*

Under den sista tiden har en händelse inträffat, som för den fråga, hvarom vi nu tala, är af utomordentlig betydelse. Rusdrycksfabrikanter i Illinois företogo sig nämligen för en tid sedan att till Iowa införa rusdrycker. Detta föranledde en rättegång, i hvilken Förenta Staternas högsta domstol nyligen fält ett utslag, som tyvärr är egnadt att förlama prohibitionen i de stater, der den existerar. Iowas förbudslag förbjuder jernvägsbolag att transportera berusande drycker till staten utifrån och bestämmer, att hvarje sådan laddning skall tagas i beslag, så snart den kommit inom statens område. Nu har landets högsta domstol förklarat, att Iowa-lagens bestämmelse strider mot Förenta Staternas konstitution, emedan den ingriper i kongressens rätt att reglera handeln staterna emellan.

* I Stockholms Dagblad för den 22. 7. 90 lästes följande hemska notis:

De vansinniges antal i England har under loppet af de senaste tjugu åren stigit från 55,000 till 110,000, alltså fördubblats. Dryckenskapen angifves som hufvudorsak härtill, och särskildt klagas öfver, att qvinnorna af medelklassen allt mer förfalla till denna last. I dagarne har i London grunden lagts till ett nytt dårhus med rum för 2,000 patienter. Men då de vansinniges antal i London årligen ökas med ungefär 400, skulle ett dylikt hospital behöfva byggas hvart femte år.

Enligt detta utslag har alltså en rusdryckstillverkare i en icke-förbudsstat rättighet att till en förbudsstat införa och der sälja så mycket spritdrycker han vill, allenast det sker, såsom det i utslaget heter, i »obrutna originalpaket eller käril». Verkan häraf har också genast visat sig deri, att uslingar på flere ställen öppnat krogar i förbudsstater, der rusdrycker säljas i importerade och obrutna kaggar eller buteljer. Krögarne låta nämligen anställa sig såsom agenter åt rusdrycksfabrikanter i främmande stater, och sedan kunna de icke förhindras att sälja både bränvin och öl buteljvis i huru stora eller små qvantiteter som helst. Detta har naturligtvis väckt stor oro hos nykterhetsvännerna i hela landet. Men de hafva icke tappat modet för det. I kongressen framlades strax ett förslag, att förbudsstater skulle hafva rättighet att förhindra all införsel af rusdrycker inom sina respektive områden. På utgången af denna fråga, som, när detta skrifves, ännu ej är afgjord, ligger naturligtvis en utomordentlig vigt. Med rätta anmärker derom en nykterhetsvänlig tidning i Chicago: »En stat kan hindra ett sjukt djur från att komma inom dess gränser — hvarför skulle den då ej kunna hindra en bränvinskagge? En stat kan skydda ladugården — hvarför skulle den ej kunna skydda hemmen?»

Emellertid är det klart, att krogvännerna skola uppbjuda all sin förmåga för att hindra den föreslagna lagändringen. För att skrämma kongressen föranstaltade de en egen kongress i Washington. Alla österns bryggare skulle enligt program först samlas i New-York. Derifrån skulle sällskapet — snygt herrskap — resa med extra-tåg till Washington. Från stationen skulle de marschera i procession och dervid utveckla all den glans och ståt, som de kunde åstadkomma. Huruvida detta program sedan realiserats, det känner jag icke, men sannolikt har det skett. Det hade verkligen icke varit oäfvet, om polisen i Washington skrufvat på några slangar på vattenposterna och låtit den älskvärda processionen smaka en smula friskt vatten. Det kunde de goda herrarne hafva behöft.

Fyratioandra Kapitlet.

Indianreservation. — Något om indianerna. — West Dayton. — Des Moines. — I Iowas statshus. — Amerikanska tidningar om mig. — Huru små städer få dagliga tidningar. — Sioux City.

Den första stad, jag besökte i Iowa, var West Dayton. På vägen dit passerade vi en indian-reservation. Här och der i Förenta Staterna finnas nämligen vissa sträckor, som af regeringen äro »reserverade» (d. v. s. undantagna) för indianerna, och som derför kallas indian-reservationer. Inga hvita få bosätta sig inom dessa områden. Indianerna hafva sig tillförsäkrad rättigheten att der orubbadt qvarblifva, så länge de icke göra den omkringboende hvita befolkningen någon skada eller annars öfverträda statens lagar. Reservationerna äro ofta ganska vidsträckta med mycket fruktbar mark. Men indianerna odla dem i allmänhet icke. I stället ströfva de omkring såsom deras fäder, lefvande hufvudsakligen af jagt, fiske och tiggeri. Detta gör, att de hvita mångenstädes äro i sinnet mycket bittra mot dem. De tycka, att det är orätt, att så stora sträckor god jord skola för indianernas skull ligga alldeles obrukade. Gång efter annan händer det också, att sådana indian-reservationer blifva af regeringen upplåtna att tagas i besittning af de hvita. Indianerna flyttas då bort till något annat ställe.

Af mycket trovärdiga män hörde jag verkligen upprörande berättelser om, huru de arma indianerna på sina ställen behandlas. Man säljer bränvin åt dem, trots att det är i lag förbju-

det. När de blifvit druckna, varda de alldeles vilda och begå ofta våldsamheter mot de hvita. Detta anmäles. Trupper skickas dit, och det land, som de hade på det vilkor att de icke skulle ofreda de hvita, tages ifrån dem. Vinningslystnaden frågar icke mycket efter det sätt, hvarpå den kommer åt dollarn, bara den kommer åt honom. Och der man icke kan ostraffadt med arsenik eller revolver förderfva menniskor, der gör man det utan påföljd med bränvinet.

Om denna sak säger en författare:* »Dryckenskapen var så godt som okänd bland indianerna före europeernas ankomst. Sedan dess har denna last anstält fruktansvärda härjningar bland dem. Förhållandet mellan europeerna och indianerna var från början fiendtligt. Man öfverträffade hvarandra å ömse sidor i list, trolöshet och våld. Endast qväkarne gjorde ett hedrande undantag.»

Under dessa ständiga strider med europeerna ha indianerna i antal beständigt aftagit. »Vi smälta bort som snö på en kulle, men de hvita ha vuxit som gräs på våren», hördes en gång den bekante siouxhöfdingen »Röda Molnet» klaga.

En annan indianhöfding, den »Brokige Ormen», yttrade ock i ett tal vid ett sammanträde med de hvite för omkring 50 år sedan:

»Då den hvite mannen hade värmt sig vid indianens eld och mättat sig med hans majsgröt, då blef han mycket stor; han räckte öfver bergstopparne, och hans fötter betäckte slätterna och dalarne. Sina händer sträckte han ut till hafven i vester och öster. Då blef han vår store fader. Han älskade sina röda barn men sade åt dem: »Ni måste maka er ur vägen, så att jag icke till äfventyrs trampar på er.» Med ena foten stötte han den röde mannen öfver Oconneefloden, och med den andra trampade han ned hans fäders grafvar. Men vår store fader höll dock af sina röda barn och ändrade snart sitt språk mot dem. Han talade till dem mycket, men meningen var i allt: »Gån litet ur vägen; I ären mig för nära». Jag har hört många tal af vår store fader; alla började och slutade de så. Bröder, då han en gång förr talade till oss, sade han: »Gån en smula ur vägen, gån öfver dessa floder; der är ett vackert land, det

* Hellwald: Jorden och dess folk.

skall vara edert för alltid.» Nu säger han: »Landet, i hvilket I bon, är icke edert; gån öfver Mississippi, der är jagten god; der skolen I blifva, så länge gräs växer och vatten rinner.» Bröder, skall ej vår store fader äfven komma dit? Han älskar ju sina barn, och hans tunga är utan falskhet.»

Sådan är indianernas historia i de Förenta Staterna.

Trots detta må dock icke förnekas, att unionen isynnerhet på den senare tiden gjort mycket till indianernas bästa. Nyare noggranna beräkningar lära ock hafva kommit till det öfverraskande resultatet, att antalet indianer för närvarande icke är i aftagande utan tvärtom.

På sid. 337 och 345 kan läsaren se några bilder ur indianernas lif. Dock må anmärkas, att de nu mera vanligen kläda sig på amerikanskt vis.

Men jag återgår till min berättelse. En resa genom hjertat af unionens sädesproducerande stater är af synnerligt intresse. I alla riktningar gå jernvägar, tillhörande olika bolag och öfverallt råder på dem den lifligaste rörelse. Stationerna äro på landsbygden gemenligen mycket enkla, uppförda så billigt som möjligt. En bild af en sådan finnes på sid. 352. Och denna hör visst icke till de enklaste.

West Dayton är till stor del en *svensk* stad, och landsbygden der omkring är ock till största delen befolkad af svenska landtbrukare. När jag kom till stationen, var platformen alldeles full af folk, svenska bönder, som ville helsa på mig. Flertalet hade sett och hört mig i Sverige och ville nödvändigt skaka hand med mig. Det var riktigt rörande att se dem och att tala med dem. Dugtiga, arbetsamma, brunbrända karlar syntes de vara allihop, nästan alla i den kraftigaste mannaåldern. Sedan jag talat med dem något litet, åkte jag bort till en svensk jernhandlare, som hette Burnqvist. Hos honom sammanträffade jag åter med min vän Lars Lindgren, från hvilken jag varit skild någon tid. När jag nämligen reste upp åt Michigan, for han bort till Iowa.

Predikan i West Dayton hölls i en park. Det var en mycket skön plats, och vi voro gynnade af det härligaste väder. Efter predikan vexlades åter många handslag mellan mig och gamla hederliga, trofasta, troende bönder. Det finnes intet folk, som är så trefligt som det enkla, svenska bondfolket.

Efter predikan gjorde jag besök hos en svensk vid namn Hedin, egare till parken. Han var troende på herren Jesus, hade varit i Amerika sedan år 1846, var gift med en amerikanska och låg nu döende i lungsot. Sannolikt har han lyktat sina dagar, när detta skrifves. När vännerna begärde att få hyra parken, lemnade han genast sitt bifall dertill, och när de frågade, hvad de skulle betala i hyra, svarade han:

»Hyran skall vara, att jag får se P. W.» Det var mycket uppbyggligt att samtala med den gamle döende mannen.

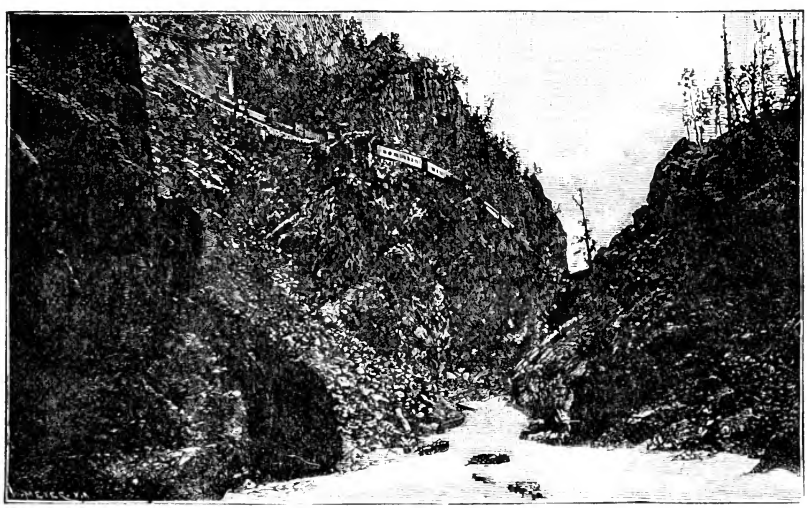

Bantåg i Klippiga bergen.
Se kap 49.

Redan aftonen samma dag skulle jag och Lindgren resa från West Dayton. Vi kommo vid pass en timme för tidigt till stationen. Denna såg ut ungefär som vedboden vid en svensk station. Mycket folk var samladt der. Lindgren var mycket liflig och glad. Det var äfven jag. Medan vi väntade på tåget, satte vi oss ned på en timmerhög utanför stationen och sjöngo: »Tryggare kan ingen vara än Guds lilla barnaskara» m. fl. kända sånger. Tåget gick kl. 8. Vagnarne voro packade med menniskor, men skaran minskades vid hvarje station. Och öfverallt skildes vi åt med välsignelser och fridshelsningar, och så länge vi sågo vännerna på stationen, viftade vi med våra

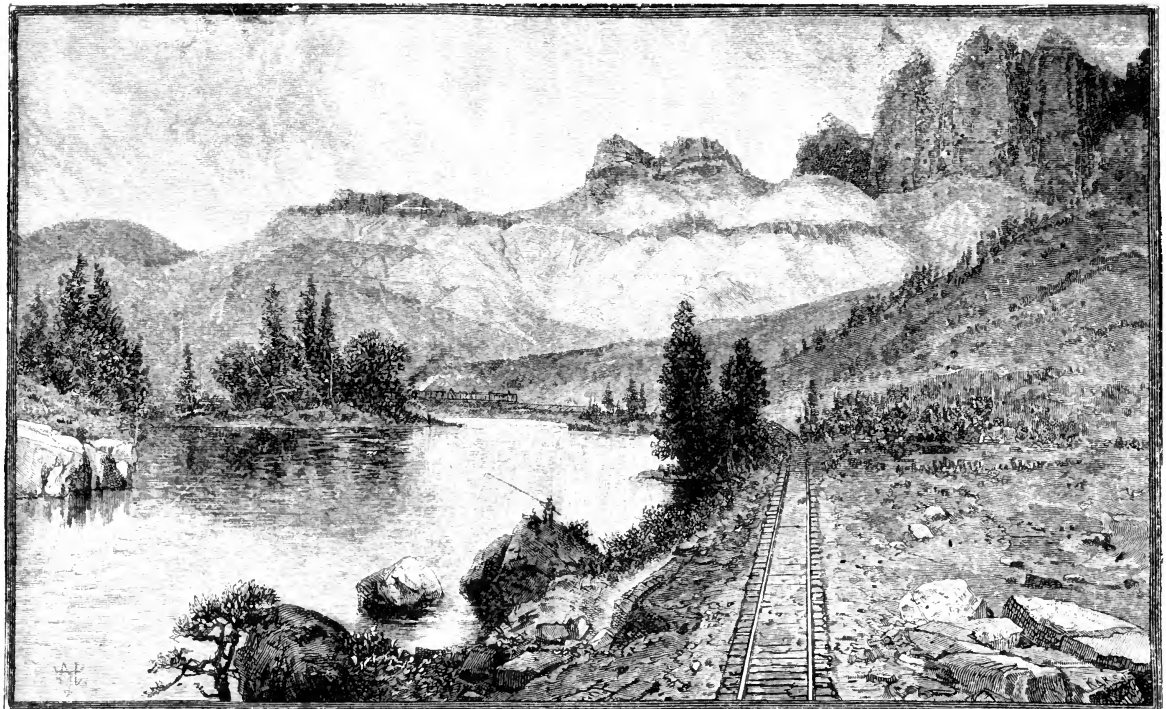

Gunnison-dalen i Klippbergen. Se kap. **49**.

näsdukar till farväl, vetande, att vi nog aldrig komme att återse dessa platser och de kära vänner, som der bo. Vår resa gälde nu staden Des Moines, dit vi anlände kl. 10.30 på qvällen, ganska trötta men hurtiga och krya till kropp och själ.

Staden Des Moines, Iowas hufvudstad, är såsom de amerikanska städerna i allmänhet ung, icke fullt 40 år gammal. Dock har den redan nu en befolkning af omkring 50 tusen menniskor. Deribland anses 5 tusen vara svenskar. Dessa hafva det i allmänhet bra i ekonomiskt afseende. Somliga intaga en framstående ställning så väl i affärsverlden som i det offentliga lifvet. De äro representerade i alla affärsgrenar, i stadsstyrelsen, i postverket, i poliskåren, i läkarekåren samt bland lärarepersonalen i de offentliga skolorna. Staden har många fabriker, och omkring den samma finnas 13 kolgrufvor, i hvilka många svenskar hafva sitt arbete och sin näring. Der finnes äfven det största bränneri, som någonsin skall vara bygdt i verlden. Men sedan Iowa antog lagen om förbud för rusdryckers tillverkning och försäljning, har det måst nedlägga sin verksamhet. Såsom bevis på de lifliga affärsförbindelser, i hvilka staden står med andra trakter, kan nämnas, att till den samma löpa icke mindre än 13 jernvägar in.

Hvad den andliga verksamheten beträffar, så finnas i Des Moines omkring 50 kristna församlingar, deraf 4 svenska, samt 45 kyrkor. År 1870 uppfördes af missionsvännerna den första svenska kyrkan i staden. Missionsförsamlingen hade 1889 omkring 150 medlemmar.

Vännerna ville, att jag skulle predika i Des Moines två gånger på onsdagen den 24 juli, men jag vägrade.

»Om söndagarne, svarade jag, skall jag predika två gånger, men hvardagarne bara *en* gång. Jag står icke ut med mer.»

De uppbjödo all sin förmåga att beveka mig, men den gången var jag alldeles omöjlig. Predikanten Berg, som var församlingens pastor, är mycket ifrig för läran om helbregdagörelse genom tron. Han sade nu, att han skulle begära kraft af Gud åt mig till att kunna predika tvänne gånger. Men icke ens det hjelpte. Jag steg bara icke upp på morgonen utan låg, till dess de andra hade gått till kyrkan. Gud har satt en gräns för menniskans kraft, och det hjelper icke att försöka bedja sig fram öfver den gränsen. Björk och Lindgren

predikade på förmiddagen kl. 10. Jag skulle predika på aftonen.

Sedan vi hade ätit middag, besökte vi Iowas statshus eller Kapitolium, en mycket ståtlig byggnad, som nyss blifvit färdig, ja så nyss att man icke hunnit ordna platsen der omkring. Kapitolium, som på midten har ett mycket högt torn med förgyld kupol, har kostat 3 millioner dollars, d. v. s. omkring 11 millioner kr. Invändigt var det praktfullt inredt. Då vi kommo derin, vände vi oss till en polisman eller vaktmästare. Jag tog fram mitt visitkort och lemnade honom. Han bar det in till guvernören, som för tillfället hade sammanträde med sitt råd. Ett ögonblick derefter öppnades dörren, och vi fördes in. På mitt visitkort hade jag jemte namnet bokstäfverna M. P. (d. ä. riksdagsman). De gjorde både nu och vid många andra tillfällen en förunderlig verkan. Guvernören var en liten, anspråkslös och treflig gubbe. När vi trädde in, steg han strax upp och tog emot mig såsom riksdagsman med en synnerlig artighet, presenterade mig för sitt råd, satte fram sin stol åt mig och bjöd mig att sitta. Men så mycket vett hade jag, att jag icke satte mig. Så blefvo vi stående allesammans, jag och mina vänner, guvernören och hela hans råd. Jag kunde icke annat än förundra mig öfver ett sådant mottagande. När jag gick ut, lät guvernören sin sekreterare, en tysk, gå med mig för att visa mig omkring i byggnaden. Han förde mig in uti nästan alla lokaler. Särskildt fästes min uppmärksamhet vid de tvänne salar, i hvilka Iowas lagstiftande församling håller sina sammanträden. När jag jemförde dem med de salar, i hvilka Sveriges riksdag packas in, så kände jag mig glad öfver, att den tyske sekreteraren icke hade sett, huru vi hafva det här hemma.

Des Moines ser ut som en stor park med spridda hus uti. Boningshusen äro små. De flesta äro trähus på en eller två våningar. Taken äro, som jag kunde tycka, i allmänhet af spån.

På aftonen döpte jag ett litet barn, som tillhörde pastor Berg. Senare på aftonen predikade jag i operahuset, en stor, präktig lokal med tvänne läktare öfver hvarandra. Vännerna hade förgäfves anhållit att få begagna augustanaförsamlingens nya, rymliga kyrka. För operasalen måste de i hyra betala 65 dollars (= 247 kr.). Dit kommo bland andra åhörare äfven

augustanaförsamlingens prest och nästan hela hans församling. Och de voro ju välkomna, fastän vi icke voro det hos dem.

När jag följande dag, den 25 juli kl. 10 f. m., skulle resa från Des Moines, råkade jag vid stationen ut för en ifrig tidningsförsäljare, som ville truga på mig och alla andra svenskar ett nummer af den tidning, han hade att sälja. Jag ville icke köpa den, men han låg efter mig och sade: »Det står ert namn i den.» Men icke heller det hjelpte.

Här torde det tillåtas mig att nämna något om de amerikanska tidningarnas förhållande till mig och min verksamhet. Nästan på alla platser, som jag besökte, innehöllo de längre eller kortare uppsatser rörande dels min person, dels min predikan och mitt uppträdande. Dessa artiklar voro icke allenast välvilligt skrifna utan vanligen mycket öfverdrifna, ja stundom rent af löjliga. Såsom exempel derpå skall jag här ur en sådan i öfversättning meddela följande ord:

»Dr P. Waldenström, som i morgon besöker denna stad, är sannolikt den störste svensk, som fins i vår tid, och en af de störste män, som den nuvarande generationen i något land har frambragt. Han har blifvit kallad Sveriges Luther, Wesley och Moody och kommer hit, åtföljd af herr J. A. Hultman från Omaha, hvilken är känd såsom den 'svenske Sankey'. Dr Waldenström är professor i teologi i statens läroverk i Gefle, en af Sveriges största städer. Men på samma gång han är en af våra dagars kunnigaste lärare, som med lätthet i skrift behandlar alla moderna språk och utgifvit afhandlingar på latin och grekiska, är han mest känd såsom ledare af den frikyrkliga rörelsen i Sverige samt såsom folkets förkämpe i fråga om reformåtgärder vid svenska riksdagen.»

Af sådana framställningar är det lätt att bedöma, hvad värde man i allmänhet bör tillmäta de amerikanska tidningarnas skildringar. Aldrig har jag gifvit ut någon afhandling på grekiska, och af de moderna språken finnes det utom mitt modersmål endast ett, med hvilket jag hjelpligt kan reda mig i tal och skrift. Men det gör ingenting. Det hör den amerikanska seden till att i välvilja skrifva på det der poetiska viset.

Bland omdömen, som de amerikanska tidningarna hade om mig, var det isynnerhet ett, som gladde mig, och som torde innehålla sanning. Jag kan icke bättre uttrycka det än genom

att öfversätta några rader ur en sådan tidning. Författaren säger: »Såsom talare är Waldenström icke vältalig i detta ords vanliga bemärkelse. Han *predikar* icke, han bara *talar* till sina åhörare.» Dessa ord erinrade mig lifligt om en händelse, som inträffade för 10 år tillbaka. Jag hade predikat i en stad i nordligaste Sverige. En tio- eller tolfårig flicka, som hade varit närvarande, sade, när hon kom hem:

»Men mamma, han predikade ju inte. Han talade bara med folket.»

Detta är det bästa omdöme, som jag någonsin kunnat önska mig om den formela sidan af min predikoverksamhet. En af de största farorna för en predikant synes mig vara den att blifva *andlig vältalare*. Och tyvärr anses detta likväl af många såsom synnerligen eftersträfvansvärdt. Men säkert är, att ju enklare och naturligare predikanter kunna framträda i predikstolen, desto varaktigare intryck skola de göra med sin predikan, och desto bättre skall folket förstå dem.

På vägen från Des Moines träffade jag tillsammans med en svensk bokbindare, som gifver ut en svensk tidning i staden. Jag frågade honom bland annat, huru det var möjligt, att äfven små städer i Amerika kunde hafva sina egna dagliga tidningar. Han förklarade saken mycket enkelt. I en stor stad sättes t. ex. en landsortstidning upp och tryckes der i flere upplagor med olika titlar för olika städer, lemnande en liten bit blank för lokala notiser. Med bantåg skickas de olika upplagorna ut till dessa städer. Der tryckas genast de lokala notiserna in på det blanka stycket, och så har hvar och en af dem för billigt pris sin egen dagliga tidning. Utan tvifvel är detta mycket praktiskt och i alla händelser amerikanskt.

Jag kom nu till Sioux City. Predikan hölls der i ett alldeles nytt, ytterst praktfullt inredt hus. Det skall vara stadens finaste hus och innehåller bl. a. börslokal samt en stor operasal. Den senare lär hafva sittplatser för 1,500 personer. Vännerna hade hyrt den samma för 50 dollars (= omkring 190 kr.). Der var mycket folk samladt. Utanför på gatan fördes ett hiskligt oväsen, så att Hultman måste gå ut och söka tysta ned de oroliga.

Sioux City är en af Amerikas mest framåtgående städer. Dess läge är äfven det mest utmärkta, som någon stad kan hafva. Det ligger ungefär fem hundra eng. mil nästan rätt i

vester från Chicago vid den stora floden Missouri, just på den punkt der staterna Nebraska, Södra Dakota och Iowa sammanstöta. Den omgifvande trakten är mycket fruktbar.

Sioux City har äfven utmärkta jernvägskommunikationer. Öfver Missourifloden är bygd en jernvägsbro af jern, som säges kosta 1,250,000 dollars (nära 5 millioner kr.). Icke mindre än 36 passageraretåg komma och gå dagligen.

Stadens historia är ett märkvärdigt exempel på, huru städer i Amerika kunna uppstå och utveckla sig. År 1855 funnos på den plats, der Sioux City nu ligger, endast två hus. Vid slutet af samma år funnos der nio hus. Af dessa voro två hotel, två handelsbodar och ett postkontor. År 1856 funnos der 90 hus med 400 innevånare. 1889 hade staden 40 tusen innevånare.

Under år 1888 bygdes i Sioux City 150 nya affärshus och 763 boningshus samt 8 kyrkor. För gatukommunikationerna är sörjdt genom utmärkta spårvägar, på hvilka vagnarne dragas dels af hästar, dels af kablar, dels med ånga.

Stadens hufvudsakliga näringar äro dess handel med spannmål, isynnerhet majs, och dess stora slagterier. De senare äro fyra till antalet. Under år 1888 voro tre af dem i gång, och der slagtades då 11 tusen svin samt 2 tusen nötkreatur *om dagen*.

De första svenskarne ankommo till Sioux City för omkring 20 år sedan. Några af dem bo der ännu och äro rika. Man antager, att staden har 4 tusen svenskar. De som hafva något kyrkligt intresse — och de äro ju der som annorstädes endast mindretalet — äro delade i olika församlingar med hvar sin kyrka. Missionsförsamlingen är den äldsta af de skandinaviska församlingarna. Den stiftades redan i början af 1870-talet. Församlingen har dock icke haft stor framgång. I allmänhet företer Sioux City i andligt afseende ett bedröfligt tillstånd. En mamons ande hvilar tung öfver staden, och väckelser äro der sällsporda.

I striden angående rusdrycksförbuds införande inom Iowa intog Sioux City ett framstående rum såsom kämpande för rusdryckers bibehållande. Sedan förbudslagen antagits, fortfor staden ändå att hålla öppna krogar. När emellertid dessa genom myndigheterna stängdes, fortsatte man med lönkrogar. Men nykterhetsvännerna voro på sin vakt och kämpade tappert för

deras utrotande. En af dem föll också offer för den goda saken. Det var en pastor Haddock. Han utsatte sig för krögarnes hat genom det frimodiga sätt, hvarpå han uppträdde mot dem såsom anklagare och vittne. För att skaffa sig bevis mot dem, skydde han icke den farliga metoden att om qvällarne fara omkring genom staden och sjelf skåda in i deras lokaler. Många krögare blefvo genom hans åtgörande stämda och dömda. En sammansvärjning bildades derför mot honom. En mörk, regnig qväll for han ut i sällskap med en vän på sin farliga rundresa. Han hade hyrt häst och åkdon. Sedan de slutat sin färd, lemnade Haddock af sin vän och for sjelf tillbaka till hyrkuskstallet med hästen. I nästa gathörn lurade mördare på honom. Han sköts ned på fläcken, och mördaren tog till flykten. En tysk bryggare utpekades både af vittnen och af allmänna opinionen såsom den skyldige, men han blef frikänd af juryn. Alla voro öfvertygade om, att juryn hade blifvit mutad. Rusdrycksrörelsen förlorade likväl mer och mer. Bryggerierna stängdes, sedan guvernören förklarat, att förbudslagen förbjöd icke allenast försäljning utan äfven tillverkning af rusdrycker. Dock råder i staden ännu mycken dryckenskap, beroende hufvudsakligen derpå, att Sioux City ligger alldeles på gränsen till Nebraska, der rusdryckshandteringen ännu är tillåten.

FYRATIOTREDJE KAPITLET.

Nebraska. — Nykterhetsstriden der. — I Oakland. — Omaha.

Den 26 juli gick in varm och vacker. I sällskap med många predikanter lemnade jag på morgonen Sioux City. Strax utom staden passerade tåget öfver den höga jernvägsbro, som jag nyss talat om. Vi voro nu inne i Nebraska. Vår väg förde oss genom de bördigaste och vackraste sädesfält. De sågo ut såsom haf. Här och der varsnade vi stora boskapshjordar.

Nebraska beboddes under förra hälften af innevarande århundrade uteslutande af indianer, fördelade i flere stammar. Emellan dessa rasade beständiga krig. Det första nybygget af hvita anlades år 1847 vid floden Missouri ett stycke söder om det nuvarande Omaha. Och territoriet öppnades för bebyggande år 1854. Det omfattade då icke allenast den närvarande staten Nebraska utan derjemte flere områden, som nu utgöra sjelfständiga stater i unionen. Nebraska sjelft blef stat år 1867. Till dess hufvudstad bestämdes Lincoln, som då hade 7 tusen, men för närvarande har 30 tusen innevånare. Nebraskas nuvarande område är större än Svealand och Götaland tillsammans; det är mer än fem gånger så stort som hela konungariket Danmark. Staten består nästan uteslutande af s. k. prärieland d. v. s. skoglöst slättland. Den har inga berg men i vestra och norra delarne några sandåsar och kullar. En mängd breda floddalar genomskära landet, hvaraf det också erhållit sitt namn. Nebraska är nämligen ett indianskt ord, som bety-

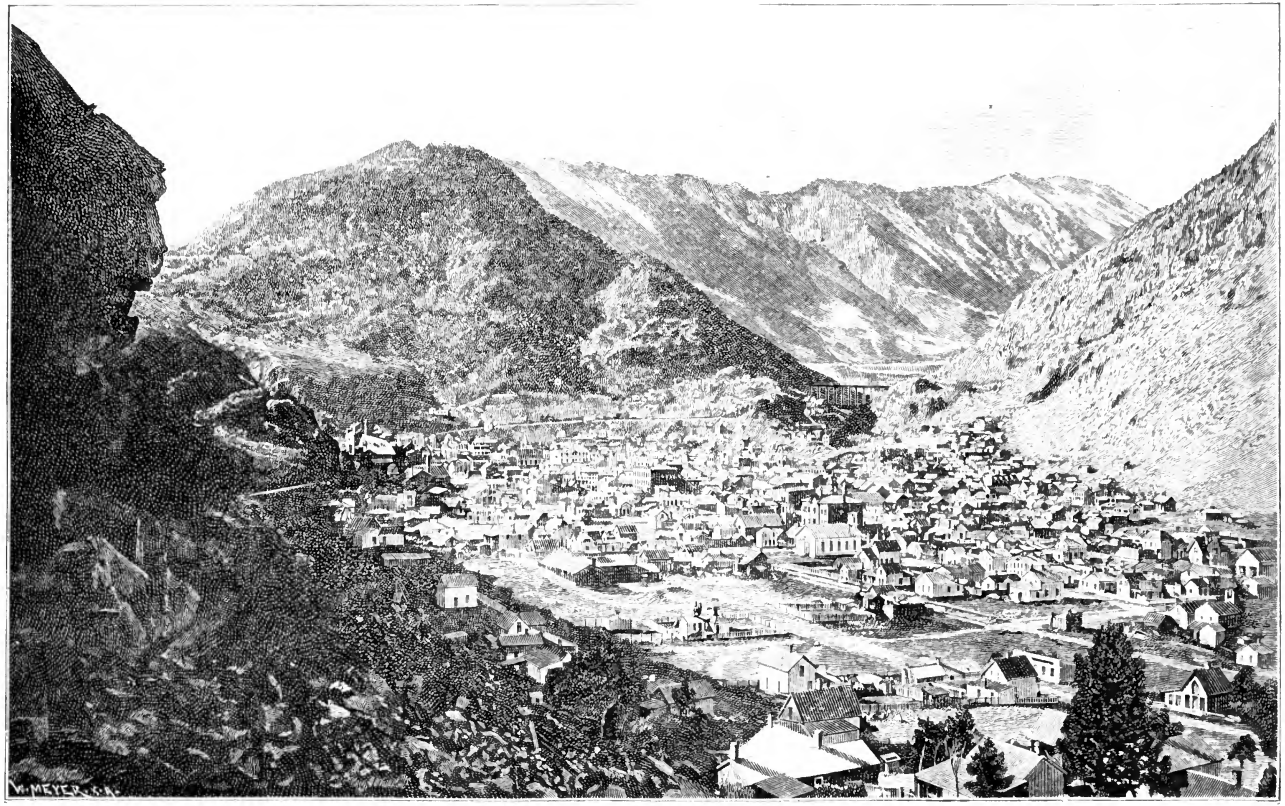

Staden Georgetown, Col. Se kap. 49.

der »de breda flodernas land». Hufvudfloden är Missouri. På grund af landets höjd öfver hafvet samt luftens torrhet skall klimatet vara synnerligen helsosamt, särskildt för personer med anlag för lungsjukdomar. Statens jord är af god beskaffenhet. Gräs, hvete, hafre och majs äro hufvudprodukterna. Derjemte odlas mycket frukt, äpplen, drufvor, plommon, persikor och smultron. De sistnämda anses vara de bästa på jorden. På sid. 329 och 336 kunna läsarne se ett par bilder ur landtbruket på den stora vesterns slätter.

Bland alla sädesslag i Amerikas vester intager majsen främsta rummet. Det är ett ordspråk, som säger: *Majs är kung*, och det är sant. Det är en furstlig planta både med afseende på växt och afkastning. På några veckor växer den upp till 9 à 12 fots höjd. Hon kan vid blomningstiden växa ända till sex tum på en dag. På en acre sås ungefär en sjundedels bushel (en bushel = $^1/_5$ tunna) majs, men afkastningen blir i goda år ända till 75 bushels, i vanliga fall 40 à 50. Detta gör i bästa fall 500:de kornet, i vanliga fall 300:de à 350:de. På sid. 353 finner läsaren en teckning af majsfält. I teckningens midt synes en kolf eller ett majsax.

Majsen skördas vanligen så, att man endast tager reda på kolfvarne. Sedan släppas kreaturen in för att afbeta de mjuka delarne af bladen. Stjelkarne plöjas ned.

Med maskin afskalas kornen från kolfvens kärna eller stock, och denna senare användes sedan som bränsle. I vidsträckta trakter utgör detta farmarens *enda* bränsle. På vesterns prärier finnes ofta icke ett träd på hundratals, ja tusen eng. mils omkrets utom de få, som landtmannen sjelf planterat omkring sitt hus för att skydda det mot höststormarne.

Majsen användes hufvudsakligen till utfodring af djur, isynnerhet svin. Kreatursafvel — hornboskap och svin — är en af statens vigtigaste näringar.

Nebraskas folkmängd ökas mycket hastigt genom inflyttningar. Mellan 1860—80 växte den från 29 tusen till 453 tusen. Vid folkräkningen 1885 uppgick den till nära 750 tusen personer, och man torde icke taga miste, om man antager, att den för närvarande uppgår till mer än en million. Folkbildningen i Nebraska anses vara mycket god. Staten har ett eget universitet i Lincoln.

I Nebraska har en stor mängd svenskar slagit sig ned, och deras antal ökas oupphörligt. För tio år sedan bodde der 10,200 personer, födda i Sverige.

De första nybyggarne i Nebraska hade att genomgå stora svårigheter. När de foro öfver Missourifloden, foro de ut ur den civiliserade verlden för att tåga in i ett land, hvarest indianerna regerade. Och de voro ofta farliga grannar. Ännu för 10 år tillbaka funnos i alla jernvägsvagnar gevär till resandes begagnande, i fall tågen blefve öfverfallna af indianer, hvarförutom de resande i allmänhet voro försedda med revolvrar. Nu är det helt annorlunda i detta afseende.

Stora svårigheter hafva jordbrukarne stundom af torka, hagel och gräshoppor. — Hagelskurarne äro ofta mycket våldsamma och anställa vidsträckta härjningar. Om gräshoppornas framfart kunna vi här i Sverige säkert icke göra oss någon riktig föreställning. De komma i stora svärmar, så att de se ut som skyar, hvilka bortskymma solljuset. Sädesfälten, på hvilka de slå sig ned, se ut, som vore de lefvande; så tjockt kräla gräshopporna på dem. Äfven träden angripas af dem, och de förtära icke blott löfven utan äfven barken. Hvad torkan beträffar, är det en intressant företeelse, att regnets myckenhet förökas, i den mån odlingen tilltager vesterut. Så nyligen som år 1865 på sommaren voro många gamla flodbäddar öfvergrodda med en tjock massa af gräs och dylikt. Men under årens lopp har luftens fuktighet ökats så, att i dessa flodbäddar nu återigen flyta rinnande bäckar, som innehålla mycket vatten. Källådror bryta äfven mångenstädes upp i de höga kullarne, hvarest intet sådant förut varit kändt.

I Nebraska pågår för närvarade (1890) en väldig nykterhetsrörelse. På hösten skall nämligen genom allmän folkomröstning afgöras, huruvida inom staten skall införas rusdrycksförbud eller icke. De troende, både prester och lekmän af alla samfund, äro i den allra lifligaste verksamhet och hålla det ena mötet efter det andra. Penningar insamlas för att utsända nykterhetspredikanter. Och till sådana utses de yppersta gåfvor, som finnas. De svenska predikanterna synas särskildt verksamma, och man har god förhoppning, att bataljen skall lyckas.

Förbudspartiets lösen är: »Ingen rusdryckshandtering alls, icke ens för hög beskattning.» Den höga beskattningen fram-

ställer nämligen rusdryckshandteringen såsom laglig och loflig samt dess idkare såsom rättskaffens och hederliga medborgare. Och det är detta, menar partiet, som icke på något sätt får tillåtas. Rusdryckshandteringen skall ända derhän stämplas såsom en ohederlig handtering, att hvarken staten eller kommunen förnedrar sig till att för sina ändamål taga emot några penningar från detta håll. Hvarje sådan inkomst skapar ett beroende af rusdryckerna, och detta beroende befäster deras välde. Ett godt stöd för denna uppfattning har partiet deruti, att krögarne i allmänhet äro mycket ifriga vänner af den höga beskattningen. Naturligtvis ville de helst vara utan beskattning. Men de känna på sig, att den höga beskattningen är den enda utväg, på hvilken de i längden skola kunna motarbeta införandet af ett allmänt rusdrycksförbud. Och derför rösta de för den. Utan tvifvel är detta ock en mycket tänkvärd sida af saken.

Lyckas det nykterhetsvännerna i Nebraska att genomdrifva allmänt rusdrycksförbud, då kommer det att i hjertat af unionen ligga fem stora stater alldeles invid hvarandra, nämligen Iowa, Nebraska, Kansas, Norra och Södra Dakota, som äro s. k. förbudsstater. *Dessa hafva ett ytinnehåll ungefär så stort som Sverige, Norge och Finland tillsammans.* Det är lätt att förstå, hvilket oerhördt inflytande detta skall komma att utöfva på de närmast omkring liggande staterna.

Under förra året (1889) upptogos Norra och Södra Dakota såsom stater i unionen. I statsförfattningen, som antogs genom allmän folkomröstning, infördes genast ett allmänt rusdrycksförbud. Man berättade, att det var norrmännen i Norra Dakota och svenskarne i Södra Dakota, som hedern för detta beslut egentligen tillkom. Af sex röstberättigade svenskar lära fem hafva röstat för rusdrycksförbud. Ack, när skola vi få se något liknande här i Sverige!

Öster om Dakota ligger Minnesota, der en ofantlig skara svenskar bo. Förhållandet i Dakota äfvensom den pågående nykterhetsstriden i Nebraska har redan vållat ganska liflig rörelse i Minnesota, och man gör sig beredd på ett allvarsamt fälttåg äfven der. Blir Minnesota vunnet för rusdrycksförbud, så tillkommer ett område så stort som halfva Sverige. Sedan kommer nog turen till Illinois, och följderna af ett allmänt rus-

drycksförbud der äro oberäkneliga. Må Gud gifva nykterhetsvännerna framgång i deras ädla kamp!

Vår resa gälde nu staden Oakland i Nebraska. Trakten omkring Oakland är, såsom man sade mig, den finaste farmaretrakt, som finnes. Må nu vara, att detta är öfverdrifvet — jag hörde samma yttrande äfven om andra platser — men utomordentligt bördiga sädesfält såg man, så långt ögat nådde.

Staden Oakland är en liten ful stad med omkring 800 innevånare och icke mindre än 6 kyrkor, deraf 3 svenska, tillhörande olika samfund. Huru uppbyggligt det än må vara att se den andliga lifaktigheten, så är det dock i högsta grad sorgligt att tillika nödgas bevittna dessa bedröfliga missförhållanden. Bland de sex kyrkorna var en engelsk episkopalkyrka, som nu stod alldeles öfvergifven. Den hade blifvit bygd af två personer, som bott i Oakland, men som nu flyttat derifrån. Och då ingen ville upptaga deras verk, så var kyrkan alldeles öde. Fönstren i den samma voro delvis trasiga, och det hela företedde en sorglig anblick.

Missionsvännerna i Oakland hafva ett bönehus, som är ganska trefligt men icke synnerligen stort. Det räckte icke på långt när till vid detta tillfälle. Man hade derför skaffat ett stort tält. Det var 80 fot i fyrkant. Distriktföreningen i Nebraska hade låtit göra det för att användas vid dess missionsmöten. För detta ändamål kommer det att fraktas från plats till plats. Det hade kostat, vill jag minnas, mellan 2 och 300 dollars eller vid pass 800—1000 kronor. Det användes nu för första gången och var uppställdt intill ena långväggen af bönehuset. Genom ett fönster i detta voro utlagda några plankor, på hvilka ett bord stod. Det var den tillfälliga predikstolen. Fönstren på den sida af bönehuset, som vette åt tältet, voro öppna, och der inne sutto alla sådana mödrar, som hade med sig små barn. Det var en riktigt rörlig barnkammare, jag hade bakom mig. Jag predikade kl. 11 f. m. Kl. 4 på e. m. predikade först Lindgren och sedan jag.

I Oakland träffade jag bland andra en svensk läkare från Gestrikland. Åtminstone var han bekant med och bad mig helsa flere kända prester der. Med honom kom jag i ett litet samtal om den medicinska undervisningen i Sverige och Amerika. Han menade, att undervisningen i Amerika bedrifves på ett

mycket mer praktiskt sätt än någonsin i Sverige. Och han beskref saken på följande sätt. Vid ett läroverk, der han varit, fans t. ex. en stor sal med läktare. Den senare rymde några hundra personer. När nu en operation skulle företagas, lades patienten på ett bord midt i salen. Den som förrättade operationen, beskref för studenterna, som sutto på läktaren, hvarje snitt, han gjorde, och hvarför han gjorde så och så. Jag blef förbluffad öfver denna beskrifning och svarade:

»Detta synes mig vara, alldeles som om en skomakare ville undervisa unga personer i skomakeriet på det sätt, att han satte sig midt på golfvet i en stor sal, hade sina lärlingar på en läktare rundt omkring, flere hundra till antalet, gjorde så en sko, i det han för dessa beskrefve och förklarade hvarje stygn, han toge. Jag menar, att på det sättet skulle eleverna icke blifva några skickliga skomakare.»

Det är märkvärdigt med läkarebildningen i Amerika. Är den för lång hos oss, så är den nog nästan för kort der. När en person har en god folkskolebildning och eger någon smula intelligens, kan han komma in i ett medicinskt läroverk och der på tre à fyra år blifva fullt utbildad läkare. Går han fyra år, så anses han vara en särdeles grundlig man. Förr har det varit ännu lättare. Jag uttryckte en gång för en professor min förundran öfver detta och omtalade för honom, huru det gick till i Sverige. Han svarade:

»Hur är det möjligt, att några menniskor kunna dö i Sverige, när läkarekursen är så lång?»

Ja, ja, i hans fråga låg utan tvifvel icke så litet af sanning. Ty ho vet, om menniskornas lif i allmänhet förlänges i proportion med läkarekursen? Kanske behöfs, när allt kommer omkring, icke så mycken konst eller vetenskap för att hålla lifvet qvar i en menniska, till dess hon dör. För min del tyckte jag också, att läkarne i Amerika på sin korta kurs hunnit lika långt i villrådighet som våra svenska samt framför allt lika långt i konsten att kassera hvarandras recept.

Efter predikan i Oakland foro vi ut till en svensk bonde vid namn Nilsson, som har sitt hemman ungefär en half svensk mil från staden. Det var ett utmärkt trefligt ställe, såg ut som den bästa bondgård i Sverige. Han herbergerade öfver natten jemte mig flere andra predikanter. Det var af stort intresse

att höra honom berätta sin historia. När han och hans bror först kommo till Amerika, hade de att kämpa med stora svårigheter. De sex första åren bodde de i en liten jordkula med tak af gräs. Dyrt var allt, hvad de skulle köpa. Deras första arbetsvagn kostade 115 dollars (= 400 kr.). På lånta penningar fingo de betala en hög ränta. Flere gånger förstördes deras skörd af hagel eller gräshoppor o. s. v. Men genom outtröttlig arbetsamhet och stor sparsamhet kämpade de sig igenom och hafva nu lyckats vinna en i ekonomiskt afseende mycket god ställning. Sådana personer kunna taga sig fram i hvilket land som helst.

På morgonen den 26 juli lemnade jag Oakland. I ressällskapet var bland andra en svensk prestman, augustanare, vid namn Fogelström från Omaha. Jag kom i samtal med honom angående bekännelsen. Och jag fann det samma som många gånger förr. Hvar och en anser sig hafva rättighet att afvika från bekännelsen, när han tycker sig i bibeln finna en annan lära, än denna bekännelse innehåller. Det är derför också vanligt, att studenterna vid våra teologiska fakulteter läras, att de i presteden förbinda sig endast till det *väsentliga* i augsburgiska bekännelsen. Men hvad som är väsentligt, och hvad som icke är väsentligt, hvem skall säga det? Så snart någon i sin åsigt kommer i strid med bekännelsen i någon punkt, förklarar han naturligtvis, att denna punkt icke hör till det väsentliga. Mycket vanligt är det också, att prester icke anse sig bundna vid bekännelsen längre, än för så vidt denna »öfverensstämmer med Guds ord». Men hvem skall då säga, i hvilka punkter bekännelsen öfverensstämmer med Guds ord, och i hvilka den icke gör det? Är det den enskilde presten? För resten är det ju klart: innebär den edliga förbindelsen till bekännelsen ingenting annat än detta, så kan man ju lika gerna förbinda sig till Koran eller till Konfucii lära eller hvilken religionsbekännelse som helst Det kan naturligtvis icke vara kränkande för samvetet att förbinda sig att hålla dessa böckers lära, för så vidt den öfverensstämmer med den heliga skrift, eller m. a. o. med den uppfattning af den heliga skrift, som man sjelf har. Mer än en gång har jag förundrat mig öfver, huru förnuftiga menniskor och bildadt folk kunnat resonera på ett sådant vis. Att det går, det visar erfarenheten. Men

hvad betydelse bekännelsen i sådant fall får, det må den säga, som kan.

Klockan var half ett, när vi anlände till Omaha, en ganska stor och vacker stad. Han sades hafva omkring 125,000 innevånare, och jag håller icke för omöjligt, att han har denna folkmängd. Af den samma skulle 100 tusen hafva tillkommit på de sista tio åren. Bland innevånarne räknas 15 tusen svenskar, 10 tusen danskar och 2 tusen norrmän. Staden är Nebraskas största stad, ehuru icke dess hufvudstad. Omaha ligger vid Missouriflodén alldeles på gränsen till Iowa, omkring 500 eng. mil vester om Chicago.

Samma afton jag kom, var jag ute och beså̊g staden. Den är anlagd på höga kullar, hvilket vållar, att gatorna mångenstädes hafva mycket branta stigningar. Högst uppe på en kulle ligger en ståtlig högskola, från hvilken man har en utmärkt utsigt öfver så väl staden som den omkring liggande bygden. Hos en tysk jude var jag inne för att köpa en kikare. Det var alldeles, som hade jag kommit in hos Leja i Stockholm. Men så jude han var, lemnade han mig s. k. »prestrabatt» på kikaren. Jag gissar dock, att han hade en skälig vinst på den.

I Omaha finnes ett mycket utveckladt spårvägssystem, som drifves dels med kabel, dels med elektricitet. Några hästspårvagnar tror jag icke, jag såg der. Till följd af de starka lutningar, som gatorna på vissa ställen hafva, vore det också alldeles omöjligt att använda hästar. Huru förträffliga elektriska spårvägar äro, framgår deraf, att en sådan kan hafva stigningar af ända till 12 på 100 och på samma gång göra skarpa kurvor kring gathörnen. Vagnen rör sig på ett ytterst elegant sätt äfven på de svåraste ställen med full belastning. Den kan äfven stannas för att afsätta eller upptaga passagerare midt i stigningarna och sedan åter sättas i gång utan någon som helst ansträngning. Hvad beträffar kostnaderna för elektriska banor, så ställa de sig något mer än hälften så dyra som kabelvägar men dubbelt så dyra som vägar, hvilka trafikeras med hästar. Deremot äro underhålls- och driftkostnaderna för år på hästbanor mer än dubbelt så stora som på de elektriska. Driftkostnaderna för kabelbanor uppgå till ungefär samma pris som på hästbanorna. Jag var i Omaha inne i det hus, der elektriciteten för spårvägarna frambringas. Maskinerna voro kolossala.

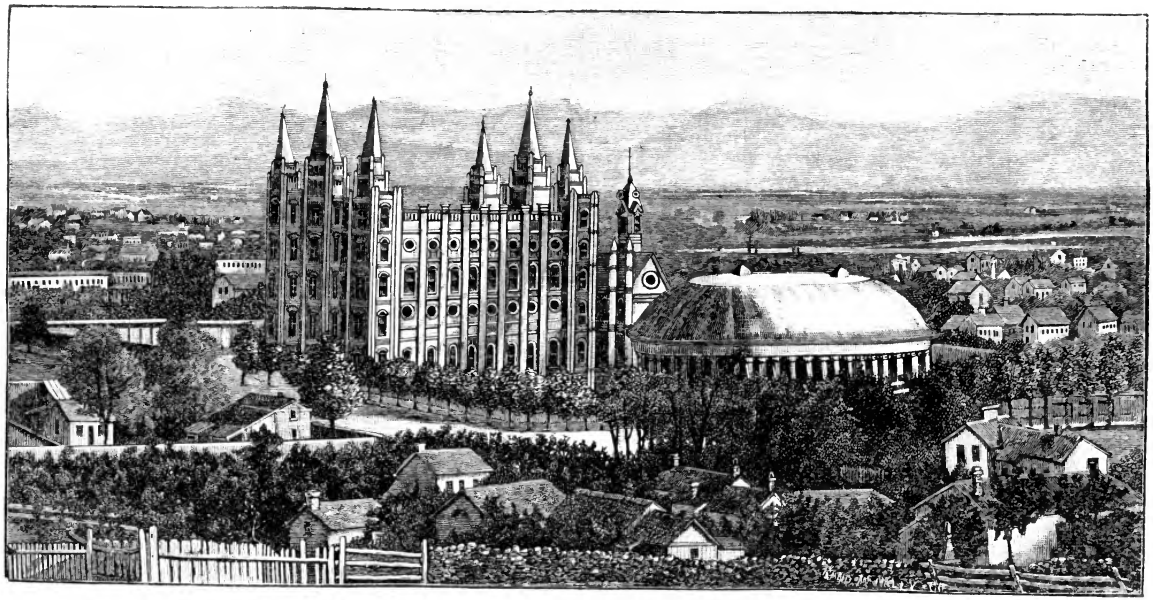

Salt Lake City i Utah. Se **kap. 51.**

I Omaha bodde jag hos predikanten Hultman, som följt med mig på min resa allt ifrån New-York. Han är en af de svenska predikanter, som längst verkat i Omaha. Han är född i Sverige 1861. Hans fader var jordbrukare. Hela familjen emigrerade till Amerika 1869. Från sitt 14:de år arbetade Hultman såsom bonddräng. Sjutton år gammal blef han omvänd. Vid denna tid hade en slumrande sång- och musikgåfva till en del vaknat hos honom, hvarföre han af de kristna blef framdragen för att spela och sjunga andliga sånger.

Hultman har utgifvit en sångbok med noter, kallad Cymbalen. Den har vunnit stor spridning hos de kristna i allmänhet och i söndagsskolorna isynnerhet samt derigenom varit egnad å ena sidan att befordra den andliga sången, å andra sidan att gifva Hultman en inkomst, som han väl behöft såsom tillskott till den lilla lön, han åtnjuter af församlingen.

I Omaha har Hultman verkat mycket godt. Omaha var förut en mycket mörk plats, der det såg ut, som om all evangelisk predikan vore fåfäng. Den blef derför kallad »djefvulens undantag». Men på de sista åtta åren hafva lifliga andliga rörelser der egt rum. Den församling, hvars predikant Hultman är, är ganska stor. Hon har bygt sig en rymlig och ändamalsenlig kyrka, som säges hafva sittplatser för 1,200 personer. Denna kyrka är icke blott den största *svenska* kyrka der utan den största af alla de 86 kyrkor, som finnas inom stadens område. I församlingen råder stor lifaktighet, och Hultman åtnjuter stort anseende äfven bland amerikanarne.

FYRATIOFJERDE KAPITLET.

Svensk diakonissanstalt i Omaha. — Sammankomster i Colisseum. — Ett baptistiskt nya testamente. — I Fremont Iowa. — Halft biljettpris för predikanter.

I Omaha finnas svenska församlingar, tillhörande olika samfund (lutheraner, baptister, metodister). Jag har förut nämt pastor Fogelström. Han har varit prest i en augustanaförsamling i Omaha ungefär tio år. Under denna tid har han bygt en treflig kyrka af tegel der. År 1889 nedlade han sitt embete såsom pastor för att helt och hållet egna sig åt diakoniss-saken. Han har nämligen i Omaha grundat en svensk diakonissanstalt, som utgör föremålet för alla hans ansträngningar och alla hans planer. Huru han har tänkt sig denna anstalt, kan man se af teckningen på sid. 360. Ännu är icke mer än den ena flygeln färdig. Den har kostat omkring 30 tusen dollars. För att erhålla medel till anstalten vänder han sig icke allenast till svenskarne utan äfven till amerikanarne. Han har äfven lyckats uppväcka ganska stort intresse hos dem. Må Gud kröna hans verk med framgång.

Det var söndagen den 28 juli, som jag skulle predika i Omaha. Hultman hade för sammankomsterna hyrt den största lokal, staden eger, kallad Colisseum. Denna byggnad är egentligen ingenting annat än ett stort brädskjul, uppfördt för åkning på velociped och rullskridskor.

För att undvika de svårigheter, som vållades dels af de olika brukliga sångböckerna, dels deraf att många, som vän-

tades till dagens sammankomster, icke hade några sångböcker alls, hade Hultman låtit särskildt trycka de sånger, som skulle begagnas. Dessa utdelades till alla, som kommo för att höra. De svenska församlingarna i Omaha hade för dagen aflyst sina gudstjenster. En tidning i Omaha beräknade antalet af de närvarande åhörarne på f. m. till tre tusen, och sannolikt uppgick det äfven till detta antal. De voro icke allenast från Omaha utan från olika håll i Nebraska samt vestra Iowa.

För talaren och de öfriga närvarande predikanterna samt orgeln hade man anordnat en upphöjning midt i salen, men denna var för låg, så att jag, för att kunna ses och höras öfver hela folkskaran, måste stiga upp på ett bord. Detta hade till följd, att några fruntimmer voro nära att svimma. De trodde väl, att jag skulle dansa på predikstolen, såsom många göra, och då hade det nog gått illa. Men jag tror, att frälsaren hvarken dansade eller skrålade eller neg eller slängde med armarna, när han predikade.

Jag predikade öfver begynnelseorden till frälsarens bergspredikan i Matt. 5: 1—13. Och Gud var med. Folket riktigt slukade hvarje ord, så att det var en glädje att predika för dem. I detta afseende får en predikant göra mycket olika erfarenheter. Äro åhörarne hungrande och törstande efter Guds ord, och sitta de der med bedjande hjertan, så inverkar detta genom en hemlig andegemenskap på predikanten, och det går lätt att predika. Sitta de deremot torra och förströdda, så inverkar äfven detta på predikanten, och det är nästan omöjligt för honom att predika. Den uppbyggelse, som en församling skall hafva af en predikan, beror icke bara på predikanten och hans gåfvor, utan lika mycket och ännu mer på församlingen sjelf, på hennes hunger och törst efter lifvets ord. Sådant borde de troende i allmänhet mera tänka på, än hvad de göra. Om de läte det vara för sig lika angeläget att bedja Gud, innan de gå för att höra, som det är angeläget för predikanten att bedja Gud, innan han går bort för att tala, så skulle det blifva en helt annan ande och ett helt annat lif i sammankomsterna, än hvad det nu ofta är.

Björk från Chicago öppnade sammankomsten med att läsa ett kapitel ur bibeln och bedja. Sedan togs en kollekt upp, hvarefter följde en sång, ledd af Hultman. Den nämda omaha-

tidningen säger derom: »Det låg något inspirerande i sjelfva luften. Man erfor ett slags nationel hänförelse, sådan som en amerikanare kan blifva inspirerad af, när han sjunger om Amerika i skuggan af Egyptens pyramider.»

Colisseum är i akustiskt afseende en utmärkt lokal. Man höres der alldeles förträffligt äfven på afstånd, der man knappast riktigt synes. Bland åhörarne befunno sig ock flere amerikanska prester. När vi kommo ut från Colisseum, stodo der utanför icke mindre än fem tåg, hvartdera innehållande två stora vagnar, beredda att föra åhörarne till olika delar af staden. Utanför Colisseum passerar nämligen en kabelväg.

Strax på eftermiddagen var söndagsskolefest i missionskyrkan. Vid denna såg jag för första gången något, som i Amerika lär vara allmänt, men som på mig gjorde ett mindre godt intryck. Man tog fram några söndagsskolebarn, ställde upp dem på en platform och lät dem läsa upp för de samlade åhörarne ett eller flere bibelspråk. All exposition af barn förekommer mig mycket motbjudande. Jag talade också med vännerna om denna sak, men de ansågo, att i Amerika kan en söndagsskolefest icke hållas utan dessa uppvisningar. På sina ställen går man vida längre. Man låter barnen icke allenast läsa upp inlärda bibelspråk eller sjunga solosånger, utan man skrifver äfven bibliska dialoger och låter tvänne barn lära sig dem utantill för att sedan på kyrkans platform återgifva dem inför församlingen. Det kan hända, att jag tager miste i min tro, men nog tror jag, att man på detta sätt tager bort en stor del af den välsignelse, som söndagsskolan är ämnad att meddela barnet. Låt vara, att amerikanarne göra så, ja, att de gå ännu mycket längre; det blir enligt min tanke ändå icke rätt att följa dem ens ett stycke till vägs.

På qvällen kl. 7,30 var det återigen predikan i Colisseum. Då var en mycket större skara menniskor samlad. Den uppgick kanske till 5 tusen, men fylde ändå icke på långt när lokalen.

Enligt min vana predikade jag så väl för- som eftermiddag öfver de i Sverige brukliga predikotexterna. När jag såg, att episteltexten var Rom. 6: 1—11, undrade jag en lång stund, om jag skulle taga den. Den handlade nämligen om dopet, och jag tänkte, att bland åhörarne kunde finnas sådana, som icke gerna ville höra mig predika derom. Men så tänkte jag å

andra sidan: »Hvarför skulle jag denna gång göra ett undantag? Det måtte ligga någon Guds mening deruti, att texten för dagen är just denna.» Alltså beredde jag mig på den samma, ropade till Gud och gick till lokalen. »Det må taga, hur det vill», tänkte jag. Och det tog äfven. Dopfrågan är i Amerika, likasom i vårt land, en brännande fråga, och det kommer sällan före, att predikanter, som icke äro baptister, tala om dopet. Detta är en undfallenhet, eller hvad jag skall kalla det, en undfallenhet, som enligt min tanke alls icke är på sin plats. Den har också vållat, att baptisterna numera anse sig ensamma vara berättigade att tala om dopet, ja, att de blifva stötta, om någon annan understår sig att göra det. Jag anförde i mitt föredrag alla de nytestamentliga ställen, som handla om dopets betydelse, och visade, att icke ett enda af dem framställer dopet såsom en symbolisk bekännelsehandling eller lydnadsgerning, utan endast som ett nådemedel. Jag hade icke lång stund talat derom, förrän en person — man sade, att det var en baptistpredikant från närheten af Omaha — på ett mycket uppseendeväckande sätt reste sig och gick sin väg. Efter honom följde en lång rad af andra personer, som på intet vis vinnlade sig om att gå tyst. Tvärtom var deras gång mycket bullrande. Detta var naturligtvis störande både för mig och andra. Men de, som gjorde det, tyckte väl, att det var bra gjordt. Många voro emellertid glada åt predikan och anhöllo att få trycka den samma särskildt, hvilket ju icke mötte något hinder.

Jag hade äfven efteråt från baptisternas sida åtskilligt obehag för denna predikan. Ett särskildt flygblad på fyra sidor utgafs med titel: »P. Waldenströms misstag». Hvem författaren är, vet jag icke. Såsom bevis på råhet vill jag ur bladet anföra följande ord:

»P. W. är en litterär kropp af 73:dje ordningen. Den är sjelflysande på ena sidan, på andra sidan lånar den sitt ljus från kyrkofäderna. Han sitter gerna på 'Mose stol' (Math. 23: 2). Han låter stundom trycka böcker, som nog ha sitt värde *vissa gånger om dagen* för den, som är beskärd med exemplar af dem» o. s. v.»

Medan jag är inne på detta kapitel, kan jag icke underlåta att omtala en upplaga af nya testamentet, som jag såg i Chicago. Den är tryckt i Philadelphia af American Baptist Society

och gifver sig ut för att vara nya testamentet enligt »bibelkommissionens af konungen gillade och stadfästade öfversättning». Såsom sådan säljes den äfven. Slår man emellertid upp Mark. 1: 8, så läser man i den nya svenska öfversättningen: Jag har döpt eder *med* vatten. I den nu nämda amerikanska upplagan står det deremot: Jag har döpt eder *i* vatten. Likaså står det i Luk. 3: 16 i den svenska bibeln: Jag döper eder *med* vatten; i den nämda upplagan: Jag döper eder *i* vatten.

Att ett baptistiskt sällskap utgifver en egen öfversättning af nya testamentet, derom är naturligtvis ingenting att säga. Men att det *förfalskar* den officiela svenska bibelöfversättningen och sedan utgifver den under uttryckligt tillkännagifvande, att det är bibelkommissionens öfversättning, det går nästan för långt. Isynnerhet bedröflig blir denna sak, när man vet, att det icke allenast i den svenska bibeln utan äfven i *grundtexten* på de två nämda ställena står: »döpa *med* vatten», och icke: »döpa *i* vatten». För dessa utgifvare har det således icke kommit an på att i öfversättningen göra en rättelse i enlighet med grundtexten utan i stället att, tvärt emot grundtexten, göra en ändring i den svenska bibeln till öfverensstämmelse med det baptistiska lärosystemet. Sådant kan vara betecknande nog, men icke är det rätt.

Vid sammankomsterna i Omaha voro äfven åtskilliga amerikanare närvarande. En af dem sade efteråt: »Jag tog hvarje ord, fastän jag icke förstod ett enda. Men jag bad Gud på engelska för P. W., och jag såg, att Gud hörde mig. Och jag blef uppbygd, och när svenskarne sjöngo, så sjöng jag också med hög röst.»

Tidigt på morgonen, måndagen den 29 juli, skulle jag fara vidare. Jag har förut nämt om en prestman och landagent, som ombord på ångbåten Alaska hade försökt inleda affärer i amerikanskt land med mig. När jag nu kom ned till stationen i Omaha och hade stått der en stund, körde ett tåg in, och med det samma var den der prestmannen-landagenten. Han kom för att träffa mig i landaffärer. Jag blef rätt förlägen. Till all lycka hade jag endast några få minuter att tala med honom. Medan vi samspråkade, satte sig ett tåg i rörelse. Jag frågade honom, om det var det tåg, som jag skulle fara med. »Nej», svarade han. Emellertid var det så. Hultman ropade,

att jag skulle skynda mig. Tåget var redan ett stycke i väg, och jag måste springa af alla krafter för att hinna upp det, innan det kom ut från stationen och satte af för full fart. Emellertid var jag glad att vara i väg. Prestmannen-landagenten vände sig till Rylander, med hvilken han sett mig samspråka på perrongen. För honom omtalade han de tillämnade landaffärerna, men Rylander upplyste honom om, att han i den vägen säkert icke hade något att hoppas af mig.

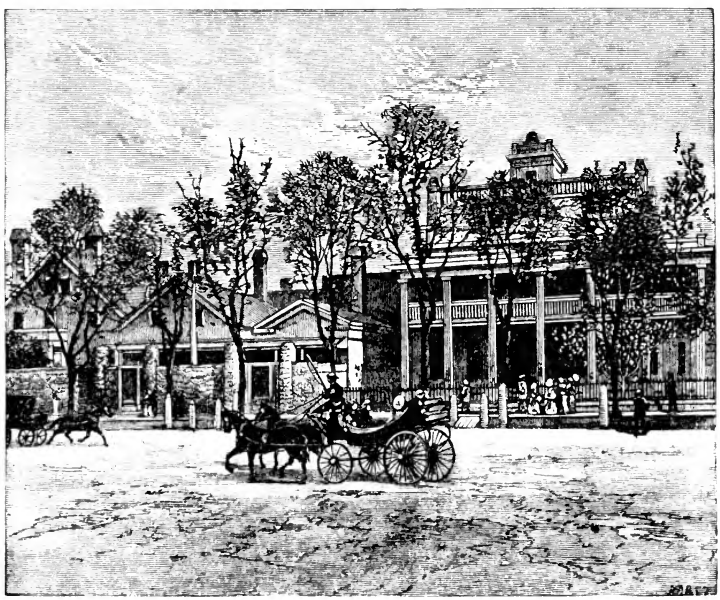

Brigham Youngs bostad i Salt Lake City.
Se kap. 51.

Resan gälde nu tillbaka till Iowa till en stad, som heter Red Oak. Der mötte oss en svensk bonde vid namn Levin för att föra oss ut till den plats, der vi skulle predika. Den låg 10—11 eng. mil från staden och hette Fremont. Sedan vi ätit middag hos en svensk, förde Levin oss omkring för att se staden. Den var liten och öfver hufvud ful med undantag af den öfre delen, som stycken var riktigt vacker. När vi på ett ställe foro förbi en rik amerikanares hus, sade Levin till mig:

»I detta hus bor en rik man, som varit mycket hjelpsam mot svenskarne. Han har lånat dem mycket penningar men aldrig tagit mer än 10 procents ränta.»

Jag svarade honom:

»Kallar man sådant här i Amerika för hjelpsamhet, då må jag säga, att man har ett bra förnöjsamt sinne. Hemma i Sverige skulle det kallas för procenteri, och den, som vore så der hjelpsam, skulle knapt våga gå utom sin dörr förrän efter mörkrets inbrott.»

Mormonfamilj med en man och flere hustrur i Utah.
Se kap. 51.

Sedan fick jag höra, att efter de förhållanden, som der gälla, äro verkligen tio procent en mycket billig ränta. Det är alls icke ovanligt, att jordbrukarne blifva tvungna att på lånta penningar betala ända till *2, ja 4 procent i månaden**. Detta gör ock, att många af dem äro så betungade af skulder, att fastän de sitta såsom egare till ganska goda hemman, hafva de mycket små utsigter att någonsin komma på grön qvist.

I sammanhang härmed må nämnas, att man inom kon-

* I Augustanasynodens berättelse 1889 talas om församlingar, som till följd af sitt läge nödgats betala från 20 ända till 50 proc. ränta för år.

gressen detta år (1890) väckt förslag, att staten skulle träda emellan och lemna jordbrukarne lån på inteckning mot en à två procents ränta. Som hvar och en ser, är detta en länk i det amerikanska systemet, att staten skall gripa in i de enskildas ekonomi och näring för att skydda den förra och stödja den senare. Detta förslag har dock af kongressen blifvit begrafvet. En svensk-amerikansk tidning säger derom: »Det är klart, att penningemagnaterna i kongressen och öfver hela landet måste motsätta sig en sådan förordning; ty om farmarne (jordbrukarne) finge låna penningar för så billig ränta, skulle naturligtvis alla inteckningar, som de gifvit till kapitalisterna på hög ränta, inom några år varda betalade. Detta skulle sänka räntan på penningelån till den grad, att det alls icke skulle betala sig att låna ut penningar för att kunna lefva makligt på räntorna, d. v. s. lefva af andras svett och möda.»

Betecknande ord!

Vägen från Red Oak gick genom utmärkta sädesfält Man sade mig också, att årets gröda var ymnigare, än man i mannaminne hade sett. På vägen körde vi in hos en amerikansk jordbrukare och sågo på, hur der tröskades. Mannen syntes vara mycket välbergad. Han hade en stor fruktträdgård. Vi gingo ditin för att få oss några äplen. Med största villighet skakade han ned kanske en tunna, för att vi skulle få våra fickor fulla. Då jag anmärkte detta, sade han, att det lönade sig icke att hafva fruktträdgård. Äppelvin kunde de icke göra af frukten, ty Iowa var en nykterhetsstat; och när de sålde sina äplen, fingo de icke mer än 10 cents (= 38 öre) för en bushel (= $^1/_5$ tunna). De hade derför ingen annan utväg än att skaka ned frukten och sedan släppa in svinen i trädgården för att äta upp den.

Nästa ställe, vi körde in på, var hos augustanapastorn Nilsson i Fremont. Fremont är namnet på ett s. k. township. Ett township är 6 eng. mil i fyrkant. Flere sådana i denna trakt bebos nästan uteslutande af svenskar. Man reser omkr. 30 eng. ($4^1/_2$ sv.) mil genom en bygd, som är fullkomligt svensk. Det är, som färdades man genom ett par eller tre skånska socknar.

Det är vid pass 20 år, sedan denna vågformiga prärie började upptagas och bebos af våra landsmän. Bebyggandet gick hastigt under ledning af en svensk, pastor Halland, tillhörande

Augustanasynoden. Han hade kontrakt att få sälja land här uteslutande till svenskar. Man påstår, att detta är det bästa och vackraste svenska nybygge, som finnes i Amerikas vester. För närvarande uppgår svenskarnes antal der till 4 à 5 tusen. De äro delade i flere församlingar.

Augustanaförsamlingen i Fremont är ganska stor. Pastorn upplyste mig, att der voro tre hundra kommunikanter. Jag frågade honom, huru många bland dem, som kunde anses vara troende. Men det kunde han icke säga. Församlingen har en vacker kyrka, en treflig prestgård samt klockargård. Pastor Nilsson förde mig upp i kyrktornet, hvarifrån man hade en utmärkt utsigt öfver den omkring liggande stora och bördiga slätten. Ungefär en sv. mil derifrån sågo vi en annan svensk augustanakyrka.

Från prestgården körde vi direkt till bonden Levins hem. Det var en mycket treflig gård just som en bättre bondgård hemma i Sverige. På väggen i salen hängde en tafla, på hvilken stodo broderade de orden: *Sweet Home* d. v. s. ljufva hem. Sådana taflor såg jag på många ställen, och de tilltalade mig mycket. Kärlek till hemmet kan aldrig nog inplantas i menniskor. Om hemmet än är torftigt, gör kärleken det ändå ljufligt. På kärlek till hemmet hvilar väsentligen den enskildes trefnad och samhällets välfärd.

Dagen derefter kl. 10 f. m. var sammankomst utlyst. Mötesplatsen var i en skog. Ett oändligt härligt väder var också rådande. Mycket stora skaror af menniskor hade samlat sig. Öfverallt i skogen och på backarne stod åkdon vid åkdon. Stor stillhet rådde bland folket under bönen, sången och predikan. Sången leddes af Hultman. Efter predikan sjöng församlingen: »Snart är jag hemma.» Derefter läste jag ur Uppenbarelseboken några verser, som visade, huru det ser ut der hemma, hvarpå Lindgren också läste en text och talade några ord, i hvilka han förmanade alla troende att blifva fasta intill änden. Det var en ljuflig stund. Gud bevare alla de kära vännerna.

Här sammanträffade jag med en svensk pastor af Augustanasynoden vid namn Östlin, bördig från Gefle. Han var prest i staden Stanton icke långt derifrån, en särdeles hjertlig och vänlig man. Han hade skriftligen bjudit mig att komma till Stanton

och predika i hans kyrka. Detta var mig emellertid omöjligt. Dessutom skref jag till honom, att jag icke gerna ville bereda, vare sig honom eller någon annan af Augustanasynodens prester, det obehag från synodens sida, som de kunde blifva utsatta för, om de läte mig predika i sina kyrkor. Han påstod, att från det hållet var ingenting att frukta.

Efter sammankomstens slut hade vi gemensam middag i en i närheten liggande, nästan öfvergifven engelsk metodistkyrka. Vännerna hade fört tillsammans mat, och vi hade en mycket angenäm måltid under den gladaste sinnesstämning och de lifligaste samtal.

Tjugu minuter före 2 måste vi bryta upp för att fara till Red Oak. Under ömsesidiga välsignelser skildes vi åt. Ack, hvad det skall blifva saligt, då Guds folk samlas en gång för att aldrig skiljas mer.

Innan jag reser vidare, måste jag omtala, att predikanter af alla bekännelser och af bägge könen resa för halft pris på jernvägarne vester och norr om Chicago (dock ej i Californien). De erhålla af jernvägsbolagen ett s. k. half fare permit, som de uppvisa, när de köpa biljett. Ett större jernvägsbolag försökte för några år sedan taga från dem denna förmån, men det slog så illa ut för bolaget sjelft, att det måste återgå till den gamla ordningen. Der predikanterna resa fram, draga de alltid mycket folk efter sig, och det ligger derför i bolagens eget intresse att underlätta deras resor. Hvad mig sjelf beträffar, hade jag *fribiljett* hela vägen från Chicago till San Francisco, derifrån sjöledes till Portland Oreg. (denna senare kunde jag dock för tidens skull icke begagna mig af) samt slutligen från Portland öfver St. Paul till Chicago.

Fyratiofemte Kapitlet.

I Wahoo och Stromsburgh. — Ovanligt nykterhetsföredrag. — Holdredge. — Kansas.

I Red Oak skildes Björk från mig för att återvända till Chicago. Men Hultman följde mig ännu vidare. Vi kommo till Wahoo omkring kl. 9 e. m. Det är en stad på 3—4 tusen innevånare, af hvilka fjerdedelen äro svenskar. På onsdagen den 31 juli skulle jag predika der. Vännerna hade lånat det stora tältet från Oakland och stält upp det på landtbruksutställningsplatsen med utställningshuset såsom bakgrund. Det var alldeles fullt af folk. Vi läste och betraktade några verser ur Ps. 103. På platformen intill talarestolen satt en gammal, till hälften lam man. Hans namn var Sabelman. Han har förut varit bonde i Luleå och var på den tiden mycket bekant i mitt föräldrahem. Efter middagen åkte jag med honom samt hans son och sonhustru till deras hem, sex eng. mil från Wahoo. Det var en obeskrifligt ljuflig afton. Lika intresserad, som jag var, att der träffa luleåbor, lika intresserade voro de att träffa en luleåbo från Sverige. Allesammans voro de också troende. Vi samtalade öfver den 62 af Davids psalmer om den trygghet, som den troende har i Gud. För öfrigt språkade vi naturligtvis med stort intresse om gamla gemensamma vänner, om både andliga och verldsliga förhållanden på den ort, der vi allesammans voro födda och hade växt upp. Tiden flög, som hade den haft vingar. Kl. 8 på aftonen måste jag resa.

Vår väg gick till Stromsburgh i Nebraska. Klockan var half tolf på natten, när vi kommo fram. Det var beckmörkt. Den man, som skjutsade mig från stationen till det hus, der jag skulle bo, hade så när icke hittat fram, och han sade till mig helt lugnt:

»De hafva nog lyktor här i Stromsburgh, men jag vet inte, hvad som har blifvit af dem i qväll.»

Staden har vid pass 12—1500 innevånare. Der finnas icke mindre än fem kyrkor, deraf fyra svenska, en metodist-, en missionskyrka och två baptistkyrkor. Baptistförsamlingen hade nämligen för ett eller två år tillbaka fallit sönder i två delar.

I trakten omkring Stromsburgh ligger ett mycket stort svenskt settlement, hvars innevånare till icke ringa del äro komna från Gestrikland och Helsingland.

I Stromsburgh tog jag in hos pastorn för den svenska missionsförsamlingen. Den gård, i hvilken han bodde, tillhörde församlingen och låg näst intill kyrkan. Mötesplatsen var äfven vid sjelfva kyrkan. Der hade man anordnat provisoriska bänkar. Man hade väntat att få dit det stora tältet från Oakland. Men det var alldeles omöjligt.

Mötet i Stromsburgh var en skön stund. Gud var oss nära. En obeskriflig glädje bemäktigade sig allas sinnen. Vi läste, vi sjöngo, vi bådo, vi prisade Gud af hjertans grund.

På eftermiddagen predikade Petterson från Oakland och Lindgren. Efter föredragen helsade jag och Lindgren på många kära vänner från Gestrikland och Helsingland. Lindgren var nästan som i sin hemtrakt. Vi välsignade hvarandra, och många tårar flöto, då vi sade afsked till de kära vännerna. Må Gud vara med dem i det nya landet, och må de blifva fasta i den enfaldiga barnatro på herren Jesus, som de hade med sig, när de lemnade sitt gamla fädernesland! Det var en egendomlig känsla, som alltid gick igenom mitt hjerta, när jag såg dessa skaror af tusentals landsmän der långt borta i det främmande landet. Vid nu ifrågavarande tillfälle funnos personer närvarande, som åkt efter hästar ända till 90 à 100, ja 115 eng. mil för att komma dit. Må de hafva fört med sig hem någon valuta för det besvär, de gjort sig.

På jernvägsstationen samlades vid var afresa en stor mängd svenskar. Vi måste vänta en god stund, innan tåget blef i ord-

ning. Det var ett extratåg. Under tiden höll en svensk arbetare en nykterhetspredikan, som var egendomlig i sitt slag. Han hade varit en drinkare och derigenom vållat sin troende hustru outsägliga lidanden. Ändtligen blef han omvänd. Det bränvin, som han hade qvar i sitt hus, tog han och slog ut i svinhon. När svinen luktade derpå, sprungo de förfärade sin kos. Dagen derefter gick han till krogen, talade om, hvad han hade gjort, och sade:

»Icke ens svinen vilja dricka en sådan uselhet, och menniskan skulle väl vara bättre än de.»

Detta hade till följd, att han blef utkastad från krogen, hvilket aldrig förut hade händt.

Ej långt från stationen låg ett mycket stort skolhus, bygdt af tegel. Staden hade uppfört det till ett seminarium åt de svenska baptisterna. Men strid bland dessa hade gjort, att de icke förmått uppehålla skolan. Huset stod nu alldeles öde.

Vid stationen såg jag en annons, som var väl mycket amerikansk t. o. m. för att vara i Amerika. Den talade om ett medel mot fetma. Och såsom bevis på medlets ofelbarhet anfördes, att en person hade lättnat 37 skålpund *endast genom att läsa annonsen.* Det må man kalla ett kraftigt läkemedel.

I Stromsburgh skildes Lindgren och jag åt. Han hade varit mig ett dyrbart sällskap. Jag reste nu söder och vester ut. Han skulle fara omkring i Nebraska och Iowa bland de svenska bönderna der till i början af september, då vi åter skulle sammanträffa i Minneapolis i Minnesota.

Klockan var 3 på morgonen, när jag och de, som voro med mig, kommo till Holdredge. Jag hade sofvit dåligt på tåget. Svenska bönder mötte oss i staden för att föra oss ut till det ställe, der vi skulle predika, men vi voro så trötta, att vi ej kunde fara med dem. Vi togo in på ett hotel för att få sofva några timmar samt bådo bönderna vänta till morgonen, hvilket de också gerna gjorde.

Trakten omkring Holdredge består för närvarande af bördiga sädesfält. För 20 år tillbaka var den en ödslig prärie, beväxt med s. k. buffelgräs och betäckt med stora buffelhjordar.

Buffelgräset är en mycket märkvärdig företeelse. Det är ett kort gräs, som växer i små tufvor med några tums mellanrum. Det torkar på rot till hö och behåller sedan hela vin-

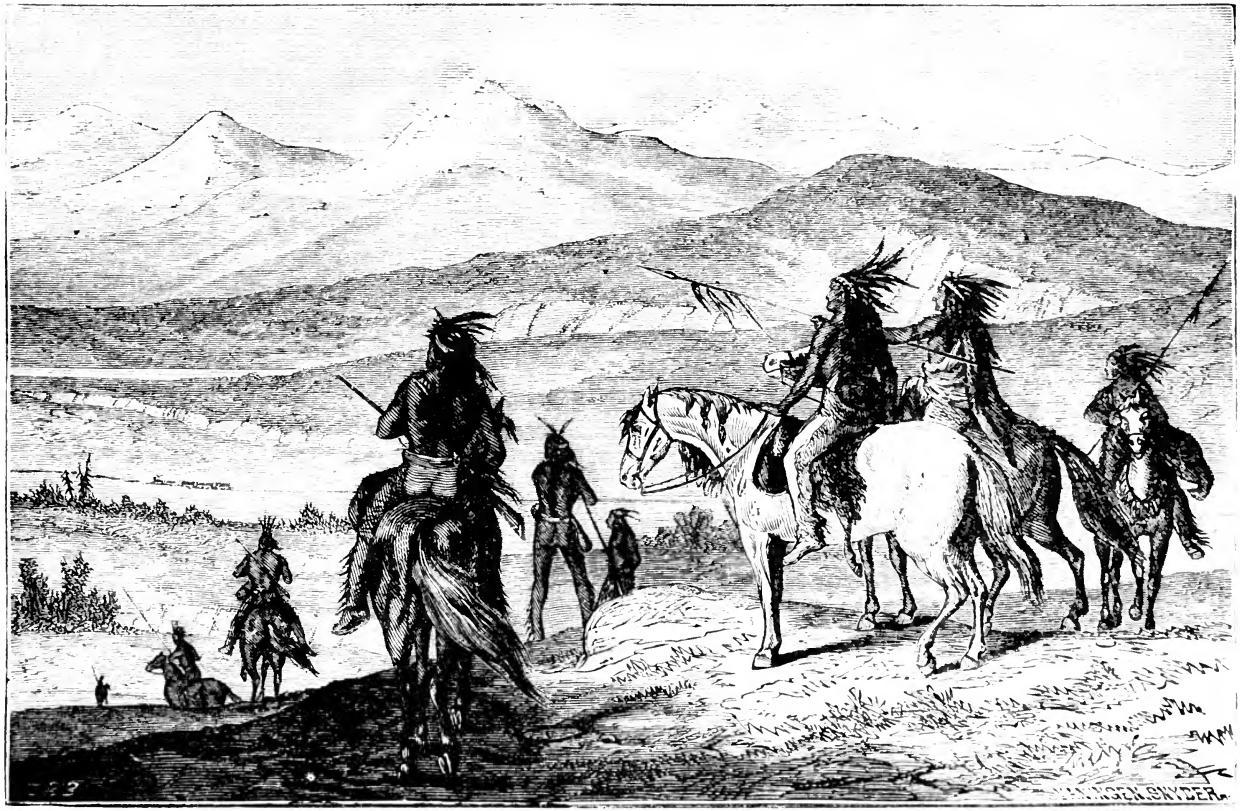

Indianer se med häpnad det första bantåget. Se kap. 53.

tern igenom sin näringskraft utan att skadas, vare sig af snö, regn eller torka. När dess sädeskorn mogna, falla de icke ur axet, såsom förhållandet är med andra sädesslag, utan sitta hårdt qvar i sina hylsor. Dessa sädeskorn äro det mest närande, men äfven sjelfva stråt innehåller ett mycket kraftigt näringsämne. Hvarhelst odlingen framtränger, försvinner buffelgräset alldeles, men i den aflägsna vestern såg jag stora fält beväxta dermed. Jag kunde icke annat än beundra Guds omsorg om sina skapade

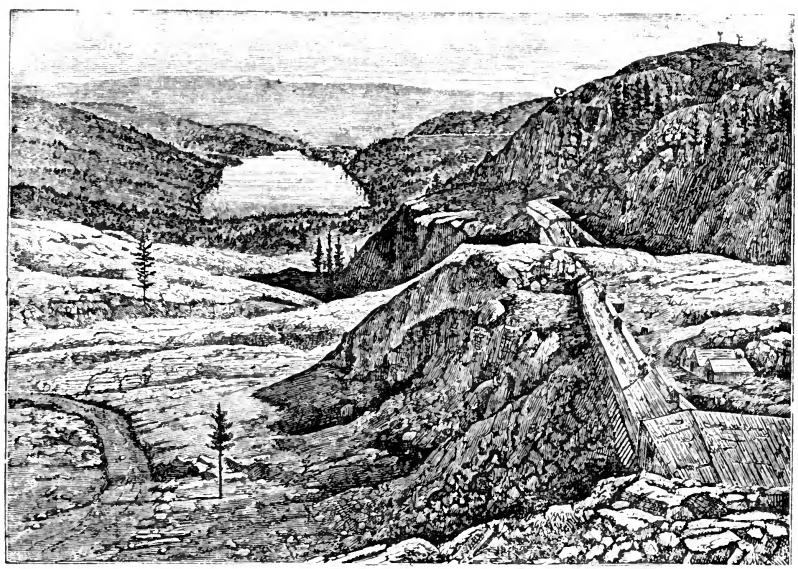

Summit, jernvägsstation på Sierra Nevada.
Se kap. 53.

verk, när jag såg detta gräs. Just såsom bufflarne behöfde det, hade Gud skapat det.

Staden Holdredge kallas för Trollstaden, och detta namn gör den skäl för. År 1875 anlades i Phelps County ett stort svenskt nybygge, bestående för det mesta af troende. Efter många svårigheter och lidanden, förorsakade af gräshoppor, hagel och torka, arbetade de sig upp ganska bra. En stad anlades. Den kallades Phelps Center och blef häradets hufvudstad. År 1883 var det meningen, att den skulle få jernväg. Glädjen häröfver var allmän. Skörden var ock det året god.

Många nya företag sattes i gång: 2 veckotidningar, 3 banker, 5 apotek, 3 hotel, 2 hyrkuskstall, 4 större handelsbodar o. s. v. Dessutom hade här slagit sig ned tre doktorer och fyra lagkarlar samt blifvit bygdt ett stort rådhus och skolhus. Allt detta på ett innevånareantal af 3—400 personer. Hoppet att få en jernväg genom staden sveks emellertid. Ett jernvägsbolag beslöt att 8 mil sydost om Phelps Center anlägga en ny stad. I hemlighet uppköptes derför land af bönderna. När detta var gjordt, sändes ock personer i hemlighet till Phelps Center för att intala tidningsmän, handlande och bankirer att flytta till den nya staden. De fleste gingo in härpå, och följden blef, att boningshus, butiker och verkstäder flyttades på hjul till den nya staden, som efter upphofsmannen till hela spektaklet kallades Holdredge. Allt detta skedde med tillhjelp af de mest framstående personerna inom samhället, utan att det egentliga folket hade något derom att säga. När de väl vaknat upp ur sin öfverraskning, voro de flesta och bästa husen på väg till den nya staden, der de, fritt för egarne, sattes ned på de bästa tomterna. De större affärsmännen erhöllo äfven fri transport för sina hus, men de mindre bemedlade fingo betala sina egna flyttningskostnader. Detta väckte hos flertalet stort missnöje. På mindre än tre månader hade nu en ny stad uppstått. Det forna Phelps Center liknade en vanlig öfvergifven präriestad med sina hålor efter de forna källarne samt brädstumpar uppstickande ur jorden här och der, görande det lifsfarligt att i mörkret passera de forna gatorna.

Tingshuset stod dock ännu qvar. I det samma förvarades häradets böcker och kassaskåp. Men en mörk natt togo några af den nya stadens innevånare helt simpelt och flyttade äfven detta till Holdredge utan någon som helst rättighet. Så kan det gå till i Amerika.

Holdredge är nu en vacker stad med 3—4,000 innevånare, är väl bygd med sten- och tegelhus samt har flere kyrkor och skolhus. Många af de framstående embetena såsom domare-, kronofogde- och häradsskrifvare-befattningarna hafva varit och äro besatta af svenskar.

Stadsboarne i Holdredge ville hafva svenskarnes möte i staden. Bönderna svarade:

»Ja, om I stängen krogarne.»

Men det ville stadsboarne icke. De hade beräknat, att vid mötet en stor hop folk skulle samlas i staden, och att de då skulle få sälja mycket bränvin. Något annat intresse hade de icke. Mötet hölls ungefär 10 eng. mil (= 1 1/2 sv.) från staden på en plats, som kallas Mosebacke, utanför ett litet missionshus, som ligger der.

Kl. 8 på morgonen gåfvo vi oss af från Holdredge. En svensk bonde vid namn Eriksson skjutsade oss. Han eger nära två eng. qv.-mil land. Deraf ligger dock ännu en hel qv.-mil obrukad. Hela bygden deromkring är ännu svensk. Man kan resa många eng. mil utan att träffa på annat än svenskar.

»Det är utmärkt bra folk, sade Eriksson, här finnas inga dåliga personer. Vi skulle hafva det utmärkt bra, om inte våra tidningar ständigt retade upp elaka lidelser mellan oss, som tro på herren Jesus.»

Det var verkligen rysliga ord att höra.

På »Mosebacke» var det stora, förr omtalade missionstältet uppslaget. En stor fördel har ett sådant tält deri, att sidoväggarne vid vackert väder, då de icke behöfvas till skydd för regn och blåst, kunna spännas ut till tak och derigenom högst betydligt förstora utrymmet. Det var en liflig anblick att se den stora mängd åkdon, som betäckte fältet rundt omkring. Icke alla mötesbesökare fingo rum inuti tältet. Många stodo utanför.

Bland åhörareskaran befann sig en stor mängd små barn. När jag läste upp texten, började de, det ena efter det andra, att skrika, och till slut blef musiken så förfärlig, att det var nästan omöjligt för mig att göra mig hörd. Jag sade derför till församlingen:

»Eftersom barnen vilja sjunga, så skola vi sjunga med, och sedan skola vi inte låtsa höra dem. Stackars mammor, de få ej komma ut, om de ej få taga sina små barn med!»

Detta ord väckte mycken glädje hos alla mammor, på samma gång som det lugnade de andra, hvilka känt sig otåliga af barnskriket. Så stämde vi då upp en väldig sång. Derefter voro barnen temligen tysta utom ett, hvars mor satt på sjelfva platformen. Under föredraget steg hon några gånger upp och vaggade det häftigt på sina armar alldeles midt framför mig, hvilket alls icke var trefligt.

När jag hade slutat predikan, lyste jag på kollekt. Hälften af summan skulle användas till afbetalning af den skuld, som ännu hvilade på tältet; den andra hälften skulle gå till Barmhertighetshemmet i Chicago, till hvilket nästan alla kollekter under mina resor upptogos.

»Den som kan gifva en dollar, tillade jag, han gifve den. Den som kan gifva 50 cents, han gifve 50 cents o. s. v. Men den som kan gifva en dollar, må blygas att lägga i 10 cents. Om I nu gifven snällt, skola vi icke taga någon kollekt i eftermiddag, men annars komma vi då igen. Nu sjunga bröderna Hultman om, huru Gud har älskat verlden, och om I gifven akt derpå, så går dalern* lättare ut.»

Kollekten uppgick till 200 dollars eller omkring 760 kr. Det var ju en vacker kollekt på rama bondlandet. Med hälften deraf blef också den återstående skulden på tältet fullständigt betald.

På eftermiddagen predikade Hultman från Omaha och en annan predikant. Kl. 8 på aftonen lemnade vi Mosebacke för att fara tillbaka till Holdredge. Sedan vi på ett apotek der hade druckit ett glas god lemonad, stego vi kl. $^1/_2$ 11 på tåget för att fara till en liten stad, som heter Randolph i Kansas. Vi kommo dit vid middagstiden. Jag var förfärligt trött, lade mig strax att sofva och sof 15 timmar i en stöt.

* Svenskarne benämna dollarn ofta med det svenska ordet daler.

FYRATIOSJETTE KAPITLET.

Kansas. — Jordbruksförhållanden. — Randolph. — Topeka.

Kansas är en ganska stor stat. Den omfattar nära 4,000 geogr. qv.-mil och är vid pass 500 geogr. qv.-mil större än hela Svealand och Götaland i Sverige tillsammans.

När Kansas 1860 upptogs såsom stat i unionen, utgjorde dess befolkning 107,206 personer. Endast 10 städer hade hvardera mer än 500, en öfver 5,000 innevånare. Nu lär det finnas minst 3 städer med 30,000 innevånare hvardera. 1885 utgjorde statens befolkning omkring 1 $^1/_3$ million, men för närvarande uppgår den nog till två millioner.

Det var i denna stat, som rörelsen för slafveriets upphäfvande i sydstaterna begynte, och det förblir alltid en stor heder för staten.

För svenskar har Kansas ett mycket stort intresse derför, att der finnas så många och stora svenska bygder. Våra landsmän der hafva också genom hårdt arbete och mycken försakelse i allmänhet arbetat sig upp till en god ekonomisk ställning. Der finnas sådana, som ega hemman på 80 à 320 acres och mer.* Många af dem bo i vackra, hemtrefliga boningar och äro egare af stora kreatursbjordar. I allmänhet äro de också nöjda och belåtna. Om förhållandena der skrifver till mig en bekant, som känner dem i grund:

* En acre är något mera än $^4/_5$ tunnland.

»Den som beräknar att här få ett hem utan försakelse och arbete, han tar miste. Sanningen af ordet: I ditt anletes svett skall du äta ditt bröd, kan här fullt tillämpas. Ingen plats finnes för lättingar. Alla måste arbeta. Dock äro de högst få, som ej, då sparsamhet iakttages, få njuta frukterna af sitt i början hårda och mödosamma lif.»

Jorden i Kansas lär vara mycket bördig och klimatet helsosamt. De förnämsta sädesslag, som der odlas, äro hvete, hafre och majs. Isynnerhet intager det senare ett framstående rum. Huru jordbruket der utvecklat sig under de senare åren, kan man förstå af följande uppgifter: År 1874 producerade Kansas omkring 15 millioner bushels majs (1 bushel = $^1/_5$ tunna), år 1885 omkring 194 millioner bushels. Af hafre producerades år 1874 omkring 8 millioner bushels, år 1886 36 millioner. Hveteproduktionen minskas deremot. Man har beräknat, att om den skörd af hafre, hö, majs och hvete, som inbergades i Kansas 1885, hade lastats på jernvägsvagnar, så skulle dessa utgjort ett tåg, som räckt från San Francisco i Californien till Stockholm eller omkring $^1/_3$ af vägen kring hela jordklotet.

Medan jag talar om denna sak, skall jag passa på tillfället att rörande amerikanska jordbruksförhållanden meddela några officiela upplysningar, som torde förekomma svenskar icke blott i Sverige utan äfven i Amerika ganska förunderliga. Emedan Amerika framalstrar en så oerhörd qvantitet spanmål, råder vanligtvis den föreställningen, att jorden derstädes är synnerligen gifvande, medan den i Sverige och andra europeiska land är mycket fattig. Jag hörde också svenska farmare skryta öfver, huru mycket deras jord gaf i jemförelse med, hvad man kunde få i Sverige. Att detta dock beror på en stor villfarelse, är säkert. Sverige är icke så torftigt, som det beskylles för att vara. De uppgifter, som jag här vill lemna, äro hemtade ur »Statistisk Tidskrift». De visa medelafkastningen i 100 kilogram per hektar af åkern för de fyra vanligaste sädesslagen, hvete, råg, korn och hafre* i olika länder. Och tabellen ser då ut på följande vis:

---

* Att majs icke är i henne upptagen, beror naturligtvis derpå, att detta sädesslag icke odlas i Europa.

	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.
Danmark	23.2	15.4	15.1	12.4
Storbritanien	20.0	19.5	19.2	16.5
Irland	18.7	13.3	19.2	16.1
Nederländerna	17.6	12.3	24.1	16.6
Norge	17.3	16.9	17.9	16.7
Belgien	15.2	14.4	17.7	16.9
Sverige	14.5	13.1	14.8	12.7
Tyska riket	13.3	10.0	13.1	11.5
Canada	13.3	—	14.6	14.8
Finland	12.0	10.9	12.5	9.2
Ungarn	11.5	10.7	10.7	9.3
Egypten	11.4	—	—	—
Frankrike	11.4	10.3	11.1	10.8
Österrike	11.1	10.0	10.4	9.0
Spanien	10.9	7.0	10.0	—
Rumänien	9.3	14.3	12.6	14.1
Grekland	9.2	7.2	10.6	8.0
Australien	8.8	—	12.2	11.4
Italien	8.5	—	—	8.5
Förenta Staterna	8.3	8.5	12.2	11.3
Portugal	8.2	5.7	9.0	7.5
Indien	6.7	—	—	—
Ryssland	5.2	6.2	5.3	6.1

Jag beder mina läsare särskildt jemföra Sverige och Förenta Staterna i denna tabell. Och dock kan den svenska jordens afkastning enligt de mest kompetenta mäns utsago drifvas upp ännu mycket högre. Den stora mängden af spanmål i Amerika beror ej på jordens beskaffenhet utan på dess vidd.

En stor svårighet hafva farmarne i de vestra staterna haft att kämpa med, i det de varit så beroende af de stora jernvägsbolagen och de penningestarka grossörerna. Dessa bestämma priserna på allt, hvad farmarne hafva att sälja, och de hafva icke heller aktat för rof att så mycket som möjligt uppskörta dem. Emellertid har på sista tiden en ganska kraftig rörelse uppstått häremot. Farmarne hafva slutit ett förbund. Det räknar uti Kansas icke mindre än två tusen biträdesföreningar. Nästan alla statens farmare äro medlemmar af förbundet. Deras afsigt är att göra sig af med de dyra mellanhänderna för

att sjelfva sköta utförseln af sin spanmål och sin boskap. Följden häraf har blifvit en betydlig förtjenst för farmarne. Och trots kommissionärernas jämmer kan man icke annat än önska framgång åt deras sträfvanden. De behöfva verkligen allt, hvad de kunna få, allra helst som de måste betala så oerhörda procentareräntor på de penningar, som de äro nödsakade att låna för sitt landtbruk. Det har alltid varit penningemännens taktik: hög ränta på de penningar, som de låna ut till farmaren, och låg betalning för de varor, som de köpa af honom.

Kansas är en nykterhetsstat sedan åtskilliga år. När rusdrycksförbudet der antogs, sände bränvins- och ölhandteringens idkare en deputation till guvernören för att framställa anspråk på ersättning af staten för de förluster, som de genom den nya författningen hade lidit. Guvernören tog emot dem vänligt och svarade, att han skulle noggrant låta beräkna å ena sidan de förluster, som de hade gjort, å andra sidan den skada, som de hade vållat. Och om det då visade sig, att de finge någonting att fordra, så kunde de komma tillbaka, och han ville garantera, att de skulle få ut sin fordran till sista öret. Huruvida deputationen kom igen för att få ut någon fordran, det vet jag icke, men sannolikt visade den sig icke mera. Den kände nog på sig, huru räkningen skulle utfalla.

Likasom annorstädes, så har äfven i Kansas rusdrycksförbudet medfört den allra största välsignelse. Förra året (1889) höll guvernören derstädes ett tal, som jag läste i en chicagotidning. Jag beklagar, att jag icke har denna tidning till hands. Talet framställde de frukter, som rusdrycksförbudet i Kansas hade burit. De voro af många slag. Men det som mest väckte min uppmärksamhet var, att man från skilda delar af unionen börjat sända barn till skolorna i Kansas, der de studerande voro fria från de frestelser, för hvilka de alltid äro utsatta i städer, der rusdrycksförsäljning förekommer. Detta var ju ett högst märkvärdigt vittnesbörd.

Staden Randolph, dit jag, som sagdt, nu anlände, har omkring 500 innevånare, af hvilka flertalet äro svenskar. Rundt omkring den samma ligger äfven en stor svensk bygd. I staden finnes en svensk missionskyrka med tillhörande prestgård, äfvenså en ny liten baptistkyrka. De som först predikade på platsen, voro augustanaprester. De bildade en för-

samling, fyra eng. mil från Randolph. Dess namn är Mariedal. Äfven på ett annat ställe i närheten af staden hafva augustanarne en kyrka.

Missionsförsamlingen i Randolph har haft en hård kamp för sin tillvaro. De olika samfunden hafva gjort, hvad de kunnat, för att draga dess medlemmar öfver till sig. Metodisterna

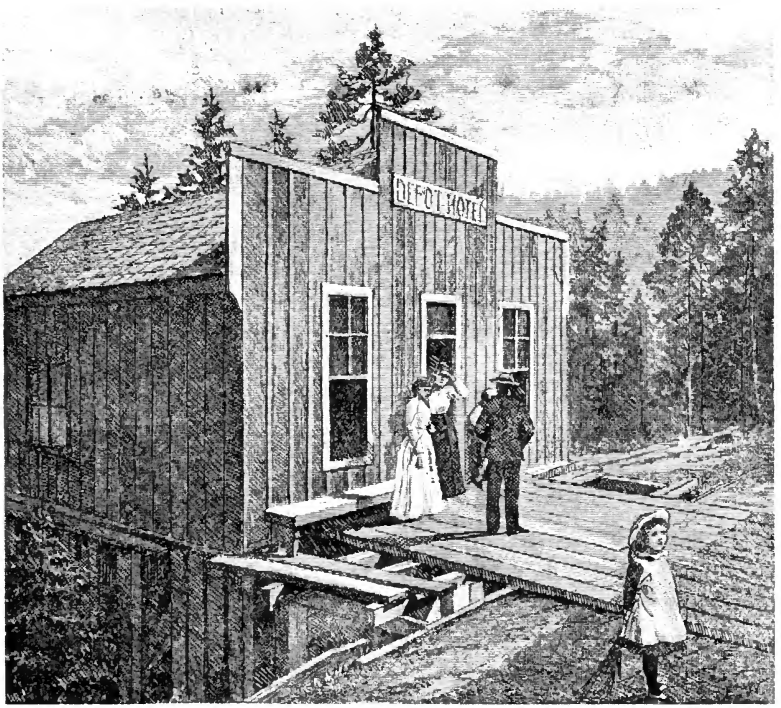

Jernvägshotel uppe i Sierra Nevada.
Se kap. 53.

tänkte en tid uppsluka både augustana- och missionsförsamlingen. De bygde presthus i Randolph och kyrka i Mariedal. Men det lyckades icke bra för dem. Deras församling är nu nästan utdöd, presthuset såldt och kyrkan förfallen. Med de s. k. »fria» har missionsförsamlingen haft sina svåraste strider. En tid var hon nästan totalt söndersliten. Men nu är åter ett rätt godt förhållande rådande inom den lilla hjorden.

Jag bodde hos missionsförsamlingens pastor, Nygren. Hos honom öfverraskades jag på det angenämaste af att blifva bjuden på äkta Smålands prestost af bästa slag. Då jag uttalade min förtjusning deröfver och frågade, huru de hade kommit åt sådan ost, svarade Nygren, att i församlingen funnos några svenska gummor från Småland eller Östergötland, som enligt bruket der hemma hade tillverkat och skänkt honom den.

Följande dag, som var en söndag (d. 4 aug.), predikade jag i en park alldeles invid staden kl. $^1/_2$11 f. m. och kl. $^3/_4$ 3 e. m. I augustanakyrkorna på landet och i baptistkyrkan i staden hade man inställt gudstjensterna för dagen. Parken tillhörde en tysk, som var bosatt i staden, och som hade upplåtit den samma gratis. Bräder till bänkarne hade de troende sjelfva burit dit, så att tillrustningarna för mötet icke kostade någonting. Bland åhörarne var äfven augustanapastorn från Mariedal. Hans dotter spelade orgel vid tillfället. Jag bad honom börja sammankomsten, men han svarade:

»Mig är folket alltid i tillfälle att höra, och nu hafva de kommit tillsammans för att höra andra predikanter. Bed derför någon af de främmande att börja.»

Det var Kristi förklaringsdag, och jag talade om Kristi förklaring med text ur Matt. 17 kap. Det är en skön text, som gifver tillfälle både att tala om Kristi person och om, huru godt det är att vara med honom. På e. m. talade jag öfver episteltexten 2 Petr. 1: 16—18 om Guds ords visshet gent emot alla menskliga fabler.

Efter förmiddagsgudstjenstens slut togs kollekt, som uppgick till den vackra summan af 95 dollars eller omkr. 360 kr. I allmänhet visade man vid kollekterna i Amerika stor offervillighet.

Jag och några predikanter åto middag hos en i staden bosatt svensk. Men den största hopen åt ute i parken på sina åkdon ur medhafda matsäckar. Det var så likt ett missionsmöte i Sverige, att jag kände mig riktigt hänryckt af denna trefliga anblick.

Randolph är omgifvet af stora kullar. På aftonen bestego jag och några vänner den största af dem och beskådade en indiangraf. Med kikare kunde vi på de omkring liggande höjderna se andra dylika och särskildt ett grafkummel, som var upprest

öfver en afliden indianhöfding. Efteråt hörde jag likväl af en person, som ansåg sig känna till saken bättre, att dessa kummel icke voro indiangrafvar. Likgiltigt kan det ock vara.

Från kullen hade vi utsigt öfver en flod, der omkring hundra åkdon med mötesbesökande skulle forslas öfver i färja. Färjan kunde icke taga mer än två åkdon i sänder. Detta blef alldeles för långsamt för folket, och många vände tillbaka till Randolph för att blifva qvar der öfver natten. Hufvudsakligen med afseende på dessa var möte anordnadt kl. 8 i kyrkan, men jag var då icke der.

Från Randolph reste jag till Topeka, som är hufvudstad i Kansas. Den är endast 35 år gammal, men har redan 50 tusen innevånare. Bland dem äro 3—4 tusen svenskar. Det är en utmärkt vacker och väl bygd stad med ovanligt breda gator, på ömse sidor planterade med lummiga träd. För gatukommunikationerna är väl sörjdt med elektriska spårvägar, och man påstod, att Topeka har »den längsta elektriska spårväg, som finnes på jorden». I Topeka håller man på att bygga Kansas statshus. Det kommer i färdigt skick att kosta många millioner dollars. I allmänhet är statslyxen i Amerika mycket långt kommen. Statshuset var redan så pass färdigt, att det kunde användas. Upp till det samma ledde en mycket ståtlig trappuppgång af sten. Men der framför låg en usel, halfrutten trottoar af bräder, delvis lösa. Öfverallt stack gräs upp mellan bräderna. Så skulle det icke få se ut i en af våra småstäder. Trottoarerna i staden voro för öfrigt allesammans af trä och till stor del mycket ruckliga.

Såsom bevis på välvilja må nämnas, att när det blef bestämdt, att jag skulle komma till Topeka, så erbjödo de amerikanska lutheranerna sin kyrka till begagnande. Det samma gjorde äfven kongregationalisterna. De senares anbud antogs äfven, emedan deras kyrka var större än den lutherska. Men då vännerna började misstänka, att äfven den skulle blifva för liten, vände de sig till presbyterianerna. Med glädje efterkommo dessa deras önskan utan att begära annan afgift, än att de skulle betala gasen samt vaktmästaren, hvilket alltsammans belöpte sig till omkring sex dollars.

På qvällen predikade jag alltså i den nya vackra och stora presbyterianska kyrkan. Hon sades rymma omkring 2

tusen åhörare. Hon blef också full med folk. Bland dem funnos personer, som rest ända till 20 à 40 eng. mils väg. Der hade ock infunnit sig många, som sällan eller aldrig besöka någon kyrka. Jag öfverraskades att se så mycket fint folk i den samlade åhörareskaran — nå, jag kan ju icke säga, om det *var* fint folk, endast att det var fint *klädda* personer, och det är icke alltid det samma. Jag hade haft för afsigt att taga en uppbyggelsetext för de troende, men när jag såg på denna samling, tänkte jag: »Här måste i stället sägas någonting till väckelse.» Jag tog derför Apg. 4: 8 f. och stannade isynnerhet vid v. 12, som framhåller, huru det icke finnes frälsning för någon menniska i någon annan än i Kristus. När jag gick hem från sammankomsten, tilltalades jag på gatan af en ung svensk man. Han hade varit troende i Sverige och hade farit öfver hit, lockad af de många förespeglingarna om, att man här skulle få det så bra. I stället hade han blifvit indragen i synd och elände, så att han alldeles kommit bort från herren. Nu var han mycket bekymrad deröfver. Må Gud hjelpa honom till rätta.

Genom staden Topeka flyter Kansasfloden. Hon är mycket bred. Öfver henne går endast *en* bro, och hon befinner sig i det allra ruckligaste skick. Hon har flere gånger blifvit utdömd. Staden har också beslutit att bygga om henne — jag tror, kostnadsförslaget gick till 300 tusen dollars — men det har ännu icke blifvit af. Så har hon stått i flere år, riktigt farlig att passera. När jag uttalade min förvåning öfver detta, svarade man mig:

»Hvar och en, som går eller åker öfver henne, får göra det på eget ansvar»; d. v. s. brister bron, och han förderfvar sig, så har han ingen skadeersättning att vänta, då ju staden sjelf öppet förklarat, att bron är farlig. Sådant kunde ju låta höra sig, om det funnes någon annan bro öfver floden, men så är icke förhållandet. Icke fins det heller någon färja, utan hvar och en, som måste öfver från den ena sidan till den andra, är tvungen att begagna sig af bron, i fall han inte vill simma öfver elfven.

Några dagar innan jag kom till Topeka, hade folket der »lynchat» en man, som brutit sig in hos en skräddare, dödat mannen och skjutit hustrun. En svensk tjenstepiga i huset

hade gripit bofven i strupen och hållit honom fast, till dess polis hann anlända. Han blef fängslad, men folket samlades och bröt sig efter två timmars arbete in i fängelset, släpade ut mannen och hängde honom i närmaste lyktstolpe. Hela staden var i rörelse. Polisen kom också tillstädes, men trängdes undan, till dess allt var färdigt.

Om svenskarne i Topeka sade man mig, att ehuru många af dem sakna det sanna troslifvet i Gud, ja, somliga t. o. m. hålla det för en ära att förakta Gud och hans ord, så äro de likväl i borgerligt afseende ett hederligt folk. Nästan ingen lastbar person finnes bland dem, och om än de fleste kunna sägas vara mindre bemedlade, så finnas dock få bland dem, som äro fattiga. De fleste hafva egna hus. De arbeta i snart sagdt alla yrken, äro skickliga och omtyckta. Några bedrifva äfven handelsrörelse. Endast vid pass 300 tillhöra de olika kristna församlingarna. Men äfven många bland dem, som stå utom all församlingsgemenskap, besöka de religiösa mötena i de svenska gudstjenstlokalerna. Åtskilliga gå äfven i de amerikanska kyrkorna. Om de andliga förhållandena för öfrigt skrifver en vän:

»För partistrider hafva vi varit ganska lyckligt skonade, och mellan de svenska församlingarna har rådt och råder ett så godt förhållande, som det gerna kan göra, då vi ändå måste existera hvar och en för sig. Fältet är stort, och vi behöfva hvarandra. Något godt uträttas äfven genom dem alla.»

De svenska församlingarna äro tre: en augustana-, en baptist- och en missionsförsamling. Den sistnämda har under de senare åren haft mellan 70—90 medlemmar. Hon eger sedan år 1884 en kyrka af tegel. Den är liten men motsvarar församlingens behof. Och hvad som är bäst: hon är i det allra närmaste betald. Församlingen har alltid varit fristående, har aldrig tagit parti för eller mot den ena eller andra synoden, för eller mot Förbundet, men är dock införlifvad med Kansas missionsdistrikt. Hennes predikant sedan år 1876 är en stenhuggare vid namn Persson. Under sommaren utöfvar han fortfarande sitt yrke för att icke behöfva hafva hela sitt underhåll af den lilla församlingen.

FYRATIOSJUNDE KAPITLET.

Lindsborg i Kansas. — Bethany College. — Predikan i Lindsborg. — Salina.

Min nästa station var Lindsborg i Kansas. För att hinna dit i behörig tid måste jag resa genom natten. Att resa på natten i Kansas kan vara äfventyrligt nog. Några dagar förut hade en sofvagn på ett nattåg blifvit öfverfallen af tvänne röfvare, som hoppat upp på tåget. När de kommo in i vagnen, riktade de gevär framför sig och ropade: »Alla händer upp!» Det är en gammal, vanlig historia. Alla passagerarne äfvensom betjeningen i vagnen måste efterkomma befallningen, så kärt det var dem att behålla lifvet. Sedan stod den ene af röfvarne i ena änden af vagnen med spänd hane, medan den andre gick omkring och visiterade passagerarnes fickor. Det hjelper icke, att man vid sådana tillfällen är försedd med revolver, ty i det samma någon understår sig att sticka sin hand i fickan, faller han för en mördande kula från röfvarens gevär. Vid detta tillfälle hade dock röfvarne icke fått större byte än omkring 175 dollars och tvänne guldur.

Klockan var nära midnatt, när vi lemnade Topeka. Kl. 4 på morgonen kommo vi fram till en stad vid namn Mc Pherson, der vi gingo öfver på en annan bana för att fara till Lindsborg. Tåget gick icke förr än kl. ½ 9. Vi voro förskräckligt sömniga och trötta men måste hålla oss uppe. Vi voro fyra i sällskap, jag, Hultman och Boring samt en predikant

Pettersson från Lindsborg. Efter tre qvarts timmes färd kommo vi fram.

Lindsborg är en treflig stad, belägen i en rik och bördig dal af staten Kansas. Staden ligger i medelpunkten af en stor svensk bygd, som är 36 eng. (= $5^1/_2$ sv.) mil i genomskäring och har en svensk befolkning af 18—20 tusen personer.

De första svenska nybyggarnes utflyttning till dessa trakter egde rum under hösten 1868. På våren samma år bildades i Chicago ett bolag, bestående af hundra medlemmar, alla troende och af den lutherska bekännelsen. Detta bolag inköpte 15 tusen acres jernvägsland och upptog af regeringsland minst lika många acres midt i hjertat af staten Kansas. Den första utflyttningen åtföljdes af en andra på våren och sommaren 1869, då pastor O. Olsson anlände från Sverige med flere hundra personer i sitt sällskap, af hvilka de fleste voro från Vermland. Denne Olsson var i slutet af 1850-talet eller början af 1860-talet missionselev i Leipzig, hvarifrån han skulle utgå såsom Svenska missionssällskapets missionär till Indien. Förhållanden inom institutet gjorde likväl, att han och två andra svenskar, efter samtal med dr. Fjellstedt, återvände till Sverige, der Olsson fortsatte sina studier i Fjellstedtska skolan. Han var en from man, men, så vidt jag lärde känna honom, något tungsint. Sedan han blifvit prestvigd, tjenstgjorde han inom Karlstads stift, men missnöjd med de svenska kyrkliga förhållandena beslöt han sig för att emigrera till Amerika. När han reste, följde många af hans förra församlingsbor med honom.

När nybyggarne kommo till Kansas, voro de i allmänhet fattiga. De hade inga penningar att skaffa sig hus, kreatur, redskap eller lifsförnödenheter för. Med två tomma händer slogo de sig ned i denna stora och vilda gräsöken, som då vimlade af antiloper. Till en början voro de äfven utsatta för ett och annat öfverfall från indianernas sida. Men de voro gudfruktiga, idoga och företagsamma menniskor. De förenade sig i grupper från 10 till 20 personer. Flertalet inom hvarje grupp lemnade de torftiga hemmen för att gå ut och söka sig arbete, under det att två eller tre stannade hemma och brukade jorden åt sig sjelfva och åt dem, som voro ute. De som kunde snickra och mura, bygde upp hus åt sina grannar, och dessa ersatte det genom att plöja och bruka deras land. Gud har

välsignat deras sträfvanden och lyft upp de flesta bland dem från fattigdom till ekonomiskt välstånd. Många hafva nu

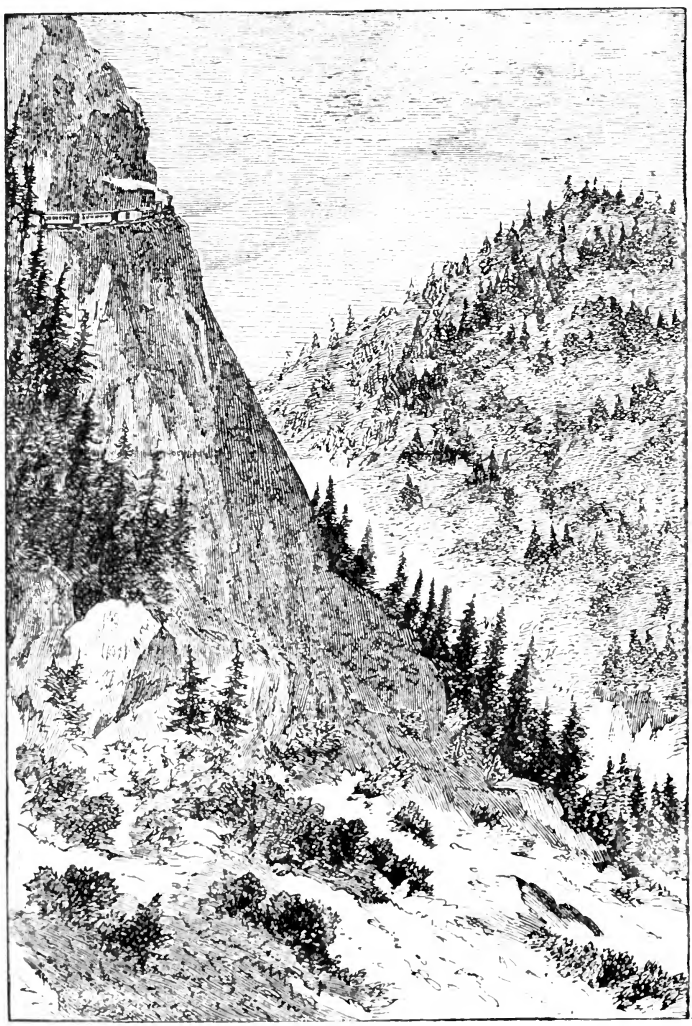

Cape Horn.
Se kap. 53.

egendomar uppgående till mellan 2 tusen och 30 tusen dollars värde. Ja, somliga ega betydligt mer.

År 1870 bildades under Olssons ledning den första svenska församlingen inom kolonien. Hon var till bekännelsen

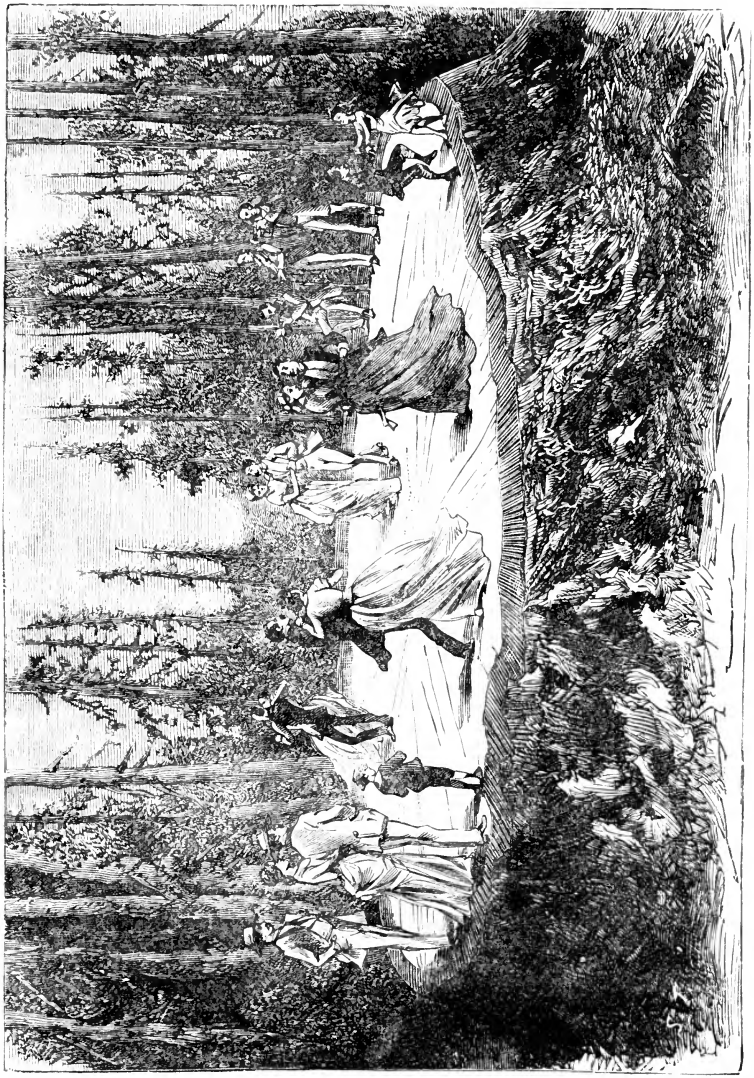

Trästubbe i Californien. Se kap. 54.

luthersk. Dock skulle hon stå i ett broderligt och vänligt förhållande till alla kristna protestantiska samfund. Till medlemmar i henne intogos endast sådana, som, så vidt menniskor

kunde döma, voro sant troende. Församlingen var till en början fristående. Hennes medlemmar voro ifriga s. k. Roseniiläsare, hvilka hyste farhågor för den redan då existerande Augustanasynoden, emedan de ansågo henne vara alltför lik den gamla statskyrkan i Sverige. På Olssons inrådan slöt församlingen sig emellertid snart till Augustanasynoden, inom hvilken Olsson också blef en af de verksammaste männen. Allt gick nu lugnt och stilla till på hösten 1872, då en storm bröt lös, som varade länge och rörde sig hufvudsakligen omkring den s. k. »nya åskådningen af försoningen» samt den derpå grundade rättfärdiggörelsen. Striden fördes med djupt allvar och nit, ofta med mycket stor bitterhet. Olsson var väl den, som kraftigast och häftigast grep in i den samma. Han såg i den s. k. nya åskådningen en fullkomlig omstörtning af kristendomens grundval. För att desto kraftigare kunna föra striden uppsatte han en egen tidning, kallad »Nytt och Gammalt», som han utgaf en kortare tid. Striden slutade dermed, att åtskilliga af dem, som omfattade den nya åskådningen, uteslötos ur församlingen. Andra sågo sig af omständigheterna föranlåtna att träda ut. De frånskilda förenade sig med några andra troende, som dittills icke tillhört församlingen, och bildade en egen församling 1874. Denna församling har utvecklat en stor andlig lifskraft, och många hafva genom hennes verksamhet blifvit omvända.

Nu är Olsson en helt annan man. Sistlidne sommar (1889) skref han i tidningen Framåt några artiklar, som väckte stor glädje bland de frisinnade. Just de grundsatser, som missionsvännerna hylla med afseende på »bekännelsens» betydelse, funno der en liflig genklang.

Förutom missionsförsamlingen finnas tre andra församlingar i Lindsborg, en luthersk-, en metodist- och en baptistförsamling. Den lutherska är den största.

Lindsborg blef stad år 1879 och har f. n. ett innevånareantal af icke fullt två tusen. Då den är anlagd af svenskar — såsom dess egentlige grundläggare kan räknas Olsson — är det naturligt, att stadsstyrelsen, affärsmännen och folket för öfrigt till största delen utgöras af svenskar. Staden är ett fridfullt och godt samhälle. Der talas hufvudsakligen svenska språket.

I Lindsborg ligger en stor svensk läroanstalt. Huru den ser ut, kunna läsarne finna af teckningen sid. 361. Till venster om alléen synes en liten kyrka, till höger ett två våningar högt stenhus. Detta var den första begynnelsen till anstalten och användes nu till bostäder åt ett femtiotal qvinliga elever. Midt i fonden synes sjelfva läroverket, ett stort, präktigt stenhus. Dess längd är 154 fot, dess bredd 60 fot och dess höjd 85 fot. På baksidan finnes en utbyggnad för ett kapell. Byggnaden innehåller fem våningar förutom jordvåningen. I den sistnämda inrymmes ett museum samt afdelning för naturvetenskaper, tre beqväma föreläsningssalar och en mycket präktig matsal, rymmande 300 personer; dessutom kök, bageri och vaktmästarerum. Den första våningen innehåller sex läsesalar samt handelsskolelokalen. Der finnes för öfrigt ett bibliotek, som f. n. innehåller omkring 3 tusen band. Det är öppet hvarje dag i veckan, och alla eleverna hafva fritt tillträde till det samma. I förening med biblioteket står ett läsrum, som är försedt med de bästa dagliga och veckliga tidningar och tidskrifter. Dessutom ligger i denna våning rektorns embetsrum samt bostad för en professor. Genom andra och tredje våningen sträcker sig anstaltens kapell, som har 850 sittplatser. Detta kapell är ett af de finaste, man kan se. Piporgeln i det samma har kostat 3 tusen dollars. De fyra öfversta våningarna innehålla studentrum. Dessas antal är 103. Hvart och ett af dem har egen garderob och de flesta dessutom särskildt sofrum. I våningarna finnas äfven sjukrum. Huset uppvärmes med ånga. På teckningen synes till höger om det samma ångskorstenen. Der bredvid ses en väderqvarn, hvars göromål är att ur den djupa, borrade brunnen pumpa upp det behöfliga vattnet.*

Jag besökte anstalten och gick med mycket intresse genom samtliga lokaler i den samma. Den välvilja, med hvilken jag der blef mottagen, gladde mig mycket och qvarstår såsom ett kärt minne från mitt besök i Amerika.

Läroverket kallas Bethany College samt eges, under-

* Sådana pumpinrättningar ser man öfverallt i Kansas och annorstädes på landsbygden. Brunnarne äro ofta 1 à 3 hundra fot djupa. Så snart det blåser, pumpar väderqvarnen upp vatten i stora behållare, der det sedan hemtas för husets behof.

hålles och kontrolleras af den s. k. Kansaskommissionen, som utgör en afdelning af den skandinaviska Augustanasynoden i norra Amerika. Det har till ändamål att genom en grundläggande, allmän, vetenskaplig och kristlig bildning bereda unga män och qvinnor för deras framtida lefnadskallelse. Men isynnerhet afser det att bereda unge män för predikoembetet inom den svenska evangeliskt-lutherska kyrkan i Amerika samt att utbilda lärare och lärarinnor för de lutherska församlingsskolorna i landet. I öfverensstämmelse med sitt ändamål innehåller det flere olika afdelningar.

I läroverket lägges den största vigt på undervisningen i kristendom, svenska och engelska språken. Men för öfrigt undervisas der i alla vanliga skolämnen såsom latin, grekiska, tyska, matematik, historia, geografi, naturvetenskap, musik, ritning, o. s. v., dessutom i snabbskrifning och skrifning med maskin.

Att skrifva med maskin blir mer och mer vanligt i Amerika och kommer säkerligen att inom en icke aflägsen framtid spela en mycket stor rol inom affärskorrespondensen. Skriften blir mycket tydlig, och man är aldrig utsatt för de misstag i innanläsning, som kunna blifva följden af en dålig handstil. Dessutom skrifver en öfvad person med maskin tre eller fyra gånger så fort, som det är möjligt att skrifva för hand. Då säkert flertalet af mina läsare icke hafva någon aning om, huru en skrifmaskin ser ut, är det mig ett nöje att på sid. 369 låta dem se en bild deraf. Skrifningen går till ungefär, som när man spelar piano.

Handelsskoleafdelningen i läroverket är inrättad alldeles såsom en bank, i hvilken undervisningen meddelas på ett mycket praktiskt sätt. Der undervisas i handelslag och i andra ämnen, som äro nödvändiga för en affärsman. Der göras af eleverna stora affärer, fingerade naturligtvis, med en omsättning, som aldrig lider intryck af de dåliga tider och de svåra konjunkturer, som stundom herska utanför läroverkets väggar.

I musikafdelningen meddelas undervisning i spelning på piano, piporgel, fiol, kornet och flere andra instrument samt i sång.

Flickorna, hvilka stå under uppsigt af en husmoder, erhålla utom den undervisning, som meddelas i anstalten, sär-

skild undervisning i hushållsekonomi, handarbete, klädsömnad, helsolära m. m. Hela anstalten är inrättad på äkta amerikanskt, praktiskt sätt.

Den närvarande ledaren af Bethany College, professor C. A. Svensson, kom till Lindsborg år 1879, tjugutvå år gammal, nyss prestvigd och med ett ungdomsfriskt mod för herren och hans sak. Han är en riktig entusiast för undervisning. I ett tal, som han höll i en lärareförening i Kansas 1889, säger han bland annat:

»Uppfostran är ett vilkor för friheten. Den okunnige är slaf, i samma mån som han är okunnig. Den verkligt uppfostrade, med dammet af skolbiblioteket ännu på sin hand eller med kroppen böjd under bördan af praktisk verksamhet, är oberoende, är ädel, är änglars like och en Guds son. Okunnighet degraderar en menniska, störtar ned henne och gör henne brutal, rå och vulgär inom hvarje område af lifvet. Okunnigheten är en fallen mensklighets förbannelse. Den är ett stående hot mot allt, som är godt, ädelt och rent. Uppfostran sträfvar uppåt. Dess eviga motto är: Högre upp. Den renar, förädlar, upplyser och bringar harmoni i denna underbara och outgrundliga varelse, som kallas menniska. . . . En republiks fortfarande bestånd beror på tillämpningen af dessa grundsatser. De Förenta Staterna skola fortsätta i en utveckling af exempellös lycka, just så långt som skolhus, högre läroverk och universitet utrusta nationens ungdom med den uppfostran, hvarförutan medborgarens frihet är en förbannelse och en allmän olycka.»

Dessa ord karakterisera hela mannen. När han kom till Lindsborg, insåg han, att om det svenska folket der i bygden icke skulle försvinna eller försjunka i rå mamonsdyrkan och grof materialism, måste det få ett kristligt svenskt läroverk grundlagdt bland sig. År 1881 kom denna tanke till utförande. En lärare anställdes. Sjelf skulle Svensson vara den andra hälften af lärarekollegiet. När skolan öppnades, kommo de bägge lärarne tillstädes, *men ingen enda* lärjunge. Trefligt! Längre fram på dagen kommo dock några få, på hela året tillsammans 27. Första årets utgifter voro 219 dollars och inkomsterna 299. Grundplåten skänktes af en s. k. Oratorieförening, som vid påsk sjöng stycken ur Händels Messias mot inträdesafgift.

Sedan dess har verket fortsatts, till dess man nått det resultat, som ofvan är nämdt.

Samuppfostran är en af de ledande grundsatserna inom anstalten, och det går bra. Man afrådde Svensson i början att införa den och profeterade, att det skulle misslyckas. Han kände dock samuppfostrans historia i Amerika och tänkte, att när Gud låter gossar och flickor uppväxa i samma hem, så måste den menskliga fördomen böja sig för den gudomliga visheten. Svensson ville icke hafva något med ett läroverk att skaffa, der endast medlemmar af det ena könet skulle uppfostras.

Hvad läroverkets ekonomi angår, så säger Svensson i ett bref till mig: »Vi hafva trott Gud, och det har varit vårt enda kapital. Läroverkets egendom uppskattas till 135 tusen dollars. Skulderna belöpa sig till 45 tusen. Anstalten har råkat i dessa genom tre hårda år, af hvilka två voro verkliga missväxtår, som Gud låtit komma öfver denna del af Amerika. Med de hårda åren var ock förenad en svår penningekris. Det har sett underligt ut, men allt hittills har herren hulpit.»

Svensson är lärare i kristendom. Lärarnes antal uppgår nu till 16, elevernas till något öfver 300. Till jemförelse dermed må nämnas, att Augustana College i Rock Island, som är mer än 20 år äldre, under sista läsåret hade, såsom jag redan nämt, 235 lärjungar.

Läsåret vid anstalten är på amerikanskt vis deladt i tre terminer med tillsammans 34 veckor. Terminsafgifterna för lärjungarne äro mycket måttliga. För spisning, eldning och lyse betala de studerande 2 dollars i veckan, för rum mellan 15 och 30 cents per vecka, allt efter rummens storlek. Samtliga kostnader, som en elev har för undervisning, rum och mat, belöpa sig i medeltal till mellan 3 och 4 dollars i veckan. Under år 1887—1888 gingo utgifterna för skolans verksamhet till vid pass 18,400 dollars. Räkenskaperna visade vid årets slut en skuld af nära 7,700 dollars.

Svensson är född i Amerika och har aldrig förr än i år (1890) varit i Sverige, men talar och skrifver svenska mycket väl. Han är också ifrig för, att svenska språket inom läroverket skall drifvas med all makt. För sin verksamhet i läroverkets tjenst har han ända till i år arbetat utan lön. Från

och med 1890 uppbär han för sitt skolarbete 450 dollars om året. Någon privat förmögenhet eger han icke. Tvärtom har han genom sin sjelfuppoffrande oegennytta ådragit sig ej obetydliga skulder. Han har gjort vidsträckta resor för att genom sångtillställningar och på andra sätt skaffa medel till skolans underhåll och afbetalning af hennes skulder. Det är en verkligen beundransvärd energi.

Svensson är medlem af Kansas lagstiftande församling och har nyss varit kandidat för en plats i kongressen, hvilken kandidatur han dock afsagt sig.

Bethany College anses i viss mån stå som en rival till Augustanas hufvuduniversitet i Rock Island. Det förra representerar en mer frisinnad riktning inom synoden, det senare är sätet för en mer konservativ, för att ej säga stockkonservativ lutheranism. I Bethany College utgifves en tidning, som heter »Framåt», och som äfven tyckes vilja komma framåt. I jemförelse med henne borde tidningen Augustana byta om namn och kalla sig: »På stället hvila.» Men kanske äfven den hädanefter skall börja röra sig framåt.

Vännerna hade i Lindsborg utsatt tvänne möten för mig, ett till kl. 11 f. m. och ett till kl. 2 e. m. Men det var icke rimligt efter den tröttsamma nattresan. Jag lade mig derför och hvilade till eftermiddagen. Andra fingo predika kl. 11. Den plats, der vi höllo till, var en park kallad Bethany Park, tillhörande augustanaförsamlingen. Der träffade jag bland andra pastor Erland Carlsson, som ock är känd ganska vida i vårt land. Han har varit en af Augustanasynodens kraftfullaste män, alltid en strängt ortodox lutheran. Nu är han utarbetad och har till följd af nervsvaghet måst draga sig tillbaka från lärarekallet. Han har slagit sig ned på landet såsom farmare.

Många hade åkt med hästar ända till 60 eng. mil, andra på jernväg 150 eng. mil för att närvara vid detta möte. Många, som hade varit rädda för »den förskräckliga villfarelse», som enligt augustana-tidningarnas framställningar skulle utmärka P. W., uttalade högt sin förundran öfver, hvad de hörde. Somliga sade: »Han predikar ju ingenting annat än Guds ord». Men andra skakade på hufvudet och tillade: »Han har bestämdt ändrat uppfattning.» Öfverallt är det sig likt. Bara

Guds ord får tränga igenom menniskorna, skall den dag icke länge låta vänta på sig, då det, som nu kallas »den nya villfarelsen», skall få heta »den gamla sanningen».

I Lindsborg bodde jag hos en svensk handlande vid namn Jonsson. Han och hans kompanjon Karlsson äro stadens förnämste köpmän. En syster till Jonsson var i mitt sällskap på resan öfver Atlanten, när jag for till Amerika. Vi skildes i New-York och träffade nu åter tillsammans här. Jonsson och Karlsson hafva bägge två mycket trefliga gårdar alldeles intill hvarandra. Midt på hvardera gården ligger ett präktigt boningshus. Jag fick icke vara i Lindsborg öfver mer än en dag. Redan följande morgon kl. 9 skulle jag resa vidare. Klockan var väl nära 8, då fröken Jonsson kom upp på mitt rum och sade:

»Bräckfesten är redig», hvilket på vanlig svenska vill säga: »Frukosten är färdig».

Jag kunde icke annat än skratta, när jag hörde, huru hon, som icke varit längre i Amerika, redan blifvit i språkligt afseende så bortkollrad.

Vår resa gälde nu Salina, en stad der också många svenskar bo. Den ligger endast $^3/_4$ timmes väg med bantåg från Lindsborg. I Salina talade jag i en park på onsdagsförmiddagen. Det var en mycket angenäm plats, och hela tillställningen påminte lifligt om ett missionsmöte i Vermland. Det var icke mycket folk samladt, kanske tusen personer, men det kändes godt att predika för dem.

Uppe på den för predikanterna bygda platformen satt en gammal svensk gubbe. När jag hade slutat min predikan, tog han upp ett äple ur sin ficka och räckte mig det. Det gjorde mig mycket godt att se denna vänlighet. Många gånger har jag fått gåfvor, som haft större penningevärde än denna, men som ändå icke varit mig kärare. Hultman sjöng som vanligt, och när han slutat, tog gubben åter upp ett äple och gaf det åt honom.

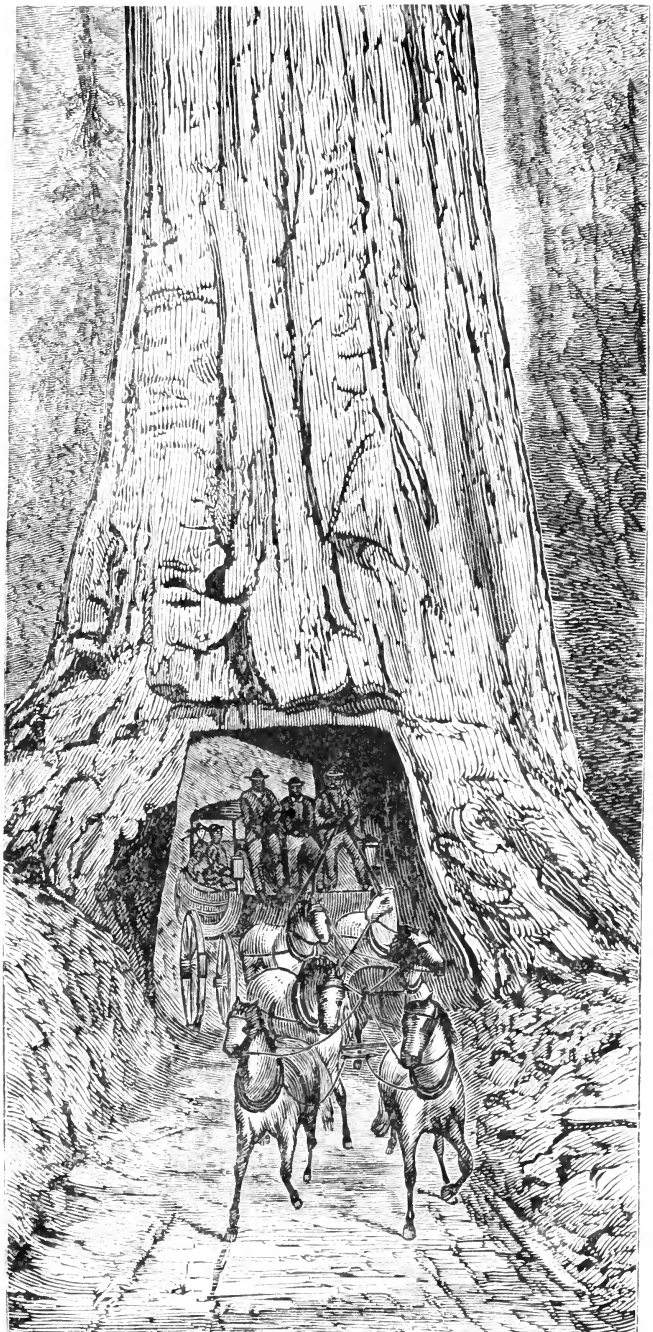

Jätteträd i Californien. Se kap. 54.

Fyratioåttonde Kapitlet.

Ut öfver Kansas slätter. — Huru man i Amerika får jord. — Colorado. — Klippbergen. — Denver. — Naturens under i Klippbergen. — Huru kyrkor bli stall. — »Södermetodister». — Predikan i Denver. — Konstgjord bevattning.

Redan samma dag — det var den 7 augusti, en onsdag — måste jag lemna Salina, och nu bar det af ut öfver Kansas ändlösa slätter, hvilka se ut som ett verkligt haf. Här och der passerar man en liten farmarekoja. Här och der ser man ock på afstånd stora boskapshjordar. Det vestligaste Kansas och den östligaste delen af Colorado, som gränsar derintill, utgöra en stor öken af omkr. 160 eng. (25 sv.) mils bredd.

Det var en mycket vacker afton i härligt månsken, som vi åkte ut i öknen. I Salina hade Rylander stött till.

Medan vi nu icke hafva annat att göra, der vi sitta instufvade i vår vagn, torde det vara lämpligt att något nämna om det sätt, hvarpå man i Amerika kan erhålla jord. Det finnes två slag af jord: regeringsland och jernvägsland. Allt land i Förenta Staterna är uppdeladt i s. k. sektioner. Hvarje sektion är en eng. mil i fyrkant och innehåller 640 acres. Mellan hvar sektion går en allmän landsväg af lagstadgad bredd. Alla dessa vägar gå rätt i norr och söder och rätt i öster och vester.

All oupptagen jord har betraktats såsom tillhörande unionen. Den har således ursprungligen varit regeringsland. Men

för att uppmuntra anläggningen af jernvägar har unionen åt jernvägsbolagen för hvarje engelsk mil, som deras banor gått igenom, skänkt en sträcka land af 20 eng. qv.-mils vidd.* Landet intill 20 eng. mil åt ömse sidor om jernvägen är så indeladt, att hvarannan eng. qvadratmil tillhör staten, hvarannan jernvägsbolaget. Hvilka kolossala donationer detta är åt bolagen, kan man förstå deraf, att t. ex. Northern Pacific jernvägen ännu har öfver 42 millioner acres jernvägsland att sälja. Nu är naturligt, att en del af detta land har litet eller intet värde. Men stora sträckor utgöras af god jord. Till följd af dessa landbesittningar hafva jernvägsbolagen mycket stort intresse af att befordra invandringen. Derigenom blifva de nämligen i tillfälle att realisera sitt land. Ju mer invandringen växer, desto mer stiger också priset på jord, och ju mer odlingen utvidgar sig, desto mer förtjenst få jernvägarne af en ökad trafik. I allmänhet anses 80 acres vara ett lämpligt stort hemman för en farmare.

Priset på jernvägsland varierar betydligt allt efter dess närmare eller aflägsnare läge i förhållande till jernvägen och städerna. Det ligger derför i jernvägsbolagens intresse att här och der anlägga städer. Detta sker på det sätt, att en stadsplan utlägges på mark, som tillhör jernvägen. Sedan basunas och trumpetas åt alla håll och kanter, huru alldeles utmärkt platsen är, hvilken förträfflig bygd den är omgifven af, hvilken stor framtid den har, och huru nödvändigt det är, att hvar och en, som vill skaffa sig och sin familj en tryggad ekonomisk framtid, skyndar dit och köper tomter, medan det ännu är möjligt att komma åt några med rimligt läge. Ty med de fördelar, som staden erbjuder, är det högst sannolikt, att inom mycket kort tid alla tomter skola vara upptagna. Sedan stiga prisen oerhördt, och den som icke i tid passat på, får då skylla sig sjelf o. s. v. Många tro naturligtvis, ty ingenting är lättare än att klippa får, bara man har en god sax. Ibland lyckas det också ganska bra. Men misslyckas det, så har i alla fall jernvägsbolaget förtjenat penningar, och det var ju meningen med hela tillställningen.

För att befordra försäljningen af land, anordna jernvägsbolagen s. k. exkursioner på lämpliga tider. Detta går så till:

* Numera har dock denna frikostighet från statens sida upphört.

Ett extratåg utrustas för landsökande, t. ex. när säden står som frodigast, eller när skörden just pågår. Passagerareafgifterna sättas billigt, och sålunda blifva landsökarne i tillfälle att sjelfva se landet, på samma gång som de af medföljande ledare få höra mycket uppbyggliga föredrag om dess beskaffenhet.

Den som nu vill slå sig ned såsom jordbrukare i Förenta Staterna, kan antingen köpa en redan uppodlad farm, hvilket alltid är det bästa, om han har penningar dertill, eller köpa jernvägsland eller ock taga regeringsland för att sjelf odla. Regeringsland kan han erhålla på åtskilliga sätt. Ett sätt är s. k. *Pre-emption*. Hvarje man eller qvinna öfver 21 år, som är medborgare i Förenta Staterna, eller som förklarat det vara sin afsigt att blifva det, har rättighet att erhålla 160 acres regeringsland mot 1 doll. 25 cents pr acre (= $^4/_5$ tunnland), ifall landet ligger utom gränsen för jernvägsområde, men mot 2 doll. 50 cents per acre, om det ligger inom jernvägsområde. Dervid förpligtar köparen sig att verkligen odla landet och slå sig ned på det samma. Senast 90 dagar efter besittningstagandet måste han aflemna en skriftlig förbindelse härpå jemte 2 eller 3 dollars i handpenning. Inom 33 månader skall han erlägga full betalning för landet samt ingifva bevis på, att han verkligen börjat odla och bebygga det.

Ett annat är s. k. *Homesteadsrätt*. Hvarje medborgare, eller hvar och en, som har för afsigt att blifva det, kan såsom Homestead (»hemstad») få taga i besittning 160 acres regeringsland, om han till närmaste landkontor inlemnar en ansökan derom jemte edligt afgifven förbindelse att inom sex månader begynna uppodla nämda land och dermed fortsätta i fem år. Den enda kostnaden härför äro sportlerna till Förenta Staternas landkontor, hvilka för 160 acres belöpa sig till 18 à 22 dollars.

Ett tredje sätt är s. k. *Timber Culture Claims*. Hvarje medborgare i Förenta Staterna eller hvar och en, som förklarar det vara sin afsigt att blifva det, kan erhålla en fjerdedels sektion (= 160 acres) skoglös mark, om han förbinder sig att plantera och sedan vårda träd på tio acres deraf. Om han efter åtta års förlopp kan genom två trovärdiga vittnen styrka, att han planterat icke mindre än 2,700 träd på hvarje acre, samt

att åtminstone 675 af dessa träd äro vid full lifskraft, så får han fasta på hela den fjerdedels sektionen. Den enda kostnad, han derför har, utgöres af papperslösen till landkontoret, uppgående till 18 dollars. Bosättning å landet är icke nödvändig.

Ett fjerde sätt att förvärfva land är att edligen förpligta sig till att inom tre års tid på ett visst område, icke öfverstigande 640 acres, s. k. *ökenland* leda in vatten. Till ökenland räknas allt land (med undantag af mineral- och skogsland), som icke utan särskild bevattning kan frambringa några skördar. För hvarje acre sådan jord eger köparen att vid ansökningen erlägga 25 cents. Så snart han inom de tre åren fullgjort vattningsskyldigheten, erhåller han fasta på jorden mot erläggande af en dollar för hvarje acre. Han är icke tvungen att sjelf slå sig ned inom det köpta området.

Stora sträckor regeringsland hafva af penningestarka bolag och enskilda personer (ofta engelsmän) upptagits på spekulation. Dessa hålla på sina egovidder, tills priset stiger så, att de kunna med stor förtjenst afyttra dem. Jag har sett uppgifvas, att ej mindre än 20 millioner acres land skola egas af utländingar. Genom den nu gällande lagstiftningen lär emellertid upprepandet af dylika affärer vara förekommet.

Efter en dålig sömn i det förskräckliga dammet på de öde slätterna vaknade jag i vagnen den 8 aug. Vi voro inne i Colorado. Klockan måste nu dragas tillbaka en timme. Det är för mina läsare allesammans bekant, att vi här i Sverige hafva en s. k. gemensam borgerlig tid, bestämd efter en linie, som tänkes dragen ungefär midt ned igenom Sverige. I Förenta Staterna kan man icke inskränka sig till *en* sådan borgerlig tid utan har fyra olika tider. Hvarje gång man passerar en tidslinie på resa vesterut, måste man draga tillbaka sin klocka en timme. Reser man österut, måste man draga fram henne lika mycket. Sålunda gå klockorna i Colorado tre timmar senare än i New-York och två timmar senare än i Chicago.

När vi tittade ut genom fönstret på vagnen, fingo vi se Rocky Mountains d. v. s. Klippbergen. De syntes vara 5 eller 6 eng. mil aflägsna, men afståndet var i verkligheten 30 eller 40. I Klippbergen och deras närhet är luften så genom-

skinlig, att man med blotta ögat ser ungefär lika långt som på andra ställen med en god kikare. Detta är i allmänhet förhållandet i högt belägna bergstrakter. Vi hafva något dylikt hemma hos oss i Jemtland.

Colorado, som upptogs till stat år 1876, bildar ett område af 275 eng. mils bredd och 380 eng. mils längd. Det är till sitt ytinnehåll mycket större än England, Skotland och Wales tillsammans, samt nästan lika stort som hela konungariket Italien. Ännu äro dock många tusen eng. qvadratmil obefolkade. Östra tredjedelen af landet upptages af väldiga prärier, resten af Klippbergen

Colorado har ofta blifvit kalladt för det amerikanska Schweiz, men Klippbergen ega här enstaka dalar, som ensamma äro stora nog att rymma hela Schweiz. De kallas »Parks» och äro hufvudsakligen fyra, alla utmärkta genom sin storlek och sin fruktbarhet. De inneslutas af väldiga, 12 till 14 tusen fot höga bergmassor, och ehuru de ligga icke mindre än 7 à 8 tusen fot öfver hafsytan, ega de den yppigaste växtlighet. Ännu på en höjd af 12,000 fot ser man skogar och ängar.

I kedjan af de berg, som omsluta en af parkerna, reser sig det Heliga Korsets verldsberömda berg, 14,176 fot högt. En teckning deraf synes på sid. 377. Till formen utomordentligt vackert, kägellikt, har det i sin mörka, blåaktigt grå spets en djup remna i form af ett *kors,* tusen fot långt och fyldt med bländhvit snö.

Klippbergens hela område är utmärkt för sina rika grufvor. Guld, silfver och jern finnas der i oerhörda massor. Colorado har äfven rika kollager. Det anses, att ett kolbälte sträcker sig under mer än en tredjedel af staten. I södra delen finnas äfven rika petroleumkällor. Utan tvifvel skall Colorado till följd af sina naturliga skatter inom kort blifva en af de vigtigaste och folkrikaste staterna i unionen.

Härtill kommer sannolikt äfven klimatet att bidraga. Ingenstädes i Amerika lär nämligen luften vara renare, friskare och torrare. Himmelen säges under hela sommaren vara blå och utan moln såsom i Italien.

År 1880 hade det 194 tusen innevånare; vid den i år (1890) företagna folkräkningen har det visat sig ega 411 tusen. Det har således mycket mer än fördubblat sin folkmängd på tio år.

Klockan var mellan 7—8 på morgonen, när vi kommo fram till Denver, Colorados hufvudstad. De många olika jernvägslinier, som löpa in till Denver, hafva en gemensam station, som är mycket stor och vacker.

I Denver hade vännerna ordnat det så, att jag, Hultman och Boring skulle bo på ett hotel. Och de hade der bestält ett mycket fint rum. Det var en alldeles onödig kostnad för dem. Men de ville göra väl och tyckte, att de i sina bostäder icke hade det så, att de kunde taga emot oss der.

Det första vi gjorde på hotellet var, att vi togo oss ett bad. Det smakade utmärkt skönt. Derefter åto vi frukost. En egendomlighet öfver hela unionen är, att man äter hafregrynsgröt till frukost. Det är utan tvifvel en god och helsosam sed, som borde införas öfverallt.

Efter frukosten stego vi medels hiss upp på taket af det stora hotellet för att se på utsigten. Denver är en ung stad, endast 25 år gammal. Der den är belägen, utbredde sig för 30 år tillbaka ett vildt, öde land, bufflars och indianers hemvist. Ja, ännu för tjugu år sedan var landet der omkring på tusen eng. mils omkrets ett alldeles okändt land, betecknadt, likasom Afrikas inre, med orden: »Den stora steppen, outforskadt område.» Nu är Denver en stor stad, som sades ega 100 à 125 tusen innevånare, deraf omkring åtta tusen äro svenskar.

Staden har en härlig utsigt öfver de snöbetäckta Klippbergen, som i en oöfverskådlig kedja, lik ett vildt upprördt, skummande haf, utbreda sig längs efter vestra horisonten. Mot nordvest höjer sig ungefär på 80 eng. mils afstånd den breda toppen af Long Peak, 14,150 fot hög, samt mot sydvest på lika långt afstånd Pikes Peak med en höjd af 14 tusen fot. På detta senare finnes ett litet meteorologiskt observatorium, och meningen är att till dess topp anlägga jernväg. En gång färdig blir denna bana den märkvärdigaste i verlden.

Vid foten af Pikes Peak ligger den s. k. »Gudarnes trädgård», dit man kommer in genom ett trångt pass, hvars väggar på ömse sidor bestå af röd sandsten och äro 380 fot höga. Midt i ingången höjer sig en 50 fot hög pelare, hvilken står der som en portvakt. »Gudarnes trädgård» är en underbart bildad kitteldal af en eng. mils vidd, omsluten af bergväggar

af ända till 400 fots höjd med det snöbetäckta Pikes Peak i bakgrunden. En teckning, framställande ingången till densamma, finnes på sid 384. Inuti denna dal förekomma de

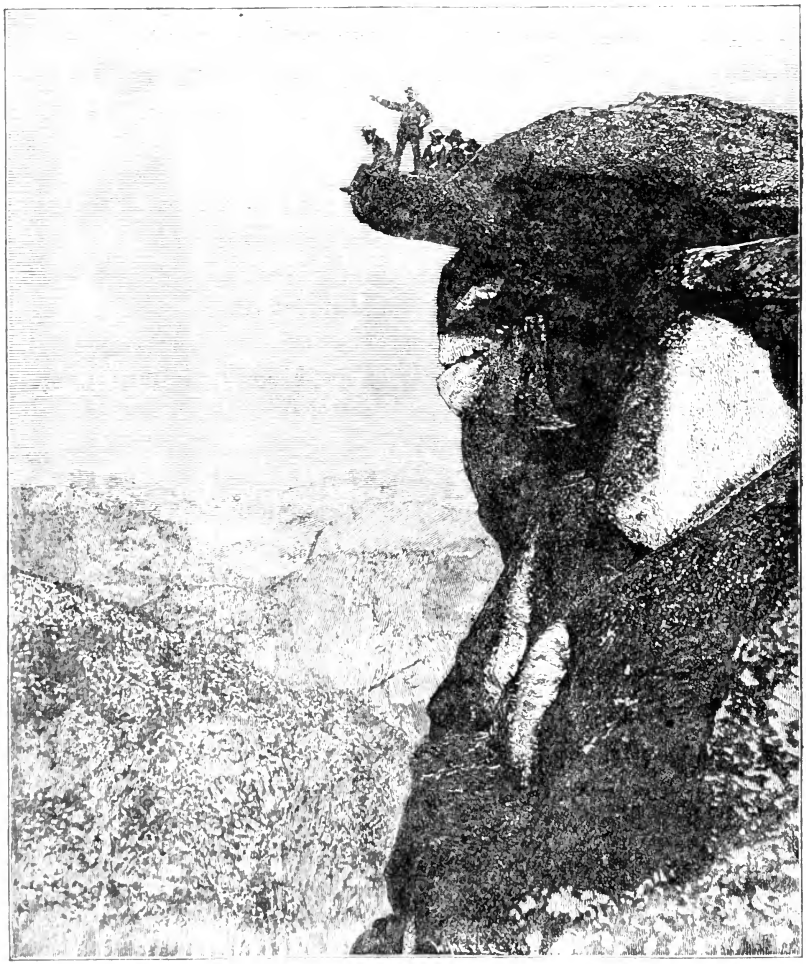

Klipplandskap i Californien.
Se kap. 54.

mest egendomliga klippbildningar, jättestora stenpelare i de mest fantastiska former: obelisker, pyramider, statyer af människor och djur, ja hela städer af större och smärre torn o. s. v.

Deras storartade skönhet förhöjes ännu mer genom den oändliga färgvexlingen hos den bergart, hvaraf de bestå, och som vexlar i rödt och svart, genomdraget af bländhvita quartsådror. Några få mil norr om »Gudarnes trädgård» ligger den s. k. Monumentparken, som fått sitt namn af de monumentlika bergsbildningar, som der förekomma. Tvänne vyer af underliga bergsbildningar från Klippbergen kunna ses på sid. 385 och 393.

Icke långt från »Gudarnes trädgård» ligger en sedan några år mycket modern kurort vid namn Manitou, berömd för sina varma helsokällor. Jag var aldrig der, men på sid. 400 lemnar jag mina läsare en bild derifrån. Den höga snötäckta toppen är Pikes Peak, »Klippbergens kung».

Denver är en fin stad. Efter nästan alla gator äro planteringar anlagda eller hålla på att anläggas. I rännstenarne på somliga gator rinner friskt vatten från Klippbergen.

När vi hade stigit ned från taket, åkte vi ut genom stadens särskilda delar. Der pågick en mycket liflig byggnadsverksamhet, och bland byggnader, som voro under arbete, må nämnas en svensk kyrka, tillhörande den lilla friförsamlingen i Denver. Den är nu färdig och har sittplatser för 500 personer.

Midt emot det hotel, der jag bodde, låg en f. d. baptistkyrka, hvilken för närvarande tjenstgjorde såsom hyrkuskstall. Kyrkans form var icke på något sätt förändrad. På ett annat ställe i staden åkte vi förbi en f. d. unitariansk kyrka, som nu var snickeriverkstad. De bägge nämda kyrkorna voro af trä, och deras förre egare hade bygt sig finare gudstjensthus. Isynnerhet var baptisternas nya kyrka ståtlig. Hennes inre, sade man, motsvarade äfven hennes yttre. Huru kyrkor i Amerika kunna undergå förändringar, derpå såg jag nyligen ett exempel omtaladt i en tidning. En kyrka hade förvandlats först till rullskridskobana, derefter till operahus, och nu sist till hyrkuskstall.

Bland andra byggnader, som jag for förbi, var äfven en s. k. Söder-metodistkyrka. Under det borgerliga kriget på 1860-talet uppstod mellan de amerikanska kristna en ifrig tvist angående slafveriet. Somliga ansågo det förkastligt; andra åter försvarade det. Denna strid vållade, att flere församlingar föllo sönder. Och naturligtvis måste de olika afdelnin-

garna bygga sig särskilda kyrkor. De som försvarade slafveriet, fingo då ordet »söder» tillagdt till sitt namn. En »Söder-metodistkyrka» är således en metodistkyrka, som försvarar slafveriet.*

Det kan tyckas vara underligt, att en strid om slafveriets berättigande kunnat förekomma bland de kristna. Men saken är mycket enkel. Att slafveriet är i strid mot kristendomens hela ande, det är alldeles tydligt. Men lika tydligt är också, att det i gamla testamentet betraktades som en helt naturlig sak. Ja, det ansågs der vara en Guds välsignelse att hafva många slafvar, likasom att hafva mycken annan egendom. I nya testamentet finnes icke heller något direkt förbud för slafveri. Paulus gifver icke ens slafegande kristna någon förmaning, att de skola gifva sina slafvar lösa, utan endast att de skola behandla dem väl. Ser man på dessa saker, så kan man nog förstå, hur den nämda striden var möjlig. Att för denna saks skull bittra strider uppstodo, så att församlingar föllo sönder, det är endast en af den gamle själafiendens vanliga konster. Det finnes nästan ingenting, som han icke kan använda såsom medel för att sönderslita Guds församling.

Bland svenskarne i Denver finnas utom friförsamlingen en metodist-, en baptist- och en augustanaförsamling. Friförsamlingen organiserades 1880 under ledning af den äfven i vårt land bekante predikanten F. Franson. Endast 40 personer stodo vid slutet af 1889 formligen inskrifna som medlemmar, ehuru församlingsgemenskap öfvades af mellan 2 och 3 hundra.

Denver har 80 kyrkor, tillhörande olika samfund och olika nationer. Friförsamlingen hade dock haft mycket besvär att få någon lämplig lokal till de sammankomster, som jag skulle hålla der. Den svenska augustanakyrkan hade kunnat fås, men hon var alldeles för liten. För den amerikanska baptistkyrkan begärdes 50 dollars i hyra, och det vågade vännerna sig icke på. Kongregationalisterna kunde icke lemna sin kyrka, emedan hon skulle repareras. Operahuset, som de också försökt hyra, var upptaget för hela veckan. Slutligen hade de fått löfte att hålla till i jordvåningen af en ny metodistkyrka. Det var en mycket praktfull byggnad. En medlem af församlingen, som

* För närvarande finnas i Amerika enligt uppgifter, som jag sett, mer än en million »Söder-metodister» med omkring 11,500 kyrkor och 4,700 prester.

för någon tid sedan dött, hade till henne testamenterat icke mindre än en half million dollars, d. v. s. nära två millioner kr. Och med sådana pengar kan man åstadkomma åtskilligt. Såsom det yttre, så var äfven det inre elegant. Den stora kyrksalen, som hade sittplatser för 1,600 personer, såg ut som ett kungligt förmak. Läktare, mattor, bänkar, elektriska lampor, dekorationer — allt var ytterst fint och dyrbart. Orgeln sades vara ett mästerstycke i sitt slag och f. n. den förnämsta, som fans i hela Amerika. Möbleringen på den för predikanterna afsedda upphöjningen var så elegant, som väl mensklig handtverksskicklighet kan åstadkomma. Der stod äfven en utmärkt vacker och säkert mycket dyrbar dopfunt af sten, jag vill minnas det var marmor. Jordvåningen var naturligtvis enklare men ganska treflig, fastän der var något lågt i taket. Sammankomst var utlyst till aftonen. Metodistkyrkans pastor var der nere, när folket började komma. När han såg den stora strömmen, vände han sig till mig och sade:

»Detta går inte an. En sådan massa menniskor får här omöjligt rum. Ni måste gå upp i den öfre salen.» Och det läto vi icke säga oss två gånger.

Hela den stora salen med dess läktare blef alldeles full med menniskor. När det elektriska ljuset tändes, företedde kyrkan onekligen en briljant anblick. Men här som annars trängde sig på mig den vemodiga frågan: »Hvar skola de fattiga sitta i en sådan kyrka som denna?»

Vi skulle hålla en sammankomst äfven nästa dag, och den vänlige pastorn erbjöd oss att äfven till den få använda samma lokal. Den enda ersättning, som begärdes, var 10 dollars åt vaktmästaren. Efter predikan var jag inne i predikantrummet med pastorn. Det var alldeles i stil med kyrkan. Vi språkade der en stund. Han talade tyska och det mycket ledigt, så att vi icke hade någon svårighet att meddela oss med hvarandra. För öfrigt syntes han vara en mycket hjertlig man och gjorde på mig ett i allo godt intryck. Vid kyrkan träffade jag äfven pastorn för svenska augustanaförsamlingen i Denver. Han var född i Amerika af svenska föräldrar samt var mycket vänlig och tjenstaktig.

FYRATIONIONDE KAPITLET.

Utflygt uppåt Klippbergen. — Skydrag. — Georgetown. — Idaho Springs. — Återkomst till Denver och predikan der. — Konstgjord bevattning. — Resa från Denver. — Greely.

Naturligtvis måste jag följande dag företaga en resa uppåt Klippbergen. De tycktes vara ett par eng. mil aflägsna från Denver, men i verkligheten var afståndet omkring femton eng. mil. Det är omöjligt att beskrifva de vilda naturscenerier, som en färd i dessa berg har att bjuda på. De äro också alltjemt föremål för talrika turisters besök. Isynnerhet storartade lära de trakter vara, som Denver and Rio Grande-banan passerar. Genom sjelfva hjertat af Klippbergen letar denna bana sig väg öfver punkter, som ännu för 20 år sedan icke hade varit trampade af menniskofot. Denver ligger högt, 5,170 fot öfver hafsytan, men banan slingrar sig från denna stad alltjemt uppåt, tills hon rör sig uppe bland molnen och de snöhöljda topparne omkring 11 tusen fot öfver hafvet. Klippbergen förete icke den harmoni, de fina linier,den mjukhet, hade jag så när sagt, som utmärka fjällnaturen i våra nordliga skandinaviska bygder. Allt är stelt, hårdt och vildt, jag ville nästan säga ursinnigt, men storslaget. Dock är ingen regel utan undantag. På sid. 401 kan läsaren se ett pass, som ser riktigt riskabelt ut. Det är blott ett af de många. Det lemnar rum endast för den brusande strömmen och jernbanan. I ett annat pass, 30 fot bredt, resa sig bergväggarne lodrätt 2,000 fot på

ömse sidor om banan. Bilden på sid. 417 visar deremot en dal, som är riktigt förtjusande. Det är Gunnisondalen.

Man har svårt att begripa, huru det varit möjligt för ingeniörskonsten att draga fram jernvägen i dessa trakter, men, som jag redan förut sagt: det finnes snart icke något hinder, som icke mensklig rikedom, intelligens och kraft kunna öfvervinna. Än går vägen öfver vilda bråddjup, än i trånga tunlar nästan alltjemt i starka stigningar och svåra krökningar, tills man når högsta punkten på denna underbara bana, Marshall Pass. Af en jernvägskarta på sid. 409 kunna läsarne se, i hvilka krokar banan går för att kunna komma fram. Stundom kan man få åka 15 à 20 eng. mil, ja, ändå mycket mer för att komma ett par mil framåt. På hvad sätt tåget stundom måste taga sig fram, kan ses af teckningen på sid. 416.

Denver ligger, som nämdt, mer än 5 tusen fot högt och Marshall Pass nära 11 tusen fot öfver hafvet. För att bättre förstå dessa höjdförhållanden skola vi dermed jemföra några svenska samt tänka oss de svenska punkterna liggande bredvid de amerikanska. Sveriges högst belägna station är Storlien. Den ligger 2,060 fot öfver hafvet. Från Denver sedt, skulle Storlien alltså ligga i ett bråddjup, som vore mer än 3,100 fot. Spetsen af Åreskutan, Jemtlands drottning, ligger 4,500 fot öfver hafvet. Från Marshall Pass skulle man knapt utan kikare kunna se denna topp, derför att den låge för djupt ned, icke mindre än 6,500 fot. Man kan hisna, när man tänker på sådana siffror.

Men jag återgår till berättelsen. Min resa gick nu icke åt Marshall Pass utan åt ett annat håll. Der hade vi emellertid liknande scener. Till följd af banans skarpa krökningar uppstod i skenorna en högst egendomlig musik, som jag aldrig på något annat ställe har hört. Vårt mål för dagen var Georgetown, en stad högt uppe i bergen. Den ligger nämligen 8,500 fot öfver hafvet. Dess läge och utseende kunna läsarne se af teckningen på sid. 425. Det är en stad med omkring 3 tusen innevånare. Den ligger inbäddad bland väldiga bergmassor, som hela året om äro betäckta med snö. Staden är ny. Den har för sin uppkomst att tacka de malmtillgångar, som man funnit i de omkringliggande bergen. Hufvudprodukten i grufvorna är silfver. Man beräknar, att der årligen

brytes silfvermalm till bortåt 2 millioner dollars värde. I staden råder en ständig guldfeber, vållad af silfver, och ingen läkare fins, som kan bota den.

Georgetown var, såsom jag nämde, målet för vår resa. Men vi nådde det aldrig. När vi kommo upp mot en stad vid namn Idaho Springs, närmare två sv. mil nedanför Georgetown, råkade vi ut för ett jernvägsmissöde. Ett skydrag — och sådana äro mycket vanliga deruppe i bergen — hade alldeles nyss förut gått öfver trakten samt öfver banan sopat ned en väldig massa sten och jord. För att få henne så fort som möjligt iståndsatt, telegraferades efter ett lag af jernvägsarbetare. Inom en kort stund anlände ock ett extratåg med sådana. Detta tåg var mycket intressant att skåda. Det var ett s. k. arbetaretåg. Det innehöll en köks- och matsalsvagn samt några sofvagnar. Dessa voro naturligtvis mycket enkla, men hvarje arbetare hade dock der sin särskilda säng. Det var en utmärkt praktisk inrättning. Ett sådant tåg kan fara fram och tillbaka på banan för att reparera och laga, hvarhelst någonting blir förstördt. Och arbetarne behöfva icke bekymra sig om, hvar de skola få mat för dagen eller logis för natten.

Vårt tåg stannade ungefär en eng. mil nedanom Idaho Springs. Vi gingo fram till staden. Den är liten men regelbundet bygd. Husen äro mycket enkla. Här är en bad- och brunnsort med heta sodavattenskällor. Djupt inne i ett berg låg en grotta, till hvilken vi passerade genom en insprängd, smal gång. I grottan fans en basäng, som innehöll nästan kokhett sodavatten. Några steg derifrån låg ett badhus. Det bestod af en stor basäng, der man simmade i varmt sodavatten, samt några enskilda badrum. Jag sade »badhus», men egentligen skulle det kallas »badruckel». När man blifvit van vid våra svenska, väl bygda, trefliga och angenäma badinrättningar, så kan man knapt föreställa sig, att ett sådant ruckel som det vid Idaho Springs skall få namn af badhus. Tak, väggar och golf — allt var så eländigt, som det kunde vara. Och dock, hvilket storartadt sanatorium skulle icke denna plats kunna blifva! Man berättade mig, att egaren blifvit bjuden hundra tusen dollars för badinrättningen af ett bolag, som vore sinnadt att här inrätta en första klassens kuranstalt. Men han hade icke velat taga det priset.

Rundt omkring denna stad ligger en mängd grufvor, ur hvilka årligen brytas ganska stora qvantiteter guld- och silfvermalm. Vi voro nere i en guldmalmsqvarn, der malmen sönderstampades till ett fint mjöl, som sedan skickades ned till smältugnarne. Det var intressant att se.

Klockan var fem på e. m., då banan blef klar, och tåget kunde fortsätta. Till följd deraf att jag skulle predika i Denver på aftonen, kunde jag dock icke följa med det vidare, utan måste med det nedgående tåget återvända till Denver. Det var tråkigt men kunde nu icke hjelpas. När vi kommo till Denver, måste vi skynda oss allt, hvad vi kunde, för att hinna till kyrkan till kl. 8, då sammankomsten skulle börja. Det hade regnat i staden och var förskräckligt smutsigt på gatorna. Vi kommo fram till kyrkan alldeles flåsande. Metodistpastorn, som var tillstädes, såg, att jag var trött, och frågade, om jag icke ville hvila något, innan jag begynte. Det var jag genast med om.

»Då skall jag börja», tillade han. Och han begynte. Men han höll icke något uppbyggelseföredrag utan berättade i stället om sin resa till Stockholm år 1888. Han hade nämligen deltagit i den verldskonferens, som kristliga föreningen af unge män det året höll i Sveriges hufvudstad. Han hade också vid konferensen, sade han, hållit ett föredrag på tyska, i hvilket han skildrat de särskilda kristna kyrkornas ställning i Amerika. Han hade dervid meddelat, huru många församlingar och huru många kyrkor hvart och ett samfund egde. När han nämt om metodistsamfundet, dess utbredning, dess kyrkor, dess verksamhet o. s. v., hade han bedt en svensk biskop, som satt bredvid honom, tolka för de församlade, hvad han hade sagt. Derpå hade biskopen svarat: »Det behöfs icke; nästan alla, som äro här, förstå tyska» — »ty, tillade pastorn nu, biskopen ville icke låta den svenska allmänheten veta, hur mäktigt vårt samfund är i detta land.» När han sade dessa ord, hördes en handklappning borta i salen, men bara en. Hela församlingen förhöll sig tyst, och jag kände mig en smula häpen. Men så tänkte jag: »Jag är ju i Amerika nu och inte i Sverige.»

När jag gick från kyrkan, hade jag sällskap med augustanapresten på platsen. Knapt voro vi komna utom porten,

Californiapäron i naturlig storlek.
Se sid 538.

förrän en amerikansk tidningsreferent trädde fram till oss och ville veta, hvad jag hade predikat om, hvart jag skulle resa m. m. d. Jag kände mig generad, men augustanapresten lemnade honom de upplysningar, han önskade. Jag hade brådtom att komma ned till stationen. Tåget skulle gå kl. $^{3}/_{4}10$ på qvällen. Vid stationen träffade jag åter Rylander, som haft åtskilliga affärer att besörja i staden. Hultman tänkte nu skiljas från mig och vända tillbaka till Omaha. Det hade varit mycket ledsamt. Men så ångrade han sig i sista minuten och beslöt att följa med till Utah.

Farmarne i östern yttra ofta medlidande med farmarne i den aflägsnaste vestern, emedan dessa senare, för skötandet af sin jord, äro beroende af artificiel bevattning. Regn är nämligen en sällsynt vara. Farmarne i vestern beklaga deremot farmarne i östern, emedan dessa måste bero af den ovissa vattenmängd, som molnen skänka dem. Ibland få de vatten, när de intet vilja hafva, ibland få de intet, när de som bäst behöfva det. Att vesterns farmare i detta afseende äro de lyckligast lottade, det bör ej betviflas. De kunna kommendera fram vatten, när helst det behagar dem. De kunna trotsa äfven den ihärdigaste torka, vetande, att denna icke eger makt att förderfva deras skördar. Och detta är mycket sagdt, när man vet, att ungefär en fjerdedel af hela verldens skördar slår fel till följd af torka. Under skördetiden behöfva de aldrig frukta att få en droppe regn på sin skörd, och det vill icke säga litet det heller.

Då man för mindre än 30 år tillbaka färdades fram genom Colorado, tycktes landet vara en torr, ofruktbar öken. Men detta var allenast en synvilla. Jordmånen i Colorado är i sjelfva verket mycket fruktbar och gifvande. Hvad som fattades, var endast vatten. Från Klippbergen med deras många sjöar och oerhörda massor af smältande snö hafva nu stora kanaler blifvit ledda ned öfver landet. Från dessa hafva sedan gräfts mindre kanaler, från dessa åter diken och så från dessa små utgreningar i oändlighet. På detta sätt har vatten ledts ut öfver många hundratusentals acres åkerland och förvandlat det till ett blomstrande landskap. Två stora bolag hafva för detta ändamål bildat sig i Colorado. Det ena af dem har bygt tio stora kanaler, af hvilka en, Del Norte, är den

största i verlden. Denna kanal är hundra fot bred, har en längd af 146 eng. mil samt aflemnar 2,500 kubikfot vatten i sekunden. För att bygga denna kanal användes en skara af 3,500 arbetare och 2,000 dragare. Bolagen hafva köpt de sträckor af land, inom hvilka deras kanalnät äro belägna. Sedan hafva de deraf sålt större och mindre områden åt enskilda personer. När nu en farmare anser, att hans åker eller trädgård behöfver vattnas, går han endast till ett dike, gräfver med en spade undan en liten fördämning, och inom en kort stund strömmar vatten till, som efter behag kan ledas in i de smärre dikena eller t. o. m. i de plöjda fåror, som härs och tvärs korsa egorna. När han anser, att hans jord blifvit nog vattnad, stänger han med några skoflar slam och jord inloppet till hufvuddiket. På vissa sträckor äro äfven rör nedlagda djupt i jorden, som föra vattnet omkring. Allt efter det olika sätt, hvarpå bevattningen sker, kostar vattnandet af en acre jord i Colorado från 1 till 3 ½ dollars per år, och det är ju icke mycket. Hvem skulle icke gerna årligen gifva 5 kronor hemma hos oss i Sverige för att kunna vattna ett tunnland jord, när han ville? Colorado har nu kanaler och diken till en längd af öfver ett tusen eng. mil, hvilka kunna bevattna väl sex och en half million acres land. Nämnas bör äfven, att det vatten, som kommer uppifrån bergen, i sig sjelf innehåller ett naturligt gödningsämne, som i icke ringa grad befordrar jordens fruktbarhet.

När jag reste vesterut från Denver, hade jag att välja mellan två olika vägar. Den ena var Rio Grande jernvägen, den andra var Union Pacific. Den förra lär vara vackrare än den senare. De scenerier, jag förut beskrifvit, ligga också vid Rio Grande jernvägen. Emellertid måste jag försaka att fara denna väg och i stället välja Union Pacific. Lyckligt var också det, ty när vi kommo fram till Salt Lake City, fingo vi veta, att Rio Grande banan på sina ställen hade blifvit förstörd genom skydrag, så att något tåg på den icke vore att vänta inom en eller kanske ett par dagar. Hade vi rest på den, skulle alltså vår reseplan hafva gått sönder.

Klockan var, såsom jag nämt, tio på qvällen, när vi lemnade Denver. Efter någon stund passerade vi en liten stad vid namn Greely. Denna stads uppkomst och tillväxt är så

egendomlig, att jag icke kan underlåta att i korthet nämna något derom, ehuru jag för mörkrets skull aldrig såg den.

Julaftonen 1869 samlades i en större sal i New-York omkring 150 personer för rådplägning om anläggande af en koloni i vestern. En af de närvarande, en mr. Greely, yttrade dervid bland annat:

»Det finnes otaliga platser i verlden, der man erhåller starka drycker, men ytterst få, der man måste hålla sig nykter. Nu gifves det män, goda hustrurs män, som dricka. Och dessa hustrur vilja intet högre än rädda sina män. Vidare gifves det unga män med rik begåfning och på allt sätt lofvande, hvilkas fäder och mödrar önska rädda dem från dryckenskapens skadliga inverkan. Nu är det min innerliga önskan, att vi för mensklighetens skull bilda en tillflyktsort uppe bland Klippbergen med deras härliga klimat, der en menniska kan få vistas utan frestelse att hemfalla åt dryckenskapen. Det gifves många, som önska en sådan. Låt oss derför bereda åtminstone *en* plats, der man icke *kan* få någon rusdryck.»

Med tårfylda ögon kommo de närvarande öfverens, att de ville egna sitt lif för detta ideal samt med Guds hjelp göra det till en verklighet. Och redan på våren 1870 grundlades den tilltänkta kolonien. Den fick namnet Greely.

Stora voro de första kolonisternas ansträngningar, lidanden och personliga uppoffringar. Men deras arbete har äfven burit en rik frukt. Det torde väl knapt i hela Förenta Staterna gifvas ett mer blomstrande, fredligt och laglydigt samhälle än den lilla staden Greely.

Efter tio års erfarenhet under den förordning, som förbjöd så väl all rusdryckshandtering som alla slags spel, skref stadens borgmästare:

»Vi hafva en folkmängd af 2,000 personer men blott en poliskonstapel. Vi hafva intet fattighus, intet stadsfängelse, inga spelhus eller andra illa beryktade hus. Vår erfarenhet och våra principer ha icke bedragit oss; tvärtom ha de varit en afgjord framgång. Så länge vi lefva, tänka vi att fasthålla dem, och så öfvertygadt är vårt folk om samhällets framgång och utveckling under dessa principer, att, om det också funnes personer så välsignade eller så lastade med denna verldens goda, att de kunde köpa staden, så finnes dock icke den person till,

som skulle kunna köpa *tillåtelse att sälja spirituosa i denna stad*, såvida han icke först köper staden.»

Af närstående teckning se vi den byggnad, som kolonisterna de tre första åren hade till sitt allt i alla. Den kallades »Hotel Tröst.» Under veckodagarne var här affärslokal, rådhus och skola m. m., men på söndagarne ordnades alla säckar och lårar till sittplatser, och då hölls der gudstjenst. För närvarande gör den lilla byggnaden tjenst som stall. Redan år 1873 uppförde kolonisterna för en kostnad af 35 tusen dollars ett skolhus, som till hela sin inredning täflade med de bästa skolor, som städerna i östern hade att bjuda på. Greely har nu sex kyrkor samt flere ståtliga affärslokaler. Hela staden är omsorgsfullt bygd med planterade gator och springbrunnar.

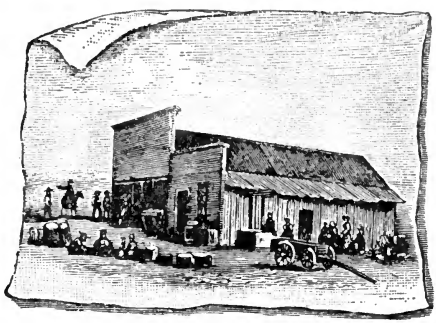

Hotel Tröst i Greely.
Se vidstående text.

Men jag återvänder till min resa. Från Denver gick banan alltjemt i starka stigningar och krökningar för att taga sig upp öfver Klippbergen. Den högst belägna stationen heter Sherman. Den ligger 8,250 fot öfver hafvet, alltså vid pass 3 tusen fot öfver Denver. Klockan var fyra på morgonen, när vi kommo dit. Tåget hade alltså i sex timmars tid stigit omkring 500 fot i timmen.

Huru varmt det än varit nere på slätten i Denver, så rådde här uppe en ganska stark kyla. Jag vaknade deraf, att jag frös.

Femtionde Kapitlet.

Öfver Klippbergen. — Ankomst till Salt Lake City. — Utah. — Mormonismen.

Den 10 aug. var en lördag. Den åtgick fullständigt till resan. Nästan hela dagen åkte vi genom ödemarker, som sågo mycket tröstlösa ut. Huruvida de någonsin skola blifva odlingsbara, kan ännu ingen säga. Somliga tro, att det är omöjligt; andra åter anse, att det är bara vatten, som fattas, och att om man kan ställa till konstgjord bevattning, så skola äfven dessa fält blifva fruktbara. Öfverallt ser man vilda bergformationer. Klipporna likna förfärliga böljor, som hafva stelnat, innan de hunnit lägga sig. En liten bild från dessa öknar kan läsaren se på sid. 448.

Vid en station, benämd Green River, stannade tåget en stund för middagsspisning. Der såldes en mängd petrifikat, hemtade från ett ställe, som heter Fossil, 7 tusen fot högt öfver hafvet uppe i bergen. Petrifikaten bestå af förstenade fiskar. Huru hafva dessa fiskar kommit dit? Har der varit en sjö? Ja, utan tvifvel hafva de nuvarande bergen en gång utgjort sjöbotten. Men huru hafva de sedan höjt sig med en hel verld af fisk inbäddad i sina stenmassor? Det är Guds skapande kraft, som gjort det. Stor är vår Gud, och stora äro hans verk. Väldiga äro spåren af hans makt.

Bland de till salu utbjudna petrifikaten var det isynnerhet ett, som ådrog sig min uppmärksamhet. Det var en fisk, 46

cm. (= 1 ½ fot lång) och 15 cm. (= ½ fot bred). Läsaren finner en teckning af den samma på denna sida. Den tillhör en utdöd sillart, som de lärde kalla Diplomystus. Petrifikatet är högst märkvärdigt, så fullständigt bibehållet, att t. o. m. fjällen på stjerten synas alldeles tydligt. Rylander köpte och skänkte mig det. Jag såg äfven vid andra närliggande stationer en mängd petrifikat, som voro till salu från samma plats, men intet som kunde jemföras med denna fisk. Alla andra voro på ett eller annat sätt bristfälliga.

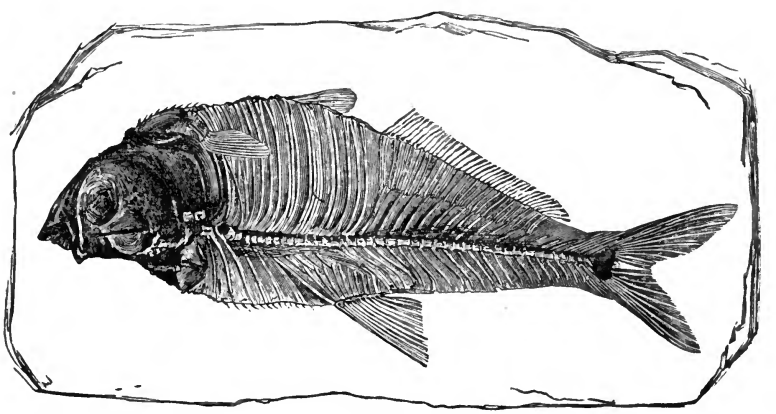

Förstenad sillfisk af slägtet Diplomystus.
Se ofvanstående text.

Vi kommo till Ogden kl. 9.30 på qvällen efter en mycket tröttsam dag. I Ogden måste vi byta om tåg för att gå till Salt Lake City, dit vi ock anlände kl. ½12 på natten. Vi hade således rest oafbrutet i 26 timmar, och hur beqväma de amerikanska vagnarne än äro, så känner man sig efter en sådan färd ganska trött.

Alltså voro vi nu i mormonernas vidt beryktade land.

Utah är ett mycket vidsträckt territorium vester om staten Colorado. Det omfattar en yta af 2,200 qvadratnymil* och är således nästan lika stort som Norrland och Lappland tillsammans. Det är deladt i en mängd af höga berg omslutna dalar, som sträcka sig från norr till söder. Dessa dalar äro delvis underbart sköna. Enligt den sista folkräkningen har Utah

* En qvadratnymil är 100 qvadratkilometer.

nära 207 tusen innevånare, hvilket visar en förökning af 62,500 sedan år 1880. Till följd af sitt höga läge har Utah ett mycket helsosamt klimat. Jordbruket lär vara mycket gifvande. Bergen äro rika på grufvor, innehållande all slags metall såsom guld, silfver, koppar, jern o. s. v. Boskapsskötseln befinner sig i en beständig tillväxt. Allt lofvar en god ekonomisk framtid för dess befolkning. I detta territorium är det, som mormonerna slagit sig ned, och genom dem har det blifvit sorgligt bekant öfver hela verlden.

Mormonsekten uppstod på 1830-talet och lärer nu räkna omkr. 200 tusen medlemmar. Dess upphofsman var en helt obildad person vid namn Josef Smith. Han föregaf sig hafva funnit några gyllene taflor, på hvilka profetiska ord voro skrifna. Sägnen derom lyder som följer: Josef Smith läste ap. Jakobs ord: Om någon saknar visdom, så bedje han Gud, och han skall gifva honom. Dessa ord grepo hans hjerta. Han gick ut i skogen och bad om visdom. Då uppenbarade sig för honom ett himmelskt väsende, som visade honom en kulle, i hvilken han skulle gräfva. Der skulle han finna, hvad han längtade efter. Han gräfde och fann några plåtar af guld, fullskrifna med bokstäfver, som voro alldeles okända. Han sände en afskrift af en del af dem till de förnämsta språkforskare, som funnos i Amerika, men de voro icke i stånd att tolka den. För Josef Smith lyckades det emellertid. Jemte plåtarne fann han nämligen »Urim och Tummim», den hemlighetsfulla del af den israelitiske öfversteprestens bröstsköld, som så ofta omtalas i gamla testamentet (t. ex. 2 Mos. 28: 30). Med tillhjelp af denna lyckades han läsa och öfversätta skriften. En del af plåtarne voro dock förseglade, och han blef förbjuden att öfversätta dem då.

Medan han var sysselsatt med öfversättningen, blef han mycket förföljd, heter det vidare. Många försök gjordes att taga ifrån honom plåtarne, men det lyckades icke. År 1830 utgaf han en engelsk öfversättning af skriften. Sedermera lefde han i 14 år och predikade den lära, som boken innehöll. Många tusen menniskor föllo till, men af »de otrogna» blef han bittert hatad. Han blef piskad, stenad, tjärad och betäckt med fjäder (ett på den tiden i Amerika vanligt folkstraff). 40 gånger var han fängslad, och till sist blef han med

sin broder Hyrum mördad i fängelset. Det skedde i Cartago Ill. den 27 juni 1844. Omkring 150 beväpnade män, som hade målat sig i ansigtet samt äfven på annat sätt gjort sig oigenkänliga, bröto sig in i fängelset och sköto fångarne.

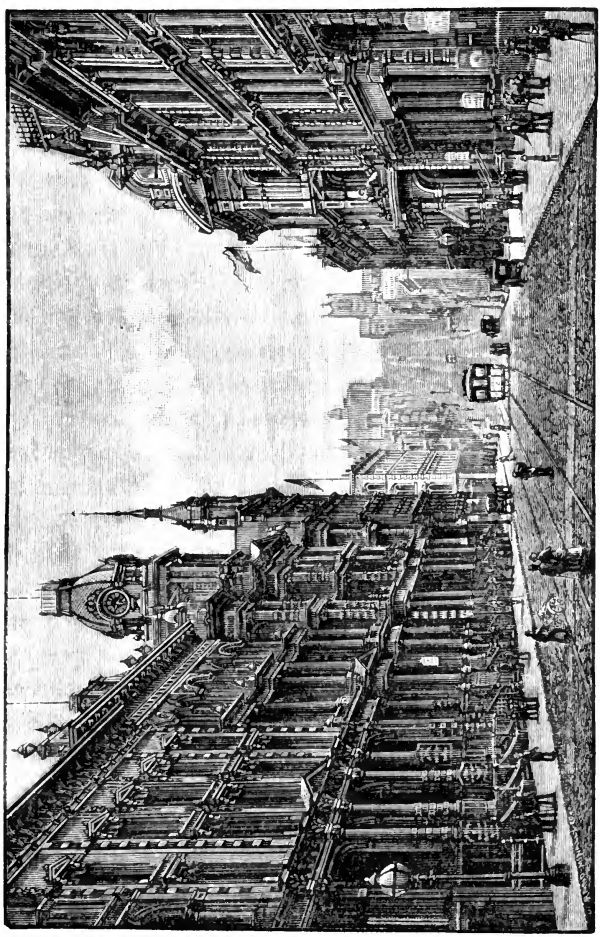

Gata i San Francisco, Cal. Se sid. 539.

Den af Josef Smith utgifna boken kallas Mormons bok. Den uppgifves vara skrifven af profeten Mormon omkring 400 år efter Kristi födelse samt utgöra ett utdrag af hans förfäders skrifter. På konung Zedekias tid hade nämligen en skara israeliter under profeten Nephis ledning utvandrat från Pale-

stina och kommit till Amerika. De utgjorde Amerikas urinnevånare. Förskräckliga strider uppstodo mellan dem. Sedan de mest upplyste blifvit öfvervunna och tillintetgjorda af de otrogna, gräfde den siste profeten Mormon på herrens befallning ned de guldplåtar, på hvilka han skrifvit sitt verk. Nu funnos de igen af Josef Smith. Den som visade honom dem, var Mormons son Moroni.

Mormons bok är i alla händelser en ganska märkvärdig företeelse. Det har påstått, att hon egentligen skulle vara en roman, skrifven af en predikant i New-York vid namn Spaulding. Detta kan dock icke gerna vara sant. Man behöfver icke läsa många sidor i den för att blifva öfvertygad derom. Språket i Mormons bok är mycket likt språket i bibeln. Hon består af 15 böcker. Af dessa har Nephi skrifvit två och hans broder Jakob en. Böckerna äro indelade i kapitel och dessa i verser. Till omfånget är Mormons bok ungefär så stor som gamla testamentet. Troligen förblir det omöjligt att få reda på hennes verkliga ursprung.

Mormonerna kalla sig för de yttersta dagarnes heliga. De utgöra ett fast organiseradt, religiöst samfund med det fullkomligaste prestvälde, som väl någonsin existerat. Det finnes tvänne prestadömen: det lägre eller aroniska och det högre eller melkisedekska. Prestadömet räknar i Utah omkr. 28 tusen medlemmar och i Salt Lake City ensamt mellan 9 och 10 tusen. Det består af flere grader. Högst står presidenten, så apostlarne, så biskoparne o. s. v. Ett säreget embete är det patriarkaliska. En patriark har fullmakt att resa omkring och sälja välsignelser. Mormonerna anse sig hafva återupprättat den sanna kyrkan efter apostoliskt mönster och derigenom fått igen de utomordentliga nådegåfvor, som förefunnos i den äldsta kristna församlingen. De tro på en alltjemt fortfarande profetisk uppenbarelse, som är af samma guddomliga betydelse som den heliga skrift.

Hvad som har gjort mormonerna mest kända, är deras månggifte. Detta är i Mormons bok strängt förbjudet. Derom heter det t. ex.:

»Och nu begaf det sig, att Nephis folk under den andre konungens regering begynte att förhärdas i sina hjertan och att endels hängifva sig till syndiga gerningar, likasom David

i de gamla dagarne, i det de begärde många hustrur och medhustrur, såsom ock Salomo hans son» (Jakobs bok 1: 4).

Och åter:

»Ty se, så säger herren: Detta folk begynner att växa i ogudaktighet. De förstå icke skrifterna. Då de bedrifva horeri, söka de att undskylla sig på grund af det, som är skrifvet om David och Salomo, hans son. Se, David och Salomo hade i sanning många hustrur, hvilket var mig en vederstygglig ting, säger herren. Och så säger herren: Jag har fört detta folk ut ifrån Jerusalems land genom min arms kraft, på det att jag måtte uppdraga åt mig en rättfärdig qvist af Josefs länds frukt. Derför vill jag, herren Gud, icke tillstädja, att detta folk skall göra såsom folket i de gamla dagarne. Derför hören mig, mina bröder, och lyssnen till herrens ord. Ty der skall icke någon man bland eder hafva mer än en hustru, och af medhustrur skall han ingen hafva. Ty jag, herren Gud, har behag i qvinnornas kyskhet, men horeri är en styggelse för mig, säger herren Zebaoth. Derför skall detta folk hålla mina bud, säger herren Zebaoth; annars skall landet varda förbannadt för deras skull» (Jakobs bok 2: 6).

En af mormonernas äldste blef ock på grund af dessa ord i Mormons bok ännu år 1843 utesluten ur kyrkans gemenskap, derför att han »predikade månggifte och andra falska läror.»

Att månggiftet trots det tydliga förbudet blef infördt bland mormonerna, berodde på en senare särskild uppenbarelse, som Josef Smith skulle hafva fått år 1843. I 24:de punkten af denna uppenbarelse heter det nämligen:

»Om någon man äktat en jungfru och önskar att äkta en till, och den första gifver sitt bifall, och om han äktar den andra, och de äro jungfrur och icke hafva tillhört en annan man, så är han rättfärdig. Han kan icke begå äktenskapsbrott, emedan de äro honom gifna. Och om han har 10 jungfrur gifna åt sig enligt denna lag, så kan han icke begå äktenskapsbrott, ty de tillhöra honom, och de äro honom gifna. Derför är han rättfärdigad.»

När nu mormonerna tro på en fortfarande uppenbarelse, så måste naturligtvis denna för dem hafva samma giltighet som hvarje annan. Saken har ock drifvits derhän, att månggiftet framstälts såsom nödvändigt för qvinnans fulla salighet.

Mormonerna blefvo i Amerika fördrifna från ort till ort. I Illinois bygde de vid Mississippi år 1840 en stad, som de kallade Nauvoo. Der uppförde de äfven ett tempel. Deras antal i början på 1840-talet uppskattades till omkring 15 tusen menniskor. Emellertid fingo de icke länge vara i fred der. Nauvoo blef af ursinniga pöbelhopar uppbrändt.

Efter Josef Smiths död kom mormonernas ledning i händerna på Brigham Young. Han var en i många afseenden märkvärdig man och en af de största bedragare, som någonsin uppträdt på jorden, icke bara derför att bedrägeriet var stort, utan derför att han var stor i den kraft, med hvilken han ledde sin sak. Han föddes år 1801 i Amerika och var ända till 31 års ålder metodist. Men 1832 lät han döpa sig till de yttersta dagarnes heligas kyrka, och 1835 blef han utvald till en af de tolf apostlarne. Han gick som missionär öfver till England 1840, men återvände redan följande år. År 1846 i februari satte han sig i spetsen för ett emigrantsällskap af mormoner, som från Illinois tågade vesterut för att söka nya boningsplatser, der de, långt skilda från andra menniskor, kunde känna sig trygga. I april 1847 lemnade han med 143 män, 3 qvinnor och ett barn den plats, der Omaha Neb. nu står, samt gaf sig af inåt öknarne, som han genomtågade under oerhörda lidanden. Efter mer än tre månaders vandring anlände han den 24 juli samma år till den plats, der Salt Lake City nu står. Ett år derefter vände han tillbaka österut med 70 män för att biträda de qvarvarande trosförvandterna vid deras emigration till samma plats. 1847 på julaftonen valdes han till kyrkans president I maj 1848 bröt han upp i spetsen för ett tåg af nära två tusen menniskor och 623 vagnar. Färden gick ånyo genom samma öknar, och efter något mer än fyra månaders vandring anlände han för andra gången till Salt Lake City.

År 1850 blef Utah af amerikanska kongressen erkändt såsom territorium, och Brigham Young utnämdes till dess guvernör. Der lefde nu mormonerna afskilda från hela den öfriga verlden under en fullkomligt presterlig enväldsstyrelse. Genom stor idoghet arbetade de sig upp till en god ekonomisk ställning. Inga andra slogo sig ned der än invandrande mormoner. Detta förhållande ändrades fullständigt, då Union Pa-

cific jernväg år 1869 drogs genom Utah. Sedan dess hafva många icke-mormoner bosatt sig der. Deras antal har alltjemt tillväxt, och på sista tiden hafva de vunnit åtskilliga segrar vid de allmänna valen.

Mot månggiftet har kongressen i Amerika utfärdat stränga lagar. Detta har hos mormonerna väckt stor bitterhet. De hafva trotsat lagen. Många af dem hafva till följd deraf blifvit dömda till höga böter och fängelse, ja, kongressen har t. o. m. lagt beslag på mormonkyrkans egendom. Alla försök att få Utah erkändt såsom sjelfständig stat i unionen hafva af kongressen tillbakavisats. På allra sista tiden (oktober 1890) meddelar emellertid telegrafen från Amerika, att den i Salt Lake City samlade konferensen af mormonernas äldste beslutit månggiftets afskaffande. Huru dermed i verkligheten kommer att gå, det blir en annan sak. Samfundet har fattat detta beslut för att få Utah upptaget till stat. Och de skola nog kringgå det. De äro listiga som ormar utan att vara rena som dufvor. Det är icke längre sedan än 1885, då en mormonkonferens i Utah förklarade, att månggiftet var »*ett lifselement* i kyrkans bekännelse».

Sorgligt är, att mormonkyrkan i Utah bland sina medlemmar räknar så många svenskar. Deras antal lär uppgå till 25 tusen.

I Salt Lake City utgifvas två skandinaviska mormontidningar och en luthersk svensk tidning (Utah missionären).

Som jag redan nämt, kalla sig mormonerna för de yttersta dagarnes heliga. Alla andra kalla de för hedningar, och detta har i Utah blifvit ett så konstant språkbruk, att äfven icke-mormoner der kalla sig sjelfva för hedningar. Detta förekommer mycket besynnerligt, och för första gången i mitt lif kände jag det uppbyggligt att se hedningar. Ja, när jag gick på gatorna, kände jag mig glad öfver att sjelf vara en hedning och önskade för all del, att ingen skulle tro, att jag var ett »helgon».

Femtioförsta Kapitlet.

Salt Lake City. — Templet. — Assembly Hall. — Tabernaklet. — Mormonernas gudstjenst. — Tiondegården. — Månggiftet. — Prospect Hill. — Youngs bostad och graf. — Dalens skönhet. — Månggifteshus. — Predikan på eftermiddagen.

Salt Lake City är en mycket vacker stad. Husen äro trefliga, gatorna äro breda, qvarteren äro mycket stora och försedda med planteringar. Folkmängden lär uppgå till 35 tusen menniskor. Der finnes ett universitet samt en stor mängd skolor. Hvad de kyrkliga förhållandena angår, så äro derstädes nästan alla kristna religionssamfund representerade: lutheraner, katoliker, baptister, metodister m. fl. m. fl., och alla hafva de sina egna kyrkor, af hvilka somliga äro ganska vackra. Augustanasynoden har en missionsstation der och har för den samma äfven bygt en liten men treflig kyrka. Denna mission lär hafva att kämpa med stora svårigheter.

I Salt Lake City mötte oss trenne svenska fruntimmer, hvilka hafva en missionsverksamhet i Utah, bestående i husbesök, samtal och små uppbyggelsemöten. De syntes vara mycket snälla menniskor, och Gud välsignar deras mission bland det arma folket der. Dessutom mötte vi Rylanders fru och dotter. Frun hade varit i Utah en tid för sin helsas skull. Orten anses nämligen såsom ett sanatorium. Från stationen gingo vi direkt till ett hotel. Det var ganska stort. Men den som hade nattvakten, var nyss kommen dit och hade ingen reda på sig, så att vi hade ett förskräckligt bråk, utan att

ändock få reda på, om der fans något rum för oss eller ej. Rylander gick då och hörde efter på ett annat hotel, men der voro alla rum upptagna. Staden var full med resande, till stor del turister, och det lär den vara jemt och samt. Ändtligen fingo vi två rum. Det var meningen, att jag följande dag, som var söndag, skulle predika tvänne gånger. Men det blef mig omöjligt. Hultman måste derför predika på f. m. Efteråt hade vi besök af tvänne svenska lutherska prester. Den ene hette Krantz. Han bor i Salt Lake City. Den andre hette Hedeen. Han hade sin verksamhet i en stad vid namn Provo.

På middagen kl. 2 hade mormonerna sin gudstjenst i Tabernaklet. Naturligtvis gingo vi dit. Med oss följde de två nämda presterna. Tempelplatsen, eller det s. k. Sion, var omgifven af en hög och tjock mur af sten. Denna skall väl föreställa Sions murar. Inom den samma ligger Tabernaklet; på ena sidan derom Assembly Hall och på andra sidan det stora Templet. Läsarne kunna se en teckning af Tabernaklet och Templet på sid. 433. Templet är dock ännu icke i verkligheten färdigt. Stenmuren omkring platsen är ock på teckningen borttagen, hvilket gör, att man på den får se husen ända till grunden.

Templet har en inskription af följande lydelse: »Holiness to the Lord. The House of the Lord built by the Church of Jesus Christ of Latter Days Saints. Commenced April 6 1854. Completed — — d. ä. »Helighet Herranom. Herrens hus, bygdt af Jesu Kristi kyrka, de yttersta dagarnes heliga. Påbörjadt den 6 april 1854. Fullbordadt — —.»

Hvad beträffar inskriften »H lighet Herranom», så ser man den på flere ställen i staden, t. ex. på butiker. Ja, man berättade mig, att samma inskription förut stått att läsa t. o. m. på krogar, och hvarför skulle den icke hafva kunnat det? Det säges om Brigham Young, att han anlagt bränderier och hållit krogar, på det att »de heliga» icke skulle behöfva köpa bränvin af »hedningarne». »Helighet Herranom» på en krog torde således hafva betydt: Köp bränvin af Brigham Young och icke af hedningarne!

Vaktmästaren sade mig, att Templet redan kostat fyra millioner dollars, en mycket öfverdrifven uppgift. Enligt en annan beräkning, som jag sett, anses det färdigt komma att

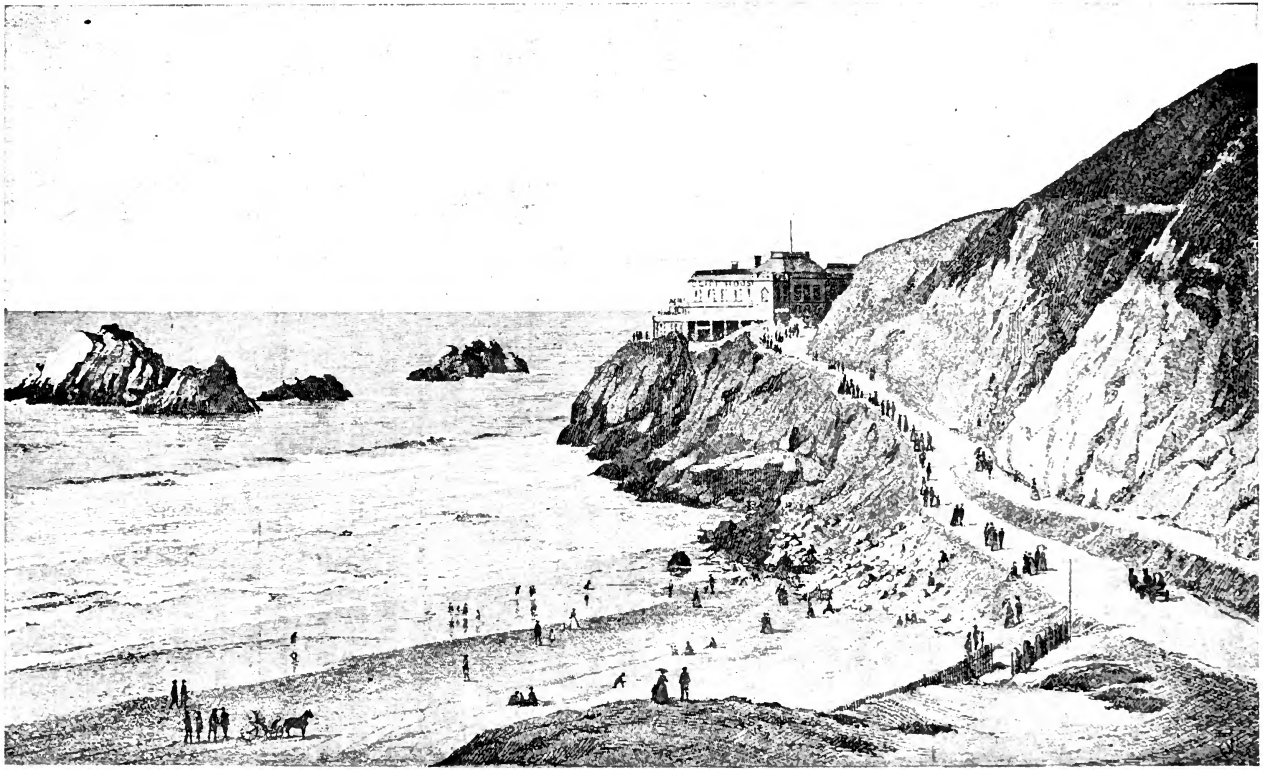

Cliff House vid San Francisco. Se sid. 548.

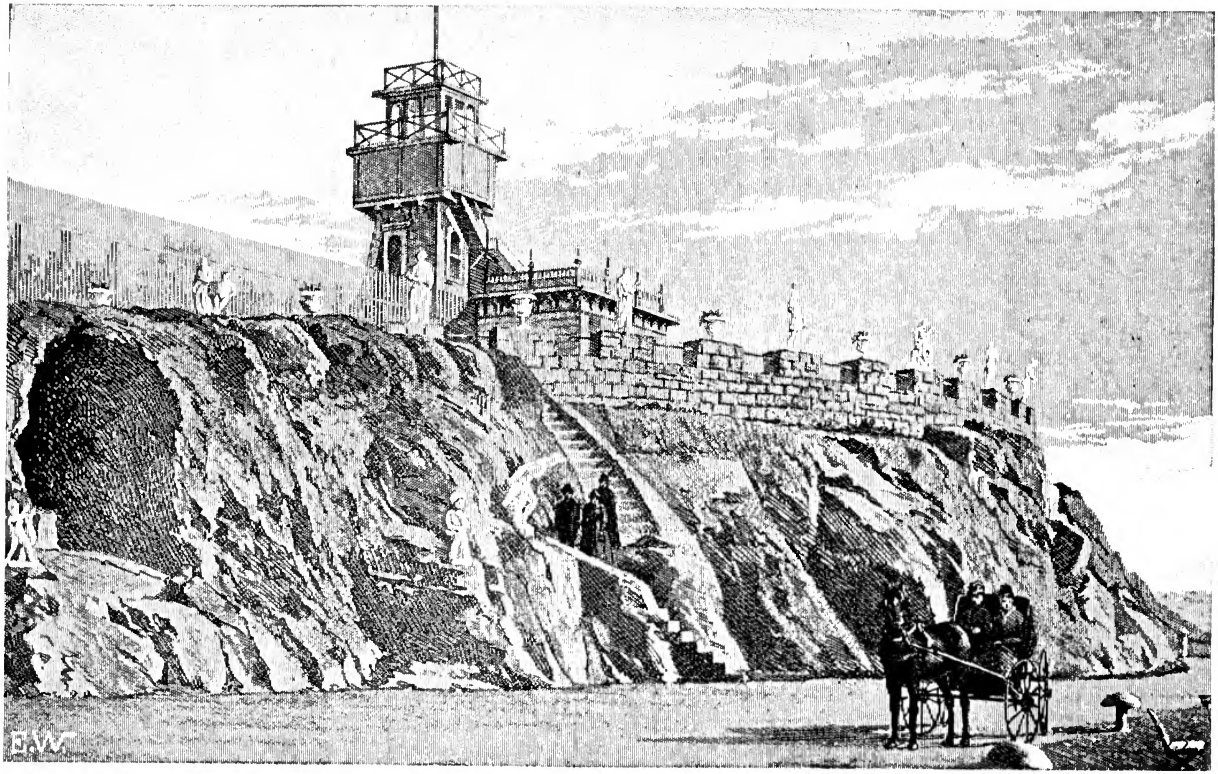

Sutro Heights vid San Francisco. Se sid. 544.

kosta *en* million. Det bygges af en utmärkt vacker, hvit svartprickig granit. Byggnadsstilen är icke särdeles att tala om, såsom ock af teckningen synes, men han har det företrädet framför alla andra byggnadsstilar, att han är »himmelsk». Brigham Young skall nämligen, såsom det säges, hafva fått ritningen genom direkt uppenbarelse från himmelen.

Den s. k. Assembly Hall är en mindre gudstjenstlokal och dock ganska stor äfven den, bygd af huggen sten. Den sades hafva kostat 100 tusen dollars.

Tabernaklet ser ut såsom ett på längden ituskuret äggskal, hvilande på pelare, mellan hvilka stora portar äro insatta. Det är utan tvifvel den största gudstjenstlokal, som finnes på jorden. Läktaren, som går längs efter bägge långsidorna och ena kortsidan af huset, är nära 500 fot lång och har 9 bänkrader. Tabernaklet i sin helhet har sittplatser för tio tusen menniskor. Salen är ett riktigt haf. Några prydnader förekomma icke i den samma. Allting är mycket enkelt och stillöst. I ena änden är på väggen målad en stor bikupa, hvilket lär vara territoriet Utahs vapen. Och sant är, att mormonerna på alla områden ligga i som bin. Tabernaklet, sade vaktmästaren, hade kostat 300 tusen dollars, men det var nog öfverdrifvet äfven det.

Det var en stor skara, som samlades till gudstjenst i Tabernaklet, och det gjorde ett djupt intryck på mig att se alla dessa förvillade menniskor. När vi kommo till tempelplatsen, sågo vi en fin vagn. Ur den steg en liten svartklädd herre. Det var en af mormonkyrkans biskopar. Jag tog genast upp min fotografiapparat, knäpte till och fotograferade honom.

Det första, som väcker uppmärksamheten, när man kommer in i Tabernaklet, är den stora orgeln. Då han bygdes, var han den förnämsta i hela verlden. Han har omkring 60 stämmor. För närvarande lär det icke finnas mer än en orgel i Förenta Staterna, som öfverträffar honom. På ömse sidor framför orgeln voro bänkar för sångkören. Der framom voro fyra afsatser: den lägsta för det lägre presterskapet, den andra för biskoparne, den tredje för profeterna och den fjerde för apostlarne.* En utmärkt musik presterades dels af orgeln, dels af den mycket starka sångkören. Gudstjensten började med

* Jag minns dock icke ordningen riktigt säkert.

församlingssång, under hvilken hela församlingen stod upp. Derpå följde bön af en apostel, sedermera sång af kören med ackompagnemang af orgel. Under körsången reste sig några medlemmar af det lägre presterskapet — de voro 15 eller 20 personer — på den nedersta afsatsen och bröto brödet. Gudstjensten i Tabernaklet börjar nämligen alltid med nattvardsgång. Sedan sången slutat, lyfte en af presterna upp sina händer och välsignade brödet. Derefter följde utdelningen på det sätt, att presterna buro omkring brödet i silfverkorgar, hvilka gingo från bänk till bänk, från person till person, utan afseende på, om man tillhörde församlingen eller icke. När korgen kom till mig, tog äfven jag ett par bitar bröd och stoppade i min ficka för att bevara såsom ett minne hem.

Medan brödet sålunda skickades omkring, steg en biskop upp på biskoparnes platform för att predika. Han sade:

»Vi läsa några herrens ord genom profeten den och den.»

Och så läste han upp ett stycke ur Mormons bok. Han var en medelålders man med mycket godt utseende och predikade med stor förmåga. Det syntes och hördes tydligt, att han var en bildad man. I hans predikan förekommo också åtskilliga goda saker. Han talade ock om de heligas lidanden. Dermed syftade han närmast på det nederlag, som »de heliga» nyss hade lidit vid de allmänna kommunalvalen i Salt Lake City. Han erinrade församlingen om de lidanden och svårigheter, som fäderna hade haft att kämpa med. Han uppmanade henne att icke låta sitt mod nedslås af de sorgliga erfarenheter, som hon under de sista dagarne hade gjort, och han slutade med att anföra frälsarens ord till Tomas: »Saliga äro de, som icke se och dock tro.»

Det förekom mig rysligt, att herrens namn skulle begagnas i ett sådant sammanhang. Men det förekom mig ännu rysligare att tänka på, att en stor del af dem, som här voro samlade, förut varit lefvande, troende kristna — ja somliga voro det kanske ännu — hvilka genom mormonapostlar blifvit snärjda i förvillelsens garn.

När brödet var utdeladt, steg biskopen ned från sin predikstol. Nu reste sig åter det lägre presterskapet och välsignade vattnet. Vid nattvardsgången användes nämligen icke vin utan vatten. Hvarpå det beror, kan jag nu icke säga. Men säkert

är, att det skulle kosta mycket penningar att hålla vin till dessa nattvardsgångar, i hvilka några tusen personer, stora och små, deltaga. Äfven de späda barnen, som sitta i sina mödrars knän under gudstjensten, få deltaga deri.

Sedan vattnet var välsignadt, bars äfven det omkring i stora silfverkannor, hvilka på samma sätt som brödkorgarne gingo från bänk till bänk, från person till person. När utdelningen begynte, steg biskopen åter upp på sin predikstol och fortsatte sin predikan.

Jag undrar, huru det skulle taga sig ut, om man i svenska kyrkor införde vatten i stället för vin vid nattvardsgångarne. Säkerligen komme det att stöta alla för hufvudet. Hvar och en skulle fråga, om det verkligen kunde vara herrens nattvard, som firades utan vin. Ja, de flesta skulle vara vissa på, att det *icke* vore nattvard. Och dock vet jag icke, om det är mycket bättre, hvad som hos oss i allmänhet begagnas. Ty det torde vara ytterst få kyrkor, der verkligt vin förekommer vid nattvardsgångarne. Det s. k. kommunionvinet är gemenligen endast ett hopkok, gjordt af ämnen, som icke hafva den ringaste slägtskap med vinträdet.

Men jag återgår till gudstjensten i Tabernaklet. Ungefär samtidigt med det att vattenutdelningen var fullbordad, slöt äfven biskopen sin predikan. Derpå följde en sång af kören med ackompagnemang af orgel, fiol och kornett. Efter detta följde bön och välsignelse samt församlingssång. Hela gudstjensten räckte ungefär $1^{3}/_{4}$ timme. Jag kan icke beskrifva det intryck, som det hela gjorde på mig. Hade jag kunnat uträtta något dermed, skulle jag hafva stått upp och ropat högt. Men hvad hade det hjelpt? Må Gud i nåd öppna de förblindades ögon!

Under gudstjensten tog jag tre fotografier af församlingen och predikanten. De närmast sittande mormonerna sågo dervid med mycket grymma ögon på mig. Utkomna på gatan, stannade vi en stund och sågo på folket.

»Se der kommer satan!» sade en af vännerna.

Han pekade dervid på en lång, mager, gråklädd herre af vid pass 60 års ålder, som jag kunde tycka.

»Den fulingen skall jag ta, tänkte jag; honom har jag aldrig sett förr.»

Jag tog genast upp min fotografiapparat och knäpte till. Men hvem var då satan? Det var en mormon, tillhörande presterskapet. Vid äktenskaps ingående i Utah uppföres på ett teatraliskt sätt skapelse- och syndafallshistorien. Dervid förekommer naturligtvis äfven den frestelse, hvarigenom satan kom syndafallet åstad. Och den man, som vid dessa tillfällen plägar föreställa satan, var den der gråklädde herrn.

På andra sidan gatan, från tempelplatsen räknadt, ligger det hus, der mormoninvandrarne mottagas. Gården kallas tiondegården. Det var ett eländigt ställe i alla afseenden. Jag hade icke varit der mer än ett par ögonblick, då dit kom en man vid namn Petersson. Han tilltalade mig och sade, att han var från Gefle. Jag började genast att tala med honom om den förskräckliga förvillelse, i hvilken han och hans trosförvandter voro fångna. Men han var en mycket ifrig och bestämd mormon, som visst icke ville heta villfarande. Jag sporde honom, huru många hustrur han hade.

»Det säger jag icke», svarade han.

Såsom jag förr sagt, är det förbjudet att hafva mer än en. Men det hindrar icke, att en man i verkligheten kan hafva flere, fastän han offentligt inför lagen icke har mer än en.

När jag talade med Petersson om månggiftet, åberopade han sig på det gamla testamentet, och sade bland annat:

»Kan lektorn neka till, att det står i gamla testamentet, att Gud lade Sauls hustrur i Davids famn?»

Nej, naturligtvis kunde jag icke neka det. Genom profeten Natan säger nämligen herren till David: »Jag har smort dig till konung öfver Israel och har frälst dig utur Sauls hand och har gifvit dig din herres hus *och har lagt din herres hustrur i din famn* och har gifvit dig Israels hus och Juda; och är det för litet, så är jag villig att tillägga ännu både ett och annat.» (2 Sam. 12: 7 f.). Det är alldeles tydligt, att profeten der bland Guds många gåfvor till David inberäknar äfven den, att Gud gifvit Sauls hustrur i hans famn. Och han gör det för att desto bjertare framhålla, huru brottsligt det var af David, att han, som utom annat godt hade fått så många hustrur af Gud, nu hade tagit hustrun från en ärlig israelit, som icke hade mer än en. Det kan icke nekas, att gamla testamentet framställer månggiftet såsom en naturlig sak, och att der icke

förekommer ett enda ord, som antyder, att deri skulle ligga något syndigt eller Gud misshagligt. När man, för att bevisa motsatsen, anfört alla de lidanden och svårigheter, som t. ex. Jakob och David i sina familjer haft att kämpa med, så har man gått alldeles på sidan om sjelfva saken. Man kan ju lika lätt visa, att äfven sådana, som haft endast en hustru, blifvit utsatta för många husliga olyckor. Men icke är dermed bevisadt, att engifte är Gud misshagligt. Nej, aldrig skall man kunna bekämpa mormonerna på den vägen. Hvad som är tydligt och odisputabelt, det bör man öppet och fritt medgifva. Men gamla testamentet har i detta, likasom i många andra stycken, saknat det ljus, som kunde hafva satt dess helige män i stånd att se tingen på ett annat sätt. I gamla testamentet fans guddomligt ljus, *men också brist på ljus*. Den fulla sanningen har kommit först genom Jesus Kristus (Joh. 1: 17). Detta gör, att de gammaltestamentliga helgonen kunde vara fromma och gudfruktiga män, medan i deras lif förekommo sådana saker, som icke skulle kunna ega rum i en kristens lif. Hvad som utan synd kan göras, der ljus fattas, det blir ett brott, sedan ett högre ljus kommit.

Sina mest afskyvärda verkningar lär månggiftet visa bland den uppväxande ungdomen. Det tal, som de unga inbördes föra på sina läppar, och de laster, i hvilka de lefva, lära vara förskräckliga. Enligt en af Montgomery utgifven bok om mormonismen skall det knapt finnas en 15- eller 16-årig flicka, som icke är fallen i otuktslasten. Skolbarn lefva i otukt med hvarandra eller med äldre. Det är ruskiga saker, men hvad kan man icke vänta, der det t. o. m. förekommer, att en man jemte sin hustru har sin svärmoder, sina döttrar och dotterdöttrar till »medhustrur».

Från tiondegården gick jag och besåg den s. k. Prospect Hill, (»utsigtskullen»), der man lär hafva en utmärkt vacker utsigt öfver staden och öfver dalen. Jag var aldrig upp på kullen utan fortsatte vandringen till mormonprofeten Brigham Youngs f. d. bostad. Det är ett ganska litet hus. På sid. 440 kunna läsarne se en teckning deraf. Huset längst till höger är hans egen bostad. Der intill ligga med gafveln mot gatan två kasernlika byggnader. Den andra af dem är ganska lång och indelad i flere lägenheter, hvar och en med

en vindskupa, som vetter inåt gården. Detta var de bostäder, i hvilka Youngs hustrur bodde. Hans förnämsta hustru, Amalia, hade dock ett eget hus, som han låtit bygga åt henne. Det ligger nära der intill och är ett ståtligt palats.

Young dog 1877. I sina många äktenskap hade han tillsammans 56 barn, af hvilka 16 söner och 28 döttrar öfverlefde honom. Hans efterlemnade enkor voro till antalet 17.

Från Youngs bostad gingo vi till hans graf, en stor inhägnad grön plats. Derefter vandrade vi omkring i det vackra vädret och betraktade de sköna utsigterna, som isynnerhet på somliga ställen voro alldeles utomordentliga. Likasom i Klippbergen vid Denver, så är också här luften mycket ren och genomskinlig. Afstånden blifva derigenom för ögat mycket förkortade, hvilket gör, att taflan på afstånd är mycket skönare än på nära håll. Dalen ser ut som en trädgård med en mängd vackra hus uti. På ömse sidor begränsas den af berg, hvilkas toppar äro betäckta af en evig snö. För mina ögon såg det ut, som om afståndet tvärs öfver dalen varit en half svensk mil, och jag hade varit färdig lofva att till fots gå öfver den på mindre än en timme. Jag blef derför högst förvånad, när man sade mig, att den var 30 eng. (= $4^1/_2$ sv.) mil bred.

Derefter gingo vi till ett äkta månggifteshus. Det var en barack, delad i flere lägenheter för mannens olika hustrur. Mannen hade turvis bott hos den ena efter den andra af dem. Usch, jag skämdes riktigt att gå på gatan i detta Sodom.

I allt detta elände var det en hugnad att se en stor byggnad, som regeringen uppfört såsom en tillflyktsort för qvinnor, hvilka blifvit olyckliga i månggiftets elände samt vilja komma ut derifrån. I detta hus blifva de mottagna och få sitt underhåll, tills de kunna skaffa sig bergning på annat sätt.

Innan jag nu går vidare, skall jag för mina läsare presentera en mormon med flere familjer. Se bilden på sid. 441. Det är en verklighetsbild från landsbygden i Utah. Man tycker, att qvinnorna skola lida outsägligt i månggiftets helvete. Men det lär i allmänhet icke vara så. Tvärtom skola de vara de mest fanatiska anhängarne deraf. Dock har jag sett äfven rakt motsatta uppgifter om denna sak.

På aftonen predikade jag i den skandinaviska metodistkyrkan, som var större än augustanakyrkan. Dess pastor var

en dansk eller norrman. Han hette Mörk men var till färgen mycket ljus. Kyrkan var full med folk. Den rymde 5 eller 6 hundra personer. Under föredraget var det åtskilliga mormoner, som drefvo gäck med, hvad jag sade, dock icke mer högljudt än så, att de störde endast de närmast sittande.

Naturligtvis refererades mitt föredrag i de skandinaviska mormontidningar, som utgifvas i Salt Lake City. Och huru dessa referat blefvo, det kan man lätt begripa. Dock må erkännas, att lutherska tidningar mången gång gjort det värre. Betecknande var, att en af mormontidningarna hade till motto: »Sanningen skall segra». Detta motto hör man uttalas från alla håll. Påfven använder det, lutheraner, baptister, mormoner, ateister — alla använda det, och hvar och en menar då med sanningen den mening, som *han* hyllar. När denna går framåt, så fröjdar han sig öfver sanningens seger. Och när det går tillbaka för honom, så tröstar han sig med, att Gud nog skall leda sakerna så, att sanningen skall segra till sist. Ja, nog är det säkert, att sanningen *till sist* skall behålla segern, men lika visst är, att *under denna tid* villfarelsen ofta har öfverhanden, och att de ljudliga lofsångerna till Gud för sanningens seger icke alltid hafva någon motsvarighet i himmelen.

Efter aftonens predikan gingo vi åter omkring i staden. Vi passerade dervid åtskilliga s. k. Wardskyrkor. Utom Tabernaklet, der de gemensamma gudstjensterna hållas, hafva nämligen mormonerna i Salt Lake City några och tjugu Wards- eller distriktskyrkor, i hvilka de hålla aftongudstjenster. Vi tittade i dörren till en af dem. Hon var full med folk. I dessa gudstjenstlokaler hålles dans hvarje vecka, då någon biskop är närvarande, som afslutar med bön och välsignelse.

Må Gud bevara alla sina barn att de icke falla i mormonapostlarnes garn! Så länge de vandra i gudsfruktan, skall allt gå väl. Dess förutan vet ingen, hvar de hamna till sist.

Femtioandra Kapitlet.

Till Salt Lake. — Bad der. — Besök i Tabernaklet, Assembly Hall och Templet. — Fort Douglas. — »Fullkomlig religionsfrihet». — Svensken Möller. — Predikan igen. — Afresa.

På måndagen reste vi ut till Salt Lake, d. v. s. Saltsjön. Vi voro ett ganska stort sällskap. Banan gick tvärt öfver dalen, och vi höllo på en god stund samt passerade flere stationer, innan vi nådde dalens andra kant. Endast halfva dalen var odlad. Den andra halfvan torde dock snart komma under plogen. Vid banan, ungefär på lika afstånd från hvarandra, voro två eller tre stadsplaner utlagda. Der skola säkert inom kort verkliga städer komma att stå upp. Midt genom dalen från söder till norr flyter en flod, som heter Jordan. I ena änden af dalen ser man i fjerran ett stort berg, som heter Nebo. Saltsjön kallas af mormonerna för Döda Hafvet o. s. v.

Salt Lake är på 3 sidor omgifven af berg. Den lär vara mycket stor, nära 100 eng. mil lång. Dess ytinnehåll uppgifves vara 2,500 eng. qvadratmil. Den har intet synligt utlopp. Salthalten i den samma är mycket stor. Vattnet lärer vara saltare än Döda Hafvets vatten i Palestina. Det är utomordentligt klart. Saltet består till nära 90 % af rent koksalt, hvarför ock vattnet smakar som ren saltlake. Naturligtvis har man begagnat sig af denna rikedom och vid Saltsjön anlagt stora saltsjuderier.

Vår färd gälde en badplats vid sjön, det s. k. Garfield Beach. Der ligger på stranden en stor byggnad, ett trä-

skjul, innehållande en mängd små afklädningsrum. En landgång leder ut till en mycket rymlig paviljong, som är bygd på pålar ute i vattnet. Paviljongen består af golf och tak men har inga väggar. Taket hvilar på pelare. Der är en mycket angenäm plats att sitta eller promenera. Den användes äfven till danslokal. Några basänger finnas icke, utan man badar i öppna sjön.

Sedan vi på kontoret köpt biljetter, aflemnade vi der våra ur, plånböcker och portemonäer för att icke utsätta oss för faran att blifva bestulna i detta »de heligas» land. Derefter gingo vi ned till de oss anvisade afklädningsrummen. Vi fingo äfven baddrägter, bestående af en ylletröja, djupt urringad, med ärmar, som räckte ungefär till armbågen, samt ett par yllebyxor, som räckte ned till knäna. Emedan solen brände het, måste vi äfven köpa oss badhattar, en sorts tarfliga rothattar med stora brätten. När vi stodo der i våra baddrägter med dessa hattar på, sågo vi ut alldeles som fogelskrämmor. Men alla voro vi lika, och så fick det gå. Vi vandrade ogeneradt ut i vattnet, män och qvinnor om hvarandra. Somliga fruntimmer hade strumpor. Det var mycket skönt att bada. Men om man fick vatten i ögonen, munnen eller öronen, så sved det mycket.

Till följd af sin salthalt är Saltsjöns vatten mycket tungt, så att en menniska omöjligt kan sjunka deri. Detta vill dock icke säga, att det är omöjligt att drunkna. Tvärtom är faran för drunkning ganska stor. Kommer man för långt ut, så flyter man upp och faller framstupa; och kan man då icke simma, så är man redlös, derest icke någon är till hands, som hjelper en upp. Och så drunknar man flytande.

Jag försökte simma på magen. Men det var nästan omöjligt. Jag kunde icke få ned benen under vattnet. När jag sparkade, så sparkade jag i vädret och kom ingen väg. Det enda sättet att simma var att lägga sig på ryggen och ro sig fram med händerna. Så gjorde vi också allesammans. Vi lade oss i långa rader på det sätt, att den förste lade sina fötter under armarne på den andre, han sina fötter under armarne på den tredje o. s. v. Och så rodde vi framåt med många par armar som åror. Flere sådana sällskap såg man här och der i vattnet, och de sågo ut som ringlande ormar. Emedan

vattnet var varmt, kunde vi vara nere mycket länge. Jag tänker, att vi badade något öfver en timme. Och så fotograferade vi hvarandra med min lilla apparat ute i vattnet.

När vi hade kommit upp, måste vi duscha af oss saltet. Detta kristalliserades nämligen i luften och bildade saltfläckar öfverallt på kroppen. Till hvarje afklädningsrum hörde ett duschrum. Det friska sötvattnet erhölls genom rör, som voro nedborrade djupt i botten af Saltsjön. Det var ju ock en märkvärdighet.

Efter det angenäma badet spisade vi middag ur medhafda matsäckar. Sedan gingo vi upp på badhusets tak, derifrån vi hade en förtjusande utsigt. Vädret var vackert, himmelen hög, luften ljus och ren, vattenytan spegelblank och de omgifvande bergen ståtliga. I vattnet rörde sig här och der badande små grupper.

Garfield Beach är en mycket besökt badort, och man berättade, att det gifves dagar, då der bada omkring fyra tusen personer.

Klockan var half tre, när vi med tåget foro från Garfield Beach. Efter en och en qvarts timmes färd anlände vi till Salt Lake City igen. Rylander hade icke varit med oss på denna färd, emedan han haft affärer att uträtta i staden. Der hölls nämligen en sammankomst af affärsmän för att öfverlägga om åstadkommande af vattenledningar, genom hvilka man skulle kunna förvandla ungefär 5 millioner acres ökenland till fruktbara sädesfält. Det var kapitalister från östern, som tänkte att på detta sätt göra sina öfverflödiga millioner fruktbärande.

Vi gingo nu till Tabernaklet. Vi sökte upp vaktmästaren. Det var en äldre, fryntlig man. Han hade varit der i 25 år. Tabernaklet har 20 stora ingångar, hvilket gör, att det kan tömmas på 10 à 15 minuter, äfven när det är alldeles fullt med folk. Dess storlek invändigt har jag förut talat om. Märkvärdigast af allt var, huru väl der hördes. Vi ställde oss på läktaren i ena änden af huset; vaktmästaren stod på orgelplatformen i den andra änden. Han släppte en knappnål ned i en hatt, och vi hörde, huru hon föll till botten, alldeles som hade vi stått tätt der intill. Sedan gnuggade han sina händer, och det hördes lika tydligt, som om han stått ett par alnar från oss.

Detta är naturligtvis en tillfällighet. Men en bidragande orsak dertill var, att i taket der inne hängde en stor mängd guirlander.

Från Tabernaklet gingo vi till Assembly Hall. Salen der var mycket vacker. Orgeln sades vara bygd af en svensk. Dess pipor voro förgylda, något som tycktes vara mycket vanligt i Amerika. I taket funnos flere målningar, som voro ganska intressanta. Några visade de olika templens utseende i Utah.* En framställde Josef Smith och hans vän Oliver mottagande det aronska prestadömet genom handpåläggning af Johannes Döparen. En annan afbildade Smith mottagande det melkisedekska prestadömet genom Petrus, Jakob och Johannes. Den sista visade, huru Moroni utpekade för Josef Smith den kulle, der de gylne taflor voro förvarade, på hvilka Mormons bok var skrifven.

Vi fortsatte nu vår färd till Templet. Der gingo vi in. Ännu är det på långt när icke färdigt. Arbetet pågick med liten arbetsstyrka. Flere arbetare voro från Sandwichsöarne, der mormonismen har en stor och framgångsrik mission. Vid det näst intill liggande stenhuggeriet tog jag från marken några flisor af den sten, som till Templets byggande begagnas. Jag har fört dem med mig hem såsom ett minne, och alla, som sett dem, hafva beundrat stenartens skönhet.

När vi kommo ut från tempelplatsen, togo vi en omnibus till Fort Douglas, ett fäste, som amerikanska regeringen har bygt för att hålla de heliga i styr. Det ligger på en höjd ungefär tre eng. mil från staden. Vägen gick alltjemt uppför och i många krokar samt företedde ofta vexlande men ständigt undersköna utsigter. Vore ej detta fäste, så kunde nog inga »hedningar» lefva här. I fästningen äro 300 artillerister förlagda. På en vall vid dess fot ligger en kanon, som lär vara inriktad på Templet.

---

* I Utah finnes det nämligen tre tempel utom det i Salt Lake City. Dessa äro färdiga. Hvar och en, som vill blifva delaktig af kyrkans välsignelse, måste genomgå ett af dem. Här få de sin s. k. »begåfning», som består i en högre insigt i andliga ting och befästande i läran. Här utföras dop samt besegling för tid och evighet (d. v. s. män och qvinnor beseglas till hvarandra för att lefva tillsammans antingen i tiden eller i evigheten). Här måste alla svärja en helig ed att hämnas Josef Smiths blod samt att aldrig yppa, hvad de i templet sett och hört.

Naturligtvis räkna mormonerna sig såsom förföljda. Och förföljda äro de verkligen. Det kan icke nekas. Jag påpekade för mina vänner, huru omöjligt det är att hafva en absolut religionsfrihet i ett land. En sådan är i sjelfva verket ingenstädes till finnandes.

»Att icke ens Amerika har den, sade jag, kan man just se på dess sätt att behandla mormonerna.»

»Ja, svarade de, det förstås, men mormonerna förföljas icke för sin tros skull utan derför, att de handla mot statens lagar.»

»Ja, förstås, svarade jag i min ordning. Det är så öfverallt. Inte förföljas menniskorna för det, att de tro, utan derför att de *handla* enligt sin tro i strid mot statens lagar. Men till en fullkomlig religionsfrihet hör, *att man icke har några lagar,* som hindra folket i utöfningen af dess tro.»

»Nej, sade de mig igen, här är icke bara fråga om *trons utöfning* utan om ett *osedligt lefverne.* Och det kan ingen god lag tillåta.»

»Nå ja, genmälte jag, hvad som är osedligt eller sedligt, det vilja mormonerna, likasom vi, bestämma efter den heliga skrift. Och när de se, huru det i gamla testamentet räknas såsom en naturlig sak att hafva många hustrur, så vilja de följa de gammaltestamentliga helgonens exempel och erkänna alls icke, att deri ligger något osedligt. Huru man alltså vänder på saken, så äro mormonerna i verkligheten utsatta för religionsförföljelse från statens sida. Eller hvad tycker ni? Om staten toge sig för att vid straff förbjuda barndop, men lutheranerna ändå fortsatte att döpa sina små barn, så skulle de naturligtvis blifva af myndigheterna förföljda. Men tänk, om någon då sade: 'Här *råder* full religionsfrihet. Dessa barndöpare blifva nämligen alls icke förföljda för sin religiösa tro utan derför, att de handla i strid mot statens lagar.' Hvad skulle man väl tycka om ett sådant tal?»

Detta resonemang kan synas många löjligt, men tager man det på fullt allvar, så blir saken ganska vigtig. Ty erkänner man bara den grundsatsen, att staten är berättigad att stifta lagar, som hindra vissa undersåtar i utöfningen af deras religiösa tro samt för denna tros skull utestänga dem från medborgerliga rättigheter och pålägga dem borgerliga

straff,* så har man öfvergifvit den fullkomliga religionsfrihetens grundsats. Sedan blir frågan endast den, *huru långt* en stat kan hafva rättighet att inskränka religionsfriheten. Men då kan man icke vidare tala om länder, som sakna religionsfrihet, och länder, som hafva religionsfrihet, utan endast om länder, der religionsfriheten är mer eller mindre inskränkt.

Hvad för öfrigt den der frågan om månggiftet angår, så tycker jag, att man icke har särdeles stor orsak att mycket tala om mormonerna. Öfverallt i Förenta Staterna, likasom i Europa, förekommer det, att män hafva flere qvinnor. Och det förekommer icke blott i undangömda byar utan allramest i våra största städer. Och der sker det icke bara bland dräggen af folket utan mest inom de högsta samhällslagren: bland konungar, kejsare, furstar, grefvar, höga herrar o. s. v. Isynnerhet är det vanligt, att furstliga personer hafva frillor; det är så vanligt, att man numera knappt förundrar sig öfver, att en konung eller furste för ett otuktigt lif, äfven om han är gift. Det har äfven händt många gånger, att konungar, som haft gemåler, ordentligt »gift sig till venster» med andra qvinnor. Och det har funnits prester, som tjenstgjort med att viga. Ja, i Europa äro de sedliga begreppen f. n. så förvirrade, att om en prins kristligen gifter sig med en hederlig qvinna, som ej är af furstlig börd, så måste han afstå från sin kungliga höghet och blifva privatman. Om han deremot förför en oskyldig flicka, hyr våning åt henne och håller henne der såsom ett medel för tillfredsställandet af sina lustar, då skadar det icke alls hans kungliga höghet eller värdighet. Han kan bli konung ändå och få hvilken kejserlig prinsessa som helst till gemål, när han vill. Men detta är en moral, som visst icke eger något företräde framför mormonismen. Den egentliga skilnaden är, när allt kommer omkring, kanske endast den, att mormonerna taga vara på sina qvinnor såsom sina hustrur, medan i den öfriga, s. k. kristna verlden, de fina herrarne lemna sina qvinnor med deras barn vind för våg, när de blifva mätta på dem.

När vi kommo från Fort Douglas, gjorde vi ett besök hos

* Det är mormonernas månggifte, som vållat, att Utah icke fått såsom stat inträda i unionen, ehuru det har en befolkning, som länge sedan öfverskridit det antal, som utgör vilkor för, att ett territorium skall kunna upphöjas till stat.

en man, som hvarenda menniska i Salt Lake City känner. Han heter Möller och är svensk, född i Skåne. Han eger ett litet hus, mycket litet. Det är utvändigt prydt på det mest fantastiska vis med blomsterguirlander, små byster, gardiner, taflor, och jag vet icke allt. Bland fotografier af stadens märkvärdigheter, som säljas i boklådor och på andra ställen, träffar man alltid fotografier äfven af detta lilla hus. Mannen är till yrket handtverkare. Vi trädde in i hans rum. Likasom det yttre af huset, så var äfven det inre i högsta grad fantastiskt utstyrdt med hvita tyllgardiner på väggarne, blommor, taflor m. m. Det såg ut som det inre af ett dockskåp, ytterst fint och rent alltsammans. Han började strax tala om sin historia för oss, och det var den vidunderligaste, man kunde höra, om uppenbarelser, som både hans mor och han sjelf haft o. s. v.

Han hade redan tidigt blifvit mormon och farit till Utah. Men här hade han kommit i ett spändt förhållande till mormonsamfundet, och det till följd af sina höga uppenbarelser. När det aldrig ville taga någon ände på hans berättelse, sade pastor Hedeen:

»Men folket ljuger väl ändå på er, när de säga, att ni påstår, att ni är Kristus.»

»No sir, (nej, herre) svarade han; ingenting kan vara vissare än det. Och det vore just det, som jag ville bevisa för herrarne.»

»Men det skulle taga för lång tid», svarade jag.

Det tyckte äfven han. Han påstod sig för öfrigt hafva märken i händer och fötter alldeles såsom Kristus. Jag begärde att få se dem.

»Då skulle jag sko af mig», svarade han.

»Nej, sade jag, vi äro nöjda, om ni bara visar oss märkena i händerna.»

Men det ville han icke utan önskade, att vi skulle tro utan att se, såsom frälsaren sade till Tomas. Mannen led naturligtvis af sinnesrubbning. Och när vi hade blifvit tillräckligt trötta på hans ändlösa svammel, sade vi farväl och gingo vår väg.

På aftonen hade vi åter sammankomst i den skandinaviska metodistkyrkan. Der var mindre folk nu än dagen förut,

men kyrkan var ändå nästan full. Efter predikan helsade jag på åtskilliga personer. Bland andra träffade jag en äldre qvinna, som i förra tider varit vän i C. O. Rosenii hem i Stockholm. Hon hade varit honom synnerligen tillgifven.

»När han dog, sade hon, då dog äfven jag.»

Hennes tro hade hängt på honom. Hon blef mormon och var det i 17 år. Nu hade Gud hjelpt henne ur denna

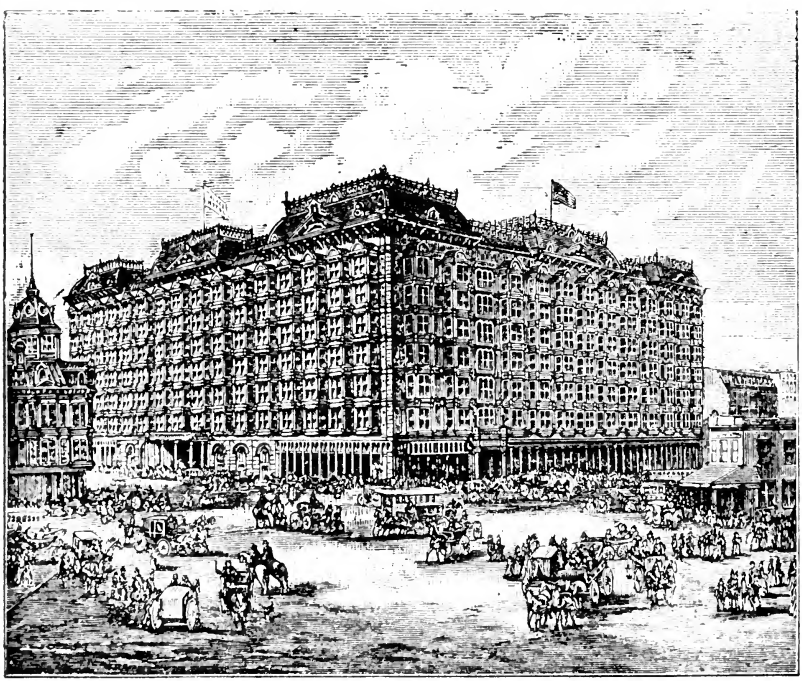

Palace Hotel i San Francisco.
Se sid. 550.

snara, och hon fröjdades öfver hans nåd. Må Gud i sin nåd lösa många på samma sätt.

Vi skulle resa kl. 6 följande morgon och beställde derför på hotellets kontor väckning till kl. 5. Men vakten försof sig. Rylander vaknade, sprang ned till honom och frågade, hvad han tänkte på.

»Jag har sofvit», svarade han helt lugnt.

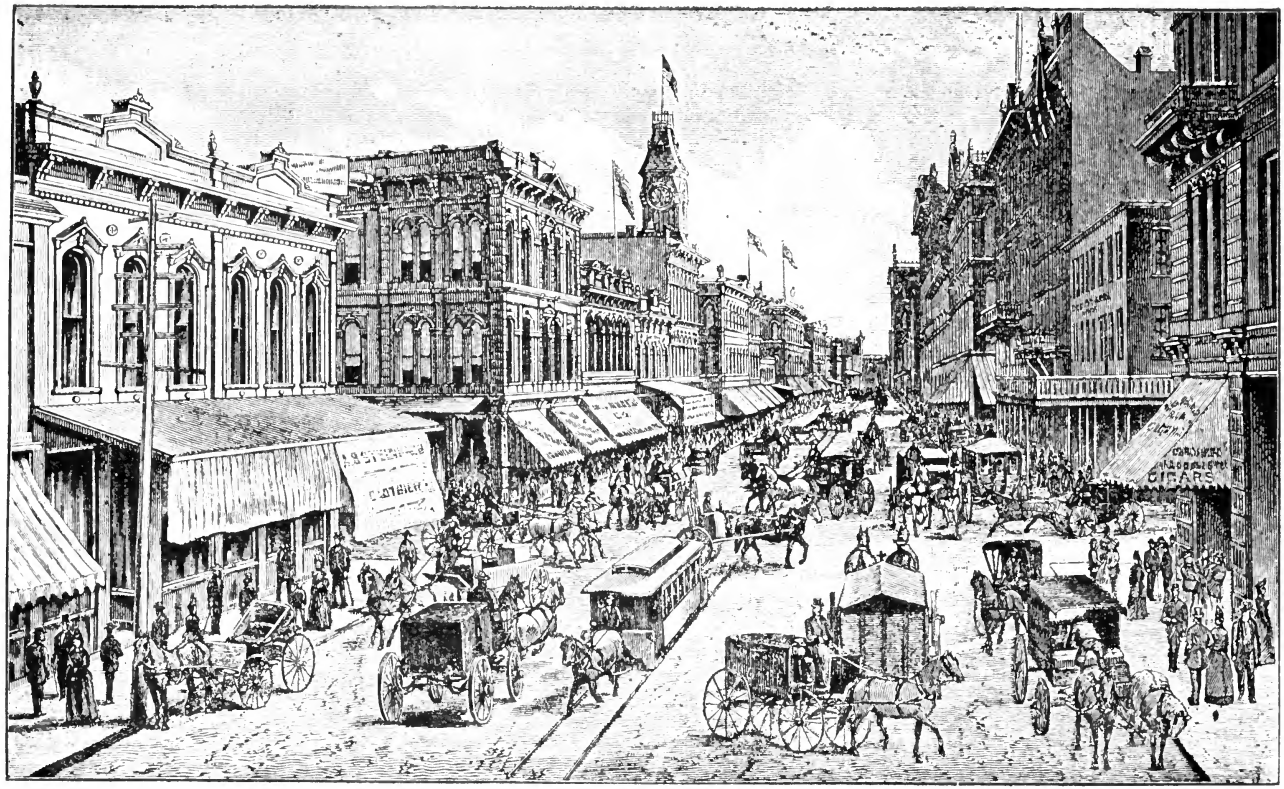

Portland i Oregon. Se sid. 558.

»Men ni skulle ju väcka oss kl. 5, ty vi måste af med tåget kl. 6», sade Rylander.

»All right, svarade han, plenty time.» *

Rylander kom nu rusande upp till oss, bultade på vår dörr och ropade. Vi upp ur sängarne som blixten. Vi tvättade oss, så att det kunde vara lagom i mormonstaden. Så bar det af, det fortaste vi kunde, med en s. k. omnibus, ett eländigt åkdon. Vi hade 1 ½ eng. mil till stationen, och vi hunno verkligen dit, innan tåget gick. Men icke var det heller mer än jemt. De förr nämda fröknarna kommo ned för att säga farväl, men de kommo för sent, så att vi fingo se dem, först sedan tåget hade satt sig i gång. Emellertid viftade vi med våra hattar och näsdukar, så godt vi kunde.

Jag sade: »vi.» Dervid måste jag likväl meddela, att här i Salt Lake City skildes Hultman från oss. Han återvände till Omaha. Det var en stor saknad för mig, och jag tror nog, att det var en saknad äfven för honom. När vi kommo till Ogden, skildes äfven Rylander och hans familj ifrån oss för att fara till Chicago. Det var också en stor saknad. Han hade varit oss till mycken hjelp och trefnad genom sitt vänliga väsende samt genom sin kännedom om landet och alla dess förhållanden.

Så stodo nu Boring och jag ensamma på stationen. Vi måste vänta två timmar på det tåg, som skulle föra oss längre bort i vester.

* Rätt så; godt om tid.

Femtiotredje Kapitlet.

Promentory. — Tio mil på en dag. — Uppe i Sierra Nevada. — Cape Horn. — Sacramento. — Ankomst till San Francisco.

I Ogden måste vi återigen vrida våra klockor en timme tillbaka. Det var mycket tråkigt på stationen. Men snart bar det af. Jernvägen gick i början utefter Salt Lake öfver stora fält, som voro alldeles krithvita af salt och sågo ut, som om de vore betäckta med snö.

När man kommer mellan 50 och 60 eng. mil från Ogden, passerar man en station, som i jernvägsbyggandets historia eger en särskild märkvärdighet. Den kallas Promentory och ligger 1,084 eng. (160 sv.) mil från Omaha, 4,905 fot öfver hafvet. Der egde den 10 maj 1869 ett »jernvägsbröllop» rum, det vigtigaste i verlden, skulle man kunna säga. Denna dag mötte nämligen tvänne jernvägslinier hvarandra: den ena från östern, den andra från vestern. Genom deras förening sammanbundos för första gången genom jernväg Atlantiska oceanen och Stilla hafvet med hvarandra, och betydelsen deraf kan ej öfverskattas.

Vid detta högtidliga tillfälle var på den vidsträckta högslätt, som omgifver Promentory, ett stort sällskap församladt från alla håll af unionen. Här såg man de mest framstående statsmän, män hvilka blott för tillfällen af stor nationel betydelse kunde förmås att lemna sina göromål för att göra en så lång resa. Här såg man ock en afdelning soldater med blanka musköter och blixtrande bajonetter. Och framför allt, här vajade

i solskenet den amerikanska flaggan med sina stjernor och linier, sinnebilder af enhet, makt och framgång.

Allt var denna morgon lif och rörelse vid Promentory. Menniskor skyndade af och an, i glädjen tryckande hvarandras händer. En stor seger var ju vunnen.

Timmarne skredo sakta fram, tills solen stod högt på himmelen, med sina glittrande strålar belysande den plats mellan de två jernbanorna, som väntade på att få mottaga den sista tvärstocken och de sista skenorna, hvilka för alltid skulle förena dem. På båda banorna stodo långa rader af vagnar med otåligt frustande lokomotiv, som då och då läto höra en munter hvissling likasom för att deltaga i den allmänna glädjen.

Anordningar hade vidtagits för att genom telegrafen låta unionens alla större städer få veta sjelfva minuten och sekunden, då den högtidliga ceremonien egde rum. Inga andra telegrafiska meddelanden skulle på den utsatta stunden få befordras. Hela Amerika var såsom i en feberaktig spänning. I San Francisco hade man ledt trådar upp till eldsignaltornet för att låta den väldiga klockan derstädes förkunna nyheten öfver staden. Baltimore, Philadelphia, Boston, New-York, Cincinnati och Chicago väntade blott på det ögonblick, då den elektriska gnistan skulle meddela det glada budskapet, på det de sedan skulle få bringa det vidare ut öfver hela landet, ja hela verlden.

På utsatt tid framträdde presidenten Stanford, åtföljd af Central Pacific-banans ledande män, medan från andra sidan vicepresidenten, ledsagad af Union Pacific-banans styresmän, trädde dem till mötes. Vid de båda banornas ändpunkter stannade båda sällskapen, medan en pastor Todd nedkallade Guds välsignelse. Derefter nedlades på sin plats den sista tvärstocken, mästerligt arbetad af californiskt lagerträ samt försedd med silfverplåtar med passande inskrifter. Så snart det var gjordt, lades de sista skenorna ut, en af hvardera banans bolag. De sista spikarne buros nu fram, en af guld från Californien, en af silfver från Nevada, en af guld, silfver och jern från Arizona. Presidenten fattade hammaren, gjord af gediget silfver. Vid dess handtag voro fästa telegrafiska trådar. Det första slaget på guldspikens hufvud skedde precis kl. 12, och i samma sekund flög genom de telegrafiska trådarne nyheten om den vigtiga tilldragelsen ut öfver hela landet. För hvarje spik, som slogs

in, höllos tal; och när allt var färdigt, genljöd luften af den hänryckta mängdens jubel- och hurrarop.

Nu nalkades ett lokomotiv från Central Pacific-banan och ett från Union Pacific-banan. De helsade hvarandra vid sjelfva skiljolinien genom att stöta ihop sina breda nosar.

Strax efter verkets fullbordan utbyttes den silfverbeslagna tvärstocken med sina dyrbara spikar mot en af furu. Men icke desto mindre gjordes genast af relikjägare ett attentat mot denna, såsom varande den *sista* tvärstocken. Inom några ögonblick var den hackad i bitar och spillrorna bortförda som minnen från denna minnesrika dag. Till och med en af de sista skenorna blef så urhuggen, att den måste tagas upp och ersättas med en ny. Flere månader efteråt påträffades en entusiastisk person, som ur den »sist» nedlagda tvärstocken höll på att skära sig en liten bit. Han var stolt öfver denna lilla träflisa, ty den var ju från den *sista* tvärstocken. Han visste icke han, att väl ett tjog tvärstockar hade nedlagts på samma plats, sedan den ena efter den andra huggits i bitar.

I de vagnar, som tillhörde de olika jernvägslinierna, väntades de inbjudna gästerna af en storartad måltid. När solen gick ned, hördes från de båda lokomotiven en lång afskedshelsning. Bröllopet var till ända, och alla gästerna fördes snabt till sina skilda hem i aflägsna delar af det stora landet.

Ett litet stycke vesterut från Promentory står tätt intill banan en stor tafla, hvarpå man läser:

»*Tio mil spår på en dag.*»

Tio mil längre vesterut mötes man af en liknande tafla med samma inskription. Dessa taflor utmärka den sträcka af banan, som Central Pacific-bolaget färdigbygde *på en enda dag* under uppsigt och kontroll af dertill utsedde opartiska personer. Utan tvifvel står detta icke blott i Amerika utan äfven i hela verlden såsom något alldeles enstaka.

Under de båda jernbanornas byggande uppstod mellan de två bolagen en liflig täflan om, hvilketdera som på en dag skulle kunna bygga längsta spår. Denna täflan började tidigt år 1868. Union Pacific lade ut sex eng. mil; snart derpå lade Central Pacific ut sju mil, så åter Union sju och en half mil. Central Pacific-männen ville emellertid icke låta sig öfverträffas.

De lofvade nu, att de skulle kunna lägga tio mil på en dag. Union Pacifics vicepresident vågade tio tusen dollars på, att detta icke vore möjligt. Men Central påstod, att det *skulle* ske. När endast fjorton mils spår återstodo af hela banan, tog arbetet en morgon sin början med amerikansk kraft i närvaro af många framstående män från östern och vestern. Det var den 29 april 1869.

När den med skenor lastade vagnen kom till änden af spåret, drogo fyra med jerntänger försedda män de två skenor, som å ömse sidor lågo ytterst, ned från vagnen och lade dem på tvärstockarne. Vagnen sköts nu fram öfver dessa skenor; processen upprepades igen o. s. v. Bakom de fyra männen kom ett lag arbetare, hvilka till hälften drefvo in spikarne och skrufvade på skarfjernen. Ett stycke efter dem följde några kineser, som drefvo in spikarne helt och hållet. Derpå följde ytterligare en afdelning kineser, hvilka gingo två och två på hvar sin sida om spåret, de ena försedda med skoflar, de andra med hackor. Dessa grusade banan. Den hastighet, hvarmed alla dessa processer utfördes, var så stor, att 240 fot spår lades ut på en minut och 47 sekunder.

Hvilken oerhörd mängd materiel som erfordras för att bygga tio eng. mil jernväg, kan läsaren göra sig en föreställning om genom följande siffror. Dertill fordras 25,800 tvärstockar, 3,520 jernskenor, 55,000 spik, 7,040 skarfjern och 14,080 bultar, vägande tillsammans nära 44 tusen centner.

För att framskaffa all denna materiel användes 4,000 män och hundratals vagnar. Den disciplin, som arbetarne vant sig vid, gjorde, att de i vanlig tid på morgonen kunde börja i all sköns lugn samt sedan stadigt och jemt rycka fram till kl. 1.30 e. m., då hela hären fick göra halt. Åtta eng. mil hade då fullbordats på sex timmar. I samma ögonblick körde ett tåg fram, och bolaget serverade hela den stora arbetsstyrkan jemte de medföljande gästerna en präktig middag. Efter rasten satte sig den väldiga skaran åter i rörelse, och på slaget 7 voro 10 mil och 200 fot färdigbygda.

Kommittén uttalade sin stora belåtenhet, hvarefter en af dess ledamöter sprang upp på lokomotivet och på fyratio minuter tillryggalade de tio milen för att bevisa, att arbetet var väl gjordt.

Anläggandet af Union och Central Pacific-banorna tvärs öfver Amerikas fastland hör utan gensägelse till de märkligaste företagen i vår tid. Det ögonblick, då detta jättearbete företogs, inträdde för den stora vestern en ny tidsålder. Från denna tid kan den räkna sin oerhördt hastiga utveckling. År 1865 tog verket under högtidliga ceremonier sin början. Då förutsade en af de mest entusiastiske männen, att den kolossala vägbyggnaden skulle vara färdig inom fem år. De fleste logo åt en sådan fantast. General Sherman yttrade bl. a.: »Jag skulle icke ens åt mina barnbarn våga köpa en biljett på denna bana.» Så aflägsen syntes honom tiden för hennes fullbordan. Fem år derefter åkte han sjelf på henne ända fram.

Hela sträckan var färdig på *tre år, sex månader och tio dagar*. Den beräknades hafva kostat 186½ millioner dollars.

Knappast någonting har i civilisationens intresse på så kort tid uträttat så mycket som denna bana. Ingenting har så som hon bidragit till att göra slut på indiankrigen äfvensom på de organiserade röfvareband, hvilka förut härjade vestern. För att landvägen komma mellan San Francisco och New-York åtgingo förr två månader under oerhörda ansträngningar och stora faror. Nu fordras endast en veckas tid, och hela den veckan kan man tillbringa i de beqvämaste salonger under hvarjehanda lifvande samtal och tidsfördrifvande sysselsättningar.

Naturligtvis betraktade de vilda indianstammarne de inkräktningar, som lokomotivet med sina vagnar gjorde på deras jagtmarker, såsom ett djerft anfall från en fiende, mer hemlighetsfull och mäktig än någon, som de dittills haft att bekämpa. Ångmaskinens gälla hvissling, den tjocka svarta röken ur dess skorsten och hela tågets buller fylde deras vidskepliga själar med undran och fasa. Först betraktade de endast på afstånd det främmande vidundret. Se teckningen på sid. 448. Men småningom blefvo rödskinnen djerfvare. De beslöto att fånga »eldvagnen», ett försök, som dock slog illa ut.

Till sist bemannade sig en beryktad höfding i Arizona. Han reste med ett stort följe indianer flere hundra mil för att lära känna den »förskräckliga» maskinen. Och nu ser man indianer i stora sällskap åka efter »odjuret».

Men jag återgår till min berättelse. Sedan vi lemnat Promentory, gick vägen än genom ökenland, kända för sina häg-

ringar, än genom trakter med vulkanisk natur, rika på basaltklippor, lavabildningar och heta springkällor.

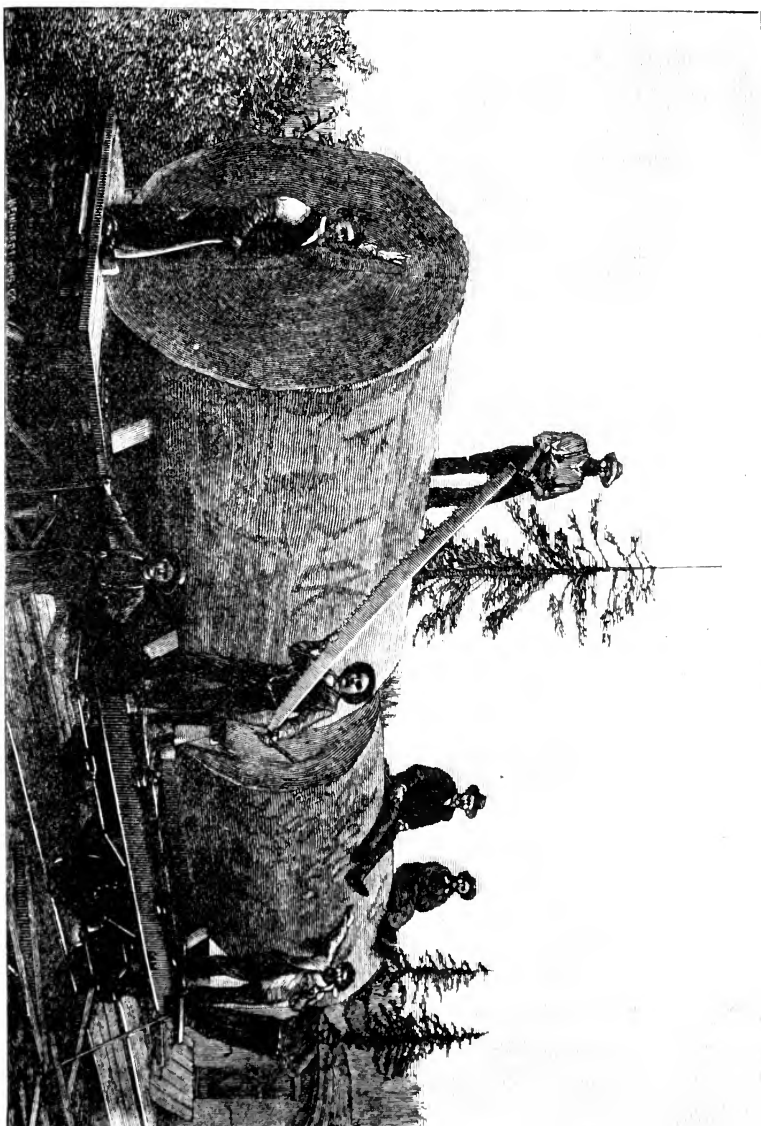

Jättetall från Amerikas vestkust. Se sid. 557.

Nästa dag kommo vi till Sierra Nevada, och nu skulle banan upp öfver denna skyhöga bergskedja. Det är alldeles omöjligt

att beskrifva alla de besynnerliga stigningar och slingringar, som hon här gör. Ibland ser man ända till tre banor, som

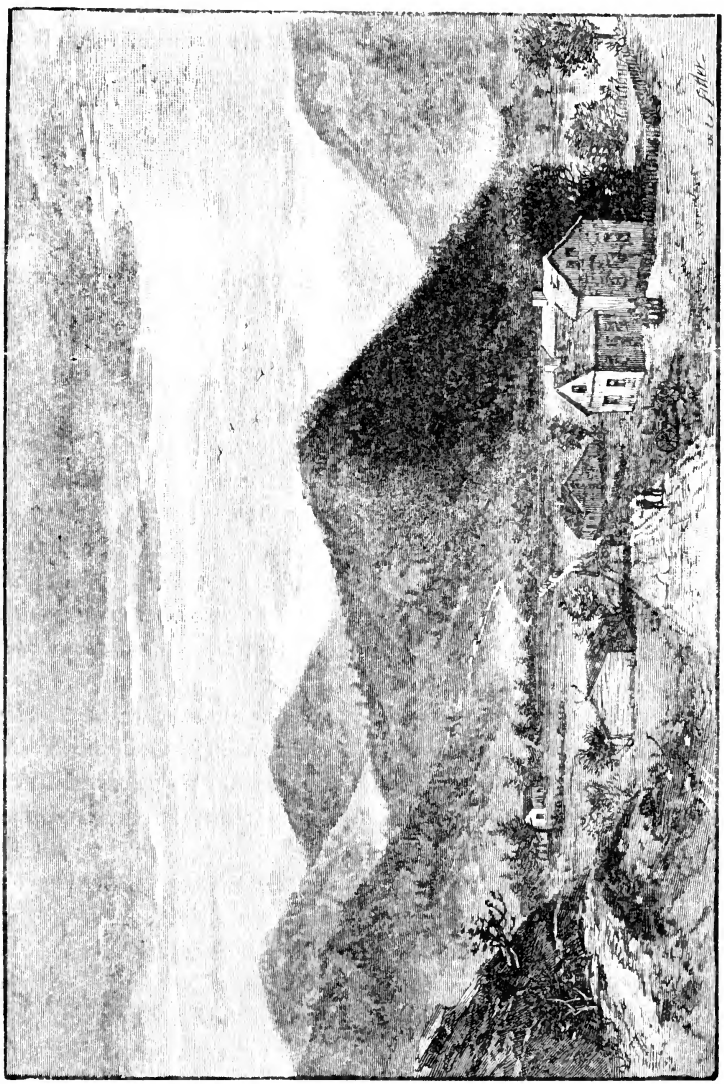

Farm i Washington State. Se sid. 562.

löpa nästan parallelt med hvarandra, den ena ofvanför den andra och man blir högst förbluffad, när man kommer underfund med,

att det är *en och samma* bana, och att man sjelf inom några minuter skall passera i motsatt riktning på det närmast ofvanför liggande spåret för att efter ytterligare några minuter vara uppe på det tredje. Boring och jag voro ibland af olika tankar, om det spår, som vi sågo så nära öfver eller under oss, kunde höra till vår väg. Men vi blefvo snart öfverbevisade, att så var. Stundom åker man uppe på höjder sådana, att man hisnar, när man ser ned. Ibland far man öfver svindlande bråddjup på broar, som åtminstone synas så spensliga, att man gör klokast i att icke se på dem, förrän man väl kommit öfver. Ibland går tåget genom tunlar, som äro bygda af trä till skydd mot de förfärliga snöfall, som här alla vintrar ega rum. Man kan föreställa sig våldsamheten af dessa snöfall, då man får höra, att banan till följd af ett sådant sistlidne vinter (1889—90) var ofarbar, jag vill minnas i 14 dagar. Central Pacific-banan har en jättesnöplog, som är 28 fot lång, $10^1/_2$ fot bred, $13^1/_4$ fot hög samt väger nära 420 centner. Den skjutes ibland af tio lokomotiv med en hastighet af 60 eng. mil i timmen.

Trätunlarne följa ofta tätt efter hvarandra. På ett stycke af banan bilda de tillsammans med några sprängda tunlar så godt som en sammanhängande kedja af 28 eng. (=$4^1/_2$ sv.) mil. Om alla trätunlar, bygda af Union och Central Pacific-jernvägarne ställdes i en linie, skulle de bilda en längd af nära hundra eng. (= 15 sv.) mil.

Den högst belägna stationen på banan är Summit. Hon ligger mer än 7 tusen fot högt öfver hafvet. De omgifvande bergstopparne höja sig ända till 10 tusen fot. Hela stationen är fullständigt öfverbygd med bräder, ohyflade och grå, hvilande på sparrar, också ohyflade och grå. Det har naturligtvis varit nödvändigt att göra allting så billigt som möjligt. För att gifva mina läsare någon föreställning om, huru det ser ut i dessa trakter, hänvisar jag dem till den bild af Summit med dithörande trätunlar, som finnes på sid. 449. Derjemte skall jag taga mig friheten att på sid. 457 visa bilden af ett jernvägshotel, som jag sjelf i förbifarten fotograferade i samma bygder. Summit-trätunneln är den längsta af alla. Den är 1,659 fot.

Det händer, att gnistor från lokomotiven tända eld på dessa trätunlar. Sällan orsakar dock detta något längre uppehåll för tågen. Jernvägsbolaget har nämligen för sådana hän-

delser material af alla slag till hands; och med sin tillgång på arbetskrafter kan det reparera nästan lika fort, som något blir förstördt. För att hastigt kunna släcka en utbrytande eldsvåda i tunlarne står ständigt ett eldadt lokomotiv uppe på Summit station, försedt med en stark pump samt åtta stora vattencisterner.

Tåget stannade en liten stund på Summit station. Boring och jag gingo ut för att se oss omkring. När vi gått några steg, läste vi till vår öfverraskning på väggen med svart färg de orden målade: »Come to Jesus» (Kom till Jesus). Någon gudfruktig resande hade uppenbarligen satt dit denna inbjudning, och man hade haft försyn för att stryka bort den.

När vi kommo in i Californien, voro vi utsatta för en liten jernvägsolycka. Ett tåg, som kom vesterifrån, hade urspårat och förstört banan, så att vi blefvo sinkade i fyra timmar. Det var förfärligt hett, såsom om vi hade stått framför en bakugn. Vi voro ute och sågo på, huru man försökte hjelpa upp lokomotivet på banan igen. Medan vi så vandrade omkring, ställde sig Boring och stampade på en tvärstock. Den gick tvärt af. Den hade naturligtvis underifrån ruttnat, och utan tvifvel voro många af samma dåliga beskaffenhet. Man måtte icke se om banorna synnerligen noggrant i dessa bygder. På långa sträckor observerade jag också, huru, vid skenornas förening med skarfjern, bultar voro inslagna endast i hvartannat hål. Icke är det att undra på, att så många olyckor förekomma här.

På tåget funnos några indianfamiljer. De hade icke tillträde till vagnarne utan fingo sitta på platformerna vid vagnarnes ändar. Sannolikt åka de der för ringa pris, kanske t. o. m. gratis. Jag glömde fråga derom. De fleste voro klädda till hälften på amerikanskt, till hälften på indianskt vis, sågo feta ut och voro mycket smutsiga.

Några mil innan man kommer till Sacramento, Californiens hufvudstad, passerar banan en punkt, benämd Cape Horn, som företer de mest storartade scenerier. Jag kan icke beskrifva denna punkt bättre än genom att låta mina läsare se en bild deraf (sid. 464). Man befinner sig der högt uppe på bergväggen, och så nära bråddjupet, att det tyckes, som skulle man nästan från vagnen kunna hoppa direkt ned i floden, som flyter 2,500 fot nedanför i dalen. Från bergväggen passerar man sedan öfver en klyfta på en bro, som är 113 fot hög och 878 fot lång.

När banan öfver Cape Horn bygdes, måste de män, som bröto den första grunden dertill, hållas fast med rep, till dess tillräckliga fotfästen kunde hålkas ut i de nästan lodräta klipporna. Det var kineser, som, like en här af myror, utförde detta storverk.

Från Cape Horn går nu banan alltjemt utför, och landskapet blir allt mer leende. Vi anlände till Sacramento, kl. 8 e. m., d. v. s. 4 timmar senare, än vi skulle. Knapt hade vi trädt ut ur vagnen, förrän en person steg fram och helsade på mig. Det var en svensk metodistpastor, som hette Liljegren, hvilken förut varit i Gefle. Det var ett öfverraskande kärt möte. Med honom följde en äldre herre och ett yngre fruntimmer, som tillhörde hans församling i Sacramento, och som visade mig mycken vänlighet. Guds folk är i sanning *en* familj, och det känner man vid sådana tillfällen bäst.

I Sacramento åto vi qväll. Man sade, att tåget skulle stå der en half timme. Emellertid visste jag icke ordet af, förrän jag fick se, att det började röra sig, långt innan den bestämda tiden var inne. I Amerika hvarken ringes eller blåses signal för tågs afgång. När tiden är inne, sätter det sig i gång och dermed punkt. Jag måste springa af alla krafter för att hinna upp det. Lyckligtvis kom jag också med.

Vid en station, som heter Benicia, stöter jernvägen intill en bred vik eller sjö, öfver hvilken tåget föres på ångfärja. Denna färja sades vara den största i verlden. Hon är 424 fot lång och 18 fot hög. Längs däcket gå flere jernvägsspår. Färjans två maskiner sägas kunna arbeta med en styrka om två tusen hästkrafter hvardera. Det låter fabelaktigt. Då vi foro på färjan, stodo der icke mindre än tre tåg.

Sedan vi kommit öfver till andra stranden, hade vi icke långt qvar till staden Oakland i Californien. Der mötte oss predikanten Lindqvist, pastor för en svensk församling på platsen, m. fl. vänner. Tåget stannar der, och man fortsätter färden från Oakland till San Francisco på en kolossal färja, som går öfver den omkring 5 eng. mil breda vik, hvilken skiljer de båda städerna åt. Färjan var ett stort flytande palats, inredt med den allra största lyx.

I San Francisco voro flere vänner oss till mötes vid stationen. Klockan var $^1/_2$ 12 på natten, när vi kommo dit. Predikanten Andersson, föreståndare för den församling, som jag

här skulle besöka, låg sjuk. Jag bodde likväl i hans hem. Här såg jag för första gången i Amerika en enmanssäng. Jag vill derför icke påstå, att icke sådana kunna finnas äfven på andra ställen. Men betecknande var, att jag icke heller i de stora möbelmagasin, som jag besökte, upptäckte någon. Öfverallt har man stora breda dubbelsängar, som upptaga en icke obetydlig del af sängkammarens golfyta. Det går icke an att skjuta ihop dem, utan de stå der som kolossala, mer eller mindre fint arbetade lårar. Detta låter sig ock ganska bra göra, der man icke under dagens lopp behöfver vistas i »bäddrummet». När man måste hafva liggplatser i dagrummen, användas dertill gemenligen ett slags mycket trefliga sängar, som under dagen slås upp mot väggen och då se ut som skåp, ofta riktigt eleganta.

Samma dag, jag kom till San Francisco, hade på morgonen vid jernvägsstationen Lathrop icke långt från Sacramento en händelse inträffat, som är ganska betecknande. En öfverdomare var stadd på embetsresa, åtföljd af en sheriff, som af Förenta Staternas generalprokurator fått i uppdrag att vaka öfver hans säkerhet. En domare, som en gång blifvit af honom för embetsmissbruk dömd till några månaders fängelse, hade sedan dess på det bittraste hatat honom och föresatt sig att döda honom. Denne var nu med på tåget uppenbarligen i afsigt att verkställa sitt uppsåt. I Lathrop intogo passagerarne frukost. Midt under måltiden reste sig domaren från bordet, ställde sig bakom öfverdomarens stol och gaf denne ett våldsamt slag öfver ansigtet, under det hans ögon lågade af hämdfullt raseri. I samma ögonblick reste sig sheriffen, drog sin revolver och sköt ned honom på stället. Det blef naturligtvis en allmän bestörtning. Alla menniskor rusade upp från bordet och sprungo ut med undantag af en engelsman. Denne, som var lejonjägare till yrket, satt helt lugnt qvar och spisade färdigt samt begagnade sig af den allmänna förvirringen endast så till vida, att han aflägsnade sig utan att betala för maten.

Femtiofjerde Kapitlet.

Californien. — San Francisco. — Skandinaverna der. — Klimatet.

Det var onsdagen den 14 aug. vi anlände till den verldsbekanta staden San Francisco i Californien. Hvem har icke hört talas om Californien? För fyra tiotal af år tillbaka tilldrog det sig hela verldens uppmärksamhet genom de guldfyndigheter, som man der hade upptäckt, och som vållade en häftig guldfeber både i Amerika och Europa. En oräknelig skara menniskor gaf sig af dit för att i hast samla stora rikedomar. Somliga lyckades, men de fleste misslyckades.

Det kan naturligtvis icke blifva fråga om att här skrifva en skildring öfver Californien, som kunde göra anspråk på något slags fullständighet. Utrymmet är dertill alldeles för ringa. Men några små anteckningar vill jag ändå göra.

Californien är deladt i tvänne områden: det sydliga, som tillhör Mexiko, och det nordliga, som tillhör Amerikas Förenta Stater. Det är om detta senare här är fråga. Dess areal är så stor som hela Sverige. I vester gränsar Californien till Stilla oceanen. Dess kust är i allmänhet brant och har icke många goda hamnar. Floddalarne i det inre landet äro utmärkta för sin stora fruktbarhet. Landet öster om Sierra Nevadas bergskedja är en stor ödemark med en eller annan fruktbar dal. Klimatet längs kusten är till följd af hafvets närhet mycket jemt. I San Francisco är medeltemperaturen för året ungefär 13½ grader C.; medeltemperaturen för

vintern är 10½ och för sommaren 15½. Nätterna äro i allmänhet svala. Inuti landet äro deremot temperaturvexlingarne större. Heta sommardagar kan det vara ända till 50 grader C. i skuggan och öfver 70 grader i solen. Men äfven der äro nätterna svala.

Californiens skogar äro utomordentligt storartade, men för närvarande äro de utsatta för en förskräcklig sköfling. Särskildt ryktbara hafva de jätteträd blifvit, som man omkring år 1850 upptäckte i Yosemitedalen, och som hafva fabelaktiga dimensioner. De växa i grupper, åtta till antalet, belägna på flere eng. mils afstånd från hvarandra. Hvarje grupp innehåller från 100 till 800 träd. Hvad angår trädens ålder, anses de största vara 15 à 19 hundra år gamla. På sid. 465 kunna läsarne se en stubbe, 6 fot hög, tillräckligt stor att utgöra dansbana för omkring 40 personer. Den är 26 fot i diameter. Den 4 juli (»frihetsdagen») 1854 dansade på den samma 32 personer; åskådarne och musikanterna voro 17, hela antalet alltså 49. På sid. 473 finnes en annan bild, som talar för sig sjelf. Landsvägen går tvärt igenom trädet, och ändå finnes på ömse sidor nog qvar för att hålla det samma upprätt och lefvande. Tyvärr hade jag icke tid att besöka Yosemitedalen, som är en af Californiens största märkvärdigheter.

Californiens två största kända träd äro bekanta under namnen »skogens fader» och »skogens moder». Det senare är vid foten 84 (enligt andra uppgifter 90) fot i omkrets utan bark. Det är 321 fot högt, och dess bark är 11 tum tjock; den lägsta grenen sitter 137 fot öfver marken. Ännu större är dock »skogens fader». Tyvärr ligger han numera omkull, och öfre delen är splittrad. Ursprungligen har han varit omkring 440 fot hög, således mycket högre än de nya tornen på Upsala domkyrka. Han är 110 fot i omkrets utan bark. Invändigt är han bränd, och ihåligheten har en genomskäring af omkring 11 fot. En man kan rida in i den samma 82 fot långt och sitta rak på hästryggen. En vanlig häst kan gå 90 fot djupt in.*

* Sedan ofvanstående var färdigt till tryckning, har jag i chicago-tidningen Missionsvännen för 18 okt. 1890 läst följande notis:

Californias största träd. Från Fresno, Cal., meddelades i tisdags förra veckan: det största träd i verlden har just nu upptäckts i detta county af ett säll-

Från det inre Californiens öde fjälltrakter ser läsaren på sid. 480 en bild, som, på samma gång den visar landskapets

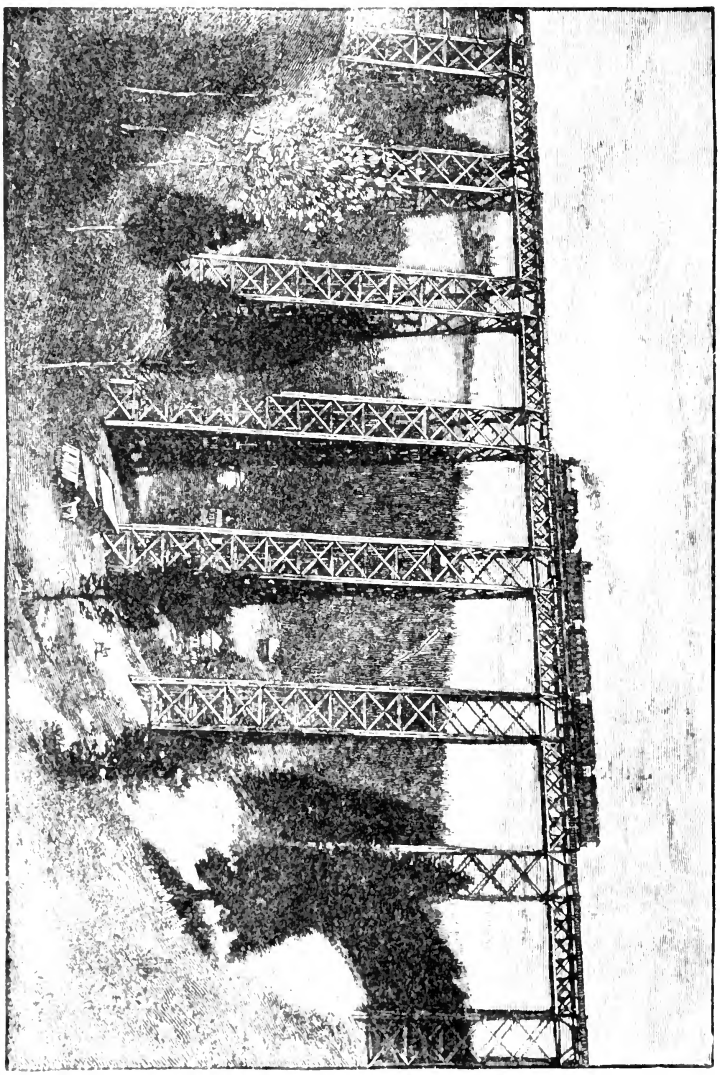

Viadukt på Northern Pacific jernväg. Se sid. 567.

natur, tillika gifver en inblick i det öfverdåd, som ej sällan utmärker turistlifvet, isynnerhet det engelska.

skap björnjägare. Trädet, som antagligen aldrig förut skådats af menniskoöga, mäter fyra fot från marken 129 fot och 5 tum i omkrets.

Ehuru den odlingsbara marken i Californien icke utgör mer än $^1/_8$ af statens hela yta, lemnar den dock en betydlig

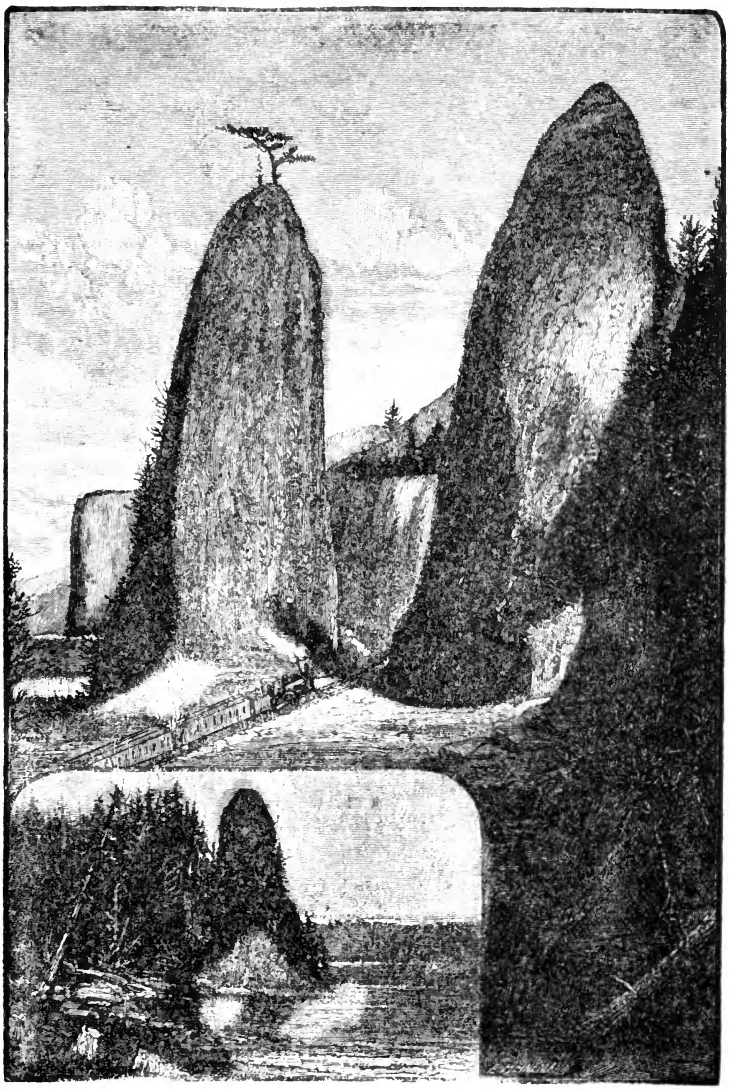

Bild från Northern Pacific jernväg. Se sid 567.

mängd spanmål till utförsel.* Vin- och fruktodlingen är ut-

* Skörden i Californien sker mycket tidigt. Sålunda torgfördes t. ex. det första hvetet af 1890 års skörd redan den 18 maj s. å., hvilket dock var ovanligt tidigt.

omordentligt storartad, och Californiens frukter äro, så väl i anseende till storlek som till beskaffenhet, utmärkta. Läsaren kan få en föreställning derom genom att taga i betraktande teckningen på sidd. 488 och 489. Det är päron, som förslå. En af Californiens vigtigaste näringar är fårafveln. Produktionen af ull är der större än i någon annan af unionens stater.

Verldsbekant är Californiens stora rikedom på mineralier, särskildt guld. Från 1848, då guldet der upptäcktes, till 1881, uppgick guldproduktionen till nära 1,000 millioner dollars. Under den värsta guldfebern i början af 1850-talet voro omkring 100,000 personer sysselsatta med guldvaskning.

Californiens befolkning utgjorde 1830 något öfver 23,000 personer, deraf endast omkring 4,500 hvita. År 1880 hade staten redan 900 tusen personer, deraf 75 tusen kineser och 30 tusen indianer. För närvarande går nog befolkningen upp till vida öfver 1 million. Af dem bor nära hälften i San Francisco och närmaste trakten der omkring.

År 1882 antogs af kongressen och presidenten i Amerika en lag, som förbjöd kinesers invandring under loppet af 10 år. Denna lag utgår alltså med år 1892 men torde då komma att förnyas. Hvad man har emot kineserna, är isynnerhet det att de, till följd af sin arbetsamhet och sina enkla lefnadsvanor, kunna arbeta för ringa dagspenning, hvarigenom de sätta ned arbetsförtjensten för den hvita befolkningen.

San Francisco är, såsom jag nämt, icke Californiens hufvudstad, men det är i alla fall Californiens och vestkustens största och mest betydande stad. Det är beläget på norra änden af en lång, 6 eng. mil bred landtunga, som omgifves i vester af Stilla oceanen, i öster af San Fancisco-viken. Denna vik är 40 eng. mil lång och är en af de bästa hamnar, som finnas i verlden. Inloppet till den samma kallas Golden Gate och är utmärkt vackert samt försedt med ett fästningsverk. Viken upptäcktes af en franciscanermunk år 1769 och kallades af honom San Francisco-viken. Något senare grundade Franciscanerorden en mission bland indianerna, der San Francisco nu är beläget. Platsen kallades Yerba Buena ända till 1847, då den fick sitt nuvarande namn San Francisco.

Staden är bygd delvis på land, som blifvit utfyldt i viken, delvis på höga och branta sandkullar. Stora kostnader hafva blifvit nedlagda på att afjemna de senare, men ännu finnes så mycket qvar af dem, att främlingen icke kan undgå att känna en rysning, när han på kabelvagn skall färdas utför dessa branta backar. Om vagnens gripare skulle släppa, så vore han dödens barn inom några minuter. Men äfven i de starkaste stigningar gå kabelvagnarne lätt och jemt. På sid. 497 kunna läsarne se en gata i San Francisco med en mycket brant backe. I de lägre delarne af staden, der marken är ganska jemn, gå spårvägslinier, som dragas af hästar.

Länge var San Francisco utan betydelse. År 1830 bestod dess befolkning af endast 3 hundra personer, och år 1847 hade den vuxit till 469. En vändpunkt i dess utveckling inträdde med upptäckten af guldgrufvorna i Californien. Denna upptäckt skedde år 1848, och nu gick staden framåt med jättesteg. År 1870 hade den en befolkning af 150 tusen; år 1885 hade denna redan vuxit till 275 tusen, och för närvarande utgör den mer än 300 tusen. Om stadens närvarande utveckling kan man göra sig ett begrepp, då man hör, att år 1881 uppfördes der 535 nya byggnader, år 1885 nära 15 hundra och år 1887 omkring 2,150 med ett byggnadsvärde af nära 11 millioner dollars.

San Francisco är en mycket betydande fabriksstad. I dess verkstäder sysselsattes år 1885 ungefär 40 tusen personer, och värdet af dess fabrikation uppgick till nära 90 millioner dollars. Nu går det säkert upp till 100 millioner. Handeln och sjöfarten äro äfven mycket lifliga.

Flere stora eldsvådor hafva gått öfver staden, isynnerhet voro åren 1850—51 olycksår. Under denna tid inträffade 4 eldsvådor, hvilka tillsammans vållade en förlust af minst 15 millioner dollars. Det oaktadt voro ännu, så vidt jag kunde se, nästan alla boningshus bygda af trä.

Byggnadsstilen är i allmänhet mycket vacker, och man ser, att egarne icke hafva sparat på penningar. Ofta äro husen målade så, att de se ut, som vore de af marmor eller af annan sten. Många gånger stod jag beundrande inför dyrbara hus och tänkte: »Detta är ändå af sten.» Men när jag kom närmare, så var det trä alltsammans. Jag förstår icke,

hur en eldsvåda skulle kunna hejdas, om den bröte ut i San Francisco. Mellan husen finnes ingen tillstymmelse till brandmurar. Trottoarerna äro ock till stor del af bräder. Och detta i en stad, som lär vara en af de rikaste på hela jorden!

På det kyrkliga området är det i San Francisco såsom annorstädes i de större städerna i Amerika. Der finnas en massa olika samfund med sina kyrkor. De senares antal belöper sig till nära 150. Dertill komma åtskilliga förhyrda lokaler, der religiösa möten hållas. Främsta rummet intager katolicismen, som räknar 23 kyrkor. Lutheranerna hafva 8.

För så väl den lägre som den högre undervisningen har San Francisco offrat stora summor. Utom de offentliga skolorna finnas der omkring 100 privata läroanstalter, af hvilka somliga äro mycket rika. De ega storartade byggnader och hafva ett lärjungeantal af tillsammans 10 tusen barn. Tillståndet i dessa skolor skall dock enligt uppgifter, som jag sett offentliggjorda, icke vara det bästa. För någon tid sedan hände, att en 12-årig gosse hotade läraren med revolver. Med anledning deraf företogs en visitation, hvars resultat var, att man från barnen tog i beslag 35 revolvrar och 12 dolkar.

Likasom alla stora städer i Amerika är äfven San Francisco försedt med en stor mängd krogar. Deras antal går upp till 4 tusen, en förskräcklig förbannelse.

I San Francisco finnas omkring 9 tusen skandinaver. Af dessa äro närmare 5 tusen svenskar. Skandinaverna här äro mer än i de östra staterna sammanblandade med andra nationer. En stor del af dem begagnar aldrig sitt modersmål. Många svenska mäns barn få här aldrig tillfälle att lära sig svenska språket, och detta försvårar i många afseenden den andliga verksamheten bland våra landsmän. De flesta svenskarne äro handtverkare eller vanliga arbetare. De äro mycket få, som ega en mer framstående ställning. Handtverkare, isynnerhet skräddare och snickare, synas hafva lättast att erhålla arbete med god betalning (stundom ända till 3 à 4 dollars per dag). Personer utan något visst yrke hafva deremot ofta svårt att finna varaktig sysselsättning med en betalning, som någorlunda motsvarar lefnadskostnaderna. Deras daglön är vanligen 1,60 á 2 dollars.

I San Francisco lärer fackföreningsväsendet vara mycket utveckladt. En svensk arbetare, som varit der några år, omtalade för mig, att det inom många yrken är nästan omöjligt att få arbete, derest man ej tillhör fackföreningen. Om en arbetsgifvare anställer en sådan arbetare, så strejka de andra. Föreningen bestämmer ock priserna; och tager en arbetare lägre betalning, så blir han utstött ur föreningen. Sålunda sade den nämde arbetaren, att han väl kunde nöja sig med mindre, än hvad han hade, men att han måste taga, hvad fackföreningen bestämt.

Flertalet af svenskarne befattar sig icke med någon religion alls. Det är alls icke ovanligt att träffa personer, som ej besökt någon kyrka eller andlig sammankomst på 15 à 20 år. Här finnas dock flere skandinaviska kyrkor, fastän ingen af dem räknar något större antal medlemmar. Trenne af dem äro lutherska, och en metodist-episkopal. Den svenska missionsförsamlingen bildades år 1877. Ända till år 1886 saknade hon en egen lokal och höll sina sammankomster i en sal, som tillhörde en episkopalkyrka. Men nämda år lyckades hon för billigt pris få köpa en liten kyrka, som en tysk församling ville sälja. Den rymmer något öfver 200 personer och kostar vid pass 8 tusen dollars.

I staden utgifves en svensk politisk tidning, benämd »Vestkusten». Jag gjorde ett besök på dess lokal.

Bland de saker, som mest förvåna främlingen, när han kommer till San Francisco, är klimatet. Kommer han i sjelfva högsommaren, då det i de östra staterna råder en tryckande värme, så behöfver han i San Francisco söka reda på en god öfverrock för att kunna hålla sig varm, isynnerhet på eftermiddagarne och om nätterna. Några egentliga sommarkläder behöfver man icke i San Francisco. Varma yllekläder bäras året om. Ja, jag såg många fruntimmer, som buro pelskragar och tjocka vinterkappor, och många åkdon voro försedda med ludna skinnfällar. Och detta i augusti månad. När jag en afton reste till Oakland, så brann en dugtig fyr i kaminen på färjstationen. »Det är lätt att förkyla sig i San Francisco», sade mina vänner till mig, när de sågo, hur jag var klädd. Men hvad ville jag göra. Jag hade lemnat min öfverrock i Chicago och beställt, att den skulle möta mig i Minneapolis i

början af september. Som en äkta nordbo redde jag mig också godt i sommarkylan i San Francisco.

Helt andra erfarenheter lär man göra, om man kommer dit på vintern. Medan man i staterna öster om Californien har mycket stark köld, finner man der det ljufvaste vårväder. Törnrosen sprider då sin doft, och flertalet af österns krukväxter blomma under bar himmel. När San Francisco-boarne i tidningen läsa om snöstormar, som rasa på andra sidan om Klippbergen, eller om bantåg, som fastnat i snödrifvorna uppe i Sierra Nevada och blifvit sittande der hela veckan utan att komma fram eller tillbaka, så kunna de sjelfva gå och njuta af trädens grönska och blommornas doft. Någon vinter i egentlig mening hafva de icke. Nog har det händt, att snö fallit, men den blir icke många minuter gammal. Vintern är regntiden. Den börjar i midten af november och fortsätter till i april eller maj. Dock regnar det icke hvarje dag, icke ens hvarje vecka. Regntiden är den skönaste årstiden i San Francisco. Sommaren eller den torra årstiden är icke så behaglig. Vegetationen är då af torkan gul och vissnande.

Femtiofemte Kapitlet.

Cliff House. — Predikan i San Francisco. — Golden Gate Park. — Kinastaden. — Juvelerarebutik. — Ostronmiddag hos en luleåbo. — Palace Hotel. — Predikan i Odd Fellows sal.

Nu gälde det att begagna tiden väl. Torsdagsmorgonen (d. 15 aug.) gjorde vi en utfärd till Cliff House, ett förtjusande ställe på kusten af Stilla oceanen. Vi färdades dit dels med kabelvagn, dels med ångspårvagn. Medan vi väntade på den senare, köpte jag vid ett fruktstånd för 10 cents, d. v. s. 38 öre, en del af en drufklase. Den vägde mellan 2 och 3 skålpund. När vinskörden är god i Californien, lär man få drufvor för en cent (ej fullt 4 öre) per skålpund, men nu kostade de omkring fem. Det var stora, utmärkt välsmakande bär.

Stilla oceanens kust företedde en obeskrifligt ståtlig anblick. Jag hade velat sitta der hela dagen för att betrakta Guds majestät. Vädret var utomordentligt härligt. Långa böljor slogo sakta upp mot den långsluttande hvita sandiga stranden. Längs efter denna såg man den ena gruppen af menniskor efter den andra, hvilka sutto och inandades den friska hafsluften, medan en hop små barn sprungo i sanden och blefvo våta om fötterna.

Cliff House är ett litet utvärdshus. Det ligger på ett klipputsprång, hvaraf det också fått sitt namn. Mellan 5 och 6 hundra fot der utanför stiga några små klippor upp ur hafvet. På dem ligger nästan ständigt en stor mängd sjölejon

och sälar, kanske ett par hundra till antalet, hvilka vältra sig i solen samt då och då rulla ned i vattnet för att svalka sig eller taga någon fisk. Det är förbjudet att på något sätt skrämma dessa djur. Också äro de så tama, att de icke det ringaste låta sig störas af den mängd åskådare, som de alltjemt hafva. Somliga af djuren voro mycket stora och feta. De vrålade beständigt, och ehuru deras läte icke var synnerligen vackert, var det ej utan intresse att höra derpå. Hela skådespelet var för öfrigt synnerligen tilldragande. En vy af stället ser läsaren på sid. 504.

Cliff House tillhör en rik amerikanare vid namn Sutro, som på berget der ofvanför har sitt hem, kalladt Sutro Heights. Vi besökte äfven detta. Genom en stor port kommo vi in i en utomordentligt vacker park, hvilken utan afgift står öppen för alla. Den prydes af vackra träd, dyrbara blomsteranläggningar och en stor mängd dyrbara byster. På högsta punkten låg huset. Det var af trä och försedt med ett högt utsigtstorn. Jag vände mig till ett fruntimmer på gården, lemnade henne mitt visitkort och frågade, om vi fingo gå upp i tornet. Hon befans vara dotter till egaren och var gift. Hennes far var stadd på resa i Europa. Den unga frun talade ledigt tyska, så att vi utan svårighet kunde språka med hvarandra. Med den största artighet i verlden bjöd hon oss att stiga upp i tornet, derifrån vi hade en obeskrifligt härlig utsigt. När vi kommo ned, bad hon oss stiga in i huset. Alltting var der så, som endast en rik man kan hafva det. Emellertid förklarade dottern, att huset nu var gammalt, »åtminstone 20 år», och skulle rifvas för att lemna plats för ett nytt, som vore mera tidsenligt. En bild af stället, sedt nedifrån landsvägen finnes på sid. 505.

I affärsstaden har Sutro ett bibliotek på 110 tusen band utom en mängd handskrifter. Detta tänker han flytta till Sutro Heights, der han för ändamålet skall bygga ett stort palats, innehållande dels boksalar, dels läsrum för studerande och andra, som kunna önska begagna sig af bibliotekets rika skatter. Det är amerikanskt.

Innan jag reste tillbaka till staden, köpte jag ett californiapäron. Aldrig i mitt lif hade jag kunnat göra mig en föreställning om, att det fans så stora päron. Jag kan icke be-

stämma, hvilket som är rättare att säga, att jag *åt* päronet, eller att jag *drack* det — så saftigt var det. Endast med

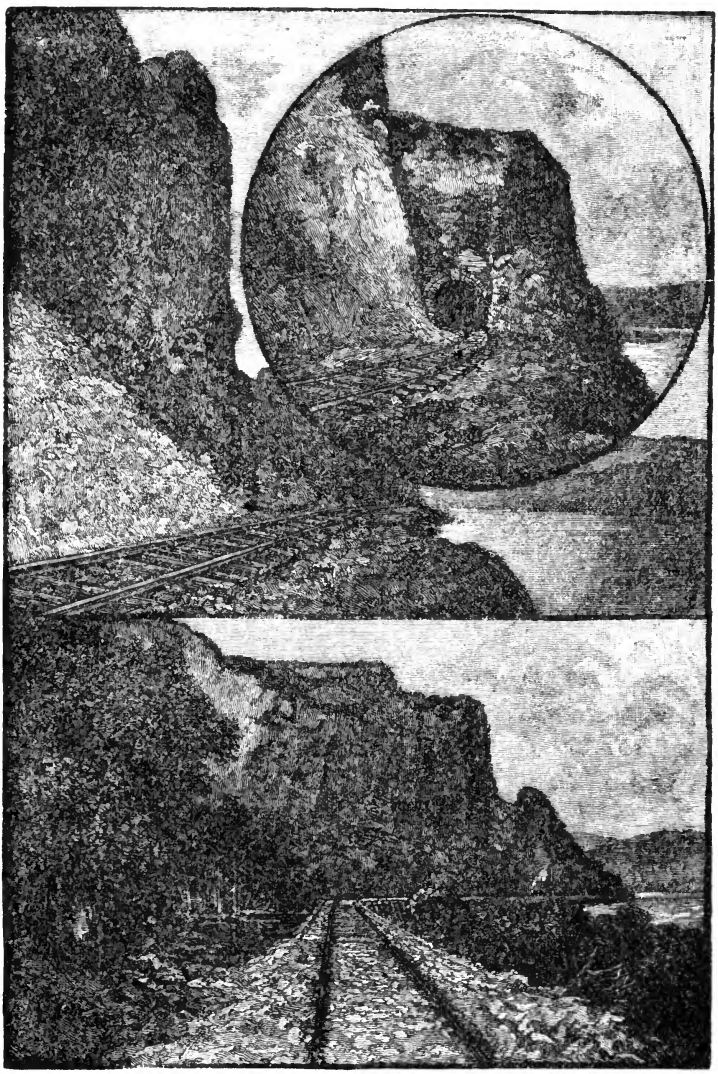

Bild från Northern Pacific jernväg.
Se sid. 567.

möda kunde jag i min mage bereda rum för det samma helt och hållet.

På aftonen predikade jag i en kongregationalistkyrka, den största som finns i staden. Hon var mycket fin och hade många sittplatser. Mycket folk var ock samladt. Dock fingo alla rum utan trängsel.

Fredagen gjorde vi återigen en utfärd till Cliff House. Det var ett allt för förtjusande ställe, för att jag icke skulle besöka det en gång till. Innan vi kommo dit, stego vi dock af vid en park, kallad Golden Gate Park, en af de finaste och dyrbaraste parker, som väl Amerika har att bjuda på.* Den är 3 eng. mil lång och $\frac{1}{4}$ eng. mil bred. Fordom var denna plats, likasom San Franciscos omgifningar i allmänhet ännu ära, ett sandhaf, der sanden yrde omkring i luften. Men under de sista 15 åren har man med en kostnad af omkr. en million dollars förvandlat den till, hvad den nu är. Ytterst väl vårdad var den också. Alla blomsteranläggningar voro utförda med en utmärkt smak och konstskicklighet. Öfverallt, hvart man vände sig, såg man den mest förtjusande tafla i alla möjliga färger. Ungefär midt i parken ligger ett kolossalt växthus af jern och glas. Det är 250 fot långt och 60 fot bredt samt har ett kupoltorn, som är 95 fot högt. Vi gingo ock igenom detta. Der sågo vi en mängd sällsynta och praktfulla växter från den heta zonen. O huru ljufligt framträder icke skaparens majestät i den oändliga mångfalden af dessa fina, mjuka, välluktande och mångfärgade blomster! Tänk, hvilken prakt den nya jorden en gång skall förete! När herren gör allting nytt, då skall hon i alla delar afspegla hans egen skönhet.

Att i denna park funnos konstgjorda små sjöar, grottor, byster, musikpaviljong m. m., är alldeles klart. Något utskänkningsställe observerade jag deremot icke. Dermed vill jag dock icke säga, att der icke möjligen fans något sådant, ehuru jag icke såg det.

Bland de byggnader, som funnos der, var det isynnerhet en, som slog an på mig. Det var ett stort präktigt lekhus för barn, med stora kostnader uppfördt af en barnavän. Dertill hörde äfven en gård med karusell m. m. d. Lekhuset innehöll matsal och flere andra rum. I allmänhet tänker man vid parkanläggningar alltför litet på barnen. Och dock borde parkerna i första rummet vara till för dem.

* San Francisco har 21 offentliga parker.

Innan vi foro tillbaka till staden, köpte jag vid ett stånd några minnen åt min hustru och mina barn.

Vi styrde nu vår färd direkt till »Kinastaden», som är en mycket märkvärdig företeelse. De första kineserna ankommo till San Francisco år 1849. Den plats, der de slogo sig ned, kallades gemenligen »lilla Kina». Ingen drömde då om, hvilken utsträckning denna koloni med tiden skulle få. Men kinesernas antal växte oupphörligt. Snart upptogo de tvänne qvarter, och inom några år hade de utvidgat sig så, att de tagit i besittning den mest fashionabla delen af staden. De hvita trängdes allt mer och mer undan, lemnande sina hus, sina kyrkor och sina affärslokaler åt kineserna. Ett stort, första klassens hotel, som invigdes år 1860 och då hade rum för 300 gäster, bebos för närvarande af vid pass 2 tusen kineser. De hvita kunde icke bo sida vid sida med kineserna.

Kinesernas antal i San Francisco uppgår för närvarande till 24 tusen. Deras drägter, språk, handel, butiker o. s. v. äro alldeles som i deras hemland. De hafva 6 afgudatempel, 2 teatrar, en mängd spelhus och opiumhelveten o. s. v. Flere evangeliska samfund utöfva missionsverksamhet bland dem, och det har icke varit utan frukt. Der finnas icke mindre än 7 missionskyrkor för kineserna, tillhörande olika kristliga samfund.

När vi kommo in i Kinastaden, mötte vi en »autoriserad vägvisare». Vi frågade honom, hvad han ville hafva för att föra oss omkring. Han svarade: »Fem dollars». Vi voro nämligen fem personer, och den vanliga taxan var en dollar för person. Vi betackade oss för anbudet. Ett stycke derifrån träffade vi en polisman. Vi frågade honom om nödiga upplysningar. Han svarade, att vi finge anlita någon af de autoriserade vägvisarne. Vi vände oss nu till några kineser och tilltalade dem på engelska men fingo intet svar. I allmänhet kunna kineserna icke tala engelska.

Hvad vi isynnerhet ville se, var ett kinesiskt tempel. Och hur vi nu sökte, hittade vi ett sådant till sist. Det låg en trappa upp. Till venster vid ingången satt en vederstygglig afgud med brinnande rökelse framför sig samt en lampa der bredvid. Det inre af templet bestod af vidriga afgudabelåten, vidunderligt utstyrda altaren m. m. d., som var mycket intressant att se, men som är omöjligt att beskrifva. Framför

afgudarne låg en mängd kakor, som skulle vara till mat åt dem. Naturligtvis var det presterna, som åto upp, hvad gudarne skulle hafva.

När vi kommo ned för trappan igen, sågo vi genom ett par glasdörrar en kines röra sig. Vi trädde närmare och tittade in. Det var ett opiumhelvete. Några kineser lågo der berusade af opiumrökningen. De voro alldeles som döda. Värden på stället vinkade åt oss, att vi skulle gå vår väg, men vi stannade qvar och betraktade den afskyvärda taflan. Då drog han ett par röda gardiner för glaset, och vi måste aflägsna oss.

Opiumrökningen är en förbannelse öfver Kina. Den som fått begär till den samma, är nästan tillspillogifven. Han är vida värre deran än en förfallen drinkare. Dock, det är icke blott bland kineserna, som denna last vunnit insteg. Äfven bland engelsmän och amerikanare lär den på sina ställen hafva börjat att härja rätt förfärligt.

Från templet gingo vi till ett kinesiskt hotel. Det var ganska snygt och ordentligt med fullkomligt kinesisk möblering, som tog sig mycket fantastisk ut. För tillfället fans der endast *en* kines, som spisade, och det gjorde han på kinesiskt vis med pinnar i stället för knif och gaffel. Maten bestod af riskaka och syltad frukt samt en liten kopp kaffe.

Derifrån gingo vi vidare och vandrade genom några gator. Öfverallt såg man kinesiska skyltar, kinesiska butiker, rakstugor o. s. v. I de senare rakade man icke allenast skägget utan äfven håret af menniskor. Som bekant raka nämligen alla kinesiska män hufvudet med undantag af en liten fläck midt i hjessan, der de låta håret växa ut till en lång piska, som de fläta. I hvardagslag är piskan upplagd, men när det skall vara fint, hänger hon ned och räcker då vanligen ända ned på fötterna. Några kinesiska qvinnor sågo vi äfven. De voro små och fula. Deremot voro de kinesiska barnen mycket vackra.

Under vår vandring kommo vi äfven till ett tryckeri. Vi gingo dit upp. Det var ett litet eländigt kyffe. Der trycktes en tidning. Det skedde icke med typer utan med stentryck. Vi bådo en kines läsa ett stycke för oss. Det gjorde han äfven, och vi köpte ett exemplar af det sist utkomna tidningsnumret. Priset var tio cents.

När vi kommo tillbaka från Kinastaden, gingo vi in i en juvelerarebutik, som var något att se. Alla väggar voro af spegelglas, hvilket gjorde, att butiken såg oändligt stor ut. De dyrbarheter, som här i glaslådor lågo utbredda för besökarens blickar, hade säkert ett ofantligt värde. Taket pryddes af de vackraste moriska målningar med infattade diamanter. Sålunda var i ett fält målad bilden af en österländsk soldat med en dyrbar briljanterad sabel, i ett annat en qvinna med ett gnistrande diamanthalsband o. s. v. Bara diamanterna i detta tak gingo väl upp till tusentals dollars värde. Fina butiker har jag sett i andra stora städer, men något liknande denna har jag hvarken förr eller senare skådat. Och dock, hvad var denna glans i jemförelse med härligheten i den stad, som Gud beredt sitt folk, den stad, hvars gator äro af guld, hvars portar och murar äro af perlor och ädla stenar! Allt det sköna på jorden är till för att peka uppåt.

Innan jag på morgonen for ut till Cliff House, hade jag besök af en man vid namn Norris, som hade handel med ostron och andra musslor. Han hette ursprungligen Unbom samt var född och uppväxt i samma stad som jag. Redan som ung begaf han sig ut till sjös, for verlden omkring och hamnade år 1850 som guldgräfvare i Californien. Unbom bjöd mig till middag på ostron. Sådana hade jag aldrig i mitt lif förr kunnat förmå mig att äta. Men att i San Francisco blifva bjuden på ostron af en luleåbo, det var alltför poetiskt, för att jag inte skulle vedervåga försöket att få i mig några. Jag tänkte: »Det kan ju inte gå värre än så, att de komma tillbaka.»

Vi gingo alltså nu till Unbom. Han undfägnade oss med stor vänlighet. Jag arbetade och åt och hade svårt att få min talrik tom. När jag steg upp från bordet, var jag besluten, att detta skulle vara den sista gången, likaså visst som det var den första, som jag smakat ostron. Innan vi gingo vår väg, gaf Unbom mig ett minne, ett litet stycke guld, sådant som han hade funnit det under den tid, då han var guldgräfvare. Det ser ut som ett fint arbetadt blad, och ingen, som ser det, kan tro annat, än att det är guldsmedsarbete.

Mina vänner förde mig nu vidare till det s. k. Palace Hotel, hvilket skall vara det största hotel, som fins på jorden.

Det är ock ett vidunder. Dess dimensioner äro 350 och 275 fot. En bild af det samma kan läsaren se på sid. 520. Antalet rum uppgår till mer än 1,000, deraf 755 äro afsedda för gäster. Det har fem hissar och fem trappuppgångar. Den nedersta våningen är 27, den öfversta 16 fot hög.

Huset är bygdt af sten och tegel omkring ett kolossalt skelett af jern, hvars ändamål är att skydda det mot bristning i händelse af jordbäfning.

När vi kommo in i hotellet, befunno vi oss på en stor borggård med glastak. Det var en mycket praktisk inrättning. Hit kör den resande in och slipper stiga af på gatan. Hotellet är sju våningar högt. Alla de fyra sidor, som vetta inåt nu nämda gård, äro försedda med verandor, som sträcka sig efter hela väggen, så att man på dem kan promenera rundt om hela gården. Inbördes voro de förenade med hvarandra genom trappor. Detta såg utmärkt trefligt ut. Till en vän, som gick med mig, sade jag:

»Jag tror inte, att det här heller är annat än trä, fast det ser ut som marmor».

»Nej, svarade han, nog är det sten.»

»Kom, sade jag, så skola vi gå dit och knacka.»

Vi knackade. Alltsammans var af trä, verandor, balustrader, trappor. Och detta i ett hus, der man annars iakttagit alldeles utomordentliga åtgärder mot eldfara. Huset lär hafva kostat sju millioner dollars d. v. s. 26 millioner kr. För att tydliggöra betydelsen af en sådan siffra vill jag nämna, att taxeringsvärdet å all fast egendom i Gefle, som är Sveriges femte stad, uppgår till föga mer än nämda belopp.

Vi frågade, om det vore tillåtet att komma upp på taket af hotellet. Man ställde genast en neger till vår tjenst, och medels en hiss voro vi snart uppe. Der vandrade vi omkring och hade den härligaste utsigt öfver alla delar af den stora staden.

På qvällen kl. $^1/_2$ 8 predikade jag i en sal, tillhörig en hemlig orden, som har mycket stor utbredning i Amerika och kallas för »Odd fellows».* Salen var en utmärkt präktig och stor operasal, upplyst med elektriskt ljus. Det var rätt mycket

* Loger af den samma lära finnas äfven i Sverige.

folk, dock icke flere än att alla fingo sitta. För sammankomsterna hade vännerna tryckt ett blad, innehållande de sånger, som skulle sjungas. Det utdelades till alla besökande. Bland sångerna var äfven en engelsk. Man sade, att den sjungits vid Moodys besök i San Francisco. Jag läste igenom den. Der funnos några rader, som jag icke förstod. Jag vände mig till en predikant och frågade, hvad de betydde. Han visste det icke. Han gick och frågade orgelnisten. Denne visste det icke heller. Men sjöngo, det gjorde vi med full hals, alldeles som hade vi förstått allt, och som om orden varit tagna ur djupet af våra egna hjertan. Jag kunde icke annat än le i mitt inre åt detta. Men Gud förstod väl både våra ord och vår fåvitskhet.

FEMTIOSJETTE KAPITLET.

I Oakland Cal. — En helbregdagörare. — Predikan i Oakland och San Francisco. — Afresa. — Mount Shasta. — Portland Oreg. — Tacoma och Seattle Wash.

På lördagen (d. 17 aug.) reste jag till Oakland. Förbindelsen uppehålles medels stora ångfärjor, som gå hvarje halftimme. Oakland har ett ganska trefligt utseende, fastän nästan alla hus och kyrkor äro af trä. Staden är mycket långsträckt, och genom den samma går hvarje halftimme ett bantåg, som stannar vid hvartannat eller hvart tredje gathörn. På detta tåg få alla åka utan någon betalning. Oakland torde väl vara den enda stad på jorden, som har sådana kommunikationer. Innevånarnes antal skall vara omkring 70 tusen, deribland 12 hundra svenskar. En stor del af dessa senare hafva det i ekonomiskt afseende mycket bra. Bland dem finnas äfven fyra kristna församlingar. Missionsförsamlingen har omkring 60 medlemmar. Inom den samma råder frid och kärlek och en rätt liflig verksamhet.

Den svenske pastorn Lindqvist hade anordnat en utflygt utåt landsbygden på f. m. Här såg jag nu på stora sädesfält sådana jordens frukter, som man hos oss endast finner i trädgårdar och drifbänkar. Annars var trakten föga intressant att skåda. Vegetationen var af den långvariga torkan brunbränd.

På aftonen blef jag vittne till en scen, som var mycket tilldragande. Midt på en gata i Oakland hade några troende

personer — man sade, att de tillhörde frälsningsarmén — placerat ett stort bloss. Omkring det samma stod en krets af menniskor, som uppmärksamt lyssnade till en andlig sång. Samlingen var icke stor, men den frid och stillhet som utmärkte den, gjorde hela scenen mycket uppbygglig.

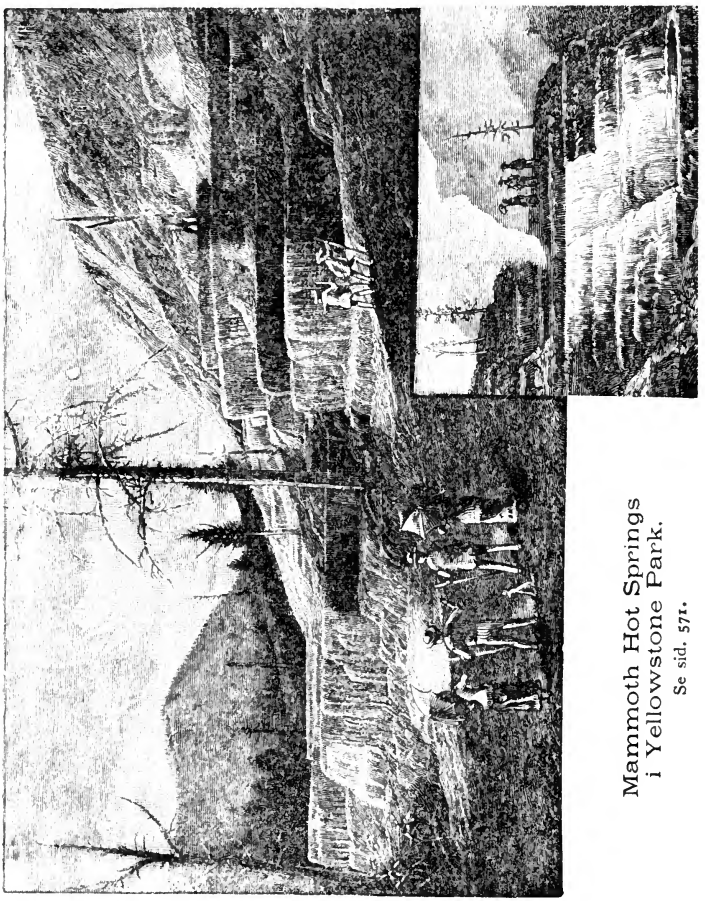

Mammoth Hot Springs i Yellowstone Park.
Se sid. 571.

Senare på qvällen var jag inbjuden till en svensk familj vid namn Svensson. Der sammanträffade jag med en läkare, dr Smith, samt en äldre tysk herre. Genast uppstod samtal om ett ämne, som synnerligen intresserade både dem och Svensson, nämligen helbregdagörelsen genom tron. I San Francisco och

Oakland hade för en tid sedan verkat en man vid namn Dowie med fru. Han var till börden skotte men hade varit i Australien och derifrån kommit till San Francisco För tillfället var han längre norrut, och det var beramadt, att vi skulle träffas på min färd genom de norra staterna, hvilket likväl icke skedde. Det sades om Dowie, att hans verksamhet såsom helbregdagörare hade varit välsignad med de mest underbara frukter. Sjelf hade han ock gifvit ut en bok, kallad The first american fruits (De första frukterna i Amerika). Den är temligen vidlyftig och innehåller berättelser om helbregdagörelser, som skett i Amerika genom hans bön och tro och händers påläggning. Det var af särskildt intresse att höra dr. Smith tala om mannen.

»Jag hatade honom en tid, sade han, men sedan blef jag fullständigt öfvertygad.»

Smiths hustru, som ock var närvarande vid detta tillfälle, hade haft någon sjukdom, som trotsat både hennes mans och andra af honom anlitade läkares bemödanden. Slutligen vände sig Smith till Dowie. Denne lade händerna på henne och bad. Hon kände det, såsom hade hon kommit i elden under några minuter. Sedan var sjukdomen öfver, och hon hade icke vidare haft någon känning deraf. Det var ledsamt, att jag icke fick träffa Dowie. Jag hade sedan bref från honom, hvaruti han bland annat nämde, att han hoppades en gång få komma till Sverige och verka Guds verk äfven der.

Utan tvifvel måste man erkänna verkligheten af helbregdagörelser genom tron. Men stor svårighet för deras lugna och rätta bedömande vållas af de orimliga öfverdrifter, hvartill många ifriga anhängare af denna sak ofta göra sig skyldiga, så ock af de många berättelser om underbara helbregdagörelser, hvilka, när man närmare ser på dem, icke hafva varit några helbregdagörelser alls. För några år tillbaka väckte i vårt land en viss Boltzius mycket uppseende. Den ena berättelsen om underbara helbregdagörelser öfverträffade den andra. Han var äfven i Gefle. Den första, han der botade, var en qvinna, som legat någon tid till sängs i lungsot. Hon steg upp, skötte sina barn och sitt hushåll, »var alldeles frisk». Alla menniskor förundrade sig. Folk strömmade dit för att se den märkvärdiga företeelsen. Under tiden härjade lungsoten

i hennes inre som förr, och inom kort låg hon på bår. I Betlehemskapellet i Gefle hade Boltzius en gång en utställning af sjuka, som han gjort helbregda. Det var döfva, som blifvit hörande, det var blinda, som blifvit seende. Jag var der och såg. De döfva voro lika döfva som förr, och de blinda voro lika blinda som förr. Men Boltzius och hans trogna voro fullkomligt öfvertygade om, att de hörde och sågo. Och de sjuka tordes icke heller tro något annat. Ty då straffades de för otro.

En äldre herre, som varit sjuk i många år, kom till Gefle för att behandlas af Boltzius. Innan han reste, var han uppe hos mig och helsade på. Jag sade:

»Är du frisk nu?»

»Ja», svarade han.

»Alldeles frisk?»

»Förstås, tillade han, inte *känner* jag mig bättre, men jag *har* helsan *i tron*, likasom man har syndernas förlåtelse genom tron, äfven då man inte känner den.»

Att synd och ofrid förstöra menniskors helsa, det är ju en bekant sak. Att en innerlig förening med herren i rättfärdighet och deraf följande frid måste utöfva ett mycket helsobringande inflytande på kroppen, är ock deraf en naturlig följd. Uppenbart är också, att apostlarne genom tro och bön gjort många helbregda. Att i den äldsta församlingen helbregdagörelsens gåfva förekom, veta vi af Pauli bref. Hvarför skulle den då icke kunna förekomma äfven hos oss? Saken har trots alla missbruk och öfverdrifter utan tvifvel en reel grund. Men det är att beklaga, att den på senare tider genom de falska och öfverdrifna historierna blifvit bragt i vanrykte.

Söndagen den 18 aug. predikade jag i Oakland på f. m. i en stor teatersalong. Alla skandinaviska församlingar i staden hade aflyst sina gudstjenster för tillfället. Det var rätt mycket folk samladt. Men alla fingo godt rum att sitta. Salen sades hafva sittplatser för 1,500 personer, och det var nog väl tilltaget.

På aftonen predikade jag åter i San Francisco i en sal, tillhörande Odd Fellows. Det var min sista predikan i Californien. Jag kände det, som hade jag velat taga hvar och en af åhörarne om halsen och bedja honom att icke undandraga sig till förtappelse utan tro och frälsa sin själ.

Vi åto qvällsvard hos pastor Andersson. Sedan läste vi Davids 34 psalm, föllo ned på våra knän och bådo, befallande oss och hvarandra i Guds hand. Derefter togo vi med stor saknad ett hjertligt farväl af hvarandra säkert för alltid. Det hade varit kära dagar vi upplefvat tillsammans.

När jag lemnade Anderssons hem, tittade jag in i den lilla svenska kyrkan. Der var samlad en bibelklass. Jag sade alla de kära vännerna farväl och gick, åtföljd af deras hjertliga välsignelser. Många vänner följde med till Oakland. Det var redan mörkt. Klockan var sju. På himlafästet såg jag Karlavagnen och Nordstjernan ganska långt nere vid horisonten. Det kändes såsom en ljuflig helsning från Sverige, och jag hoppades, att snart den dag skulle komma, då jag finge se dessa stjernbilder mera rätt öfver mitt hufvud. Sverige — der är hemma för mig, och från nu vände sig min resa ditåt.

I Oakland stego vi på tåget. Vår väg bar nu mot norr till Portland i Oregon, omkr. 800 eng. mil från San Francisco. På tåget tillbragte vi nära 40 timmar under oafbruten resa. Tågets hastighet var alltså vid pass 20 eng. eller 3 sv. mil i timmen. I början går banan fram genom vingårdar och fruktträdgårdar, som årligen gifva den rikaste afkastning af apelsiner, citroner, persikor, fikon, valnötter m. m. Men sedan kommer hon upp i Sierra Nevadas bergsbygd, och der är naturen mycket vild. Der går hon ömsom öfver höga bergstoppar, ömsom genom långa tunlar — den längsta är mellan 3 och 4 tusen fot — ömsom öfver djupa klyftor på broar, hvilka uppbäras af långa trästöttor, stundom ända till tre våningar i höjd. På afstånd sågo dessa broar ut som stora spindlar.

Ungefär vid middagstiden kommo vi till en station vid namn Sisson. Den ligger ungefär 340 eng. mil från San Francisco, 3,550 fot öfver hafvet och alldeles invid Mount Shasta, den högsta bergstopp, som finnes på Sierra Nevada. Oaktadt stationen ligger så högt, råder der en yppig växtlighet. Det var en utomordentligt ståtlig anblick att se Mount Shasta, som reser sig nära 11 tusen fot högt öfver den platå, på hvilken stationen ligger. Mount Shastas högsta topp når en höjd af 14,500 fot öfver hafvet och är året om betäckt af snö. Berget har fordom varit ett eldsprutande berg, från hvars kra-

trar omätliga lavaströmmar flödat ut öfver en yta af nära 5,000 eng. qv.-mil. En af dess toppar har en slocknad krater, som är nära en eng. mil i diameter med en omgifvande mur, öfver 900 fot hög. Endast 300 fot nedanom bergets högsta topp finnes ännu en källa med *kokande svafvel.*

På bergets sluttningar växa oerhörda skogar med riktiga jätteträd, somliga ända till 250 fot i höjd. Dessa skogar utgöra ett jägarnes paradis. Här vimlar det af björnar, berglejon, elgar, rådjur, antiloper, m. fl.

Jernvägen slingrar sig kring Mount Shasta, så att man från tåget ser det en lång stund, både innan man kommer till Sisson, och sedan man rest derifrån.

Ehuru naturen företer de mest storartade scenerier, hvilka dock äro mer kolossala än egentligen vackra, blir det likväl ganska enformigt att sitta på tåget i nära 40 timmar. Det var derför en ganska angenäm omvexling, som bereddes oss, då tåget på ett ställe saktade farten under gälla hvisslingar. Vi tittade ut för att se, hvad som var å färde, och fingo då se en kalf springande på banan. En eldare från lokomotivet hoppade ned för att köra bort honom, men han sprang bara utefter banan, och eldaren kunde icke hinna honom. Han hoppade upp på tåget, som åter satte sig i gång. Efter en stund måste eldaren ned igen för att springa efter kalfven, men han var alldeles omöjlig. Detta lilla spektakel, som varade en ganska lång stund, beredde alla passagerarne ett godt skratt, och det kunde väl behöfvas.

I de stora skogar, som vi på qvällen passerade, sågo vi flere skogseldar. Och underligt var ej det. Lokomotiven eldas med ved, och gnistorna stå som en eldqvast ur skorstenen. Det är alldeles, som ville man tända, hvad som ännu ej brunnit ned. Träden äfven i dessa skogar äro ofta mycket kolossala. Läsaren kan på sid. 528 se en teckning, som framställer tvänne bitar af en tall. Ett sådant träd är omkring 270—300 år gammalt. På ett ställe såg jag ett lass, som drogs af 10 hästar. På lasset lågo endast tvänne timmerstockar, som syntes vara vid pass 15 fot långa.

På tisdagsförmiddagen vid 11-tiden anlände vi till Portland i Oregon. Der mötte vi pastor Skogsbergh, som kommit dit från Minneapolis för att möta och följa oss. Han hade

gjort upp en reseplan för mig ända från Portland till Minneapolis. Tyvärr hade han dervid begått misstag, som vållade, att allt gick sönder. Han hade icke riktigt studerat tidtabellen.

Portland är en stor stad med omkring 50 tusen innevånare. Den ligger nära den stora Columbiafloden ungefär 114 eng. mil från dess utlopp. Läget är mycket vackert. Icke särdeles långt från staden resa flere bergstoppar sina snöbetäckta hjessor mot skyn. Den ståtligaste af dessa är Mount Hood, som är 14 tusen fot hög. I staden råder ett rörligt och kraftigt affärslif med lifliga jernvägs- och ångbåtskommunikationer. En liten vy af staden kan ses på sid. 521.

Från stationen åkte vi upp till en svensk, som hade ett trefligt hus på en hög kulle, med en förtjusande utsigt öfver hela staden. Vi tillbragte der en stund och förfriskade oss vid blommors doft med åtskilliga goda frukter. Skogsbergh höll ett tal öfver »dessa sköna amerikanska blommor och frukter». Han vardt riktigt hänförd, och hans skildring blef småningom så entusiastisk, att jag var frestad tro, att han såg syner.

Sedan vi hvilat kanske en timme, foro vi ut för att bese staden. Den var andra amerikanska städer temligen lik. Största intresset företedde den del deraf, som kallades Kinastaden. Vi besökte den samma, gingo in i afgudatemplet och sågo dess förfärliga afgudar. Vid ingången satt en kinesisk spåman. Skogsbergh bad, att han skulle spå något om honom. Det var han genast villig till, om Skogsbergh lade tio cents i en liten burk. Skogsbergh gjorde det, och spåmannen började genast med sin pensel klottra några kinesiska krumelurer. Sedan han hållit på dermed en stund, sade han, att Skogsbergh finge komma igen en dag i veckan derefter. Då skulle han mot erläggande af 50 cents få veta resultatet af spådomen. Den kinesen var ingen dum karl.

Templet var prydt med draperier, vapen och förgylda träsniderier, föreställande scener ur gudarnes historia. Det var afdeladt i trenne delar innanför hvarandra. Hvarje del hade sitt särskilda altare.

Ej långt från templet fingo vi på en affisch se ordet: *Kinateater*. Den måste vi se, tänkte vi. Inträdesafgiften var 25 cents eller nära 1 krona. Teatern bestod af en tarflig och smutsig sal med läktare på tre sidor. I taket var en liten kupol

med fönster. Derifrån hängde ock ett gasrör ned med brännare för tvänne lågor. Främst i salen var en upphöjning, och på den sutto några i tarflig hvardagsdrägt klädda musikanter med besynnerliga instrument. En slog med ett par pinnar på ett hårdt föremål; en annan slog på ett instrument, som hängde i taket; en tredje spelade ett slags fiol med endast en sträng. Närmast denne satt en fiolspelare, hvilken stundtals tjenstgjorde som pipblåsare. Musiken var det eländigaste skrammel och gnäll, man kunde tänka sig, utan tillstymmelse till melodi. Musikanterna voro försedda med långa kinesiska tobakspipor, och så snart de hade någon ledighet från sitt musicerande, tände de dessa vid de gaslågor, som brunno på väggen.

Bänkarne i salen voro fulla af kineser, alla klädda i sina vanliga hvardagsdrägter. Alla hade hattarne på. Största delen af dem rökte och pratade med hvarandra. På läktarne sutto qvinnor, barn och gamla gubbar. I fonden voro tvänne dörröppningar med brokiga förhängen. Aktörerna utgjordes af ett teatersällskap från Kina. Deras kläder voro i högsta grad fantastiska. Somliga af dem voro maskerade och somliga målade i ansigtet. De kommo ut genom ena dörren och gjorde några vidunderliga rörelser på upphöjningen, talade och sjöngo äfven något samt gingo sedan om en stund ut genom den andra dörren. Nu var en liten paus, hvarunder musikanterna spelade. Ett tu tre kom samma sällskap in igen genom den första dörren. Och så uppförde de ungefär samma spektakel. Dock hade de delvis ömsat kläder. När de hållit på en stund, bar det af ut genom den andra dörren igen. Och detta upprepade de gång efter annan. På detta sätt lära de hålla på hela eftermiddagen och långt in på natten. Det hela var till den grad vidunderligt, att om jag icke hade vetat, att jag var på en teater, skulle jag hafva trott, att jag var på ett dårhus. Det företrädet hade likväl dessa kinesiska skådespelare framför de europeiska, att qvinnorna voro ordentligt klädda och icke till hälften nakna.

I Portland finnes en liten missionsförsamling. Hon hyr för sina sammankomster en sal, som egentligen är ämnad till butik. Vägg i vägg med den samma var en krog. Men vännerna hade för afsigt att köpa hela huset och förvandla bägge lokalerna till en sammanhängande bönesal.

Till dagens sammankomst hade församlingen för 20 dollars hyrt det s. k. Tabernaklet, ett rymligt, men ytterst enkelt brädskjul, som blifvit uppfördt på 40 dagar för en kostnad af 3 tusen dollars. Det eges af några troende och användes endast för missionens befrämjande. Der hålla de särskilda samfunden sina större möten, medan de till sina vanliga gudstjenster hafva hvar sin lilla kyrka. Tabernaklet sades hafva sittplatser för 3,000 personer, men det är nog ett mycket långt stycke mellan denna siffra och verkligheten. Skogsbergh sjöng först några sånger. Sedan predikade jag. Efter predikan helsade jag på många svenskar. Äfven här träffade jag geflebor.

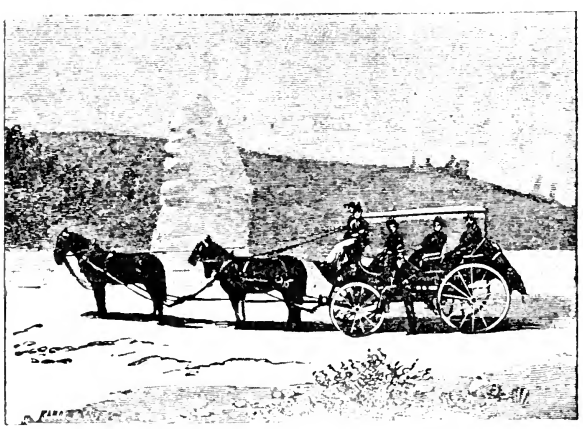

Slocknad Geyser i Yellowstone Park.
Se sid. 571.

Från Tabernaklet måste vi begifva oss direkt till tåget, som afgick kl. 10 på qvällen. Kl. 6 följande morgon kommo vi fram till Tacoma i Washington Territory. Detta territorium, som numera blifvit upptaget till stat i unionen, * är den

* Enligt Förenta Staternas författning af år 1787 omfattade det nordamerikanska förbundet icke mer än tretton stater. Hela det öfriga området af dess besittningar var deladt i territorier, hvilka, allt efter som deras hjelpkällor och inre lif utvecklade sig, undan för undan blefvo unionsstater på grund af kongressbeslut. Staternas antal ökades på detta sätt alltjemt. Den 1 januari 1889 uppgick det till 38. Under 1889 blefvo fyra territorier — Nord-Dakota, Syd-Dakota, Montana och Washington — upptagna bland staternas antal, hvartill under år 1890 kommit Idaho. I kraft af författningen skall, hvarje gång en ny stat upptages i unionen, en ny stjerna insättas på den amerikanska nationalflaggan; och denna

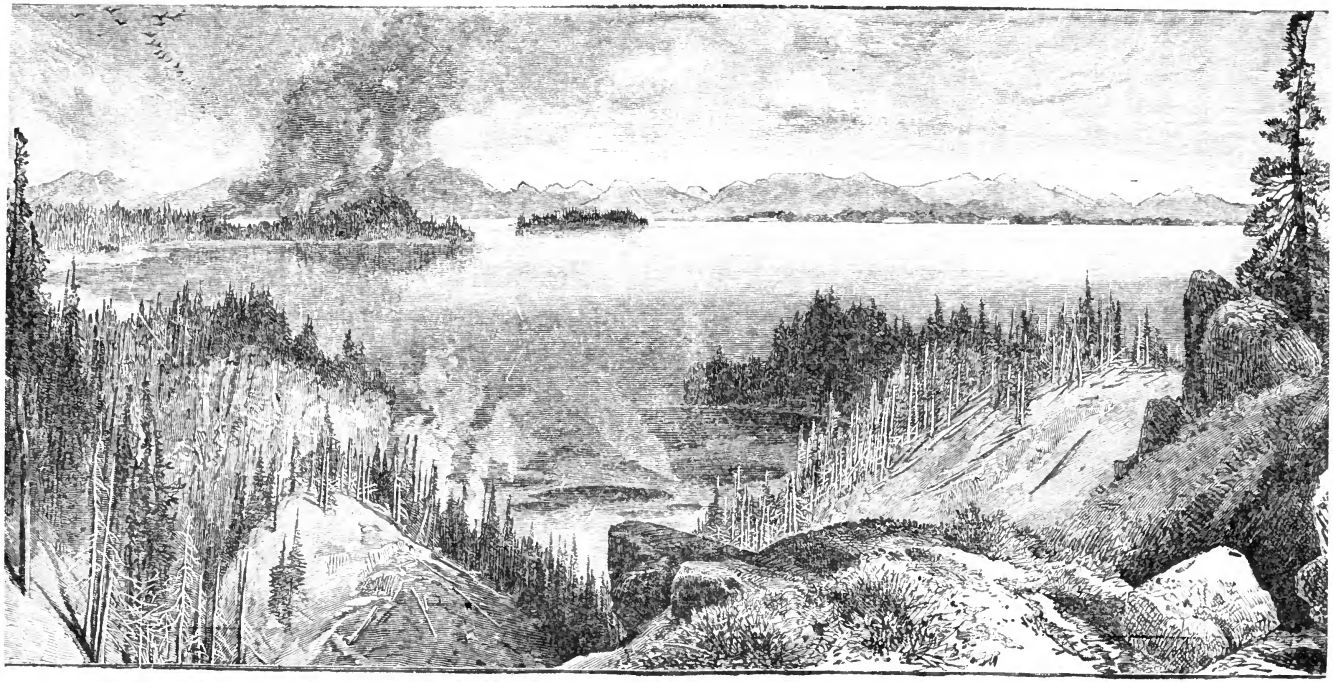

Sjö i Yellowstone Park. Se sid. 573.

nordvestligaste af unionens stater, i vester gränsande till Stilla oceanen. Till på 1840-talet var denna del af Amerika känd endast af jägare och pelshandlare. Staten eger outtömliga rikedomar af kol och skog samt god tillgång på ädla metaller. Fruktodling har de senare åren der börjat bedrifvas och det med stor framgång. En bild af en farm i dessa trakter kan läsaren se på sid. 529.

Staden Tacoma ligger omkring 150 eng. mil norr om Portland, är endast nio år gammal och likväl en ganska stor och synnerligen välbygd stad, med omkring 15 tusen innevånare. Vi togo in på ett nära stationen liggande hotel. Det var mycket otrefligt. Vi begärde att få en nyckel till vår dörr, men någon sådan fans icke. Då sade vi strax farväl och gingo till ett annat hotel, der det var mycket bra.

Här som annorstädes åkte jag ut för att bese staden. Öfverallt rådde en liflig verksamhet. Kl. 1 for jag med ångbåt ut på det vackra Puget Sound, hvarifrån man i klart väder lär hafva en underbar utsigt öfver två af snö glänsande bergskedjor, en i öster och en i vester med toppar mellan 14 och 15 tusen fot höga. Tyvärr hvilade nu öfver landskapet en förarglig dimma. Min resa gälde en stad vid namn Seattle med omkring 20 tusen innevånare. En stor del af staden hade för en månad sedan brunnit ned, och man beräknade skadan till 20 millioner dollars, säkert fem gånger för mycket. Nu hade man för tillfället ersatt husen med tält, der affärerna voro i full gång. När staden brann, fick brandkåren bara springa undan. Trottoarerna, som voro af trä, stodo nämligen i ljusan låga, och då kunde man icke komma åt husen med brandredskapen.

I Seattle och Tacoma bo många tusen svenskar, och de sades hafva god förtjenst vid de stora sågverken.

Genom Seattle går en elektrisk spårväg. Vi stego upp på den samma och följde med, så långt den gick. Det var väl $^1/_2$ svensk mil eller mer. Den stannade vid en sjö. Der togo vi en båt och rodde öfver till en f. d. soldat på Jönköpings regimente. Hans bostad bestod af ett stort och trefligt

förändring skall vara vidtagen före den 4 juli det påföljande året. I följd häraf skall den 4 juli 1891 amerikanska flaggan komma att innehålla 43 stjernor, förutsatt att till dess inga nya stater tillkomma.

tält. Der bodde familjen vinter och sommar. När vi frågade efter soldaten, svarade hustrun, att han farit in till staden för att resa till Tacoma och höra lektor Waldenström. Jag sade henne då, att jag var lektor W. Men det ville hon på inga vilkor tro. Då tog jag fram mitt visitkort samt visade henne äfven andra saker, som till slut öfvertygade henne om, att jag var, den jag var. Hon bjöd oss då in i tältet och satte strax på kaffepannan. Ack, det var så äkta svenskt, och dock så långt borta från Sverige.

Efter en stund foro vi tillbaka till staden för att gå med ångbåt till Tacoma, der jag skulle predika. Det var en stor, präktig ångare. Många svenskar följde med och bland dem den nyss nämde f. d. soldaten.

Jag predikade kl. 8 e. m. på en stor och fin teaterlokal, kallad Germany Hall. Efter predikan upptogs kollekt dels till hyra för lokalen dels till hjelp för byggande eller köpande af ett missionshus. För närvarande hålla de troende svenskarne sina möten i en norsk kyrka.

Det kändes skönt att efter predikan få lägga sig i en ordentlig säng, sedan jag hade tillbragt de tre föregående nätterna på bantåg. Det behöfdes ock, ty redan följande morgon kl. 7 skulle jag resa vidare. Allt hittills hade herren hulpit. Det är godt att hvila under hans vingars skugga.

Femtiosjunde Kapitlet.

Resa. — Spokane Falls. — Livingston. — Yellowstone Park.

Efter den resplan, som Skogsbergh hade gjort upp för mig, skulle jag hafva varit i Spokane Falls den 22 augusti. Sådant var emellertid omöjligt. Afståndet emellan Tacoma och Spokane Falls var ett dygns resa längre, än han hade beräknat. Följden deraf var, att han sjelf måste resa före mig för att predika i Spokane Falls samt sätta ut bönestund för mig der sammastädes följande dag.

Från Tacoma reste jag redan tidigt på morgonen. Vägen gick öfver väldiga berg, de s. k. Cascade Mountains, derefter hela dagen öfver ändlösa, dammiga öknar, som icke företedde någonting af intresse. Klockan 6 e. m. passerade vi öfver Columbiafloden på en mycket lång jernvägsbro samt kommo in till en stad, som hette Pasco, hvilken låg midt på den ändlösa sandheden. Staden var mycket ful och liten. Endast vid några få hus funnos träd planterade. Gatorna, eller rättare sagdt, vägarne voro förfärligt sandiga. En gris sprang omkring vid banvallen och gjorde geologiska undersökningar. På sjelfva banan gick en större kalf och syntes tjenstgöra som stationskarl eller banvakt. Polisgöromålen sköttes af en hop hundar. Nära stationen fans en stor grop för sopor. Den artade sig att med framtiden blifva en riktig guldgrufva. Vi voro inne på ett »hotel», Boring och jag, för att spisa litet aftonvard, bestående af mjölk och bröd. Ett glas mjölk och

ett litet bröd, som man här hos oss får för två eller tre öre, kostade tillsammans 15 cents eller nära 60 öre.

Hvem vet? Kommer man tillbaka dit om 10 eller 15 år, så är platsen kanske en stad på 30—40 tusen innevånare med breda, magnifika gator, stora planteringar och väldiga affärshus. Floden är segelbar för stora ångbåtar ända dit upp.

Efter ett litet uppehåll i Pasco gick tåget vidare. Vi anlände till Spokane Falls på natten kl. 1. Vår vagn kopplades af tåget der, hvarför vi sade till negern, att han skulle låta oss sofva till kl. 6 på morgonen samt derom underrätta våra vänner, som säkerligen skulle komma ned och söka oss vid tågets ankomst. Det lofvade han. Vännerna kommo också ned kl. 1, men de sluppo icke in i vagnen; icke heller sade negern dem, huru det förhöll sig. Han var en mycket oförskämd varelse, gjorde oss mer förargelse än nytta men ville ändå hafva dricksspengar; och när han icke fick så mycket, som han ville hafva, kastade han, hvad han fått, efter mig, när jag steg ned från vagnen. Jag ångrade riktigt, att jag icke anmälde honom till näpst. Det hade kunnat vara till tjenst för andra resande.

Staden Spokane Falls är endast 10 år gammal, ligger vid en flod, som kallas Spokane River, och som här har ett ganska högt vattenfall. Gatorna voro förfärligt sandiga och dammiga. Största delen af staden hade för öfrigt den 4 aug. brunnit ned. Elden började i en krog en söndagsqväll, och inom 3 timmar voro 40 qvarter, och det i den förnämsta delen af staden, förvandlade till aska. Också äro de amerikanska städerna, såsom jag förut nämt, bygda så, att elden har godt svängrum. Största delen af de nedbrunna husen voro naturligtvis trähus, men äfven åtskilliga stenhus hade strukit med. Ett utmärkt fint och stort stenhus hade just hunnit bli färdigt, när elden bröt ut. Det förstördes totalt. För att hejda elden sprängde man flere hus med dynamit, bland dem ett operahus samt en stor krog. Skadan anslogs till 15 millioner dollars, amerikanskt räknadt. Efter branden uppstod en liflig handel med de afbrända tomtplatserna, hvilka gingo upp i pris alldeles oerhördt. Här och der uppsteg ännu rök ur ruinerna.

Det berättades, att dagen efter branden höjde de handlande, som blifvit skonade af branden, priset på sina varor.

Men på borgmästarens befallning måste de genast sätta ned dem till det vanliga igen. Annars hotades de med, att deras »licenses» eller rättigheter att drifva handel der i staden skulle tagas ifrån dem. Och de lydde. I många af de nedbrända husens ställe hade egarne uppfört tält, och i dessa drefvo de sin handel med lust och lif. I Spokane Falls bodde jag hos en svensk sågverksegare vid namn Edlund, som hade en egen gård der. Han skjutsade mig omkring i staden. Öfver allt pågick ett lifligt arbete med rödjande och byggande, och det lider nog intet tvifvel, att Spokane Falls nu efter ett år rest sig igen, så att ingen skall märka några andra spår efter den stora eldsvådan, än att staden i dag är ståtligare, än den var dagen före branden. Amerikanarne äro raska i vändningarne; och att få upp en stad går i en handvändning.

Staden ligger i en skogrik trakt, och en af de vigtigaste näringarna är trävaruindustrien. Jag hade gerna velat titta in uti en såg der, men tiden var knapp, och det var långt till sågarne. Edlund sade mig, att han aldrig hade sett riktigt sågadt virke, sedan han lemnade Sverige, och det öfverensstämmer bra med, hvad jag redan förut berättat om sågverken i Michigan.

Spokane Falls har 12 tusen innevånare och deribland 2,000 skandinaver. I kyrkligt afseende äro svenskarne der som annorstädes delade i flere olika församlingar. Augustanaförsamlingen är den största. Hon har en egen kyrka. Missionsvännerna hade före branden hyrt en sal men voro nu efter branden utan lokal och samlades derför i husen. Församlingen bestod af omkring 50 personer.

Öfver Spokanefloden var bygd en hög bro af trä. Året förut hade vattnet tagit bort henne. Man hade åter uppfört henne, men för ett par månader tillbaka hade hon träffats af ett stenskott, som slagit omkull henne, och nu höll man återigen på att bygga upp henne på samma sätt som förut. Hon såg ut, som stode hon på spindelben. Men hon står nog, ända tills hon faller igen.

Bland platser, som jag besökte i Spokane Falls, var äfven ett katolskt sjukhus, en präktig byggnad, det enda sjukhuset i staden. Katolikerna hafva en stor mängd sådana i Amerika. Priset för patienterna var 8 dollars i veckan utom arvode till

läkaren. Ensamt rum kostade 2 dollars om dagen utom läkarearvodet. De sjuka vårdades af katolska barmhertighetssystrar. Jag var inne uti några sjuksalar, der jag träffade en äldre svensk man samt en svensk flicka. Den senare berömde synnerligen den ömhet, med hvilken barmhertighetssystrarna skötte de sjuka. I sjukhuset fans naturligtvis också ett kapell. Det var enkelt men trefligt. I en af sjuksalarne träffade jag en norsk protestantisk pastor, som var der för att tala med en sjuk qvinna. Protestanter hafva nämligen obehindradt tillträde för att med lifvets ord uppsöka sina trosförvandter.

För min predikan, som hölls på aftonen samma dag, hade man hyrt en stor operasal. Den var nästan full med folk, men det gick mycket trögt att predika.

Det blef ingen hvila i Spokane Falls, ty redan kl. ett på natten måste jag fara derifrån. Banan gick nu igen genom förfärligt vilda trakter. Vi passerade en indianreservation. Indianerna bodde uti tält; endast en och annan hade bygt sig en koja och hade t. o. m. ett litet land der omkring.

En bild af de trakter, vi genomforo, kunna läsarne se på sidan 536. Åter och åter igen förde tåget oss från höjd till höjd öfver väldiga viadukter. Teckningen visar oss den högsta af dem, en af de högsta i hela Amerika. Den är icke mindre än 226 eng. fot hög och 860 fot lång, bygd af jern. Ett par andra bilder från Northern Pacific jernväg kunna ses på sidd. 537 och 545.

Kl. 7.20 e. m. kommo vi till Helena, en stad i Montana. Der skulle jag enligt resplanen hafva varit och predikat dagen förut, men som jag redan visat, var det omöjligt, och Skogsbergh hade derför måst tjenstgöra i mitt ställe. Nu var han nere vid stationen jemte några andra svenskar och ville, att jag skulle stanna i Helena och »hvila öfver» söndagen med att predika ett par gånger på operahuset. Jag blef en smula ledsen, när jag hörde detta. På en vecka hade jag rest 5 nätter och predikat 6 gånger. Enligt den resplan, som Skogsbergh hade gjort upp åt mig, nota bene om den hade varit möjlig att genomföra, skulle jag hafva fått på 14 dagar resa 9 nätter och predika 12 gånger. Jag var nu alldeles omöjlig. Skogsbergh fick stanna qvar i Helena; jag for vidare till Livingston. Hela min resplan på Northern Pacific jern-

väg hade med detta totalt gått sönder, men det kunde nu icke hjelpas.

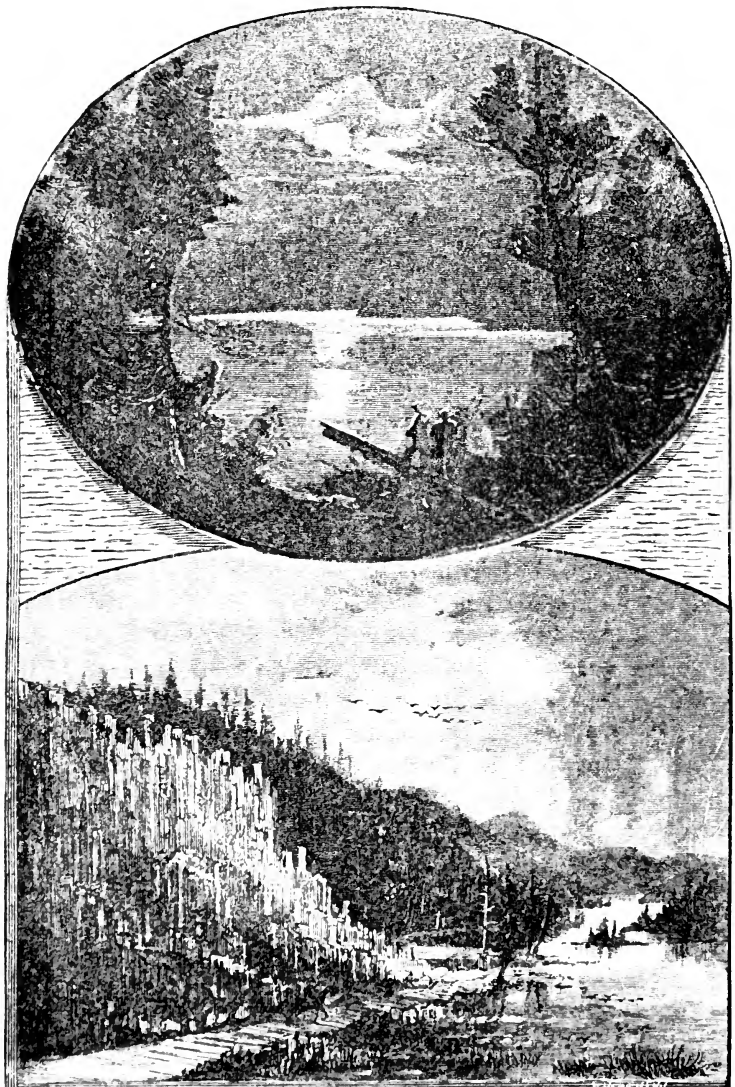

Sjö i Yellowstone Park. — Obsidian Cliffs.
Se sid. 573.

Klockan var 1 på natten mot sönd., när tåget kom fram till Livingston. Eftersom vi icke hade haft plats i sofvagn, så

voro vi förfärligt trötta. Mörkt var det också på platformen. På afstånd sågo vi ljus från ett hotel och styrde våra steg

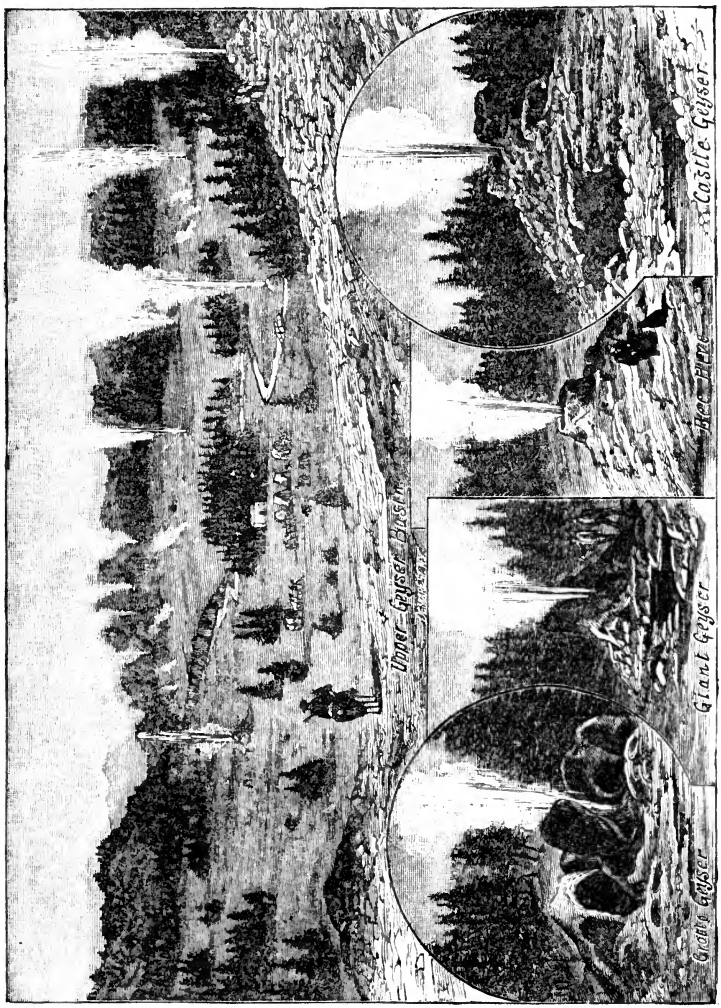

Geyser i Yellowstone Park. Se sid. 575.

ditåt. Vi hade dock knapt hunnit sätta oss i rörelse, förrän två män nalkades, af hvilka en tilltalade mig med de orden:

»Är detta broder Waldenström?»

Jag kan icke säga, huru öfverraskad jag blef. Det var två svenska bönder, som bodde den ene 9 och den andre 20

eng. mil från staden. De voro troende och hade icke hört mer än *en* svensk predikan på sju år. Gud hade likväl genom sin stora nåd uppehållit dem. I sällskap med dem var äfven en svensk jernarbetare, som hade varit här i trenne år och på denna tid icke hört någon predikan alls. Nu hade bönderna genom tidningarna sport, att jag skulle passera Livingston. De hade derför redan på fredagen rest in till staden för att passa på vid alla vesterifrån kommande tåg och, om möjligt, taga mig till fånga för att nödga mig att predika i deras stad. Allt detta rörde mig så djupt, att det var alldeles omöjligt att neka. Jag måste lofva dem att predika i Livingston, när jag kom dit tillbaka på torsdags afton. Jag ämnade nu göra en liten afstickare för att se något af naturens under samt helt och hållet hvila från predikan. Målet för min sidofärd var den beryktade Yellowstone Park. Det var en färd på 4 dygn och kostade 30 dollars i ett för allt, d. v. s. för skjuts, mat och logis. Boring, min trogne följeslage, lemnade mig nu ensam och stannade sjelf qvar i Livingston.

Yellowstone National Park är ett mycket stort område, 65 eng. mil långt och 55 eng. mil bredt, som unionen reserverat för sin räkning. Parken ligger mycket högt, 6 à 8 tusen fot öfver hafvets yta. Der är frost nästan hvarje natt hela sommaren igenom, hvilket gör jordbruk alldeles omöjligt. Bergen i parken nå en höjd af 10 à 12 tusen fot och äro delvis täckta af evig snö. Att unionen reserverat den samma, beror derpå, att den är så rik på märkvärdiga naturföreteelser. Parken har väl i detta afseende icke sin make i hela den kända verlden. Också besökes den under hela sommaren dagligen af en stor mängd turister icke blott från olika delar af unionen utan äfven från europeiska länder.

Från Livingston skedde färden först en kort bit på jernväg till en stad vid namn Cinnabar. Derifrån fortsattes med skjuts. På en stor diligens, som drogs af sex hästar, fick jag plats jemte en hel mängd andra besökare. Det var förfärligt varmt och dammigt. Naturen var ful, vägen var dålig och mycket backig. Klockan omkring 2 e. m. kommo vi fram till den första stationen. Den hette Mammoth Hot Springs. Der körde vi in på ett mycket stort hotel, som dock i sjelfva verket icke var något annat än ett eländigt träruckel.

Sedan jag ätit middag, gick jag ut för att se mig omkring; och stället är verkligen i högsta grad märkvärdigt. Öfverallt sorla heta källor. Vattnet afsätter ett kalkartadt ämne, som bildar de allra vackraste terrasser i alla möjliga färger och former. Vattnet rinner från afsats till afsats, och genom den ständiga afsättningen höjes allt jemt platån. Höjningen kan på vissa ställen gå ända till 1 à 2 fot om året. På sid. 553 se läsarne en bild af tvänne terrasser. Dock kunna inga okolorerade bilder gifva en riktig föreställning derom.

Stundom händer det, att nya heta källor springa fram, medan andra torka ut. På sid 560 ser läsaren bilden af en pelare. Der har varit en het källa, hvars vatten afsatt det ämne, hvaraf pelaren bildats. Sedan har källan torkat ut. På ett annat ställe har på samma sätt bildats en höjd, som liknar en kolossal elefant o. s. v. Det är alldeles omöjligt, åtminstone för mig, att beskrifva denna märkvärdiga plats så, som den förtjenar. För hvarje steg, jag tog, fick jag nya anledningar till beundran. På flere ställen voro taflor uppsatta, innehållande förbud för resande att taga något från platsen. Äfven sådant som man fick trampa sönder med sin fot, fick man icke taga upp och stoppa i sin ficka.

Sedan jag vandrat öfver en del af dessa terrasser, gick jag ned till ett tält, i hvilket man sålde åtskilliga saker åt resande till minne från platsen. Jag ville köpa en småsak. Det gick något krångligt att uttrycka mig på engelska. Men det gick ändå. Jag bad mannen, att han skulle lägga in den sak, jag köpte, uti en liten trälåda. Jag hade lång väg att fara.

»I am from Sweden»,* sade jag.

När han hörde det, svarade han:

»If you are from Sweden,** så kan ni tala svenska.»

Mannen var nämligen svensk, östgöte till börden, och hette Andersson. Det var ganska löjligt att göra denna upptäckt. Emellertid blefvo vi strax bekanta med hvarandra, och han blef högst förbluffad, när han fick veta, hvem jag var; ty han hade hört mycket talas om mig, medan han var i Sverige. Nu var hans sysselsättning att förfärdiga sådana der minnen.

* Jag är från Sverige.

** Om ni är från Sverige.

Sedan vi nu blifvit bekanta, tog han mig med sig på en lång vandring öfver Mammoth Hot Springs och visade mig ännu mer underbara saker, än jag redan sett. Han skänkte mig ock ett album öfver platsen samt bad mig derjemte taga ett exemplar såsom gåfva från honom till konungen i Sverige.

Naturligtvis gjorde jag mig nu underrättad, huruvida flere svenskar funnos på stället, och fick då veta, att de voro några stycken. Jag bad honom underrätta dem, att jag skulle predika för dem, när jag kom tillbaka på onsdags qväll.

Måndagen den 26 augusti kl. 8 f. m. gick den allmänna skjutsen vidare. Jag blef nu placerad i ett åkdon tillsammans med en familj, bestående af herre, fru och två små barn. Mannen var apotekare i Wisconsin och skulle nu göra en resa till Stilla hafvets kust. Af barnen var det ena tre år, det andra några månader. Det förundrade mig både nu och ofta annars att se, huru de amerikanska familjerna reda sig utan tjenstefolk. I Sverige skulle det anses omöjligt för en apotekare med fru att göra en sådan resa med två små barn utan att hafva en tjenarinna med. Men det gick förträffligt. Mannen och hustrun hjelptes åt. Jag hjelpte ock till och bar den lilla rätt mycket. Vi voro ju tillsammans tre dagar. Hvad för resten angår tjenareförhållanden i Amerika, måtte det ofta icke vara någon lätt sak att ha tjenare. Naturligtvis gifvas vackra undantag. Särskildt åtnjuta svenska tjensteflickor ett godt anseende. Men en predikant gaf mig en amerikansk teckning, som han sade vara karakteristisk. Den föreställer en tjenarinna, som kommer in till frun för att säga, att hon lemnar platsen. Bedröfvad frågar frun: »Hvarför gör ni det? Jag har ju gjort alla sysslor sjelf för att kunna ha en tjensteflicka.» — »Ja, svarar den andra, men ni har inte gjort dem till min belåtenhet.»

Alltså bar det af. Jag hade min plats på kuskbocken. Jag försökte språka med mitt sällskap och krånglade med min engelska, så godt sig göra lät. Den minsta flickan förstod mig bäst. Med henne talade jag svenska till stor munterhet för hennes föräldrar och kusken. Till slut frågade apotekaren mig, om jag möjligen talade tyska. Jag blef glad åt den frågan och svarade ja. Han var till börden tysk, fastän bosatt i Amerika, och nu hade vi icke vidare någon svårighet alls att meddela oss med hvarandra, hvilket var mycket godt, ty vä-

gen var tråkig. Det var hett. Landskapet var kalt och ödsligt, härjadt af stora skogseldar. En bild deraf ses på sid. 561. Vägen var förfärligt dammig och backig.

Under samtalet kommo vi in på åtskilliga amerikanska förhållanden, särskildt den allmänna rösträtten. Rätteligen borde man dock aldrig tala om *allmän* rösträtt. Ingen stat på jorden har en sådan. Men i Förenta Staterna är rösträtten mer *utsträckt* än i de flesta andra land. Detta har utan tvifvel stor betydelse för folkets utveckling i många afseenden. Sant är, att den ofta på ett bedröfligt sätt missbrukas, att röster köpas och säljas, och att utgången af en röstning ej sällan beror på, hvilketdera parti som betalar mest och sålunda köper de flesta af den hop, som alltid fins till salu. Min reskamrat, som sjelf var demokrat, sade helt uppriktigt om sista presidentvalet: »Den gången segrade republikanerna, ty de betalade mer än vi demokrater.» Men trots sådana missbruk fins dock säkert ingen i Amerika, som ville, att rösträtten skulle inskränkas. Den betraktas som ett riktigt oförytterligt folkets klenodium.

Närmare middagstiden kommo vi fram till en plats, som var full med heta källor. I en af dem, stor som en dugtig sal, kokade en tjock gröt. Det såg alldeles ut, som när en hvit mjölgröt står och puttrar öfver häftig eld. På ett annat ställe var ett hål i marken, hvarur framströmmade ånga alldeles som ur en ångpanna, på hvilken man öppnat en ventil. Sedan vi uppehållit oss en stund här, fortsatte vi färden. Vi passerade nu en klippa af glas, kallad Obsidian Cliffs, en högst märkvärdig företeelse. Den är 1,000 fot lång och 150 à 200 fot hög. På sid. 568 ses en bild deraf. Vägen bredvid klippan, som stupar rätt ner i en sjö, har man gjort på det sätt, att man eldat på glaset och sedan sprutat kallt vatten deröfver, hvaraf det splittrats. Sjön kallas Beaver Lake (d. ä. bäfversjön). Den är bildad af bäfrar, som med flere skickligt gjorda dammar dämt upp en bäck — högst intressant att skåda.

Vi kommo nu till ett ställe, som hette Norris. Der var ett hotel, ett långt skjul, bygdt af ohyflade bräder, som stodo på ända. Såsom fönster tjenstgjorde på långsidan närmare 20 ur bräderna ursågade gluggar, i hvilka man hade satt glas. Förut hade der stått ett »fint» hotel, men det hade

brunnit upp för två år tillbaka. Orsaken var, att när det byggdes, räckte teglet icke till, så att man fick skorstenen upp genom taket. Den stannade några fot under takåsen. Så hade man gått på och eldat, och genom ett hål i taket hade röken från skorstenen letat sig ut. Men till slut antändes taket, och som hela hotellet var af trä, så brann det på en kort stund ned i grund. Och nu hade man i stället det här skjulet. Bakom det samma låg ett uthus, bestående delvis af bräder delvis af tältduk. I stället för gångjern hade man på dörren och väggen spikat flerdubbel hopviken tältduk. Det låter för mig sjelf som en roman, när jag talar om det, och huru det tog sig ut, när jag såg det, kan läsaren lätt göra sig en föreställning om. Här åto vi nu middag, och maten var ganska bra.

Klockan 2 e. m. gick skjutsen vidare, och vi kommo till nästa station, kallad Lower Geyser Basin, på aftonen. Der skulle vi tillbringa natten. Hotellet var också der ett omåladt brädskjul, men det hade tvänne flyglar, som sågo ganska snygga ut. Det rum, som anvisades mig, var på alla sätt så eländigt, som det kunde vara, från och med den sneda af bräder hopspikade dörren till det trasiga fönstret. När jag hade gått upp och lagt mig, kom en neger och bultade på och sade, att det var någon, som ville tala med mig i telefonen. Det var icke litet besvär, innan jag förstod, hvad han ville, och innan han förstod, hvad jag sade. Emellertid tog jag på mig och gick ned. Den som ville tala med mig, var en svensk predikant vid namn Fredriksson, som hade kommit till Mammoth Hot Springs. Men telefonen var i olag. Jag skrek, så mycket jag orkade, men det var alldeles omöjligt att göra mig förstådd af Fredriksson. Slutligen måste jag ringa af, och när jag vände mig om, var jag omgifven af en förvånad åhörarekrets, som undrade, från hvilken del af jordklotet jag kunde vara, som talade ett språk, af hvilket de aldrig förr hade hört ett enda ljud.

Tisdagsmorgonen kl. ½ 8 efter frukost bar det af vidare till ett ställe, som hette Upper Geyser Basin. Vägen var nu delvis vacker och alldeles nyanlagd. Vi kommo fram omkring klockan 11 och körde upp till hotellet, som också var ett tarfligt brädskjul. Det är icke färdigt och får icke göras färdigt, emedan det är bygdt på olaglig plats. I dess närhet låg en

mycket stor mängd heta källor eller så kallade geyser. En bild af denna plats kunna läsarne se på sid. 569. Geyserna der äro nästan allesammans springkällor. Då och då bryter ur dem en kokhet vattenstråle fram, som kastas högt i luften. Jag såg flere af dem springa.

Den prakfullaste af dem är den s. k. Old Faithful, d. v. s. Gamle Trofast. Den kallas så, emedan den springer efter bestämda mellantider, hvilket icke är fallet med de andra. Dessa kunna hvila sig ibland några timmar, ibland några dagar eller veckor mellan hvarje språng. Ja, den största af dem, benämd Excelsior, som dock låg temligen långt derifrån, hade hvilat i 6 år men just nu på våren sprungit igen. Jag besökte den. Hon utgjorde en mycket stor kokande basäng med utmärkt klart och vackert vatten. I basängens midt reste sig en grof vattenpelare ett par fot i höjd. När källan springer, skjuter hon strålen ända till 250 fot högt i luften.

En annan mindre geyser får man att springa, när man vill, om man kastar en tvål ned i henne. Annars rör hon sig aldrig. Det var en besynnerlig naturföreteelse.

Old Faithful springer hvar 65:te minut. Genom en öppning i jorden höres ett dån, och ånga tränger fram. Så småningom börjar källan att spotta. För hvarje minut spottar hon allt högre och högre, och ett tu tre rusar en kokhet vattenstråle ända till 150 fot lodrätt upp i luften. Det är ett praktfullt skådespel. Skjutsen dröjde der så länge, att vi fingo se Old Faithful springa fyra gånger, och det skådespelet glömmer man aldrig. Språnget varade 3 à 5 minuter, och om dess styrka kan man göra sig en föreställning, då jag nämner, att det blåste ganska starkt, men trots detta gick strålen i hela sin höjd lodrätt upp. Yellowstone Park har flere hundra geyser, större och mindre.

Jag frågade, om på stället funnos några svenskar, och der fans en man och en qvinna. Den förre tjenade såsom gårdskarl för 20 dollars i månaden och allting fritt, den senare, som var från Linde i Sverige, var tvätterska. Jag tog reda på dem båda för att få tala med dem om herren. Jag gaf dem också mitt visitkort och skref några ord derpå. Tvätteriet, i hvilket qvinnan arbetade, var ett tält, som låg bredvid en kokande källa, stor som ett dugtigt rum. Det var en

beqväm tillställning att af naturen hafva en sådan der kolossal bykgryta med allt jemt kokande vatten.

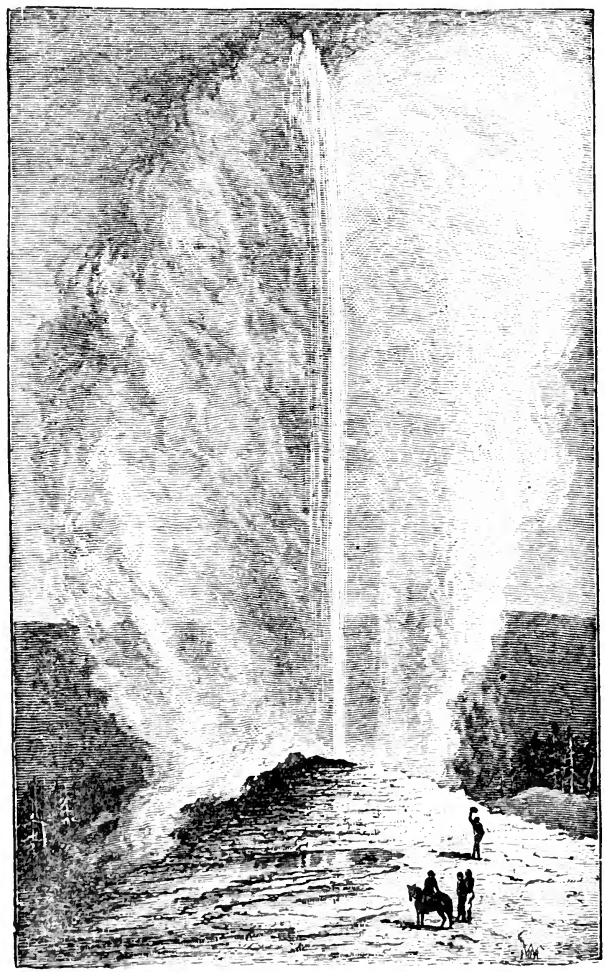

Old Faithful Geyser.
Se sid. 575.

Klockan var omkring 4 e. m., då skjutsen bröt upp från Upper Basin. Vid 6-tiden kommo vi tillbaka till Lower Basin, der vi lågo öfver natten. Följande dag fortsatte vi till Norris, der vi spisade middag, samt ankommo mellan 4 och 5 till

Mammoth Hot Springs, der vi åto qvällsvard och blefvo öfver natten.

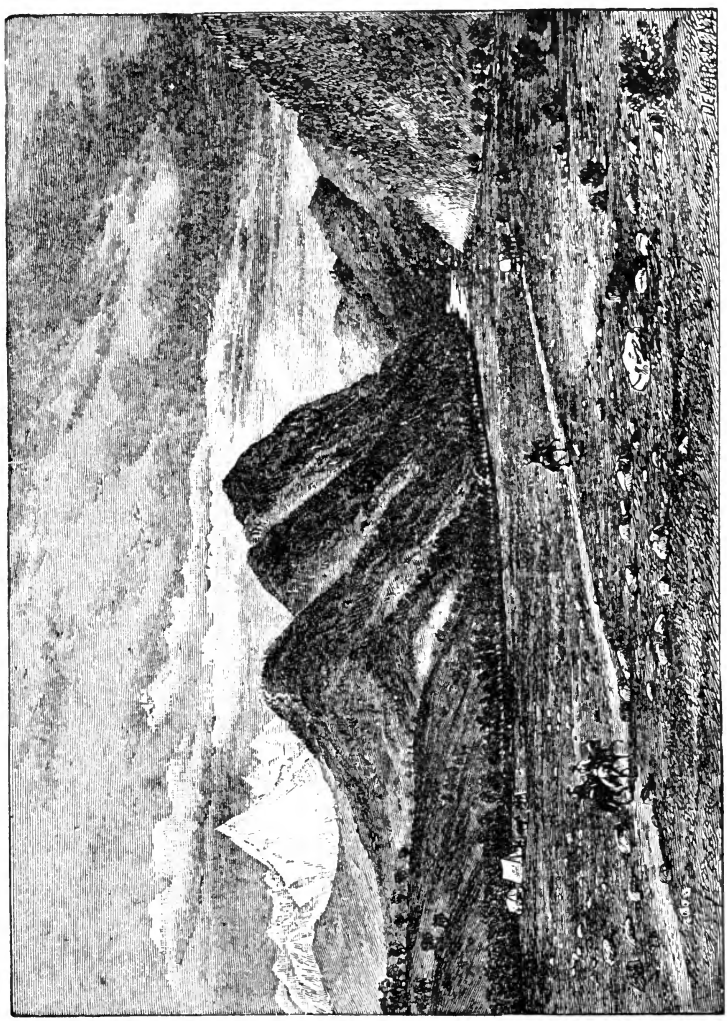

Vid Livingston. Se sid. 579.

På qvällen klockan $^1/_2$ 9 voro platsens skandinaver, svenskar och norskar, samlade i Anderssons tält. Utom Andersson och Fredriksson utgjordes de af 6 qvinnor, en svensk kavallerist tillhörande den militärstation, som var förlagd här,

samt en norrman. Dertill kommo två andra, näml. en tysk, som förstod något svenska, samt en amerikanare, som ingenting förstod. Jag satt på en stor koffert, mina åhörare sutto på lådor eller stodo. Jag läste Ps. 25, och säkert är, att när minnet af alla andra sammankomster, som jag höll i Amerika, länge sedan bleknat, skall minnet af denna alltid komma att stå lika lifligt, som det gör nu. Jag talade och bad ömsom för dem och ömsom med dem. Med tysken talade jag särskildt på tyska. Dagen derefter gaf jag hvar och en af dem mitt visitkort och skref derpå några Guds ord. Alla voro de mycket tacksamma. En svensk från Sunne i Vermland, som tjenade i köket, kunde icke vara med vid sammankomsten. Jag sökte upp honom och talade med honom särskildt vid köksdörren samt gaf äfven honom mitt visitkort med några bibelord på. Det var en ung, rask yngling med mycket godt utseende.

Innan jag lemnar denna märkvärdiga park, vill jag nämna, att der icke får finnas någon krog. Der får man ej heller skjuta eller på annat sätt döda några djur. Endast meta fisk är tillåtet, och det är för somliga ett stort nöje. Man kan t. ex. i närheten af en het källa kasta sitt spö ut i Gardiner River (en liten flod i parken). När man fått en fisk på kroken, vänder man sig om och sänker honom i källan, der den på 5 minuter är fullständigt kokt.

FEMTIOÅTTONDE KAPITLET.

Predikan i Livingston. — Fargo. — Ankomst till Minneapolis. — Minnesota. — S:t Paul. — Minneapolis.

Det var synnerligen intressanta och uppfriskande dagar, jag hade haft i Yellowstone Park, och jag beklagar, att utrymmet icke tillåter mig att vidlyftigare beskrifva denna underbara plats.

Klockan 1 på torsdagen den 29 augusti lemnade vi Mammoth Hot Springs. Jag och Fredriksson gingo till fots till Cinnabar. Vid sextiden voro vi i Livingston, der vi åter mötte de förr nämda bönderna. Här skildes jag från mitt apotekareherrskap, och det skedde icke utan saknad. De foro vesterut.

I Livingston hade vännerna för sammankomsten skaffat en engelsk kongregationalistkyrka, en liten en. Fredriksson ledde sången, och jag predikade öfver ämnet: Låten frälsa eder! Åhörareantalet var icke särdeles stort, men ett djupt allvar hvilade öfver församlingen. Ingen ville bryta upp, när det var slut, utan alla stannade för att höra Fredriksson sjunga den ena sången efter den andra.

Livingston är en liten stad med 2,000 innevånare. Den lofvar dock att med tiden blifva stor. En vacker vy från dess närhet, synes på sid. 577. Huru många svenskar som bo der, vet jag icke, men de äro nog icke så få. Somliga af dem äro mycket välbergade.

Antalet åhörare belöpte sig väl till 100 eller 150 personer, men det var tillräckligt stort för att fylla nästan hela kyrkan.

Såsom vanligt hade mödrarne äfven här tagit med sig en hel mängd små barn. Men här gingo de friare till väga, än jag hade sett på något ställe förut; ty här drogo de in barnvagnarne i kyrkan och sköto dem fram och tillbaka på golfvet för att hålla sina barn tysta.

Kl. 9 på qvällen gingo Boring och jag och lade oss i sofvagnen, som stod på stationen. Tåget gick sedan kl. 1 på natten. Hela den följande dagen måste vi tillbringa på tåget. Vägen gick genom ett öde land, der det dammade förfärligt, och hettan var mycket svår. Ingenstädes kunde man med ögat nå någonting, som var af intresse att se på. När qvällen kom, voro vi glada att få gå till hvila. Äfven hela den natten måste vi tillbringa på tåget. Öfver Missourifloden går banan på en mycket ståtlig jernvägsbro. En bild af henne se läsarne på sid. 584. Hon kallas Bismarck Bridge efter staden Bismarck, som ligger just der.

Kl. 7 på morgonen kommo vi till en stad vid namn Fargo i Dakota. Der träffade jag tre troende svenskar, som voro nere vid stationen. En af dem, en fru, sade, att hon blifvit omvänd för 25 år sedan i Jönköpings missionshus vid ett tillfälle, då jag predikade der. Det hade varit en predikan utsatt för mig i Fargo, men emedan hela min reseplan gått sönder, så blef det ingenting deraf. Nu ville de nödvändigt, att jag skulle komma dit någon annnan dag, men det var omöjligt.

Efter min hemkomst till Sverige fick jag bref från tvänne dalqvinnor, som nu bo i Dakota, och som hade varit i Fargo för att träffa mig. De kände mig från några möten i Dalarne. Den ena af dem skrifver: »Som jag ej hade pengar, så att jag kunde taga tränet (tåget) till Fargo, så skjutsade min man mig med oxar säkert 80 eng. mil. Då vi kommo till Fargo, och du inte var der, så får jag säga, att jag var färdig att gråta, men inte hjelpte det.»

Dakota är en stat med absolut rusdrycksförbud. När tåget kommer in öfver dess gräns, hänges i restaurationsvagnen upp ett plakat, hvarpå stå följande ord: »Inga spirituosa, vin eller öl säljas i denna vagn, medan den är inom Nord-Dakotas gränser». Och dervid blifver det. Lagen respekteras.

Frampå eftermiddagen anlände vi till Minneapolis. Men jag for denna gång endast igenom staden. Målet för min resa

var St. Paul. Vid stationen i Minneapolis mötte Skogsbergh mig. Han ville genast, att jag skulle fara ut med honom till hans landställe och »hvila ut» der till följande morgon.

»Tack skall du ha, sade jag, men jag hvilar bättre i St. Paul, der jag skall predika i morgon.»

Nu ville han genast i vagnen, medan tåget stod på stationen, sätta ut en resetur åt mig för de närmaste dagarne.

»Tack skall du ha, sade jag, men det blir ingen reseplan af, utan att vi hafva tidtabellen för ögonen.»

»Ja, men jag kan tidtabellen utantill», svarade han.

»Tack skall du ha, genmälte jag; men att din kunskap i tidtabellen icke är riktigt säker, det har jag redan sett, då du satt ut reseturer åt mig mellan Tacoma och Minneapolis — en längd af 2,000 eng. mil — på ett sådant sätt, att alltsammans gått sönder.»

Då ville Skogsbergh följa mig till St. Paul och föreslog, att vi under vägen dit skulle göra upp reseturen.

»Tack skall du ha, sade jag; men skall det blifva några reseturer af, då måste du följa mig fram till St. Paul, så att vi få hafva tidtabellen framför oss.» Och dervid blef det.

Minnesota är en af unionens mest betydande stater. Den omfattar ett område af 2,160 qvadrat-nymil och är således mer än 300 qvadrat-nymil större än Svealand och Götaland tillsammans. Staten är rik på sjöar och floder. De förras antal säges uppgå till omkring 7 tusen. Den största floden i staten är Mississippi, som inom Minnesota har en längdsträckning af 1,350 kilometer, af hvilka 870 äro segelbara. De segelbara vattenvägarne inom staten hafva för öfrigt en längd af 4,500 kilometer. Nästan hela norra delen af staten upptages af barrskog. Södra delen består hufvudsakligen af bördiga slätter. Klimatet är angenämt och helsosamt, ehuru vintrarne äro jemförelsevis stränga och somrarne heta. Åkerbruk är statens hufvudnäring, och hvete är det förnämsta sädesslaget. För öfrigt eger Minnesota god tillgång på koppar- och jernmalm. Statens förnämsta industrier äro sågverksrörelse och qvarnindustri. Vid folkräkningen i år (1890) uppgick befolkningen till 1,300,000 personer. Skandinavernas antal i Minnesota är mycket stort och växer alltjemt. Minnesota är Amerikas Skandinavien. Der lära bo icke mindre än 500 tusen skandinaver.

Af dem äro 90 tusen födda i Sverige. De börja intaga en allt mer framstående ställning icke allenast i industrielt utan äfven i religiöst och politiskt hänseende. I statens lagstiftande församling sitter ett ej obetydligt antal skandinaver. Statssekreteraren är svensk, och i kongressen hafva Minnesotas skandinaver insatt några representanter.

Augustanasynoden har i Minnesota en mycket kraftig verksamhet. Dess äldsta församling der grundades 1854. På den tiden funnos i hela Minnesota knapt 600 svenskar. Nu har synodens Minnesotakonferens 226 församlingar med nära 50 tusen medlemmar. För den högre undervisningen har den ett College (universitet) samt två akademier. Dessa senare besökas af 400 studenter. Konferensens reguliera utgifter uppgå till omkring 150 tusen dollars (= 570 tusen kr.) årligen. Konferensen bedrifver sedan tio år en engelsk mission för att åt lutherska kyrkan bevara de svenskar, för hvilka det svenska språket blifvit främmande, samt för att kunna möta den dag, då det engelska språket helt och hållet uppslukat det svenska.

Minnesotas hufvudstad är S:t Paul. Den är också ett märkligt exempel på, huru städer växa upp i Amerika. Det första timmerhuset bygdes der år 1838, det första hvita barnet föddes der 1839, och enligt den i år verkställda folkräkningen har staden nu 133,300 innevånare.* Skandinavernas antal säges uppgå till 40 tusen, deraf 25 tusen svenskar. Många af dem äro affärsmän i olika grenar, men flertalet äro vanliga grofarbetare, som söka sitt arbete, hvar de kunna få det. Åtskilliga svenskar äro medlemmar af stadsstyrelsen, och i allmänhet åtnjuta svenskarne ett godt anseende bland amerikanarne, hvilket de också väl förtjena.

I S:t Paul finnas många och stora fabriker, som sysselsätta tusentals arbetare. De största tillhöra jernvägsbolagen.

Hvad beträffar de andliga förhållandena, så äro skandinaverna delade i flere olika församlingar. Missionsförsamlingen, som jag besökte, bestod af något öfver 400 medlemmar. Den bildades år 1874, bygde året derefter ett litet missionshus men måste redan 1882 bygga ett större. Sedan dess har hon

* Som bevis på, huru otillförlitliga amerikanarnes sifferuppgifter kunna vara, må meddelas, att i ett af S:t Pauls handelskammare 1889 utgifvet arbete folkmängden för samma år uppgifves till 200 tusen — en skarf på 70 tusen.

köpt en liten f. d. dansk kyrka äfvensom några tomter, på hvilka hon ämnar uppföra en större lokal. Inom henne är rådande endrägt och frid, och Gud bekänner sig till hennes verksamhet. Hennes inkomster för olika kristliga ändamål uppgingo under år 1889 till nära 5,200 dollars eller vid pass 20 tusen kronor, hvilket vittnar om en ganska stor offervillighet hos församlingens medlemmar.

I S:t Paul ligger Northern Pacific jernvägsbolags hufvudkontor. Denna jernväg har en längd af 3,550 eng. (= 530 sv.) mil. Antalet af dess lokomotiv uppgår till 1,200. Dess godsvagnar af olika slag äro omkring 16,500. Allt annat är i öfverensstämmelse dermed. Generalagent för bolagets landförsäljningar är en svensk vid namn Johnson, som under firma A. E. Johnson & C:o har stora kontor i flere städer. Genom honom erhöll jag fribiljett på bolagets bana från Portland Oreg. ända till S:t Paul, en sträcka af mer än 2,000 eng. mil. Johnson lär vara en mycket skicklig affärsman. En af hans medhjelpare i affären, en svensk vid namn Nilsson, har varit mig till mycken tjenst.

På sid. 585 ber jag att få visa läsarne ett stort palats från S:t Paul. Det bygdes vintern 1887 helt och hållet af snö och is till förlustelse för allmänheten. Det är ju trefligt — icke sant?

Ungefär 10 eng. mil från S:t Paul ligger Minneapolis, hvars uppkomst är ännu märkvärdigare. En bild deraf synes på sid. 593. Det ligger på ömse sidor om Mississippifloden på en temligen jemn slätt, begränsad af löfrika kullar, bland hvilka den ena vackra lilla sjön förenar sig med den andra förmedelst en å. Dessa kullar omgifva staden i form af en cirkel, hvars genomskäring är ungefär 10 eng. mil. Hela området är intaget i stadsplanen. Till staden och dess parksystem höra icke mindre än sex naturliga sjöar, hvilka jemte det vackra läget göra Minneapolis till en af de mest trefliga städer, som finnas i Amerika.

Staden är helt ny. Den nuvarande statssekreteraren i Minnesota omtalade för mig, att, då han kom till S:t Paul, funnos på den plats, der Minneapolis nu står, endast tvänne hus, tillhörande farmare. Det var 1854. År 1857 räknade platsen 2,000 innevånare, 1880 hade den vuxit till nära 50

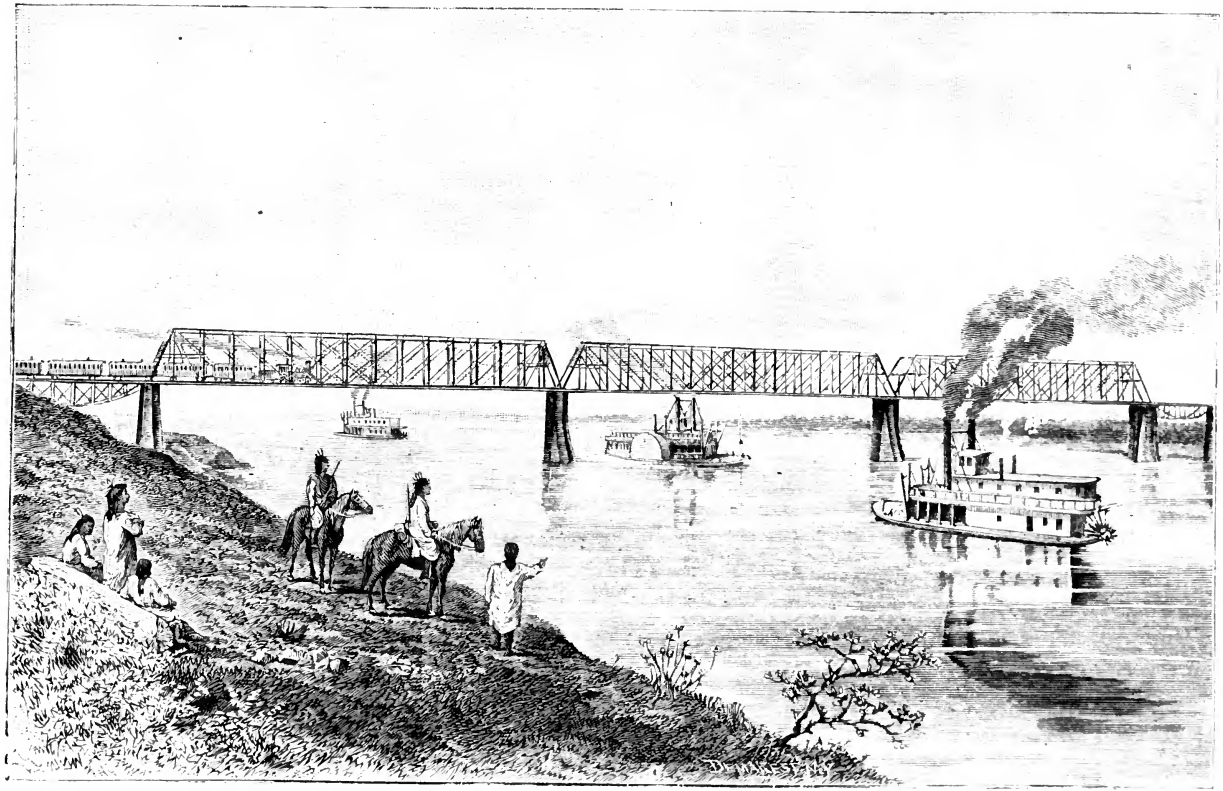

Bismarck Bridge öfver Missourifloden. Se sid. 580.

tusen, 1885 till nära 130 tusen, och år 1890 hade den 165 tusen.*

Såsom i alla amerikanska städer äro affärshusen i Minneapolis mycket stora. Det högsta af dem är ett bankhus, af hvilket läsarne kunna se en bild på nästa sida. Det är 12 våningar högt, bygdt af röd sandsten, och innehåller 300 rum. För två år sedan hade man en plan att bygga ett hus på 28 våningar. Den kom icke till utförande men kommer nog.

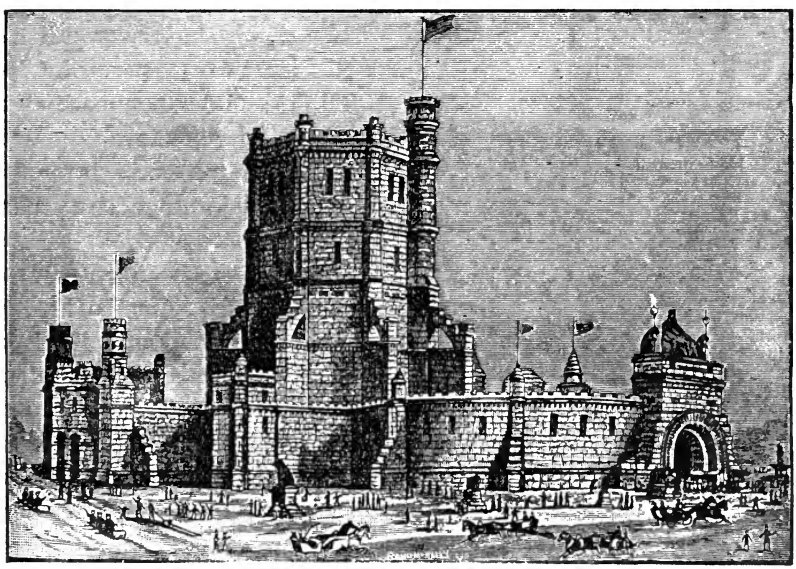

Ispalats i St. Paul, Minn.
Se sid. 583.

Stadens förnämsta hotel är det s. k. West Hotel, en mycket praktfull och ståtlig byggnad i 8 våningar. Det har kostat $1^1/_2$ mill. dollars. Boningshusen äro, såsom i de amerikanska städerna i allmänhet, små, hufvudsakligen afsedda för en familj.

* Detta enligt den i år (1890) hållna folkräkningen. Huru öfverdrifna äfven svenskarne i Amerika äro i sina föreställningar om amerikanska förhållanden, derpå må som exempel anföras, att Skogsbergh trodde, att Minneapolis folkmängd var »minst 250 tusen». Derjemte meddelade han, att der under de sista 8 åren bygts mellan 3 och 5 tusen hus årligen. Detta skulle göra omkr. 20 tusen hus på 5 år, medan *folkmängden* icke vuxit med mer än 35 tusen personer, alltså 4 hus för hvar sjunde person. Och sådant låter ju icke rimligt.

Byggnadsstilen utmärker sig mest genom att vara bruten och kränglig. Öfver hufvud är staden mycket vacker. En bild af några rike mäns hus kunna läsarne se på sid. 600.

Medan jag talar om hus, skall jag berätta en liten historia. Jag fick en dag i Minneapolis besök af en svensk arkitekt, som varit i Amerika 4 år för att studera byggnadskonst. Han skulle snart återvända till Sverige och lära svenskarne åtskilligt, som nu var »en hemlighet» för dem.

»Och hvad kan det vara?» frågade jag.

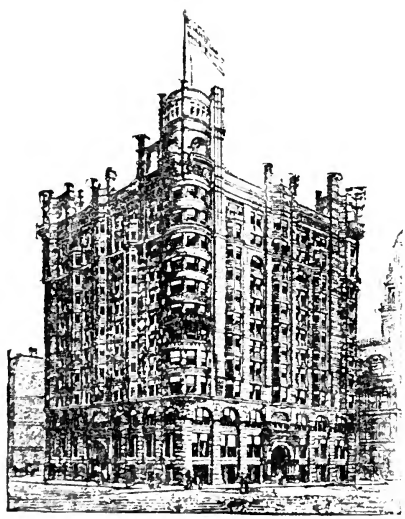

Minneapolis högsta hus.
Se föregående sida.

»Jo, t. ex. eldfasta konstruktioner i hus», svarade han.

»Det var märkvärdigt, inföll jag; vi der hemma bygga väl eldfast, om några göra det, med våra trappor och förstugugolf af jern och sten. Här deremot har man allt sådant af trä.» — »Åh ja, sade han, men eldfasta mellanväggar kunna de ej bygga i gamla landet. Här bygga vi dem af ihåligt tegel.» — Jag log och tillade: »Eldfasta blifva mellanväggar derigenom, att de äro af sten, men icke derigenom att stenen är ihålig. I Sverige användes ock ihåligt tegel för att göra väggarne lätta men ej för att göra dem eldfasta.»

Samtalet afbröts nu. Arkitekten tyckte nog, att jag var dum, och det är ej utan, att jag tyckte det samma om honom. För öfrigt omtalade han, att han ämnade sända in till Stockholm en ritning till det nya riksdagshuset i Sverige. Välkommen, tänkte jag, med dina hemligheter.

Minneapolis skolsystem anses vara ett af de bästa i hela landet. Icke mindre än 46 utmärkta skolbyggnader tillhöra staden.

Minneapolis är förnämligast en fabriksstad. Dess hufvudnäringar äro trävarurörelse och qvarnindustri. De största

qvarnar, som finnas på jorden, ligga der. Stadens fabriker sysselsätta 10 à 15 tusen arbetare. Icke mindre än 17 jernvägar löpa in der.

Minneapolis torde näst Chicago kunna räknas såsom skandinavernas hufvudstad i Amerika. Antalet skandinaver i Minneapolis sades uppgå till 80 tusen, alltså hälften af stadens hela folkmängd, hvilket uppenbarligen är mycket öfverdrifvet. Svenskarnes antal lär vara 40 tusen.

Om man finge bedöma det andliga tillståndet efter kyrkornas antal, skulle man om Minneapolis kunna säga, att det är gudsfruktans hemvist i Amerika. Staden har nämligen icke mindre än 154 kyrkor och salar för religiöst bruk. De olika kristna församlingarna räkna tillsammans ett medlemsantal af vid pass 65 tusen, af hvilka katolikerna utgöra betydligt öfver hälften. Kyrkornas egendomsvärde uppskattas till omkring 4 millioner 250 tusen dollars.

Skandinaverna ega i Minneapolis omkring 30 kyrkor förutom hyrda salar, som ock användas för religiöst bruk. En del af dessa kyrkor äro ganska stora. I främsta rummet står Svenska Missionstabernaklet, som tillhör svenska missionsförsamlingen. Det har 3,000 sittplatser och är bygdt af rödt tegel, 107 engelska fot i fyrkant med två våningar och har med tomt kostat omkring 75 tusen dollars. En teckning af det samma kunna läsarne se på sid. 601.

Missionsförsamlingen har omkring 700 medlemmar. Utom Tabernaklet har hon bygt tvänne andra församlingshus. Men som församlingens medlemmar i de trakter, der dessa ligga, bo ganska långt från Tabernaklet, så hafva de organiserat sig till sjelfständiga församlingar, hvilka underhålla egna predikanter. Dessutom har församlingen tvänne andra predikoplatser inom staden. Med detta är dock icke behofvet på långt när tillfredsställdt. När man besinnar, att församlingen för 12 år tillbaka icke hade fullt 50 medlemmar med *ett* samlingshus, som rymde ett par hundra personer, och på hvilket hvilade en skuld af 11 hundra dollars, så måste man vid jemförelse med, hvad som nu är, utropa: Stora äro dina verk, o Herre!

Föreståndaren för tabernakelförsamlingen är den redan förut flere gånger i min berättelse omnämde E. A. Skogsbergh, som utan tvifvel är en af de mest begåfvade, nitiska

och kraftfulla svenska predikanter, som finnas i Amerika. Hans bild synes på sid. 609. Han är född 1850 i Vermland. År 1869 blef han omvänd. Han hade mycket stor lust för studier, hvilka han dock icke fick fullfölja, såsom han hade önskat. Någon tid var han i Kristinehamns missionsskola, sedan äfven hos pastor Ahlberg i Småland. Slutligen försökte han genom privatläsning i Jönköping på kortaste möjliga tiden förbereda sig till studentexamen. Denna plan kom dock aldrig till utförande. Under sin vistelse i Jönköping fick han nämligen kallelse från missionsförsamlingen på norr i Chicago. Han afslog den, men den förnyades igen. Slutligen antog han den samma. Många sökte att hindra hans resa, och man skref äfven till mig med anhållan, att jag skulle hjelpa till, ty redan då hade Skogsbergh gjort sig känd såsom en mycket begåfvad predikant. På hösten 1876 anlände han till Chicago, der han verkade med stor välsignelse. Hufvudsakligen genom hans driftighet var det, som Missionstabernaklet på sydsidan i Chicago blef bygdt. Hvilket år han flyttade till Minneapolis, kan jag ej säga, men äfven der har han utöfvat en mycket framgångsrik verksamhet. Missionstabernaklet i Minneapolis är hufvudsakligen hans verk. Skogsbergh har äfven i Minneapolis upprättat en praktisk skola för svenskar. Derjemte är han, så vidt jag vet, grundläggare till tidningen Minneapolis Veckoblad, en ganska stor 8-sidig kristlig-politisk veckotidning, som säkert har verkat med stor välsignelse.

Skogsbergh är en entusiast för Amerika. När han talar derom, råkar han i hänryckning. Jag kunde ej annat än le i mitt inre, när jag hörde det.

Föreståndaren för en af de öfriga missionsförsamlingarna i Minneapolis heter Boqvist. Han var en tid lärjunge vid Ev. Fosterlandsstiftelsens missionsinstitut i Sverige men måste jemte några andra på våren 1877 lemna det för »irrlärighet» i försoningsfrågan. Denna irrlärighet bestod deri, att han icke trodde såsom den rådande teologien, att Kristus skulle försona Gud med verlden, utan enligt bibeln, att Kristus skulle försona verlden med Gud. Sedan 1880 har han varit i Amerika, der han finner sig bra.

Femtionionde Kapitlet.

Predikan i S:t Paul. — Utflygt i staden. — Reception i Minneapolis. — Rest Point. — Willmar. — Exposition i Minneapolis. — Duluth. — Missionsförbundets möte. — Hos öfverste Mattson. — Verldens största qvarn.

Söndagen den 1 sept. predikade jag i S:t Paul i en stor sal, kallad Market Hall. Hyran för en enda sammankomst kostade 50 dollars. Salen var alldeles fullproppad med menniskor. Jag och mitt sällskap måste taga oss in på en bakväg genom ett kulissmagasin, der man höll på att måla kulisser för den teaterföreställning, som skulle hållas dersammastädes på eftermiddagen. Enligt affischer, som voro uppslagna öfverallt, skulle då förevisas helvetet. En vän till mig sade med anledning deraf: »Passa nu på och visa dem himmelen du på förmiddagen». Gud var också med och fröjdade våra hjertan samt gaf oss en liten inblick uti sin nåds härlighet, som ju alltid uppfyller de troendes hjertan med fröjd.

Bland dem, som jag här träffade, var äfven Montgomery, som nyss återkommit från Sverige. Efter sammankomstens slut sade han till mig:

»Far skyndsamt hem till Sverige; annars taga de lifvet af dig här.»

Jag log, ty jag kände mig ung och frisk som en örn trots de oerhörda ansträngningar, som jag utstått. Hvad som komma skulle, derom hade jag ingen aning.

På eftermiddagen predikade jag i en kyrka, som vännerna hyrt för 50 dollars. Det var en utomordentligt vacker

och ganska stor lokal. En separerad metodistpastor har bygt den samma, och kyrkan kallas The People's Church (d. v. s. folkets kyrka). Äfven den var fullproppad med menniskor.

Innan predikan började, höll predikanten Sundberg ett litet tal till den församlade menigheten, uppmanande henne att icke genom spottande osnygga den fina kyrkan. Ty värr voro på flere ställen sådana förmaningar behöfliga, och utan tvifvel är det en bedröflig råhet, när personer genom tobaksspottning vid sammankomster icke allenast ställa till vidriga pölar på golfvet utan äfven förstöra de närmast sittandes kläder. Snygghet hör äfven till den helgelse, som bör utmärka en kristen.

Qvällen tillbragte jag uti predikant Sundbergs hem. Flere vänner besökte mig der, af hvilka jag hade lärt känna somliga hemma i Sverige. En af dem hade varit min lärjunge i Gefle, der han tagit en vacker studentexamen. För åtskilliga år sedan for han öfver till Amerika, der han försökte sig på hvarjehanda. Nu var han bokhållare i någon affär, men till hösten skulle han blifva professor vid ett presbyterianskt högre läroverk, der man ämnade inrätta en afdelning för svenskar.

På måndagen (den 2 sept) skjutsade en svensk mig omkring i staden. Vi foro genom den finaste delen deraf, och utmärkt vacker var den. Isynnerhet hade man från ett utsigtstorn en praktfull utsigt så väl öfver staden som öfver den omkringliggande bygden.

Klockan $^1/_2$11 skulle jag fara med ett tåg till Minneapolis. Några kongregationalistpastorer och andra skulle hafva en så kallad »reception» för mig derstädes. När vi kommo till stationen, hade tåget gått för en minut sedan. Det var ytterst förargligt. Emellertid gick ett nytt tåg $^1/_2$ timme derefter.

När vi kommo fram till Minneapolis, mötte Skogsbergh oss. Vi skyndade genast upp till stället för sammankomsten. Pastorerna höllo på att skiljas, emedan de trodde, att jag icke skulle komma. Jag blef emellertid synnerligen vänligt mottagen. Man höll tal till mig, och jag måste svara med några ord. En svensk vid namn Magnus, professor vid ett stort amerikanskt universitet i Minnesota, var min tolk. Genom honom lät jag dem också veta orsaken, hvarför jag kommit så sent. Efter mig uppmanades äfven Skogsbergh att tala. Hans ord gjorde ett godt intryck på alla. Sammankomsten slutade

med bön och sång och derefter presentationer i oändlighet. Och alla sade de: »Happy to see you»*. Från sammankomsten gick jag till telegrafen för att sända en helsning till den kära skolan i Gefle, der höstterminen just i de dagarne öppnades. Telegrammet innehöll 10 ord men kostade ej mer än $4^1/_2$ dollars (= 17 kr.), och det var ju billigt, då man betänker ett sådant afstånd.

På aftonen for jag ut till ett landtställe, som heter Rest Point (d. v. s. hvilopunkt). Stället eges af Skogsbergh och är beläget vid en mycket vacker sjö. Der skulle hållas ett större predikantmöte under ett par dagar. Många predikanter voro också samlade. Så många, som det lilla huset rymde, herbergerades derinne; för de öfriga voro två stora tält uppslagna. Det var ett möte liknande amerikanarnes så kallade fältmöten, och det hela hade nog varit i alla afseenden mycket trefligt, om icke väderleken varit så kall. På nätterna var det näml. stark frost, så att de, som lågo i tälten, hade det temligen svårt. Naturligtvis kunde icke tillgängliga sängar och sängkläder förslå till en så stor skara, som der var, utan de fingo reda sig, så godt sig göra lät, på utbredd halm med filtar öfver sig. Men hela tillställningen var ju en smula romantisk, och hvar och en fann sig gerna i de besvärligheter, som voro förenade dermed, allrahelst som mötet också var mycket godt. Den enda, som var att beklaga, var fru Skogsbergh, som skulle hafva den husmoderliga omsorgen om mat och allt annat för hela denna skara.

Mötet började på tisdagen den 3 sept. med en uppbyggelsestund. Derefter följde diskussion. Vädret var härligt. Åtskilliga vigtiga ämnen afhandlades. Särskildt diskuterade vi om »qvinnors offentliga predikan». Deras talan fördes af Princell ensam, och det visade sig snart alltför tydligt, huru svårt det är att tala för en sak, som har så bestämda Guds ord emot sig. Jag har många gånger tänkt: »Ack, om vi i alla öfriga frågor hade så tydliga Guds ord att stödja oss på som i den frågan!» Men när en gång qvinnorna hafva börjat att predika, så lära de nog komma att fortgå på den vägen, isynnerhet i Amerika, och då har man ingenting annat att göra än att försöka ställa så till, att den heliga skrift följer med. Och hvad bibeltolkningen i sådana fall kan åstadkomma, derpå

* Lycklig att se er.

har man många exempel. Men kanske aposteln Paulus tagit miste om Guds vilja i denna sak. Frälsningsarméns tidning Stridsropet i Stockholm sade den 17 maj 1890, att det var ett af djefvulen redigeradt och i helvetet utgifvet evangelium, som förbjöd qvinnor att predika offentligt. Det är att låta Paulus med klara ord veta, hvar han kom ifrån, när han sade, att qvinnan icke skulle tala i församling.

På qvällen var det offentlig predikan i parken vid Rest Point. I träden hängde kulörta lyktor, och mellan träden sutto och stodo stora skaror af menniskor. Bröderna Hultman sjöngo åtskilliga sånger. Det var en stilla och allvarlig stund, som nog lemnade djupa intryck efter sig hos mer än en.

Mötet fortgick äfven på onsdagen, men jag fick ej vara med derom utan måste resa bort för att predika i en stad vid namn Willmar. Skogsbergh skjutsade mig till stationen. På vägen dit körde vi in till en svensk bonde för att få oss litet kernmjölk. Der blefvo vi mycket hjertligt mottagna. Hustrun var borta, men mannen samlade den grädde, som fans i huset, kernade den och skänkte smöret till mötet i Rest Point. Willmar är en stad på 2,000 innevånare, af hvilka största delen äro skandinaver, mest norskar. Den svenska missionsförsamlingen der har omkring 40 medlemmar. Sammankomsten hölls i en stor Skating Ring *. Somliga åhörare hade rest 80 à 90 eng. mil för att komma dit. Derifrån for jag följande dag direkt till Minneapolis. Jag kom fram vid sextiden på aftonen och skulle predika på qvällen.

Jag visste ej, huru det skulle vara mig möjligt att predika denna qväll. På länge hade jag icke känt mig så illamående. Jag bad, att någon annan skulle åtminstone börja, men ingen ville göra det. I Tabernaklet rådde den förskräckligaste trängsel och hetta. Jag predikade en timme och kände för tillfället icke mycket af mitt illamående. Men så snart jag slutat, måste jag genast aflägsna mig. Annars hade det varit af stort intresse att få vara med vid den derpå följande högtidliga akten, då Björk från Chicago i predikoembetet invigde flere af Svenska missionsförbundets predikanter.

På fredagen (den 6 sept.) besökte jag en exposition. I Minneapolis ligger nämligen ett stort expositionspalats, der ut-

* Hvad en Skating Ring är, derom se sid. 331.

ställningar hållas hvarje år. Der framlägga affärsmän, fabrikanter, jernvägsbolag o. s. v. allt möjligt, som kan vara egnadt

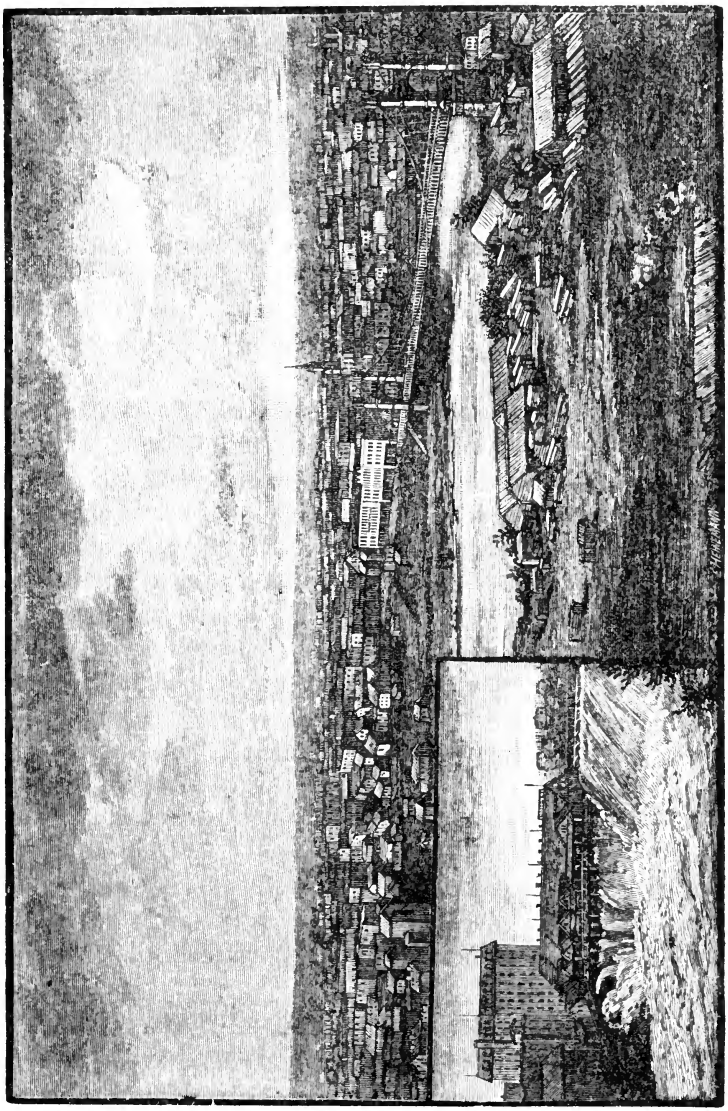

Minneapolis, Minn. Se sid. 583.

att draga kunder till dem. Utställningen i Minneapolis var ock mycket intressant. Särskild uppmärksamhet förtjenade en sam-

ling produkter från de stater, genom hvilka Northern Pacific jernväg går. I en stor sal förevisades äfven ett slags panorama. Det var stora, klumpigt målade taflor, föreställande scener från samma stater. En man höll föreläsning öfver hvarje tafla; och hade man tagit hans ord efter bokstafven, så skulle man hafva trott, att banan gick genom paradiset från början till slut. Men »bokstafven dödar». Vid min sida satt en medlem af firman A. E. Johnson & C:o. Jag vände mig ibland om och tittade på honom, och af hans leende kunde jag förstå, att man icke borde taga allt, hvad föreläsaren sade, för kontant. Men i Amerika är man ju van vid sådant, och efter som det är allmän plägsed att pruta på, hvad menniskor säga, så måste man alltid tala så, att det finnes prutmån.

Bland andra »saker», som exponerades, voro två brudpar, som skulle vigas. Jag var icke der då, men tidningarna innehöllo långa redogörelser för vigselakten. En stor skara folk hade samlats för att se på. En brudgum kom med sin brud. Åskådarne helsade dem med lifliga handklappningar. Det andra paret lät vänta på sig. Men se, der kom en herre, åtföljd af ett fruntimmer. Hopen trodde, att det var det andra brudparet. Alla klappade händerna. Men det var icke brudparet. De hade kommit för att se på, äfven de. Ändtligen kom brudparet, helsadt af handklappningar. En baptistprest vigde dem. Efter vigseln fingo brudarna åtskilliga presenter af utställarne. Af ett guttaperkabolag fingo de hvar sin regnkappa, af en annan affärsman hvar sin vintermössa, af en annan en ton kol o. s. v. Utan tvifvel var det mycket praktiskt att på detta sätt begagna sig af expositionen, och i Amerika, der allt går för sig, väckte det icke heller synnerligt uppseende utan omtalades i tidningarna såsom en helt naturlig sak. Vill man väcka uppseende der, måste man hitta på något hvassare. Eller hvad sägs om en sådan notis som följande, hvilken jag nyss läst i en amerikansk tidning:

»En vigsel i luftballong försiggick nyligen i Lowell, Mass. Luftseglaren Howell vigdes då i sin ballong med en miss Andersson. När vigseln förrättats, lemnade presten, vittnena och tärnorna ballongen, hvarpå denna steg till väders med de nygifta. Öfver 10,000 personer åskådade detta egendomliga bröllop.» Det kan vara något, som förslår äfven i Amerika.

På eftermiddagen reste jag och ett par bröder till Duluth, en stad vid Lake Superior (Öfre sjön). Den artar sig att blifva en af Amerikas större städer. Ännu är den mycket ung men befinner sig i ett hastigt framåtskridande. År 1880 hade staden 2,200 innevånare, nu framemot 32,500.* Dess läge är ypperligt. Dess förnämsta affärer äro i spanmål, trä och jern. Skandinaverna i Duluth äro mycket talrika. De hafva der 8 kyrkor, af hvilka 5 äro svenska. Vi kommo dit vid sju-tiden. Så snart vi ätit aftonmåltid, måste vi resa till en närbelägen stad vid namn West Superior, som ligger inom staten Wisconsin. I Duluth hade predikanten Johnson icke kunnat erhålla någon lämplig lokal, men i West Superior hade han fått åt sig upplåtet, och det gratis, ett ofantligt stort godsmagasin. Der hade han låtit sätta upp tre stora elektriska ljus. De kostade 4 dollars. Det var en utmärkt lokal. Plankor till sittplatser hade han fått låna utan betalning. För folket i Duluth hade han hyrt 6 ångbåtar, som gjorde flere turer. En af dem släpade dessutom en stor pråm. Sammankomsten skulle börja klockan 8, och det var mycket folk samladt, men vi måste vänta till kl. 9 på den ångare, som hade prämen. Under tiden sjöngo vi flere sånger. Omedelbart efter predikan måste vi återvända till Minneapolis, dit vi kommo fram kl. 8 på morgonen.

I Minneapolis hölls under dessa dagar (5—10 sept.) årsmöte af Svenska ev. missionsförbundet. Jag fick icke mycket vara med till följd af de resor, som jag under tiden måste göra hit och dit. Men på lördagen den 7 deltog jag i förhandlingarna. Björk ledde dem. Allt gick kärleksfullt och fridsamt till, men icke i alla stycken så formenligt, som det kanske hade bort gå. Det hände t. ex., att ett fattadt beslut strax refs upp; ny diskussion begynte om saken, och nytt beslut fattades.

I ett afseende hade detta möte en mycket praktisk anordning, som vi utan tvifvel blifva tvungna att införa äfven vid våra möten i Sverige. För de olika frågornas förberedande behandling valdes nämligen utskott eller kommittéer, hvilka uppsatte betänkanden, som sedan i mötets plenum lästes upp för att antingen godkännas eller förkastas. Öfver somliga af dem uppstod diskussion, men de flesta antogos utan någon

* Detta enligt sista folkräkningen. I ett tryckt arbete öfver Duluth uppgifves dess folkmängd 1889 hafva varit 50 tusen — en skarf på mer än 50 %!

sådan. Detta sätt lär vara vanligt vid kyrkliga konferenser i Amerika. Derigenom förebyggas onödigt långa diskussioner. På lördags förmiddag afgaf äfven jag muntligen till mötets protokoll en kort rapport om min resa. »Rapporten antogs.»

Sedan någon tid hade underhandlingar pågått mellan Missionsförbundet i Sverige och Förbundet i Amerika om, att det förra skulle till det senare öfverlåta den hednamission, som det hade i Alaska. Denna öfverlåtelse skedde nu genom mig på grund af fullmakt från Sverige.

Bland de vigtigare beslut, som vid mötet fattades, må isynnerhet tvänne här antecknas. Det ena gälde en utvidgning af Barmhertighetshemmet i Chicago, hvarom jag förut talat,* det andra upprättandet af ett sjelfständigt högre läroverk för Förbundet. Under diskussionen hördes många om och men, och man talade mycket om svårigheten att skaffa de erforderliga penningemedlen. När jag hade hört derpå en stund, begärde jag ordet.

»Det förekommer mig, sade jag, ganska besynnerligt att höra denna diskussion. Hela sommaren har jag hört svenskarne skryta öfver, huru lätt det går att förtjena pengar här i landet; men nu, när det gäller att för ett så vigtigt ändamål gifva ut, låter det, som vore det ganska knapt om dalern.»

Vid dessa ord gick ett löje genom hela församlingen. Beslutet fattades. Dagen derefter fick Förbundet från S:t Paul ett anbud af innehåll, att om skolan förlades der, så skulle hon erhålla till skänks 10 acres land (ungefär 9 tunnland), 10 tusen dollars kontant samt 10 tusen dollars i stadstomter, upptagna efter deras senaste taxeringsvärde. Det der var ju ett generöst anbud, men bakom det samma, sade man, lurade nog åtskilliga ekonomiska beräkningar. Mötet var icke heller genast färdigt att antaga det. Det framkastades förmodanden, att man från andra håll skulle få ännu bättre anbud. »Men den, som gapar efter mycket, mister ofta hela stycket.» Ännu har intet läroverk kommit till stånd. Frågan var åter före vid årsmötet i år (1890) men blef då uppskjuten till nästa år. Man tyckes icke riktigt fatta vigten af en högre undervisning. I den delen står Augustanasynoden långt framom Förbundet.

* Se sid. 324.

På eftermiddagen besökte jag öfverste Mattson. Han är statssekreterare i Minnesota och är svensk. Det är mellan 40—50 år, sedan han emigrerade. Orsaken dertill, att han lemnade sitt fädernesland, var den misshandel, som han en gång i skolan fick utstå vid en lektion i grekiska språket. I Amerika har han arbetat sig upp till en framstående ställning.

Mattson tog emot mig med mycken vänlighet och gaf mig ett större illustreradt arbete om Minnesota, som han sjelf utgifvit. Sedermera besökte han mig hos Skogsberghs. Jag omtalade för honom min afsigt att på hemresan besöka Washington samt min önskan att få träffa presidenten. Han skref genast till finansministern derom. I sitt svar lofvade denne, att han skulle göra allt sitt för att stå mig till tjenst. Från svenske ministern Grip i Washington, till hvilken jag sjelf skrifvit, erhöll jag ock svar med löfte om hans biträde. Allt var således väl förspändt, och jag väntade mig mycket intresse af den resan. Men Gud hade annorlunda beslutit.

På aftonen skjutsade Skogsbergh mig till Pillsburys qvarn, som skall vara den största på jorden. När man kom derin, märkte man också genast, att det var något utomordentligt. Förmannen lemnade oss ett kort, som innehöll åtskilliga korta upplysningar om qvarnen. Hon kallades för verldens åttonde underverk. Der renas och males 7,000 barrels (= vid pass 6,500 tunnor) hvete dagligen. Mjölet sorteras och packas i säckar och tunnor samt lastas på jernvägsvagnar. Drifkraften är vatten. Mississippifloden bildar nämligen strax ofvanför qvarnen ett stort fall. Utom denna hafva Pillsbury & C:o tvänne andra qvarnar i Minneapolis. Alla tre tillsammans kunna dagligen mala 10,500 barrels (= 9,500 tunnor) och äro tillräckliga att med mjöl förse två städer så stora som New-York. Två hundra godsvagnar fordras dagligen för att föra hvete till och mjöl ifrån qvarnarne. Arbetarnes antal är 475, af hvilka en betydande del äro svenskar. De hafva det mycket bra. Mjölets qvalitet lärer vara utomordentligt framstående. Förliden höst (1889) såldes enligt tidningsuppgifter Pillsburys qvarnar åt engelsmän för 8 millioner dollars.

Sextionde Kapitlet.

I Colisseum. — Högskolan i Minneapolis. — Samundervisning. — Dassel. — Rush City. — Mitt insjuknande i Chicago.

För våra sammankomster på söndagen den 8 sept. hade vännerna lyckats få ett exercishus, tillhörande statsuniversitetet i Minnesota. Det kallas för Colisseum och är stadens rymligaste lokal. Det är bygdt af trä. På sid. 613 kunna läsarne se en bild af det samma. Jag vet icke, huru många det rymmer. En amerikansk tidning i Minneapolis beräknade antalet af närvarande åhörare till 7,000. Detta var nog öfverdrifvet, men en stor massa menniskor var det. Huset har två stora läktare öfver hvarandra. Dock kunde icke alla komma in. För den skull anordnades en särskild predikan på platsen utanför.

På f. m. predikade jag. Klockan 3 e. m. predikade Björk samt en annant predikant, och kl. $^1/_2$8 talade jag ännu en gång.

Det var en praktfull anblick att se denna stora lokal och denna oerhörda menniskomassa, isynnerhet på qvällen i elektriskt ljus. Så när hade det inträffat en panik under förmiddagens gudstjenst. Den öfre läktaren svigtade nämligen betydligt under tyngden af menniskor, så att många blefvo rädda. Allt gick dock bra; men vi måste på eftermiddagen säga till folket, att de icke skulle resa sig, när vi sjöngo, något som annars är vanligt vid andliga sammankomster i Amerika.

Hela dagen var obeskrifligt ljuflig. Man kan förvisso säga, att anden var på färde. Ingenting kan så fröjda och stärka en menniskas hjerta som Guds ord. Ack att alla förstode det!

På måndagen skjutsade Montgomery mig omkring i Minneapolis, för att jag skulle få se staden. Af särskildt intresse var det för mig att besöka högskolan. Hon är nybygd och kan med full sanning kallas en mönsteranstalt. Lärorummen voro stora och präktiga. Materielen var förträfflig. Flere stora salar i nedersta våningen utgjorde slöjdskola, der eleverna förfärdigade åtskilliga både vackra och nyttiga saker. På slöjdundervisningen lägges en sådan vigt, att de, som deltaga deruti, erhålla, om de så önska, befrielse från ett eller två af skolans öfriga läroämnen. I jordvåningen fans ett ångpannerum med 8 stora ångpannor dels för husets uppvärmning, dels för att drifva tvänne maskiner. Den ena af dessa pumpade in frisk luft i huset, den andra pumpade ut den skämda luften.

I en annan afdelning af jordvåningen voro klosetterna. Det var en mycket stor, hög och luftig sal. Längs efter ena långväggen voro flere små rum med vattenklosetter, och längs efter ena kortväggen flere tvättställningar af marmor. Till hvarje handfat ledde tvänne rör, ett med kallt och ett med varmt vatten. Tvättställningarna voro äfven försedda med tvål och handdukar. Jag har ingenstädes i ett skolhus sett så utmärkta hygieniska anordningar som i detta.

Såsom en besynnerlighet må dock antecknas, att alla dörrar i detta hus gingo inåt. Jag påpekade det farliga deri i händelse af eldsvåda. Man erkände det, men man hade icke tänkt derpå. Alla trappor, balustrader och förstugugolf voro af trä. Jag fäste äfven uppmärksamheten på det farliga i detta. Men man litade på sina eldsläckningsapparater.

Det är en ganska märkvärdig sak att äfven i de solidaste byggnader i Amerika se dessa trätrappor. Vid statsuniversitetet i Minneapolis uppfördes just vid den tiden en stor byggnad afsedd till kemiskt laboratorium. Den var helt och hållet af sandsten och granit, men alla trappor voro af trä.

Vid högskolan i Minneapolis, likasom öfverallt annorstädes, undervisades gossar och flickor tillsammans. De sutto på bänkarne om hvarandra. Jag talade härom med den lärare, som visade oss lokalen, och han förklarade, att man icke hade den ringaste ledsamhet af denna anordning men deremot mycket gagn. Det samma sade äfven presidenten för universitetet. Jag talade också med en tysk lärarinna i en af de

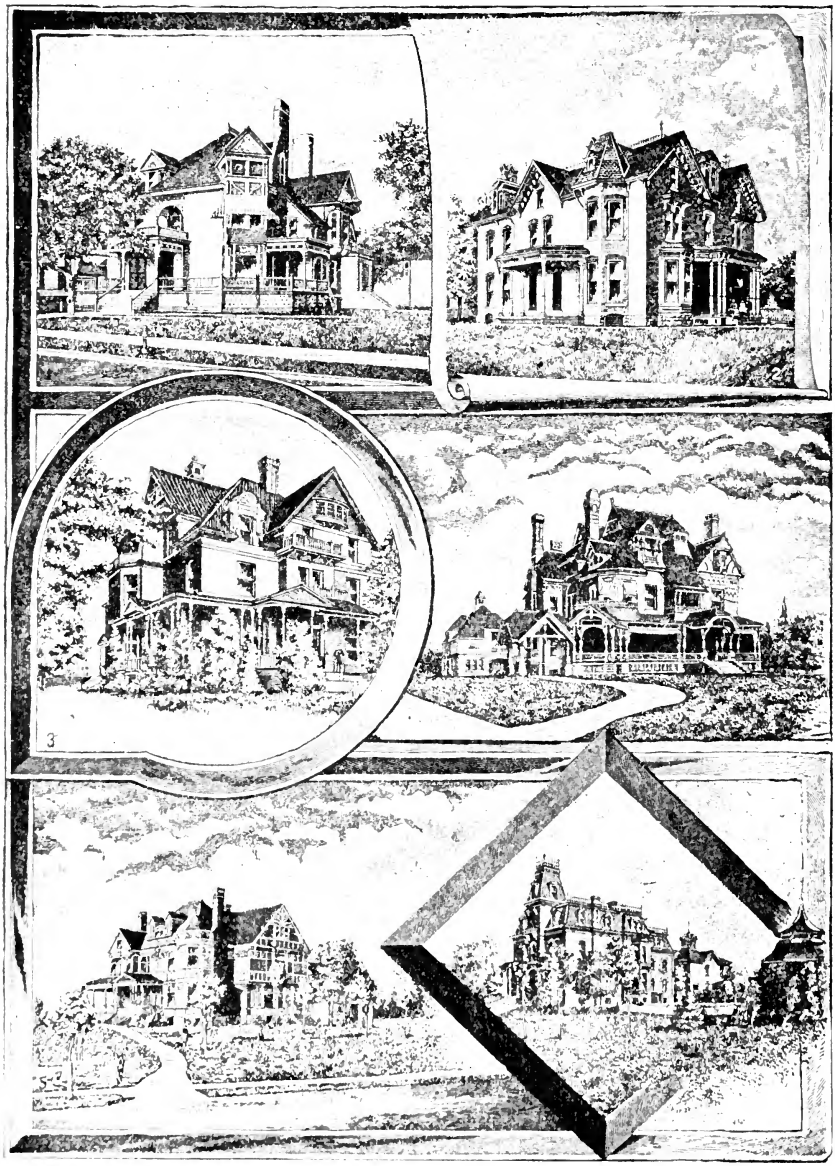

Rike mäns Hus i Minneapolis.

Se sid. 586.

öfre klasserna. Hon fälde samma omdöme. Jag frågade henne, om flickornas helsa stode ut med detta arbete. Hon svarade, att det gick i allmänhet bra utom för sådana flickor, som om qvällarne voro med uti societeten. »Ty, sade hon, att sköta sina nöjen och gå i skolan på samma gång, det blir för ansträngande.»

Vid ett annat tillfälle frågade jag en man, som gått igenom både högskola och universitet i sällskap med flickor:

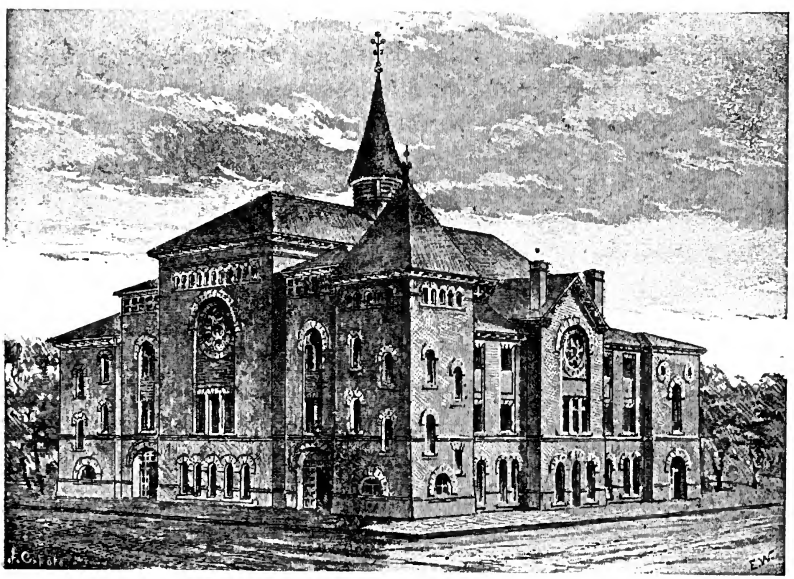

Sv. Missionstabernaklet i Minneapolis.
Se sid. 587.

»Blir det icke ofta frieri af mellan de unga studenterna af olika kön»?

»Jo, svarade han, och deri ligger intet ondt. En bekantskap, grundad på gemensamt allvarligt arbete under flere år, är en mycket säkrare grund för ett lyckligt äktenskap än en tillfällig bekantskap ute på baler eller andra tillställningar.»

Det var att slå hufvudet på spiken. Här hafva vi mycket att lära af Amerika.

Under de följande dagarne företog jag några kortare utflygter, först till en stad, som hette Dassel. I staden och dess

omnejd bo en stor mängd svenskar. De äro i allmänhet välbergade. Der predikade jag i en park. Jag kände mig ganska illamående, men det fick lof att gå. Min andra utflygt gälde Rush City. Äfven der är en stor svensk bygd, och folket är välmående. De troende äro icke många. Strider hafva härjat bland dem. I Rush City predikade jag i ett stort tält. Äfven der var jag illamående. När jag kom till Minneapolis igen, blef jag sängliggande. På onsdag eller torsdag, jag minnes icke hvilken dag, firades nattvardsgång i Tabernaklet, och jag hade beräknat att få vara med. Jag hade också mycket längtat derefter, men det var mig alldeles omöjligt att lemna sängen. Jag trodde, att mitt illamående var tillfälligt, såsom det ju brukar vara. Emellertid blef jag liggande till lördagen. På fredagen var en sammankomst utsatt för mig i Red Wing, en stad söder om Minneapolis. Vi måste gifva återbud pr telegraf. Omedelbart svarade man också pr telegraf, att jag ovilkorligen *måste* komma. Man tänkte icke på, hvad jag möjligen kunde tåla vid. Emellertid blef det, som det var, och jag låg, der jag låg. På lördagen kände jag mig en liten smula bättre, så att jag på aftonen kunde anträda resan till Chicago, der jag skulle predika både för- och efterm. på söndagen. Jag sof rätt bra på tåget. Nu trodde jag en stund, att min sjukdom var öfverstånden, men när jag kom fram till Chicago, kände jag genast, att det var omöjligt att gå åstad och predika. Jag måste intaga sängen. Björk fick predika i mitt ställe samt säga till, att jag icke kunde tala förrän på eftermiddagen. Ehuru jag hade ganska häftig feber, lemnade jag då sängen, klädde mig och begaf mig till Battery D., en förfärligt stor lokal, der sammankomsten skulle hållas. Det var något slags exercishus. Emedan hyran var ganska hög, hade vännerna tagit en liten inträdesafgift på 10 cents. Der var nu en oerhörd massa menniskor packad, ett riktigt haf af hufvuden. Man har uppgifvit deras antal till 6,500. Jag talade öfver Lucas 10: 23—37 men kunde icke hålla på mer än vid pass $^1/_2$ timme, då jag måste lemna platformen för att omedelbarligen begifva mig hem. Jag bodde äfven nu hos Adolf Juhlin, i hvars hus jag hade haft mitt hem under min föregående vistelse i Chicago. Efter hemkomsten måste jag genast intaga sängen. Gud ville tala med mig i ensamhet. Detta kände jag strax, och jag sade: »Herre tala;

ty din tjenare vill höra.» Från första stund var jag viss, att denna sjukdom var af Gud. Han såg, hvad jag behöfde.

Sedan jag legat, jag minnes icke hur många dagar, ville vännerna skicka efter en läkare. Jag var dock icke riktigt med derom. Emellertid måste det ske. De tänkte, att om min sjukdom blefve allvarsam, och jag till äfventyrs doge der, så ville de icke bära på sitt ansvar att hafva låtit saken passera utan att göra någonting. De skickade alltså efter en doktor Johnson, som anses vara en af Chicagos skickligaste läkare, en medelålders man. Han hade studerat uti Tyskland och talade äfven tyska. Genom honom fingo vi nu veta, att min sjukdom var nervfeber. Han ordinerade åtskilliga medikament, och jag tog in dem. Men hufvudsakligen lät jag sköta mig med vattenafrifningar morgon och afton, inpackningar och våta lifomslag. Ett recept, som doktorn skref, innehöll arsenik. När jag efteråt upptäckte det, sade jag strax ifrån, att jag icke ville taga något sådant. Då doktorn kom igen, talade jag om förhållandet och sade honom, att jag icke var någon vän af medikamenter i allmänhet, och att jag isynnerhet icke kunde förmå mig att taga in gifter. Han svarade:

»Men det var så liten dosis.»

»Ja, genmälte jag, var det så litet arsenik, att det ingenting verkade, så vet jag icke, hvarför jag skulle taga in det; och var det så stor dosis, att det gjorde någon verkan, så måste det väl verka som arsenik, och då vill jag på inga vilkor hafva det.»

Doktorn fann sig också dervid. Sjukdomens förlopp var, Gud ske pris, ganska lindrigt. Visserligen var febern hög och ihållande, men mina kroppskrafter voro ju mycket goda. Dessutom gjorde vattenbehandlingen ypperlig effekt. Efter några veckor kunde jag lemna sängen. Jag började kunna äta. Vid vackert väder åkte jag äfven ut i Lincoln Park. Allt syntes lofvande. Jag hoppades att i första dagarne af november få lemna Chicago och återvända till Sverige, dit jag längtade mycket. Redan var ock en sammankomst utsatt i Missionskyrkan på norr, der jag skulle säga alla de kära vännerna i Chicago farväl. Och alla voro vi glada, att allt det svåra nu var öfverståndet.

Då inträffade en händelse, som på en gång förändrade allt. En svensk byggmästare kom för att skjutsa mig ut en

dag. Det var ganska vackert väder men blåste något. Jag var ganska väl klädd. På bortvägen, då vi hade solen framifrån och vinden bakifrån, kände jag ingenting, allra helst som åkdonet var försedt med sufflett. Vi körde långt. Under hela vägen samtalade vi lifligt. Vi disputerade om svenska och amerikanska förhållanden, och jag försvarade mitt fädernesland som den tappraste soldat. När vi vände, hade vi den kalla blåsten rätt emot oss, och när jag kom hem, hade jag full feber. Jag trodde icke, att det var så farligt. Men Juhlin såg bättre än jag. Han tog genast termometern och mätte min blodvärme. När det var gjordt, sade han:

»Nu går lektorn genast i säng igen. Det här blir allvarsamt.»

Jag måste lyda. Det var ett förfärligt hårdt slag, men det var nu gjordt och kunde icke göras om. Men så mycket lärde jag på den kuppen, att när man nyss stigit upp ur en sjukdom, bör man vara försigtig.

Läkaren hoppades, att jag skulle vara frisk på ett par veckor. Efter några dagar reste han med en annan patient bort till vestkusten. Mig öfverlemnade han åt en doktor Henroten. När denne kom upp, såg han på de medikament, som jag hittills hade tagit, och förordnade strax ett annat, som skulle vara mycket kraftigare. Det skulle inom några dagar bestämdt dämpa febern. Jag tog det, men det blef icke bättre. Då skref han ett annat och förklarade, att detta var absolut säkert. Jag frågade:

»Hvarför skref ni icke det först?»

Derpå svarade han just icke mycket. Jag tog nu äfven detta några dagar, men sedan vägrade jag att taga några medikamenter vidare. När doktorn kom upp, sade jag till honom:

»Ni vet, att jag icke är någon vän af medikamenter. Hittills har jag dock för min familjs och mina vänners skull lydigt tagit, hvad ni ordinerat, men nu tycker jag, att jag uppfyllt all rättfärdighet i den delen. Ni ser sjelf, att medikamenterna ingenting ha verkat, och nu måste det blifva absolut slut. Hvad min mage behöfver, det är icke medicin utan hvila.»

Han blef alldeles förbluffad. Han ville gå efter först en dansk läkare och sedan en svensk, för att de skulle öfvertyga mig om nödvändigheten af att taga läkemedel, men jag undanbad mig det bestämdt.

»Det är besynnerligt, sade han. Mycket sällan ordinerar jag medikament. Jag gör det aldrig, utan att jag ser, att det är absolut nödvändigt. Och så skall jag här träffa en patient, som icke vill taga, hvad jag ordinerar.»

»Ja, svarade jag, det kan nu icke hjelpas. Det gör mig ondt att säga det till er, som visat mig ett sådant deltagande och sådant intresse, att ni icke kunnat göra det mer, om jag varit er egen bror. Men mitt beslut är orubbligt.»

Han svarade:

»Nå, om jag nu inte vidare får göra er någon tjenst såsom läkare, så skall jag åtminstone komma upp och se efter er, tilldess ni blir riktigt frisk.»

Dessa ord rörde mig mycket, och jag bad honom vara hjertligt välkommen. Han kom också några gånger, hvilket var riktigt uppfriskande. Det var en synnerligen älskvärd man.

Under min sjukdomstid, som varade i det närmaste 3 månader, åtnjöt jag i Adolf Juhlins hem en omvårdnad sådan, att jag aldrig kunnat önska mig bättre. Jag vet ingenting, hvarom jag, vare sig under eller efter sjukdomen, kunde eller kunnat önska, att det varit annorlunda. Både Juhlin sjelf och hans hustru ådagalade det mest outtröttliga tålamod. Juhlin var den, som ombesörjde vattenbehandlingen, och det gjorde han med en orubblig punktlighet, äfven när jag var så matt, att jag bad att få slippa. Ofta behöfde jag hans hjelp om nätterna, och alltid passade han på mina ringningar, alltid villig och hjertlig, huru trött han än månde vara. Äfven af Albert Juhlins, som bodde i samma hus, rönte jag mycken välvilja och deltagande. Minnet af detta hus hör till de ljufvaste minnen, jag fört med mig från Amerika. Må Gud rikligen löna dem.

Och Lindgren — han satt troget hos mig från morgon till qväll under hela tiden och passade upp mig i allt, hvad jag behöfde, medan Juhlin var borta på sin verkstad. Han läste Guds ord och bad för mig, han mätte feberhettan i min kropp och förde protokoll deröfver, han bar mig, när jag skulle flyttas, han var Juhlins medhjelpare, när jag skulle hafva afrifning o. s. v. För min skull blef han qvar i Amerika tre månader längre, än han annars ämnat. Han bragte mig i en stor tacksamhetsskuld. För öfrigt var det ju många, som visade mig sitt stora deltagande, i det de dels vakade hos mig flere nätter,

dels gjorde mig andra tjenster. Särskildt är jag i detta afseende mycken tack skyldig den förr omtalade Palmblad samt en svensk f. d. sjökapten Åman, som jag kände från Sverige.

De långsamma stunderna förkortades mycket genom kära besök af vänner såsom Björk, Risberg, Nyvall m. fl. Risberg kom regelmessigt till mig en gång i veckan, och då medförde han alltid de nyss anlända tidningarna Hemlandsvännen och Hemlandsposten, hvilka voro mig såsom ett svalkande östanväder, blandadt med skogsluft och blomsterdoft från hemmet.

En dag kom äfven Moody upp till mig. Han vistades för tillfället i Chicago, der han höll väckelsemöten. Han var mycket hjertlig och älsklig, trosfrisk och glad. Innan han gick, föll han ned på sina knän och bad Gud mycket innerligt för mig. Hans besök utgör också ett ljufligt minne från den der sorgliga tiden.

Genom Missionsvännen fingo mina vänner i Amerika hvarje vecka underrättelse om sjukdomens förlopp. Äfven Chicagobladet innehöll meddelanden, hvilka dock icke alltid voro så riktiga. En gång meddelade tidningen, att det var föga hopp om lifvet, hvilket sedan flöt in i svenska tidningar och vållade min hustru många qval. Chicagobladet anföll äfven en gång mycket bittert Missionsvännen för underrättelser om mitt tillstånd, som jag sjelf jemte Lindgren hade dikterat för den samma. Jag skref till Chicagobladet några ord till rättelse, men redaktören vägrade att taga in dem. Det smärtade mig mycket. Jag har haft bra mycket med tidningar att göra, men aldrig har jag af någon erfarit, hvad jag då erfor af Chicagobladet.

För min hustru var naturligtvis min sjukdomstid en mycket svår pröfning. När hon fick underrättelse om mitt insjuknande, telegraferade hon, att hon ville komma till Chicago. Jag afrådde henne emellertid. När jag sedan kunde underrätta henne, att jag lemnat sängen, fick hon den sorgen, att vår yngsta dotter insjuknade i difteri. Knapt var detta öfverståndet, förrän hon erhöll telegram, att jag måst intaga sängen igen. Då ville hon åter komma till Chicago, men jag telegraferade, att hon gjorde större gagn genom att stanna hos barnen.

När jag för andra gången lemnade sängen, var jag ytterligt utmerglad och svag. Den senare sjukdomen hade varit mycket värre än den första. Lindgren måste bära mig som

ett litet barn. Jag kunde icke stödja på benen på flere dagar. Emellertid hade jag god matlust, så att jag öfver hufvud ökade min kroppsvigt med åtminstone ett skålpund om dagen.

Det led nu mot jul, och det blef fråga om, när jag skulle våga gifva mig af på hemresan. Jag trodde, att jag skulle nödgas dröja till nyårstiden och ville derför, att Lindgren skulle resa hem ensam. Han borde, tyckte jag, komma hem till jul, och jag hoppades att kunna reda mig ensam i januari. Emellertid hoppades Lindgren, att jag skulle kunna följa med, när han reste. Ingenting kunde se orimligare ut än det. Jag blef smått förargad på honom, att han kunde sätta sådant ifråga. Men han bad och trodde, och som han trodde, så skedde det. När jag ändtligen sjelf började tro, att jag skulle få komma hem till jul, blef jag naturligtvis mycket glad, och denna glädje inverkade högst väsentligt på mitt tillfrisknande. Ack, hvad det är helsosamt att vara glad!

På torsd. den 5 dec. öfverraskades jag helt hastigt deraf, att doktor Johnson kom upp till mig. Han hade nyss återvändt från vestkusten. När jag fick se honom, blef jag häpen.

»Se så, tänkte jag, nu kommer han och vill sätta stopp för min afresa, och då tillåter Juhlin mig icke att fara» — och för Juhlin hade jag större respekt än för någon annan.

Men min fruktan var onödig. Doktorn var glad öfver att se mig så kry och förklarade, att jag utan fara kunde gifva mig af. Han trodde, att sjöresan skulle bekomma mig väl.

»Det var en förståndig läkare», tänkte jag, och så tänka nog alla, när läkaren ordinerar, hvad de sjelfva önska.

Aldrig skall jag glömma dagen för min skilsmessa från Chicago. Några vänner voro samlade uppe hos Juhlins. Sedan vi hade spisat middag, läste vi ett Guds ord, föllo ned på våra knän, tackade och bådo. Derpå sade vi farväl under mycket djup rörelse. Vi kunde knapt tala. Stödd på tvänne vänners skuldror praktiserade jag mig utför trappan ned i den vagn, som förde mig till stationen. När vi kommo dit, voro der samlade många kära vänner, som ville säga oss farväl. Alla visade mig ett lifligt deltagande. De gåfvo oss äfven blommor och frukt att hafva med på vägen. Må Gud välsigna dem alla.

SEXTIOFÖRSTA KAPITLET.

Till New-York. — Öfver Atlanten. — I Liverpool. — I Göteborg. Hemma.

Det var lördagen den 7 december. Klockan omkring 5 eller 6 på aftonen gick tåget från Chicago. Lindgren och jag disponerade ett staterum * i en utmärkt sofvagn. Det hade vännen Hallner ombestyrt. Vi åkte med ett af de snabbaste tåg, som gå i Amerika. Det tillryggalade vägen emellan Chicago och New-York på 25 timmar. Vi hade det mycket godt och beqvämt och uppbyggligt i vårt lilla rum.

När vi anlände till New-York, var O. A. Sjöström jemte några andra vänner oss till mötes. De hade stält om det så, att vi skulle bo hos Sjöström i Brooklyn. Det var ytterst besvärligt och för min svaga kropp ansträngande att komma dit. Jag hade så när dignat på gatan. På natten blef jag sjuk, och både Lindgren och jag fruktade, att jag nu skulle få recidiv igen. Sjöström och hans fru voro ock mycket oroliga och egnade mig all möjlig omsorg. Emellertid förbarmade sig Gud öfver oss, så att det icke blef något farligt af.

På måndags qväll den 9:de skulle vi gå ombord på Alaska. Vi voro nära färdiga att bryta upp, då vi på det angenämaste öfverraskades af prof. Day från New Haven, som alldeles oväntadt trädde in i salen, der vi sutto och spisade resemåltid. Den älskliga gubben hade rest från New Haven enkom för att få säga mig och Lindgren farväl. Under min sjukdom hade han

* Se sid. 109.

några gånger skrifvit till mig de hjertligaste bref. Det hade varit beramadt, att jag på hemresan skulle besöka New Haven för att hålla några föreläsningar för studenterna vid Yales universitet. Min sjukdom kørsade äfven denna plan, och nu ville Day visa mig sitt deltagande. Det gjorde mitt hjerta mycket godt. Han var hos mig endast några minuter, emedan han måste återvända på qvällen.

Se sid. 588.

När jag kom ned på Alaska och för Guion-liniens agent visade min biljett, så tog han emot mig med mycket stor vänlighet. Han hade för mig och Lindgren bevarat en stor hytt, som kostade mycket mer, än hvad vi hade betalt för våra biljetter. Och han var synbarligen lika glad att kunna visa oss denna tjenst, som vi voro att få erfara den. En sådan vänlighet hade vi åldrig kunnat beräkna.

Innan vi gingo till hvila, voro några vänner nere hos oss i hytten. Bland dem var Förbundets sekreterare Hjerpe,

som kommit från New Britain för att få helsa på oss. Det var en ljuflig stund. Sedan vi samtalat och läst Guds ord, föllo vi ned på våra knän, tackade vår trofaste Gud för all hans nåd samt bådo, att han skulle vara med oss på våra skilda vägar. Derpå sade vi hvarandra ett hjertligt farväl.

Tidigt på morgonen följande dag lade den ståtliga ångbåten ut till sjös. Två dagar hade vi mycket vackert väder. Några svenskar voro äfven ombord, men till följd deraf, att jag ännu var mycket svag och isynnerhet hade svårt för att stå, blef det ingen predikan af. Och Lindgren tycktes icke hugad att predika ensam. Sedan följde flere dagar hårdt väder, så att det var alldeles omöjligt att hålla någon sammankomst. Det stora fartyget hoppade, som hade det varit en liten båt. Stundom skakades det så, att man kunde tro, att det skulle gå i stycken. Jag hade önskat att få se Atlantiska hafvet i riktig rörelse, och det fick jag äfven. Det var en ytterst praktfull anblick. Från morgon till qväll satt jag uppe på däck och betraktade det härliga skådespelet. Det låter sig icke beskrifvas. O, huru talade icke allt om Guds härliga makt och majestät! Hvarken jag eller Lindgren hade någon den ringaste känning af sjösjuka.

Ombord rönte jag mycken välvilja. Alla tyckte, att det var ömt om mig. De första dagarne kunde jag icke gå utan att stödja mig på Lindgren. Uppför och utför salongstrapporna måste han i det närmaste bära mig, men så småningom stärktes mina ben. När jag kom fram till Liverpool, kunde jag redan någorlunda bra reda mig sjelf.

På tisdagsaftonen den 17 december anlände vi till den irländska staden Queenstown, der posten aflemnades. Jag hade aldrig kunnat föreställa mig, att posten mellan Europa och Amerika skulle vara så oerhördt stor, som jag här såg. Tio eller tolf man voro under några timmars tid upptagna med att bära upp postsäckarne på däck; och när de lågo der uppstaplade, tycktes de vara en tillräcklig hop för att fylla ett ordentligt magasin. Och dock var detta endast *en* dags post. Teutonic, som kom några timmar senare, hade säkert lika mycket den också.

När vi på onsdags morgon kommo till Liverpool, var det ebb, så att Alaska måste ankra långt ute på fjärden och ligga stilla flere timmar. En mindre ångbåt kom dit ut för att hemta

första klassens passagerare in till staden, men emedan det blåste något hårdt, så var det alldeles omöjligt för båten att lägga till vid Alaska. Det var en hjulångare, en af dessa simpor, som jag förr talat om. Efter åtskilliga fåfänga försök måste han återvända till Liverpool. Det var ett ömkligt skådespel, och jag tänkte: »Ack, om vi hade haft en af våra svenska småbåtar här; då skulle det hafva gått på helt annat sätt.»

När floden inträdde, lättade Alaska ankar, och vi kommo i mörkret på qvällen fram till hamnen. Från Alaska hemtades vi med en mindre ångbåt i land, och sedan vi med våra saker passerat genom tullhuset, der allt måste öppnas, och der en förskräcklig villervalla var rådande till följd af mängden af passagerare, kommo vi lyckligt ut. Evangeliska Fosterlandsstiftelsens sjömansmissionär, pastor Hedén, som var oss till mötes, hjelpte oss till rätta. Han skaffade en droska, och vi foro så till hans i sjömanskapellet belägna hem, der vi blefvo mottagna med den största hjertlighet. Der bodde jag ock under vår vistelse i Liverpool. Lindgren bodde på ett hotel om nätterna men var bordsgäst hos Hedéns.

I sjömanskyrkan predikade jag på torsdags afton öfver Davids Ps. 62. Det var det första föredrag, jag höll, sedan jag lemnat min sjuksäng. Det kändes mycket egendomligt att återigen för en skara menniskor få frambära vittnesbördet om Guds trofasthet. Det var för mig en riktigt stor Guds nåd att åter få begynna med denna dyra verksamhet. I det trefliga kapellet voro ock samlade ungefär så många, som salen lämpligen kunde rymma.

Från Liverpool reste vi på fredag. Vi togo vägen öfver Manchester för att få se den beryktade staden. Mycket fingo vi dock icke se. En tät dimma och en tjock rök ur hundratals skorstenar skymde utsigten för oss. Det landskap, som banan för öfrigt gick igenom, var icke heller af något synnerligt intresse.

När vi kommo till Hull, var det redan långt lidet på aftonen. Vi åkte strax ned till ångbåten. Det var ett stort, präktigt fartyg. När vi hade fått våra saker i ordning i hytten, gingo vi ut för att spisa qväll. Det var mycket smutsigt och otrefligt väder. Vi gingo härs och tvärs och tänkte, att vi väl någonstädes skulle finna en restauration. Det lyckades icke.

Då träffade vi en polis. Han gick med oss och visade oss in på en krog. När vi kommo in och sågo, hvad det var för ett ställe, vände vi naturligtvis genast om och gåfvo oss ut på spaningar igen. Det misslyckades fullständigt, hvarför vi beslöto att återvända till fartyget. Men nu hittade vi icke tillbaka. Vi gingo åter härs och tvärs, men alltjemt vilse. Slutligen fingo vi genom en åkare veta, huru vi skulle gå för att komma fram. I en brödbod nere vid hamnen köpte vi litet bröd och åto, hvarefter vi gingo till kojs, befallande oss i Guds hand.

Tidigt följande morgon afgick fartyget. Det var på lördag. Vädret var hela dagen ruskigt, dock utan någon egentlig blåst. På söndagen var det godt väder, så att Lindgren och jag kunde samla svenskarne till gudstjenst på däck. Det var vår enda skeppspredikan på hemfärden.

Ganska tidigt på måndagsmorgon (den 23 dec.) anlände vi till Göteborg. När jag såg på min klocka, trodde jag, att jag skulle hinna fara med morgontåget till Stockholm. Deri bedrog jag mig dock. Jag hade nämligen engelsk tid på min klocka, och den var en timme senare än Göteborgstiden. Vi måste således stanna qvar i Göteborg öfver hela dagen för att på qvällen gå med nattåget.

Det gälde nu först att få reda på våra saker. Ur rummet hissades passagerarnes koffertar upp. Det gick icke med den fart, som man såg i Amerika. Den ene efter den andre fick emellertid sitt, Lindgren och jag blefvo utan. Våra kappsäckar hade från Liverpool gått till Hull med ett annat tåg än vi sjelfva och hade blifvit qvar i Hull. Det var nu litet ledsamt. Emellertid telegraferade agenten i Göteborg genast till Wilsonska kontoret i Hull, och med nästa båt kommo våra saker. Min kappsäck hade under vägen blifvit uppbruten och delvis plundrad. Hvar det skett, är dock omöjligt att säga. Det stulna var icke heller af något stort värde.

Det var en obeskriflig njutning för mig att få sätta min fot på svensk jord igen, och Göteborgs gator liknade ett nyskuradt förmaksgolf i jemförelse med de gator, som jag nu under en lång tid varit van att se i Amerika och England.

Ingen af mina vänner i Göteborg hade någon aning om, att jag kom. De blefvo derför på det högsta öfverraskade. När jag i Chicago hade bestämt att resa så tidigt, som nu

skedde, skref jag icke ens till min hustru, att jag ämnade komma. Jag tänkte: Kanske blir det omöjligt, och då är det bäst, att hon icke har väntat. Hon hade ju fått underrättelse, att jag skulle resa från New-York först den 2 oktober, så den 5 november, så den 15 november, och alla gångerna hade det till följd af min sjukdom slagit fel. Nu ville jag spara henne sorgen af ännu en missräkning. Jag tänkte också komma och öfverraska henne, men på mina vänners inrådan telegraferade jag från Göteborg, att jag var der. Telegrammet öfverraskade henne

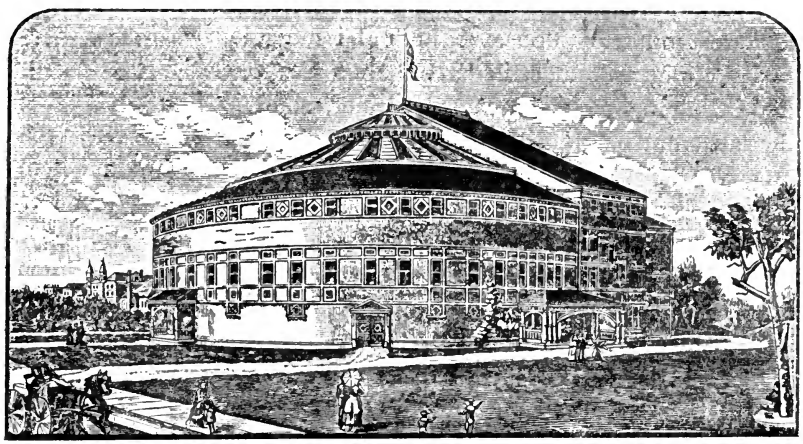

Colisseum i Minneapolis.
Se sid. 598.

emellertid icke. Hon hade redan af tonen i mina sista bref från Chicago anat mina planer. Den glädje, som jag kände, hade smugit sig in i mina bref och hos henne uppväckt den tanken: »Så skrifver icke en far, som ämnar bli borta från sitt hem öfver jul.»

Efter en angenäm dag i kretsen af kära vänner i Göteborg gåfvo vi oss af, Lindgren och jag, med natt-tåget. När jag på morgonen i Gnesta vid 7-tiden köpte ett nummer af Stockholms Dagblad för dagen, läste jag till min öfverraskning, att Lektor Waldenström hade kommit till Stockholm samma dag »kl. 9 på förmiddagen» med natt-tåget från Göteborg. Och då var jag ännu icke der. Från Göteborg hade nämligen dels

telefonerats, dels telegraferats till Stockholm, så att det stod i tidningarna aftonen förut. Och Stockholms Dagblad talar om ting, som ännu icke äro, såsom om de redan vore.

På beräknad tid anlände jag till Stockholm. Det är något verkligen underbart, att man kan vid afresa från Chicago på minuten säga, när man skall inträffa i Stockholm. Knapt i ett fall af femtio behöfver en sådan beräkning slå fel. Så utvecklade äro kommunikationerna.

Hela den väglängd, som jag på min vidsträckta färd hade tillryggalagt, utgjorde mer än 20,800 eng. (= 3,200 sv.) mil. Om jag räknar bort de tre månader, jag låg sjuk, hade jag alltså rest omkring 800 svenska mil i månaden.

Vid min ankomst till Stockholms Centralstation möttes jag på perrongen af en stor skara vänner, som det hjertligt gladde mig att återse. Jag kunde dock icke stanna för att helsa på dem. Jag skyndade så mycket som möjligt att komma hem till min familj. Lindgren skulle ock följa mig hem, och han hade icke mer än 50 minuter på sig, emedan han skulle gå vidare med snälltåget norrut. Mina söner togo hand om mina saker, och så bar det af i raskt traf hem, hem, hem!

Det är omöjligt att beskrifva, med hvilka känslor det var förenadt att komma hem, och jag afstår från försöket att göra det. Min hustru hade af fruktan för sinnesrörelse icke kunnat möta mig vid stationen. Hon mötte mig i dörren. För henne var det, som hade jag stått upp ifrån de döda. Ack gode Gud, hvad det är för en nåd att hafva en snäll, gudfruktig hustru! När jag med henne trädde in i salen, möttes mina blickar af en mycket vacker transparang, omgifven af små granar. På den samma stodo följande ord: »Hittills har herren hulpit. Välkommen!» och derunder voro målade en svensk och en amerikansk flagga. En bild deraf ses på sid. 615. Det var sjelfva julaftonen jag kom hem, och en makalös jul-afton var det.

Alltså var jag åter i mitt kära hem. Att vi af hjertat tackade Gud, det säger sig sjelft. Ja, Gud vare lof för allt! Visserligen hade min resa varit mycket mödosam, visserligen hade min sjukdom varit svår, och visserligen var jag länge svag efter den samma, och dock var jag glad öfver att hafva gjort denna resa. Hon hade varit i högsta grad lärorik och intressant för mig, och jag ville icke för bra mycket hafva den

ogjord, om jag också kan på samma gång säga, att jag icke ville för bra mycket göra om den.

Må Gud välsigna det ord, som jag blifvit i tillfälle att utså bland mina landsmän i Amerika. Det är min glädje att genom många vittnesbörd veta, att det icke varit utan frukt. Må Gud också i sin stora nåd förlåta och utplåna de skadliga verkningarna af allt, hvad jag under min resa felat! Jag slutar denna berättelse med att sända alla mina vänner på andra sidan Atlanten en hjertlig och broderlig helsning. Tack för all eder kärlek! Låt oss hålla ut i tron intill änden, så att vi en gång få mötas i himlarnes rike hemma hos Gud.

TILLÄGG.

När de sista arken af detta verk äro färdiga att läggas i press, ingår genom amerikanska tidningar den underrättelsen, att nykterhetskampen i Nebraska, hvarom en redogörelse finnes på sid. 427 följ., nu blifvit genom allmän folkomröstning (i nov. 1890) afgjord. Striden har tyvärr slutat med nederlag för nykterhetsvännerna. Dock lär hopp ännu finnas att få resultatet ändradt. Enligt lagen i Nebraska skola alla röstsedlar kasseras på den plats, der man kan bevisa, att bedrägeri och våld förövfvats vid valurnorna. Nu tror man sig kunna bevisa sådant om flere större städer; och lyckas det, då vändes nykterhetsvännernas nederlag i seger.